

Nicu Păun

© Institutul European, 1997

ISBN 973-586-077-5

PRINTED IN ROMANIA

NICU PĂUN

MUNTELE SUFERINȚEI

INSTITUTUL EUROPEAN
1997

În sfârșit, după 45 de ani cortina de fier ce separa România de lumea civilizată, a căzut. Așteptam acest mare eveniment de atîta amar de ani.

Ani în șir, cei care, în această țară, s-au opus comunismului au fost aruncați într-o adevărată groapă a tăcerii, peste care s-a așezat o lespede de piatră. Acum a sosit momentul dezvăluirilor, al îndepărtării acestei lespezi, pentru a putea afla adevărul crud, modul în care au fost terorizați, batjocoriți, umiliți – ca deținuți politici – oponenții sistemului politic instaurat la noi după 1945.

Cu alte cuvinte, doresc să întocmesc un document istoric pentru viitor. Așadar, voi prezenta opiniei publice suferințele prin care am trecut. Atrocitățile îndurate vreau să le fac cunoscute tuturor românilor și în primul rînd tineretului victorios în revoluția din decembrie 1989.

Scopul urmărit de regimul comunist a fost exterminarea, fie fizică, fie morală, a tuturor adversarilor. Dacă unii, sute de mii, au împînzit țara cu mormintele lor, alții, ca prin miracol, au supraviețuit.

Este cunoscut faptul că, înainte de stăpînirea comunistă, deținuții politici aveau dreptul la contacte cu familiile lor, prin scrisori, pachete, vorbitor, precum și acces la bibliotecă sau cărți, iar în zilele de sărbătoare puteau frecventa biserica. Dar oponenții comunismului, o dată închiși, nu aveau astfel de drepturi. Și aceasta pe toată durata detenției. Ceva incredibil. Despre familii aveau vești vagi, cu întîrziere de ani de zile și numai întîmplător.

Ceea ce ne-a ajutat să rezistăm a fost ancorarea noastră în spiritualitatea creștină, element fundamental de fortificare morală și sufletească. Speranța nu ne-a părăsit niciodată. Toate necazurile, toate mizeriile și batjocoririle la care am fost supuși nu ne-au clintit din lupta noastră. Căci a fost într-adevăr o luptă: cu noi înșine în primul rînd, și cu asupritorii noștri, în aceeași măsură.

Mi-am intitulat lucrarea *Muntele suferinței*. Oricine va citi aceste pagini în mod firesc își va pune întrebarea: dar înainte de 1945, ce fel de om era, ce poziție a avut în viața publică?

în 1930, terminînd liceul, am luat contact cu viața studentescă din Centrul universitar Iași. Veneam cu educația primită de la părinți, îndeosebi de la mama și de la profesori, educație marcată de două jaloane directoare: unul, pe linia spiritualității creștine, cu acel *summum* de virtuți morale ale ei, iar altul, al iubirii de țară, la a cărei unire a contribuit și tata, în primul

război mondial, iar fratele bunicului, în războiul de independență, luptând la Plevna. Acestea au fost coordonatele cu care am pornit în viață, după absolvirea liceului.

La Iași, m-am aliniat studentului care, în 1919, în locul steagului roșu comunist, a înălțat drapelul tricolor pe fabrica „Regie” și pe Atelierele CFR Nicolina. Sesizase primejdia care amenința țara: comunismul. Pe această poziție am rămas. Gîndurile cele mai nobile, pe care le aveam, le puteam manifesta, datorită libertăților înscrise în Constituția din 1923.

Realitatea dovedea că așa-zisa „pătură suprapusă”, profitînd de acele libertăți, a adus multe prejudicii neamului nostru.

Împotriva acestor stări de lucruri ne-am ridicat atunci noi, tinerii țării, care țineam cu toată tăria la respectarea legilor și a constituției.

Din cauza aceasta, la începutul lui 1938, cînd pătura conducătoare a aruncat poporul român din raportul de drept, înscris în Constituția din 1923, în cel de forță impus de Dictatura regală, generația noastră n-a acceptat provocarea. Pentru a evita violența, a suportat, în tăcere, loviturile ce au urmat.

Personal, mi-am exprimat deschis poziția, spunînd „Nu” Dictaturii regale care îngropase libertățile constituționale. Aceeași atitudine am avut-o exact peste trei ani, în 1941, cînd s-a întronat o a doua dictatură, de astă dată militară. Am spus tot „Nu” celui de al doilea plebiscit lansat în România, siîrtecată de-acum în fruntariile ei.

La toate acestea au contribuit atît convingerile mele cît și profesia pe care o exercitam - avocatura - strîns legată de noțiunea de libertate. Ele . mi-au adus necazurile pe care le-am îndurat.

Îmbrăcînd uniformă militară, ca ofițer în rezervă, am participat la luptele din Răsărit, cunoscînd greutățile și riscurile unui război. Din Capul de pod Cuban, prin încercuirea din Crimeca, m-am întors în țară în 1944, fiind evacuat pe mare. Primisem decorația ordinului *Coroana României* cu spade și panglica *Virtute militară*.

În acel august 1944, mi-a fost greu să fac alegerea. Eram în mare cumpănă. Îmi amintesc faptul că, din cei trei frați allai pe front, doar cel mic scăpase de prizonierat, în urma spargerii frontului de la Iași. Venise acasă și stătea în expectativă.

Mi-am pus și eu problema încotro să mă îndrept. Puteam pleca împreună cu trupele, foste aliate. Să mă fi orientat altfel?

Văzîndu-mi frămîntărilc, mama m-a întrebat:

„Ce să faci? Să pleci? Unde? Rămîi aici, să lupti unde-i drapelul Țării. Acolo ne este locul. Îți amintesc o vorbă din bătrîni: fie pîinea cît de rea, tot mai bine-n țara mea.”

Am stat, am meditat prelung și i-am dat dreptate. Mi-am adus aminte și de dictonul latin, învățat la școală «ubi patria, ibi bene». Nu trebuie confun

dată ideologia cu idealul sublim al țării, pe care-l îmbrățișasem. I-am dat dreptate mamei și am ascultat-o.

Fratelui meu, care abia scăpase de urmărirea rușilor și care nu mai voia să audă de nici o luptă, i-a spus:

„Cum să devii un dezertor? Să fii de râsul lumii? Ce-ar spune tatăl vostru, care a luptat în primul război, sub același drapel ca și voi? Duceți-vă, băieții mei, și faceți-vă datoria față de țară, așa cum și tatăl vostru și-a făcut-o la vremea lui.”

În adevăr, ascultându-i înțeleptele povețe, în zorii zilei următoare, după ce mi-am pus familia la adăpost, am pornit amândoi către unitățile noastre.

Fratele meu, Victor, căzînd prizonier, s-a înapoiat acasă abia după război.

În ce mă privește, am participat la eliberarea vestului țării și am continuat lupta împreună cu unitatea mea, pînă-n Budapesta și munții Tatra. Ca urmare, am dobîndit Ordinul *Steaua României* în gradul de cavaler cu spade și panglică de *Virtute militară*.

Întors acasă, am început a urca *muntele suferinței* descris în lucrarea de față. Securitatea mi-a confiscat, în 1984, două manuscrise: *Drumul generației mele* și *Sub faldurile drapelului Irieolor*.

Prin urmare, voi face cunoscute cîtcva picături din oceanul amar în care-a înotat o întreagă generație, vreme de aproape 20 de ani: în temnițe, în mine sau la canal.

Toate acestea trebuie să fie cunoscute pentru a nu fi uitate niciodată, de nimeni.

1

La începutul anului 1945, mă allam de șase luni pe front, în Cehoslovacia. Majoritatea ofițerilor își făcea formele pentru înapoierea în țară, la împlinirea stagiului de șase luni, efectuat în zona de luptă. Se proceda astfel fiindcă soseau mereu ofițeri tară stagiul în zone operative. Zis și făcut. După îndeplinirea formelor, îmi venea și mie rîndul să plec în interior.

Cu familia corespondam regulat. Aflasem că bărbatul surorii mele Filița - nea Gheorghită - fusese împușcat în împrejurări care-mi dădură de gîndit. M-a durut mult pierderea acestui om. Mi-a

fost ca un frate, mai ales după moartea tatei. Am găsit sprijin și ajutor ori de câte ori am apelat la el. Multe întâmplări m-au legat de acest om. Ultima dată când m-a ajutat a fost chiar a doua zi după 23 august. Cu căruța lui mi-am dus la adăpost familia, în comuna Lopătari, la munte, pe valea Slănicului. Cîte peripeții am înfruntat amîndoi la acest drum dus-întors, strecurîndu-ne printre trupele noastre, la ducere și printre cele germane, la întoarcere... Ajunși la Buzău, la mama, ne-am despărțit unul de altul cu asigurarea că va avea grijă și de-ai mei.

Și, deodată, iată-l răpus. Rămăsese soră-mea Filița, văduvă cu cinci copii, toți minori. Aveam de-acum o povară în plus, la înapoierea în țară.

După bătălia pentru Budapesta, fusesem decorat cu *Ordinul Steaua României*, care-mi dădea un atu, în fața oricăror eventuali adversari, în viitoarele mele acțiuni publice. Așa gîndeam atunci. Nu oricine se poate mîndri că vine de pe front cu „Steaua României”. Distincția era o garanție care mă apăra de orice neajunsuri. Mai mult decît atît, credeam că, pe drumul ce urma să-l străbat, voi fi înconjurat cu amabilități din partea tuturor. Îmi făceam și iluzia unor eventuale cinstiri din partea celor ce nu participaseră în nici un fel la luptă, după 1941 și mai cu seamă după august '44. Dacă pînă în 1944 nu îmbrăcaseră haina militară, pretextînd motive de ordin ideologic, după '44 nu mai aveau nici o scuză.

Sosit la Tumu-Severin, unde era partea sedentară a regimentului, mi se încredințează diferite sarcini, fără să fiu demobilizat. Între timp, familia mă informează că au apărut, în ziarul local, articole critice la adresa mea. Sunt surprins, dar nu le dau prea mare atenție. Așa am dus-o pînă la începutul verii lui 1945. Războiul se terminase și, vrînd-nevrînd, toți cei care participaserăm la război, din 1941 și pînă la terminarea lui, trebuia să ne întoarcem pe la casele noastre. După aproape cinci ani de război, schimb definitiv haina militară cu cea civilă. Bucuria era și mai mare pentru că nu fusesem nici rănit, și nici nu căzusem prizonier. Din cei trei frați, doi fuseseră prizonieri: Tănase în Est (încă se mai afla acolo) și Victor-Rică în Vest, întors acasă cam odată cu mine. Acum aflu cum a fost împușcat nea Gheor- ghiță al nostru. Amărîta de soră-mea, cu ochii înlăcrimați, printre suspine, în disperarea ei, a început prin a-mi spune doar atît: „L-a împușcat jidanu”, repetînd ultimele cuvinte ale victimei. Într-una din zilele lui octombrie 1944, cumnatul meu, împreună cu fratele său, fuseseră la cîmp și se. întorceau acasă pe jos. Amîndoi aveau ceva

pămînt pe Verguleasa. Drumul trecea pe lîngă un izlaz, folosit de sătenii din comuna Țintești drept pășune. Stîna se afla cam la două sute de metri de drum. Ajungînd în dreptul stînei, cei doi frați văd patru uniforme rusești. Destinul lui tragic face să se abată din drum, să vadă ce se-ntîmplă. Se distingea clar vocea unor săteni care protestau și-i implorau pe ostași să-i lase în pace. Sosit la stîna, cumnatul meu își dă seama ce se întîmplă. Ostașii voiau să ridice cîteva oi de-ale oamenilor. Și o făceau sub amenințarea pistoalelor automate. Cînd, ce-i fu dat să vadă? Unul din „ostași” vorbea românește; era fiul unui negustoraș sionist care-o făcea pe interpretul. Cumnatul îl recunoaște numaidecît și, impresionat de văicărelile sătenilor, i se adresează: „Nu ți-e rușine? Nu ți-e milă de bieții oameni, să le iei oile, în modul acesta?” Respectivul, văzîndu- se descoperit, fără nici o vorbă, descarcă arma drept în inima lui Gheorghe, spre groaza oamenilor ce priveau neputincioși. Rușii n-au intervenit cu nimic, fiind și ei surprinși de cele văzute. Cumnatul, într-un lac de sînge, este dus de frate-său cu o căruță, în grabă, la spital. Acolo, între viață și moarte, întrebare de judecătorul de instrucție și de procurorul anchetator al faptei, atît a putut răspunde: „M-a împușcat băiatul jidanului”, pronunțînd și numele respectivului. Oamenii prezenți au relatat pe scurt toate cîte se petrecuseră. Cercetări, acte încheiate, și-ncolo – nimic concret. Soră-mea aștepta să vadă rezultatul anchetei, dar nici în iunie 1945, după opt-nouă luni de la crimă, nu se știa finalul. Își pusese nădejdea că voi lămuri eu totul, cînd voi sosi.

Sunt împietrit de cele auzite. Socrul meu încearcă să mă liniștească, povestindu-mi alte asemenea întîmplări. El, om cu experiența vieții (făcuse primul război mondial) a căutat să mă tempereze, atenționîndu-mă că pot avea surprize. Mai aflu că vecinul nostru, Comănici, mecanic de locomotivă, fusese împușcat în pragul casei. A doua zi, soția victimei mi-a informat familia că „rușii” căutau „fascistul”, unul din ei vorbind românește și pronunțîndu-mi numele. Greșiseră adresa cu o casă. Pînă să se lămurească, au slobozit armele asupra vecinului. Toate acestea m-au îngrijorat și mai mult. Stăteam și mă gîndeam: oare va folosi la ceva faptul că îmi făcusem datoria pe front, mai cu seamă în Vest, că obținusem decorația? Vor ține cont de faptele mele? Începusem a mă îndoi de una ca asta. Dar nu puteam sta în casă. Obligațiile mă făceau să-mi încep activitatea profesională.

Cînd am intrat în tribunal, toți colegii, tineri și bătrîni, m-au întîmpinat cu bucurie și simpatie; care mă salută, care mă îmbrățișează cu dragoste. Nimic deosebit, la prima vedere.

Observ, însă, că o tânără colegă tresare și mă privește cu oarecare mirare. M-am lămurit imediat ce era cu ea. O chema Horovitz și se pripășise la noi, de la Iași, în urmă cu câteva luni. Era stagiară, dar nu știu cum se făcea că era deja în consiliul de conducere al Baroului, curtată de unii colegi, dar și de magistrați. Șeful Baroului era Mihai Popescu, cel care, pe vremuri, făcuse politică liberală dar acum, fiind căsătorit cu o prietenă a colegei Horovitz, avea mână liberă în conducerea Baroului.

Primul lucru pe care-l fac, odată intrat în Tribunal, este să merg la Cabinetul de instrucție, să mă interesez de stadiul în care se afla ancheta crimei a cărei victimă fusese cumnatul meu. Ancheta o făcuse judecătorul Ganea. Mai întâi mi se comunică faptul că dosarul a fost încheiat, o dată ce instrucția fusese terminată. Doresc să văd dosarul, arătând gradul de rudenie cu victima. O primă surpriză.

Sînt informat că dosarul a fost predat la arhivă. Insist să-l văd, să mi-l aducă de acolo, dar asemenea dosare nu se pot consulta. Pot alia doar ce scrie în registrul de intrare al cauzei dată spre anchetă. În dreptul datelor privind dosarul, se face o mențiune sumară, iară nici o altă specificație: „crimă comisă de autori necunoscuți”. Încerc să-l lămuresc pe bietul om, binevoitor și magistrat integru, însă el îmi spune:

„Este inutil, domnule Păun. Astfel de cazuri se închid, mai cu seamă că-i vorba de ostași sovietici sau de oameni îmbrăcați în uniforme.” Am plecat abătut de la cabinetul de instrucție. Mă lămurisem: nu puteam face nimic.

În cîteva zile, încep să-mi înfiripez clientela. Sînt căutat, sînt consultat și mi se parcă că treburile merg către normal. Totul durează pînă-ntr-o zi, cînd văd că un individ cu părul cîrlionțat, blond, pistruiat la față, întreabă în stînga și-n dreapta „cine este avocatul Păun”.

E îndrumat către mine. Individul se apropie și începe să vocifereze, adresîndu-mi cuvinte tari, amenințătoare: „A, d-ta ești cel care m-ai chinuit pe vremea voastră. Ai să mi-o plătești”. Colegii intervin și-l domolesc imediat: „Cum zici așa, cînd nici nu-l cunoști, de vreme ce ne-ai întrebat pe noi care este? Vczi-ți de treaba d-talc, că n-ai ce căuta aici”. Individul pleacă, nu înainte de a arăta amenințător cu degetul înspre mine: „Ai să vezi tu ce-ai să pățești. Nu te lăsăm noi cu una-două”.

După un timp oarecare, lucrurile încep a se contura. Concomitent, se redactează două rcclamații, una adresată Baroului, alta înaintată biroului de siguranță ce funcționa atunci pe lîngă Poliția locală (cu vremea, se va separa, devenind temuta securitate). Rcclamațiile sînt redactate de un grup de cetățeni aparținînd etniei ucigașului cumnatului meu și a celui ce venise în tribunal cu o avertizare. Respectivii arătau necazurile suferite de ei în toamna anului 1940. Toate erau puse în sarcina mea. Subliniez faptul că în Buzău eram singurul dintre cei care nutrisem sentimente naționaliste și care se reîntorsese acasă. O făcusem fiindcă nu aveam nici un motiv să n-o Inc. încă de la sfîrșitul lunii ianuarie, începutul lui februarie 1938, nu mai avusesem nici o activitate politică. Fapt știut de toată lumea.

Așadar, n-am avut vreo activitate politică în toamna lui 1940 și nici după aceea.

Crima săvîrșită împotriva cumnatului meu, ca și faptul că mă interesam de mersul anchetei deschise pentru stabilirea vinovatului, au fost cauzele ce au declanșat rcclamațiile contra

mea.

Conducerea Baroului i-a dat curs fără nici o verificare prealabilă. Colegii au căutat să împiedice luarea ei în considerare, dar Horovitz, care devenise tot mai influentă, a stăruit să fie înaintată comisiei de disciplină ce funcționa pe lângă Baroul de Ilfov, în București. Urma să hotărască epurarea mea, definitivă sau temporară, din exercitarea profesiei.

Cealaltă reclamație încăpuse pe mîna șefului siguranței, un oarecare Ion Sîrbu, fost mecanic de locomotiva, venit în Buzău de la depoul Pașcani, deși era originar din Oltenia.

Ambele reclamații își găsesc o rezolvare provizorie în toamna lui 1945. În august sînt internat în lagărul de la Slobozia. Voi reda cîteva amănunte. La biroul de siguranță fusese angajat un sionist, pe nume Segal. Tinerel, nu avea mai mult de 18-20 de ani. Reprezenta ochii și urechile Comunității în siguranța locală. Sînt trimis în lagărul Slobozia, escortat de acest Segal. Erau toți satisfăcuți de postura în care mă puseseră. Jubilau. Am tăcut și n-am reacționat în nici un fel. Pe drum, Segal îmi confirmă că este omul Comunității, unde trebuie să raporteze totul. Îl ascult și înregistrez tot ce-mi spune. De cîteva ori mă face să-i văd revolverul, pe care cred că nu prea știe să-l folosească. Mi-ar fi fost ușor să-l dezarmez, dar nu am făcut-o, presupunînd că nu voi fi ținut mult timp în lagăr. Luasem cu mine acte doveditoare că mă întorsesem de pe frontul de Vest. Și acum îmi vine să rîd cînd mă gîndesc la acest om: mic de statură, pirpiriu, de-l puteai lua sub braț.

Lagărul de la Slobozia funcționa în clădirile unei foste cazarmă militare, înconjurată de sîrmă ghimpată. Cînd intru pe poarta lagărului, după formalitățile de înregistrare ca nou pensionar, sînt întîmpinat cu bucurie de o mulțime de cunoștințe din Buzău, dar și din alte părți ale țării.

În lagăr erau aproape o mie de persoane, aparținînd tuturor orientărilor politice, toți adversari ai noii cîrmuiri. Lagărul era împărțit în mai multe pavilioane, separate cu garduri de sîrmă ghimpată. Un grup de femei ocupa unul din pavilioane. Sînt luat de grupul de buzoicni, care avea dormitorul aproape de birourile administrației. Toți sînt extrem de atenți cu mine. Erau acolo de zece, douăsprezece luni. Așteptau ziua eliberării. Își omorau timpul lucrînd la traforaj diferite obiecte, cruciulițe, troițe, piese de șah, table. Acolo mi-au confecționat și mic un joc de remi. Alimentația nu era grozavă, dar oamenii își completau necesarul

cu pachetele de acasă. Existau și cărți care circulau de la om la om.

În lagăr se discuta liber orice și, mai ales, despre iminenta eliberare. Am fost ultimul adus, ceea ce i-a cam pus pe gânduri pe optimiști.

În jurul datei de 20 septembrie, vine vestea că a sosit „comisia” pentru triere, în vederea eliberării. Sînt chemat printre primii, deși venisem ultimul. Probabil s-a avut în vedere faptul că tocmai mă întorsesem de pe front. Președintele comisiei era un oarecare Mihăileanu, din Ministerul de Interne. După ce-mi citește actele, dispune eliberarea cu primul lot. Ca să mă consoleze, îmi spune că se mai fac greșeli.

Iată-mă liber, după aproape o lună de lagăr. Nici nu trăisem cu adevărat viața de lăgărist, că mă și aflu dincolo de sîrma ghimpată.

Bucurie mare în familie, cînd mă vede scăpat de necaz. La Tribunal, colegii mă asaltează. Încă o dată, mi-am dat seama de simpatia lor. Îmi reîncep activitatea profesională, dar surprizele se țin lanț, mai cu seamă cele neplăcute. Pentru moment, depășisem un obstacol, cel care trecea prin securitate.

Mai rămînea să fac față celui alt necaz: dosarul întocmit de Horovitz, prin omul ei, decanul numit în timpul acela. După cîteva amînări obținute la Consiliul Baroului Ilfov, în toamna lui 1945, spre sfîrșitul lui noiembrie, se dă o soluție de suspendare a mea, pe timp de 5 ani, din exercitarea profesiei. Consiliul era prezidat de un avocat de aceeași etnie cu Horovitz. Se trimite o adresă către Baroul de Buzău, prin care sînt epurat pentru un termen de 5 ani. Hotărîrea era redactată laconic, pe o pagină și jumătate. Ea oferea o ultimă șansă de rezolvare: recursul.

Am declarat imediat recurs, judecat de Uniunea Generală a Avocaților din România. Sediul ei era tot în clădirea Palatului de Justiție. De acum voi avea de bătut la alte uși, de apelat la alți oameni. Cu toate acestea, eram încrezător, dată fiind dreptatea cauzei mele. Știam că totul era o mistificare pe care va trebui să o înlătur. Decizia primei instanțe era executorie. Deci, din acel moment, nu mai puteam profesa. Eram în afara categoriei profesionale al cărei membru fusesem timp de zece ani.

Mă văd într-o postură nouă, la care nu mă gîndisem cu cîteva luni înainte. Fără suportul profesiei mele, urma să mă orientez și să acționez altfel pentru a-mi cîștiga onorabil existența. Cu atît mai mult se impunea o acțiune în această direcție, cu cît aveam și

răspunderea asigurării traiului unei familii pe care o întemeiasem în 1941. Mai era și mama și sora cea mică, Emilica, cu fratele Rică, de care trebuia să mă interesez. Trebuie adăugat faptul că sora Filița, văduvă cu 5 copii, toți minori, avea și ea nevoie de sprijin, ajutor, îndrumare.

Drept e că îmi rămăsese o licărire de speranță în judecarea recursului. Dar pînă atunci? Și chiar așa, prin judecare, nimeni nu-mi putea garanta că voi avea cîștig de cauză.

Hotărârea am luat-o iară întîrziere. Să mă zbat cu toate forțele, să nu mă las doborât. Să mă mențin pe linia de plutire. M-am gîndit să acționez în două direcții. Una, aceea de a-mi pregăti motivarea recursului și a pătrunde în meandrele culiselor înaltei instanțe de judecată care era Uniunea Avocaților, unica pe țară. A doua, să-mi asigur existența, în raport cu ce-mi ofereau vremurile.

M-am consultat cu Rică. Mi-a propus să lucrăm împreună. Aveam o cunoștință comună, pe Mitoiaș - Dumitru Albu - fost funcționar comercial, specialist în problema articolelor de coloniale. A început prin a mă informa că exista orez sau fidea de plasat, dar nu știa cum. Discutînd toți, am găsit soluția imediat. Marfa o ducem la sate, cu ce avem la îndemîină. Unii își improvizară camioane din ce putuseră strînge de pe urma armatelor care se perindaseră pe la noi și erau amatori să facă transporturi contra cost, la prețul zilei. Așa am început-o. Mai întîi cutreieram satele de cîmpie - douăzeci-treizeci kilometri depărtare. Oamenii ar fi putut oferi bani, dar le era mai convenabil să facă înțelegerea prin sistemul trocului. Ofereau din ce aveau: orz, ovăz, porumb. Distribuiam ce aveau și ne înapoiam cu ce strîngeam de pe acolo. Toți erau mulțumiți. Cerealele le vindeam la oborul comunal, o dată pe săptămîină. Veneau mulți oameni de la munte, care căutau așa ceva. Uneori, cînd aveau mai multe cereale, le depozitam într-una din camerele mele, transformînd, pentru cîteva zile, sufrageria în magazie; alteori le duceam acasă la mama, după cum ne venea mai bine. Se mai întîmpla ceva. Trenuri după trenuri transportau spre Brăila sau Constanța mărfurile uzinelor demontate, dinspre Apus, și alimente ce puteau fi de mare folos populației. Trenurile erau sub paza militară sovietică. Pe traseul căii ferate, ici-colo, se puteau găsi de toate, lăsate de ostașii ce le aveau sub pază. Cei ce le procurau erau bucuroși să scape de ele. Așa se face că unele din aceste articole ajungeau și pe la noi. Le distribuiam cu amănuntul și mergea din plin. Bursa neagră procura mărfuri ce lipseau de pe piață. Toți o practicau, iar autoritățile o tolerau, fiindcă n-aveau încotro.

Și iată că, la un moment dat, în piața oborului, găsim un amator care avea presantă nevoie de marfa noastră. Era Eugen Iliescu. Avea o crescătorie de porci, din rasa Edelschwein și, zi de zi, era în căutare de hrană pentru animale. Mai avea zeci de hectare plantate cu vie, livezi cu pomi fructiferi și ceva pădure, toate rămase după marea expropriere. Bucuria ne-a fost comună: el, pentru că și-a găsit un furnizor sigur care să-l aprovizioneze cu cereale, iar noi pentru că ne plasam „marfa”. Mai mult, convenim să-i aducem „marfa” direct în comuna Cîndești. Era convenabil și pentru el, și pentru noi. Făceam acest lucru cam de două ori pe săptămînă. Ne extinseserăm activitatea pînă către limita de sud a județului, spre cîmpie, după care am intrat și în județele de dincolo, mai înspre sud, Ialomița și Brăila. De-acum, plăteam în bani cerealele și le vindeam. Prețurile urcau de la o zi la alta. Nu era recomandabil să ținem banii în casă, fiindcă se devalorizaseră. Ne găsim în primăvara și spre vara lui 1946. Eram satisfăcuți de rezultatele negustoriei.

Rică, mai practic, are o idee, pe care o analizăm împreună. El remarcă faptul că oamenii, din ce cîștigă, sau cît cîștigă, nu prea sînt dispuși să siringă bani, ci să mănînce și să bea. Cu alte cuvinte, să cheltuiască. Așa se naște ideea deschiderii unei cîrciumi. N-am stat mult pe gînduri: am înscris firma pe numele lui Rică, numind-o „Păunașul Codrilor”, iar localul l-am găsit în mahalaua noastră, transformînd două camere închiriate, în prăvălie. Bătură? Pe credit, la Eugen Uiescu. Avea vin din viță nobilă, mult căutat. Pe măsură ce se vindea, îi restituiam datoria. Inițial, am avut nevoie și de ceva capital. L-am găsit și pe acesta. Președintele Camerei de comerț era Bucur Constantinescu, un amic de-al meu. Era negustor de vază în orașul nostru și încuraja elementele tinere în comerț. Banii necesari i-a dat el, eu semnînd polițele, ca girant, pentru Rică. Și treaba mergea de minune. Came? Mai erau măcelării care-și distribuiau carnea la cerere. Ea se vindea în cîrciuma noastră, sub formă de mititei, mult căutați de consumatori.

Mergeam la prăvălie în fiecare seară. Vindeam și eu cînd localul era aglomerat. Dar ceea ce aveam grijă mai mare era să țin evidența scriptică a negustoriei noastre. Pe una din fetele surorii Filița, Margareta, de vîrsta școlară, o luaserăm la noi. Sta cu sora Emilica și servea și ea la prăvălie, cînd venea de la școală. În vara lui 1946, Rică a găsit un băiat al unei femei văduve din Vadu-Pași, băiat pe care mama sa l-a dat la stăpîn, să învețe negustorie. Deci iată-l pe Rică patron. Băiatul, Nicușor Burcuș, era foarte isteț.

După ani și ani l-am întâlnit în Brașov. A fost șef al U.T.C. și apoi primarul orașului Rîșnov. Nu uitase vremea aceea, de început în viață.

Circiuma mergea strună. Existența ne era asigurată fără nici o problemă.

Paralel cu aceasta, mă frământa și evoluția recursului. Nici vorbă să renunț la câștigarea lui. Întîi mi-am redactat motivarea. După aceea, m-am dus cu motivele la cei mai buni civilişti dintre colegii mei: Alexandru Iacovescu, Leon Stroicescu și apoi Georgică Marinescu. Fără să știe unul de altul, au văzut motivele întocmite de mine, le-au cercetat și fiecare a avut cîte ceva de adăugat sau de scos. Apoi i-am dat forma definitivă, și gata. Motivele recursului le-am depus în termen la secretariatul Uniunii. Acolo l-am cunoscut pe avocatul Vlădescu. Un om amabil. M-a pus în temă cum merg lucrurile; cunoștea toate ițele din culise. M-a informat cine-s membrii Uniunii care vor forma consiliul de judecată al recursului. Raportor al cauzei mele fusese numit Paul Uiescu. Îl știam din citite. Era în vîrstă. Devenise un nume în Baroul de Ilfov și se număra printre fruntașii acestuia.

Ca urmare, am vorbit și cu el. Mi-a arătat o deosebită simpatie și înțelegere. Era convins că voi avea câștig de cauză. În sfîrșit, a venit și ziua de judecată. Așteptam cu înfrigurare afară, fiindcă se judeca recursul numai pe bază de acte-memorii. Au fost aproape două ore de încordare.

În sfîrșit, îl văd pe primul ieșit, pe Paul Uiescu. Mi-a zîmbit binevoitor și mi-a strîns mîna cu afecțiune. „Ai câștigat, domnule Păun. Greu s-au lăsat. Am insistat să-mi admită concluziile raportului pe care l-am întocmit. Te felicit din toată inima. Multe măgării se petrec acum, după august 1944. Astea-s vremurile”. Între timp, dispune secretarului Vlădescu să redacteze adresa de comunicare către Baroul Buzău, prin care se anunța că epurarea fusese anulată și că pot profesa din nou avocatura. L-a grăbit s-o scrie imediat, ca s-o poată semna I.Gr. Periețcanu, președintele Uniunii care prezidase Consiliul. Cînd am avut documentul în mînă, am sărit să-l îmbrățișez pe Paul Iliescu. ‘Nu m-am putut abține.

Așa s-a terminat unul dintre necazuri. Puteam să-mi reîncep activitatea profesională, după o întrerupere de aproape unsprezece luni.

Sosit acasă, bucurie pe toată lumea, în primul rînd a familiei. A doua zi dimineața, în posesia documentului, îmi fac intrarea în Tribunal. Colegii se bucură. Înainte de a o prezenta lui Mihai

Popescu, decanul, înregistrează adresa-comunicare adusă. Mihai Popescu o citește, o recitește, stă locului, după care îmi dă un răspuns care mă surprinde, dar, în același timp, grăitor în ceea ce privește intențiile lui și ale sprijinatorilor lui: „Nu cunosc nici semnătura și nici pe acest om, care semnează adresa. Pentru mine nu-i valabilă.” Văzîndu-i îndărătnicia, îi dau replica: „Indiferent ce spui d-ta, eu încep de azi activitatea profesională. Omul care semnează documentul este șeful avocaților pe țară și el te-a numit decan aici. N-aș vrea să mă duc să-i spun aprecierile d-tale la adresa lui”. „Aici în Buzău nu poți profesa”. „Ba voi exercita profesiunea contrar voinței d-tale și a celor care manevrează din umbră toată această treabă murdară”. Și cu asta am încheiat discuția, întoreîndu-i spatele.

Din acea zi, drumul meu în fiecare dimineață ducea spre tribunal sau la alte instanțe. Curînd, vestea se răspîndește și oamenii care mi-au fost clienți revin, unul cîte unul.

La prăvălia lui Rică mă duc cînd și cînd să-i verific scriptele. Uneori, vine el, cu ele, la mine. Scăpasem de necazuri? Nici vorbă. Ele se înlănțuiau. Sîrbu, și el nemulțumit de întoarcerea mea din lagăr, tot agita celălalt dosar, ce-l întocmise la securitate. Mă zbat cît pot ca să-l anihilez. Am reușit, căci ani și ani nimeni nu m-a mai deranjat pe această temă. Dar am avut multe emoții.

Precum se vede, aveam satisfacții după satisfacții, dar și îngrijorări care dăinuiau. Descriu mai jos un episod care mi-a umplut inima de durere.

Încă din 1946, se întrezărea un an secetos, care se intensifică în cel următor, 1947. Seceta din Moldova se extinde și-n cîmpia Bărăganului. Lumea era îngrijorată și stăpînită de spectrul foamei. Se pusese un tren în circulație, pentru adus mărfuri, în Moldova, din zonele mai puțin atinse de secetă. Era cunoscutul „tren al foamei”. Cu greu se găsea pîine, mălaiul era greu de procurat. Fiecare sătean își păstra ultima rezervă pentru sine. Se anunța secetă și în 1947. Stabilisem cu Rică să facă și el ceva drumuri, spre a ne asigura și noi un minimum necesar pentru toți cîți eram: două familii, plus soră-mca Filița, cu casa ei de copii.

Oamenii își sacrificau vitele, din lipsa furajelor. Lipseau și sămînța, și vitele pentru muncă. La circiumă, oamenii discuta. Își spuneau greutățile. Unii aveau pămînt pe Verguleasa, la marginea orașului, pămînt pe care nu și-l puteau ara și semăna. Rică făcu propunerea să arăm noi contra cost sau în dijmă. Oamenii erau bucuroși să-și vadă rezolvată problema. Scăpaseră de-o grijă. Dar de unde sămînța? în privința aratului, am rezolvat-o. Am găsit

niște săteni în comuna Țintești, care, cu vitele lor, așa slabe cum erau, veneau să ne are cele 17 pogoane dobândite în condițiile arătate. Pretenția? Să le dăm mîncare. Came aveam, aveam și cîte-o bucată de mămăligă, așa cum mîncam și noi. Am rezolvat-o și cu sămînța. Eram în bune relații cu inginerul Gică Stănescu, directorul Camerei Agricole. Instituția primise sămînță de porumb din Argentina, pare-mi-se, pentru a fi distribuită numai cultivatorilor, pe bază de contract. Am încheiat și noi, cu obligația de a semăna cele 17 pogoane. Sămînța a ajuns în pămînt, însă pe cer nici o urmă de nor. Riscaserăm niște bani, iar acum ne aflam în voia vremii. Eram cu ochii pe cer.

Am văzut oameni cerșind o bucată de pîine sau de mămăligă. Am văzut un om îndobitocit, care mergea în patru labe, pe bordura trotuarului și care mîncă firicelele de iarbă ofilită. L-am luat cu mine acasă și am împărțit cu el ce aveam pe masă. M-a impresionat. Ca să fac rost de pîine, mergeam zilnic pîhă în comuna Simileasca, unde era o brutărie. Nu știu de unde-și procura brutarul făina de grîu, pe care o amesteca cu cea de orz. Cînd era caldută, se consuma numaidecît. O dată am făcut mămăliga numai din făină de orz, pentru că mi-am amintit că am mîncat așa ceva în timpul primului război mondial, la vîrsta de 4 ani. Voiam s-o iac pe copila mea să înțeleagă cît de greu o pot duce oamenii, în vremuri ca acelea pe care le trăiam. Însă fata n-a putut mîncă ce i-am oferit eu în ziua aceea.

Din ce semănasem nu răsărise mai nimic, nici un sfert. Sămînța era uscată, iar ciorile o scormoneau. Primii nori au apărut după 15 iunie 1947. Atunci am luat din sămînța ce mai rămăsese, am ținut-o în apă puțin și am băgat-o în pămînt, cum am putut, cu sapa, cu călcîiul. Era ultima încercare. Am făcut-o împreună cu Rică, soția mea și Emilica, sora. La 25 iunie au reînceput ploile, care nu s-au mai oprit pînă-n toamnă. Am prășit cu toții și, în sfîrșit, pe la finele lui august, am început a mîncă porumb fiert; pe la finele lui septembrie, alegînd ce era mai copt, îl puneam la soare și apoi, cu el, la moară. Scăpaseră, odată cu noi, și alții.

Făceam această muncă suplimentară, mai cu seamă după amiaza, cînd terminam cu tribunalul; dimineța, aveam acolo treburile impuse de profesiune.

În vremea aceea începuseră să se întocmească dosare și, respectiv, să se deschidă procese unor negustori - numai români - cărora li se imputau

fapte încadrate în legea sabotajului, o lege foarte severă. Motive se găseau. Fapta fiind calificată crimă de sabotaj, se delegau apărători din oficiu, însă omul își angaja avocat ales. Credea că-i mai sigur. E o chestie de psihologie. Au mers lucrurile așa o bună bucată de vreme. Au trecut prin filiera justiției, pentru sabotaj, majoritatea negustorilor români, cunoscuți ca oameni de vază și cu sentimente curat românești. Trebuie să subliniez faptul că nici un negustor din etnia lui Segal n-a apărut ca acuzat în astfel de procese. Fac această remarcă spre a se trage unele concluzii. Sălile de judecată erau pline de public format din sindicaliști, care agitau opinia publică împotriva sabotajilor. Ei, muncitorii, erau scoși din producție pentru ca, astfel, judecătorii, sub presiunea «maselor» venite «spontan», să dea soluțiile dorite de stăpânire. Avocații făceau ce puteau ca să apere corect, dar pe plan local nu reușeau. Doar în recurs, la București, mai aveau câștig de cauză.

Unul din acești avocați era și V.M.Vasilescu. Mult s-a bucurat de evenimentele din 23 august. Și era sincer când spunea așa ceva. Iată însă că într-una din zile tot orașul intră în fierbere. Avocatul V.M. Vasilescu e plimbat pe străzile orașului cu o pancartă mare de gît, și în față, și în spate, pe care scrie: „Așa pățesc apărătorii sabotajilor”. V.M. Vasilescu nu scoate nici o vorbă. E livid la față și străbate străzile sub escorta sindicaliştilor care vociferează în urma lui. După aceea este adus în tribunal și obligat să stea lipit de un perete, în văzul tuturor: avocați, public și magistrați. Colegii au fost îngroziți atît de scena ce li se oferea, cît și de acești oameni manipulați de regim. Nici în timpul revoluției franceze nu se punea stavilă dreptului sacru de apărare a celui ajuns în fața judecătorului, chiar dacă drumul lui ducea spre ghilotină. V.M. Vasilescu era un moderat, din punct de vedere politic. Cînd a început războiul, în 1941, a fost de acord, dar numai pînă la Nistru. Frapa la el faptul că, mai tot timpul războiului, aștepta venirea englezilor și a americanilor, ca să pună stavilă rușilor, aici, la noi. îi aștepta să apară, de parcă ar fi fost la cartierul general al acestora. O spunea răspicat. Bietul nea Sile! Se gîndea el că, peste ani și ani, va vinde bolduri, ace și ață în jurubițe, la colț de stradă și că va fi epurat din avocatură, în martie 1948?

După căsătorie, am locuit în aceeași curte cu socrul meu, Nicu Nicolae, de meserie cojocar. În ultima parte a vieții, își desfăcea produsele proprii într-un magazin pe care-l avea în oraș. Rămăsese văduv, așa că locuiam împreună. În societatea buzoiană se bucura de un frumos prestigiu, ca persoană corectă, onorabilă

și de o înaltă ținută morală. Era mîndru că-și făcuse datoria ca soldat în primul război mondial, unde luptase pe frontul de la Oituz. Cînd și cînd ne arăta un inel de argint, pe care era gravat numele său și numele de „Oituz”.

Era un bun gospodar. Politică nu făcuse niciodată. Cazul tipic al burghezului care nu voia să-și creeze vreo problemă, vreo dificultate. Învătasem mult de la el, mai ales pe teme gospodărești. Între mine și el se realizase o legătură atît de puternică, încît îl consideram ca pe propriul meu tată, iar el ținea la mine mai mult decît la ceilalți gineri. Totul constituia un model de conviețuire. Îi sînt și acum recunoscător pentru că am învățat de la el cum se gospodărește o casă, cum se conduce o familie.

Cea mai emoționantă revedere a mea cu familia a fost în 1944, cînd m-am reîntors din Crimeea, către sfîrșitul lui aprilie. Eram dați ca și dispăruți, dar considerați «eroii» timpului.

Cînd am intrat pe poarta casei, l-am văzut plîngînd de bucurie. Ca semn de prețuire și de afecțiune, într-un moment de emotivitate, dar și de nemărginită dragoste, îl văd că-mi oferă inelul lui de argint, pe care era gravat „Oituz 1917”, inel pe care-l purta numai la zile mari; de asemenea, mi-a dăruit un inel de aur masiv, pe care avusese grijă să graveze inițialele numelui meu. În toamna lui 1945, a avut o infecție banală la degetul mic al unui picior; cum avea diabet, infecția i-a fost fatală. Știa că după reîntoarcerea mea de pe frontul de Vest aveam mari dificultăți, dar nu a mai apucat să vadă evoluția lor. Ca semn al prețuirii de care se bucura în oraș, slujba înmormîntării a oficiat-o un sobor de preoți, avîndu-l în frunte pe Episcopul de Buzău, Antim Angelescu. Un lucru extrem de rar ca episcopul să participe la înmormîntarca cuiva. Pe traseul cortegiului, negustorii trăgeau obloanele prăvăliilor, în semn de respect și ultim salut.

La cîteva luni de la pierderea socrului, în primăvara lui 1946, am pierdut-o și pe mama. Se mîndrea cu cei trei feciori pe care i-a avut – pe mine, pe Tănase și pe Rică. Toți am fost pe front, acolo unde Țara ne-a trimis. Era în ea ceva cu totul excepțional în această privință. Era mîndră de noi, dar trebuia să-și înăbușe durerea de a-l ști pe unul prizonier în Răsărit, pe altul în Apus, iar pe mine, într-un timp, încercuit în Crimeea. A tocit pragul bisericii rugîndu-se în tăcere pentru fiecare dintre noi, pentru toți, pentru țară. Cu truda ei și a tatălui meu, cu îndemnurile lor, reușisem să mă ridic cu o treaptă mai sus decît ceilalți din familie.

De-acum, o pierdusem și pe ea. Emoțiile prin care a trecut, eforturile pe care le-a făcut în tot cursul vieții începuseră să se

resimtă, să-și spună cuvîntul. După primul război mondial, la cîțiva ani, s-a îmbolnăvit de febră tifoidă. A scăpat numai datorită faptului că avea un organism robust. Dar a rămas cu o bronșită cronică. Astfel a dus-o ani de zile, alături de tata, îmbolnăvindu-se și el, după 1929, povara muncii a rămas, an după an, pe umerii ei, din ce în ce mai istoviți. Văduvă, cu șase copii, din care numai sora Marița era majoră, nu s-a descurajat, nu s-a lăsat doborîită de necazuri. Le-a înfruntat, a muncit din greu, unde a putut și cît a putut, ca să asigure copiilor o bucată de mămăligă pe masă, cu te miri ce fiertură. Țesea la război, fiindcă se dusesse vestea că-i țesătoare neîntrecută; muncea la cîmp, în comuna Țintestești, la sora ei mai mică, Șerbana, ceva mai pricopsită. Și era satisfăcută că putea veni de acolo cu un ciur de mălai sau altele de-ale gurii, pentru copii; toamna, intra pe poarta curții o căruță-două cu nutreț pentru vacă, nelipsită din gospodăria noastră.

A participat la tot zbuciumul meu după ce m-am întors de pe front. Și totuși, la 24 august 1944, mama a intervenit cu toată energia, insistînd ca Rică și cu mine să plecăm neîntîrziat pe front, acolo unde-i drapelul țării.

Așa a fost mama noastră. Iar în iunie 1945, cînd ne-am întors, ea a fost din nou părtaşă la toate necazurile ce s-au abătut peste capetele noastre. Cînd mă vedea robotind ca negustor de cereale, își înăbușea revolta. O dată însă nu și-a mai putut-o stăpîni: „Uite, mamă, ce-ai ajuns. Tu, om cu carte, care ți-ai tocit hainele în coate să înveți, să ajungi domn, acum vinzi grăunțe cu dubla, la femei. Nu-i rușine să muncească omul, dar parcă nu-i bine ce vedem”. Mama era un *summum* de virtuți. Pe toate le întruchipa în firava ei făptură. Mi s-a întipărit în minte chipul ei într-atît, încît, chiar după moarte, mi-a rămas prezent înaintea ochilor. Dar necazurile nu s-au oprit nici în 1946, nici în anii care i-au urmat. Era numai începutul lor. Permanent o aveam pe mama, o simțeam, cu fiecare zvcnitură a inimii. Ea, fiind acolo, imaginar, mă reconforta, mă tonifica. Structura mea sufletească era ruptă, desprinsă din a ei. Era în mine. Cu astfel de convingere mă îndrept mereu spre locul unde-i odihnesc rămășițele pămîntești.

Greu m-am putut deprinde cu gîndul că n-o mai am pe mama. Acum, după trecerea atîtor ani, stau nemișcat cu ochii într-ai ei, privindu-mă dintr-o fotografie și ceva tainic mă înfioară, mă zguduie din străfundul sufletului meu. Destinul a făcut ca eu, copilul la care ținea cel mai mult, să fiu lîngă ea, să-i țin luminarea cînd și-a dat sfîrșitul.

I-am închis ochii, odată cu sărutul mîinilor calde și al

obrajilor, mereu udați de lacrimi. De-acum s-a desprins din viața care i-a fost un permanent zbucium, o permanentă încheștare. S-a ținut cu dinții să nu se lase doborâtă de vitregiile sorții.

Și avea atunci doar 59 de ani. Chipul ei m-a însoțit de-a lungul tuturor anilor de suferință care au urmat. Prin 1954, la securitatea din Ploiești, fiind anchetat, obosit, trebuia să-mi spăl și rufe. Le programasem pentru a doua zi. În somnul din cursul nopții, ea îmi apare spunându-mi: „Lasă, mamă, să-ți spăl eu rufe. Tu odihnește-te cât poți. Are mama grijă de tine”. M-am trezit cu gândul la ea. O simțeam lângă mine. Prezența ei mă reconfortase.

Prin 1958, eram la Zarea. Acolo ni se impusese un regim greu de imaginat de cine n-a trecut pe acolo. De la 5 dimineața și pînă la 9 seara erai mereu pîndit, să nu faci ceva considerat ca abatere. Ți se impunea o anumită stare, o anumită poziție, incit să nu știi ce-i odihna. Într-una din zile, am ațipit, frînt de oboseală. Deodată am tresărit. Lîngă mine apăruse mama. Simțeam că îmi strînge în mîinele ei picioarele și mi le apropie de obraz, legănîndu-mi-le, moment în care se uita spre vizeta de la ușă, spunîndu-i gardianului: „Lasă-mi, domnule, băiatul să se odihnească puțin, că-i tare obosit!” Am tresărit speriat, cu ochii spre vizetă și am povestit celorlalți, din celulă, tot ce mi se întîmplase în secunde acelea. Unul din ei, avocatul Eugen Dragomir, a ținut să sublinieze: „Fii sigur că sufletul ei a fost aici cu tine. Te protejează oriunde te afli”.

Fiind în contact cu lumea în care-mi duceam traiul, datorită profesiei, prin relațiile ce-mi făcusem în decursul anilor, aveam cunoștință de tot ce se auzea, de tot ce se vorbea, de tot ce se spera. Dar, pe lîngă acestea, am observat diferite feluri de manifestări, de comportări ale concetățenilor mei la evenimentele ce aveau loc.

Erau oameni care credeau că, imediat după august 1944, vor vedea pe străzile noastre mărșăluind trupele anglo-american. Nici unul dintre ei nu putea concepe că s-ar putea să vadă numai trupe sovietice. Nu admiteau una ca asta. Categoria aceasta de oameni credea că rușii vor face calea-ntoarsă, îndată ce vor întîlni uniforme anglo-americane. Cel mult dacă se vor opri la Prut! Erau convinși de subordonarea lor față de aliații apuseni. Important era că forța germană fusese doborâtă; restul se rezolva de la sine. Erau naivii care s-au alimentat ani de zile, pînă în august 1944, cu asemenea iluzii și au continuat să se mențină pe asemenea poziții pînă ce, unul cîte unul, s-au convins că alta era realitatea.

îmi amintesc de un coleg, Costel Jitianu. A bătut din palme, îndată după august 1944. Credea că lucrurile se vor întoarce de unde porniseră, începînd cu 1938: că va fi libertate pentru toți și că ne vom bucura de libera exprimare, de libera scriere, de libera opinie, ca pe vremuri. Costel Jitianu nu făcuse nici un fel de politică. După 1948, cînd s-a făcut epurarea masivă a avocaților, avea satisfacția să-și cîștige existența prin premii pentru răvașele de Anul Nou. Mai citez cazul unui alt coleg – Georgică Marinescu, fost primar al orașului și mai înainte procuror. Nu accepta în nici un fel că noi nu vom fi ajutați de marile democrații apusene. În convorbiri particulare, oriunde avea ocazia, încerca să te convingă de o asemenea posibilitate, își avea speranțele sale pe plan local. Ca primar, în timpul războiului, dăduse mult ajutor lumii sioniste. O făcea și din sentiment umanitar, dar și în baza unor relații de culise, cu vîrfurile acestei categorii de protejați ai lui. L-am întîlnit mai tîrziu, dezamăgit de protejații lui din acele vremuri. Se răsîndi- seră unul după altul, plecînd în țara lor. Nici vorbă să-l fi sprijinit cînd a fost victima împrejurărilor, imediat după august '44. Și-a cîștigat existența, pînă la adinea bătrînețe, reprodîndu-se: își procurase o căruță cu un cal și făcea cărăușie prin oraș. Din categoria acestor naivi ar putea fi citați mulți alții. Au fost doborîți de povara vremii, fiind primii decepționați.

Asemănători celor dintîi, dar oarecum mai nuanțați, erau zvonîștii. Această categorie de oameni se înfierbînta, după ce asculta emisiunile de radio străine. Ce se auzea acolo sau ce interpretau, prin completarea informațiilor, devenea de nerecunoscut. La anumite ore dispăreau din tribunal, pentru ca să revină, încărcăți cu vești, considerate de ei exacte. Transmiteau discursuri trunchiate sau greșit înțelese. Aveau o încredere oarbă în cîte o convorbire sau întrevedere. O prezentau drept «certitudine» în descifrarea enigmelor politice. Am întîlnit mulți dintre aceștia, care se credeau «siguri informați» și gata să tragă concluzii, mai totdeauna optimiste. Pe cei ce se afîșau atașați față de noua orînduire, îi și vedeau, mîine-poimîine, în ștreang, ca să-și plătească „trădarea”.

Zvonîștii reprezentau o primejdie pentru mulți dintre cei care se lăsau antrenați în discuții cu ei sau, mai sigur, ademeniți de vorbele lor mieroase. După ce ascultau noaptea posturile străine, dimineața veneau încărcăți cu noianul lor de știri. Difuzau cele mai variate și fanteziste peripeții, pe care le denaturau și le multiplicau. Continuau așa, zi după zi, săptămîni, luni în șir.

Zvonîștii aceștia au fost pricina multor necazuri pentru

oamenii de bună credință, care, ascultându-i, se luau la harță cu oamenii zilei, pentru ca, după un timp, să se vadă angrenați în procese și apoi condamnați la ani grei de osîndă. Fără îndoială, printre acești zvoniști se găseau mulți agenți provocatori care-și recrutau victime din toate categoriile sociale. Pozau în victime, căpătau credibilitate și, cînd apreciau că au depistat o persoană sau un grup oarecare, atunci dispăreau din localitate. În locul lor, apărea o altă persoană sau altele, care culegeau roadele. Implicau pe bieții oameni în diferitele organizații ostile regimului instaurat. Uneori, ei înșiși cădeau în capcane, devenind propriile lor victime. Unii au devenit pensionari ai închisorilor, cu ani grei de condamnare. Se resemnau și rămîneau în așteptare, cu o îndepărtată speranță.

Lumea era deprinsă să știe că în parlament erau trimiși aleșii națiunii, oameni cu o anumită poziție socială, materială și, mai cu seamă, intelectuală. Că era bun sau nu sistemul, e o altă problemă, însă, în mod sigur, atunci cînd se vorbea despre un deputat sau senator, se înțelegea un om cu greutate în rîndul concetățenilor săi. Alesul era considerat a fi un adevărat „cineva”.

Și iată că la alegerile din toamna lui 1946 face mare vîlvă prin lume știrea că în Buzău figurează pe lista guvernamentală o țărancă, Ioana Bran, din comuna Padina, din margine de Bărgan. Pare un eveniment nemaîntîlnit pînă atunci. Au mai fost «țărani» trimiși în parlament de către alegători, însă ei posedau ceva pămînt, erau buni gospodari, aveau o priză în masa alegătorilor, cumva își creaseră o platformă. Cam așa se prezentau lucrurile pe vremuri.

Ioana Bran a fost o țărancă în adevăratul sens al cuvîntului. Cu palmele bătătorite de sapă, desculță, era suptă de griji. Avea însă ceva deosebit în ea: era rea de gură, certăreață cu multă lume, în primul rînd cu vecinii. Toți gospodarii o tratau cu indiferență, să nu spun dispreț. Nu se puteau înțelege cu ea, să poată înfăptui ceva concret, durabil. Bătătura ei era vraiste. Fiind rea de gură, după august '44, lumea o tot ocolea, dar o vedea mereu pe la primărie, agitîndu-se și blestemînd pe „moșieri”, pe pricopsiții de pînă atunci. Consătenii, care știuseră să-și muncească cum trebuie lotul primit la vechea împrumut, o priveau chiorîș. N-o interesa părerea lor. Pe limba ei, așa cum se pricepea, tuna și fulgera împotriva a ceea ce fusese pînă atunci. Și iat-o pe Ioana Bran aleasă de „popor”, trimisă ca deputat în parlamentul țării. Prima femeie țărancă deputată care pășește în clădirea din Dealul Patriarhiei, clădire cinstită de oameni ca

Brătienii, Maiorescu, Take Ionescu, Delavrancea.

În ajunul deschiderii sesiunii parlamentului, prefectul județului, dacă nu mă-înșel, era un Coșereanu, învățător, trimite mașina prefecturii să-și strângă deputății, pentru ca, *în corpore*, să fie duși la Parlament. Telefoanele zbîmie către primăria comunei Padina: deputata să fie gata, îmbrăcată într-un costum național. Un însoțitor îmi relatează primele impresii ale femeii, când urcă în mașină. Deschizîndu-i-se portiera, cu toată reverența, de către șofer, ea se așază pe canapeaua din spate, săltîndu-se în sus și-n jos de mai multe ori, punînd arcurile la proba de elasticitate: „așa, să mă plimb și eu cu mașina boierilor. Iată c-am ajuns și eu să liu cucoană”. Cei prezenți ascultă, se înțeleg din priviri, dar nu îndrăznesc să scoată vreun cuvînt. Femeia, în simplitatea ei, își exprimase suprema-i satisfacție. Acolo, în parlament, i s-a dat să citească un discurs, pregătit de alții și publicat în presa zilei. Era prima femeie parlamentară! Nu s-a mai auzit nimic de ea. A fost folosită doar în această primă ocazie ivită. După aceea, alții și alții i-au luat locul. S-a întors în satul Padina. Cumetrele își dădeau coate cînd o vedeau, iar oamenii se făceau a n-o cunoaște.

În toamna lui 1947, începuse să se agite problema instituției monarhice, ca instituție în sine. Că se vorbea la nivel superior despre utilitatea sau inutilitatea acestei instituții era un lucru cert. Se recunoștea incompatibilitatea între noțiunea de monarhie și aceea de „soviete” sau „republică”. Ei bine, prin syndicatele abil manevrate, încep a se auzi glasuri împotriva monarhiei. Se țin sedințe la care ia cuvîntul cutare sau cutare, în calitate de „activist”. Aceștia antrenau, la rîndul lor, pe alții și așa se crea curentul de opinie. În mahalaua „Gîrlași” a orașului Buzău trăia o femeie, considerată de toată lumea ușuratică și fără vreun rost. Era poreclită „Cîmuleasa”, dat fiind că era cîmă. Într-o zi, este văzută în fruntea unui grupuscul parcurgînd străzile orașului cu un steag roșu și strigînd cît putea: „jos maimuța de pe tron”, Jos maimuța de pe tron”. Cîmuleasa era în culmea fericirii că era ascultată și urmată de manifestanții ce-i scandau lozinca. Lumea de pe stradă privea cu oarecare jenă. Nu-i venea să creadă că-i posibil să se audă așa ceva. Și totuși s-a întîmplat, anticipînd abdicarea unui rege care jucase un rol hotărîtor în realizarea aceluia 23 august '44. Evenimentele s-au scurs unul după altul, iar oamenii o dată cu ele, așa cum s-a întîmplat și cu „Cîmuleasa” noastră. A plecat cu un rus, la cîțiva ani după aceea, și s-a întors în țară cu cîțiva copii. Nimeni nu se mai uita la ea. Cu dispreț o priveau vecinii și înaintea manifestației, dar după revenirea ei

acasă! Și-a jucat rolul de simplă marionetă la momentul potrivit, apoi a intrat în anonimat.

Între cele două războaie, orașul și județul Buzău au cunoscut un singur comu-nist, pe numele lui Chitiș Dobre. Era cizmar și locuia pe aceeași stradă cu mine, Mihai Bravu. Devenise comunist imediat după terminarea primului război mondial, odată cu revoluția din 1917. Un om simplu, dar ferm convins că are dreptate. A avut mulți copii, pe care și-i creștea prin muncă. Avea o căsuță modestă, cu chirie, unde se putea presupune că-și ducea traiul un „proletar”. Când vorbeai cu el, își exprima convingerile, ideile, însă nimeni nu-l lua în serios. Era tratat cu indiferență. Organele locale de poliție îl cunoșteau și, pare-mi-se, a avut și ceva neplăceri, dar nu de durată. Nu-și făcuse aderenți. Parcă vorbea în pustiu. Ba, odată, în cursul războiului, dîndu-se după curentul zilei, a trimis pe unul din băieți să urmeze o școală militară în Germania. Era ridicol să-i vezi băiatul îmbrăcat în uniformă școlii de ofițeri activi germani, în vreme ce el se considera comunist convins. Dar evenimentele i-au surîs lui Chitiș și, după august '44, este numit primarul orașului Buzău. Numirea a surprins pe mulți, știindu-se că postul acesta era ocupat altădată de o persoană dovedită a fi bun gospodar acasă la el. Lumea comenta și intrase la idei văzînd una ca asta. Ne găseam doar la început, fiindcă multe asemenea anomalii aveau să mai vină. Primul lucru pe care La făcut a fost să se mute în casa fostului nostru profesor de limba franceză, Dimitrie Holban. O casă confortabilă pentru tovarășul primar, dar construită cu multe eforturi de către modestul profesor.

Dar primarul Chitiș nu s-a bucurat prea mult timp, căci peste 2-3 ani a murit. Însă și acum surpriză mare. S-a aflat că nu i se va face înmormîntare cu preot, așa cum oamenii se obișnuiseră de generații, din tată-n fiu. Ba mai mult, nici cruce nu i se va pune la mormînt. Nevastă-sa se tînguia tuturor, îndată după moartea soțului, că nu-l poate lăsa așa. Vorbise cu preotul parohiei, Vasile Sibiescu ca, în mare taină, să-i facă toate citirile și prohoa- dele creștinești. Frămîntarea ei ne-a fost împărtășită și nouă, ca vecini. La cimitir, l-au dus cu onorurile cuvenite funcției sale. I-au aranjat mormîntul, fără ca să-i fie pusă cruce la capăt, după tradiția noastră creștinească. Vestea s-a răspîndit ca fulgerul printre locuitorii orașului și de aici, în lumea satelor. Prin urmare, un comunist e îngropat fără preot și fără cruce la mormînt. Așadar, este adevărat că acești comuniști sînt păgîni, își spune lumea. Fără îndoială, ei sînt anticriștii de care se vorbește în cărțile vechi

bisericești.

Dar lucrurile nu se opresc aici. Mare vîlvă se produce în oraș a doua zi, cînd soția lui Chitiș, mergînd la cimitir, vede pe mormîntul soțului excremente lăsate acolo în cursul nopții. Întîmplarea s-a răspîndit mai iute decît aceea că fusese înmormîntat fără preot și fără cruce. Anonimul care făcuse o asemenea ispravă era exponentul lumii revoltate de cele ce se aflaseră în ajun. Comentariile se întetiseră și oamenii își exprimau pe față aprobarea pentru gest, vecin cu profanarea. Cercetările rămăseseră fără rezultat.

N-au trecut decît vreo cîteva zile de la întîmplare, că se anunță ceva și mai neobișnuit. Comandamentul trupelor sovietice, jenat de cele petrecute, nu putea rămîne pasiv. Trebuia să întreprindă ceva ca să împrăstie impresia produsă în localitate de pe urma cazului Chitiș. Ca urmare, au fost strînși ostașii sovietici, în mare grabă, de pe unde fuseseră îngropați și aduși în marginea cimitirului eroilor, pentru a fi înmormîntați acolo cu toată cinstea ce li se cuvenea. La solemnitate, au participat toate oficialitățile locale de partid și sindicat. Reînhumarea acestor ostași s-a făcut de un sobor de preoți, în frunte cu episcopul Antim Angelescu. Întrebarea se pune: s-a șters oare impresia produsă de înmormîntarea lui Chitiș? Nu, toată lumea a rămas la prima impresie: fusese o înscenare, o inducere în eroare a opiniei publice, în realitate, noua stăpînire instaurată după 1944, însemna domnia lui Anticrist în România. Era realitatea pe care începeam a o trăi.

În cei doi-trei ani care s-au scurs din august 1944, multe și variate păreri s-au manifestat mai fățiș sau mai discret. Unii s-au lăsat antrenati de curentul zilei. Au ajuns să colaboreze cu noua conducere. Nu se poate trece cu vederea peste faptul că o grupare importantă a liberalilor, în frunte cu Guță Tătărăscu, a intrat în guvernul condus de comuniști. În Buzău, fostul prefect Tegăneanu încerca să ne convingă (era și el avocat) că este bine ceea ce face, fiindcă „acolo”, la vîrf, se pot realiza multe cu „băieții” aceștia. Ei nu ar avea experiența conducerii, fapt pentru care „noi”, respectiv oamenii lui Guță, vor putea să dirijeze destinele țării. Am văzut însă cum au evoluat lucrurile.

Unii români, conștienți de primejdie, au acționat în felul lor, căutînd să se organizeze pentru o rezistență locală sau generală împotriva a ceea ce se instaurase în țară. În Buzău se înfiripase organizația „Pajura neagră”, care grupa un număr de tineri doritori să lupte împotriva comunismului. Aș mai cita grupul

format de viteazul maior Dabija, prin munții Apuseni, și al colonelului Arsenescu, în munții Argeșului. Nu pot trece cu vederea rezistența celor din Vrancea sau a celor din zona Babadag, în Dobrogea.

De-a lungul anilor, am întâlnit prin închisori și oameni care fuseseră victime ale instigatorilor securității. Trecând peste aceste excepții, masa românilor era net anticomunistă. După puterile ei, ea și-a asumat riscul și a înțeles să se alinieze pe baricada luptei împotriva noii stăpîniri. Este o realitate peste care nu se poate trece.

Încă din 1939, cînd mă aflu la Budachi, în sudul Basarabiei, pe malul mării, m-am cutremurat cînd am auzit că se încheiase acel pact între Ribentrop și Molotov. Era botezat pact de neagresiune, avînd un caracter militar, dar, în realitate, ascundea scopuri politice, care au ieșit la iveală ceva mai tîrziu, cum prea bine se știe. Părea stranie o astfel de înțelegere între două puteri, antagoniste din punct de vedere ideologic, fiecare urmărindu-și propriile interese. Gîndul m-a dus la alte înțelegeri „bombă” asemănătoare, legate de două localități: Brest-Litovsk și Rapallo, unde s-au încheiat alte înțelegeri, de neconceput la vremea aceea de către oamenii politici.

Sînt surprins încă de atunci, de la Budachi, de încheierea acelui pact zis de neagresiune. Nu numai surprins ci și îngrijorat, fiindcă mă gîndeam la țara noastră, situată în zona de interese a două mari puteri.

Mai sesizam, cam tot atunci, că mulți germani, aflați în sudul Basarabiei, în Dobrogea de sud și în Bucovina, încep să plece în Germania. Că plecau în baza unor înțelegeri, nu pot afirma, cel puțin bănuiam. Au fost primele simptome ale unor viitoare evenimente. Tot atunci mi-au venit în minte două lucrări scoase de doi cunoscuți ziariști ai noștri, lucrări pe care le citisem, cu cîțiva ani mai înainte. Este vorba de *Puncte cardinale în haos*, scrisă de Nichifor Crainic, ce condusesese cu ani înainte ziarul „Calendarul”, și de *Roza Vulturilor*, scrisă de Nae Ionescu, directorul ziarului „Cuvîntul”.

Acești autori trasau jaloanele ideologice firești ale lumii contemporane europene, în acea vreme de incertitudine, de negură: perioada care a urmat primului război mondial. În haosul care încețoșase orizontul lumii, ei trăgeau un semnal de alarmă, vestind pericolul ce pîndea cultura și civilizația de două ori milenară a Europei și, în final, a omenirii. Era vorba, în primul

---

rînd, de un pericol ideologic, care, puțin mai târziu, va deveni politic și apoi va îmbrăca formă militară.

După întoarcerea de la Budachi, evenimentele s-au precipitat. Cataclismul s-a dezlănțuit. Omenirea intrase în hora dementă a distrugerilor. În anul următor, se simțeau primele efecte ale pactului încheiat între cei doi. Țara ne era sfîrtecată, în toate fruntariile, și-n nord, și-n răsărit, și-n apus, și-n sud.

Datoria m-a făcut ca, încă din prima zi a războiului, să particip efectiv la eliberarea „moșiei răpită astă-vară”, cum spunea un cântec ostășesc.

Am mers pînă dincolo de Nistru, hăt departe, și am cunoscut oameni, am vorbit cu ei. Cînd vedeam într-o locuință un obiect sau o mobilă ceva mai bună, localnicul ținea să-mi facă precizarea că ele sînt „do Nicolae”, adică de pe vremea țarului. Am încremenit cînd am dat într-o comună, pare- mi-se Elenovca, peste un morman de moloz, înalt de doi-trei metri. Era pe strada principală a satului. Atît mai rămăsese dintr-o biserică. Nimic altceva. Locuitorii mi-au explicat că, în retragerea lor, trupele sovietice le-au aruncat biserica în aer. În alt sat, unde am făcut un scurt popas, am văzut biserica transformată în sală de dans. Unde fusese altarul se amenajase scena pentru orchestră, iar din odăjdiiile preoților se improvizară pedestale pentru partiturile muzicanților. Pe restul catapeteasmei se vedeau agățate tablouri cu figurile noilor idoli: Marx, Engels, Lenin, Stalin. Biserica din Balta, orașul dintre Nistru și Bug, fusese transformată în magazie de cereale. Ostașii români își făceau cruce de ce le vedeau ochii. Lucrurile nu se opreau însă aici. De-a lungul și de-a latul spațiului străbătut, n-am găsit o gospodărie încheată în vreun fel oarecare. Toată agoniseala oamenilor se limita la un fund de sac cu făină sau cîteva boabe cu grăunțe, poate cartofi sau mai știu eu ce produse. Era rodul muncii prestate la colhoz. Din timp în timp, își primeau merticul lor, bineînțeles, dacă erau pontati cu un număr de zile muncite din greu la cîmp. Propaganda ce se făcea pînă atunci se spulberase. Totul se dovedise a fi minciună și dezinformare. Regimul instaurat se baza numai pe forță și constrîngere. După august 1944 începe, încetul cu încetul, să se sape la temelia orînduirii care înfăptuise independența națională, mai înainte unirea principatelor și, apoi, marea unire a tuturor românilor. Era vizibil că totul tindea înspre dărîmarea a tot ce fusese trainic, durabil și în continuu progres al nației noastre. Se vîntura la răscruce de drumuri, în întruniri și-n ședințe, suflul cel nou, complet străin de aspirațiile noastre naționale, de năzuințele românilor. Se pomenea numai de conducători care n-aveau nimic comun cu noi, românii, nume pe care se străduiau să ni le impună ca reprezentînd exponenții ideii de bine. Se răstălmăceau adevărurile istorice, se interpreta în mod denaturat, fals și cu ipocrizie tot ce se constituia stînt pentru noi, intangibil ca trecut național sau ca ideal de înfăptuit pentru viitor. Aceasta era realitatea primilor doi-trei ani ce au urmat lui 1944.

Prin mijlocirea acelor sindicaliști, constituiți în mare grabă din muncitorii depoului CFR, se agitau anumite inițiative. În lipsa unui proletariat cu tradiție, el trebuia creat în mare grabă. Era începutul depopulării satelor, printr-o industrializare forțată. Omul de rînd nu întrezărea aceasta atunci, însă noi, care fuseserăm dincolo, în răsărit, eram convinși că așa se va proceda și la noi.

Indiferent ce gîndeau „apusenii”, indiferent ce părere aveau ei, în momentele acelea am judecat că trebuia luată o atitudine care să fie a noastră, dincolo de sfera politicului. Trebuia să construim o stavilă, aici la bariera sud-est europeană, așa cum au făcut-o, în decursul veacurilor, înaintașii. Așa judecam în vremea aceea. Și mai judecam că vocile noastre nu vor răsună în pustiu. Eu mi-am ales Capitala, unde mă puteam mai lesne strecura, dat fiind că era un centru aglomerat. Acolo mă puteam mai lesne informa asupra evenimentelor.

Într-una din zile îl întîlnesc pe Eugen Iliescu. Avea o sforică de moșie, din ce-i rămăsese după marea expropriere. Conacul și terenul erau în comuna Cîndești, județul Buzău. Pentru a evita unele neplăceri locale, după 1944, a socotit că-i mai prudent să se stabilească în București. Închiriasse un mic apartament pe strada Ionescu-Gion, unde locuia cu soția. Era o pariziancă pe care o întîlnise și cu care se căsătorise în timpul studiilor făcute în capitala Franței. Cînd și cînd venea la Cîndești, doar pentru a urmări cum merg treburile gospodăriei. Avea acolo un om al său, de încredere.

Ne-am bucurat mult de revedere și ne-am împărtășit impresiile. Ne aflam, amîndoi, în postura de fugari.

Avea un optimism exagerat și căuta să mi-l transmită în toate întrevederile noastre. Considera că totul este provizorat.

Într-una din zile insistă să-l cunosc pe „diplomatul” nostru, pe numele lui, Vică Negulescu. Locuia împreună cu mama sa, undeva în jurul pieței Galați de azi, dacă rețin bine, aproape de strada Aurel Vlaicu. Mai înainte, Eugen Iliescu îi vorbise de mine. Se bucură de sosirea mea. Acolo îl găsesc și pe Nicolae Petrașcu, sosit în acea dimineață de la Sibiu. Nu-l mai văzusem de opt ani. Cînd mă vede, primul lucru pe care îl face este să-mi mulțumească pentru sprijinul ce-l dădusem unei doamne sibience Paulescu, să-și ridice o parte din mobila cu care se refugiase la Vatra Domei. La Buzău, cineva încercase s-o conștie. Petrașcu îmi trimisese o carte de vizită cu rugămintea să fac tot posibilul ca respectiva doamnă să-și reia lucrurile. Soțul ei era încă în Apus, refugiat.

Aici, în casa lui Vică Negulescu, discutăm situația noastră la zi, respectiv relațiile dintre mișcarea condusă de Petrașcu și oficialitățile guvernamentale comuniste. El încheiase un fel de înțelegere sau pact de neagresiune. Arată că, formal, el voise să legalizeze situația oamenilor parașutați după 1944. Avea asigurări că vor fi eliberați și cei din închisori încă de pe timpul lui Antonescu, pe lângă legalizarea parașutiștilor. În schimb, se obligase să nu întreprindă nimic ostil regimului comunist. Aparent, ambii parteneri erau mulțumiți. În fond, Petrașcu a procedat imediat la reorganizarea amicilor săi – a legionarilor – pregătindu-i pentru imediata și iminenta acțiune armată. Totul trebuia făcut în mare secret. Pînă atunci reușise să refacă structura întregii mișcări pe țară, începînd cu centrele universitare.

Pe de altă parte, regimul comunist, care-și urmărea și el țelurile, își consolidase puterea. A epurat armata, apoi a anihilat încetul cu încetul partidele politice cu care dăduse lovitura la 23 august 1944. Pe noi ne-a lăsat mai la urmă. Aceasta a fost realitatea, așa cum am cunoscut-o.

Atunci, cînd discutam toți patru, Petrașcu era sigur că în curînd va începe acțiunea armată. Conta pe intervenția apusenilor. Pentru aceasta urmărea cum evoluează reorganizarea, regrouparea și dotările cu armament. Eugen Iliescu era satisfăcut, entuziasmat chiar de tot ce auzea. Îi împărtășea total părerile.

Vică Negulescu era mai calculat, mai prudent sau, mai exact, mai ponderat în vorbire. Cînd Eugen Iliescu mi-a spus că ține neapărat să-l cunosc pe „diplomatul” nostru, avea certitudinea că acesta, în convorbirile cu mai marii regimului – respectiv cu Nicolschi, de care atunci auzisem prima oară – le poate ține piept. Îl asigura că legionarii nu întreprind nimic, că-și văd de treburile obișnuite, banale.

Din discuție a reieșit că în acea zi el trebuia să aibă o nouă convorbire cu Nicolschi. Pentru a stabili ora întrevederii, dă un telefon. Toți trei sîntem atenți. Vică era ferm în ton, exprimîndu-și nemulțumirea că puterea nu respectă unele angajamente față de mișcare. Îi reproșa unele măsuri abuzive luate de oamenii regimului, deci de subalternii lui Nicolschi. În fine, după încetarea convorbirii telefonice, Vică Negulescu atît ne spune, revoltat cumva: „... mama lui de rusnac! Noi ne credem prea deștepți, iar pe ei îi credem prea proști. Se pare că lucrurile stau altfel, chiar contrariu”. Ne uităm unii la alții și tragem concluziile. Dacă noi intensificăm reorganizarea, regrouparea și pregătirea pentru o iminentă acțiune armată, să înțelegem că nici regimul nu stă pe

loc. Ne urmărea continuu și culegea date despre tot ceea ce îi era necesar să cunoască.

Petrașcu însă era ferm convins că, în cel mult un an, lucrurile vor lua o turnură favorabilă nouă. Credea că apusenii nu vor întârzia să intervină și că nu vor permite colosului răsăritean să rămână în teritoriile ocupate, ajungând în centrul Europei. Eugen Iliescu era înșelător de optimistă a lui Petrașcu.

Vică Negulescu, cum am spus, era mai reținut. A ținut să-și tempereze musafirii. Cuvintele lui reprezentau o altă variantă, ceva mai nuanțată. Timpul a dovedit că *el* avea dreptate.

Cu Petrașcu m-am întâlnit de două ori. Fuseserăm invitați la masă de familia lui Eugen Iliescu. Acolo, în trei, am continuat convorbirea pe marginea potențialului nostru uman și armat. Aflase de situația în care mă găseam și considera că trebuie să mă ocup de o regroupare a noastră, în arcu de curbura a Carpaților, pentru momentul acțiunii armate.

La puțin timp după aceea, evenimentele s-au precipitat. Regimul ne-a luat-o înainte, după un plan întocmit din timp.

Ceva mai încolo, în paginile următoare, redau părerea profesorului Șerban Ionescu, unchiul lui Șercăianu. Este părerea unui om matur, cu judecată sănătoasă, chibzuită, cunoscător al problemelor în ansamblul lor, în contextul istoriei, în vreme ce noi eram simpli diletanți în politică. Nu știam că lucrurile se aranjaseră, cu ani înainte, în culisele învingătorilor, noi fiind sacrificați la masa tratativelor. O vom afla mult mai târziu.

De altfel, n-am fost singurii necunoscători. Aflasem de la Nicolae Anghel, Șeful organizației național țărăniște din Buzău, care avusese o convorbire cu Iuliu Maniu, după întrevvedereea acestuia cu diplomații anglo- americani, că problemele europene se vor rezolva numai după ce și cele asiatice își vor găsi rezolvarea. Cu toate acestea, credeam că-i chestie de timp, că acuși-acuși se va întâmpla ceea ce doream. Dar n-a fost așa. Anghel a luat drumul închisorilor, ca și noi, ceilalți.

Am consemnat toate acestea în amănunțime, pentru a se înțelege atmosfera de atunci.

Mai târziu, am citit un studiu al lui Mircea Eliade, adresat tineretului. El îl îndemna să studieze problemele tuturor popoarelor, ale celor slave, arabe, asiatice, ca și comunismul în toată complexitatea lui din punct de vedere social, politic și economic. Numai astfel se putea face o justă judecare a situațiilor politice ale lumii. Îndemnul lui Mircea Eliade era dat cam prin 1950.

După ani și ani, sfârșitul celor cu care am luat contact în primăvara lui 1948 a fost următorul:

- Vică Negulescu a avut un sfârșit cu adevărat de martir. Torturat sub toate formele, n-a cedat nici o iotă de la crezul care-l anima. N-a acceptat nici un compromis cu asupritorii lui. Înainte de a-și da sufletul, am auzit că a fost zidit undeva, în fortul Jilava.

- Nicolae Petrașcu, după ce a suferit chinuri inimaginabile, a ieșit din închisoarea Aiud, așa cum arată Nistor Chioreanu în cartea sa *Morminte vii*, scrisă în 1992. Și-a sfârșit viața acasă. Sînt două variante. Cea oficială, sinucidere. Gh. Brahonschi, sibian, bun cunoscător al cazului, susține și demonstrează cu argumente logice că a fost asasinat de organele securității. E o părere la care subscriu acum, deși mai spre sfârșitul acestei lucrări, în necunoștință de cauză, afirmam contrariul.

- Eugen Iliescu a murit la Gherla, în chinuri și umilințe provocate de elementele reeducate de oamenii lui Nicolschi.

Am rămas eu ca să aștern pe hîrtie toate cîte am cunoscut și trăit în răstimpul acelor ani grei, îndurați de generația noastră.

Primesc o veste rea: soția și fetița în vîrstă de șapte ani fuseseră arestate și ținute în beciul Securității. Erau cercetate cu privire la persoana mea; neputînd afla ce urmăream, le-au reținut ca ostatece. Vestea aceasta m-a îngrijorat întrucîtva. Totuși, presupuneam că în două-trei zile vor fi eliberate. După un timp de la arestarea soției, sînt informat că au eliberat-o, însă, în locul ei, fusese arestat, Rică, fratele meu. El, bietul, va avea de îndurat regimul sever al Securității buzoiene vreme de un an și jumătate.

Acum, cu arestarea lui Rică, în jurul lui 4 mai 1948, încep să privesc lucrurile cu mai multă seriozitate. Era doar un început al cărui contur nu mi-l puteam imagina. Pentru siguranța mea personală, ca fugar în Capitală, mi-am ales gazdele în așa fel încît să mă poată adăposti cîte una din ele, cam la cîte o săptămînă. Deci, la aproximativ patru-cinci săptămîni, veneam la aceeași gazdă, ca să nu atrag atenția vecinilor asupra mea. Eram considerat o rudă, venită din provincie, cu treburi prin Capitală. Dormeam și mîncam pe unde se nimerea.

În noaptea de 14/15 mai 1948, în toată țara s-au efectuat masive arestări. Duba neagră, devenită celebră, funcționa fără întrerupere în cursul nopții, după procedee necunoscute pînă atunci. Sînt informat că în Buzău fuseseră arestate cam 60-70 de persoane, din toate categoriile sociale: muncitori, țărani, intelectuali. Fiecare, luat de pe la rosturile lui, cercetat, anchetat în modul cel mai diabolic posibil, zăcea de-acum în beciurile

Securității sau la penitenciar. Mandat de arestare? Nici vorbă de așa ceva.

La cîteva zile, mă întîlnesc cu medicul veterinar Cornel Șercăianu, scăpat de primul val al arestărilor din Buzău. Venit în București, se stabilise la o gazdă veche de cînd era student, însă avea în Capitală și o rudă apropiată, pe profesorul universitar Șerban Ionescu, frate cu mama lui. Acesta predase la Facultatea de Teologie din București. Era un reprezentant de frunte al Bisericii și al teologilor ortodocși români. Reprezenta Țara noastră la diferite congrese în domeniu, din străinătate. Era, deci, un om umblat în lume, iar acum, la bătrînețe, suferind, ducea o viață liniștită, departe de orice frămîntări politice. Soția lui, ceva mai tînără, era mai activă, mai în vederile nepotului. Avea discuții în casă cu soțul ei, privind iminenta dezlănțuire a unor ostilități. Cînd aude Șercăianu cum stau lucrurile cu unchiul său, abordează o convorbire pe această temă. Ce-mi relatează medicul veterinar a doua zi?

Unchiul a încercat, fără folos, să-l convingă să nu ne lăsăm amăgiți de unele voci ale posturilor de radio străine, fiindcă nu se va întîmpla nimic, cel puțin cîteva zeci de ani. De ce?, întreba nepotul. Apusenii sînt obosiți, egoiști, preocupați numai de problemele lor. Au greutățile lor, sînt oameni de afaceri, oameni ai banului, puțin interesați să-și arunce în foc tineretul pentru salvarea țării noastre. Rușii nu vor părăsi aceste țări cu una cu două. Le vor îndoctrina ideologic an după an. Vor crea la frontiera lor europeană un sistem defensiv din aceste state, înglobîndu-le complet sistemului lor economic, social și politic. El îl îndemna pe nepot să-și încă socotelile avînd în vedere și o asemenea realitate, care se contura destul de bine încă de pe atunci. Ca să-l consoleze îi dădea o speranță îndepărtată: poate copiii voștri, cînd vor ajunge la maturitate, vor trăi să apuce schimbarea pe care o doriți voi. Dar schimbarea nu poate veni acum. Cam în felul acesta îi argumenta unchiul nepotului punctul său de vedere. Nepotul, însă, îl trata ca pe un moșneag depășit, timorat, rămas la unele idei ce nu țin seama de evenimentele prezentului.

Nici pe Șercăianu nu l-au găsit cînd au venit să-l aresteze. Dar au arestat-o pe soția lui și au adus-o în beciul Securității, alături de soția mea. Fetița ce trebuia alăptată la sîn i-o lăsaseră acasă. Din această cauză, o vecină, inginera Dida Tătușescu, s-a dus acasă și a luat fetița spre a o îngriji. Dida Tătușescu a fost arestată, împreună cu soțul ei, inginer Radu Tătușescu și ținută vreme de un an și jumătate, fără acte de trimitere în judecată.

După eliberare, soția a venit, pentru o vreme, la surorile ei. Mă întâlnesc cu familia și, pentru un timp, sîntem găzduiți la fratele mamei ei. Locuia pe lîngă Foișor, pe Aleea Rumeoară. Avea acolo un apartament confortabil, unde stătea numai el cu soția, neavînd copii. Ca situație materială, dispunea de o avere acumulată între cele două războaie, prin mijloacele oferite de regimul vechi, cel al formulei „îmbogățiți-vă”. În Constanța avea proprietăți în plin centrul orașului. La fel și în București, dispunea de multe proprietăți pe care le închiria și care-i aduceau venituri substanțiale. În timpul războiului preluase, de formă, mai multe firme evreiești. O făcuse numai de formă, fiindcă evreii patroni își vedeau în continuare de afacerile lor, bineînțeles, sub numele și protecția unchiului. După august 1944, a făcut formele de retrocedare, toată lumea fiind mulțumită. Cu alte cuvinte, era omul cu avere, produs tipic al burgheziei de ieri. Ne-a găzduit un timp pînă cînd, într-o seară, pe neașteptate, ne-a făcut cunoscut că n-o mai poate face. Cu toate stăruințele nepoatei, să ne mai permită să stăm, măcar o seară, n-a vrut în nici un chip. Cu bocceaua în mînă, toți trei, noaptea, am trecut pe la gazdele mele, pînă ce am fost opriți de una din ele.

Atunci și mai apoi ani în șir, am făcut reflecții asupra gestului acestui unchi. El, putred de bogat, nu putea face un mic sacrificiu pentru nepoata sa? Chiar și pentru cauza pentru care mă angajasem, socoteam că avea obligația să-și aibă aportul lui. În definitiv, pentru ce gîndeam noi să ne zbatem? Nu ca să-mi apăr sărăcia, ci să salvez de la pieire proprietățile lui. Să fac să revină la suprafață sistemul economico-politic care l-a ridicat de la un simplu cojocar la rang de mare proprietar. Acest gest m-a zguduit și m-a făcut să reflectez asupra unor astfel de oameni. Ceea ce era el, în mic, luat ca persoană, erau, în mare, bogătașii din Apus, spre ale căror popoare naivii își îndreptau privirile atunci.

Între timp sînt informat că acasă s-au petrecut alte lucruri, soldate cu măsuri coercitive. Puțin de la plecarea din Buzău, casa ne-a fost ocupată de o familie de activiști, Damian Botezatu și soția lui, Tasia. Funcția și-o îndeplineau în cadrul organizației județene de partid. Sînt anunțat că a produs mare vîlvă în oraș faptul că acest activist a devastat tot. În primul rînd, a scos din bibliotecă toate cărțile pe care le aveam. Cu ele a aprins un foc în mijlocul curții, pe care l-a alimentat pînă la ultima hîrtie găsită în casă. Și aveam destule cărți de specialitate, cumpărate de-a lungul anilor, încă de pe vremea studenției. Aveam cărți de literatură și, fiindcă urmasem și Filosoia, posedam și cărți din acest domeniu.

Respectivul activist, cu soția lui, se delecta, spre stupoarea vecinilor, pronunțînd sentențios: „să dispară cărțile astea de care nu avem nevoie”. Probabil era un consemn, fiindcă Șercăianu îmi relatase că tot așa procedase și unchiul său, care-și lichidase singur o mulțime de cărți de mare valoare. Era linia nouă a vremii. Aveam opera politică a lui Eminescu, a lui C. Stere, cărțile care tratau probleme neactuale incomodau. Trebuiau distruse pentru ca să dispară astfel orice urmă a adevărului cunoscut de o generație. Generația nouă nu va mai lua cunoștință de părerile lui Eminescu în materie de ziaristică și doctrină națională sau de ideile lui Stere ori Panait Istrati.

Mă gîndesc să plec pentru un timp din București, dat fiind că nu mă simțeam în siguranță. M-am dus în Constanța, la o mătușă a soției, soră cu mama ei. Ne-a găzduit fără nici o teamă. Era la curent cu tot ce se întîmpla. Și aici, la Constanța, funcționa „duba” neagră. Trebuia să fiu, în permanență, foarte prudent.

Într-o dimineață, apare în pragul casei sora mea Marița, venită de la Buzău. Primul gînd mi-a fost s-o întreb dacă nu-i urmărită. M-a liniștit, asigurîndu-mă că a luat trenul din gara Tabărăști, cea mai apropiată de Buzău, ca să fie sigură că n-o vede cineva. O văd plînsă. Și începe să se răcorească, destăinuindu-se în amănunt asupra celor întîmplate în Buzău.

Cu două zile mai înainte, fusese chemată la securitate, unde Sîrbu i-l prezentase pe fratele Rică. A chemat-o să-l vadă. E îngrozită și acum de starea în care se afla Rică. Plin de sînge pe față și tumefiat, cu o cîrpă peste cap, spre a-i opri sîngele ce se prelingea de undeva, din creștet. L-au pus să-și scoată cămașa. Corpul îi era plin de vînații, pe spate, pe brațe, pe picioare. L-au descălțat și i-au arătat tălpile, lovite și ele. Toate cu sînge rece, sadic, i le-a arătat Sîrbu soră-mi, care de-abia-și ținea răsufierea văzînd starea în care fusese adus Rică al nostru. El, dacă putea lega cîteva vorbe. „Soră, sînt cum mă vezi ca să spun unde-i fratele nostru, Nicu. Nu vor să mă creadă că nu știu. Eu nu știu nimic de el”. Cu asta întrevederea s-a terminat. Sîrbu încearcă s-o determine pe soră-mea Marița să facă ce știe ca să-mi dea de veste să mă predau. Altfel, Rică va fi omorît în bății.

Ea atît îi răspunde: „Cum, domnule, să vă purtați cu el așa? L-ați desfigurat. Ce legătură este între el și celălalt frate? Cînd îl veți prinde, o să vă lămurească el. Noi nu știm unde-i fugit”. La plecare, călăul o mai avertizează: „ Să știi că ăsta care-i în mîna noastră, n-o să-l mai vedeți.” Marița, îngrozită, sub impresia celor văzute, nu-mi spune decît: „Faci cum crezi tu, dar pe fratele Rică

mă tem că-l pierdem”.

Caut s-o liniștesc, susținînd că acela a fost punctul culminant al torturilor la care a fost supus. Și-i mai arăt că, dacă pe el l-a chinuit astfel, ce-mi vor face mie? La ce suplicii mă vor supune? Își dă seama de toate. Atunci îmi vine în minte ideea să fac o plîngere organelor competente – respectiv Parchetului Tribunalului Buzău, ca să se sesizeze de cele petrecute în beciurile securității Buzău. Aștern pe o coala de hîrtie plîngerea, prin care semnez brutalitățile săvîrșite de Sîrbu, ca șef al securității, și de echipa lui, brutalități a căror victimă este și fratele meu, Victor Păun. Îi cer primului procuror să se deplaseze acolo, împreună cu medicul legist, să întocmească acte de constatare a stării fratelui meu, și, în baza lor, să dispună deschiderea acțiunii penale împotriva lui Sîrbu și a celorlalți infractori, care, prin abuz de autoritate și teroare, încalcă grosolan legea penală. Mai scriu că, dacă pe fratele meu l-au torturat în halul în care se află, neputîndu-i-se imputa nimic, să-și imagineze ce pot întreprinde împotriva mea. La momentul potrivit, voi avea de dat socoteală celor în drept, în cazul în care se va stabili că am înfruntat legea. Pînă atunci, îl rog să ia măsurile legale, ca să nu mai fie torturați cei luați în locul meu. Plîngerea, scrisă de mine, o semnez și o înmînez soră-mi, cu îndemnul de-a o pune la o cutie poștală în gara Buzău. Știam că trenul sosea în cursul nopții, așa că eram sigur că nu va fi observată cînd va coborî din tren.

După ani și ani, 16 la număr, Rică mi-a dat unele amănunte. Atunci Lau adus și pe Costică Nicolescu, fratele soției, și l-au ținut cîteva ceasuri împreună cu fratele Rică. Au procedat la fel ca și cu sora Marița. Cumnatul i-a spus că va divulga locul unde mă aflu, și anume la „tanti” de la Constanța. Speriat, Rică l-a implorat să susțină sus și tare că nu știe nimic. Deși știa unde mă aflu în momentul acela, fratele meu a suportat chinurile. Este un gest care grăiește de la sine, despre solidaritatea dintre noi. Pe cumnat Lau lăsat să plece, după ce-a declarat ce-l îndemnase fratele meu.

Așadar, rămîn cu o povară în plus pe suflet. Mă chinuie vestea adusă și încep să-mi fac reproșuri. Să sufere atît fratele meu pentru mine? Era prea mult, judecam de unul singur. Dar priveam situația și din alt punct de vedere, sub alt aspect. Dacă mă vor prinde, vor încerca să mă mutilizeze sau chiar să-mi ia viața prin torturi, așa cum începuseră să vină vești, de ici, de colo. Am ajuns la concluzia, mai apoi, că momentul critic pentru fratele Rică a fost acela cînd au chemat-o pe sora Marița să-l vadă. Presupuneam că-l vor lăsa în pace. Mă gîndeam că și plîngerea aceea a mea își va

face efectul. Nici nu puteam concepe ca primul-procuror să nu ia măsuri.

Rezultatul plîngerii a fost zero, totuși pe Rică nu l-au mai bătut, începuse a-și face loc în judecata mea faptul ca intrasem într-o prigoană atît de cruntă, cum nimănui nu-i trecuse prin minte. O asemenea viforniță nu se mai abătuse peste capetele generației noastre. Și cînd te gîndești că ne găseam de abia la începutul unui drum spinos, drum căruia unii îi simțeau, pe propria piele, greutățile. Eram pregătit să îndur toate silniciile ce-mi vor fi sortite. Constatasem deja că, în faza de cercetări, se folosește luarea de ostatici, se torturează pînă la desfigurări fizice, ajungîndu-se, așa cum avea să se întîmple mai tîrziu, la crime. Îmi treceau prin minte toate procedeele folosite de regimurile totalitare pentru smulgerea unor declarații sau pentru recunoașterea unor fapte de care oamenii erau străini. Victimele erau aduse în stare să semneze orice declarații. Din familia noastră, fratele Victor a fost primul care a luat contact cu metodele acestea diabolice. Cîți n-or fi fost în postura lui? Ce mi-a povestit sora mea a fost numai o frîntură dintr-un întreg sistem al supliciului, sortit persoanelor ce aveau neșansa să-și piardă libertatea sub noua stăpînire.

Mă întorc în Capitală, asigurîndu-le loc de cazare soției și fetiței, dat fiind că nu se mai puteau duce la Buzău. Casa fusese deja ocupată. Sora Marița ne adusese vestea că nu primeau pe nimeni, din familie, nici să deschidă poarta casei.

Soția stătea la fiica mătușii din Constanța. Acolo a venit și fratele Tănase, întors din prizonierat. Ne revedeam după 6 ani. Cu el am tănuit multe, o noapte întreagă. Pentru fratele Tănase începea o viață nouă; pentru mine un episod nou. Am rămas impresionat de concluziile cu care se înapo- iase din captivitate:

„Am întîlnit acolo tot felul de oameni, din toate categoriile sociale. Nu contau diplomele, nici starea socială. Esențialul era să rămîi om de caracter. Pe scara valorilor, am întîlnit oameni simpli, țărani sau muncitori, situați în vîrfurile piramidei. Ceea ce ne-a menținut pe linia de plutire a fost virtutea creștină a «speranței». Poți pierde onoarea într-un moment dat, dar o poți recuceri printr-un alt gest de onoare. Poți pierde averea, o poți reface, cu efort și perseverență, dar odată ce ți-ai pierdut speranța, atunci te poți ușor prăbuși în marele necunoscut. Poți fi manevrat și deveni neom”.

Am căutat să-mi însușesc pe deplin virtutea «speranței». În adevăr, mi-am lipit-o de inimă, de mintea mea, pe tot parcursul

celor aproape 16 ani cît am trăit pe celălalt tărîm, către care tocmai mă îndreptam.

Fusesem de acord să părăsesc Capitala și să mă retrag undeva în munți, să organizez un centru de rezistență. Speram că va fi ales ca președinte al SUA Truman, considerat o persoană în stare să rezolve *mînu militari* problemele rămase în suspensie la terminarea războiului. Tot atunci am hotărît ca Tănase să aibă grija familiei mele. M-a asigurat că nu va mînca pînă ce nu va fi sigur că soția și fetița, luate de el în grijă, nu vor mînca ele mai întîi.

Cu aceste asigurări ne-am despărțit. Aveam să ne revedem abia peste 16 ani și să constat că s-a ținut de cuvînt.

Într-una din zile, mă întîlnesc, din întîmplare, în București, unde eram fugăr, cu un buzoian. Fusese pe vremuri funcționar comercial la unul din magazinele centrale ale orașului. Îl cunoșteam destul de bine, de mulți ani și-l consideram om serios și de încredere. Bucuroși de întîlnire, înfiripăm o scurtă convorbire. Știa că eram urmărit, că plecasem din Buzău din motive politice. După un timp, își exprimă dorința să ne mai întîlnim, părînd a li destul de binevoitor. Am ezitat, însă i-am dat a înțelege că m-ar putea vedea într-o zi și la o oră anume, în preajma statuii lui Tudor Vladimirescu. I-am fixat acest loc, deoarece cam pe acolo îl întîlnisem.

În ziua și la ora stabilită cu el evit să vin la întîlnire. Stau cu mult mai departe, să nu fiu observat. În jurul statuii, însă, îl văd așteptînd pe un alt buzoian, George Bîrlea. Îl cunoșteam din copilărie. Era fiul unei văduve din partea orașului în care am trăit și eu cu familia mea. Fusese coleg în clasele primare și la liceul industrial cu fratele Rică. Își făceau lecțiile și se jucau împreună. De multe ori îl ajutam la pregătirea lecțiilor. Așadar, era mai totdeauna în casa noastră. Mă îndrept spre el și ne strîngem mîinile, ca doi vechi cunoscuți. Nu-l mai văzusem de mulți ani și mă bucuram.

George Bîrlea rămăsese așa cum îl-știam eu, pe vremuri. Îmi spune că s-a angajat muncitor la una din fabricile bucureștene. Se căsătorise, fiind stabilit în Capitală. Fără să-l iscodesc mai mult, el îmi propune să ne plimbăm pe străzi mai izolate, în vreme ce se uită cu oarecare îngrijoare în jurul nostru. Îndată mă lămuresc de ce această precauție. Îmi destăinuie că este locotenent de securitate și că acționează chiar în ministerul de interne. Venise la acel loc, în jurul statuii lui Tudor Vladimirescu, trimis de celălalt

buzoian, despre care am amintit. Era informatorul lui, aici în București. Îi aducea informații și, după selectare, proceda în consecință. George Bîrlea mă asigură de toată sinceritatea lui. Din notele de serviciu știa că sînt urmărit pretutindeni. Eram dat în urmărire pe întreaga țară. Buzoianul cu care vorbisem îl trimisese la întîlnire, să mă aresteze. Bîrlea, ca să fie sigur că nu va apărea acolo, îi dăduse altă însărcinare, în altă parte, dar la aceeași oră. Tot el mă previne să fiu atent, să evit rudele din București și, dacă pot, să plec o vreme din oraș. În cartierul Militari, în care locuia, stătea și o verișoară de-a mea - Victoria, căsătorită. Verișoara copilărise cu el, ca și cu fratele Rică. M-a îndemînat să caut s-o văd. Îi părea rău că nu mă poate găzdui la el acasă, din lipsă de spațiu. Era cam complicat. Îi era teamă de vecini, dar crede că la Victoria lucrurile s-ar putea aranja. Rețin cele ce-mi sugerează băiatul acesta, căruia îi acordasem credit din primul moment. Viitorul a dovedit buna lui credință, fiindcă soția cu fetița au stat la Victoria vreme de un an de zile, după ce nu i s-a mai permis să intre în casa noastră din Buzău. După mulți ani, am aflat că el și soția sa contribuiseră la ajutorarea soției mele, cît timp a fost găzduită de verișoara Victoria.

Tot el îmi mai spune cîte ceva despre regimul aplicat deținuților în arestul securității, unde sînt supuși cercetărilor. Îmi citează cîteva nume. Mulți dintre cei arestați vorbesc și despre fapte reale, și despre fapte imaginare, ceea ce complică situația altora, liberi încă sau aflați în arest. Din această cauză au foarte mult de lucru, fiindcă nu știu să clarifice unele aspecte ale faptelor cercetate. Îmi mai spune că a căutat și caută să ușureze situația unora, înlesnindu-le legătura cu familiile lor. Riscă foarte mult pentru aceste servicii, însă nu poate rămîne nepăsător. Ascult cu multă atenție tot ce-mi relatează George Bîrlea. Rețin părerea lui să nu mă las prins, insistînd să fiu prudent cu vechile mele cunoștințe, fiindcă mulți s-au pus în slujba noii stăpîniri. Pe lîngă aceasta, odată arestat, voi avea multe de îndurat din partea anchetatorilor.

N-a rezistat la securitate. După un timp, au fost depistate legăturile cu familiile unora dintre cei cu care avea contact în arestul securității. Primea deseori reproșuri că este prea tolerant cu arestații repartizați spre cercetare.

După trecerea anilor, am aflat că fusese degradat, dat afară, cu perspectiva de a fi încarcerat. Contractase o boală incurabilă, ceea ce i-a grăbit sfîrșitul. •

Consemnez acest caz ca o excepție printre cei care-și

făcuseră o regulă din torturarea și umilirea semenilor lor, privați de libertate, în vremuri de adevărat apocalips românesc.

2

După convorbirea cu fratele Tănase, în urma celor stabilite cu el, mă mai liniștesc puțin. Un an-doi nu contează în viața unui om; totul va reintra în normal. Așa judecam și tot așa credea și fratele Tănase. El venea din acel imens imperiu răsăritean și-i cunoștea rezervele uriașe în oameni și bogății naturale, care i-ar fi permis să se încaiere cu oricine l-ar fi incomodat. Am convenit amîndoi că este neapărat nevoie să părăsesc Capitala și să mă stabilesc undeva prin munții Buzăului, unde cunoșteam mulți oameni. Prin el i-am trimis vorbă lui Bogza, un amic, despre hotărîrea de a ne duce în locurile unde avea el legături – zona munților subcarpatici, sau învățătorul Ion Constantinescu – pe fundul văii Slănicului, dincolo de Lopătari.

Cu aceste gânduri m-am despărțit de fratele Tănase, în primele zile ale lui septembrie 1948. Soția ducea fetița la școala primară Elefterie, unde o înscriisem. Puteam eu să bănuiesc în momentul acela că voi reveni peste 16 ani, cînd ea va fi profesoară?

Stabilesc cu Șercăianu data plecării din București, ora și trenul. În Gara de Nord ne aștepta Bogza, care ne-a urmărit cu privirea pînă am urcat în tren. În prealabil, ne comunicase să luăm bilet pînă la gara Săhăteni, cea mai apropiată de zona lui. Odată coborîți din tren, în bezna nopții, sîntem conduși de Bogza, cu rol de ghid, pe poteci și viroage numai de el știute, pînă în comuna Năeni. Ca să ajungem acolo, urcăm încet-încet, vorbind în șoaptă și feriți de privirile oamenilor. Pe dram, ne pune în temă despre situația din zona cunoscută de prietenii lui. Știam că mulți fuseseră arestați, însă mare parte se făcură nevăzuți, plecînd la lucru prin alte părți. El însuși era căutat, însă menținea legătura cu familia. Încă nu se înăsprișeră măsurile de identificare a persoanelor. Vorbindu-ne doar în șoaptă, noi mai mult ascultîndu-l, ne apar în față primele lumini ale caselor. Știam că ne duce la o gazdă sigură, aleasă de el. Mi-amintesc un amănunt. Trecînd pe o uliță, îmi atrage atenția, în plină noapte, că vom da peste o cruce

de piatră, ridicată în vremuri trecute, în cinstea luptei dată de Mihai Viteazul cu polonezii potrivnici domnitorului român. În adevăr, o văd, înaltă de aproape doi metri, o ating cu mîna în trecere și îmi fuge mintea cu aproape 350 ani în urmă. Vremuri de restriște trăite de înaintașii noștri; și noi, urmașii lor, ne vedem siliți să luăm calea codrului. Sper că norocul ne va urmări pe unde ne îndreptăm pașii, călăuziți de prietenul Bogza. Iată-ne sosiți la porțița unei gospodării modeste, în margine de sat. Căsuța se afla pe marginea unei rîpe, formată de un firicel de apă, în scurgerea lui spre vale. Sîntem întîmpinați de o bătrînică trecută de 60 ani și de fata ei, Lenuța, să fi avut peste 25 de ani. Pe bătrîna știam că o chema Constantin, ca nume de familie. Aici, în această casă izolată, facem primul popas. Din locul unde era plasată căsuța, te puteai uita pînă departe, ceea ce ne dădea siguranță, mai cu seamă în situația în care eram noi și Bogza. Alesese acest loc de refugiu și pentru alt motiv. Dintr-o vatră, loc de făcut focul și de gătit, amenajase un mic tunel de cîțiva metri care, prin peretele din spate al clădirii, da într-o rîpă, adîncă de opt-zece metri. Prin urmare, o ieșire nebănuită de nimeni, oferind o siguranță în plus, în caz că ar fi fost surprins în casă de oameni nedoriți. Nici cel mai inventiv om nu s-ar fi gîndit la o asemenea ascunzătoare. După cîte am auzit mai târziu, a fost porțița prin care el și fata bătrînei și-au găsit scăparea dintr-o incursiune făcută de organele securității, peste doi ani.

Bătrîna ni s-a prezentat, fiindcă pînă atunci Bogza nu ne vorbise mai nimic. Era sora preotului Costică Burducea, fostul ministru al Cultelor. Acest cameleon politic căzuse în dizgrație și era căutat peste tot pentru a fi arestat. Era de negăsit. Soră-sa ni se tînguie, arătîndu-și nemulțumirea ei, expusă sincer și fără înconjur. Cu două zile înainte, preotul Burducea venise la ea. Noaptea venise și tot noaptea plecase. Era de nerecunoscut. La față era smolit de credeai că-i țigan, iar hainele de pe el, boțite și jerpelite, de gîndeai că-i un vagabond. Venise la soră-sa să-și ia rămas bun. Își lăsase familia – soția și fota – undeva pe lîngă Tumu-Severin. Era hotărît să treacă Dunărea și apoi să meargă undeva, înspre Apus. Bătrîna era tare nemulțumită de frate-său: „Ne-a făcut neamul de rușine, maică”.

Aici, la Năeni, am stat cîteva zile. Ne sfătuirăm toți trei, eu, Șercăianu și Bogza, încotro s-o luăm. Bogza spunea că alt loc mai sigur decît acolo, în zona pe care o cunoștea el, nu vom găsi. Își asuma răspunderea, garan- tîndu-mi siguranța. Insista ca eu, cel puțin, să rămîn cu el, Șercăianu preferînd să ne strămutăm în

părțile comunei Pleșcoi, satul lui de origine.

Am cumpănit toate variantele posibile. Cunoșteam foarte bine satele, casele izolate, toate coclaurile de pe Valea Slănicului, în partea de sus a ei, așa că am optat pentru cealaltă variantă. Am trimis pe Lenuța Constantin în Buzău, să întrebe pe învățătorul Ion Constantinescu din Vintilă-Vodă dacă-mi poate asigura găzduire în zonă. În câteva zile, am primit un răspuns pozitiv. Voiam să încep organizarea unui punct de rezistență în părțile acelea ale munților Buzăului, mai ales că era o zonă situată în partea de curbură a Carpaților. Consideram că acolo era necesară formarea unui asemenea punct, în eventualitatea unor confruntări militare, în care mai credeam atunci.

Așadar, trebuia să ne strecurăm pînă acolo numai pe jos și, desigur, numai la adăpostul întunericului. Trebuia să traversăm o arteră principală – șoseaua Buzău-Birașov și apa râului Buzău și să ocolim localitățile.

Constantinescu ne-a indicat o gazdă, pregătită din vreme. Era un gospodar în vîrstă, din satul Deleni, ce ținea de comuna Coca.

Înainte de a povesti mai departe, mă întorc la casa bătrînei din Năeni, să amintesc cîteva cuvinte despre fotă. Lenuța Constantin, pe care o folosisem drept curieră, era un băiețoi, nu altceva. La plecare, ne-a strîns mîna cu încrederea că ne vom revedea curînd. N-am mai văzut-o. După ceva ani, a fost prinsă și ea, odată cu Bogza și, cu o condamnare grea, a intrat pe poarta închisorilor. N-a mai ieșit de acolo niciodată. Regimul aplicat la securitate și în temniță i-a grăbit sfîrșitul. Această fotă voinică și-a lăsat trupul într-o groapă comună – pare-mi-se la Mislea, dar sufletul ei nobil și l-a alăturat altora, asemănătoare ei. Plămîinii n-au putut rezista și o boală nemiloasă i-a curmat zilele.

Ca să ajungem la Deleni, ne trebuiau cam patru, cinci zile. Bogza ne-a condus pe poteci și prin codri necunoscuți. Am străbătut valea Nișcovu- lui și, urcînd din culme în culme, am poposit peste noapte în mijlocul carierelor de piatră din Măgura. Sub cerul înstelat, am ațipit cu sau fără voie, dar cu certitudinea că ne îndreptam spre ceva mai bun și mai sigur. Ziua am stat acolo, să ne mai odihnim. La căderea serii, iară Bogza, numai cu Șercăianu, ne îndreptam către satul Gura Aninoasei, comună și zonă pe care o cunoștea foarte bine însoțitorul meu. Fusese medic veterinar în acele părți.

Am fost găzduiți la Diogen Popescu, ce-și avea gospodăria în comună. O zi-două, cît am stat aici, nu i-am ieșit din casă. Nu cunoșteam locurile, însă mă conducea Șercăianu, care se

considera acasă la el. Am trecut pe la Piclele, printre vulcanii noroiși, avînd ca punct final satul Deleni. Acolo era punctul de întîlnire cu Constantinescu. Ajungem sub clar de lună și Constantinescu ne întîmpină.

Ne lăsăm în grija și protecția lui. Ne va fi călăuză și va veghea la siguranța găzduirii noastre. Pe Constantinescu îl cunoșteam de pe vremea studenției. Venea în casa mea oricînd avea treburi prin Buzău, iar eu mergeam la el, în Vintilă-Vodă, cînd mă retrăgeam la odihnă, înspre munte. Avea ca pregătire școala normală și, în tinerețe, fusese învățător.

Constantinescu era vioi în mișcări și-i citeai pe față cînd treburile îi mergeau bine sau cînd ceva nu era în regulă. Sever cu respectarea unor reguli de conduită, era cunoscut sub numele de „Moș Gîrbaci”. Biciuia orice abatere de la norme. Era respectat de toți cunoscuții și inspira încredere în ce făcea, în ce gîndea, în cum acționa.

îmi pare rău că nu mai rețin numele gazdei alese de Constantinescu; doar numele cel mic, Stan. Casa era într-o poiană, înconjurată de-o pădure de foioase. Era izolată, astfel că, îndată intrați, pe întuneric, n-aveam nici o grijă. M-a impresionat înlățișarea bătrînului. Cu plete, îmbrăcat cu costum național, cu ȋțari și opinci, parcă aveam înaintea ochilor un dac de pe columna din Roma. Am vorbit cu el mult și spera că lucrurile vor merge către îndreptarea lor. Îi era teamă că și la noi se va introduce sistemul din răsăritul țării. Nu starea materială îl îngrijora, mai ales că era în vîrstă.

Teama și-o arăta pentru ziua de mîine a copiilor și nepoților lui. Moșul acesta era conștient de primejdia îndepărtată ce păștea neamul căruia aparținea. Era impresionat că vorbește cu doi intelectuali - un avocat și un medic veterinar - oameni cu știință de carte, după aprecierile lui, care au luat calea codrului, cu intenția de a face „ceva” care să ducă la prăbușirea unui regim ncagreat și nedorit de nimeni. Am stat cîteva zile la el.

Noi ne pregăteam pentru o luptă efectivă, armată, care „sigur”, credeam atunci, va avea loc anul viitor. Cînd mă despărțisem de Bogza, acesta îmi dăruise un revolver, un Parabellum. Îl purtam cu mine, dar nu era suficient. Ne trebuia neapărat armament cu putere mai mare de foc. Problema o consideram, într-un fel, ca putînd fi rezolvată, fiindcă Șercăianu avea ascuns în comuna sa, Pleșcoi, ceva armament portabil, cu muniția respectivă. Îndată ce am ajuns la Deleni, stabilisem ca el să se ducă în comună să aducă armamentul. La căderea serii a pornit la

drum. A doua zi în zori, sau a treia zi, într-un anumit loc, urma să fie aşteptat.

Am stat, cu oarecare îngrijorare, pînă ce a apărut Şercăianu cu armamentul strîns în răstimpul de la terminarea războiului. Veni însoţit de un student din Pleşcoi, lamandi Teodor, şi el hotărît să ni se alăture. Ne aducea şi ceva veşti: după eliberarea soţiei sale, fuseseră arestaţi soţii Dida şi Radu Tatuşescu. Tatăl său, preot în Pleşcoi, era şi el arestat. Avusese aceeaşi soartă ca şi fratele meu Victor, ţinut zălog vreme de un an şi jumătate, fără nici un fel de proces.

Sistemul acesta de „zălog”, practicat în acea vreme, îngrozise lumea. Oamenii care-şi manifestaseră într-o oarecare formă aversiunea faţă de noul regim sau care nutriseră convingeri contrare noii ideologii atotstăpînitoare dormeau prin vecini, pe la rude, sau îşi găseau refugiu în alte localităţi, după cum aveau posibilitatea s-o Încă.

În urma veştilor aduse, am apreciat că măsurile întreprinse de organele Ministerului de Interne nu cunoşteau limite. Se zvonea că la securitate se comit schingiuri, atrocităţi şi chiar crime. Era greu de conceput, de crezut aşa ceva, dar toţi ne gîndeam în primul rînd să ne luăm măsuri de asigurare. Ştiam sau presupuneam că eram căutaţi pretutindeni.

Încotro s-o luăm? Mă consult cu Constantinescu. Trebuia să găsim un loc sigur, undeva în munţi, era cert. În prealabil, trebuia să stabilim ce traseu să alegem pînă în acea zonă. După un scurt popas, făcut la un fost client al meu, Ion Aron, din Vintilă-Vodă, Constantinescu ne ia în primire, spre a ne conduce acolo sus, în munţi.

În decurs de o săptămînă de la plecarea din Deleni, schimbaserăm trei locuri, gest imprudent, dar n-am avut încotro. Aveam toată încrederea în Constantinescu, în destoinicia lui în privinţa asigurării locului nostru de găzduire. Eram convinşi că avea ceva organizat, în prealabil, temeinic, cum procedase şi Bogza. Am constatat, însă, că se vedea pus în faţa unor probleme dificile, cărora se străduia a le face faţă de la o zi la alta. Circula nestingerit prin satul Vintilă-Vodă. Sigur, nu se arăta prea mult în văzul tuturor, însă îşi vedea de treburile gospodăreşti, ca şi cînd nu intervenise nimic în programul său. Noaptea ne vizita, adueîndu-ne ziare şi veşti, atît cît putea aduce de aici, de colo. În ultimele zile fusese prevenit de un binevoitor că este vizat să fie ridicat.

În fine, ne propune și acceptăm să ne conducă în vârful muntelui, unde cunoștea o-„odaie”, abandonată pe vreme de iarnă de către proprietar. Acolo am fi în siguranță. Oricum, ne va însoți și el, avînd certitudinea că este căutat. Eram deci trei, fiindcă studentul lamandi, care ajutase pe Șercăianu să aducă la Deleni bagajele cu tot armamentul necesar fiecăruia, se retrăsese la Pleșcoi, unde stătea ascuns.

Sîntem, acum, acolo sus, aproape de vârful muntelui Măcieșul, deasupra comunei Lopătari. În adevăr, „odaia” prezenta siguranță, în sensul că era înconjurată de pădure și ne oferea posibilitatea de a locui toți într-însa.

Șercăianu mai avea un tînar de încredere din satul lui, băiat de mare credință, nevizat de securitate, pe care stabilisem a-l folosi drept curier, Petrică Grigorescu. Prin el ne soseau vești din oraș și din țară, precum și alimente. Într-una din zile ni-l aduce și pe studentul lamandi Teodor, care nu mai putea sta ascuns în satul lui, de unul singur. De-acum sîntem patru în adăpost, în acea odaie abandonată pe vreme de iarnă.

Prin Grigorescu, încercăm să facem legătura cu un grup, în curs de formare în zona de curbură din ținutul Vrancei. Stabiliserăm drept punct de întîlnire un loc cunoscut cu numele Dealul Sării, care dădea spre valea Rîmnicului. Mă duc acolo, în ziua fixată, împreună cu Șercăianu. Era vorba să vină și un învățător, Ghiță Militaru, din comuna Modnău, care tocmai se întorsese din prizonierat. Aflasem că și el avea, în curs de organizare, un grup similar celui pe care încercam să-l lăcem noi, pe valea Slănicului. În ziua stabilită, după un anumit consemn de recunoaștere, sosește un amic al lui Ghiță Militaru, și el învățător. Avea mandat să vorbim deschis unii cu alții. Cădem de acord să menținem legătura și să ne informăm asupra evenimentelor și eventualelor măsuri comune de luat, în caz de nevoie. Acum îmi scapă numele interlocutorului nostru, însă, după trecerea anilor, Ghiță Militaru, la mina Căvnic, mi-a confirmat cele ce stabilisem cu amicul său, care, după ani și ani, a intrat și el la închisoare.

Era de-acum în noiembrie și începuse să cadă prima ninsoare. E drept, ceva trecător, însă era o atenționare. Mi se adusese de jos îmbrăcăminte groasă, o scurtă îmblănită, cizmele mele militare, căciula. Și ceilalți erau îmbrăcați pentru iarnă. Pe timp de ziua nu ieșeam din odaie și nici foc nu făceam. Noaptea, încingeam soba, găteam, ne încălzeam.

La căderea serii, în cîteva rînduri, am plecat cu Constantinescu spre nord, în fundul lanțurilor de munți, spre

curbura Carpaților. Odată, am rămas și peste zi în mijlocul codrului. Am pătruns în imensitatea pădurii munților Furu, căruia îi călcam poteci umblate numai de fiare sălbatice. M-a înfricoșat muțenia pădurii. Eram atenți la fiecare trosnet de vreascuri sau fișîit de frunziș. Totuși, acolo, în mijlocul codrului și mai adînc, departe de orice așezare omenească, mă simțeam în siguranță, chiar mai mult decît în «odaia» noastră.

Vorbeam cu Constantinescu de o eventuală dispersare pe vreme de iarnă. O mare problemă era aprovizionarea. Pentru primăvară, ne erau asigurate toate cele necesare: alimente și, mai cu seamă, arme. Nu era vorba numai de armele ce le aveam asupra noastră. Contam pe mărirea efectivelor, pe numărul celor carc-și manifestau dorința să ni se alăture. Cunoșteam oameni din județ și, prin Grigorescu, reușisem să iau legătura cu ei. Desigur, contam numai pe cei hotărîți să lupte electiv.

Cele discutate cu Constantinescu le împărțășim și celorlalți. Sîntem de acord ca dispersarea s-o facem cu începere de la 1 sau 2 decembrie. Fiecare alesese direcția și locul unde să se stabilească pe vreme de iarnă, în primăvară urma să ne regroupăm, mai ales că așa ni se conturau perspectivele optimiste. Cunoșteam și rezultatul alegerilor prezidențiale din America, care dădea speranțe în rezolvarea situației europene, în sensul dorit de toată lumea.

Cum am spus, îl aveam pe Grigorescu, care urma să facă legătura permanentă între noi, precum și cu restul oamenilor. Voiam să depozităm alimentele și armele ce trebuiau colectate.

În dimineața zilei de 30 noiembrie 1948, treziți din somn, ne împărțășim gîndurile ce ne frămîntaseră în cursul nopții, așa cum făceam de obicei. Ne-a atras atenția, în mod deosebit, relatarea lui Constantinescu.

Avusese un vis care l-a pus pe gînduri. Era cuprins de neliniște și agitație, tulburat cum nu-l văzusem niciodată pînă atunci. Era tulburat că se luptase cu cineva, pe viață și pe moarte și mai-mai că fusese sau era gata să fie răpus. S-a trezit lac de sudoare. La terminarea povestirii, ne împărțășește hotărîrea lui:

„La noapte trebuie să plecăm de aici, neapărat. Nu mai putem rămîne nici o zi în plus”. Era așa de hotărît îneît ne și anunță că, dacă noi mai rămînem, va pleca de unul singur.

Mă uit la el cu toată atenția și-l privesc în ochi. Îmi apare cu totul schimbat. Se uită la noi. Îl privesc și mai insistent și parcă ne avertizează de un iminent pericol ce ne-ar paște. Cădem de acord că la noapte vom părăsi locul.

Pînă atunci, cu toată izolarea în care ne aflam, făceam, pe rînd, de pază. Ne urcam din pod pe acoperiș și, de acolo, supravegheam împrejurimile. În acea dimineață n-am mai făcut-o și nici afară nu ieșise vreunul.

Deodată, fără să fi sesizat ceva zgomot, vreo crenguță ruptă sau vreun fișit de frunze, auzim împușcături trase de aproape și suierat de gloanțe. Geamul odăii se sparge, gloanțele pătrund prin grinzile camerei și le simțim pe la urechi. Rafalele nu se opresc. Vin din toate părțile.

Primul care încearcă să deschidă ușa și o face, fiind mai aproape de ea, este Constantinescu. Lîngă el sînt eu. În prag fiind, un glonț îl atinge direct în inimă. Cade în brațele mele. Se uită în ochii mei și mai poate scoate doar un „ahhh” prelungit. Și-a dat ultima suflare într-o fracțiune de secundă.

Cînd privesc afară, văd unul, doi, mai mulți trăgînd în direcția noastră. Am țipat la ei, am strigat, înnebunit de mînic, în urma celor întîmplătoare doar cu cîteva secunde mai înainte. Le fac semn să înceteze și unul din ei strigă să ne predăm, să ridicăm mîinile-n sus. E ceea ce tăcem, înlemniți de cele petrecute fulgerător.

Îi văd cum se reped spre noi, vreo doi, trei din ei, și încep a ne scotoci de arme. Strig la ei că au comis o crimă pentru că n-au făcut somația legală: „Criminalilor, ați ucis un om, ați tras în plin, fără nici o avertizare. Veți avea de răspuns în fața legii”.

Mă opresc, unul din ei se repede la mine să-mi smulgă ceasul de la mîină, dar îl resping cu dispreț. „Borfașilor”, le strig, după care încearcă să-mi scoată verigheta din deget. Aceeași opunere, cu aceleași apostrofări.

Glonțul ucigaș, în loc să mă nimerească pe mine, mi-a lovit prietenul cel mai statornic. Momentul acela mi s-a întipărit atît de puternic în toată ființa, încît, de atunci, am auzit o voce lăuntrică șoptindu-mi în urechi cuvintele: „încă nu ți-a sosit ceasul! încă nu ți-a sosit ceasul!”

Vorbele acestea, rostite neînterupt în stare de veghe sau în somn, îmi apăsau timpanele și-mi aduceau în minte clipele trăite în acea zi de sfîrșit de noiembrie 1948. Situația a durat săptămîni, luni, s-a prelungit ani în șir, estompîndu-se, apoi, cu timpul. Rămîneam cîteodată cu gîndul pierdut la ziua și ora cînd acel prieten bun și-a dat sfîrșitul sub privirea mea neputincioasă.

Din acest moment nu mai dispun de voința mea. În viața mea se încheie un capitol. Toate iluziile că voi avea de îndeplinit o misiune activă, că voi juca rolul unei rotițe în angrenajul menit să contribuie la răsturnarea regimului și a sistemului comunist se

năruiseră. Mă uitam la trupul neînsuflețit al prietenului lăsat acolo, care lua cu el toate iluziile făcute de amîndoi, și, ca noi, de mulți alții.

Nici nu observ ce se întîmplă cu ceilalți lîrtați. Constantinescu rămăsese acolo unde glonțul ucigaș îl lăsase fără viață, cu visul lui neîmplinit.

Consemnez cîteva constatări:

1. Crima s-a datorat pădurarului, care, în mod cert, a sesizat ceva deosebit în partea aceea a muntelui. Nu l-am putut identifica niciodată. Era înalt, cam pînă-n 40 de ani. Sigur, el a condus, în mare taină, potera comunistă. Ulterior, cei arestați ne-au dat unele informații cu privire la elogiul adus pădurarilor care supravegheau cu atenție sectorul lor, elogiul publicat într-un ziar central.

Așa au început să apară cozile de topor, turnătorii, trădătorii.

2. Recent am fost căutat de fiul prietenului meu, să-i dau amănunte în legătură cu moartea tatălui. A început investigațiile acolo, pe plan local.

Nimeni nu l-a putut lămuri. Muriseră aproape toți cei care l-ar fi putut informa. Pe atunci era un copilandru, plecat din sat pentru studii. Atît a putut afla: că tatăl său fusese adus de sus, din munte, tîrît de un cal, pe cîteva crengi de brad, mînat de un necunoscut. Atît.

3. Fiul mi-a arătat actul de deces, întocmit în comuna de care aparținea locul uciderii tatălui său. În actul de deces se arăta la rubrica despre cauza decesului: „prin glonț”. Așadar, se confirma, printr-un act oficial, că glonțul îi provocase moartea. Încă nu recurgeau la acte false pentru a-și camufla crimele. O vor face mai tîrziu, după ce vor căpăta experiență și vor învăța la școlile răsăritene.

Închei aici acest trist episod al drumului parcurs pînă sus, în vîrfurile muntelui Măceșu, din curbura Carpaților.

Aici se oprește încercarea mea de a organiza un punct de rezistență activă împotriva comunismului.

3

Gestul celui care s-a repezit să-mi smulgă ceasul și verigheta m-a trezit la realitate. Nu pot schimba cu nimic planul lor, astfel că mă văd legat cu mîinile la spate, alături de ceilalți doi, Șercăianu și lamandi. Escortați de ucigașii lui Constantinescu, cu armele automate îndreptate spre noi, sîntem conduși pe o potecă șerpuind la vale. Pentru siguranța lor (sau pentru intimidarea noastră), trag focuri în aer, pe deasupra capetelor. Făcuseră „treabă” în ziua aceea și urmau să fie răsplătiți. Unul din ei era îmbrăcat în uniformă de jandarmi, avînd grad de plutonier major. Se pare că era șeful grupului, fiindcă îl aud, la plecare, dispunînd ca unul din ei să rămînă pe loc, spre a-l păzi pe cel căzut. Îl văd pe cel numit că încearcă să schițeze scurt un gest sau o vorbă de opunere, invocînd frica, dar maiorul îi repetă scurt dispoziția. Nu fac primul pas, așa legat cum sînt, fără să nu mă uit încă o dată spre cel care, pînă de curînd, ne povestise visul lui prevestitor de rele. El își încheiase socotelile vieții; eu mai aveam încă de parcurs un drum al meu.

Coborînd, încercam să mă pun de acord cu Șercăianu, fiindcă presupuneam că vom fi iscodiți asupra multor întîmplări și fapte

pe care vor dori să le cunoască de la noi sau să-și verifice informațiile. Doream să ne punem de acord asupra eventualelor răspunsuri. Credeam că-i puteam duce pe o pistă care să ne fie mai convenabilă. Și așa, încet-încet, coborîm pînă către primele case. Ne găsim în valea Jgheabului. Împușcăturile din acea dimineață alarmaseră întreg satul. Ies bătiînii și femeile la poartă. Din priviri, uitîndu-se la noi, înțeleg fără mare greutate cam cine sîntem. După aspect, părem a fi „domni” și-și închipuie cu ce rost urcaserăm sus, în munți. Cu cît coboram, cu atît casele erau mai dese și, în depărtare, se vedea Valea Slănicului. Intrăm în comuna Mînzălești. În locul acesta, unde se varsă firicelul de apă al Jgheabului în Slănic, este un grunj, o mică moviliță, în mijlocul Văii Slănicului. Localnicii îi spun „grunj” și, din bătrîni, se spune că aici ar fi stat la sfat Mihai Viteazul cu căpitanii lui. Acum eram condus de jandarmi, în postura de arestat. Aproape de colțul pe care-l lac Jgheabul și Slănicul, se află o clădire cu etaj: este localul primăriei din Mînză-lești, unde-și are sediul postul de jandarmi.

La început, sîntem ținuti toți trei împreună într-o cameră a cărei ușă se zăvorăște în urma noastră. Pază la ușă, pază la fereastră. Cînd intrăm în clădire, în holul ei, lumea venită cu treburi pe la primărie sau percepție se uită la noi mirată. O parcurg cu ochii, le dau a înțelege ce-i cu noi. Oamenii ne privesc întrebători.

Și apoi încep să zbîmie telefoanele. Majurul care ne aflate numele transmite superiorilor lui cele ce se întîmplaseră. Îndată sosește un tînăr sublocotenent de jandarmi. Mă privește îndelung cînd aude cine sînt și pentru ce motiv mă aflu sus în munți. Îi citesc în ochi regretul că am fost prinși. Poate că și el a luat drumul închisorilor, ca atîția alții sau o fi ajuns vreun securist oarecare. În final, îl aud exprimîndu-și neputința în fața celor constatate. Îl depășeau ca atribuție. Chiar îmi spune că nu-i de competența lui să continue a ne iscodi.

Vestea arestării noastre aleargă spre vale, oamenii aflați în localul primăriei aud nume cînd se telefonează și nu pot să tacă. Jandarmul șef de post îi grăbește să plece, dar ei află ce s-a întîmplat.

Puțin după miezul nopții, se aud zgomote de mașini care huruie și apoi se opresc. Gîndesc îndată că vom avea alți șefi, curioși să știe cine sîntem, să ne vadă, să ne cunoască pe viu (pînă atunci ne aveau în evidență numai în scripte, numai din relatările altora). Veniseră să-și îndeplinească misiunea. Le dăm de lucru celor care aveau astfel de sarcini.

Auzim pași pe hol, vorbe și comenzi scurte, repetate formule de „să trăiți”. Nu după multă vreme, se deschide ușa și sînt chemat. Noaptea aceea nu dormisem, abia dacă ațipisem cîteva clipe, picioarele îmi erau ude. Apa, pe unde am mers, intrase prin cizme. Îmi simțeam gleznelor amortite.

Înalt cum sînt, cu scurta aceea îmblănită, cu cizmele cazone și căciula tipic românească (vîrfurile îndreptate puțin într-o parte, uriaș), impresionez pe oricine mă privea. Pășesc încet, cu pasul apăsător, înspre una din camerele ce-mi este arătată. Cîteva civili, cu puștile în poziție de tragere, mă fixează cu privirea, pînă ce, intrat în cameră, ușa se închide în urma mea.

Mă aflu în fața unui bărbat înalt, blond, puțin trecut de 45 de ani. Mă străpunge cu ochii lui albaștri. Ne privim așa cîteva secunde. În jurul lui mai sînt alți cîteva, cu mult mai tineri, fiecare cu cîte un revolver în mînă, avînd degetele pe trăgaci. Le tot agită, făcîndu-mă să înțeleg că oricînd le-ar descărca. O avertizare pe care am înțeles-o. A fost prima luare de contact cu o altă categorie de oameni, despre care doar auzisem. Într-un colț, îl observ pe tînărul sublocotenent sau locotenent de jandarmi. Rolul lui părea a se fi încheiat.

Bărbatul blond este primul care-mi pune întrebări. Sînt întrebări tipice de identificare și orientare asupra persoanei mele, dacă și cine a mai rămas „acolo” sus. Îl interesa să știe dacă am fost singur sau erau mai mulți și, dacă da, unde anume ar putea fi. Fiecare răspuns era notat într-un caiet.

Voia să știe cu ce persoane aveam legături, cine anume ne aproviziona sau știa de prezența noastră în munți. În final, voia să știe pentru ce m-am dus acolo. I-am răspuns că am luat calea codrului fiindcă nu eram de acord cu sistemul comunist, și că, odată arestat, știam că voi fi supus la torturi, așa cum au făcut cu alți arestați. „De unde știi?”, m-a întrebat. „Zvonuri”, i-am răspuns. În timp ce mă supunea acestui prim interogatoriu (care era doar de tatonare), ceilalți tineri mă măsurau de sus pînă jos, aruneîndu-mi fulgere din priviri. Bolovăneau ochii la mine. Unul, ca să-mi întărească spusele privind cauza fugii, zice direct, intervenind: „De ce ți-a fost teamă n-ai să scapi. Ai să vezi tu”. Acest „tu” a fost primul șoc, fără importanță de altfel, pe care l-am primit. Nu fusesem obișnuit să mi se vorbească astfel. Odată, Sîrbu avusese o ieșire verbală, însă s-a stăpînit repede. Acum, însă, va trebui să mă deprind cu multe și variate șocuri ce voi avea de îndurat. M-am întors spre el și, cu privirea încruntată, i-am dat a înțelege că-l desconsider, cu toată arma

pe care o agita în mînă. Cam asta a fost ce-a voit să afle de la mine acel necunoscut blond, cu sprîncenele stufoase.

Sînt condus înapoi, trecînd pe lîngă cei cîțiva civili, atenți cum pășesc. Erau din partea locului, după îmbrăcămintă, sau așa mi s-a părut. Un soldat jandarm sau doi se aflau și ei pe hol. După mine este chemat Șercăianu, iar mai apoi, ultimul, lamandi. Fiecare, la înapoiere, mi-a relatat conținutul convorbirii avute. Șercăianu îmi șoptește așa, ca bănuială: „Ala blond cred că-i rus, după înfățișare”, „Nu-mi vine a crede. Prea vorbea bine românește”, îi răspund în șoaptă. Așa legați, sîntem lăsați în camera aceea, stînd pe jos. Ne tot întrebăm: pentru ce au venit ei aici și nu ne-au dus pe noi acolo, la ei? Într-un tîrziu, auzim pronunțîndu-se cîteva vorbe: „Să se pregătească caii, cît mai repede, că nu-i de așteptat”. Înseamnă că vom fi escortați călare și duși sus, pentru reconstituirea crimei, gîndesc eu. Presupuneri deșarte. Nu-și complică ei treaba cu asemenea reconstituiri. Trec peste uciderea unui om. Sigur că s-ar fi bucurat dacă eram toți loviți mortal.

Și iată că ușa se deschide din nou. În prag apare unul dintre tinerii aceia. Mi se părea că-l mai văzusem. Uscățiv la față, să fi avut ceva peste 25 de ani, mă privește, în tăcere, mai mult pe mine. Se uită lung, încercînd să-și arate, cu un rînjit, cei cîțiva dinți cu viplă. Mi se adresează sec: „Acu-i acu, domnule Păun, să te ții bine”, dîndu-mi a înțelege că hotărîrea fusese luată deja. Nu-i răspund. Mă tot uit, în tăcere, la el, așa cum fac și ceilalți doi.

Auzisem afară tropăit de cai, aduși deja. Mai puteam oare dispune de voința mea, îh vreun fel oarecare? Îmi luasem orice gînd de la una ca asta. Cel mult mă străfulgerase ideea unei evadări. Iluzii deșarte. Îmi arunc privirea spre fereastră, în dreptul căreia veghea acel civil sau altul adus în schimb. Îmi spun că nu mai e cazul să gîndesc o asemenea copilărie. De-acum sînt în mîinile lor. Vor dispune de mine, de soarta mea.

Tinerelul e încă în prag și ne anunță: „Să fiți pregătiți”. Era un anumit mod de a teroriza omul, de a-i mări tensiunea nervoasă, stressul. Știa cum să procedeze în privința asta. Învățase la instructajul ce-i fusese făcut sau la vreo școală specială. Observam, la acest tînăr, un calm aparent și o siguranță de sine. Ne ridicaserăm în picioare. Așteptam. Eram gata pentru orice și înțelegeam să mă țin bine. Caii, afară, slbrăiau și loveau nervos pămîntul pietruit. Și acum gata, haideți. Holul fusese golit de civili. L-am străbătut, iar afară, în dreptul ușii de

intrare, am văzut tras un jeep; mai la o parte, patru-cinci cai înșeuăți în așteptarea călăreților.

Îl aud pe cel blond, cu o voce baritonală (sau de bețiv răgușit) adresându-se tinarelului, ce intrase mai înainte în camera noastră. „Îi iei în primire și știi ce ai de făcut cu ei. Nici un lei de cruțare. Răspunzi de misiunea ce ai”. Tot vorbe cu înțeles dublu. Concluzionez că jeepul era pentru noi. Nu ne vor mai duce acolo, sus. Vor urca în părțile acelea, desigur precedați de călăuze din partea locului, în vreme ce noi vom coborî pe vale. Rînd pe rînd, urcăm cîte unul, bine legați de mîini și de picioare, cu funii. Înăuntru sîntem numai noi trei, șoferul și-n dreapta lui, tinarelul cu pistolul în mînă. Ni-l arată cînd închide portiera. „Vreți să faceți cunoștință cu el?” Nu primește nici un răspuns. Rămînem tăcuți și observăm că se verifică prelata, pe din afară, în spate, apoi de pe laturi. Auzim, puțin după aceea: „Gata, dă-i drumul!”

Putem privi înainte, prin parbriz. În viteză, îmi trec prin față case, locuri cunoscute, chiar arhicunoscute. Ajungem în comuna Vintilă-Vodă, comuna lui Constantinescu. Mașina oprește în fața unei cîrciumi, o clădire arătoasă în care trona patronul, poreclit „Chiorul”, temut de toți oamenii locului. Coboară șoferul și apare îndată cu o sticlă plină de băutură. Aduce și ceva de-ale mîncării. În absența șoferului, tinarelul nu ne slăbește din ochi. Pe prispa largă e lume multă, ca la cîrciumă, mai cu seamă toamna tîrziu, cînd fiecare și-a strîns recolta sau și-a aranjat totul pentru pregătit țuica la cazane. Era doar regiune bogată în pomi, în special pruni. Șoferul continuă cursa, adulmecînd, pe rînd, din ce adusese. Sticla și-o dau dintr-o mînă în cealaltă. Trec satele, unul după altul, în goana mașinii: toate cunoscute de mine, cutreierate de-a lungul anilor.

După Săpoca, în dreapta, știam că se alia o luncă formată de furia apelor. Acum e pășune. Mașina oprește, la un semn al tinarelului, după ce a cîrmit-o vreo sută de metri din drumul național, înspre acea luncă. Ne uităm mirați unul la altul. Tinarelul coboară și, intrînd prin spate, ni se adresează, din nou, cu aceleași vorbe: „Ei, acu-i, acu-i. Să vă văd”. Mă leagă la ochi strîns, că nu pot vedea nimic. Așa procedează și cu ceilalți, după cîte deduc. Așadar, legați de mîini și de picioare și cu legătura aceea la ochi, sîntem aruncați în beznă. Atunci n-am înțeles pentru ce au procedat astfel. Mai tîrziu am descifrat enigma. Exercitau, lent și cu calcul, presiunea psihică asupra sistemului nostru nervos. Aplicau asupra noastră procedeele învățate la

înalta școală a vecinilor răsăriteni. Eram un fel de cobai. Încă n-o știam.

Nu-mi rămîne decît să mă orientez în ce direcție suntem duși, după traseul pe care-l va urma mașina. Cunoșteam prea bine drumul, îneît și cu ochii închiși puteam înțelege încotro o luăm. După ce-am intrat iar în artera principală, ne-am continuat drumul spre podul din comuna Mărăcineni, ce trecea peste apa Buzăului. Aici mă întreb: o luăm spre stînga? Dacă da, atunci sigur ne vor duce la Rîmnicu Sărat, în închisoarea cea temută, unde-au fost executați deținuții politici. Dacă o vor cîmi spre dreapta, vom trece peste marele pod de fier și vom intra în Buzău. În șoaptă le comunic și celorlalți presupunerile mele. Stăm încordați, pînă ce mașina virează către dreapta.

Deodată, ne oprim. Din mașină se aud voci. Cineva strigă: „Poarta”. Un scurt tropăit de cizme pe asfalt și auzim cum zăvorul unei porți dă voie șoferului să introducă mașina într-o curte. „Gata”, ni se adresează tinerelul. După care, rînd pe rînd, legați la ochi, conduși de alte persoane, care ne țin de mîină, ne îndreptăm undeva. Cîteva trepte de piatră, un lacăt descuiat, un zăvor mare tras și, deschizîndu-mi-se ușa, sînt introdus înăuntru. Acolo mi se dă la o parte legătura. Văd o fișie subțire de lumină care pătrunde printr-un oblon de seînduri. Se simte iz de mucegai și îmi dau seama că mă aflu într-un beci, o pivniță. Pe jos e dușumea. Iată-mă în pivnița unde încep o altă viață.

Mi-e frig. Simt că apa aceea rece a hîrtoapelor, pe unde am coborît de pe munte, mi-a lăsat o durere de plumb în picioare. Ciorapii îmi sînt lipiți de laba picioarelor sau de cizme, nu mai știu, și frigul mă cuprinde, înccpînd de jos, din tălpi. N-am altă soluție decît să merg, pentru a-mi dezmoști încheieturile gleznelor, a-mi pune în mișcare sîngele. Încep să-mi adun gîndurilc.

Ce gînduri îmi frămîntă mintea, după mai bine de 24 ore de la crima săvîrșită sub «chii mei, cînd un bun prieten și-a dat sufletul în brațele mele? Încerc a mă reculege, a mă liniști, a-mi căuta un sprijin. Primul gînd este un fragment din convorbirea aceea de-o noapte, avută cu fratele Tănase, cu două-trei luni mai înainte, la București. Rețin că echilibrul sufletesc este mare lucru. Să nu te pierzi cu firea în fața unei greutăți; dacă ai trecut-o, să fii pregătit pentru o alta. Nu studiile sau poziția îți dau dreptul să te pretinzi a fi cineva. Rămîne om acela care are în el suportul sufletesc ce-i dă putere de-a rezista. Cine are în el acest suport sănătos rezistă, se impune în fața celorlalți. Cine

nu, se prăbușește.

Mă învîrt în jurul camerei și mă tot gîndesc la virtuțile creștine. Cea care mi s-a imprimat cel mai mult este a „speranței”.

Îmi spun de unul singur: Speranța în ce? Și singur îmi răspund: în ziua de mîine, o zi fără constrîngere fizică și morală. Speranța în acel ideal pentru care luasem calea codrului. Speranța că voi reuși să suport tot felul de privațiuni, de torturi și că nu mă voi lăsa doborît. Speranța că voi reuși să ies din această grea încercare cu fruntea sus, cu demnitate, fără compromisuri sau concesii jenante.

Mă plimb mereu în jurul pereților camerei în care am fost lăsat, gîndindu-mă.

Am întrebat pe un gardian, care mi s-a părut cunoscut, unde mă aflu, unde se află această hrubă. Atît mi-a putut șopti: „în casa lui Dumitroff”. Atunci, am început a-mi rememora tot ce știam cu privire la această casă.

Despre moartea lui Dumitroff am mai vorbit la începutul acestor evocări. Fusese împușcat de ruși, ziua în amiaza mare, chiar în dreptul porții casei unde locuiam, sub privirile socrului și ale soției mele. Aceasta, prin toamna anului 1944.

Nu știu la a cîta generație de bulgari se afla în țara noastră, însă, cert că era, prin ascendenții lui, originar din sudul Dunării. De altfel nici nu-și romanizase numele, cum au făcut alții, veniți la noi de pe alte meleaguri. Era cunoscut în orașul Buzău drept cel mai mare comerciant în produse de fier. Găseai la el, de la pluguri și sape, la bare de toate dimensiunile, își desfăcea marfa și cu amănuntul, dar și en *gros*, către micii comercianți de prin județ. Era cunoscut ca fiind om bogat, dar harnic, descurcăreț și corect în raporturile cu toată lumea. Era „cineva” printre buzoieni. Avea două fete, pe care le-a dat la pension, să devină „doamne”.

Dumitroff s-a gîndit să le facă fetelor lui casă, cum alta să nu fie în Buzău. Și unde-și alesese locul? Pe bulevardul Crîngului, artera pe unde protipendada urbei ieșea la aer. Găsise locul cum nu se putea mai bine, nici prea aproape de Crîng, nici prea departe de centrul orașului. Peste drum se afla spitalul județean, ce purta numele de „Brătianu”. Odată construită, casa a fost apreciată ca fiind cea mai modernă din oraș, cu «parter și etaj. Avea instalație de calorifer, cum numai tribunalul avea. Cine trecea bulevardul Crîngului întorcea capul

admirativ către casa lui Dumitroff, casă destinată a fi zestrea fetelor, una parterul, alta etajul. În adevăr, și-a căsătorit fetele cu doi avocați, fiecare cu politica lui, amîndoi din familii cu vază. Unul din gineri s-a sinucis; celălalt a căzut prizonier.

În 1948, cînd a luat ființă Securitatea, prin desființarea biroului de siguranță al poliției, primul lucru care s-a făcut a fost să se caute o clădire cît mai potrivită scopului noii instituții. Îi trebuia un local cît mai adecvat și l-au găsit în casa lui Dumitroff.

Pentru ce au ales-o ca sediu? Nu numai pentru că avea încălzire centrală, ci pentru poziția sa și a interiorului curții, ce nu se observa din afară. Casa și curtea erau înconjurată în trei părți de casele vecinilor, fiindcă cea din fund și din dreapta își aveau spatele către curtea casei lui Dumitroff. Nici un fel de geam, ci un zid înalt de cîțiva metri, cît țineau construcțiile sistem calcan. La colțul ce-l făceau, casele acestea se lipeau una de alta. Astfel că, din partea aceea, securiștii se aflau în totală siguranță. Pe latura din stînga, în curtea casei Dumitroff, exista o casă cu două camere și hol la mijloc, închizînd patruleterul. Sub casă se aflau două încăperi, folosite ca pivniță, una cu ciment pe jos, alta cu dușumea. Și casa aceasta a urmat soarta casei lui Dumitroff, fiind luată de securitate.

Subsolul a fost amenajat ca loc de mărire a chinurilor oamenilor căzuți în mîna lor. Se pătrundea înăuntru - jos - pe o ușă ce se deschidea în două părți. Coborai cinci-șase trepte de piatră și iată-te înăuntru, în pivnița devenită arestul securității. Cînd intrai, te lovea un miros de mucegai, de rîncezeală, specific beciului, la care se adăuga răcoarea ce-ți pătrundea în oase. Aici își instalase Dumitroff cazanul pentru încălzit clădirea. Cum pătrundeai în acest beci, în dreapta, era o cameră cu dușumea, destinată servitorilor sau fochistului. Ce fericire să fi fost deținut aici! N-am avut parte' de așa „noroc” în cele zece luni. Urma camera caloriferului, cu instalația respectivă și o chiuveță. Restul beciului avea numai pămînt pe jos. Tot interiorul subsolului fusese împărțit în „camere”, numerotate de la 1 la 8. Cîteva aveau prici, restul nimic, decît pămînt umed și neospitalier.

Acesta-i „arestul” unde am trecut prin toată gama suferințelor omenești. Cea mai friguroasă era mica încăpere de sub scară. Nu demult am văzut o firmă pe peretele dinspre bulevard: sediul „Crucea Roșie”, filiala Buzău. Ce s-ar fi întîmplat dacă, pe atunci, „Crucea Roșie” internațională ar fi

avut acces în localul „casei blestemate”? Sau să fi existat o aparatură de înregistrat tot ce s-a petrecut în interiorul și-n subsolul acestor clădiri. Astăzi ar fi constituit unicul document al acelei epoci. În lipsa lui, voi încerca să prezint fragmente ale unor fapte, pe fapteși și pe nefericiții ținuți în arest.

Ca să fie prezentarea mai completă, voi mai spune că „programul” (deci necesitățile) ți le făceai de două ori pe zi: dimineața și seara. Atît. Se folosea un closet, instalat într-o nișă a clădirii, dinspre curte. Ca să nu fie probleme, „programul” se executa pe întuneric. Era mai prudent ca ares- tații să nu vadă și să nu fie văzuți de priviri indiscrete. Pentru spălat, se folosea chiuveta din camera caloriferului. Spălat era un fel de a spune, deoarece te udai în fugă, pe față, pe mîini, fiindcă auzai comandantul: „Gata, altul la rînd”. Totul se făcea în marc grabă. Peste zi era un mare chin pentru bieții oameni. Se țineau cu mîinile de pîntccc, plimbîndu-se încoace și încolo. Se mișcau, în speranța că durerile intestinale pot li atenuate întrucîtva. Cîte unul dintre gardieni era mai binevoitor în privința rigidității „programului”, cum vom vedea pe parcurs. „Domnii”, care tronau sus, în birouri, erau în postura spinului din poveste, peste trupurile istovite ale nfericiților captivi, de sub picioarele fotoliilor lor.

Masa consta din fiertura adusă de la penitenciar. Dimineața se dădea un aliment de care voi avea parte, aproape fără întrerupere, pînă la eliberare. E vorba de „terciul” din mălai de porumb. Renumitul, nelipsitul și uneori doritul, cînd era cald, „terci”. Îți potolea sau aveai iluzia că-ți potolește neslîrșita foame.

Printre deținuți, cîți am fost la securitate, se aflau doi germani, Iohann și Ștefan. Fuseseră ostași, rămași la noi în urma retragerii și-și găsiseră cîte o romîncă, cu care conviețuiau. Erau ținuți la securitate pentru clarificarea situației. Au fost foarte binevoitori cu deținuții din arest, încercînd să înșele atenția zbirilor, care tot timpul nu-i slăbeau din ochi. Cînd puteau, îți transmiteau un salut, o vorbă sau o informație și asta însemna foarte mult acolo.

Femeile aveau ca loc de deținere camera caloriferului, unde au stat și soția mea cu fetița. Copila sta la geamul dinspre curte și era văzută de ceilalți deținuți, cînd se făcea „programul”. Știu de la soția mea că avocatul Nicolae Anghel, fostul prefect, parlamentar și șef al organizației național- țărăniste buzoicne, nu s-a putut abține să nu-i reproșeze lui Sîrbu: „Măi ticălosule, cum de țineți arestați copii, ca fetița lui Păun?”. Sigur, o spunea cînd

încă nu se rodaseră cadrele care i-au adus la tăcere pe toți. Mai târziu și Anghel a intrat în rîndul celor umiliți, terorizați, cu spectrul foamei permanent în față.

Care cum intra în „casa blestemată”, indiferent pentru ce motive, credea că, în două-trei zile, își rezolvă treaba și gata, e eliberat sau va fi curînd judecat. Iluzii deșarte își făceau bieții oameni. Mai credeau în procedeele de odinioară, cînd trebuia emis un mandat de arestare de către organul competent, anume însărcinat – procurorul – cînd în nici un caz nu puteai fi deținut așa, după bunul plac al unor persoane cu puteri nelimitate. Ideea de libertate individuală dispăruse cu desăvîrșire. Nici nu se vorbea despre asemenea noțiune. Era scoasă complet din vocabularul acelor zile. Erai aruncat în beciul casei blestemate, fără nici o verificare prealabilă. Acuzele ți le ticluiau după aceea. Să-și permită vreun avocat a se interesa de soarta vreunui client al său, sesizînd familia, era de neconceput.

Iată pentru ce au procedat mai întîi la epurarea avocaților. Această profesie era și este strîns legată de ideea de libertate individuală. Avocații se zbăteau să apere individul – cetățeanul de rînd, atins în dreptul sacru al omului. Devenise noțiune anacronică, de care nu trebuia pomenit.

În „casa blestemată” exista un singur drept: al celui care știa să mînuie bîta, să folosească pumnii, ca să lovească, să umilească, să chinuie omul. Ei, acești ticăloși, erau totul: legea, dreptul, stăpînul absolut; ceilalți – nimic.

Nu era de conceput să stai în pivnița umedă, cu iz de mucegai, o zi, două. Simțeai nevoia să respiri aerul curat de afară. Dar să stai acolo, cum am fost ținut eu, vreme de zece luni, depășește orice imaginație.

Pentru aceasta am afurisit casa cu termenul de „blestemată”, deși proprietarul ei nu bănuia ce destinație îi vor da slugoii ucigașilor lui.

Toate brutalitățile săvîrșite asupra oamenilor, în vremea la care mă refer, oameni ce gîndeau altfel decît cei afiați la cîrma țării, n-au precedent în nici o perioadă politică a României. Oricît de dure au fost măsurile luate de fostele regimuri dictatoriale anterioare, ele au fost limitate în timp, la un an, maximum doi și concretizate prin violențe, torturi de scurtă durată. Acum se tindea spre distrugerea fizică *imediată* a adversarilor: au fost masacrați în masă cei afiați în lagăre și închisori.

Timpul a fost de mare ajutor împilatorilor noștri. Cu frînele

conducerii în mînă, ei au procedat, lent și cu tact, la consolidarea puterii. Cu abilitatea învățată de la instructorii trimiși de suzeranul răsăritean, pe rînd, adversarii care-i incomodau, unul cîte unul, au fost anihilați.

Sistemul instaurat a pedalat, mai întîi, pe toată gama de măsuri ce aveau drept scop să dezechilibreze sistemul nervos al omului; apoi posibilitățile de rezistență fizică, prin înfometare, frig, torturi; în final, i s-au exploatat celui scăpat încă teafăr ultimele resurse fizice, obligîndu-l la munci, începînd de la cele de suprafață - canal, șantier -, pînă la cele subterane - mine neferoase, din zona Baia-Mare. În primii ani de la acapararea puterii, regimul și-a întocmit un plan, bine ticluit pentru faza ce începe acum, plan executat întocmai în cei zece, cinsprezece ani viitori. Prin ședințele ținute și-a îndoctrinat oamenii din subordine, oameni fără prea mult discepmînt, pe care i-a manevrat după cum cereau necesitățile momentului. Cînd unul, folosit un timp și din plin, n-a mai corespuns întru totul, a fost dat la o parte fără menajamente. În locul lui a fost numit un altul și apoi altul. Nu exista morală, nici prejudecăți în a proceda astfel.

Pe tot cuprinsul țării s-a aplicat un procedeu unitar, dirijat, controlat de la București, unde se afla acel creier, diabolic pregătît.

Voi căuta să-i arăt pe ticăloșii din securitatea din Buzău, recrutați din timp și care și-au executat sarcinile primite. I-am categorisit cu acest termen, apreciind că este cel mai potrivit, raportat la atitudinea lor față de semenii ce le-au căzut pe mînă. Unii au suprimat vieți, prin torturi sau lovituri repetate. Alții au fost mai curînd inconștienți, au făcut-o luați de curentul apei. Toți aveau un „ce” comun. Se credeau puternici, de neînvins și de neînlocuit. Pe lîngă aceasta, toți erau convinși că aveau în față un adversar care trebuia distrus, indiferent ce procedee s-ar folosi.

Rar s-a găsit cîte unul care a dat înapoi, fie încercînd să-i ajute pe nefericiții arestați, ușurîndu-le suferința, cum a fost acel George Bîrlea, fie, sub diferite pretexte, eschivîndu-se de la a merge mai departe. Le rămăsese un grăunte de conștiință.

Aproape în unanimitate au fost recrutați din rîndul celor fără pregătire temeinică și care nu-și aveau o busolă de orientare în viață, sau, pur și simplu, nefăcîndu-și un rost în societate. Au acceptat mirajul unei cariere ce le surîdea, ca avînd un viitor cert și de neschimbat.

Dar cine sînt acești ticăloși din securitatea Buzău?

Să încep a le aminti numele, în ordinea gradului sau a

funcției.

Am vorbit de acel blond, cam în jur de 45 de ani, cu sprîncene stufoase și voce baritonă sau răgușită de bețivan. Șercăianu, cînd l-a văzut întîia oară, îl asemuise cu un rusnac, părere pe care am contrazis-o la început, fiindcă vorbea perfect românește, fără accent străin. Mă înșelasem, însă. Se numea Olofkoff și era cel puțin jumătate rus, după tată. Avea gradul de căpitan de securitate, numit în această funcție cu puțin înainte de arestarea noastră, din 30 noiembrie 1948. Tatăl său fusese matelot rus pe crucișătorul «Potemkin», care, cu întregul echipaj răsculat, a ancorat în 1905 la Constanța, cerînd azil politic la noi în țară. Matelotul se stabilise pe undeva pe Valea Prahovei, unde și-a întemeiat o familie. Olofkoff-tatăl devenise petrolist la Moreni, pare-mi-se. Nu cunosc dacă o mai fi avut frați sau surori, însă, în mod cert, șeful securității din Buzău a fost fiul acelui Olofkoff, rus de origine.

Cînd am aflat această veste, am rămas puțin îngîndurat. Prin urmare, eram pe mîna unui sovietic. Cel care mi-a vorbit primul de acest amănunt a fost un modest gardian - Nistor. S-a scăpat în primele zile după aducerea mea acolo. Toți căutau să-i îndeplinească dispozițiile cît mai fidel. Era de temut mai mult prin originea lui. Subalternii îi știau de frică, iar deținuții, cînd îl vedeau, se și gîndeau la Siberia. Reprezenta o teroare mută: frica de o eventuală deportare în U.R.S.S.. Dar se pare că realitatea nu era chiar așa, deși a ciomăgit și el. Fiindcă avea înfățișarea omului de stepă răsăriteană, cînd mînuia bățul, credeai că are în mîna cnutul înaintașilor. Dacă schița un gest să lovească, era semnalul ca ceilalți să se grăbească să aplice lovituri nenorocitului încăput pe mîna lor.

Fusese format la securitatea din Ploiești, eșalonul superior celei din Buzău. Acolo se afla inspectoratul de securitate regională. Alegerea lui nu se făcuse la întîmplare. A cîntărit mult în balanță originea sa și faptul că era cunoscător al limbii. Venise la Buzău, în locul lui Sîrbu, care imprimase în localitate amprenta lui de teroare, dusă la extrem. I-a fost lesne să exploateze în folosul său atmosfera găsită. Subalternii se gudurau, căutînd să se comporte cît mai pe „linie”, ca să fie apreciați de „șef”.

Trebuie să recunosc faptul că loviturile lui, efectiv aplicate, erau ceva mai altfel decît ale celorlați ticăloși. A dat și el cu sete, dar mult mai apăsător o făceau ceilalți. Olofkoff a reprezentat teroarea morală, datorită numelui, aceasta în primul rînd; în al doilea rînd, pe cea fizică.

Un alt ticălos se numea Blănaru. După cîte am aflat, nu era din Buzău, dar locuia undeva prin cartierul de sus, dinspre Crîng. Avea gradul de locotenent. Călca țațoș în uniforma luxoasă, devenită de temut. Avea niște ochi pătrunzători care, cînd te fixau, îți și imprimau frica, groaza în suflet. Ceea ce îl făcea mai de temut era faptul că „boxa” cu pumnii în stomacul omului. Loviturile lui, aplicate în abdomen, te îngălbeneau. Se ocupa de probleme de filaj și avea rețeaua lui de informatori, împînzită în oraș și-n județ. Colecta date pe care le plasa altui compartiment, după care se acționa în consecință. A participat activ la torturarea oamenilor, datorită forței sale fizice. Cînd am dat ochii cu el, prima oară, la postul de jandarmi din Mînzălești, tot învîrtea țeava revolverului și da a înțelege că oricînd îl poate descărca în mine. Era un sistem al lui, ca și al altora, să te înfricoșeze, să te îngrozească, după care sperau să te domine.

Nu l-am văzut niciodată zîmbind, de rîs nici vorbă. Era mereu încruntat și parcă pornit să lovească, să chinuie. Toți îi știau de frică. Fost colaborator al lui Sîrbu, pînă la aducerea noastră în arestul „casei blestемate”, a avut rolul principal în torturarea oamenilor. Era îngîmfat de gradul de pe umeri, ca și de funcția îndeplinită în securitate. Pentru a și le păstra, executa cu zel tot ce i se cerea sau ceea ce credea el că-l poate menține sau avansa. Ca pregătire, nu cred că avea mai mult decît școala gimnazială. Poate că, pe parcurs, ca securist, să-și fi luat cîteva clase în plus. Spun poate, fiindcă, pe vremea aceea, astfel de situații erau frecvente. Nu l-am mai văzut niciodată. Prin 1966, ocupa un post de salariat în cadrul IRTA, din Buzău. Toți îl ocoleau, știindu-i trecutul. N-a stat mult nici acolo. S-au debarasat de el. L-au dat afară, la lada cu gunoi a societății, de unde-l recrutaseră. După ani și ani, fratele meu Victor, una din victimele sale, îl tot vedea prin oraș. Ce învîrtea, n-a putut să afle. Mai tîrziu, pe cînd era merceolog principal în cadrul TCMAIA Buzău, fratele i-a semnalat prezența pe un șantier, în Pîrscov. Aceasta, în jurul lui 1975. Era angajat de curînd.

Fratele rămîne încremenit cînd îl vede, dar și Blănaru stă locului cînd dă ochii cu el. Fratele îi aruncă o privire disprețuitoare. Șeful de șantier, un inginer, observă și-l întreabă pe Victor dacă-l cunoaște, fiindcă nu avea referințe despre el. Cînd aude cine a fost, ce are la activul său, bietul inginer n-a ezitat să ia o hotărîre. Îl avea în perioada de verificare. Nici n-a vrut să mai audă de un așa salariat. Cartea de muncă era deja completată, cu supliment de file. Era oglinda scrisă a omului aventurier, care

circula din întreprindere în întreprindere: nu izbutise să-și facă un rost temeinic în viață, statornic într-un loc de muncă.

Cît de bine se simțea în cadrul securității Buzău! Avea la picioarele lui oameni care reprezentaseră ceva, care făcuseră nopți albe învățînd carte, să-și croiască un drum în viață. Ce îneîntat era! A durat pînă-ntr-o zi, cînd l-au scos afară ca pe-o măsăa cariată. Din gunoiul societății fusese cules și tot acolo fusese aruncat. Se folosiseră de el atît cît le-a fost necesar. Veneau alții din urmă!

Tinerelul acela, care rînjise arătîndu-și vipla dinților, era Nelu Dumitrescu. Fiecare din acești ticăloși avea o doză de răutate, pe care o dezlănțuia împotriva victimelor. Nelu Dumitrescu acumulasă răutățile tuturor celorlalți, în el se strînseseră: meschinăria cu minciuna, răutatea cu cinismul, prostia cu perfidia. Băgase în sperietei pe toți semenii care i-au trecut prin mînă. El mă escortase cu jeepul pînă la Buzău.

Era originar din părțile orașului de unde eram și eu. Părinții locuiau pe strada Dimineții, prin zona bisericii Sfîntul Nicolae. Făcuse școala primară cu fratele Victor și mai urmase încă vreo cîteva clase de școală de meserii. Pînă-n 17 ani se dusese la Brașov, unde se angajase ca muncitor la IAR. Anii au trecut. Nu știu cum se face că-l găsesc învîrtindu-se pe la siguranța din Buzău, în fruntea căreia se afla Sîrbu, îndată după 1944-1945. Nu i-am acordat nici o atenție ca persoană, pentru care motiv nu i-am remarcat prezența. Trecea prin fața porții mele, în fiecare zi. Îmi da „bună ziua”, ca atîția alți cunoscuți sau necunoscuți. Îmi era un necunoscut pe vremea aceea. Nici nu știusem că fusese coleg în școala primară cu Victor. Asta am aflat-o mai tîrziu.

Era brutal cînd se îmbăta sau, mai exact, cînd era amețit de băutură. Ochii-i erau tulburi, roșii și lovea cu ce-i cădea în mînă. În vorbe nu se mai oprea cînd se dezlănțuia. Uza de cuvinte ca „bestii”, „animale” sau „fiare”, amenințări, pronunțate rece, sec respectivei victime, care îl privea aproape hipnotizată, întocmai ca o biată broscuță aflată în fața unui șarpe. Jubila, savurînd efectul atitudinii sale. Se considera cu atît mai tare, cu cît îngenunchia mai mult omul, cu cît îl umilea, îl anula ca persoană. Avea în el ceva drăcesc. L-am auzit odată confirmînd propriile isprăvi. Nu putuse obține o recunoaștere din partea mea, în sensul voit de el. La un moment dat, îl văd că se lovește cu palma peste frunte și dă următoarea replică, la rezistența mea: „Cum, mă, aș putea eu să neg, mîine, unele fapte ale mele, dacă aș fi strîns cu ușa să vorbesc, cînd eu sînt astăzi un împielițat și jumătate, cînd îmi fac

de cap aici, cu voi?”. Singur și-a calificat comportarea inumană. Era bine apreciat și, deși avea gradul de sublocotenent, totuși răspundea de anchetele care se efectuau acolo. Atît de bine era cotate, încît, peste patru ani, îl întîlnesc la securitatea din Ploiești, cu gradul de căpitan. Atunci auzisem că făcuse cursuri de specializare la Moscova. Peste alți ani, vreo doi, în 1956, aud că devenise șeful securității regiunii Ploiești, sau adjunctul acesteia, cu grad de colonel. O ascensiune cum numai un asemenea element putea avea.

Cînd era de serviciu pe unitate, cîte un gardian mai binevoitor ne anunța discret să fim atenți că poate cobori în arest și se lasă sigur cu necazuri. Atunci, necontrolat, amețit de băutură, mărea chinurile oamenilor ce zăceau în pivniță. Era fiara cu chip de om. Un moment de trezire din euforia aceea a lui a avut fiindcă, într-una din zile, îmi vorbește așa: „Ce-nseamnă și viața asta! Ieri, cînd treceam pe stradă, spuneam: «Să trăiți, domnu Nicu», iar acum, iată ce-am ajuns”. Și-și vîntura în mînă șapca-i luxoasă de securist. Într-o duminică după amiază, intră beat în arest și deschide ușă după ușă. Cînd vine la mine, îmi aruncă următoarele cuvinte: „Tu ești bestie, mă. Am auzit că ne-ai făcut «bestii roșii». Ai să vezi tu cum am să-ți pun pielea pe băț. Din mîna mea n-ai să scapi viu, mă. Ai să vezi tu!”

Uneori părea amabil, moment cînd te hrăneai cu vreo iluzie privind schimbarea locului în pivniță. Dacă-ți promitea că va face o așa mișcare (fiindcă uneori locuri libere erau), îți spunea că peste o săptămînă se va întîmpla o asemenea binefacere. Asta însemna o lună, poate două. Mîntea ori de cîte ori încerca să fie amabil. L-am întrebat dacă l-au eliberat pe fratele Victor, din moment ce mă arestaseră pe mine. Intîi a negat că îl au acolo, după care m-a iscodit de unde știu eu una ca asta, că-i arestat. Era extrem de bănuitor cu ceilalți colaboratori sau subalterni. Îi știau de frică, se fereau din calea lui.

Nu odată Lam lăsat să înțeleagă că am rămas același, așa cum mă știa el. Își dădea seama de asta și n-avea încotro. Am auzit că mult nu a strălucit steaua lui. De la Ploiești, unde atinsese apogeul «carierii», a ajuns la Constanța, ca director al penitenciarului. Frate-meu mi l-a descris, din relatarea cuiva: aplecat mult de spate, gîrbovit și bețiv notoriu. Prin Buzău n-a mai apărut.

Printre sublocotenenți se mai număra unul cu fața palidă, bolnăvicioasă. Se numea Pop și, din auzite, era din părțile Năsăudului; după unii, ale Aradului. Absolvise școala normală din

Buzău, spuneau cei mai informați. El întruchipa, din creștet pînă în călcîie, viclenia. Voia să se arate intelectual, om cu școală, cu alte cuvinte că poate angaja o convorbire la un nivel corespunzător. Însă șiretenia lui îi fusese îndată descoperită de noi. Ticăloșia se manifesta prin sîngele rece dovedit, prin impasibilitatea la suferința oamenilor. Era cinic în modul de a fi, uneori și de a vorbi. Trebuia să fii foarte prudent cînd discutai cu el, fiindcă oricînd îți putea răstălmăci un cuvînt, după care urma necazul.

Într-o duminică după amiază, îi auzim vocea, cînd cobora în arest. Vorbea cu propriul copil, cam de vîrstă școlară sau preșcolară, și-i vorbea tare, de auzeam și noi: „Uite, vezi tu, aici – și arăta cîte o ușă în dosul căreia gemeau oameni – sînt animale sălbatice, care fac rău. Fii atent să nu te sfîșie”. Nu-mi venea să cred că un tată poate să-și crească odrasla în felul acesta. Ce-o fi gîndit copilul acela despre tatăl său, mai tîrziu, cînd a devenit conștient și și-a putut exprima în voie propria lui părere, privind noțiunea de bine sau de rău?

N-am mai auzit niciodată de omul acela, decît că s-ar fi retras spre locurile de baștină. Cu toate că încerca să pară intelectual, om cu carte, totuși nu s-a dat înapoi de la a tortura, a lovi, a produce suferință semenului său. I-a secondat pe cei mai răi, ba a căutat să-i și întreacă.

Mai menționez încă un nume dintre cei cinci ticăloși îmbrăcați în uniformă de sublocotenent. Îl chema Voicu. Atunci îl credeam absolvent al școlii normale, ca și Pop, însă fratele Victor mi-a precizat că era muncitor. Nu mai rețin dacă era calificat sau nu. Știam, cu certitudine, că este fratele unui fost coleg al meu de liceu, din cursul inferior, devenit agent de percepție. Mai știam că era din părțile de deal ale comunei Blăjani, căsătorit cu o fată din Izvorul Dulce, de pe Valea Slănicului.

Față de mine s-a manifestat cu extrem de mare reținere. Poate că soția lui, Vetuța, pe care o cunoscusem, cu ani înainte, i-o fi vorbit despre mine, sau poate că fratele lui i-o fi pomenit de fostul coleg. Nu pot afirma, deci, decît că a fost retras. Evita să-mi vorbească între patru ochi, cînd era de serviciu. Atunci o putea face, dar n-a făcut-o. Voicu lovea fără nici o milă, aplicîndu-mi lovituri după lovituri, cu o bîtă, pe care o mînuia cu sîrg, spre a fi văzut de ceilalți. Căuta să fie la același nivel cu ei. Țin minte că Dumitrescu a încercat să mă iscodească despre familia lui, dar i-am dat a înțelege că nu știu nimic.

Prin 1970, mă aflu cu fratele Victor prin tîrgul Drăgaica. Mă face atent: „Uite-l pe Voicu”. Într-adevăr, era el. I-am surprins

privirea îndreptată asupra mea. L-am tratat și pe el cu același dispreț, pe care îl am față de categoria căreia aparține.

Cei cinci au avut puterea să facă ce-au vrut cu noi. Aveau dezlegare să folosească cele mai drăcești procedee, ca suferința să ne fie cât mai mare, să strivească ultima frîntură de voință din noi, să ne umilească, să ne distrugă ca oameni.

Aveau sarcina să ne scoată din normal. Cei considerați adversari ai regimului trebuiau dezumanizați.

După prezentarea grupului de zbiri, mă întorc cu relatările mele la momentul în care am fost lăsat singur în celulă. Merg în jurul camerei, îndată ce frigul îmi amortește picioarele. Brațele nu le puteam mișca, fiindu-mi legate de cînd fusesem adus. În răstimp, dimineața și seara, mi se bătea la ușă, strigîndu-mi-se: „Aici ești? Trăiești?”. Un semn de viață le era suficient, ca să mă considere „prezent”.

În ziua de 2 decembrie, aud pași apropiindu-se, după care se deschide ușa. „Haide sus, cu mine”, îmi șoptește gardianul. Scurt și fără altă vorbă. Legat cum eram cu mîinile în față, sînt condus prin curtea interioară, peste care se așternuse un strat subțire de zăpadă. Ridic ochii spre albastrul cerului și inspir adînc aerul rece și proaspăt. În tăcere, pășesc rar, apoi urc cîteva trepte, cînd mă izbește în față căldura care face ca tot corpul să se învioneze. Aș fi dorit să rămîn aici, dar însoțitorul meu se oprește în dreptul unei uși. O scurtă ciocănitură și gata, iată-mă într-un birou luxos, cu covor moale pe jos. În colțul din dreapta, o masă, birou cu cristal deasupra. Înăuntru, în spatele biroului, în picioare, îl văd pe acel blond, cu sprîncene stufoase, de care am mai pomenit. Alături, un civil, tot în picioare, mă privește atent. Aflu că civilul este secretara! organizației județene de partid din Buzău. Mi se adresează cu o voce oarecum binevoitoare, punîndu-mi întrebări cu caracter general, din care rețin una: „De ce am fugit acolo în munți?”. Mă asigură că se vor face cercetări, după care se va aprecia ce hotărîre se va lua. Mai spune că nu mi se va întîmpla nimic rău. Numai ce prevede legea. A fost prima luare de contact cu o lume de care eram străin. Aparent calm și cu înțelegere, prin liniștea vorbelor ce-mi adresase, acest civil m-a surprins. După prima luare de contact, sînt condus înapoi, fără vreo altă discuție. A fost, cum mi-am dat seama, dorința șefului organizației politice a județului Buzău, să vadă cum arăt și să afle ce gîndesc. Atît.

Nu mult după aceea, sînt adus iarăși în acel birou. De astă dată, pe lîngă Olofkoff, sînt acolo toți cei veniți sus, la Mînzălești:

Dumitrescu, Blănara, Voicu și Pop, îmbrăcați în uniforme. Voiau să dea momentului solemnitate, spre a mă impresiona. În spatele lui Olofkoff observ o casă de fier, pe care este așezată o armă de vânătoare. Ceea ce mă frapează în acest moment e prezența lui Sîrbu, alături de Olofkoff. Uniforma părea strîmtă pe trapul voinic al muncitorului bine hrănit, ajuns ofițer de securitate. Sînt surprins cînd dau ochii cu el. Prin urmare, iată-ne față-n față, după o perioadă de peste opt luni de zile.

Cel care rupe tăcerea este Sîrbu. El începe întîiul și va termina, tot el: „A, a, a... crezuși că mult îmi vei scăpa?”. Un rînjat batjocoritor, urmat de o privire plină de ură. Cu un calm înșelător, vrea să știe unde anume am fost, din momentul plecării de acasă, adică din martie. Insistă să afle totul. Îi spun generalități, dar el o ia altfel. Dorește să știe, pe zile și ore, unde anume am fost, cu cine anume am vorbit, ce anume am vorbit. Calmul era semnul prevestitor al unui torent de înjurături, cum nu mai auzisem în viața mea. Îl văd că se înroșește la față și, apropiindu-se, începe a-mi aplica lovituri, una după alta, cu pumnii aceia de urs, peste față, peste cap. Mă lovește și cu cizmele, unde nimerește, cînd cu un picior, cînd cu altul. Dacă vede că nu vorbesc, se mînie și iar începe cu pumnii, apoi cu picioarele. E, într-adevăr, turbat. Ochii îi sînt tulburi și lovește într-una, fără încetare, sub privirile celorlalți din haită, care parcă așteaptă un semn, să înceapă și ei.

Încasez lovituri după lovituri. Îmi simt sîngele prelingîndu-se din nas, din cap și schițez un gest să mă șterg, cu mîinile legate cum sînt. Atît i-a trebuit. „A! Va să zică, vrei să mă lovești? Legați-l cu mîinile la spate”. Imediat se și execută ordinul. Acum am mîinile la spate, în cătușe. Gîiie de efortul făcut. Ceilalți tac, privesc, sînt în așteptare. Și, deodată, îl văd că se îndreaptă spre casa de fier pe care se afla așezată arma de vânătoare. Cum se întîmplase ca tocmai atunci să fie lăsată acolo?

Mă uit spre bruta asta și-i urmăresc fiecare mișcare, fiecare gest. Nu-mi vine a crede ce văd. Se repede asupra mea, ținînd în ambele mîini pușca. O apucase de țeavă și începe a doua serie a loviturilor, folosindu-se de ea așa cum te folosești de-o bîță.

Curg loviturile. Peste cap, peste spate, patul armei lovește, lovește mereu, în timp ce bruta gîiie, roșie de mînie, cu broboane de sudoare pe frunte. Și-și continuă reproșurile: „Ai făcut reclamație împotriva mea! Ai crezut că mă dai gata? Cum de-ai îndrăznit una ca asta, mă, banditul? Ai cerut anchetarea mea, cu trimitere în judecata. Puțin îmi pasă de ce-ai scris tu acolo!”.

Toate aceste reproșuri, care se refereau la sesizarea adresată

Primului- Procuror cu cîteva luni înainte, sînt însoțite de lovituri ce pun la grea încercare trupul istovit de ultimele eforturi. Subalternii privesc și ei la scena ce se desfășoară sub ochii lor. Bruta continuă: „Nu scapi din mîna mea, banditul! Te omor, mă!”

Ascult și încasez, suportînd durerile provocate de loviturile aplicate fără încetare. Să fi fost oare organismul meu atît de rezistent, îneît, cu toate că-mi curgea sînge din nas sau din gură, nu mai știu de unde, spre stupefacția celor de față, bruta să rămînă în mînă numai cu țeava armei, patul acesteia căzînd, rupt în bucăți? Toți privesc în jos, spre bucățile de armă și spre Olofkoff. Ticălosul se vede descumpănit: „îți crap capul și te omor, mă!”, aruncă el încă o amenințare.

Atunci îl văd pe Olofkoff că se îndreaptă spre turbat, interpunîndu-se între mine și el, cu aceste cuvinte: „Lasă-l, tovarășe Sîrbu. De acest om răspund eu. Se află în mîinile mele.”

Îl văd că se oprește. Lasă pe birou țeava armei și-și șterge sudoarea de pe frunte. Continuă cu amenințările: „Te aranjez eu, banditul”, în vreme ce Olofkoff dispune să fiu condus în arest, de unde mă luaseră. Sînt sprijinit de însoțitorul meu, care mă conduce în tăcere. De pe sală auzise zgomotele și vorbele din birou. Mă încuie în aceeași cameră. Aud, însă, imediat vocea lui Sîrbu, care se apropie cu pași grăbiți. Coboară și-și continuă amenințările. Cu hotărîre în glas, ordonă să fiu mutat alături, în cealaltă cameră, cu ciment pe jos, golită între timp, încheindu-și dispoziția: „Să nu i de dea de mîncare decît cînd voi spune eu! Aici să zacă, banditul!”. După aceea, nu l-am mai auzit, decît după aproximativ 20 de ani, în cu totul altă situație.

Revin din coșmar, cînd mă văd iar singur. Acel „tu”, cu care fusem întîmpinat la 30 noiembrie la postul de jandarmi și care mă impresionase, era un palid început a ceea ce urma să cunosc. Torentul de injurii și incredibile lovituri aplicate fără nici o reținere de această brută au rupt în mine ceva. Așa este omul? Mă așteptam la orice din partea acestor ființe cu chip de om, dar, în realitate, mai fiare decît fiarele. În copilărie, văzusem un om turbat. Neglijase mușcătura unui cîine și, după un timp, el însuși devenise la fel. Nimeni nu se putea apropia de el. Asta mi s-a părut că văd acum în fața ochilor: un om cu adevărat turbat. Se potolise doar la intervenția hotărîită a lui Olofkoff.

Mi-am dat seama de cîteva lucruri. În primul rînd, am înțeles-o pe soră-mea Marița, cînd mi-a descris starea în care-l găsise pe fratele Rică, în urma brutalităților îndurate din partea aceluiași turbat. Apoi mi-am rememorat tot ce auzisem de la alții, despre

atrocitățile sau crimele săvârșite de acest om. Prin urmare, mă puteam aștepta la orice din partea lui, o dată ce mă găseam aici. În al doilea rînd, am rămas surprins de rezistența mea. După atîtea lovituri primite, încă nu se produsese o ruptură, o fractură sau un dezechilibru fizic. Trupul meu, nu prea robust, rezistase la încercările violente. Poate s-a datorat și faptului că eram îmbrăcat gros. Scurta îmblănită mi-a servit drept amortizor, un adevărat scut de protecție. Numai așa îmi explic faptul că, rămas singur, mă puteam mișca, reluîndu-mi mersul prin camera aceea cu ciment pe jos. Nu știu cum mă ștergeam de sîngele ce-mi curgea din nas, din gură, mai știu eu de unde. Eram înfierbîntat și trebuia să fac mișcare, cel puțin o vreme. Apoi era și vîrsta. Trecusem puțin peste 36 de ani. Mă jenau mîinile, legate cu cătușe la spate. Era o poziție extrem de incomodă, dar suportam. Mă gîndeam la maltratările suferite de alții, în vremea pe care o trăiam atunci, dar și în alte timpuri. Auzisem de ele. Erau de necrezut. Acum începeam a le înțelege.

Trebuia să mă pregătesc sufletește pentru un drum lung și să fac față altor cazne. Mergeam într-una, în pas cadențat, auzindu-mi doar țacănitul blacheurilor din tocul cizmelor. Cînd oboseala mă învăluia, mă trînteam jos și stăteam așa, cu fața pe ciment. Stăteam și iar o porneam. Îmi găseam reconfortare în rugăciuni, pe care, cu puțin efort, mi le aminteam. M-am oprit asupra uneia, cîntată cîndva, ca student: „Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați.” Vers cu vers, strofă cu strofă, am reconstituit-o pe deplin. În ea mi-am găsit tonicul sufletesc, de care aveam mare nevoie. Echilibrul începu a-mi reveni. Eram pregătit să îndur și alte grele încercări, la care eram sigur că voi fi supus. Cu cîte o vorbă, sau cu fraze scurte am început să vorbesc singur. Era ceva cu care trebuia să mă deprind căci mă aflam izolat de restul oamenilor. Va dura multe și grele luni, aproape un an, cît voi îi ținut în „casa blestemată”.

Dar pentru ce s-a năpustit cu atîta furie fiara turbată? mă tot întrebam. Mai tîrziu am putut afla. Îi era ciudă că nu mai era în Buzău, cînd fusesem arestat. Îi scăpase ocazia, pe care ar îi fructificat-o în avantajul său. Altul era cel care-o exploata. Ciuda o revărsase, sub forma aceea inumană, împotriva mea. În afară de firea lui îndrăcită, mai presupuneam și alte motive. Aici, în Buzău, se căpătuisese, pe toate planurile. Ca șef al securității, intrase în grațiile zeilor și se căsătorise cu fata unui măcelar, pe nume Mizileanu. Cîte afaceri făcuse socrul său, la adăpostul ce i-l oferea ginerele! Toată lumea o știa, dar nimeni nu îndrăznea să

vorbească: Sîrbu devenise persoană *tabu*.

Au trecut anii, care și-au lăsat amprenta asupra tuturor, mari sau mici, norocoși sau mai puțin norocoși. Îmi terminasem calvarul. Ajunsesem la liman. Începusem deja o nouă etapă a vieții, stabilindu-mă la Brașov. Urcasem greu Golgota, dar acum, cu perseverență, înaintasem și pe scara valorică a profesiei mele. E drept că o exercitam în ramura permisă a o practica, dar începusem să mă afirm, să fiu cunoscut în oraș.

Cine bănuia că va veni vremea să dau ochii cu Sîrbu, în Brașov? Singur fiind, îl văd venind din partea opusă. Are o reținere cînd mă vede, așa cum am și eu. Mă stăpînesc și-l străfulger cu privirea-ncruntată. Așa trecem umil pe lîngă altul. S-a întîmplat de cîteva ori.

Mai tîrziu, eram cu fratele Victor, venit la mine, în Brașov. El îl vede cel dintîi și-mi atrage atenția: „Uite-l pe Sîrbu!” „Fii pe pace”, îl potolesc eu, în pornirea lui de moment. „L-am întîlnit de mai multe ori. Stă undeva, prin părțile acestea”.

Eu locuiam pe atunci într-o zonă centrală. În dreptul casei era lume multă, fiind și stație de autobuz. Unii coborau, alții așteptau să urce. Era un du-te-vino permanent. De multe ori îl vedeam cu o copilă de vîrstă școlară, ducînd-o de mîna. Într-una din zile se îndreaptă spre mine, zîmbitor, cu mîna înainte, gata să ne-o strîngem, ca vechi cunoștințe. Cam la doi- trei metri îl aud: „Sînteți domnul avocat Păun, nu?” Pronunțase propoziția cu voce tare, încît lumea auzea totul. Îl privesc impasibil și-i răspund indiferent: „Da, eu sînt”. El, apropiindu-se și mai mult cu mîna întinsă: „Eu sînt, domnule Păun, Sîrbu.” Și atunci, într-o fracțiune de secundă, tare și apăsător, în văzul și auzul tuturor, am tăria să-i spun doar atît: „Nu te cunosc”. Rămîne perplex, cu mîna întinsă, iar eu pășesc mai departe pe lîngă el, disprețuindu-l. Lumea se uită, bănuind ceva special.

Dar cine știa ce se întîmplase, în Buzău, cu peste 20 de ani înainte? Cine știa ce poziții aveau și unul și celălalt, în vremurile acelea? De atunci l-am mai văzut de cîteva ori, dar mereu încruntat și vîrsîndu-și ura din priviri. Umilirea, pe care i-am produs-o în stația de autobuz, n-a putut-o uita.

Nu mi s-a dat mîncare nici în ziua de 4, nici în cea de 5 decembrie. Era a șasea zi de cînd nu mîncasem nimic. Apă mi s-a dat ori de cîte ori am cerut. A doua zi după șocul avut în urma loviturilor aplicate cu atîta sălbăticiie de Sîrbu, sînt legat cu mîinile în față. Ce ușurat mă simt acum! Pot sta jos, rezemat cu spatele de

zid, mă pot întinde în voie pe ciment. A sta culcat însemna să te lași ușor pe un braț și umăr, chinuindu-te pînă ce aveai impresia că dormi moțăind sau stînd între somn și veghe. Cu mîinile la spate era greu să faci unele mișcări, din cauza cătușelor care îți provocau dureri la încheieturile mîinilor.

Și iată că în noaptea Simțului Nicolae, de 5 decembrie, într-un tîrziu, să fi fost după ora opt, se descuie lacătul și ușa se dă la o parte. În prag, identific o veche cunoștință a mea: gardianul Nistor, de serviciu în acea noapte. Cunoșteam trei frați Nistor, angajați pe vremuri în funcția de gardieni, în cadrul poliției orașului Buzău. Locuiau în acea parte a orașului în care mă născusem și eu. Cel mai mare îndeplinea funcția de șef al gardienilor, un fel de schimb al lor. Cel care-mi apare în prag este cel mijlociu. Lucrase un timp la biroul de proceduri. În mîna unele proceduri sau somații, făcea diferite încunoștiințări, concentrări etc. Ca avocat, aveam unele treburi cu el. Cînd te servea cu cîte un asemenea serviciu, îi dădeai, mai întotdeauna, cîte un bănuț, după moravurile noastre. Era respectuos și-l consideram un om de treabă. Binevoitor se purtau toți frații Nistor, îndeosebi cel mijlociu și acesta, mijlociu. Pe celălalt îl cunoșteam mai puțin. Îmi va apărea, un timp, la securitate.

Acum, în noaptea de ajun a simțului Nicolae, în prag este acea veche cunoștință a mea, gardianul Nistor. Rămîn cu ochii îndreptați într-ai lui și atîta pot să exclam: „Nistore!” El tace, se apropie de mine, descuie lacătul de la cătușe și-mi șoptește în mare secret: „Veniți cu mine!” Urc cele cîteva trepte și mă văd afară. E ger și aerul rece mă înviorează. Mă conduce sus, în camera de deasupra beciului, cameră unde face el de gardă. Lumina becului mi se pare a fi soarele strălucitor de pe cer pe vreme senină, dar căldura pe care o dă soba de cărămidă în care era încins un foc mă moleșește. Mă consider fericit. Uitasem de mult aceste conforturi. „Domnu Păun, dezbrăcați-vă să vă dezmoțiți la sobă.” Nu stau mult pe gînduri și iată-mă rămas în haină, dar și pe aceasta o dezbrac. Îmi cerc să-mi scot și cizmele. Neputînd singur, atît de mult se lipiseră ciorapii de picior și de cizme cînd se uscaseră, îl văd pe el că se apleacă și îmi scoate, rînd pe rînd, cizmele. Face un efort, dar reușește. De necrezut, dar iată-mă cu picioarele îndreptate spre gura sobei. Văzîndu-mi ciorapii năclăiți de mizerie, mă îndeamnă să-i spăl la chiuvetă. Nu mă las rugat. O fac în marc grabă. Mă spăl și pe picioare, iar ciorapii spălați îi întind pe soba ce radiază o căldură reconfortantă. Nistor nu se oprește aici. Scoate dintr-un sertar un pachet

și-mi întinde pe masă o pâine, ceva mezeluri și brînză. „Mîncăți tot, domnule Păun. Sînt singur și nu vine nimeni”.

Așa am putut afla amănunte despre cei care reprezentau cadrele securității. Mi i-a descris pe fiecare în parte, în amănunt. De acum înainte știam pe fiecare cine anume este, de unde a apărut și cum își desfășoară serviciul. Aflase de brutalitatea lui Sîrbu. „Ați avut mare noroc că nu mai este aici. L-au mutat la Ploiești. Este avansat acolo. Dacă ar fi rămas tot ci aici, ca șef, nu cred că ați fi scăpat cu viață. Dacă-ar avea pereții acestei case gură să vorbească, să poată spune tot ce au auzit și văzut, multe lucruri de necrezut s-ar alia”.

După ce am mîncat tot ce-mi adusese acest om, m-am întins de-a lungul sobei. Am ațipit și nu mai știu cît am dormit în căldura aceea calmantă. Ce bine m-am simțit în acele momente, acolo!

Cînd m-am trezit era deja ziuă. El sta pe un scaun și mă păzea, sau moțăia, nu mai știu. Și atunci mi-a venit în minte să-l întreb ce știe despre ai mei. L-am rugat să treacă pe la „prăvălie”, unde știam că erau sora Emilica și fratele Tănase. M-a informat că ei aflaseră că-s aici, dar nu erau siguri. L-am rugat să le confirme că sînt în viață și-s sănătos. În același timp, să-mi dea de știre despre familia de la București. M-a ascultat, mi-a promis ca așa va face, dar, mai târziu, am aflat că nu și-a îndeplinit promisiunea. Poate i-o fi fost fiică. Au făcut-o, însă, alți gardieni.

În sfîrșit, se apropie clipa coborîrii în ghețaria din pivnița casei. Mă leagă, precum fusesem pînă atunci, cu rugămintea de a nu vorbi cuiva despre noaptea aceea. Știa că este onomastica mea. „Ăsta este darul meu de ziua ilvs.”, îmi completează el.

Iată, prin urmare, că am întîlnit primul gest de omenie, în casa aceea atît de neospitalieră cu cei aduși în beciurile ei.

Picioarele îmi erau acum dezumflate, curate, iar ciorapii spălați și uscați. Simt că-mi țin mai cald. Fusesem pus la curent și cu ceilalți „colegi” ai lui, cam cine sînt și de pe unde. Îi voi cunoaște pe fiecare, în răstimp. Printre gardieni sînt oameni și... oameni. Nu toți s-au arătat binevoitori cu cei ce pe care-i aveau sub cheie. Pentru serviciul de pază interioară fuseseră delegați, din poliția orașului, un număr de gardieni de profesie. Au recurs la această formulă fiindcă nu-și formaseră cadre noi.

Unul dintre aceștia, Drăgulin, acru la inimă, pretindea că fusese agent veterinar. Îl auzeam, uneori, adresîndu-se lui Șercăianu cu termenul de „colegule”. Avea satisfacția că medicul veterinar se afla în mîna lui. Nu știu dacă am întîlnit la acest om vreun fel de bunăvoință, în timpul cît am fost închis la securitate.

Un altul, Mihai, era atît de fricos, încît se uita la mine și rămînea mut. Mă cunoștea bine, căci locuia în partea orașului în care mă născusem. Nu rostea nici o vorbă și nici eu nu i-am adresat vreun cuvînt. Om simplu, se căznea să memoreze fragmente din istoria partidului bolșevic, după cum am putut înțelege din lectura ce făcea, cu voce tare, în timpul serviciului.

Am avut însă norocul să întîlnesc alți doi gardieni, care au depășit toate așteptările mele. N-aș putea trece mai departe, fără a le menționa numele. Primul dintre ei, Alexe, de atîtea ori mi-a adus vești de la familie! Aveam un fel de legătură continuă cu cei din afară prin mijlocirea acestui om, cu adevărat nobil. Cu toate că era om simplu, ca pregătire și poziție socială, înțelegea sensul strădaniei noastre, a celor aduși în beciurile securității. Era alături cu noi cu toată inima. Prin el am reușit să transmit lui Bogza un bilețel. Într-una din zile, dimineața, vine la mine să-mi împărtășească emoția prin care trecuse. Avea asupra lui un mesaj de la sora Emilica. În acea dimineață, Dumitrescu i-a convocat pe toți, ambele schimburi, să le facă un control corporal. Cît timp le-a vorbit, el a luat bilețelul și l-a înghițit. Era liniștit, acum, că scăpase. Știa că-i urmărit, dar niciodată nu fusese prins cu ceva.

Celălalt, Dumitru, îți adresa o vorbă bună mai totdeauna. Într-o dimineață, mă pomenesc că-mi întinde o pîine întreagă cu un borcan de smîntînă. Începuse „programul” cu cei din arest. Atît mi-a șoptit: „Mîncăți acum totul, pînă termin programul”. Și așa am făcut. Am înfulecat, hămesit cum eram, tot ce-mi adusese, pînă la ultima firmitură. Nimeni nu-și poate imagina situația unui înfometat, dacă n-a cunoscut foamea. Cînd mi-a venit rîndul la program, i-am arătat borcanul gol. Citeam pe fața lui mulțumirea, văzîndu-mă sătul. Dar, după aceea, ce dureri am avut în abdomen! Au început să mă supere crampe, de credeam că înghițisem cuțite. Ce se întîmplase?

Flămînzisem luni de zile, organismul mi-era vlăguit și, acum, cînd i-am dat o pîine întreagă și un borcan cu smîntînă, mîncate deodată, l-am supus unui efort care putea aduce o ocluzie intestinală sau altă complicație stomacală. M-au chinuit durerile vreme de cîteva ceasuri. Le-am suportat, căci mă văzusem sătul în dimineața aceea.

O vorbă bună șoptită în mare secret, o veste adusă pe furis reprezentau un balsam sufletesc, un pansament pe rana inimilor noastre. Asemenea oameni nu se pot uita niciodată. Contrastau cu ticăloșii, superiorii lor, descriși mai înainte.

Odată nu ni se face deschiderea. Se întîrzie mai bine de o oră.

Brusc, vedem pe Dumitrescu coborînd cu un tînăr sergent, ostaș în termen, care preia arestul. Era noul comandant de gardă. O zi, două și ne-am familiarizat și cu ei. Erau de pe la țară, unii chiar din județul Buzău. Auziseră că-s ridicați oameni de ici, de colo, dar iată că îi și văd încarcerati și încă sub paza lor. Într-o săptămînă avem și prin ei legături cu familia. Dumitrescu și ceilalți au observat sau au bănuțit că ceva-ceva există. Precum îi aduseseră, așa deodată, într-o dimineată, la deschidere, a apărut din nou vechea formație a gardienilor.

Legătura s-a datorat și stăruințelor familiilor rămase afară. Aș putea oare uita pe Emilica, sora mea cea mică, care, la ai ei 22 de ani, era neobosită? Avea în arestul securității doi frați. Cîte drumuri n-a bătut, cîte uși n-a deschis, ca să poată afla o știre, o veste bună despre frații ei. Numai ea știa cui i s-a adresat să poată obține o informație, să transmită ceva, cît de puțin, despre cei de afară. Într-una din seri i-am auzit vocea la poartă, întrebînd de mine. Mă aflu într-o cămăruță a beciului cu oberlichtul înspre stradă. Atît i-am putut striga: Emilico!" Ea a tresărit și, în fugă, riscînd, mi-a răspuns: „Nenică, aici ești?", și îndată i-am auzit pașii grăbiți, la intervenția gardianului din post: „Ce faci? Fugi că te duc acolo, jos!" Multele și diversele stăruințe depuse mi le-a povestit la întoarcerea mea, după 16 ani. Cu cîtă simpatie și recunoștință mi-a vorbit de Alexe. Cu cîte amănunte mi-a relatat modul în care a aflat adresa unuia din ostașii aceia, aduși pentru o perioadă în corpul de gardă.

Cîtă liniște sufletească am avut în clipa în care am primit cîteva fraze de la soție, scrise pe o bucatică de hîrtie, prin care mă anunța că fetița a terminat cursurile clasei întîii primară, la școala Elefterie, obținînd premiul I. Verișoara Victoria, la festivitate, vîzînd-p pe scenă recitînd o poezie a și exclamat: „Iată-l pe Nicu Păun. Să fie de față s-o vadă!" Asemenea vești sînt bucurii, în aparență minore, însă ele au contribuit mult la menținerea unui anumit moral. Odată mă pomenesc cu Alexe că-mi întinde, în mare grabă, o hîrtiuță, cît palma de mare și un creionas: „Citește-l și scrie ceva pe partea cealaltă. Repede, pînă fac programul". Nu l-am uitat.

În asemenea condiții am reușit să spargem tăcerea în care eram ținuți.

Și mai este ceva. Acei oameni, ridicați fără nici un criteriu obiectiv, pentru ca, peste un an sau un an și jumătate, să fie puși în libertate (unii fără vreun proces), au primit cînd și cînd pachete. Familiile aveau grijă să le aducă, pe lîngă alimente, și rufe de

schimb. Cei îndreptățiți la pachet primeau conținutul după ce fusese dijmuit de ticăloșii menționați, îndeosebi de Dumitrescu. Ziua când se distribuiau pachetele era zi mare pentru „domnii” aceia. Unul procura băutura și se înfruptau din bunătați, pe alese. Nimeni nu îndrăznea să obiecteze. Cel îndreptățit era mulțumit să primească ceva. Când făceau controlul pachetului, își alegeau ce-i mai bun. S-a întâmplat ca, de câteva ori, să văd urmele ospățului, în camera unde mă adusese Nistor. Fusesem chemat la cercetare, puțin după împărțirea pachetelor. Resturile consumate de ei se vedeau pe jos, pe mese, așa cum fuseseră aruncate.

Am primit, ceva mai târziu după arestare, rufe de schimb. Mi le aducea gardianul de serviciu, luându-mi-le pe cele murdare. Biata Emilica, numai ea știa cât se zbătea să ușureze necazul fraților ei. Când am devenit liber, mi-a descris, în amănunt, cum a adus, de câteva ori, pachet cu alimente și pentru mine, o dată cu al lui Rică. Niciodată nu mi s-a predat vreunul.

Am stat de vorbă cu un lăcătuș mecanic, aflat și el acolo, în beciul acela. Seara, după ce se încuiau ușile arestului, se puteau schimba câteva vorbe cu vecinii. Aflându-mă mereu singur, simțeam nevoia să comunic cu cineva. Acest muncitor lăcătuș, ce locuia prin apropierea casei mele, și-a exprimat revolta împotriva unui securist, Niculescu. Era oarecum prieten cu plutonierul sau, mai bine zis, cunoștințe vechi. Într-una din zile, Niculescu se prezintă la locul de muncă, rugându-l să vină la localul Securității pentru a face unele reparații la o conductă de apă ce se spărsese. Serviabil cum era, își ia câteva scule cu el și, așa, îmbrăcat ca pentru lucru, îl însoțește pe amicul său. Nici vorbă de reparat vreo conductă. L-au băgat direct în arest, de unul singur. L-a condus chiar așa-zisul amic, care i-a încuiat ușa cu lacăt. Nu-și putuse imagina că poate exista un astfel de om. Nu-l durea atât pierderea libertății, cât modul cum fusese adus. Faptul grăiește de la sine, fără nici un comentariu. Trecuseră mai multe săptămîni de la arestare. Fără să-l întrebe cineva ceva. Pentru moment, era ținut în arest, fiind în evidența lor, pentru cine știe ce anchetă.

Ne dăm seama ce dispreț aveau ei față de noțiunea atât de scumpă omului: libertatea. Nu-i cunoșteau conținutul, nu-i înțelegeau rostul, nu înțelegeau că e strîns legată de ființa omenească. Știau un singur lucru: să o nesocotească, să o calce în picioare. O spun acum, îngrozit de cele ce am văzut și trăit acolo, atunci. Și când te gîndești că se ridicau osanale ideii de libertate. Cîtă ipocrizie, cîtă fățarnicie!

Am primit, între timp, o vizită. Fusesem prevenit de prezența

unui mare șef de securitate. Și iată-l condus să inspecteze arestul: un tip înalt, cu alură de atlet. Era însoțit cu tot alaiul mai marilor locali de securitate. Mă privește fix în ochi, în tăcere, după care mi se adresează: „Va să zică, d-ta erai? Ce credeai că poți realiza, încercînd o organizare în munți a unui cuib de rezistență? Îți spun eu ce te așteaptă acum: un pluton de execuție. Va trage fără nici o ezitare. La urmă ți se va trage glonțul de grație în ceafă. Asta s-o știi de la mine, care am luptat în Spania. Ai înțeles, banditule?” Și continuă să-mi împărtășească părerea despre rolul ce-l avusesem cu în Buzău, acolo în munți și mai înainte. „Ai avut rolul de șef de stat major. Tu erai creierul acestei organizații și al întregii acțiuni.” Tac, ascult și nu-i răspund nimic. Și, ca încheiere, înainte de a mi se închide ușa, repetă: „Să ții minte ce te așteaptă: plutonul de execuție cu glonțul de grație tras în ceafă”.

Unul din gardieni, mai binevoitor, a avut grijă să mă informeze despre acest personaj. îl chema Cîmpeanu și făcea parte din brigăzile roșii care luptaseră în Spania. Avea gradul de colonel, după cît mai rețin.

Cu unele excepții, cei mici s-au deosebit complet de mai marii lor, îmbrăcați în lucioase uniforme de securiști. Contrasta – diametral opusă – conduita unora față de a altora. Unii, bine instruiți, bine pregătiți pentru a îndeplini un rol clar stabilit, în vreme ce subordonații lor și-au păstrat omenia nealterată.

Din data de 6 decembrie mi se aduc de-ale mîncării, din ce mîncau și ceilalți deținuți. O lingură de lemn constituia tacîmul, iar vesela – o gamelă, din cele reformate de vreo unitate militară, fiindcă avea vreo gaură, ori smalțul din interior spart. La început am strîmbat din nas la mirosul de cazan, în care se fierbeau alimentele, ori fiindcă legumele nu fuseseră spălate. Varza era nelipsită, ca și cartofii; ca proteine, burta de vacă, cel mult o dată pe săptămînă.

Înfometarea era o metodă care lent, pe nebăgate de seamă, storcea de vlagă organismul. Mămăliga, sub formă de calupuri subțirele, neagră și din mălai necemut, începuse a-mi place. „Plăcut” e un fel de-a spune. După atîtea zile de nemîncare, încă nu reușeam să termin tot conținutul; cu vremea, însă, mă uitam prelung pe fundul gamelei, atît de repede se golea. Uneori avea o calitate, ca și terciul: era caldă. Mă încălzea la mîini, în primul rînd, dat fiind că o țineam în palme și apoi întregul organism se înviora. Pentru asta, o așteptam, o savuram și o sorbeam cu nesaț, cu aburi cu tot.

Din studenție, obișnuisem să mă bărbieresc zilnic. Așa procedasem aproape din adolescență. Îmi intrase în programul de dimineață, încît nu puteam concepe să mă spăl pe față decît după ce mă bărbieream. Trecuseră șase, șapte zile și nici vorbă de un asemenea „confort”. Fața începuse a se irita și căutam să mă scarpin cu mîinile, așa legate cum erau. Era un

chin la care nu mă gîndisem pînă-n zilele acelea. Fără lumină în pivniță, presupuneam că începusem să capăt culoarea aceea galbenă de ofilire, de care nu voi scăpa decît după 16 ani. Eram ca într-o seră. Încep a prețui soarele, căldura lui, precum și o mîncare gătită afară, cu gust, un pat confortabil, fie el de fier, dar cu o palmă mai sus de pămînt.

Odată, pe la început, mă vede Alexc că foc un gest de nemulțumire, privind gustul mîncării. Îmi spune să mănînc tot ce mi se dă, că nu se știe cît ține necazul, că va trebui să rezist; altminteri va fi cu mult mai greu. Bun sfat.

Încep a mă obișnui cu hrana și doresc să fie mai multă. Dar mi se servește numai mericul stabilit de „domnii” aceia.

Frigul, foamea. Parcă uitasem de umilința și bătaia de la Sîrbu. Trecuse. Nu putem uita însă arma de vînătoare ruptă în două. Aceea mi s-a întipărit în minte pentru toată viața și cui am spus, parcă punea la îndoială veridicitatea amintirii.

Am fața iritată din cauza nebărbieritului, dar, după vreo două-trci săptămîni, nu mă mai mănîncă pielea feței. Netuns cum eram și cu barbă, îmi dau seama că încep să capăt alt aspect. Cînd și cînd, cer să fiu bărbierit. „Nu depinde de noi. Cînd o vrea Dumitrescu, atunci o vom face!” Acesta era răspunsul lor.

În sfîrșit, sînt mutat de acolo în arestul cel mare, de sub casa blestemată. Cum cobor în beci, pe partea stîngă era însemnată cifra „8”. Aici mă aflu acum. Mă lovește un miros de umezeală, de pămînt, de neaerisit, îndată ce pătrund în interiorul camerei. Iată-mă în camera sau celula opt. Prin geamul din partea de sus a ușii, geam acoperit și el cu o hîrtie, pătrunde, totuși, o slabă lumină opacă, de la mijlocul beciului, considerat a fi un culoar, în interior disting un prici, de-a lungul peretelui, din dreptul ușii pînă-n fund. E scîndură goală, nimic altceva. „Ce bine-i aici”, gîndesc. Cum de se poate mulțumi omul cu atît de puțin! Mă deprind și cu mirosul de pămînt umed. Mă adaptez noii situații. Aud voci de prin camerele vecine, aud pași cînd se face „programul” sau cînd este scos cîte unul afară, „sus”. Cu timpul, reușesc să rup un colț din hîrtia ce acoperă geamul și pot avea un contact cu exteriorul. O găurică mică-mică mi-e de ajuns.

Cam după cinci sau șase săptămîni, într-o sîmbătă după amiază, deschizîndu-se ușa, sînt anunțat că este zi de program administrativ. Gîndeam că a sosit momentul mult așteptat al bărbieritului și al tunsului.

Scos pe sală, dau ochii cu o veche cunoștință: frizerul Fănuță Manea. Lîngă el, gardianul Drăgulin. Văzîndu-l pe Fănuță, mă

gîndesc „de cînd o fi și el pe acolo?”. Încerc să-l întreb, să-l iscodesc, dar se face a nu mă auzi, iar gardianul intervine. „Lasă vorba, Păune, că aici nu sîntem la tribunal”.

Mă bucuram că voi scăpa de barba aceea, care-mi schimba fizionomia. Dar îl văd pe Fănuță că începe a-și pregăti o mașină de tuns și că schițează primele mișcări. „Ce faci? Nu mă bărbierești mai întîi?” „Am ordin să vă tund”, îmi răspunde el, fără altă completare. Mă scol în picioare și refuz să mă las tuns. Drăgulin insistă, amenință, însă nu voi să accept. Atunci se repede sus, în fugă, să raporteze, lăsîndu-mă singur cu Fănuță. îl întreb de cînd e arestat, unde-i ținut, și cîți și cine. Sînt primele informații pe care le capăt. Aflu că fratele Rică este și el arestat, deținut din mai 1948. Fănuță are ordin să nu scoată vreo vorbă. Atîta pot schimba cu el, fiindcă apare Dumitrescu, autoritar: „Nu ți-a ieșit boieria din cap? Aici noi hotărîm ce program îndeplinim. Întîi te tundem și apoi vedem noi ce facem!”

Sînt tuns chilug. Nu mă mai tunsesem așa din vremea efectuării stagiului militar - 1934/1935. Privesc cum cad firele de păr, în şuvițe. Este o umilire pe care o accept scrîșnind din dinți și oftînd. Atunci, la securitate, a fost începutul unei alte umilințe. Am suportat cu dificultate gestul și ideea în sine. În postura în care mă aflu, trebuia să mă deprind cu umilințe concepute, născocite, după cel mai drăcesc plan. Constat că începe a se mușca din demnitatea, din personalitatea fiecăruia. M-a durut mult măsura luată. Și cînd te gîndești că așa voi rămîne vreme de 16 ani! De spălat pe cap, nici vorbă. Nu făcusem, de la începutul aducerii mele acolo, nici o baie corporală, cît de sumară. Mi-aduc aminte că tocmai în iulie, în plină căldură a lui Cuptor, într-o duminică după amiază, am fost scos afară, în curte. Gardianul de serviciu, un anume Dinu, a pus un furtun la robinetul conductei din curte și a început a mă uda, de sus pînă jos. În acest mod m-am spălat, fără săpun. Mi-a fost greu pînă cînd corpul s-a deprins cu jetul de apă rece. Căldura lui iulie m-a ajutat să nu răcesc. Îmbăierea a durat cam jumătate de oră, după 8 luni de stat în pivniță.

Dar să revin la zilele ce au urmat tunsului. Încep prin a-mi arăta părerea despre uniforma militară. Am respectat-o, încă înainte de-a o îmbrăca. De la tatăl meu am învățat că uniforma reprezintă ideea de onoare, de țară și de bravură. Atunci cînd am purtat-o, mi-era dragă și mă mîndream cu ea. Și au fost ani mulți în care am purtat-o.

Într-una din zile sînt anunțat că va trebui să predau hainele personale, spre a fi păstrate la magazie, fiindcă îmi vor da

echipament de-al lor. Ironic, mi-au spus că n-ar vrea să-mi rup hainele, câtă vreme mă aflu la ei. N-am prea înțeles eu ce vor să spună, însă am replicat că, pînă la condamnare, nu-mi pot da haine vărgate. Au încercat să mă liniștească, asigurîndu-mă că în nici un caz nu voi purta haine vărgate. Sînt nevoit să mă dezbrac pînă la cămașă și indispensabili. Eram gros îmbrăcat, îmbrăcămîntea prote- jîndu-mi organismul împotriva frigului. Acum, deja dezbrăcat, simt că încep a tremura, mai ales că-s desculț, pe pămîntul jilav.

Cei doi nemți care o faceau pe oamenii de serviciu aduc cu ei, acolo jos, în beci, un braț de uniforme militare și, o dată cu ele, un miros pătrunzător de naftalină. Mi se arată grămada de uniforme militare, toate de la reformă. Privesc și nu-mi vine a scoate o vorbă. Dezgustul mă oprește să fac vreun pas spre prag. Sînt îndemînat să-mi aleg ce costum doresc din mormanul de reforme militare. Erau ferfeniță. Cînd mă apropii, observ că-s slinoase și doar ici-colo au cîte un nasture. Nu pun mîna pe nimic, ci stau și privesc îngîndurat. Iată, îmi zic, alt procedeu, altă metodă de a-mi știrbi demnitatea, de a mă umili. Sînt adus la realitate de cerberul însărcinat cu echiparea: „Hai odată, alege, mai foci și nazuri, după ce-ți scutim hainele personale? Grăbește-te și alege, nu mă face să aștept atît!”

În scîrbă, încep să arunc pe prici o fostă manta, un veston și pantaloni; probez o pereche de bocanci, și ei pe măsura efectelor. Capela era soioasă și ea. Mi se închide ușa în nas, după care iau fiecare zdreanță în parte, să văd ce pot face cu ele. Cu migală, examinînd ce am aruncat înăuntru, încep a-mi proteja corpul cum pot. Deja dîrdîiam de Irig. Pantalonii n-aveau nici un nasture, descuși în fund, iar betelia se încheia cu o copcă metalică. Atît. Un petec aplicat la genunchi fusese desfăcut. Buzunare nici vorbă. Vestonul, soios, cu doi nasturi doar, este și el rupt, cu peticele scoase. De capelă ce să spun? Era special aleasă. De jur împrejur, ca un guler, se formase mizeria, neagră, cenușie, slinoasă.

Vor fi hainele mele de acum încolo. Dc la frumoasa uniformă kaki pe care am iubit-o și purtat-o cu mare respect, acum mă văd îmbrăcat cu rămășițe pe care nici un dezertor nu le-ar li putut îmbrăca. Și un cerșetor le-ar fi refuzat.

Păream a fi un vagabond. Nu mai dîrdîi de Irig, însă simt diferența între ce purtasem și ce am acum pe mine. E frig afară, zăpadă. Simt că răceala îmi pătrunde în oase. Am un remediu și acela este mișcarea. Noroc că de cîteva zile mi s-au luat cătușele de la mîini, dar asta numai provizoriu. Agit mîinile în jurul

corpului, fac flexiuni cu picioarele, ca să înving frigul. „Acu-i, acu!”, îmi zic de unul singur.

În izolarea în care mă țineau, nu aveam posibilitatea să văd sau să vorbesc cu alți deținuți. Când dădeam ochii cu careva, era mare eveniment. Și iată că, într-o dimineață, la ora programului, în camera caloriferului unde se afla chiuveta cu robinetul de apă, dau ochii cu cîteva femei deținute. Era soția lui Constantinescu, în doliu, arestată după împușcarea soțului ei; mai observ pe soția lui Bogza, ținută ca ostatic în locul bărbatului său, care nu fusese prins încă. Mai era o călugăriță pe care nu o cunoșteam. Pe celelalte două-trei, nu mi le mai aduc aminte. Nu știam de prezența lor. Neatenția gardianului a dus la întâlnirea mea cu femeile. Când mă văd în ținuta aceea de dezertor-vagabond, tuns, dar cu o barbă de o lună-două, văd că își pun mîinile la ochii umeziți de lacrimi. Erau de-a dreptul șocate. Mai întîi că mă vedeau în viață, însă cel mai puternic le-a impresionat îmbrăcămintea pe care o purtam. Atît le-am făcut ca semn: o mîină îndreptată spre cer, nimic altceva. Sărmanele femei își balansau capul și plîngeau la ce le-a fost dat să vadă. Totul a durat o fracțiune de secundă, fiindcă a și apărut gardianul, care-și dăduse seama de imprudența sa.

Din cauza frigului îndurat zi și noapte, după o perioadă de timp am și răcit. Eram legat cu mîinile în față. Cu toate marșurile, nu-mi puteam ameliora durerile de spate. Probabil vreo pleurită mă necăjea. Am cerut gardianului să anunțe «sus», spre a-mi da un medicament, sau să fiu văzut de personalul medical. Nici vorbă de una ca asta. Începusem să tușesc. „Ce să fac?”, m-am gîndit. Așa legat cum eram, am început a mă sprijini cu spatele de colțul peretelui, din dreptul ușii. Făceam mișcări laterale, într-o parte și alta, apăsîndu-mi puternic spatele. Începusem din regiunea umerilor și pînă în cea a șalelor. Număram pînă la o sută, apoi îmi schimbam locul și așa, fără încetare, pînă oboseam, am continuat vreme de cîteva zile. Nu știu cum s-a făcut, dar durerile au început să cedeze și, pînă la urmă, au dispărut. Era un mod de a face frecție, pentru a pune sîngele în mișcare.

Fiindcă vorbesc de metode și... metode folosite de securitatea din Buzău, să mai pomenesc de una, aplicată unor deținuți înainte de aducerea mea în arest. Mi-a fost povestită de cei în cauză. Printre arestați se numărau și muncitori de la CFR, dintre care îi amintesc pe Bunea Constantin, Nelu Cîmpeanu, ambii mecanici de locomotivă, Manta, fochist, Stavride, impiegat de mișcare. Cu aproape toți am vorbit personal, pe parcursul detenției. În vara lui

1948, erau tracasați fără întrerupere de Sîrbu, colegul for de breaslă. De la foștii colegi de meserie din depoul CFR, voia să obțină declarații semnate și cu date certe, în sensul voit de el. Folosise toate procedeele. Le refuza pachetele cu alimente, i-a tăiat de pe lista celor care primeau țigări, i-a anunțat că-i trimite în lagăr, fără să mai amintesc de înjurăturile frecvente. Oamenii au refuzat orice concesie. Nu puteau accepta să declare fapte de care erau străini și nici să creeze dificultăți altora. După cîte mi-au spus, Sîrbu voia să-i facă să declare că avuseseră legături cu mine și că intenționez să-i antrenez pe calea unor acțiuni de terorism. Toate presiunile exercitate asupra lor fuseseră zadarnice: n-au vrut să joace rolul de acuzatori sau martori în probleme de o asemenea gravitate.

Și iată că, într-o noapte târziu, se văd ridicați din celule, unul cîte unul și legați la ochi. Nu știu nimic unul de altul, doar că sînt duși acolo, „sus”. Sîrbu încerca o ultimă formă de presiune. Oamenii refuză. Atunci le se înfățișează spectrul morții: vor fi împușcați într-un loc, de nu va mai ști nimeni de ei. Așa au procedat cu fiecare. I-au legat din nou la ochi și, separat, i-au urcat într-un jeep. I-au scos pe poartă și duși au fost. După

vreo jumătate de oră, jeepurile au oprit în mijlocul unei păduri. Le mai pune o dată la fiecare întrebarea cheie, dar nu obține nimic. „Ei, acum să vă săpați singuri groapa”, le spune după ce-i dezleagă și le dă câte o cazma. Lopețile, cu care să arunce pământul din groapă, așteptau. Înconjurați de oameni înarmați, deținuții sapă în tăcere. La un moment dat, li se mai adresează: „Nu vreți? V-ați mai gândit? Atunci iată ce vă așteaptă”, și, deodată, se aud focuri de armă, trase în rafale scurte. Oamenii nu zic nimic, își sapă groapa în liniște, fiecare.

A fost momentul culminant al presiunii exercitate de Sîrbu asupra foștilor colegi. Apoi, orice acțiune încetează și sînt urcați din nou în mașini. Nu mai sînt legați la ochi, așa că pot vedea că pădurea nu era alta decît crîngul de la marginea orașului. La securitate, se regăsesc toți, cînd coboară din jeepuri.

Ulterior, am aflat de la Lila Roșu și Pitrop că, în aceeași noapte, pe lîngă ceferiști, a mai fost ridicat și preotul Puiu Dragomirescu. Slujea în comuna Blăjani. Tot legat la ochi, Lau dus cu un alt jeep, în direcție opusă. La jumătatea șoselei dintre Buzău și Rîmnicu Sărat, au oprit mașina, Lau dat jos și Lau dus cam 20-30 de metri, în cîmp. Lau înmînat o cazma și o lopată, să-și facă groapa. Cînd a terminat de săpat, au aruncat peste el pământul scos acoperind totul, după ce îl împușcaseră.

În viață, n-am fost un bigot. Educația religioasă am primit-o în familie, mama avînd un rol covîrșitor. Eram convins că, prin invocarea forței divine în vremuri de cumpănă, omul e ajutat să iasă din necazuri. M-am convins în timpul războiului: din toate prin câte am trecut, am ieșit cu bine, deoarece credința în Dumnezeu și speranța le-am avut în mine întotdeauna.

De astă dată, lucrurile au alt contur. Sînt izolat într-un beci, legat la mîini, fără vreun contact cu careva, decît întîmplător.

Încetul cu încetul, simt nevoia să refac rugăciunile învățate de la mama, în copilărie, de la școală și de la biserică. Simt că zi de zi mă interiorizez. Caut rezistență în sufletul meu, în inima mea. Îmi dau seama că se întîmplă ceva cu mine. Cu fiecare zi care trece parcă primesc un tonic ce-mi vine din străfundul sufletului. Rațional sau nu, dar observ că, zi după zi, devin mai puternic, mai sigur pe mine, atît fizic cît și sufletește.

Și iată că, într-o noapte, îmi apare în vis un înger, un adevărat înger, încerc să redau scenele pe care le-am văzut, cuvintele rostite și urmarea. Sînt trei planuri distincte ca imagine:

- în primul plan apare un parc obișnuit. Pe o bancă, stau

soția și fetița, iar între ele fratele Tănase. Are brațele întinse peste umerii lor, parcă protejându-le. Mă despart de ele, întorcînd capul;

- în alt plan, mă văd mergînd după un om care nu-i altul decît Eugen Iliescu. încet, încet, pornesc după el, pe o cărare. La un moment dat, cărarea se îngustează și, în stînga, observ un munte înalt, al cărui vîrf nu-l pot vedea. E numai rocă goală. În dreapta, în jos, e o prăpastie adîncă, pe fundul căreia disting luciul unei ape închise la culoare. Eugen Iliescu merge înainte, cu după el. Cărarea se îngustează. Mă cuprinde teama să nu cad în prăpastia aceea. Încep să întind mîinile spre roca muntelui, pentru a mă sprijini, dar liccare bulgăre atins cade jos. Privesc spre Eugen Iliescu. Cărarea se lărgeste înaintea lui.

Îl văd intrînd în al treilea plan. E ceva fantastic ca peisaj. Vegetație, poiană, așa ceva. Aici dansează un grup de persoane în alb. Par nimfele din mitologie. Intra și Eugen Iliescu în cercul de dansatori. Observ bucurie, satisfacție pe fețele tuturor. Par din altă lume, nepămînteană.

Eram în momentul cel mai critic. Încă mă aflam pe locul cu cea mai îngustă cărare. Încerc, disperat, să mă agăț de altă piatră, dar se desprinde, cade în prăpastie. Nu-mi oferă nici un sprijin. Nu-mi pot ține echilibrul.

Deodată, mă simt apucat de umeri și ridicat. Nu mai ating cărarea. Văd un înger de o culoare albă, cum nu o pot asemui cu nimic de pe pămînt - zăpada sau altceva. Brațele îi sînt vînjoase, mantia este suflecăță pînă mai sus de coate. Pe umeri are două aripi mari, care filfîie. Îl privesc. Nu-i pot vedea ochii, fiindcă are o pînză pe ei. Părul e lung, cu cărare la mijloc. Îi strălucește, ca întreaga-i ființă.

Aud doar cîteva cuvinte, spuse cu blîndețe. «Înapoi, curaj, bine, încă puțin, curaj». În același timp, observ că mă întoarce din drum. Aud cuvintele și mi le întipăresc în minte. Filfîitul aripilor mă învăluie. Sînt extaziat de tot ce văd, de tot ce aud.

Cărarea se lărgeste, precum fusese la plecare.

„Gata”. Ultimul cuvînt.

Îndată mă văd cu picioarele pe pămînt. Îngerul a dispărut. Nu-i mai simt brațele cu care mă ridicase, nu-i mai aud filfîitul aripilor și nici vocea; numai acel ultim cuvînt.

Din nou ma văd în fața băncii pe care șed soția, fetița și fratele Tănase. Mă trezesc. Sînt transpirat. Inima îmi bate puternic. Nu mai pot dormi. Refac secvențele visului. Acel munte, numai rocă, prăpastia și apa lucie din fundul ei, unde urma să mă prăbușesc. Bucățile de rocă ce nu-mi oferă sprijin. Eugen Iliescu,

primit cu atîta veselie de dansatoarele în alb, adevărate nimfe, care nu ating pămîntul în jocul lor.

Ce să mai spun de adevăratul meu înger păzitor? El mă salvase. Nu-l (x)t uita. Nu-i pot descrie albul strălucitor, aripile mari filfîind, brațele vîn-joase cu care mă prinsese de umeri, capul împodobit de parul lung, cu cărare la mijloc.

A fost ceva fantastic și mi-a rămas în minte pentru toată viața. Este prezent în memorie, în inimă. E cu mine.

Visul m-a însoțit pe oriunde am fost dus. L-am povestit fîrtașilor mei buzoieni, cînd ne aflam la Brașov, în vederea judecării noastre. Le-am spus totul, dar n-airrpomenit nimic de Eugen Iliescu. Eram sigur că el nu se va mai întoarce din vîltoarea în care intraserăm cu toții.

După doi ani, la mină, am aflat tragicul lui slîrșit. Fusese omorît la Gherla, chinuit de oamenii lui Nicolschi. Am certitudinea că a intrat în rîndul celor care, în visul meu, îl primiseră cu atîta voieșie. Poiana aceea minunată era raiul.

Visul acela, acolo, în beciul securității, în singurătate, mi-a fost un sprijin. Și nu numai la securitate, ci pretutindenii pe unde m-a purtat soarta.

După 16 ani, fratele Tănase, în cadrul unei întîlniri solemne a familiei, a făcut gestul de început: „Frate, mi le-ai încredințat, acum ți le dau în primire”.

El nu știa că toate acestea s-au datorat îngerului meu păzitor, care atunci și mai tot timpul m-a ocrotit, m-a ajutat să ies din tot calvarul. Cuvintele acelea: „curaj, bine, încă puțin”, repetate mi-au rămas în minte.

Îngerul a fost îndrumătorul, ocrotitorul care m-a îmbărbătat pe oriunde am fost: în celulă, în mină, la anchetă, în toți anii de mari eforturi și de cumpănă.

Din cînd în cînd eram chemat „sus”. Îmi dădusem seama că nu pătrunseseră încă în miezul problemei; nu izbutiseră să obțină unele date privind oameni, fapte sau intenții. Mă amenințau ori de cîte ori vorbeau cu mine și mă făceau să înțeleg că regimul de izolare, ca și restricțiile impuse se datorau faptului că nu corespundeam intențiilor. La mine, nu găseau ușurință în a da nume sau date. Îmi luau cîte o declarație și nici vorbă să se încheie ancheta. Uneori, mă lăseau a înțelege că ancheta e pe sfîrșite. Aveau un mod diabolic de a-ți vorbi, îneît nu bănuiai că, în spatele cuvintelor, se ascundeau minciuna, meschinăria. Învățat să am contacte cu persoane la care cuvîntul este cuvînt, mă tot gîndeam

că ancheta se termină curînd și că, după 1 ianuarie, vor încheia dosarul și vom lî trimiși la judecată. Cu asemenea iluzii mă alimentam, necunoscîndu-le metodele, procedeele, învățate la instructaje, la cursurile urmate acolo, la nivel superior.

Uneori mai sînt aduși în arest cîte unul-doi. Devin îngrijorat cînd aud vocea lui Aron. Deci, l-au arestat și pe el. Îl aud gemînd în cămăruța din colț, de sub scară. Fără geam, permanent cu pereții uzi, acolo era locul cel mai friguros. După cinci șase zile de „zăcut” în cămăruță, chircit cum stăteai, te pătrundea frigul și umezeala. Era un bărbat robust, crescut în asprimea muncii la cîmp, la pădure. Am încercat să-i vorbesc, dar atît am putut reține, printre gemete: „Sînt Aron, domnule avocat. M-au snopit în bătaie. Nu mai pot!” Ce-ai declarat? Îl întreb. „Tot ce-am știut eu, dar nu mă cred. De-aceea mă bat într-una”. Cît timp se auzeau gemetele însemna că mai era jos, în cămăruță. Știam că-i „sus” cînd lacătul se descuia și înceta orice vait. Mai era ceva. Nu știam ce declaraseră Șercăianu și studentul Teodor Iamandi. Într-o zi, îl văd „sus” pe Grigorescu, arestat și el. Cum aflaseră de băiatul acela, nu-mi puteam explica. Era bolnav grav. Avea o osteomielită care-i supura. Purta un pansament ce trebuia schimbat aproape zilnic.

Prin urmare, îmi zic, se strînge cercul în jurul meu, al nostru. Cînd mă chemau la interogatoriu, știau anumite lucruri, dar eu nu voiam să le confirm. De aceea îmi adresau ironii și aluzii la eventuale consecințe. „Bine, bineee, ai să regreți toate astea”, încheia cîte unul ca Dumitrescu sau ca Blănaru.

În timpul acesta, adunau declarații, indicii. Unii oameni vorbisera prea ușor, crezînd că-i chestie de luni, nu mai mult. Le furnizau, conștient sau nu, date pe care ei le analizau. Cînd și cînd, așa, ca din întîmplare, îl auzeam pe Drăgulin adresîndu-mi-se: „Ce dracu, mă, nene Păune, te ții așa de tare. Las-o mai moale. Ascultă ce-ți spun eu”. Nu-i înțelegeam aluzia. Mai tîrziu, mi-am dat seama că era pus să mă tatoneze, spre a vedea cum reacționez. Avea sarcina să deducă ce gîndesc, cu privire la cercetările în curs. Dintre toți gardienii, numai el avea permis să-mi vorbească în această privință. Nu i-am dat nici un răspuns precis, ceea ce i-a făcut pe șefii lui să-mi pregătească ceva neobișnuit.

Era în plină iarnă 1948/1949. Invizibile semne mă avertizau că se va întîmpla ceva cu mine. E noaptea de sîmbătă 15/16 ianuarie 1949 și-i trecut de miezul nopții. Deodată, aud ușa deschizîndu-se: „Sus”. Ieșit afară, sînt condus chiar deasupra, în camera unde, la 5 decembrie, Nistor mă omenise. Pășesc în cameră cu pași mici, tropăind bocancii, neprinși în șireturi.

Olokkoff se afla în spatele unei mese, iar în jurul lui, de o parte și de alta, ceilalți haidamaci – e termenul cel mai potrivit – Nelu Dumitrescu, Blănaru, Pop și Voicu. Fiecare se rezema de câte un băț – un capăt fiind sprijinit pe marginea mesei; cealalt, în mâini.

Olokkoff este cel dintâi care-mi pune întrebări. Încerc să-i răspund, așa cum credeam eu că e mai bine, dar n-apuc să termin, că mă văd întrebat din spate de Blănaru, trecut deja în partea aceea. De-acum începe caruselul întrebărilor sîcîitoare. Vin de jur-împrejur. Toți cinci, cu bîtele agitîndu-le asupra mea, continuă a mă întreba de un nume, de o faptă oarecare, de un amănunt, știut numai de o persoană-două. Răspund, așa cum făcusem și pînă atunci. Pe masă se afla o hîrtie pe care erau cîteva însemnări. De pe această hîrtie se orientau în punerea întrebărilor. Desigur, fusese totul pregătit, pus la punct în detaliu: cum să decurgă interogatoriul și cum să se joace scena. Totul fusese regizat cum trebuie, în interesul lor. Nu știu ce s-a mai întîmplat, nu mai știu care a început să lovească primul și unde m-a lovit, dar cu toții au dat cu înverșunare, pe unde au nimerit. Lui Blănaru i-am simțit pumnii, boxînd în pîntecele meu. Nu aș putea preciza cît a durat toată bătaia. Țin minte ultimele mele cuvinte: „Cornelia, rămîi fără tata”, după care nu mai știu ce s-a întîmplat nici cu ei, nici cu mine.

Cît am fost conștient, am încercat să parez loviturile, protejîndu-mi capul cu mîinile, dezlegate după intrarea în cameră. Am făcut-o din instinct de conservare, însă, cînd ridicam brațele deasupra capului, apărîndu-l cum puteam, ei mă loveau peste corp, pe sub coaste. Au fost clipe de neuitat, care s-au adăugat celor din primele zile de decembrie, cînd arma de vînătoare a fost întrebuințată drept bîță. Acum, toți zbirii își aveau bîta pregătită și o mînuiau cu ferocitate.

Dacă Sîrbu procedase așa, atunci, de unul singur, o făcuse spre a se răzbuna pentru afrontul adus în cîteva rînduri și numai după aceea în calitate de șef al securității.

De data aceasta, au procedat după un plan pregătit în amănunțime, cu mult înainte. Au strîns date, confirmate de unul sau de altul din arestați, apoi au ridicat ici-colo pe cîte cineva, pînă cînd au considerat că totul este gata, că s-a ajuns acolo unde voiau. M-au chestionat insistent, ca să-și poată confirma, din partea mea, ipotezele. Numai astfel mă puteau inculpa într-un fel oarecare. Am rezistat tuturor presiunilor făcute cu bîtele.

Căzusem jos, în stare de leșin, și, să fi fost spre revărsatul zorilor cînd am început să-mi revin. Sesizez că se petrece ceva, în

jurul meu. Eram întins cu fața pe podea, dezbrăcat la piele, pînă la brîu. Încă nu deschisese ochii. Și, așa cum eram, simt că ceva sau cineva este așezat pe spatele meu. Eram ud complet pe partea de sus a corpului, a capului. Îmi pătrunde pe nări un miros puternic, care mă aduce în stare de cunoștință. Era spirt, în acele secunde de revenire, sesizez că sînt frecționat intens pe cap, pe corp, pretutindeni.

În starea în care eram, aud vocea lui Dumitrescu, căci el era cel așezat în genunchi, deasupra mea. El mă udase și mă frecționase cu spirt. Ce am reținut în secunde acelea? „Să ferească Dumnezeu să nu scape ăsta cu viață, că nici unul din noi nu va scăpa teafăr”. Au fost primele cuvinte înregistrate de memoria mea, imediat ce mi-am recăpătat cunoștința. Deschid ochii și fac o mișcare. Toți ticăloșii erau cu privirile ațintite asupra mea. Văzîndu-mi ochii deschiși, sînt, parcă, ușurați. Pînă atunci urmăreau, în tăcere, acțiunea lui Dumitrescu și efectul asupra unui om adus, în starea aceea, de ei. Erau ușurați că m-au readus în simțiri. Îl aud pe Olofkoff: „Hai, hai, scoală-te de-acolo, nu te mai pface”. Un altul, Blănaru, îl completează: „Nu ne face figuri de astea, că nu-ți merge!”

Sînt ajutat să mă ridic. Simt că-mi curge sînge din creștetul capului, fiindcă ceva cald se prelinge pe frunte, pe față. Dau cu mîna și văd că

așa este. Unul înmoaie o cîrpă în spirtul rămas și mi-o așază peste crăpătura făcută în țeastă. Sîngele nu se oprește.

N-au trecut decît cîteva momente, după ridicarea mea de jos, cînd, lovitură de teatru: în prag apare Șercăianu, adus de undeva. Ne privim în ochi. Rămîne împietrit, văzîndu-mă în halul acela, iar eu, în tăcere, mă uit fix în ochii lui. Atunci, Olofkoff i se adresează lui Șercăianu: „Vorbește, spune-i și lui, fiindcă a mîncat bătaie degeaba!”

Atît spune Șercăianu, adresîndu-mi-se: „Se știe totul. Inutil să nu recunoști. Vorbește, ny are nici un rost să taci!” Ce să recunosc? gîndeam cu.

Rămîn uluit de vorbele lui. Va să zică i se dezlegase limba. Declarase și ce gîndiserăm numai noi doi. Erau amănunte necunoscute de nimeni. Haidamacii mă tot întrebau, dar eu rămăsesem surd la întrebările puse. A fost una din marile mele decepții. Am rămas mut, încremenit, în fața intervenției lui Șercăianu. Cred că a rămas și el impresionat de halul în care mă văzuse. După această intervenție, este luat și scos afară. N-am cuvinte să pot exprima, n-am calificative pentru asemenea atitudine, însă mă simt descumpănit, văzîndu-mă din nou singur, în mijlocul brutelor, pe fețele cărora observ satisfacție.

Sînt complet sleit de vlagă și simt un ușor tremur. Încă nu pot crede că-i adevărat.

În acea noapte de 15/16 ianuarie 1949, s-a rupt ceva în mine: eram descoperit în ce consideram că reprezenta secretul meu.

Sînt mutat din nou în camera 8. Mă întind pe prici și sînt cuprins de un somn adînc. Mă trezesc tocmai spre seară. Încep durerile. Buzele îmi sînt tumefiate, sîngele încă se vede pe palmele mele, cînd mă pipăi pe creștetul capului. La o mișcare a corpului, simt și o jenă în partea dreaptă a corpului. O coastă pare că îmi va crea dificultăți. Ce pot face singur, în semiobscuritatea în care zac încă din zori? Mă gîndesc să mă înfășor cu un prosop, pe care-l strîng puternic în jurul mijlocului, pe deasupra coastei cu pricina. Și așa, oarecum fixată, coasta rămîne imobilizată la mișcări mari. Am ținut prosopul, drept fașă, vreme de peste o lună și ceva. Din cînd în cînd, urmăream evoluția și mă bucuram că, într-adevăr, durerea ceda. De asemenea, s-a închis și rana de la cap. Urmările mai persistă. Am rămas cu ele și astăzi. Așa ceva nu se poate uita.

În lunile cît m-au ținut la securitate și după aceea, am auzit multe despre alte cazuri de violențe și terorizări, săvîrșite în „casa blestemată” de ticăloșii care tronau „sus”. Spre primăvară, într-una din duminici, am auzit, de jos, cum doi „domni”, aflați la

fereastră, vorbeau între ei. Priveau la lumea care-și făcea plimbarea pe bulevard, spre Crîng. Probabil văzuseră pe cineva mai aparte. „Uite pe ăla, cum se plimbă. Banditul! Nu știe ce-l așteaptă. O porție de terci și o primire cum i se cuvine”.

În altă zi, aud gemete surde în camera vecină. Încerc să aflui cine-i nefericitul. Tîrziu, îmi răspunde, dar numai după ce-i spun cine sînt. Era un biet călugăr, de la una din mănăstirile noastre din zona deluroasă. „M-au chinuit, domnule Păun, ca pe Hristos!” „Dar pentru ce fapte?”, îl întreb eu: „Am dat mîncare și am găzduit un trecător, o noapte. Nu-l puteam lăsa flămînd și nedormit. Așa se cade. Nu plîng pentru că m-au chinuit atît, ci pentru rușinea ce mi-au făcut acești anticriști. La bătrînețele mele, m-au umilit, tunzîndu-mă de tot. Sînt la mănăstire de mic copil. Mă doare, taică, fiindcă nu mi-au lăsat măcar o șuviță de păr, s-o am cu mine. Asta au făcut, domnule”. Și gemetele bătrînului călugăr continuă. Cîteva zile l-au ținut acolo, după care nu mai știu ce s-a întîmplat cu el.

Îmi atrag atenția niște zguduituri, vociferări și zgomote puternice. Sînt neliniștit, nu știu ce se întîmplă. Tîrziu, după cîteva ore, văd coborînd o persoană înaltă, sprijinită de brațe de doi gardieni. Persoana de-abia se ține pe picioare. Mă uit mai atent și îl identific. Victima era fratele avocatului Alex Găzdaru. Acest tînăr locuia în comuna Mînzălești, unde rămăsese în gospodăria bătrînească. Fratele său, avocatul Alex Găzdaru, fusese membru marcant al partidului național-țărănesc și, cum se întîmplă mai în toate familiile, și ceilalți membri l-au urmat pe cel mai răsărit din mijlocul lor. Prin urmare, acest Găzdaru era cunoscut ca militant și sprijinitor al partidului național-țărănesc, în Valea Slănicului.

L-au bătut crunt pe acest tînăr, ca să recunoască faptul că a avut legături cu noi, cei aflați în refugiu, în munții din zonă. Ca fizic, era voinic, înalt, spătos. Am aflat mai tîrziu, de la unul din gardieni, că nu s-a lăsat cu una- cu două. S-a zbătut în mîinile lor ca un adevărat viteaz. Probabil că-l dezlegaseră și s-o fi apărut. Atît le-a trebuit ticăloșilor. L-au torturat, l-au maltratată, pînă ce au făcut dintr-un flăcău zdravăn un «obiect» neputincios. Cînd am dat cu ochii de el – la o neatenție a gardianului – a rămas locului, cu privirea spre mine, necrezînd că sînt și eu acolo. Avea vînatăi pe față și șchiopăta cînd mergea. Atît mi-a putut spune: „M-au nenorocit, domnule Păun. Dar nu-mi scapă ei din mînă”. Au trecut, de atunci, zeci de ani și ocazia pe care o aștepta n-a mai apărut. Fratele său a murit, ca șofer, undeva în București. El cine știe cum s-o fi descurcat sau s-o fi adaptat vremurilor.

Una din victimele lor mi-a fost vecin: preotul Cocora. Odată arestat, l-au supus unor torturi ca să recunoască fapte de care era complet străin. Au insistat să afle cine anume venea la mine acasă, ce legături a avut cu mine din punct de vedere politic și multe alte probleme asemănătoare. Voiau neapărat să-l facă să vorbească și să-l implice într-un fel, punându-i în sarcină fapte grave. Omul declara că-i străin de asemenea învinuiri, însă nu era crezut. Procedul de a-l face să vorbească îmi era cunoscut. L-au pus în aplicare. Preotul Cocora a fost bătut pînă ce l-au lăsat în nesimțire, așa

cum procedaseră și cu mine. Cu el, însă, lucrurile s-au mai complicat. Nu și-a revenit așa de ușor, oricîtă insistență au depus brutele. N-au vrut să ajungă în situația creată de Sîrbu, pe vremea dominării acestuia. Olofkooff a fost ceva mai prudent. A luat legătura, imediat, cu spitalul aflat peste drum și l-au dus acolo pe preot, în stare de inconștiență. Faptul le-a scăpat de sub control și cazul devenise oarecum public. Aflaseră mulți dintre noi. Supus unui tratament intensiv, preotul a scăpat cu viață. A fost salvat. A revenit în arest, după mai bine de o Jună de spitalizare.

Dar au comis torturi, pînă ce victimele au murit. Pe atunci, stăpîn era Sîrbu, însă avea aceiași gealați ca subalterni și colaboratori. Le-am aflat de la mecanicul Constantin Bunea și de la fratele meu, Rică.

În vara lui 1940, arestaseră un țăran din comuna Amaru. Nu se știe ce voiau să-i pună în spate. Era ținut într-o cameră din fundul beciului, fără altceva decît un prici. Omul făcuse războiul, deci avea sentimentul datoriei împlinite lăță de țară. Acum, în arest, se vedea umilit și tratat ca un vagabond oarecare, ceea ce nu putea admite. Odată, gardianul Mihai îl jignește cu vorbe pe care nu le poate suporta. Îi replică gardianului că locul lui ar fi la munca cîmpului, nu aici. Gardianul nu se lasă și-l lovește. Țăranul din Amaru nu se poate abține și-i răspunde cu cîteva palme. Acesta s-a alarmat și a urcat sus la Sîrbu, semnalîndu-i cele petrecute. Atît i-a trebuit brutei. A coborît în arest împreună cu Blănarul. Omul nostru se aștepta la o ripostă. Astfel, smulge cîteva seînduri de la prici și-și blochează ușa. Cînd vin Sîrbu și Blănarul, furioși din cauza raportului și mai văzînd ce făcuse omul, turbează, în adevăr, de mînie. Îl somează să deschidă ușa, îl amenință, dar țăranul nici vorbă să le deschidă. Cei doi „domni” încep să lovească ușa blocată, pînă ce izbutesc s-o spargă. Apoi trag în el cu ce au la îndemînă. Folosesc bucăți din ușa spartă, aplicîndu-i lovitură după lovitură. În camerele vecine, se aud gemetele omului doborît și

gîfiiile celor doi haidamaci. Au tot dat, pînă ce nu s-a mai auzit nimic. îl omorîseră sau era numai leșinat? Nu s-a aflat imediat. Omul acela din Amaru n-a mai apărut însă pe nicăieri, nici în securitate, nici la penitenciar, unde-și aveau «depozitul» de arestați. Nu după multă vreme, s-a aflat că fusese omorît în bătaie. Actele, probabil, vorbesc despre vreo boală. Peste drum era spitalul, iar documentele false se puteau încheia, atunci, cu destulă ușurință.

Amănuntele mi le-a relatat fratele meu, Victor, care se afla în timpul acela în beci. La un moment dat, fusese arestat, nu știu de ce, de securitatea din Buzău, un fost polițist. Nu-i mai țin minte numele. Fusese, pare-mi-se, în poliție, undeva prin Basarabia. Împrejurările în care a fost ucis de Sîrbu și de ciracii lui nu le-am putut afla cu certitudine. Însă omul acela a fost cu adevărat omorît acolo, tot în vara lui 1948.

Ceea ce a produs o impresie deosebită printre deținuți a fost uciderea lui Botezatu, de către același Sîrbu. Botezata era impegat de mișcare, la Rușăvățu, dacă mi-aduc bine aminte, pe calea ferată Buzău-Nehoiashi. Fusese arestat în primăvara lui '48.

Botezatu era străin de problemele și faptele pe care Sîrbu voia să le afle. În imaginația bolnavă a lui Sîrbu, își făcuseră loc numai organizații teroriste, cu armament și material exploziv, într-un cuvînt, tot ce ar fi putut constitui o primejdie pentru așa-zisa „ordine în stat”. Neputînd obține de la Botezatu nimic din ceea ce urmărea, i-a aplicat acestuia procedeele frecvent folosite. „Ancheta”, adică torturarea lui Botezatu a avut loc în clădirea propriu-zisă a securității, deasupra arestului. Sîrbu a condus toată acțiunea. Cum a procedat, nimeni nu poate ști. După ce l-au ucis în bătaie, l-au aruncat de la etajul 1, în curtea interioară. Au procedat astfel ca să-și acopere crima, pretextînd că victima s-ar fi aruncat de la etaj. Nu cunosc vreun caz, ca un om, sărind pe fereastră de la etajul 1 al unei case obișnuite, ca aceea a lui Dimitroff, să moară, odată căzut pe asfalt. Poate și-ar fi produs vreo fractură, o luxație, sau mai știu ce leziuni. Însă să moară, greu de admis. Omul acesta fusese omorît în birou, unde-l „anchetaseră” și, neputîndu-l readuce în simțiri, l-au aruncat, cald cum era, pe fereastră, în curte. Acte, în mod sigur, s-au încheiat imediat, stabilindu-se că a murit pentru că s-ar fi aruncat de la etaj.

Relatarea privind uciderea lui Botezatu mi-a fost făcută de mecanicul Constantin Bunea și de fratele meu Victor, îngroziți de cele ce se petreceau în arestul securității. Mai pomenesc un nume, care mi-a confirmat crima: avocatul Ovidiu Tomescu, aflat și el în

arest, în timpul acela. Colegul Tomescu a comentat odioasa crimă, chiar în vreme ce era arestat, imediat după săvârșirea ei. Și Petre Stavride mi-a povestit, cu lux de amănunte, fapta aceea.

Crima, a cărei victimă fusese Botezatu, a făcut ocolul tuturor celulelor și în penitenciar, unde le era „depozitul”.

Gardienii (cei binevoitori) mă preveniseră, fiecare în felul lui, amin- tindu-mi de soarta lui Botezatu. La început, nu le dădusem crezare. Nu după multă vreme, mi-au confirmat-o alții și m-au convins pînă unde mergeau cu brutalitățile. Norocul m-a salvat, în noaptea de 15/16 ianuarie 1949. Cred că dacă era Sîrbu în locul lui Olofkoff, n-aș fi scăpat cu viață.

Într-o zi, prin găurica făcută în ușă în dreptul clanței, văd pe cineva cunoscut. Mergea încovoiat de spate, se ținea cu mâinile de abdomen și gemea de ți se rupea inima auzindu-1. Gardianul încerca să-l tempereze, să-i mai aline durerile. Mă tot întrebam unde anume l-am mai văzut pe acest om, care și el împărtășea aceeași soartă cu ceilalți. De cîteva ori l-am zărit trecînd, mereu în aceeași poziție, crispat de durere.

L-am rugat pe Alexe să mă lămurească și îndată mi-am amintit de el. Era un preot, cam de vîrsta mea, care-și avea parohia undeva, într-un sat de pe malul stîng al rîului Buzău, mai la sud de Scurtești. În gospodărie, avea doi porci. Îi crescuse de mici și acum deveniseră mari, buni de tăiat, în plină iarnă. Unul era porc, celălalt scroafă. De cînd i-a cumpărat, a pus fiecăruia cîte un nume. Pe porc l-a numit Stalin, iar scroafa a numit-o Ana Pauker. Asta o știau toți ai casei, dar o știa și cîntărețul bisericii, omul preotului, care mai tot timpul era în gospodăria lui. Toți făceau haz și se amuzau că Stalin și Ana Pauker se îngrașă, cresc mari. Toate bune pînă într-o zi, cînd cei doi colaboratori ai altarului s-au certat. Ca să se răzbune pe preot, cîntărețul l-a denunțat printr-o scrisoare adresată securității. Prilej ca preotul să cunoască beciul.

Aș putea menționa multe alte victime, văzute de mine acolo, în arestul acela. Îl știam pe Ionel Stănescu, un munte de om, dar albit la securitate. La proces, i-a arătat președintelui capul: „Ei, domnule președinte, cînd am fost arestat părul mi-era negru. Priveți acum cît am albit!” Era argumentul cel mai vizibil.

Una din victimele lor a fost și amicul meu, avocatul Ionel Albu, al cărui tată, avocatul Apostol Albu, fusese prefectul județului. Prin august 1949, constat că, unul cîte unul, deținuții sînt luați din arest. Toți fuseseră duși în depozit, la penitenciar. După cîteva zile, sînt mutat și eu și băgat într-o celulă, în camera

cu ciment pe jos, unde fusesem ținut la începutul arestării. În acea cameră construiseră două rînduri de boxe, de forma gheretelor de la unitățile militare. Erau din seînduri, ușa încuindu-se cu lacăt pe dinafară. Avea o mică tăietură circulară, în diametru de maximum 10 cm, pentru aerisire. Tăietura avea un disc de tablă, care se deschidea din afară, după voința gardianului. Cîteva zile am fost ținut în această carceră. Eram îngrijorat, știindu-mă singur în arestul securității. Era o liniște generală. Fără aer, și pe o căldură cum numai la Buzău întîlnești, stăm chircit, gîndindu-mă la ce mă aștepta.

Iată că, într-o noapte, se deschide o boxă vecină cu a mea. În șoaptă, întreb cine este. „Sînt fonel Albu. M-au năucit în bătaie”. Dar și el mă întrebă: „Cine ești?”. „Sînt Nicu Păun”. Atît îl mai aud: „Aici ești, Nicule? Eu care credeam...”, dar n-a avut vreme să continue, fiindcă ușa mea se deschide în mare grabă și apare Dumitrascu. Atît îmi spune: „Hai”. Sînt dus la penitenciar, în depozit, și izolat.

N-a fost om arestat și băgat în beciul casei blestемate care să nu fi cunoscut umilința și tortura, atît prin lovituri fizice cît și morale. Cei care au scăpat de acel calvar, cînd se întîlnesc, nu pot să nu-și rememoreze coșmarul trăit acolo, luni de zile.

Vreau să mai amintesc de alte patru victime ale stăpînirii comuniste, care au trecut prin mîna securiștilor din Buzău. Toate aceste patru victime au fost colegii mei și anume avocații: Ionel Albu, lancu Constantinescu, Constantin Vrapciu și Ovidiu lalomițcanu. Toți și-au găsit moartea la Canal.

Ionel Albu, după ce a fost torturat la securitatea din Buzău, a fost condamnat și trimis la canal, unde a mărit numărul românilor aruncați în gropile comune. Era membru al partidului național țărănesc, înscris după ce ieșise din magistratură.

Cu lancu Constantinescu era altceva. Colegul acesta al meu, cu mult mai în vîrstă decît mine, dintru început a militat în rîndurile partidului socialdemocrat. Mereu în opoziție, s-a bucurat puțin de succesul socialismului, după 1944. N-a vrut să se alăture comuniștilor, prin fuzionarea cu aceștia. A rămas fidel șefului său, Titel Petrescu, pentru care motiv i-a urmat soarta. A cunoscut și el severitatea regimului securității, în beciul casei blestемate, după care, trimis la canal, a sfîrșit acolo.

Constantin Vrapciu era din orașul în care locuiam și eu. Cam o lună fusese ajutor de primar. După epurarea din barou în 1948, s-a ocupat cu agricultura, cultivîndu-și un teren pe care-l avea la marginea orașului. Trecînd prin umilințele securității, și el a ajuns

la canal, de unde nu s-a mai întors.

Celălalt coleg, Ovidiu Ialomițeanu, nu făcuse nici un fel de politică. Cine anume i-a purtat simbetetele, nu am aflat, dar, într-o noapte, ajunge și el întâi prin filiera securității buzoiene, apoi la canal, de unde nu s-a mai întors. Toți acești patru avocați buzoieni sînt victime ale aceleiași agresiuni comuniste.

Pe atunci, noi ignoram complet conjunctura politică de după terminarea războiului în Europa, în primul rînd, ca și în restul lumii, de altfel. Judecam lucrurile după criterii depășite, valabile cu 15-20 de ani mai înainte. Rămăse- serăm în urmă.

Adversarii noștri din țară au pornit pe un drum al lor, avînd sprijin nelimitat din partea suzeranului ideologic, învingător în război. Acesta urmărea atingerea unor obiective proprii, pe plan politic, economic și militar, calculate din timp. Vîntul le sufla în pînze. Beneficiau de avantajul momentului istoric. Eram în mîna adversarilor, la discreția lor, neputincioși în a mai acționa după cum am fi dorit.

De multe ori am avut convorbiri cu Dumitrescu, convorbiri în afara calității lui de anchetator. Uneori, mă chema la el, sus, atunci cînd era de serviciu duminica - mai cu seamă - cînd era sigur că nu-i deranjat. Că făcea asta din proprie inițiativă sau avea sarcina s-o facă, n-aș putea spune. Poate că o făcea ca să-și dea importanță. De altfel, după cum am menționat, avea ca pregătire doar cursul inferior al unei școli de meserii. Atît. După aceea se angajase ca muncitor la IAR Brașov. Prin urmare, orizontul lui politic și pregătirea ideologică erau destul de limitate.

În calitatea mea de deținut și ținînd cont de agresivitatea manifestată de el, de nenumărate ori, ca și de inconsecvența lui, eram extrem de prudent în cursul acestor convorbiri. Cu timpul, am realizat că prin gura lui vorbeau superiorii, cei care-i făceau instructajul cu intensitate. Recte, dirijorul întregii acțiuni. Mă refer la temutul nostru adversar, Alexandru Nicolski. „Rusnacul”, cum îl pecetluise Vică Negulescu. Să-l auzim pe Dumitrescu.

„Ce credeți voi, că vor veni americanii să vă scoată? Știm că multă lume crede asta și se tot gîndește că vor veni «ăia» să vă scoată din pușcărie. Ei bine, află ce-ți spun eu acum: nu vor veni. Cu roaba dacă ar fi pornit din 1945, și pînă astăzi, tot ar fi ajuns aici. Dar ei n-au pornit la drum și nici n-or s-o pornească. Și chiar dacă ar face-o vreodată, hă!, cine știe cînd, aici ne vor găsi numai pe noi. Cu voi nu vor sta de vorbă. La voi nici nu se vor uita. Vă vor întoarce spatele. Ține minte asta de la mine”.

Mă tot gîndeam la ce-mi spunea acest tinerel, dar nu-l luam în serios. Totuși, reflectam că astfel de păreri nu puteau pomi din capul unuia ca el. Erau prea dificile, ca să fie plămădite de creierul lui. Și am găsit singur răspunsul, care cred că era cel just. Cele spuse erau rezultatul instructajului pe care i-l făceau săptămînal mai marii. Noi, cei închiși, ca oponenți ai sistemului lor politic, constituiam o problemă care se cerea rezolvată după un plan bine ticluit. Acolo, sus, la instructaj, erau corifeii suzeranului, corifei cu titlatura de „consilieri”. Cu trecerea anilor, întîlnindu-mă cu alți deținuți prin închisori sau mine, ori după eliberare, am aflat că și ei auziseră păreri identice de la anchetatori. Mi-a vorbit, în acest sens, de pildă, avocatul Emil Coșgărea. Făcuse politică național-tărănistă, deci cunoscuse și el regimul închisorilor și al lagărelor.

Prin urmare, era o problemă examinată pe plan central și difuzată, pentru a fi cunoscută de toți executanții. Cei care erau în contact direct cu noi, deținuții, trebuiau puși în temă cu strategia. O întocmiseră pentru viitorii zece-douăzeci de ani sau chiar mai mult. De aceea ne vorbeau cu atîta siguranță în glas, cu certitudinea că vor rămîne la putere veșnic.

Să ne amintim evenimentele de mai tîrziu, trăite de noi. Nu-i vorba de vreun tratat de istorie, ci de ceea ce cunoaștem personal. N-au venit americanii, prin șefii lor de stat, la noi, cu ani în urmă? Cu cine au vorbit, odată sosiți? În nici un caz cu noi, cei care sperasem pe vremuri că ne vor „elibera”. Ei au stat de vorbă, au stat la masă, i-au onorat pe urmașii șefilor lui Dumitrescu. Și acolo, la ei acasă, pe cine au primit cu cîntece, cu onoruri, cînd le-au întors vizitele? Oare regina Angliei nu și-a onorat oaspeții, parcurgînd în caleașcă străzile Londrei, cu urmașii lui Dumitrescu? Nu pe noi ne-au onorat acești „eventuali salvatori ai țării” de odinioară, ci pe urmașii anchetatorilor noștri.

Iată, așadar, realizată strategia politică a raporturilor cu „protectorii” noștri de ieri.

Modul lor de a gîndi era ceva de suprafață sau chibzuit cu maturitate? Era de circumstanță sau de fond? Încîlcitele ițe ale culiselor politice, pe care le vedeam manevrate cu atîta șiretenie, erau greu de descurcat. Noi n-am sesizat esențialul atunci, mai ales la terminarea războiului. Cînd spun «noi» înțeleg pe toți cei care au intrat în închisori, indiferent de convingerile lor politice anterioare sau de eventualul salvator în care-și puseseră speranțe.

Acolo, în celulă, mi-am adus aminte de cartea lui Elliot Roosevelt, fiul președintelui olog, *Așa gîndit-a el*. Pe marginea acestei cărțului am discutat și cu Nicolae Anghel, fruntașul

național-țărănist local. Fusese în preajma lui Iuliu Maniu, când acesta purtase convorbiri cu liderii occidentali ai țărilor învingătoare. Toate aceste lucruri erau cunoscute la nivel superior, dar încă nu se făcuseră cunoscute jos, către mase. De ce n-au făcut-o? De ce n-au anunțat în mod franc cele stabilite de cei trei învingători de la Yalta? Au trebuit să treacă treizeci-patruzeci de ani să se poată cunoaște realitatea. Spusele lui Dumitrescu nu erau ale lui, ci ale mai marilor săi, venite înspre noi prin el, tinerelul încă necopt în ale politicii. Subiecte de natura aceasta voi mai aborda în Zarea din Aiud, când voi sta de vorbă cu unul din cei mai autentici reprezentanți ai rezistenței românești de după 1944: profesorul George Manu.

Iată cum un „minuscul” securist ne-a dat o avertizare, privind strategia lor, în politica externă și nu numai a lor, ci a tuturor țărilor cu regimuri roșii, abandonate de foștii amici, într-o anumită sferă de influență. Cum am spus, l-am ascultat, i-am înregistrat punctul de vedere, după care am tot gândit și răzgândit la el ani în șir. Erau aceste opinii o viziune politică? O prevestire în ceva probabil de înfăptuit în viitor sau reprezentau un plan diabolic conceput, pe care-l puneau în aplicare?

Într-o seară, când era de serviciu, iar am fost chemat „sus”. Avea chef să-mi vorbească. N-aveam încotro: trebuia să-l ascult. Trecuseră mai mult de șapte luni de la arestarea mea. Mă invită să iau loc. Am înțeles că are ceva a-mi spune. Caută să-și ascundă iritarea și să vorbească fără nerv, calm. Cu cinismul lui caracteristic, îl aud spunându-mi:

„Noi vă vom ține în închisori pînă ce nevestele voastre se vor face curve, iar copiii voștri, când vă vor vedea, vor arunca cu pietre în voi”. Văzînd o roșeață pe fața mea, imediat face precizarea: „Bineînțeles, nu mă refer la persoanele de față. Oricum, nu fac vreo aluzie la d-ta. Eu mă refer la toți sau aproape la toți cei care-s acum în mîna noastră. Nu vor vedea libertatea decît când vom crede noi de cuviință. Pînă atunci, va curge multă apă pe Dunăre. Vom avea noi grijă să se întîmple asemenea lucruri. Ține minte ce-ți spun eu, acum. Nevestele multora își vor găsi alt bărbat, iar copiii vor fi crescuți de noi în școli și-i vor combate pe proprii tați. Așa se va întîmpla. Să-ți aduci aminte de vorbele mele”. Am încercat să-l contrazic, spunînd că lucrurile nu vor trena atît de mult, îneîț să se întîmple așa ceva.

Ceea ce a constituit pentru mulți suportul de rezistență a fost tocmai stabilitatea familiei. Legătura sufletească creată între soț și soție, alcătuind o familie, consolidată prin copii, reprezenta ceva

de nezdruccinat. Fiecare om în parte avea ceva al lui slînt – familia – de care nu admitea nimănui să se atingă. Ei bine, aici, în această instituție țineau să ne lovească. Odată desfăcută această legătură – familia – urma, evident, prăbușirea morală a omului. Și tocmai asta urmăreau. Țelul final era descompunerea morală a noastră. L-am ascultat stăpînit de mînie, iar el a repetat, argumentînd în continuare aceeași idee. „Nu mai vorbesc de drăguțele flăcăilor aflați aici, așa zisele logodnice. Ele vor fi cele dintîi care-și vor abandona adoratul inimii”. Și, ca să fie mai convingător, cu un aer de superioritate, mi-a mai spus: „Lucrurile nu stau pe loc, ele merg înainte. Viața își urmează cursul”. Rămas singur în celulă, m-am cutremurat de catastrofa sufletească ce se va abate asupra multora dintre deținuți. În război, auzisem de infidelitatea soțiilor unor ostași de pe front sau ale prizonierilor. Și era vorba de un timp relativ scurt, de un an, doi, trei. Însă acum, cînd se punea problema unei absențe atît de lungi, toate puteau fi posibile. Era un aspect la care nimeni nu se gîndise în mod serios. Prietena fratelui Rică – lordănița – care și ea încercase să afle ceva știri despre el, îl abandonase, la mai puțin de un an după arestare. Pusese ochii pe ea Niculescu, un plutonier de securitate, cu care s-a și căsătorit. Că n-a fost o căsătorie reușită e altceva, însă, cert, s-a rupt legătura dintre deținut și logodnica lui.

Iată ce urmăreau «domnii» să facă din deținuții pe care-i aveau sub anchetă: niște disperați, frămîntați de probleme personale, ca să nu mai aibă vreme de preocupări politice. Măcinarea sistemului nervos, aplicată ani și ani, cu perseverență drăcească, tindea la dezagregarea morală. Că au reușit sau nu s-o facă, este altă problemă, dar obiectivul l-au urmărit.

Cu alte cuvinte, generației căreia îi aparțineam i se rezervase o soartă dintre cele mai vitregi. N-am avut putința să transmit nimănui intențiile lor, fiindcă nu aveam posibilitatea s-o fac, dar nici n-aș fi dorit să afectez moralul oamenilor, și așa de ajuns de necăjiți. Totuși, nu mă puteam abține să nu frec prin filtrul rațiunii intențiile ce tindeau încă a fi transpuse în fapt, pe plan extern și pe plan intern.

Idealul îmbrățișat încă din studenție își avea suportul în concepția creștină a dragostei față de semeni – respectiv, față de neamul căruia aparțineam. El fusese demonstrat imediat după primul război mondial, cînd a fost înălțat drapelul tricolor pe atelierele CFR Nicolina, în locul celui roșu. Unul reprezenta ideea de Neam, de Patrie, de Dumnezeu; celălalt, ideologia urii, a materialismului ateu, străin de concepția de totdeauna a

românilor. Cei care au înălțat tricolorul, în vremurile acelea tulburi, și-au asumat toate riscurile. Unii și-au găsit moartea, crezînd în idealul de urmat. Puțini au gândit atunci că vor beneficia de fructul strădaniei lor. Mi-am amintit de cîteva cuvinte, rostite în privința aceasta: «Neînvîgînd în viață fiind, vom învinge murind». Prin urmare, ei au acceptat ideea de jertfă. Cei ce vor veni după noi sper să aibă eleganța sufletească să ne cinstească memoria.

Cu privire la dezmembrarea familiilor, pe care o doreau realizată cît mai repede, aceasta reprezenta prima lovitură. Ea tindea la zdrobirea moralului fiecăruia în parte. S-au întîmplat multe astfel de cazuri. Însă, după cîte cunosc, pe mulți din cei loviți, faptul i-a îndîrjit și mai mult, i-a întărit și mai mult în credința lor.

Așadar, pe de o parte era idealul bazat pe principiile general valabile pentru umanitate, iar pe de altă parte – o ideologie trecătoare, ca și circumstanțele care i-au favorizat răspîndirea.

Eram încrezător că idealul din cauza căruia fusesem închis, odată și odată, va triumfa. Că vom avea sau nu șansa să trăim pentru a vedea clipa victoriei, era o altă problemă, de mai mică importanță.

Importantă era puterea credinței noastre.

Către finele lui august 1949, înainte de a fi evacuați din arestul securității, mi-au fost predate hainele. Era un semn că mi se apropia sorocul scăpării din mîinile lor. Nu mai trebuia să port reformele acelea militare, soioase și zdrențuite, de dezertor.

Din boxă, unde am putut schimba cîteva scurte fraze cu avocatul Ionel Albu, sînt luat numaidecît și dus, într-un jeep, în „depozit”, la penitenciar. Sînt ținut tot într-o celulă. Găsesc aici doi-trei inși, dintre care mi-amintesc doar de unul, Mănăilă sau Manoilă. Știam că este de prin părțile cîmpului și avea proasta reputație de a fi informator. Fusesem prevenit încă de cînd eram în beciul securității. Nu-l cunoșteam, nu-l văzusem cum arată, însă mi s-a vorbit despre existența lui. Comunicare făcută cu riscuri, prin uși. Trebuia, deci, să fiu prudent.

Pentru mine, faptul că mă aflu împreună cu alți doi-trei oameni reprezenta un „eveniment”. Aveam cu cine vorbi, cu cine schimba impresii, oricît de inofensive, dar o puteam face. Că eram îmbrăcat cu hainele mele și că fusesem lăsat în prezența altor persoane, erau indicii că menținerea la securitate era pe sfîrșite. De aceeași părere erau și ceilalți, printre care și omul lor, Mănăilă. M-am bucurat că, pe sală, am întîlnit un gardian, cunoscut vag,

dar înțelegător, prin care am luat legătura cu fratele Rică, aflat și el undeva, într-o cameră a penitenciarului. Ceva nou pentru mine era și scoaterea la plimbare, zilnic. De prin toate camerele pe lângă care treceam eram salutat de ceilalți firtați, care mă vedeau prin micile lor vizete. Aici, gardienii erau mai toleranți. Mănăilă, mai bine informat, ne asigura că aflase de „sus”, că ancheta noastră era pe terminate. Începusem să mă deprind cu viața din penitenciar, trăită acum la suprafață. Celulele nu aveau geamurile cu gratii în pereți. Lumina și aerul pătrundeau prin tavanul înalt, cam de vreo patru metri. Și mîncarea era ceva mai multă decît de obicei. Alt semn că se făceau pregătiri pentru trimiterea noastră în altă parte, pentru judecată. Erau trei variante: una pentru Galați, alta pentru București și, în fine, a treia, pentru Brașov. Însă era sigur că vom trece prin filiera Curtii marțiale.

Aici, în penitenciar, zilele treceau mai altfel, fiindcă puteam comunica cu celelalte 150 de persoane arestate, înainte și după prinderea noastră în munți. Toți erau din județul și din orașul Buzău.

Într-una din nopți, se aud zgomote suspecte, caracteristice mutărilor. Și iată că, spre ziuă, sînt luat din celula penitenciarului și transportat din nou în acea casă blestemată. În beciul deja cunoscut, sîntem un număr de 25 persoane. M-au dus tot în camera 8, împreună cu alți cinci-șase, printre care și Aron Ion, de care am mai vorbit. Era și nelipsitul Mănăilă. Am dedus că acești 25 formam primul lot care urma să fie judecat; restul, pînă la 150, rămînînd la penitenciar. Foștii noștri anchetatori păreau binevoitori. Zîmbeau de formă, ca să se șteargă impresia lăsată de teroarea practică timp de mai mult de un an de zile. Se auzea ceva freamăt în celulele beciului. Oamenii discutau, făceau diferite presupuneri. Mîncarea era cam cea de la penitenciar. Am început a mă deprinde din nou cu mirosul de mucegai, igrasios și umed. Cîtc unul era chemat «sus», pentru retușări de acte. Cînd se înapoia, ne aducea unele detalii. Puțin după sosirea în beciul acela, rînd pe rînd eram chemați, pentru a indica adresele familiilor. La cîteva zile, ne lămurim asupra scopului. Unii încep să fie duși, acolo sus, ca să-și vadă familiile, respectiv pe cîte cineva de la care să primească un pachet cu alimente și de-ale îmbrăcăminte. Aflasem că soția venise în Buzău și locuia cu fetița la sora mea, Emilica. Cam spre sfîrșit, sînt chemat și eu, să mi se înmîneze un pachet cu îmbrăcăminte, din care nu lipsea pătura pe care mi-o dorisem. Tot atunci mi-au predat și un pachet cu alimente. Dumitrescu a și făcut remarca: „Uite că sora ta a avut

grijă de tine și a pus atâtea bunătăți în pachet”. Am întrebat dacă n-a venit soția sau sora, cineva din familie. Mi-a răspuns semnificativ: „Vin numai pentru cei care au fost cumiți”. N-am insistat, fiindcă era zadarnic. Știam însă că pătura primită era una specială, de care numai soția știa. Pachetul l-am împărțit frățeste, cu ceilalți din cameră.

Să mai menționez o remarcă a lui Dumitrescu. Când m-a chemat să mă întrebe ce să facă cu stiloul și cu ceasul (singurele obiecte oprite de securitate la arestare), am cerut să fie încredințate soției. Mi-a făcut precizarea că nu e posibil. Poate doar surorii mele, Emilica, fiindcă a tot venit pe la poartă, din primele zile. Văd ceasul, privesc stiloul, pe care mi le înmî-nează. Îmi cere să predau și verigheta, ceea ce refuz. Mă avertizează că nu mi se va permite s-o port, oriunde voi fi dus. Chiar și așa, nu renunț la verighetă. Când întocmește procesul-verbal de predare, Dumitrescu face remarcă următoare: „Cît timp vei trăi, nu vei mai purta ceas și nici stilou nu vei avea”. Când lucram la mină, stiloul îmi era ranga de fier cu care răscoleam minereul, pentru a-l aduna și transporta cu mîna sau cu uneltele către rostogol; ceas îmi era numărul de ture de vagonete care trebuiau încărcate cu materialele din rostogol, într-un șut de peste zece ore în medie, pe schimb. Acolo, în munca subterană, mi-aduccam aminte de vorbele lui. Usturătoare vorbe. Când m-am întors în libertate, după aproape 10 ani, mi-am regăsit și ceasul, și stiloul. Erau așa cum le lăsasem. Le folosise fata, care devenise, între timp, profesoară.

Eram de-acum în febra plecării. Rămăseseră doar cîteva zile, după care urma să trecem prin rotativa de pronunțat condamnări. Și, iată, a sosit și ziua aceea. De cu seară, se aude huruit de motor. La programul de dimineață, vedem silueta unei mașini elegante, cu care urma să fim transportați. Era tare arătoasă. Fusese vopsită crem, iar geamurile erau asortate. Mai toți gîndeam că voiau să uităm tratamentul inuman ce ni-l aplicaseră, oferindu-ne acum un mijloc de transport atît de luxos. Ne-am lămurit curînd de contrariu.

Am fost anunțați să ne pregătim de plecare. „Domnii” erau și ei cuprinși de febra plecării noastre, fiindcă eram un grup mare, ceea ce crea multe probleme, ca, de pildă, asigurarea securității transportului pe întreg traseul.

Nu mult după aceea, l-am văzut pe Olofkoff coborînd în arest cu o listă în mînă, urmat de cîțiva ciraci. Fiecare, după ce-și aude numele strigat, iese în mijlocul beciului și apoi, printr-un cordon de gardieni, ajunge în curte. Primul strigat este Eugen Iliescu,

după care urmez eu, apoi ceilalți, pînă ce al 25-lea încheie lista. Abia în curte, la lumina soarelui, observăm urmele conviețuirii în arestul securității. Mă lovește paloarea feței tuturor – asemănătoare cu ceara de albine. Mulți au alură de slăbănogi. Pînă și cei mai înalți și masivi deveniseră simple siluete. Dar, deși slăbiți, ochii ne erau vioi și, peste toate, domina voioșia revederii. Ne salutăm, ne strîngem mîinile. Pe unii dintre ei nu-i văzusem de ani de zile.

Așteptam să fie hotărît următorul pas, dirijat de ei. Cîte ciomăgeli nu promisem cei care acum ne priveam cu atîta voioșie! Sub bucuria revederii se ascundea o durere înecată în sinea fiecăruia. O înăbușeam, uitînd, pentru moment, umilințele și batjocoririle suferite. Privirile noastre se încrucișau cu subînțeleș. Într-un fel, eram bucuroși fiindcă terminam o etapă a calvarului. În față – necunoscutul. Știam că ni se vor deschide ușile închisorilor, care ne vor înghiți, precum balaurul din basme. Am stat așa un timp, pînă ce tăcerea noastră a fost întreruptă de vocea lui Olofko. Ținu să ne vorbească vreo cîteva minute, dar nu pentru rămas bun, ci pentru recomandări. Mai bine zis, avertizări. Ne-a atras atenția că ne ținem soarta în mîini. Totul depinde, spunea el, de modul în care ne vom comporta, începînd cu ce declarăm în fața instanței de judecată. Depoziția trebuia să corespundă cu ce-am declarat în fața lor. Mai departe, pe unde vom merge, ochiul securității va veghea asupra comportamentului fiecăruia, din momentul acela și pînă cînd ne vom întoarce în lume, continuînd și după aceea. În încheiere, a repetat avertizarea că vor urmări modul în care ne vom comporta în fața instanței. De asta va depinde, în mare măsură, soarta noastră. A spus de mai multe ori cuvîntul „disciplinat”, cuvînt pe care urma să-l auzim mereu, pe tot parcursul detenției. Termenul însemna, în fond, *depersonalizarea* noastră, renunțarea la „eu” și acceptarea faptului de a deveni obiect, executant al voinței for. Ei nu știau în ce consta secretul rezistenței noastre: să nu renunțăm la ce gîndeam, la ce voiam să realizăm, adică prăbușirea sistemului comunist. Ne-a anunțat apoi că vom călători cu un autobuz modern, adus special.

Unul cîte unul intrăm în mașina atît de luxoasă. Înăuntru, un bcculeț ne arată în ce consta „confortul”. Nici vorbă să se observe vreun geam, cum părea pe dinafară. Dumitrescu era lîngă șofer, privindu-ne din cînd în cînd pe-o fereastră. La plecare, ne-a atras atenția „să fim cuminți”, după care a închis gemulețul, și el dublat de cîteva gratii. În spatele mașinii, o ușă despărțea locul unde ne aflam noi, parte pe canapelele mașinii, parte pe jos, de locul unde

erau postați doi cerberi înarmați, gata să intervină în caz de nevoie.

Cînd a pornit motorul, s-a stins beculețul și am rămas învăluiți în beznă. Era duba neagră, de care se tot vorbea, folosită pentru transportul oamenilor în crucea nopții, spre marele necunoscut. Iată-ne „plimbați” cu duba neagră, în întunericul acela, încercăm să ne orientăm. Curînd deducem că am ieșit din oraș în direcția Ploiești, deci excludem varianta Galați. Rămîn variantele București sau Brașov. Atmosfera devine din ce în ce mai sufocantă. Începem a ne dezbrăca de haine, apoi de cămăși și dăm semne de enervare. Oamenii încep să vocifereze, fapt care-l face pe Dumitrescu să deschidă fereștrua și să ne mai liniștească.

Zăpușeala crește din ce în ce mai mult. S-a făcut o scurtă escală la Ploiești, în curtea securității. Acolo ni s-a permis să ieșim afară. Ne răcorim o vreme. O pornim din nou, dar de astă dată știm sigur că ne îndreptăm către Brașov. Mai lăcem o scurtă escală într-o poiană de pe valea Timișului, după ce trecem de Predeal. Ne mai înviorăm, permițîndu-ni-se să mîncăm din hrana rece primită la plecare. Aerul este mai rece. Putem vorbi în voie, deși cerberii sînt în jur, sub forma unui cordon alcătuit din cei ce ne însoțeau ca escortă, în mai multe jeepuri. Intrăm în orașul de sub poalele Tîmpei. Îl cunoșteam. Avusesem cîteva procese acolo. Ajungem în curtea închisorii și coborîm. Dumitrescu predă dosarul cu actele, activitate care durează cîteva minute. După aceea, își ia rămas bun de la fiecare. Cînd ajunge în dreptul meu, mă uit încruntat la el și îi spun cu fermitate în glas: „îți amintesc de un proverb românesc: Munte cu munte se întîlnește, darămite om cu om. Ține minte acest proverb”. Sînt vorbe pe care le va reține căci, peste cinci ani, cînd stăm din nou unul în fața celuilalt, la securitatea din Ploiești, mi le repetă el de astădată.

Așadar, iată-ne la închisoarea centrală din Brașov.

4

Închisorile din Transilvania, construite de trecutele stăpîniri, au forma unor litere. Cea din Brașov are forma literei „L”, cea din Aiud, a literei „T”. Aceasta, din Brașov, are doar pe colțuri camere mari, restul fiind celule. Clădirea are două etaje. La parter -

spitalul care, pe-atunci, era folosit de toate închisorile din țară, pe lângă cel al închisorii Văcărești. Când gardianul care ne-a condus pe scări a vorbit cu primii dintr-ai noștri, ni s-a părut că-i mai uman. La primul etaj, pe colțul dinspre nord, ne-a oprit și a deschis ușa cu una dintre cheile de la cingătoare. Sosirea noastră fusese anunțată în toată închisoarea, imediat ce-am coborât din mașină. Oamenii de prin celule, identificându-ne, au început să strige: „vin buzoienui”.

Unul câte unul, cu bagajele în mână, trecem pragul camerei, unde vom rămâne vreme de aproape patru luni. Găsim alți deținuți, pe care-i recunoaștem. Sînt *prahovenii*. Se fac cunoștințe, se revăd cei ce se cunoșteau mai dinainte și, în hărmălaia produsă, sesizăm prezența gardianului, pe care-l ignorasem o clipă. Nu intervine, doar ne îndeamnă să ne așezăm, cum putem, pe dușumea. Cu asta, rolul lui se încheie. Închide ușa, trage zăvorul și ne lasă singuri. De-acum, sîntem între noi. Ocupăm spațiul găsit liber. Unul câte unul, cu bagajele drept căpătîi, ne întindem, relaxîndu-ne. Încă nu știm ce va urma. Unul din prahoveni presupune că, pînă la judecarea procesului, va mai trece ceva timp. Ne-a mai informat că aproape toate celulele de la parter și primul etaj sînt ocupate cu deținuți politici, etajul doi avînd numai deținuți de drept comun. După prima luare de contact, realizăm că aici vom avea o ocazie bună de destindere și relaxare, de care va trebui să profităm cît mai mult. Ni se dă un amănunt important în privința mîncării. Deținuții de drept comun sînt scoși la lucru pe diferite șantiere, iar ei, avînd drept la pachete cu alimente, nu prea se grăbesc să consume ceea ce le oferă închisoarea. Așa că gardienii se opresc cu hîrdăul în care a mai rămas mîncare în fața camerelor cu deținuți politici. Avem, deci, șansa să ne refacem din punct de vedere fizic. Prahovenii sînt extrem de mirați de paloarea fețelor noastre, precum și de slăbiciunea trupurilor. Deducem că de mîncare nu ne vom putea plînge. Mai sperăm că vom recupera ceea ce pierdusem în greutate, cel puțin în parte. După un drum obositor, masa ne-a reconfortat pentru moment, astîmpărîndu-ne foamea. Cu toate asigurările prahovenilor că va mai trece timp pînă la judecare, ne-am gîndit să stăm de vorbă noi, buzoienui, mai pe îndelete, pentru a afla direct din gura fiecăruia cam ce a declarat anchetatorilor. Trebuia să știm ce avem de făcut în fața instanței. Am lăsat, totuși, pe-a doua zi. Eram prea obosiți ca să putem începe o asemenea treabă, chiar din prima zi a sosirii.

Fiecăruia i se întocmește o fișă personală cu toate datele, precum și cu nelipsitele amprente. Pentru mulți, formalitatea

constituie o noutate și i se supun cu oarecare jenă. Cu vremea, ea devine obișnuință și e considerată fără importanță. Gîndul multora se duce la infractorii de drept comun, cărora li se iau amprentele digitale, fapt de neconceput pentru deținuții politici.

Prima scară am rezervat-o unei informări privind traseul parcurs din momentul plecării din Buzău, din primăvară și pînă la arestarea din 30 noiembrie, precum și prin ce am trecut în cursul anchetei. Fusese cerută de cîtiva, spre a fi puși în temă cu unele împrejurări pe care nu le cunoșteau. Bineînțeles, am trecut peste laptele care nu puteau fi spuse public, mai ales că-l aveam printre noi pe Mănăilă. Au rămas impresionați cînd le-am relatat atrocitățile săvîrșite de Sîrbu. Șercăianu a confirmat tot. Totuși, nu l-am menajat și am dat de înțeles tuturor despre ușurința cu care a vorbit anchetatorilor. Dezbateră, urmată de întrebări și de clarificări, ne-a răpit seara, pînă aproape de miezul nopții, mai cu seamă că vorbeam încet, spre a nu fi auziți de prahoveni.

Am hotărît să ne punem de acord, mergînd numai pe linia adevărului, indiferent cum fuseseră smulse declarațiile multora. Oamenii începeau să vadă deosebirea dintre realitățile existente și panta pe care voiseră anchetatorii să ne situeze. Una era realitatea, cu totul altele concluziile ce se desprindeau din declarațiile smulse cu atîta brutalitate. Stabiliserăm ca în timpul zilei să ne punem de acord unul cu altul, iar seara să continuăm convorbirile în comun.

Aveam preocupări noi în penitenciarul din Brașov. Prima - și cea mai importantă - o constituia rugăciunea în comun, dimineața și seara. Simțeam nevoia unui suport sufletesc și a unei reconfortări spirituale, pe care nu le puteam obține decît în momente de meditație, de rugăciune. Aveam printre noi cinci preoți, toți cu studii teologice. îi enumăr pe toți: lancu Popescu din comuna Văcărească, Constantin Stoicescu din comuna Lopătari, satul Terca, Iacob Tănase, Iorgu Ciomag și Cocora Gabriel. Printre cei mai activi se numărau preotul lancu Popescu, pe care-l cunoșteam din vremea studenției, și preotul Constantin Stoicescu, om de mare valoare sufletească.

Rugăciunea în comun o vom practica în toți anii grei ce aveau să urmeze. Ne-am adaptat noii stări de lucruri, dar n-am renunțat la rugăciunea noastră. Deseori participam la convorbiri cu caracter religios inițiate de preoți sau la dezbaterăa unor teme dorite. La cîteva zile, ni s-au alăturat și prahovenii. Prin urmare începeam a ne redresa, a ne reveni din închistarea în care fuseserăm ținuți. Deveneam din nou ceea ce fuseserăm cîndva. Ne

redresam și fizic, deoarece mîncarea era suficientă din punct de vedere cantitativ. În plus, de a doua zi, am cerut să fim duși la vizita medicală, la sugestia celor trei medici: Ștefan Păiș, Adrian Petrescu și Constantin Letea. În adevăr, cine a cerut a fost scos pentru consultație și apoi pentru tratament. Medicii de aici – Borșan, coleg cu doctorul Păiș Ștefan, și doctorul Pap – au fost amabili, examinîndu-ne cu atenție. Ne-au prescris medicamente tonifiante, de mare folos, fiindcă se adăugau alimentației, deci ajutau la fortificarea organismelor noastre.

Cu toate acestea, spiritual, trebuia să evadăm dintre zidurile închisorii, în acest scop am stabilit un program zilnic, cu participarea fiecăruia la o activitate oarecare. Eugen Iliescu predă lecții de limba franceză sau povestea cîte ceva din viața sa la Paris. Inginerul Drăgan predă lecții de geologie. Fiecare avea contribuția sa. Printre cei de acolo eram trei avocați și aveam destule subiecte de tratat.

Ceea ce a reprezentat o încoronare a programului a fost cîntecul și poezia. Circulau multe poezii din temniță în temniță. Nu pot uita cîntecele, un mijloc minunat de a ne ridica moralul. Unul dintre ele („Cîntați, cîntați, ai noștri ani frumoși, / Al tinereții crez spre viitor”) era executat în surdină, pe două voci și ne ducea în alte sfere. L-am considerat a fi cîntecul generației aflată în închisori, oprită să-și exprime simțirea, gîndul, crezul. Cîte o vorbă adăugată textului făcea ca acesta să fie gustat și mai mult de cei prezenți. Nu mai vorbesc de sărbătorile Crăciunului, care ne-au oferit prilejul de a retrăi copilăria cu toate datinile strămoșești. Cîte colinde nu s-au cîntat în acea seară, în închisoarea din Brașov!... Și cîte obiceiuri n-am auzit povestindu- se acolo!...

Cum am spus, la parter se aflau și alți deținuți politici, unii cu o situație neclară. Erau acolo profesorul Victor Jinga, avocatul Emil Cosgărea. Era și un buzoian, Baicu Petre, prin care am luat legătura cu cei de jos. Nu după multă vreme, au fost aduse acolo încă două loturi de buzoieni, fiecare de cîte 25 de persoane. Aveau să fie judecați îndată după lotul nostru.

Scoaterea la „plimbare” în fiecare zi a contribuit la refacerea noastră fizică. Sorbeam cu nesaț aerul rece de sub poalele Tîmpei, aflată la o aruncătură de piatră de noi. Cu fiecare zi, prindeam puteri și lăsam în urmă perioada neagră trăită în bezna beciului securității. Din programul săptămînal, mai făceau parte baia corporală și spălatul rufelor. Baia se afla la subsolul clădirii. A fost una din minunățiile după care jinduisem vreun an de zile. Cînd am fost anunțați să ne pregătim pentru baie, fiecare în parte am simțit

că participam la un adevărat eveniment. Atunci am avut prilejul să ne vedem cum arătam în costumul lui Adam și să ne dăm seama de starea jalnică în care fuseserăm aduși. Îmbrăcat, păream a fi un uriaș, un adevărat voinic, asemeni unui haiduc. I-am dezămăgit pe mulți cînd m-au văzut dezbrăcat. Tot așa se prezentau și ceilalți, mai ales Eugen Iliescu, cu mult mai în vîrstă decît mine. Inginerul Drăgan, cînd ne întorceam în cameră, nu s-a putut opri să nu-și exprime părerea: „pe îmbrăcate, păreți a fi un voinic din legendă, dar dezbrăcat păreți a fi slăbănogul din Capemaum”.

Unii simțeau nevoia să-și programeze timpul așa fel, încît să fie mai tot timpul ocupați. Părintele Stoicescu, de exemplu, s-a numărat printre primii care au învățat să croșeteze. În cîteva zile a și prins meșteșugul și iată-l împletind. Desfăcea ciorapi și împletea te miri ce, un pulovăraș sau alți ciorapi, mai buni. Un alt mijloc era jocul de șah, ocazie de destindere atît pentru parteneri, cît și pentru cei din jur, chibiții. Aici supravegherea gardienilor era mai slabă.

Nu știu dacă am izbutit să prezint așa cum a fost atmosfera de la închisoarea din Brașov, însă perioada cît am stat acolo, în toamna-iama 1949/ 1950, ne-a prins de minune. Ceva tainic ne îndemna să acumulăm energie pentru mai tîrziu. Parcă ne găseam într-o perioadă de refacere, în vederea unor eforturi viitoare. Oricum, săptămîină după săptămîină, lună după lună, ne simțeam tot mai bine. A fost un prilej binevenit de a ne sprijini unul pe altul, în drumul spre necunoscut. Dar cîți dintre noi vor avea șansa să ajungă la liman, să-și vadă visul împlinindu-i-se?

Scopul pentru care fuseserăm aduși în Brașov era bine cunoscut. Trebuia să trecem prin filiera unei instanțe militare, cu rol bine definit în acele vremuri. Astfel de instanțe au fost folosite întodeauna de regimurile dictatoriale, pentru a scoate adversarii politici din arenă. Instanța militară urma să pecetluiască, printr-o condamnare penală, pe potrivnicii regimului comunist.

Prahovenii aveau sursele lor de informații, pe tema cuantumului ce se pronunța. Citau unele cazuri, de prin alte județe, în care maximul condamnării se ridica la cinci ani. Sub această condamnare, se cobora pînă la acoperirea termenului deținerii în arestul securității. Pe mulți i-a impresionat termenul de cinci ani. O zi pierdută sau știrbită din libertate este o rană, pe care o suporti cu greu. Dar o lună sau mai multe? Cînd te gîndești la un an sau la mai mulți, te cutremuri. Să fii privat de acest drept sacru – libertatea – drept cu care te naști, este înfiorător de greu.

Singura consolare era că riscasem pentru o idee, pentru un ideal, care includea noțiunile de Neam, Credință, Lege, Datină.

Am luat cunoștință de informația prahovenilor cu oarecare înfrigurare, unii; cu resemnare, alții. Știam că va fi greu să trecem bariera de la om liber la deținut. Dar ne-am asumat responsabilitatea în fața noastră, a familiilor, a colaboratorilor.

Din prima zi, am căutat să aflu prin ce au trecut oamenii veniți de la securitate. Voiam să știu ce declaraseră la anchetă, sub presiunea violenței, a silniciilor. M-am convins că declarațiile smulse sub presiune nu reflectau adevărul. Au declarat ce li s-a cerut, ca să scape din mîna lor, gîndindu-se că, mai tîrziu, vor vedea ei cum se vor descurca sau cum vor evolua lucrurile.

În trecutul exercitării profesiei, am avut multe procese de dezăbătut înaintea instanțelor militare. Cunoșteam procedura de urmat și întreg mecanismul judecării unui proces, din prima oră a dezbaterilor și pînă la pronunțare. Aveam, așadar, ceva experiență. În primul rînd, reținusem că, în fața acestor instanțe, dezbaterile erau orale. Cu alte cuvinte, instanța era legată de ce declarau oamenii, de cele aflate de judecători în urma instrucției orale și numai după aceea de probele aduse de martori, indiferent că erau ai acuzării sau ai apărării. Știam că persoana adusă înaintea unei asemenea instanțe nu era absolut legată de cefe declarate în prealabil anchetatorului, în instanță, se puteau dezvălui numai fapte reale și nimic altceva. Mai mult, oamenii puteau declara toate violentările la care fuseseră supuși. Puteau formula chiar acuzații împotriva celor care le comiseseră, fără rezervă sau teamă. Pentru asta trebuia puțin curaj, era necesar să iasă din constrîngerea morală în care fuseseră ținuți. Numai așa îmi explicam insistența lui Olofkoﬀ, la plecare, că totul depinde numai de noi, de modul cum ne vom comporta în fața judecății. Le era teamă, mai ales că una era realitatea și altceva ceea ce stabiliseră ei, ca urmare a anchetei. Erau îngrijorați ca nu cumva să răstumăm așa-zisele „probe” strînse împotriva noastră.

Prin urmare, mi-am propus să supun discuției celor douăzeci și cinci o eventuală retractare a declarațiilor și prezentarea, în instanță, a realității. Ba chiar să dezvăluim tratamentul inuman îndurat și atrocitățile săvîrșite de anchetatorii care întocmiseră actele dosarului. M-am gîndit la asta, în primul rînd pentru a ușura situația celor trimiși în judecată. Voiam să fie cît mai puțin privați de libertate.

Zis și făcut. În seara următoare, le-am împărtășit ideea mea,

suge-rihdu-le să gîndească bine asupra ei și după aceea să luăm o hotărâre, într-un sens sau în altul. Pentru a nu lua o decizie pripită, am propus să reluăm discuția a doua zi. Spre bucuria mea, toți, chiar și Mănăilă, au acceptat imediat. Le-a suris tuturor o asemenea inițiativă care, sperau ei, va da altă turnură procesului și, desigur, va duce la alt verdict decît cel scontat de anchetatori. Începînd din acea seară, ne-am apucat de lucru. A fost ceva muncă să pătrunzi cu meticulozitate în amănuntele fiecărui caz. Mi-am luat întreaga răspundere. Am conceput un proces considerat mai aproape de adevăr, stabilind ce să declare fiecare, în raport cu implicațiile sale în cauză. Am ignorat cele ce fuseseră puse în sarcină de către anchetatori. După punerea în temă, am procedat la desfășurarea procesului. Am început cu Eugen Iliescu, fiindcă el figura primul pe lista de la securitate și presupuneam că va fi cel dintîi audiat. I-am dat jaloanele, în limitele cărora se se mențină în instanță, după care i-am pus întrebări cu privire la aspectele rămase neclare.

Așa am procedat cu fiecare în parte, pînă la ultimul. Le-am cerut să memoreze cele mai mici amănunte și să nu se abată de la ele. Bineînțeles, mai întîi am pus pe fiecare să-mi reproducă întocmai cele consemnate în declarația dată la securitate și pusă la dosar. A fost o muncă nu tocmai ușoară și, în același timp, riscantă, fiindcă putea ajunge la urechile securității. Atît ar mai fi trebuit! I-am mai asigurat că nimeni din cei prezenți nu va avea de suferit vreo neplăcere. Incepînd de a doua zi, am început să stau de vorbă cu fiecare și, cînd era necesar, puneam de acord pe cei care avuseseră convorbiri sau întîlniri în anii precedenți. Reconstituirea faptelor petrecute înainte de arestare a durat cîteva zile. Îi vedeam pe oameni vorbindu-și, punîndu-se de acord, întocmai cum stabilisem. Cînd am apreciat că totul s-a terminat, am procedat la judecarea cauzei, așa cum trebuia să aibă loc, după normele procedurale. Oamenii au fost extrem de înțelegători, au acceptat totul fără rezervă, fiind încrezători în obiectivitatea judecătorilor chemați să lăcă dreptate.

Mi-am asumat rolul de a prezenta problema, așa cum nu reușisem s-o fac în fața securiștilor. N-am voit să se dezvăluie scopul real - lupta noastră împotriva stăpînirii comuniste - fiindcă am crezut că astfel pot ușura situația oamenilor și-i pot ajuta să scape cît mai repede din închisoare. Pe lîngă toate acestea, le-am arătat că fiecare are dreptul să-și pună martori pentru susținerea punctului de vedere stabilit. Mă temeam doar ca Mănăilă să nu facă notă discordantă, așa cum i se recomandase de către

securității care-l anchetaseră. Dar s-a convins că nu are cale de scăpare decât aceea de a fi de comun acord cu restul oamenilor. Așa ne-am petrecut zilele de așteptare.

Într-una din zile, sîntem duși la greală închisorii, unde găsim un magistrat militar. Ne citește actul de acuzare, apoi semnăm de luare de cunoștință. Totodată, ne anunță și termenul de judecată. Mai precizează că fiecare își poate pune martori în apărare, după cum prevede procedura. Fiindcă faptele puse în sarcina noastră se încadrau în *crima de uneltire contra statului*, ni se fixau avocați din oficiu. Unii și i-au ales după preferințe. Personal n-am făcut-o, mulțumindu-mă cu acela din oficiu. Mă bizuiam pe apărarea formulată în interogatoriul pregătit. La întoarcerea în cameră, toată lumea era agitată, cuprinsă de emoție. Pentru mulți era primul proces, primul contact cu actul de acuzare. Și aveau dreptate: luaseră cunoștință de acuzații grave, ce prevesteau condamnări grele. Totuși, acuzațiile citite i-au îndîrjit și mai mult, după ce-a trecut prima impresie.

Și iată că a sosit ziua mult așteptată. În ajun, de cu seară, Fănuță Manea, frizerul nostru, în lot cu noi, a primit cele necesare să ne bărbierească, în ziua respectivă, o voce de afară striga tare : „Tribunalul!”, ceea ce însemna să fim gata pregătiți. În mare grabă, sîntem adunați în curtea penitenciarului și, de aici, încolonați, parcurgem străzile spre tribunalul militar. Nu știu cum se face, dar pornim în cadență, pășind rar și apăsător. Parcă mărșăluiam. Răpăiala încălțăminte noastre în contact cu piatra străzilor atrage atenția trecătorilor, care se opresc, se aliniază de-a lungul trotuarelor și ne privesc, făcînd gesturi de îmbărbătare și de solidarizare cu noi. Privim drept, ca pe vremuri. Pe ambele trotuare, cunoștințe. Unii, din familiile noastre. A fost peste orice așteptare.

Sîntem conduși într-o clădire, pe ușa laterală și introduși într-o cămăruță de aproximativ 3/4 m. Cu noi intră cîțiva gardieni. Deschidem geamurile, căci e prea cald. Imediat apare un magistrat, parcă tot cel care ne vizitase la penitenciar. Magistratul este urmat de încă patru-cinci civili. Erau avocații. Încep să-și strige clienții, să poată vorbi cu ei. Mă aud strigat: „Care este domnul Păun?” Răspund și-l văd că se prezintă: „Sînt avocatul Vasu, numit apărător din oficiu.” Ne strîngem mîinile: „Domnule Vasu, te rog să urmărești ce voi spune la interogator. Apărarea mi-o voi face eu, iar d-ta să te orientezi după ce vei auzi. Te rog să transmiți celorlalți avocați să procedeze la fel.” Îmi promite că se va conforma, adăugînd că, în dosar, nu există decât declarațiile

inculpaților. Alte probe nu sînt. Studiarea dosarului n-a durat mai mult de un sfert de oră. Se începe strigarea, primul fiind, așa cum prevăzusem, Eugen Iliescu. Urmez eu, apoi ceilalți.

Cînd pătrund în sală, observ în bănci cunoștințe, iar printre ele, pe sora Emilica și pe soție, cu fetița. Ocup loc în față, în prima bancă și, pînă să fie strigat ultimul, nu-mi ridic ochii de la familie.

În fața noastră, se aflau cinci magistrați, trei de carieră, doi de front, în mijloc, un maior, care era președintele. Voi mai reveni asupra lui. Încă nu-mi luam privirea dinspre sală. Vorbea președintele, cînd îmi face semn, din spate, colegul Dem. Iliescu: „Ce iaci? Fii atent!” în adevăr, președintele, constatînd că procedura ar fi îndeplinită, anunță că dezbaterrea poate începe. Nu-l las să termine, că îl și rog să-mi dea cuvîntul. Intervenția surprinde pe cei cinci magistrați, pe procuror și pe avocați, mai puțin pe Vasu, care știa consemnul.

Mi se dă cuvîntul.

Rdic incidentul lipsei de procedură și cer amînarea judecării cauzei, pentru următoarele motive:

- n-am studiat nici unul dosarul, ci doar ne-a fost arătat cîteva minute, înainte de a fi introduși în sala de judecată;

- lipsa unor martori ai apărării, dintre cei mai importanți, care vor

putea aduce instanței prețioase și esențiale lămuriri privind soluționarea cauzei;

- nu s-a luat contact cu avocații, pentru a se stabili apărarea la care avem dreptul;

Ca ultim argument, insist să ni se admită cererea de amînare fiindcă, dacă pînă acum am fost tratați cu dispreț, torturați și chinuiți, azi avem dreptul să cerem a fi ocrotiți de prevederile legii. Să fim judecați așa cum stă înscris în lege.

În sală e liniște de mormînt. Cînd termin, președintele dă cuvîntul procurorului. Se opune, cum era de așteptat. Instanța deliberează, după care, pronunțîndu-se, unește incidentul cu fondul: ni se permite să studiem dosarul la prima suspendare, cînd vom lua legătura cu avocații. Se face mențiunea că procurorul renunță la martorii acuzării. Prin urmare, ne vom judeca. După citirea rechizitoriului, președintele suspendă ședința, apoi ne pune la dispoziție dosarul, avocații putînd lua legătura cu clienții.

Înainte de asta, cer instanței să ne permită a lua legătura cu familiile din sală, pentru a ni se înmîna, eventual, pachete cu alimente. Cererea este respinsă, ceea ce era de așteptat. Sîntem mulțumiți că ne-am văzut, că ne facem semne și că primim de la ai

noștri un zîmbet ce ascunde durerea.

După interogatoriul lui Eugen Iliescu, care a durat cam o oră, mi se dă cuvîntul, deoarece eu vin la rînd. În genere, caut să îndepărtiez gravele acuzații de uneltire contra statului, sperînd că pot ușura situația oamenilor, încerc să arăt că activitatea s-a redus doar la ajutorarea familiilor celor din închisori. Atît. Interogatoriul a durat pînă la orele 9 seara, dar a continuat și a doua zi dimineața. Observ pe fețele publicului o liniștire, o ușurare. Le-am arătat calm și cu hotărîre că declarațiile din dosar au fost luate în condiții de constrîngere fizică și morală exercitată de grupul de anchetatori, că s-a folosit teroarea, sub toate formele ei. Am căutat a-i face să înțeleagă că la securitatea din Buzău s-a practicat violența într-un mod neînchipuit de brutal. Au rămas surprinși cînd le-am vorbit de arma de vînătoare ruptă în două, de cît am fost lovit cu ea. Publicul din sală a început să murmure, ceea ce l-a făcut pe președinte să amenințe cu evacuarea. Întrebat de ce am fugit în munți, am explicat cazul fratelui meu Rică, cel torturat în locul meu. Am vorbit și de sesizarea făcută contra șefului securității din Buzău - Sîrbu Ion. Toate aceste fapte, necunoscute publicului și nici instanței sau avocaților, au făcut ca dezbaterrea procesului să fie privită sub alt unghi. Mi-am exprimat surprinderea că nu se află printre acuzați adevărații criminali, adică cei care l-au împușcat pe Ion Constantinescu, la 30 noiembrie 1948. Întrebam cine are interesul să-i ocrotească pe ucigași, căci legea este lege, iar cine o încalcă ar trebui să suporte rigurile ei, indiferent cine-ar fi.

La terminarea interogatoriului, nu semnez cele declarate decît după ce verific fiecare cuvînt în parte.

Pe această linie se desfășoară și restul interogatoriilor. Cînd vine rîndul lui Ion Stănescu, președintele își exprimă nedumerirea. „Cum de spui d-ta acum așa, cînd iată ce ai declarat la anchetă?” Răspunsul lui Ion Stănescu, venit prompt, a fost fără replică: „Ehei, domnule președinte! Cînd m-au arestat aveam părul negru și iată cum am albit. Nu știți dumneavoastră ce grozăvii am trăit noi acolo!” Exclamațiile din sală nu se mai opresc. Mă uit la soția lui - Anișoara - care plînge, plînge neînterupt. Răspunsul lui Ion Stănescu a fost, cred, cel mai convingător argument cu privire la cele petrecute în securitatea din Buzău. Eram sigur că toate acestea vor fi cunoscute și dincolo de pereții tribunalului.

Audierea martorilor a contribuit și ea la crearea unei atmosfere de simpatie față de întregul grup. Se împrăștiase pîcla produsă de actul de acuzare și de dosarul încheiat de anchetatorii securiști. Mi-aduc aminte de Gavrilă, muncitor CFR, care luscsc, un timp, secretarul județencii de partid. Era martorul mecanicului de locomotivă, Bunea Constantin. Depoziția lui La iritat pe procuror, care a încercat să-l întrerupă. Nu s-a lăsat intimidat și i-a dat replica imediat. Rețin că procurorul l-a avertizat că, după audiere, va fi invitat la cabinet, pentru cercetare. Intimidarea martorilor era un sistem practicat cu nerușinare. I s-a dat astfel ocazia lui Gavrilă să dovedească și el instanței comportarea inumană a organelor de anchetă ale securității. Această depoziție a reprezentat ultima piesă favorabilă grupului nostru. Optimismul era general, atît printre noi.cît și în rîndul publicului din sală. Se dă cuvîntul apărării. Nu mai rețin decît faptul că Vasu a fost magnific. A depășit toate previziunile mele. A vorbit pentru mine, dar pledoaria lui a fost o apărare făcută tuturor celor douăzeci și cinci de oameni, cărora li se mărise speranța într-un verdict echitabil, chiar blînd.

Președintele amîna pronunțarea pentru data de 30 noiembrie 1949, adică după aproape o săptămînă. Un gardian mai bătrîn, care asistase la multe alte procese, nu s-a putut abține să nu-și spună părerea. Era o îngrijorare, o bănuială: „Dacă voiau să termine treaba, cum am văzut că merg lucrurile, pentru ce nu s-au pronunțat ei astăzi, în cîteva ceasuri, așa cum au făcut în atîtea procese?” Și a continuat: „Cred că așteaptă dispoziții de sus, de la altcineva. Nu scăpați dumneavoastră cu una, cu două.”

După cîteva zile sînt chemat la poartă, mai precis la grefă. Faptul provoacă agitație în întreaga cameră. Plutonierul Dinu, de

la securitatea din Buzău, fusese trimis să ia un număr de declarații privitoare la cîteva persoane rămase în arest, printre care și fratele meu, Rică. Voiau să-i elibereze și aveau nevoie de confirmarea mea că nu au nici o legătură cu faptele pentru care eram judecați noi. Lam cerut unele informații cu caracter politic. Mi-a dat cîteva răspunsuri, dar cu multă frică. Știa de proces și că se amînase pronunțarea. L-am întrebat ce crede. M-a încredințat că, după spusele mai marilor săi, voi mai avea de stat în închisoare cel puțin cinci ani. O spunea cu toată convingerea, făcîndu-mă să înțeleg că nu pot să mă gîndesc la mai puțin.

La înapoierea în cameră, i-am găsit pe toți îngrijorați. I-am liniștit, relatîndu-le scopul chemării, dar și părerea plutonierului Dinu. Aproape toți au căzut pe gînduri. „Cum, atîția ani” se întrebau unii, „după modul în care s-a desfășurat procesul?” Zarurile fuseseră aruncate. Nu mai puteam schimba nimic. Destinul ni-l vor hotărî alții. Începusem să cred că sentința fusese pronunțată încă din Buzău sau București, că tribunalul nu va face decît să dea o formă juridică celor stabilite deja. Aveau nevoie de zile, să fixeze soarta fiecăruia, în parte.

La data anunțată de președinte - 30 noiembrie - sîntem chemați cu toții la grefa închisorii. Acolo, procurorul dă citire sentinței pronunțată de tribunal. O ascult în tăcere. Păun și Șcrăianu, cei din munți, primesc condamnări de 15 ani. Prahovenii rămîn înmărmuriți: cea mai mare condamnare pronunțată, pînă atunci, la Brașov. Eugen Iliescu și Dem Iliescu primesc fiecare cîtc zece ani de temniță grea. Termenele următoare coboară pînă la un an. De pildă, pentru colegul meu Napoleon Bogdănescu, care mai avea o lună și se elibera. Au pronunțat și cîteva achitări, printre care a lui Mănăilă.

Ni se anunță că putem face recurs, ceea ce am și făcut imediat, cei ce ne consideram nemulțumiți. Am rugat să ni se permită să vedem dosarul, ca să putem studia sentința, în vederea motivării recursului. Cererea ne-a fost aprobată fără rezervă, dispunîndu-se să fim duși cîtiva - unul sau doi - să-l studiem, la grefa tribunalului.

Îl văd pe preotul Iorgu Ciomag că se apropie de mine, încercînd să mă consoleze: „Dumneavoastră, domnule Păun, vă este dat s-o duceți pînă la capăt. Să vă întărească Dumnezeu, că într-un an-doi scăpați sigur”. Așa credea el. Am primit dușul rece în liniște. Nu puteam da glas revoltei. Nu voiam să produc prăbușirea morală a celor cu condamnări mari, mai cu seamă după visurile pe care și le făcuseră. După cîteva zile, sînt condus la

grefa tribunalului să studiez dosarul pentru recurs. Aveam certitudinea că ne va fi admis, după motivarea făcută. Urmează îmbrățișări, rămas bun și încurajări.

Bucuria unora și durerea înăbușită a altora. Se puseseră speranțe deșarte în integritatea unor judecători. N-au fost la înălțime.

La câteva zile după pronunțarea sentinței, aflăm că la parter au sosit alți buzoieni, tot în loturi de câte 25 de oameni, ca și noi. Auziseră de judecarea noastră și de condamnările primite. Urmau să treacă și ei prin fața morii de pronunțat condamnări. Ne-au rugat să-i ajutăm. Ca urmare, le-am recomandat să procedeze întocmai ca și noi. Apoi, m-au solicitat să depun mărturie. Am acceptat, bineînțeles, dacă urma să fiu citat.

Și prahovenii ne-au rugat să-i ajutăm să procedeze ca noi, buzoienii. Au fost foarte receptivi în timpul convorbirilor, la care au participat toți ai lor. Voiau să susțină adevărul, nu ce reieșea din dosarele întocmite.

Într-una din zile, Eugen Iliescu vine la mine și-mi cere o consultație juridică. E prima oară când îl aud vorbind într-o perspectivă sumbră cu privire la rezolvarea situației din țară. Recunoaște că totul este de durată. Mi se adresează, pentru calitatea mea de avocat, dar și pentru că, fiind mai tânăr, voi putea rezista mai mult. El, mai în vîrstă, se îndoiește că va scăpa. Mă roagă să-i redactez un testament pe care el să-l scrie, să-l semneze, iar eu să fiu executor. Am încercat să-l liniștesc, însă el a insistat. Atunci am procedat cum i-a fost dorința. După ciorna întocmită de mine, conform dorințelor sale, a scris totul, întocmai. Îi citesc mulțumirea pe față.

Exista o formă, înscrisă în lege, pentru a-ți face testamentul în condiții de deținut, însă el nu alesese această cale (și nici eu nu i-am sugerat-o), deoarece bunurile menționate, în mare parte, îi fuseseră deja confiscate de noua stăpînire. Am luat unul din exemplare și l-am cusut în vatelina scurtei, astfel îneîț să nu poată fi descoperit. De locul acesta știa numai el.

După ce-au plecat cei eliberați, am început a ne pregăti pentru noile destinații. Eliberații au lăsat în cameră obiecte de îmbrăcăminte, de care cei cu condamnări mari aveau nevoie. Fiecare încredințase un comision pentru familiile de afară. Transmisesem alor noștri să fie tari, să se descurce onorabil, să aibă grijă de copii și de ei: îi încurajam noi pe ei, făcînd abstracție de postura în care ne aflam.

Cum am spus, aici, la Brașov, am cunoscut un gardian mai binevoitor. Când avea ceva timp liber, deschidea ușa și ne vorbea. Venea de la Ocnele- Mari. Acolo erau închiși cei cu situație neclară. Erau așa-zișii lăgăriști. Aveau, când și când, drept la pachete cu îmbrăcăminte și alimente. Ne-a mai spus că toți deținuții vor fi transferați la alte închisori, după profesioni, după cuantumul condamnării și după organizațiile politice din care făcuseră parte. Știam, deci, cu oarecare aproximație, unde ne vor trimite. Aflasem că muncitorii vor 'fi transferați la Gherla, studenții la Pitești, iar la Aiud, intelectualii cu condamnări mari.

Deocamdată, căutam să beneficiem de micile avantaje de aici: mîncarea și aerul rece de la poalele Tîmpei. Crăciunul l-am făcut acolo. Era al doilea Crăciun departe de familie.

Și iată că vine gardianul și întocmește un tabel nominal. Pe acest tabel era o rubrică aparte, în care fiecare trebuia să declare ce profesie practică dorește să-și aleagă. Devenise o certitudine că ne vor pune să muncim, că. ne vor obliga la asta și că făceau pregătirile. Începem presupunerile. Ne frămîntam zilnic, fiindcă nu puteam rămîne impasibili la ce avea să ni se întîmple.

Cei de la parter, buzoienii din lotul următor, mi-au comunicat termenul fixat pentru judecare și că m-au propus ca martor. În ziua stabilită, sînt dus la tribunal, alături de grupul lor. Pe stradă, îl văd pe fratele meu, Rică. Așadar, l-au eliberat. Prin semne și cîte o vorbă, îmi comunică vești. Soția și fetița stau cu sora Emilica și cei doi frați: Rică și Tănase. Fetița e la școala primară, în Buzău. În legătură cu ea, fac aici o paranteză.

La proces, într-o suspendare, gardianul ce ne supraveghea a îngăduit fetei să vină la mine. Am ținut-o în brațe și ne-am vorbit. Atunci i-am dat verigheta, s-o păstreze soția. Am întrebat-o cum merge cu școala și unde stau. „La Emilica”, mi-a răspuns. „Pe acasă ați fost?” o întreb. „Nu ne-au primit să intrăm în curte. Dar, tătélule, hai să nu mai vorbim de asta!” și fetița începe să lăcrimeze.

Acum, Rică îmi confirmă cele auzite. Mă mai liniștesc. Nu-l mai văzusem de un an și nouă luni. Și cît suferise pentru mine!

După audiere, am rămas în spatele oamenilor din lotul care mă pusese martor, timp în care am putut privi în sală, în toată voia. Am văzut-o pe soția lui Eugen Iliescu, care nu putuse veni la procesul nostru. I-am făcut semn că soțul ei este cu mine, că-i sănătos. I-am citit pe față satisfacția că avea, în sfîrșit, o știre. Multe din familiile celor aflați în boxă erau în sală. Audierea mea a durat mai bine de o oră. Acuzații mi-au pus întrebări care tindeau

să le ușureze situația. Am căutat să-i ajut cât mai mult cu putință și cred că am reușit. Prezența mea, în fața aceluiași complet de judecată, l-a cam jenat pe președinte, mai cu seamă că, prin răspunsurile mele, răsturnasem întreaga anchetă despre fot. La înapoiere, am mai putut schimba câteva vorbe cu Rică și cu soția lui Eugen Iliescu. Pe aceasta n-am mai văzut-o de atunci. Am auzit că, după o vreme, aflînd de moartea soțului ei, s-a reîntors în Franța, țara ei de origine. Nu și-a revăzut soțul niciodată.

În aceeași seară, am și aflat sentința pronunțată pentru fotul al doilea al buzoienilor. Maximum de condamnare a atins patru ani, mulți primind cam cît făcuseră în beciurile securității, aproape un an și jumătate, poate mai mult. Am fost citat ca martor și pentru lotul următor, al treilea. De astă dată, președintele nu m-a lăsat să vorbesc mult, așa cum făcusem anterior. Mi-a limitat extrem de mult depoziția. Nici nu m-a mai lăsat în sală, ca să am posibilitatea să vorbesc sau să fac vreun semn publicului. M-a trimis imediat la penitenciar. Și pentru acest fot s-au dat condamnări sub patru ani, majoritatea fiind eliberați îndată după proces.

Eram siguri că multă vreme nu vom mai sta în Brașov. Așteptam. Fuseserăm puși la curent cu mijlocul de transport: un vagon special, ce se numea dubă. Era o închisoare mică, amenajată pentru transferarea deținuților de la un penitenciar la altul. Majoritatea primiserăm condamnări la „muncă silnică”, condamnări care, înainte, se aplicau numai celor de drept comun, nu și politicilor. Dar totul se schimbase.

Eram, deci, în așteptare. Cam pe la jumătatea lui ianuarie, vine din nou gardianul, să întocmească un alt tabel, de astă dată cu o rubrică specială, rezervată profesiei. Îndată am făcut legătura cu informațiile gardianului de la Ocnele-Mari. Știam că intelectualii erau concentrați la Aiud, muncitorii și țărani la Gherla, studenții la Pitești. Deja ne vedem grupați pe profesii. Eugen Iliescu se trece țaran. Avea pămînt, vie, pădure, etc. Se credea că regimul acestei categorii sociale va fi mai blînd, mai uman, dat fiind că aparținea clasei aflate la cîrma țării. Știam că ne vor împărți pe la diferite închisori. Era doar o chestiune de timp. Cei vechi ne-au pus în temă că vom pleca, atunci cînd va trece duba prin gara Brașov.

Am mai rămas acolo cîtva zile, după plecarea lui Napoleon Bogdănescu. Ne-am despărțit emoționați. El a căutat să-mi insuflă curaj, pentru încă un an-doi, după care ne vom revedea, cu

Hori la pălărie, chiuind. Așa credea pe atunci.

Retras în colțul meu, încep a face o recapitulare a timpului petrecut pînă aici. Venisem istovit fizicește, slăbit. Nu mai aveam pic de vlagă în mine. Acum, în cele cîteva luni cît am stat la Brașov, mă simțeam refăcut, revenit pe linia de plutire, în stare să suport alte privațiuni. Mă credeam capabil să fac față viitorului necunoscut. Mă gîndeam că, pe unde voi fi dus, nu voi mai avea de înfruntat umilința, violența sau tortura.

Faptul că am stat toți buzoienui împreună, în aceeași cameră, a contribuit mult la ridicarea moralului, la recăpătarea încrederii în noi înșine; ne simțeam întăriți sufletește. Discuțiile dintre noi ne-au fost de mare ajutor.

Cînd a venit ziua despărțirii de fîrtați, am simțit mai grea povara din inimă - condamnarea la 15 ani de muncă silnică. Apăsătoare povară. Despărțirea de Eugen Iliescu a fost cea mai grea. Ceva lăuntric îmi șoptea că nu-l voi mai vedea; într-adevăr, a fost primul dintre noi care a plătit cu viața cutezanța de a crede într-un ideal.

5

Ajunși cu duba în gara Aiud, se fac unele formalități. Principala este numărătoarea. Acum, în Aiud este moină și zăpada începe să se afineze, amesteeîndu-se cu noroiul dezghețat, călcat în picioare de noi.

întreaga coloană cu osîndiți pășește încet. Cei în lanțuri nu se pot ține de coloană. Merg greu, gîfîie. îi privesc, în efortul ce-l fac de a se ține de ceilalți și-i admir.

E seara tîrziu. Localnicii ne privesc cu indiferență. Ce știi ei ? Nu se gîndesc la ceea ce ne frămîntă pe noi, „ăștia” din coloană. Urcăm o pantă ușoară și, dincolo de șirul de ploi, pe o colină, apare masiva clădire, luminată de jur împrejur. Aud pe unul: „lată-1. Acolo-i Aiudull”. Un fior mă străbate, din creștet pînă în tălpi. Așadar, pe colina aceea îmi fi sortit să execut osînda de 15 ani? în momentul acela parcă nu-mi vine a crede una ca asta. Atît îmi trece prin minte, fiindcă vorbele gardienilor: „Hai, mă, grăbește-te!” mă aduc la realitate.

Pășim cu greu, unul după altul, înșirați din cauza oboselii, a

urcuşului şi a celor în lanţuri. Trecem peste un pod, aruncat peste un firicel de apă, după care intrăm în lumina puternică a becurilor. De-a lungul drumului se întinde zidul înalt, de peste 4 metri. Din loc în loc, vedem câte un ostaş cu arma în mână, scrutînd zarea. Şi ei sînt indiferenţi la zbugiumul inimilor noastre. Ce ştiu ei, aceşti flăcăiandri? Cu timpul, ca urmare a instructajului, ei sau alţii se vor uita la noi cu duşmănie, cu ura proprie sistemului pe care-l susţin.

Ajungem şi, la o comandă scurtă, „Stai!”, ne oprim în faţa unei porţi, deasupra căreia scrie: „Penitenciarul Aiud”. Îmi vin în minte Dante şi cuvintele inscripţiei de deasupra „Erebei”: „Lăsaţi orice speranţă, voi care intraţi”. Mă cutremur. Acum nu mai e vorba de imaginaţie, ci de ceva real: păşesc pragul teribilei temniţe care, cu adevărat, avea să fie un infern pentru generaţia noastră.

Ajungem într-o curte ceva mai mare. În fund, drept în faţă, observ un grup de clădiri, numai cu parter: e secţia. Însă ceea ce ne izbeşte privirea este cu totul altceva: în dreapta noastră se înalţă, impunătoare, o clădire masivă. De acolo se aude un fel de zumzet uniform, asemeni celui dintr-un stup de albine. Vedem nenumărate ferestre, deschise sau închise, barate cu drugi groşi de metal: gratiile. Este Celularul. Ni se ordonă să luăm o formaţie, în tăcere, ne conformăm. Încep primele luări de contact. Sîntem numai urechi. Înconjurat de o suită de subalterni, apare un căpitan care-i trece în revistă pe noii sosiţi. Ulterior, am aflat că se numeşte Dorobanţu. Era directorul închisorii şi fusese muncitor în Ploieşti. Directorul cere de la fiecare cîteva date: nume, profesie, ce condamnare are, motivul, de unde este, etc.

Un bătrîn, ţăran după înfăţişare, îşi spune condamnarea: 5 ani. Este întrebat pentru ce a fost condamnat. Cînd aude motivele: „omisiune de denunţ” şi „favorizarea infractorilor”, directorul se opreşte mai mult în faţa omului, care continuă: „Chiar cinci ani, pentru o nimica toată?”. Ca să-l consoleze pe bietul om, directorul îi dă replica următoare: „Tu te văicăreşti pentru o bagatelă de 5 ani? Ce să mai zică ăla, mă, care a primit 25 de ani sau viaţa? Aşa că mulţumeşte-te cu ce ai.”

Nu-mi/ vine a crede. Cinci ani de libertate pierduţi din viaţa unui om sînt o „bagatelă” în mintea directorului acestei închisori. Nu credeam să văd manifestat un dispreţ mai brutal aruncat noţiunii de libertate. Tac şi mă gîndesc pe ce mîini am ajuns. Este prima impresie şi mă întreb în ce măsură se deosebeşte atitudinea acestor oameni de aceea a anchetatorilor securităţii.

Sînt trezit la realitate de o comandă adresată primului gardian: „La secție cu ei!”

Și, încet, pornim spre grupul de clădiri fără etaj, din față. Am ajuns.

Toți cei aproximativ 60 de oameni sosiți sîntem introduși într-o cameră mare, în care nu este nici un pat. Ne așezăm pe jos, pe bagaje, care cum putem, înghesuindu-ne unii în alții. E frig înăuntru, dar, cu timpul, începem a ne încălzi. Într-un târziu, adormim. Dimineata, ni se distribuie gamele sau blide din lut ars, multe dogite ori sparte. Începem a face cunoștință cu cei din jur, persoane cu diferite convingeri politice, ca Frasin Munteanu-Râmnic, fiul politicianului cu același nume, publicistul Carianopol, doctorul Branco-vici, veniți de la Jilava. Oamenii fac tot felul de presupuneri despre soarta ce ne-o pregătește stăpînirea.

Cu siguranță, vor stoarce ultima picătură de vlagă din noi, obligându-ne să muncim. Este sistemul aplicat și-n Răsărit. Se fac auzite zvonuri, privind construirea unui canal între Dunăre și Mare. „Mulți vor li trimiși acolo și își vor găsi sfîrșitul”, conchide cineva, cu îngrijorare în glas. Și doctorul Brancovici își spune părerea: „Eu nu vreau să mă gîndesc ce vor face cu noi mai târziu. Trăiesc în prezent. Mă interesează ce ne vor da să mîncăm azi sau mâine. Atît și nimic mai mult”.

Pereții sînt zgîriați cu tot felul de nume ale oamenilor care au trecut prin cameră. Doctorul Adrian Petrescu, din grupul nostru, scrie și el două cuvinte: „Lotul Păun”. Aici îl întîlnesc pe Vasile Blănaru, bucovinean. Ne depănăm firul amintirilor din perioada de studenție, de la Iași. Pe sală era un planton, evreul Lindau, condamnat pentru fapte de drept comun. Cînd putea, ne mai scăpa cîte o informație. După un timp, ne anunță că sîntem aici doar în carantină și că urmează să fim repartizați prin alte încăperi.

Printre cei sosiți am mai întîlnit o veche cunoștință: preotul Marinescu, aromân din Dobrogea. Ne-am amintit fapte din trecut, le-am analizat pe cele prezente, ne-am gîndit la viitorul românesc. Era numai nerv cînd vorbea, cînd exprima un punct de vedere. Îl vedeam cum închidea ochii auzind cuvintele grele, adresate de gardieni. Era ca un vultur ținut în colivie. Pînă-ntr-o zi, cînd i se strigă numele împreună cu al altora din grupul lui. Li se pun lanțuri la picioare și se dă ordinul de a-și face bagajele. E surprins, știindu-se condamnat pe viață. În mare grabă, ne luăm rămas bun. Nu l-am mai văzut. Mai târziu, am aflat că au fost plimbați cu duba prin țară, fără o destinație precisă, apoi au fost împușcați,

însценîndu-li-se o fugă de sub escortă, înspre frontiera cu Yugoslavia. Visurile le-a dus cu el în groapa comună anonimă, aproape de granița Yugoslaviei.

În line, sîntem mutați din carantină. Noi, buzoienii, stăteam grupați, în ideea că vom rămîne împreună, cînd ne vor muta. Din acest moment însă, ne-au împărțit. O parte - preotul Iacob Tănase și doctorii Adrian Petrescu și Ștefan Păiș - sînt separați de lotul nostru. Dintre buzoienii rămași cu mine, menționez pe Ionel Stănescu, Dem. Iliescu, preoții Constantin Stoicescu, lăncu Popescu și Diogen Popescu, medic veterinar Șercăianu și Gh. Popescu.

Camera în care sîntem mutați este pentru 8 persoane, dar sîntem înghe- suiți 36. Avem însă paturi suprapuse, pe trei rînduri. Cîte doi în pat, fără saltele, fără păaturi. Ne lungim pe grătarele paturilor. Ionel Stănescu face remarcă: „Sîntem ținuți ca peștii pe grătar, gata pentru frigare”. Întîlnesc oameni noi, dintre care îi amintesc pe judecătorul Nicolau din Constanța și pe inginerul Nicolescu, din Argeș. Cel mai mult m-a impresionat Mărgărit, modest funcționar la șantierul naval din Galați. Era copleșit de dorul familiei și al celor 4 copii. Fusese condamnat la 20 de ani. Se mîngîia cu iluzia unei eliberări iminente. Nu concepea să execute toată osînda, nici măcar 2-3 ani. Ca mulți alții, și el se hrănea cu iluzia unui provizorat. Peste ani și ani, am aflat că acest Mărgărit și-a dat sîrșitul la Aiud. Tot timpul, înainte de moarte, și-a strigat copiii. A murit cu gîndul la ei. Se tot întreba de ce atîta ură și nedreptate pe lume și, mai ales, la noi, românii.

În camera cu nr. 12 persista atmosfera unei grabnice eliberări. Într-un moment de euforie generală, creată de majoritatea celor cu condamnări mici, s-a lansat inițiativa unei revederi a tuturor celor aflați în această cameră. Se crease o ambianță extrem de intimă. Unii au propus să ne revedem peste cinci ani, alții peste 10. În final, s-a căzut de acord pentru ultima variantă. Iluzia s-a spulberat ca puful de păpădie, luat de vînt.

Dacă violența morală a fost prezentă mai tot timpul (și la ea am devenit, oarecum, indiferenți), cea fizică U-HC-a șocat. Ocaziile cele mai frecvente pentru aplicarea acestor metode erau în timpul „programului” în curte. Cele cîteva minute cît dura executarea acestuia, ne aflam sub o ploaie de invective, de amenințări din cele mai variate și de trivialități, adresate de gardianul de serviciu.

Cînd se deschidea ușa pentru „program”, cîte 2-3 țîșneam afară să ocupăm primii locurile pentru acele momente prozaice,

știute de fiecare om. Era o chestie de sincronizare a necesităților, la orele „programului”, astfel încît să nu fii nevoit a folosi tineta din cameră. Se întrebuinta numai în caz de nevoie presantă, fiindcă într-o cameră aglomerată, așa cum era a noastră, s-ar fi suportat greu mirosul. Cu mare greutate concepeam a ne face nevoile unii în văzul celorlalți, în aceeași cameră.

„Programul” îl făceam zilnic. Timpul ne era extrem de limitat. De-abia ne trezeam, că gardianul ne și anunța sentențios: „Afară la program, fuga!” Cu astfel de cuvinte începeam ziua. Odată trecuți pragul, vocea gardianului ne urmărea neîncetat: „Haide, haide, ce mai stai?” Parcă am fi fost oi ieșite din țarc, așa se purtau cu noi. Afară, în curte, erau cîteva closete și un jgheab cu cîteva robinete. Aici, în marc grabă, trebuia să-ți satisfaci toate necesitățile: cele intime și spălatul. Dar de-abia ajungeam, că și auzeam vocea gardianului: „Haide, haide, n-ai terminat?”

La closete oamenii își așteptau rîndul, dar asta cerea timp și noi nu-l aveam. Atunci, văd că alții, așczîndu-se în jurul unor guri de canal, de pe care se luase capacul, cîte patru-cinci își fac necesitățile deodată. Nici un fel de jenă, nici un fel de sfială. Important e să reușești numaidecît, după care, în fugă, să te clătești cu apa care curge în jgheab și gata, înapoi, în cameră. În acele cîteva clipe, ne puteam șopti scurte informații, dar numai cînd scoteau mai multe camere deodată.

Într-o zi, observăm că apare un gardian nou pe sală. Era înalt, smead la față. Ne străpungea cu privirea încărcată de ură. În mîină avea o bîtă, pe care o tot agita. Cînd deschidea ușa pentru „program”, atît îl auzeam că zice: „într-o secundă să vă întoarceți”. Cum nu se putea așa, apărea în pragul ușii ce dădea în curte și lovea cu reteveiul în cine și unde nimerea. Făceam tot posibilul să nu primim loviturile. După un timp, părintele Stoi- cescu îmi spune: „îl cunosc pe gardian. Se numește Bălțatu. A fost sergent în termen la postul de jandarmi din comuna Lopătari, de care aparține satul meu, Terca. L-am omenit de multe ori în casa mea”. Se întreba cum de ajunsese aici și încă gardian. S-a hotărît să-i vorbească, poate-l va mai îmblîzni.

Astfel, într-o zi, preotul rămîne ultimul. Cînd se apropie gardianul cu bîta, se uită fix în ochii acestuia, care rămîne cu bîta ridicată. Văzîndu-l pe preot zice: „Și dumneata, părinte, aici?” La care preotul îi dă replica pe loc: „Cum de-ai ajuns în locul ăsta? N-ai găsit altcumva să-ți cîștigi pîinea? Ce faci?” îl vedem, apoi, pe preot intrînd încet în cameră, urmat de bestie, care ține reteveiul lăsat în jos.

Dar sălbaticul a continuat să bată fără nici o milă.

Într-o zi, unul a rămas în urmă. Era mai neputincios. Lovit, se prăbușește pe culoar, plin de sânge. Oamenii încep să vocifereze, să țipe, sărind în ajutorul celui căzut. Îl aduc înăuntru. Sângele nu se oprește. Omul este galben, străveziu. I se leagă rana cu un prosop, dar sângele trece prin el. Se produce o agitație și mai marc. Se bate în ușă cu pumnii. Totul se transmite altor camere, care și ele se agită. Puțin după aceea se deschide ușa, dar nu apare Bălțatu, ci un altul, care se face a nu ști ce-i cu zgomotul, îl ia pe cel plin de sânge și îl scoate afară. După o jumătate de oră, omul revine, pansat și cu copci prinse în locul spărturii. Bălțatu n-a mai apărut pe secție. Am înțeles, totuși, că nimic nu-i poate opri pe zbirii stăpînirii să ne distrugă, să ne extermine.

După scoaterea din „carantină”, odată instalați în camera 12, noi, buzoienii, luăm inițiativa de a face rugăciunea împreună, dimineața și seara, îi avem cu noi pe preoții Costică Stoicescu și lancu Popescu. Toți au primit inițiativa cu satisfacție. Dincolo de mizeriile cotidiene, voiam să menținem strîns legătura cu cele spirituale, oferite de rugăciune. Duminicile se tratau subiecte cu caracter religios-teologic, preoții fiind mult solicitați. Era începutul unei activități care s-a continuat, cu unele adaptări, în tot timpul detenției, în preocupările cu caracter religios găseam un suport moral, de mare folos de-a lungul anilor trăiți între gratii.

Cînd ne scoteau la baie, ne întîlneam mai multe camere. Era un prilej de-a schimba impresii cu vecinii, cu ceilalți din lotul nostru, printre care cu preotul Tănase Iacob și cu doctorii Adrian Pctrescu și Ștefan Păiș.

Într-una din zile, plantonul Lindau se apucă de întocmit un tabel cu datele personale ale oamenilor din secție: numele și prenumele nostru, al părinților, profesia, vîrsta. Mai trebuia să precizăm cuantumul condamnării, precum și natura ei: muncă silnică, detenție grea, închisoare corecțională. Ca urmare, vreme de cîteva zile ne agităm, lăcînd tot felul de presupuneri. Se vorbește insistent că vom fi obligați să muncim pe diferite șantiere. Despre Canal, unii ziceau că ar fi o șansă, că mîncarea va fi mai multă, poate mai bună, că vom avea dreptul la scrisori, pachete și vorbitor. Cei cu condamnări mari nu ne hazardam în presupuneri.

La cîteva zile, auzim pași pe sală. Zăvoarele ușilor sînt trase. Cineva rostește cuvîntul „mutări”. Ca la un semnal, ne strîngem bocceaua cu lucrurile personale și ciulim urechile. Se deschide și

ușa noastră. În prag apare gardianul și citește o listă. Pe coridor, vedem o coloană de oameni cu bagaje în mână. Printre ei, îl zăresc pe avocatul Anghel Nicolau, fostul meu coleg de barou, fost prefect și parlamentar. Eram vecini. Îl știam elegant, pedant. Acum părea un vagabond. Ne facem semne de salut și încurajare. De-atunci, nu l-am mai văzut niciodată. De la noi este strigat Ionel Stănescu. Avea o condamnare de 7 sau 8 ani. Preoții Stoicescu și lancu Popescu, deși aveau aceeași condamnare, nu sînt chemați. Ne dăm seama că trierea fusese stabilită de la securitate. Nu sînt scoși nici doctorii Adrian Petrescu și Ștefan Păiș, cu pedepse de 2 ani, și nici preotul Iacob Tănase, cu 7 ani. Un fel de explicație ne dă gardianul: „S-a făcut separarea oilor de capre”.

Din cameră, rămăseserăm cam o treime. Pe sală, vînzoleală. Îl zărim pe Bălțatu care-și mîna „oile”, agitînd nelipsitu-i rețevei. Deci asta era. Rămăseserăm noi, „caprele”. Pe cei plecați îi consideram privilegiați, crezînd că se vor bucura de un regim mai bun.

Au trecut zile, poate săptămîni. Unele loturi au plecat la Canal. De la Lindau aflăm că mult nu vom mai fi ținuți în secție. Poate vom fi duși în celular sau, ferească Sfîntul, cum zicea el, să nu ajungă vreunul la temuta „Zarea”.

Nu trece mult timp și gardianul ne anunță: „Bagajele și afară, incolona-rea cîte șapte în rînd”. Ieșim din secție și în față ni se profilează impresionanta clădire a celularului. Nu are decît o intrare, celelalte fiind blocate. În noaptea întunecoasă, intrarea mi se pare a fi gura unui balaur gata să-și înghită victimele. Deasupra ușii văd o cifră: 1912, anul nașterii mele.

Îi trecem pragul, cu un fior care ne străbate șira spinării.

Aflasem, în mare, cum era viața de celular. Știam că celulele sînt mici, mult mai mici decît camerele de la secție, și că supravegherea era extrem de severă. Și gardienii sînt mai exigenți, în comparație cu ceilalți.

Clădirea celularului o asemănăm cu un balaur uriaș, cu 312 guri, gata să ne înghită.

Odată ajunși în fața lui, un gardian ne arată cu mîna, în sus, spre scări. Ca primă impresie, cînd pătrund pe ușa de la parter, simt că intru într-o hrubă care duce pe alt tărîm. Parcă te apasă ceva, să te strivească. Urcăm pînă la ultimul etaj al celularului, trei. Forma clădirii este aceea a unui imens „T”. Brațele sînt cunoscute sub denumirea de „lunga” și „scurta”, asemănîndu-se cu brațele și coada balaurului. Plasele de sîrmă, întinse de-a lungul

și de-a latul „T”-ului, care izolează orice legătură posibilă între etajele superioare și cele inferioare, te copleșesc. Sus, la trei, ne întâmpină un om masiv, cu fața pătrată, cu maxilare puternice. Un adevărat uriaș. Este renumitul Maier, de serviciu în seara aceea. Cu un gest marțial, ne arată încotro s-o luăm, atenționându-ne să nu scoatem o vorbă. Mergem pe latura scurtă a „T”-ului și ne oprim la capăt. Ne deschide ușa, pe care citim cifra „312”. Este ultima gură a balaurului. Încăperea e cu mult mai mică decât la secție, înspre fundul ei, lipit de peretele cu fereastra, se află un prici din seinduri. Nimic altceva, decât nelipsitele tinete. Constatăm imediat că sîntem pînă în fiecare clipă printr-o gaură făcută în ușă și acoperită pe dinafară cu un căpăcel: vizeta.

Cînd sîntem scoși la „program”, încercăm, în mare grabă, să ne satisfacem necesitățile la closet, așa cum se tolera în secție.

Nici vorbă de una ca asta. Aici, în celular, gardianul ne însoțește pe tot traseul, și, văzînd ce am vrea să facem, ne spune răstit: „Ce faci, mă! Aici este celularul. S-a dus cu boieria de la secție”. Ne întoarcem în celulă, cu gîndul să ne acomodăm regulilor. Pînă la ora programului de după amiază, ne ținem cu mîinile de burtă, suportînd crampele. De acum încolo, ne vom regla necesitățile fiziologice în funcție de programul zilei. Cîtva timp ne-a fost greu, dar, vrînd-nevrînd, ne-am adaptat. Primim gamele și linguri fiecare, iar pentru băut apă, ni se dă o singură cană. Cu ea ne turnăm și cînd aveam de spălat rufe și cînd ne spălam. Acesta ne-a fost inventarul cît am stat în celulă.

Știam că regimul de celulă aplicat unui condamnat se limita la un număr de luni, după care, cel în cauză era ținut la comun, în camere mai mari; pentru ca, după o perioadă, să fie readus în celulă. Sub regimul comunist, se tindea la distrugerea omului, prin ținerea sa, un timp nedefinit, în celulă. Mulți și-au găsit sfîrșitul aici. Cîtă vreme au fost împreună, Mircea Vulcănescu și profesorul Ioan Petrovici, oameni de cultură cunoscuți, au conceput o enciclopedie a României, în 12 volume. Toți știam de această inițiativă. Din nenorocire, Mircea Vulcănescu a fost înghițit de gura balaurului; profesorul Petrovici n-a mai avut energia să ducă planul la bun sfîrșit. Tot acolo, într-o celulă, și-a găsit sfîrșitul Istrate Mircescu, mare jurist, dotat cu inteligență sclipitoare pe care, cum știm, o folosea, uneori, în sens negativ, într-un moment de destăinuire afirma: „Am luat examenele cu brio. Acum l-am luat pe cel al prostiei: cu urechile la posturile de radio apusene, n-am sesizat că sîntem sub șenilele tancurilor, cînd am acceptat să particip la o *organizație*”.

Tot în celulă a terminat cu cefe pămîntești și scriitorul Constantin Gane, cunoscutul autor al volumelor *Trecute vieți de doamne și domnițe*. La fel, generalul Grigore Negoiescu, fostul meu comandant de regiment. Un viteaz, nu altceva. Mult au ținut la el ostașii aflați sub comanda lui. Cînd Lam văzut în ce mizerie s'î^{fr} zbătea și cît de mult se deosebea de cel pe care-l știam pe vremuri, nu m-am putut abține să nu-l îmbrățișez.

Starea de promiscuitate în care eram ținuți ne făcea să contactăm diferite maladii. Cînd procurorul Traian Ambrozie din Iași s-a îmbolnăvit, medicii i-au recomandat un tratament, pentru care era nevoie de consimțămîntul său. Iată răspunsul dat: „Din punct de vedere moral mă opun, fiindcă atunci cînd am fost arestat eram perfect sănătos. Numai condițiile în care sîntem ținuți m-au adus în starea asta. Din punct de vedere medical, însă, sînt de acord cu tratamentul”.

Baia și scuturatul, ce se făceau aproape săptămînal, ca și scoaterea la plimbare, le executam mai multe celule odată. Atunci aveam prilejul să ne vedem vecinii, să ne facem semne. Mai toți ne încurajam unii pe alții

cu „Ține-te bine! Trebuie să rezistăm!”. Odată, la scuturatul păturilor în curte, i-am putut vedea pe ceilalți buzoieni: doctorii Adrian Petrescu și Ștefan Păiș, și pe preotul Iacob Tănase. Bucurie marc. Altă dată s-a întâmplat să ne și vorbim. Fuseserăm chemați la grefă ca să ni se spună că recursul fusese respins. Doctorul Petrescu îmi zice, amărît: „Nici un semn, domnule Păun, pentru anul acesta. Cred că voi face cele 8 luni, cît mai am de făcut. Să dea Dumnezeu s-o duceți pînă va veni ziua aceea”. De cînd s-a eliberat, nu l-am mai văzut.

Cu fiecare zi ne simțeam mai stingheriți de supravegherea insistentă a gardianului. Și asta în celularul nou, fiindcă pe celălalt, „Zarea”, îmi va fi dat să-l cunosc peste alți ani.

După o scurtă refacere (cum consideram noi regimul alimentar de la închisoarea Brașov), iată-ne în temuta temniță a Aiudului unde, mai mult decît orice, ne luptam cu foamea. Nu i te puteai opune, oricîtă voință ai fi dovedit.

La baie, am văzut ceva hidos. Schelete mișcătoare. Unii fuseseră grași și nu le mai rămăsese decît pielea, care le atîna în jos, ca un șorț. Pe ambele șolduri, toți aveau un fel de crustă, de culoare vînată. Scîndura pe care stăteam zi și noapte făcuse să se tăbăcească pielea. Unii erau așa de slabi, îneît te mirai că se puteau mișca. Încă nu ne lămurisem care era pricina.

Pe lîngă bucățica de pîine sau turtei și nelipsitul terci, mîncarea consta dintr-o fiertură de verdețuri cu cîte o bucățică de cartof, dacă se nimerea, și foi de varză.

Nu mai aveam vlagă în mine. Nu mă durea nimic, nu tușeam, nu aveam nici o meteahnă. Dar mă părăseau puterile. Într-una din zile, îl văd pe părintele Stoicescu, ceva mai tînăr decît mine, că mi se adresează, cu hotărîre în glas: „Vă rog să primiți din partea mea, la fiecare masă, patru- cinci linguri de mîncare. Eu sînt mai tînăr și o pot duce și așa”. Mă uit la el cu cîtă dragoste frățească îmi oferă din hrana lui, atît de insuficientă, ca să-mi vină în ajutor. I-am apreciat gestul în vorbe cît mai alese și i-am răspuns că nu pot accepta una ca asta. Aici fiecare are destinul său, fiecare își duce crucea cît poate. Gestul preotului nu l-am uitat niciodată.

La un moment dat, observ că gleznele îmi sînt umflate. Le arăt și celorlalți din celulă, dar nu descoperim care ar fi cauza. Stăteam întins pe scîndura goală, la orizontală, evitînd mersul și efortul, oricît de mic.

Sînt îngrijorat. Cer să fiu scos la vizita medicală. Medicul, mărunt de statură, pe care-l chema Raica, după cum am aflat

ulterior, consulta om după om, în ordinea celulelor. N-aveam voie să vorbim unul cu altul. O muțenie generală, mai cu seamă că de față era gardianul Maier, cel atît de temut. Sînt consultat atent la plămîn. Nimic. Mă palpează la ficat. Nimic. „Ce te doare?” mă întreabă. Îi arăt picioarele umflate. Cînd le vede, nu mai continuă consultația. Îi spune gardianului: „Uite unde ajungem! Va trebui să umplem un etaj numai cu aceștia. E caz tipic de cașexie”. E prima oară cînd aud cuvîntul. Mă anunță că voi fi internat pe latura etajului, alături de cei care șuieră de această boală: cașexie.

întors în celulă, cînd spun diagnosticul, Șercăianu, medic veterinar, tresare. Cașexia este consecința nealimentării. Lipsa de proteine și insuficiența alimentației duc la o mizerie fiziologică, ce se manifestă, la început, prin umflarea picioarelor. Cînd înaintează, e fatală.

Așa se face că sînt mutat pe latura etajului trei, unde sînt numai bolnavi de cașexie. Voi sta aici toată vara și toamna lui 1950. în noua celulă, de la Jean Agapie, veteran al Aiudului, aflu că în fața celei noastre este camera numită de toți „anticamera morgii” și că acolo ajung cei fără scăpare. Am văzut destui care s-au perindat prin acel loc, de unde erau duși spre morga închisorii, înainte de a fi aruncați în groapa comună.

Odată făcută cunoștința cu ceilalți bolnavi de cașexie, încep acomodarea cu noua mea viață. Dintru început, dispare orice rezervă între noi, dat fiind că auziseră cine-i noul colocatar. Agapie făcea legătura cu vecinii și de pe lungă, și de pe scurtă T-ului. Avea ustensile cu care reușea să miște vizeta, ca să poată vedea cine circulă pe coridor. O făcea cu mari riscuri. Știa pe mulți din cei ieșiți la „plimbare” sau la „scuturat” păturile.

Agapie mă anunță că vizavi, în anticamera morgii, este un nou venit, un oarecare Edu. Cînd aud numele tresar și mă alătur lui, să-l pot vedea și eu. în adevăr, este fostul meu pleg de clasă de la liceul Hașdeu din Buzău, pe numele lui de catalog Edu St. Radu.

La cîteva zile, sînt scos la vizita medicală. în camera de consultații, îl întîlnesc pe Edu. Schimbăm în șoaptă cîteva vorbe. Are ceva la plămîn, îmi spune, dar speră că-i trecător. Ar avea nevoie de medicamente, dar de unde. Medicul, cînd mă consultă, îmi spune că pot scrie acasă, să-mi trimită medicamentele pe care mi le va prescrie, dacă familia o poate face. Pune o singură condiție: medicamentele să fie ținute în dulapul camerei de consultații și să dispună de ele, dîndu-mi și mie cît crede de cuviință. Accept condiția, cerîndu-i să distribuie din ele și lui Edu. Primește. Văzîndu-mi îmbrăcămintea jerpelită, spune că pot scrie să-mi

trimită și ceva, în locul zdrențelor de pe mine.

În aceeași zi, primesc o carte poștală să scriu acasă după medicamente și după ceva de-ale îmbrăcăminții. Îngrijorarea pricinuită de boala cu care venisem în celulă dispare întrucîtva. Aici se dă o alimentație puțin diferită. Terciul era o leacă mai dulceag, iar de două ori pe săptămînă ni se dădea și felul doi: un ou sau griș. A durat cam o lună. La secția de cașexici, gardienii erau, uneori, ceva mai toleranți. Cînd mergeam la vizita medicală,

întîlneam multă lume de care auzisem. Îi menționez pe Romulus Dianu și pe Romulus Seișanu. Îi cunoșteam din articolele și comentariile publicate în ziarele „Curentul” și „Universul”. Pe Dianu îl voi reîntîlni la mina Baia Sprie.

Acolo l-am văzut pe fostul ministru de finanțe și om politic, Mircea Cancicov. Mic de statură, slab, numai piele și os, urîtel la față. Ascundea aceste defecte, prin ținuta vestimentară de o eleganță fără egal. Îmbrăcat într-o pereche de pantaloni scurți de vară, în cămașă albă și ciorapi trei sferturi, părea a fi un adevărat „domn”, cum fusese cîndva. O dată îl aud plîngîndu-se medicului despre neplăcerea ce o are de pe urma unui medicament prescris ca tratament. Doctorul Ranca îi atrage atenția că, ori de cîte ori are nevoie, să ceară gardianului să-l scoată la vizita medicală. De față era Maier. Parcă și azi îl văd pe Canciov luînd o poziție de apărare, cu un gest făcut cu mîna. Arătă spre Maier și vorbi astfel: „Nu pot, domnule doctor, să cer asta fiindcă numai cînd îl văd cum se uită la mine mă bagă în sperieți”. Maier nu spune nimic, ci doar mustăcește, mîndru de faima lui. Mai avea doi frați, gardieni și ei. Se vorbea, pe atunci, că Aiudul este dominat de „dinastia” Maier.

Dar să revin la colegul meu de clasă. Era originar din comuna Urechești, județul Rîmnicu Sărat. Absolvise cursurile Facultății de drept, s-a căsătorit și a avut doi copii. Nu s-a eschivat de la îndeplinirea datoriilor de cetățean și bun român. A răspuns la toate concentrările și mobilizările anterioare războiului. Era ofițer în rezervă, ca și mine.

L-am întîlnit în două momente importante. În timpul războiului, cînd amîndoi purtam uniforma de locotenent de cavalerie. El venea din spital. Era palid și suferind. Avea pe piept panglica ordinului „Steaua României”. Mi-a mărturisit: „Port în plămîin urmele unei schije. O jenă în piept. Pentru mine, războiul s-a terminat. Nu mai sînt bun de lupta în tranșee. Voi căuta să insuflu copiilor mei același sentiment al datoriei față de Țară, pe care l-am trăit eu.” Acum ne întîlnim din nou, în altă tranșee, dar în inimi arde flacăra speranței în zile mai bune și mai sigure pentru neamul românesc. El, însă, zace pe patul de suferință, trăindu-și ultimele clipe.

Din medicamentele pe care le-am primit, medicul i-a oferit și lui. Mare bucurie i-am produs. Credea, spera încă în efectul miraculos al medicamentelor. Nu știa cum să-mi mulțumească. Dar ce folos! Ultima licărire de viață i se stinge în toamna posacă a acelui an - 1950.

S-a vorbit mult de foamea îndurată de noi prin temnițele comuniste. Chinul provocat de foame era îngrozitor. Visai că te ospătezi numai cu bunătați împărătești. Te săturai în vis, dar te trezeai strângându-ți abdomenul cu mâinile. Uneori se purtau discuții despre tot felul de rețete culinare. O făceau oamenii, ca să uite zvîrcolirile stomacului, ros de foamea cea de toate zilele.

Într-o celulă alăturată, se aflau mai mulți bătrîni. Erau hămesiți, bieții de ei. Într-una din zile, unul din ei moare. Cînd se făcea numărătoarea, de două ori pe zi, prin schimbarea gardienilor, trebuia să te aliniezi, deci să fii în picioare, ca să se constate că ești prezent la predarea-primirea efectivului. Se întîmpla, totuși, ca vreunul să fie bolnav, sau în neputință de a sta în picioare, pînă se făcea numărătoarea. Atunci, stătea întins pe dușumea sau pe prici. Gardianul îl număra și pe acela.

În celula bătrînilor, mortul a fost ținut ca prezent două zile, vreme în care ceilalți au luat și porția lui. Au stat cu mortul lîngă ei, în celulă, ca să poată mîncă o fărîmă de mîncare în plus.

Relatez un alt caz. Într-o seară, ni se dăduse un arpacaș gros cu marmeladă, în cantitate neobișnuit de mare. Toți am mîncat pe săturate. Într-o celulă, datorită faptului că au dat, deodată, așa de mult stomacului, mai toți s-au deranjat, din care cauză au umplut tinetele cu murdărie. Deranjamentul a continuat, totuși. Unul din ei și-a golit gamela plină cu arpacaș, răstumînd-o pe o cîrpă, după aceea, în mare grabă, și-a făcut nevoile în ea. A doua zi dimineața a golit-o, a spălat-o la robinetul de la closet, după care, întors în celulă, și-a pus arpacașul de pe cîrpă în ea, mîncînd tot conținutul. Ceva de necrezut, dar s-a întîmplat întocmai, în vara anului 1950.

Din celula vecină, înainte de a se închide ușa, după ce s-a servit „masa”, am auzit următorul dialog: „Domnule șef, mic nu mi s-a dat nici o felie de cartof. Uitați-vă!” Și-i arată gardianului conținutul gamelei, pe care-l vîntură cu lingura. Aud vocea guturală a lui Maier, aflat de-acum în fața celei noastre, adresîndu-se bucătarului, un vlăjgan de la drept comun: „Bine, mă, a fost vorba să aibă fiecare măcar un cartof în gamelă. Dă-i ăsta via cît i se cuvine”. Cel năpăstuit primește cîteva linguri cu niște felii de cartof.

Spectrul foamei ne urmărea permanent. Chipul oamenilor o dovedea fără nici o îndoială. Cînd se apropia ora mesei, se producea un fel de agitație. Se umbla la punga cu firimituri, la gamelă, după care începeau pronosticurile: „Ce-o fi astăzi?” Unii sesizau – după zgomotul pe care-l făcea polonicul în hîrdău – dacă-i groasă mîncarea sau e zeamă lungă. Și asta dura pînă se apropia

hîrdăul de celula noastră. Îi vedeai pe oameni cu privirea fixată într-acolo, spre hîrdăul din care-și primeau așa-zisa mîncare. După aceea, se îndreptau cu gamela strînsă în mînă către prici, care le era și pat, și masă, și loc de odihnă peste zi. Toți tac și sorb lingură după lingură, pînă la ultimul strop de zeamă, pînă la cel din urmă bob de arpacaș. Nici nu știi cît durează muțenia: o clipă, minute, o veșnicie. Știi că s-a terminat după zgomotul pe care-l fac lingurile, care răzuie fundul și pereții gamelei. Atunci, dincolo de uși, se aude „simfonia gamelelor”. Un sunet propriu, pe care numai cei care au fost acolo îl cunosc.

Aceasta era realitatea. Scriind, mi-au venit în minte cîteva versuri ale lui Arghezi, din poezia *Cîna*: „Livizi ca strigoi și șui / strîmbați din umăr și șold și picior / în blidul fierbinte cu abur gălbui /își duc parcă sîngele lor.” Și din *Foamea*, a lui Nichifor Crainic, așa cum mi-o amintesc: „în tara turmelor și a pîinii / visez o cină cu ciuperci / Lăsați-mă să-acir cu cîinii / la raiul unui troc cu terci. O, Tu, prea bunule. Tu care / din doi ciortani și cinci colaci făcuși un munte de mîncare / să sature gloate de săraci / repetă minunea și ospătează mii de guri / iar mie ascultă-mi rugăciunea: / dă-mi coșul cu firimituri.”

În cursul verii lui 1950, sînt chemați la cabinetul medical deținuți cu condamnări de la 12 ani în sus. Cînd mă vede Raica, medicul închisorii, Iară a mă întreba ceva, mă trimite la celulă, cu următoarea mențiune: „JMu-i de dumneata acolo”. Din momentul acela, începem a face tot felul de presupuneri, care de care mai fanteziste.

Prin vizetă, am urmărit cum, rînd pe rînd, au fost coborîți cei aleși de medic. Aveau bagajele cu ei. Plecau, deci, din celular. Unde? Mister, bănuiam că „acolo” o vor duce mai bine, că vor avea posibilitatea să scrie familiilor, să primească pachete, să aibă vorbitor, etc. De un lucru erau siguri: au scăpat de foame, de zidurile strimte ale celulei.

După o vreme, observăm iarăși agitație în celular. Ne lămurim numai- dccît. Cei de la etajele inferioare sînt scoși în fabrică, la muncă. Deocamdată, sînt mutați la parter. Etajul trei este și el asaltat cu întocmirea de liste, pentru înscrierea celor care cunosc o meserie practică. Din celula mea a fost scos Virgil, un bucureștean. S-a bucurat nespus de mult că scapă de celulă. Vecinii uc puneau la curent cu modul de viață din fabrică. Se găsea de lucru și pentru cei mai neputincioși, cum mă consideram și eu. Important era faptul că în fabrică mîncarea era mai bună și

mai multă. Așa se vorbea. Pe lângă aceasta, oamenii aveau posibilitatea să stea la aer mai multă vreme, dar nu tot timpul. Tot atât de important era faptul că exista perspectiva unor scrisori, pachete și alte avantaje, bineînțeles în raport cu randamentul muncii.

Începuse să-mi surîdă o evadare, o schimbare a modului de viață. În decembrie, la una din strigările ce se fac, răspund că știu să lucrez rotărie, meseria tatălui meu. Deși se cerea o forță fizică mare pentru această meserie, m-am încumetat, simțind nevoia să ies dintre pereții celulei, să respir aer curat. Și astfel mă văd trecut pe listă, ca rotar. A doua zi mă și văd mutat la parter. Sînt scos la lucru, în fabrică. Doream să văd cerul deasupra mea, să-mi umplu plămîinii cu aer curat. Voiam să profit de prilej ca să recuperez ce pierdusem din punct de vedere fizic. Și nu numai acesta era scopul pentru care doream să ies din celulă. Era neapărat nevoie să cunosc oameni noi sau să întîlnesc cunoștințe vechi. Să schimb informații, idei, să ne simțim slrîniși laolaltă.

Cei ce lucrau mai de mult m-au inițiat în amănuntele de care trebuia să țin seama neapărat. În primul rînd, să nu plec din celulă fără gamelă și lingură. În consecință, le-am prins de betelia pantalonilor, la șold. Masa o luam acolo, în fabrică. În al doilea rînd, să mă feresc a vorbi vreunui necunoscut. Am fost prevenit că erau mulți informatori, fiindcă în fabrică lucrau deținuți aparținînd tuturor curenților politice.

Înainte de a intra în fabrica propriu-zisă, sîntem numărați unul cîte unul. Mi se înmînează o fișă, pe care, la intrare, trebuie să o pontez. În baza pontajului, oamenii primeau unele drepturi bănești, cu care își puteau cumpăra, de la cantina improvizată, țigări și ceva alimente. Fișa avea un număr care ne reprezenta. Eram de-acum un număr și un lucrător. Nu m-au repartizat la rotărie, văzîndu-mă așa de pirpiriu, ci la secția de tinichigerie, unde se lucrau sobe de gătit din tablă, cazane și altele. Lucram afară, în frig. Mi s-a dat să tai tablă grosicioară, cu o foarfecă manevrată manual. Era o muncă brută, care cerea efort fizic. Manevram în tăcere foarfecă, neuitîndu-mă nicăieri. Înainte de masă vine la mine preotul Stoicescu, bucuros că mă vede. Lucra undeva prin apropiere. Îmi propune să vin în pauza de masă la niște butuci de lemn, unde se întîlnesc buzoienii. Am astfel prilejul să aflu vești de tot felul. Nici nu știu cum trec minutele.

În zilele următoare, înainte de a intra pe poarta fabricii, sîntem adunați și, timp de o jumătate de oră, un personaj civil, vorbind românește cu accent maghiar, încearcă să ne facă

„educație”. Caută să ne convingă că partidul de la putere dorește să ne întoarcem în societate, schimbați din punct de vedere al orientării politice. Pentru a fi mai convingător, dă ca exemple pe celebrii criminali care ne îngroziseră pe vremuri: Sile Constantinescu, ce-și omorîse părinții, și Blazian, medicinistul, ucigașul prietenei sale, pe care o ciopîrtise în bucăți și o expediase, sub formă de colete, în diferite orașe ale țării. Ni s-a vorbit și de odiosul asasin Berilă, din Galați, ucigașul unei familii întregi. Ca încheiere, ne asigură că societatea, prin partidul comunist, intenționează să i elibereze pe cei menționați, fiindcă vor fi utili clasei muncitoare românești. Îl ascultam, n-aveam încotro, dar opinia ne era alta. Cei prezenți vorbeau încet între ei, fiind aproape absenți la cele ce li se spunea. Rețineau doar frînturi din vorbele străinului. Comentam, totuși, cu toții, procedeul folosit, pentru așa-zisa „educare” politică a deținuților din Aiud.

După plecarea tipului cu educația politică, ne îndreptăm spre locul de muncă. Erau, oare, o realitate sau o simplă iluzie aceste zile de lucru în fabrică? Mă voi lămuri ceva mai târziu.

Scoaterea la lucru îmi oferă, așadar, posibilitatea unui contact mai strîns cu mai vechi sau mai noi cunoștințe. Am prilejul să-l cunosc pe colonelul Sorescu, șeful de stat major al Corpului de Cavalerie, sub comanda căruia se afla Divizia 9 Cavalerie și regimentul meu, 3 Roșiori, cu care am luptat tot timpul războiului. Am depănat împreună firul amintirilor legate de diferite episoade. Absolvisese școala superioară de război și era un adevărat intelectual. Avea puterea să facă abstracție de locul unde ne aflam.

O altă persoană întâlnită în fabrică a fost Baldovin, care profesase avocatura în baroul de Ilfov. Fusesse consilier la Curtea de Apel din Cernăuți, unde, ca magistrat, se arătase a fi om integru. Era cunoscut cu doctorul Liviu Cîmpeanu, cunoscutul chirurg care aplicase, în Brașov, un procedeu propriu de anestezie locală. Pe Baldovin îl cunoscusem pe linie profesională. Ca deținut politic, avea un moral foarte ridicat. Privea lucrurile cu obiectivitate și maturitate. Știa să disceamă un zvon de un fapt real. Era pregătit pentru drum lung și avea convingerea că, la capătul lui, vom avea satisfacția îndeplinirii năzuințelor noastre. Abia peste ani și ani am aflat că a încetat din viață. N-a mai apucat să ajungă la capătul dramului. Dramul lui s-a închis în temnița Aiud, prin 1960. Chipul și gândurile sale le-am purtat cu mine, pe oriunde am fost.

Mă bucuram văzîndu-mi prietenii, ascultîndu-le părerile și

înfrimându-i asupra evenimentelor politice, așa cum le aflam. Dar împrejurările au curmat aceste perspective. Evident, mă simțeam oarecum mai bine în postura de lucrător în fabrică. Limitat la viața prezentă, lăsasem într-un ungher ascuns durerea că-mi pierdusem libertatea. Pentru moment eram satisfăcut de revederea cu prietenii. Nu bănuiam că bucuria îmi va fi întunecată de ofițerul politic al închisorii.

Într-una din zile, la intrare, văd că fișa mea nu mai e la locul ei. Un fior mă străbate prin tot corpul. Cei mai vechi încearcă să mă liniștească, presupunând că, probabil, voi fi chemat la grefă, în vreo problemă juridică. Alții emit părerea că s-ar putea să fiu cercetat în legătură cu cineva aflat în anchetă.

Dar lucrurile n-au stat așa. Sînt oprit și introdus într-un birou, situat chiar la poartă. Acolo erau doi ofițeri de securitate. Încep a mă întreba cum mă simt în fabrică, cum am dus-o în celular și pe unde am mai fost, din momentul arestării. Le răspund în cuvinte măsurate. Văzîndu-mă reținut în răspunsuri, devin ceva mai insistenți. Vor să știe mai multe despre legăturile mele cu Eugen Iliescu, care făcea parte din lot cu mine. Le-am dat a înțelege că relațiile între noi doi nu aveau un caracter special. Nu sînt satisfăcuți. Insistă să le spun ce am discutat cu Eugen Iliescu la închisoarea din Brașov. Enervați, mă întreabă direct: „Ce-i cu testamentul făcut la Brașov lui Eugen Iliescu?” Neg orice cunoștință despre existența vreunui testament. „Cum, chiar nu știi nimic?” „Nu”, le răspund calm, deși chiar eu îl redactasem. O făcusem în mare taină. Un exemplar îl luase el, altul rămăsese la mine. îl cususem în vatelina scurtei. Văzînd că nu pot obține informația dorită, mi se adresează ferm: „Scoate-ți scurta și dă-o încoace, să-ți arătăm că n-ai fost sincer și deschis cu noi”. Îmi iau scurta, o descos la umeri și acolo, în vatelină, găsesc exemplarul testamentului. îl desfac, îl citesc și-mi spun: „Noi știam totul, inclusiv locul unde-l țineai ascuns, dar am vrut să-ți verificăm sinceritatea. Te va costa scump. Aici, în Aiud, s-a zis cu scrisoare, pachet, fabrică. Vei merge înapoi. în celulă ți-c locul”. Tac și prin minte îmi trec puținele bucurii din zilele cît am fost scos la lucru dar, în același timp, și perspectivele sumbre. Nu mai e nimic de făcut, sînt la dispoziția lor, ei îmi pot hotărî destinul după plac.

Îmi iau bagajele și-i urmez. Ca să mă impresioneze, unul mă avertizează că locul meu e acolo unde-s cei ncsinccri și periculoși.

În tăcere, ies al ară, urmîndu-i. Văd că se îndreaptă spre celular. Urcăm pînă la etajul trei. Gardianul, tot Maier, mă întîmpină: „Nu ți-e bine acolo, de vii înapoi?”

Fac cunoștință cu latura de nord a celularului, fără soare și friguros. Gardianul deschide ușa unei celule, după care trage cu putere zăvorul în urma mea.

Doi ani mai târziu, la mină, aflu ce s-a întâmplat cu Eugen Ilescu. Dus la Gherla, a fost chinuit, batjocorit în așa hal, încît n-a mai putut rezista și a mărturisit totul. Curînd a și murit, în chinuri groaznice.

În noua celulă, odată încuiată ușa, stau în picioare, cu bagajul în brațe și mă uit la noii conviețuitori. Mă prezint – așa cum este uzanța – și dau mîna cu fiecare în parte. Cel mai în vîrstă este generalul Ionescu Ion, viori în privire, încă tînăr pentru gradul său. Un altul este Popa, din comuna Ținea, județul Bihor, căruia îi lipsește brațul stîng. Celălalt se recomandă cu numele de Șerban, fost plutonier de jandarmi. Toți trei au condamnări mari. Cînd îmi află profesiunea și că sînt din Buzău, generalul pare și mai vesel. Făcuse și el liceul la „Hașdeu”, ca și mine și fusese căsătorit cu sora unui coleg al meu, fata generalului Spirescu. Sta în casa din capătul străzii unde locuiam.

Toți sînt curioși să știe cît mai multe despre mine. I-am rugat să aibă răbdare, să-mi revin. Le-am spus totul, cu oarecare rezervă, ceva mai târziu.

Constat că toți trei erau îmbrăcați ca pentru vreme de iarnă, cu paltoane, căciuli. Erau cam zgribuliți. Cerul plumburiu făcea ca celula să fie la fel. Geamurile aveau pojghiță de gheață, mirosul – pestilențial. Cîtă deosebire între ce este aici, în celula aceasta și cum era afară, în curtea fabricii! Cele cîteva zile, cît fusesem scos la lucru, mă făcuseră să uit de mizerie și de promiscuitate. Un suspin adînc și iată-mă coborît în grota pe care milițienii o numesc cameră. Ocup și eu un locșor, alături de ei, pe priciul gol, fără saltea, de sub fereastra celulei. Îndată simt curentul rece care pătrunde dinspre nord, prin ferestrele cu defecte de închidere. Fabrica, oamenii cunoscuți, subiectele discutate, atmosfera găsită mi se par ca fiind din cu totul altă lume.

Privesc în jur și mă forțez a mă deprinde să trăiesc cu acești oameni necunoscuți. Trebuie să mă supun rînduielilor nescrise ale celulei. Mă privesc cu curiozitate, doritori să știe cine sînt, de unde vin și ce-i cu mine, așa cum și eu gîndesc despre ei.

Fetele sînt străvezii, obrajii supti de frig și de foame. Îmbrăcați așa cum sînt, par a fi într-o hrubă, într-un fund de peșteră. Îmi sînt străini la chip. Speriați, poate, că le tulbur liniștea și viața, de neimaginat pentru cei de afară.

îndată după sosire, aud cîteva bubuituri în pereții laterali. Vecinii cer să li se spună și lor ce s-a întîmplat și cine-i noul venit. Li se comunică evenimentul, cu mîna făcută pîlnie la gură. Astfel se transmite, din celulă în celulă, cine i-a tulburat. Sînt curioși să alle cu ce vești politice vin. Generalul Ionescu, mai comunicativ decît ceilalți doi și mai competent, înregistrează tot ce relatez, iar în final trage concluzii. Este primul care sparge gheața „convorbirilor” și apropierii dintre noi. Poate și pentru faptul că este originar din Buzău și că avusesem profesori comuni la liceul „Hașdeu”, pe care îl frecventasem în epoci diferite. Șeful de promoție fusese Eugen Iliescu. Amîndoi ne bucurăm că putem scoate din desaga amintirilor întîmplări, oameni, fapte, care să ne apropie. Mi-a povestit viața lui de copil crescut la țară, de părinți cu frica lui Dumnezeu și respect față de semenii. Deși ieșise ofițer de vînători de munte, își petrecea concediile în satul lui. Ținuse strîns legătura cu glia și chiar mai tîrziu a lacut-o, cînd devenise ginerele generalului Spirescu. Luptase și în primul război, pentru Unirea cea Mare, cînd fusese rănit. Mi-a povestit și amănunte din vremea cînd a fost comandantul unui pluton din garda regală de la palatul Peleş, pe vremea regelui Ferdinand și a reginei Maria. O dată pe săptămînă, era invitatul perechii regale, la masă. Îi rămăseseră întipărite în memorie clipele trăite în preajma celor doi suverani ai României Mari.

Povestea cum, de multe ori, regele Ferdinand se retrăgea singur prin parcul palatului și în pădurea apropiată, plimbîndu-se iară vreun însoțitor. Desigur, se luaseră măsuri de supravegherea împrejurimilor, în așa fel îneît regele să nu observe. A rămas cu impresia că doar titlul și calitatea celor doi suverani îi făceau să fie ceva mai aparte decît o familie obișnuită a supușilor peste care „domneau”.

L-am întrebat pe generalul Ionescu despre motivul întemnițării sale la Aiud. Iată ce mi-a relatat:

Era ofițer de stat major, în ultima vreme lucrînd într-o secție a Marelui Stat Major, cu gradul de colonel (cînd l-au scos din cadrele active ale armatei l-au avansat general). În această calitate, avea acces la cifre, date și informații militare, la care nu oricine putea pătrunde. După august 1944, nu s-a putut împăca deloc cu noua orînduire. Își formase convingerea că dinspre Răsărit s-au abătut, de-a lungul veacurilor, numai urgii pustiitoare peste țară. Cu alte cuvinte, era conștient, ca mai toți românii, de

marea primejdie care amenința nația după terminarea celui de al doilea război mondial. Era încredințat că din Răsărit ne amenință două pericole: unul peren, vechi de cînd soarta ne-a așezat, prin naștere, pe aceste meleaguri, la porțile Europei și altul ideologic. Ca militar, ca român nu putea rămîne indiferent. Și-a propus să acționeze cît mai energic. L-a contactat pe profesorul George Mănu, om de mare valoare, considerat atunci a fi persoana cea mai indicată să întreprindă ceva pozitiv. Profesorul era nepotul direct al generalului Gheorghe Mănu, care comandase una din diviziile române în Războiul de Independență din 1877 și care a fost, apoi, prim-ministru. Străbunicul fusese caimacan al Țării Românești. Generalul Ionescu i se alătură fără nici o rezervă. Îl ascultă cu multă atenție și, încă din primele convorbiri, e de acord cu el.

Odată legătura făcută, arc, cu profesorul Mănu, mai multe întrevederi, îi vorbește despre necesitatea înfripării unei organizații politice (în afara oricărei formațiuni existente pînă atunci), care să constituie un obstacol în calea a ceea ce se instaurase la noi în țară după sfîrșitul războiului), denumită „Mișcarea Națională de Rezistență - M.N.R.". Organizația urma să se extindă pe întreg teritoriul țării. Generalul a acceptat să colaboreze cu profesorul Mănu. Ca urmare, i-a pus la dispoziție o serie de date cu privire la secătuirea economiei naționale, în contextul achitării datoriilor stabilite conform prevederilor convenției de armistițiu. Datele au fost folosite de profesor pentru întocmirea unei lucrări detaliate, ce urma să fie trimisă peste graniță.

În procesul intentat, generalul a recunoscut învinuirea adusă, declarînd că în felul acesta înțelegea să se opună comunismului. Era mulțumit de atitudinea sa în cadrul organizației politice, inițiată și condusă de profesorul Mănu.

Îndelung am vorbit și cu celălalt fîrtat de celulă - Popa sau Pop - originar din comuna Ținea, județul Bihor. Invalid de război, fără mîna stîngă (smulsă din umăr), avea o condamnare de douăzeci sau douăzeci și cinci de ani, pentru activitate într-o organizație politică ostilă comunismului. Avea și un frate, inginer, condamnat și el la o pedeapsă mare. Mi-a povestit despre torturile la care fuseseră supuși, în beciurile securității, oamenii căzuți în mîinile anchetatorilor. Fără nici o excepție, loveau nemilos, brutalizau pînă la anihilarea totală a celor ce le treceau prin mîină. Și el a avut de suferit. Norocul lui (dacă noroc se poate numi) a fost că-i lipsea o mîină. Au ținut seama de asta și, într-o oarecare

măsură, l-au cruțat. Omul începuse să ia lecții de engleză, prin perete, de la un vecin. M-am alăturat și eu acestei preocupări. Scria, sau mai bine zis zgîria cuvintele pe cîte o bucătică de săpun, pînă ce le memora. Circulau în acest fel, de la o celulă la alta, și poezii inspirate și concepute acolo, în închisoare. Modul de transmitere a evoluat, cu timpul. Era un mijloc frecvent pentru menținerea moralului.

Seara, după închidere, pînă la ora stingerii, fiind siguri că nu vom fi deranjați, căutam să evadăm din atmosfera apăsătoare a celei. Generalul ne delecta cu o mulțime de cîntece, pe care le intona în surdină. Cădeam cu toții în nostalgia amintirilor.

M-a impresionat mult întîmplarea dramatică desfășurată sub ochii colegului meu de celulă, Popa, în comuna Ținea.

Era cu un an, doi înainte. Un necunoscut a adus știrea, dată ca sigură, că regimul comunist, la putere în România, s-a prăbușit. Că a fost schimbat și că locul lui a fost luat de o coaliție alcătuită din adversari ai regimului, îndată ce a venit știrea în comună, oamenii s-au îndreptat spre primărie, au dat jos steagul roșu și în locul lui au înălțat drapelul tricolor. Toate tablourile cu reprezentanți ai regimului, începînd cu Marx și Engels, au fost luate de la locurile lor și arse în centrul comunei. Se cînta „Deșteaptă-te, române” și „Pe-al nostru steag”. Toți credeau că regele este în drum spre Țară. Starea de euforie a cuprins nu numai întreaga comună, dar și satele dimprejur. Au fost snopiți în bătaie cei ce formau conducerea primăriei și care nu putuseră scăpa cu fuga. Clopotele bisericilor sunau, anunțînd departe marea bucurie.

A fost prima fază a întîmplării. Seara s-a așternut, cu întunericul ei, peste comuna fierbînd de vestea mult așteptată.

A doua zi, aceeași atmosferă. Pe la prînz, însă, apare o mașină care trece în mare viteză prin centrul comunei. Era un jeep, care n-a oprit nicăieri. Oamenii erau pregătiți s-o atace. Aveau asupra lor furci, topoare și, ici-colo, cîte o armă de foc. Reacția n-a întîrziat. În seara următoare, comuna este înconjurată de trupe de securitate, aduse cu camioanele pînă la o oarecare distanță. Au format un cordon, care s-a apropiat concentric, om lîngă om, pînă la periferia comunei. Trupele au luat poziție de tragere, în direcția satului. Totodată, n-au permis nimănui să se strecoare afară. La un moment dat, au apărut alte trupe de securiști, încărcate în camioane, care au străbătut comuna. În trecere pe artera principală, securiștii au tras în aer și pe deasupra caselor.

Oamenii, care mai ieri intonau cîntece de vitejie, își dau seama că situația era alta decît crezuseră.

În cursul aceleiași seri, primăria este reocupată de forțele de securitate. Se dezlănțuie măcelul. Trupele parcurg în marș forțat ulițele satului și trag asupra oricui le apare în cale, fără nici o somație. Femeile, îngrozite, fug cu copiii în brațe să-și caute un loc ascuns, ferit de gloanțe. Țipete răsună pretutindeni. Cîinii urlă prin ogrăzile sătenilor. Popa, care a văzut scenele acestea de groază, a scăpat cu fuga, pitindu-se într-un loc de unde a putut urmări toată grozăvia. Cînd vitele se înapoiau de la pășunat și au dat ochii de sînge bălțit pe ulițe, boncăiau. Cu copitele, scormoneau sîngele amestecat cu țărîna.

Nu se știe cîte victime au fost. Au stat morții întinși pe unde au fost impușcați, pînă a doua zi, cînd au fost luați, pentru a fi îngropați. A urmat vînătoarea celor care ar fi inițiat „rebeliunea”, cum i se spunea. Necunoscuții care aduseseră celor din Ținea vestea despre căderea regimului nu au fost de găsit. Cum veniseră, tot așa dispăruseră. Fusesse o înscenare.

Și cînd te gîndești că nimeni în țară nu avea cunoștință de un asemenea masacru. Nu se publicase nimic, nu se dezvăluise nimic. Și astăzi mă întreb ce-or fi gîndit copiii aceia îngroziți, care fugeau în șuieratul gloanțelor. Or mai fi rămas în viață oameni care au participat la acțiunea aceea?

Oricîtă strădanie am fi depus noi, cei din celulă, să ne îndreptăm gîndurile în altă direcție, foamea ne obseda zi și noapte. Crampele care te cuprindeau măreau chinul provocat de pierderea libertății și de celelalte necazuri îndurate în dosul gratiilor. Refugiul, pe care-l căutai în preocupări străine de mizeriile cotidiene, era pentru a îndepărta obsesia alimentației. Dar foamea le întorcea mereu la prezentul vieții de celulă. Așa am aliat, printre altele, și că generalul Ionescu știa o mulțime de rețete culinare. Dar cu astfel de mîncăruri alese nu ne era dat să ne înfruptăm decît în vise.

Efectele foamei se vedeau la tot pasul. Mă urmăresc și acum siluetele acelea de slăbănogi. Mîndrii feciori ce fuseseră cîndva abia-abia reușeau a-și mișca picioarele. Era dovada elocventă a neputinței lor fizice. Pentru mulți, salvarea o reprezenta scoaterea la muncă, în fabrică. Pentru mine, acest miraj se spulberase.

Mi-aduc aminte de doi foști polițiști din Buzău: Mihai Dușmănescu și Gîrjob, pe care i-am întîlnit la vizita medicală. Cînd dau ochii cu Dușmănescu, mai-mai să nu-l recunosc. Îl știam un tip

voinic. Acum era doar pielea pe os. Atîmău hainele pe el, de parca erau prinse pe un schelet. În adevăr, arătam ca niște fantome.

Din cauza foamei, relațiile dintre noi ajungeau, uneori, să decadă din sfera omenescului. Mi-aduc aminte că, în aceeași celulă, se aflau generalul Ghineraru - tatăl - și fiul său, sublocotenent sau locotenent, ambii foști jandarmi. Merticul de mîhcare era același, și pentru unul, și pentru altul. Și-au pus la un moment dat problema - era pînă-n 1949 - să se salveze, ajutîndu-se unul pe celălalt. Dar cum? Tatăl, ca să se salveze de la pieire, l-a rugat pe fiu să-i cedeze zilnic cîteva linguri de zeamă, dat fiind că era mai tînăr, deci mai rezistent. Fiul i-a replicat că nu-i poate satisface dorința. Ba ar fi bine ca el, tatăl, ncmaiavînd mult de trăit, să-și primească moartea cu un ceas mai devreme, cedîndu-i fiului, pentru a-l salva, o parte din porția lui.

În același timp, traiul - dacă trai se poate numi - în aceeași celulă, genera și simțăminte de înaltă solidaritate umană. Deci, alt mod de a gîndi și de a făptui. Stă mărturie o întîmplare în care a fost implicat Mircea Vulcănescu. Era în celulă cu doi tineri. Frigul îi chinuia în egală măsură. Ca să-i salveze, Mircea Vulcănescu s-a culcat pe ciment și le-a cerut să se așeze pe el, să se lipească de trupul său, spre a se încălzi. Să ia ceva din căldura lui, ca să suporte mai ușor frigul. Se dăruia pe el, ca să salveze viața tinerilor. Nu după multă vreme, Mircea Vulcănescu s-a stins; tinerii au rămas în viață.

Faptele consemnate spun multe despre comportamentul omului aliat la granița dintre viață și moarte.

Sîntem la 1 ianuarie 1951. Se sfîrșește un an, cu necazuri, cu suferințe, cu morți și despărțiri, cu iluzii deșarte. Începem alt an cu alte speranțe, cu altă încredere în viitor. Sîntem la cumpăna anilor.

Cînd eram scoși la plimbare sau ne întorceam de acolo, ușile mai rămîneau deschise cîtva minute. Vedeam defilînd bătrîni care de abia-și tîrau picioarele, generali de armată sau intelectuali, foști „cineva”. Îl auzeam pe generalul Ionescu, mai vechi în celula aceea, salutînd cîte o cunoștință: „Să trăiți, domnule general!” sau „Vă salut, domnule profesor!” far aceștia, printr-un gest, îi răspundeau.

După savurarea terciului aburind, plantonul ne anunță în fugă, deschi- zînd ușile: „Prcgătiți-vă pentru cartofi!” Eram scoși la curățat cartofi și zarzavat. Bătrîneii încep să treacă prin fața celulei, unul cîte unul, adunîndu-se la parter, unde se formează

coloana. Mulți nu mai ieșeau, căci le era greu să urce scările la înapoiere. Picioarele le erau prea grele. Totuși, se adunau destui oameni pentru treabă.

În închisoarea Aiud erau trei biserici, pentru fiecare cult separat, ca, în zilele de sărbătoare, deținuții să se poată ruga Celui de Sus, să asiste la slujba religioasă oficiată de preoți anume pregătiți. Acesta era programul fiecărei închisori pînă la instaurarea regimului comunist. De atunci s-a schimbat totul. Acum, bisericile erau închise, una fiind folosită ca loc pentru curățat cartofii și zarzavatul.

Scosul la corvoadă era un prilej de-a cunoaște alți oameni și părerile lor. I-am întilnit acolo pe generalii Stoenescu și Paul Teodorescu, cu funcții politice în trecutele regimuri și pe generalul Sova, comandantul corpului 7, sub comanda căruia a luptat și Divizia 9 Cavalerie, în care fusesem și eu cu regimentul 3 Roșiori.

Odată trecut pragul fostei biserici, rămîn locului, cutremurat. Bolta interioară a turelor nu mai are însemnele, scenele biblice și evanghelice pictate cîndva. Doar pe pereți se mai disting figuri pioase și triste de sfinți. Parcă vedeam o lacrimă prelinsă din ochii lor evlavioși. Pe jos, din dreptul ușilor pînă-n spre altar, ne așteptau grămezi de cartofi ce trebuiau curățați și apoi băgați în cazane, pentru fiertura considerată masă.

În ziua Anului Nou, deci, îi văd cîte patru în rînd, așteptînd, în timp ce își strîng mîna, rostind urări de sănătate. Este o atmosferă de încredere în ziua de mîine. De jur împrejur, gardienii ne cicălesc: „Lasă vorba, mă, n-auzi!” Nimeni nu ține seama de observațiile lor.

Vine încet, printre ultimii, coborînd treaptă cu treaptă, un bătrîn înalt, cu o manta albastră, format raglan, iar pe cap cu o șapcă de vînător de munte tip tirolez, cu cozoroc și clape puțin lăsate. Pășește falnic, demn, calm. Cînd ajunge la capătul scărilor, constat că toată coloana amuțește. De unde pînă atunci încă-și șopteau între ei, acum tac și privesc spre bătrînul care coboară. Începînd din capul coloanei, el se îndreaptă, în aceeași cadență, către coada ei. Din loc în loc, aud adresîndu-i-se: „Să trăiți, domnule general! La mulți ani, domnule general!” Îmi parc a fi un comandant de oști ce-și trece trupa în revistă.

Toți îi dau, parcă, onorul, ca pe vremuri. Merge de-a lungul coloanei, înclinîndu-și capul și răspunzînd salutului cu mîna pe cozoroc, ca altădată spre chipiul de general. Faptul nu putea trece neobservat gardienilor, care priveau scena surprinși. Unul dintre ei se adresează bătrînului, pe un ton autoritar: „Ia vino-ncoace,

mă! Cum te cheamă și ce semne le faci ăstora?” Toată lumea aștepta cu răsuflarea la gură, să vadă ce urmează. Ochii tuturor se îndreaptă spre bătrîn.

„Sînt generalul Iosif Iacobici, care-am slujit trei regi și doi împărați. Am fost obligat să le răspund la salut.”

Nici un cuvînt în plus. Toți cei de față răsuflă ușurați auzind răspunsul, vrednic de un om de caracter, de un adevărat cavaler, cum a fost o viață întreagă. Gardianul rămîne încurcat. Îi mai spune doar atîta: „Vezi, vezi să nu mă faci să iau măsuri. Treci la loc și să nu se mai repete!”

Scena mi-a rămas întipărită în memorie, de parcă s-ar fi petrecut ieri. Dar nu numai atît. Curățăm cartofi într-una din biserici, transformată în magazie. Toți dîrdîiam de frig. Din această cauză, mulți băteau cu picioarele în ciment, călcînd și pe cartofii care trebuiau curățați. Văzînd aceasta, generalul Iacobici insista: „Domnilor, să curățăm tot, tot, indiferent ce mărime au, fiindcă asta-i hrana atîtor oameni. Este viața lor.”

Curăța în tăcere cartofii, stînci pe lădița lui de lemn. Mulți se agitau, comentau, pronosticau. Tăcerea i-o tulbura cîte unul, carc-i cerea vreo lămurire. Calm, în măsura posibilului, satisfăcea pe fiecare.

Acesta era generalul Iacobici Iosif, pe care l-am cunoscut atunci, la 1 ianuarie 1951. În calitate de șef de stat major al Diviziei 18, în campania din 1919, reușește să respingă dincolo de Tisa ofensiva trupelor maghiare ale lui Bella Kun. Ajunge apoi, cu trecerea anilor, șef al Marelui Stat Major al Armatei Române, pînă ce generalul Antonescu, care nu-i împărtășește opiniile strategice militare, îl schimbă din funcție.

El, care slujise Țara și contribuisese la dezvoltarea ei, este aruncat ca un balast la lada cu gunoi a unei societăți în curs de formare, societate impusă de trupele străine, împotriva cărora luptase. Aici, în Aiud, era un „ăla”, disprețuit, hulit de gardieni și de mai marii lor, dar respectat, cinstit și onorat de toți deținuții care sufereau alături de el pentru faptul de a li români, pe baricada luptei contra comunismului.

Și-a sfîrșit zilele între pereții reci ai unei celule, tăcut. Și-a primit moartea demn, înfruntînd-o cum o făcuse de atîtea ori în viață.

M-a impresionat mult acest om: a fost un adevărat român.

Într-una din zile, auzim ușile deschizîndu-se, ceea ce ne face mai atenți. „Ce vor? Ce-i mai interesează?” Cînd ajung la celula

noastră, allăm că se întocmește un tabel. Pe lângă numele fiecăruia, cuantumul condamnării și vîrsta.

După cîteva zile, toți, în afară de generalul Ionescu, sîntem chemați la cabinetul medical. De aici primele concluzii și anume că sînt preferați cei mai tineri, mai în putere, generalul fiind în vîrstă, comparativ cu noi. La Popa, care nu avea un braț, medicul Ranca nici nu se uită. Ulterior, însă, voi întîlni oameni cu astfel de infirmități. De exemplu, pe judecătorul Lichențian, de prin părțile Năsăudului, folosit ca miner deși avea un singur braț. Așadar, rămînem în atenția lor numai doi: jandarmul Șerban și cu mine. Cînd dă ochii cu mine, medicul Ranca mă recunoaște, ca fost pacient, dar, consultîndu-se cu cei din jur, se îndreaptă spre alți deținuți.

La întoarcerea în celulă, încep comentariile. Eram convinși că vor să alcătuiască un lot pentru muncă, dat fiind că selecția avea în vedere vîrsta și starea de validitate.

În final, eram cu toții de acord că se va produce o schimbare în viața noastră. Orice noutate însemna ceva bun: eram scoși din monotonie.

Puțin după aceea, eu și jandarmul Șerban sîntem strigați să fim gata de mutare. Ne luăm rămas bun, cu urările de circumstanță.

În celula unde sîntem conduși, mai vin două persoane. Aflăm că sînt: Scarlet Spirescu-Ică, cum va fi menționat în relatările viitoare, și Nehi Moldoveana, ambii avocați din Baroul de București. Primul e de vîrsta mea;

<clălalt, cu mult mai tînăr. Încăperile din acea parte a celularului se umplu de tineri cu condamnări mari. Legăturile dintre celule se fac fonic. Toți sîni de acord că vom forma un lot pentru muncă. Unde anume ne vor duce, încă nu ghicisem. În nici un caz nu era vorba de canal, gîndeam noi, fiindcă acolo fuseseră trimiși deținuți cu condamnări mai mici sau chiar simpli kigăriști.

Deoarece aflasem că deținuții care trudeau la canal aveau drept la scrisori, pachete și vorbitor, speram că și noi vom beneficia de asemenea avantaje. Pe lângă aceste perspective, mai luam în considerație una: mîncare mai multă și, probabil, mai bună. Speram să scăpăm de chinurile foamei.

<c vom munci „acolo”, încă nu ne frămînta. Pînă la acea dată nu știam unele anume fuseseră duși cei scoși în vara trecută din celular. Într-un fel, îi dăduserăm uitării.

Comentam, mai ales, cu cei doi colegi de breaslă. Examinam toate perspectivele. În primul rînd, să fim sătui – spuneam – și apoi

vom vedea.

Observăm două măsuri mai aparte în ce ne privește: mîncarea e ceva mai multă, cam la fel cu a celor care lucrau în fabrică; plimbarea, mai lungă, o facem separat de cei din celular.

Într-una din zile, apare în careu un țigan, Căldăraru, fost gardian, acum cu grad de ofițer. Venise de la o specializare. Cu mîinile în șold, ca să-și arate autoritatea, ordonă să facem plimbarea în pas alergător. O tură-două, după care, unul cîte unul din cerc, se așază jos, nemaiputînd continua în ritmul cerut de Căldăraru. Nu puteam face față unui asemenea efort. Eram prea vlăguiți ca să răspundem cerințelor țiganului. N-a mai insistat, nu fără a uc face reproșuri.

Puțin după aducerea noastră aici, constatăm că mîncarea nu mai este ca în primele zile. Oamenii încep să-și facă alte și alte calcule. Unii sînt cuprinși de îndoieli. La asta a contribuit și faptul că, de cîteva zile, ieșirea afară se face pe celuL, și nu întruniți, ca pînă mai de curînd. Supravegherea gardienilor devine mai insistentă. Cu alte cuvinte, revenisem la viața obișnuită de celulă. Parcă și uitasem pentru ce ne adunaseră aici, de prin tot celularul.

Așadar, plecarea întîrzie. încep alte comentarii, cu alte variante, care duc la alte concluzii. Urmăream cu interes schimbarea de opinie a celor cu care rămăsesem în legătură.

Am stat în incertitudine vreo două săptămîni. începem a fi scoși din uou la plimbare, întruniți. Plimbarea o facem în fața celularului, în intervalul ce-l separa de secție.

Într-una din zile, observăm că un deținut de la secție se ridică la lereastră și ne face cîteva semne, destul de enigmatice. Un semn consta din ridicarea brațului în sus, cu degetul arătător înspre înaltul cerului; alt

semn l-a făcut îndreptându-și imediat mâna în jos, înspre noi și un al treilea, cu ambele mâini, face o mișcare rapidă orizontală. Toți privim și rămânem pe gânduri. De-acum toată lumea încearcă să le descifreze semnificația.

Ne întrebam ce-a vrut să transmită acel om. Era știut că cei din secție aveau cele mai recente vești - aduse de noii vcnîți sau aliate de la plantoanelc care circulau oarecum mai libere, fiind deținuți de drept comun.

Pentru mulți, sensul semnelor părea următorul: „în curînd va sosi un stol de avioane americane, care vor face praf și pulbere pe cei de jos, stăpîni- rea comunistă, după care totul va fi gata. Credeau că, în slîrșit, a sosit momentul mult așteptat de toată suflarea românească. Cît s-au aprins unii din cauza acestei interpretări euforice și lipsită de bază rațională! Uitaseră scopul pentru care fuseseră scoși de prin celule, uitaseră de mîncarea îndestulată, care ne-ar aștepta. Toate fuseseră îndepărtate. Se ivise o nouă variantă, cu mult mai acceptabilă: ceea ce așteptam cu toții.

Parte din oameni deveniseră, într-un fel, niște copii. Oscilau în opinii, de la o zi la alta. Toate acestea iritau, surescitau la maximum nervii celor care ascultau sau erau obligați să asculte.

N-au trecut decît vreo cîteva zile și iată-ne scoși din celular. Sîntem îndrumați spre secție, deschizîndu-ni-se ușa camerei unde intraserăm cu un an mai înainte. Era camera de carantină destinată noilor vcnîți sau celor care plecau din Aiud.

Nu mai exista nici un dubiu. Plecam.

Un planton mai îndrăzneț șoptește unuia că a venit ordin de la forurile superioare să ne trimită undeva, la muncă. Deci am scăpat de celulă. Acesta era mesajul omului care făcuse semne misterioase, cîtva zile mai înainte.

Îngrămădiți acolo jos, în cameră, stăm de vorbă între noi. Eram din toate straturile societății, de toate orientările politice. Un conglomerat de oameni cu opinii diferite, din care mulți puteau fi ușor manevrați, spre a deveni instrumente în mîna administrației. Cîțiva au și ajuns informatori înrăiți, recrutați dintre foștii jandarmi sau polițiști mărunți, adunați de prin toată țara. Nu se vor număra printre ei jandarmul Șcrban, ci alții, ca fostul plutonier Roman, sau un bucureștean pe nume Alexandru, căruia îi rezerv un capitol aparte.

Aveam siguranța că vom pleca din Aiud și că, în mod sigur, vom fi obligați la muncă. De-acum, oamenii își făceau tot felul de planuri, pe marginea unor avantaje posibile. Prima și cea mai

rîvnită era mîncarea din abundență, după care urmau celelalte: scrisori, legături cu familiile și multe altele. Pentru moment, se ignora scopul pentru care eram luați din Aiud: că va trebui să trudem din greu. La asemenea concluzii ajunseseam împreună cu Ică Spirescu și cu Nelu Moldoveanu, după o analiză lucidă și rece a problemei. Lam lăsat pe oameni să-și depene firul iluziilor. Nu-i puteam opri. Dar ce decepționați aveau să fie!

La cîteva zile, ni se servește ultima mîncare caldă, după care primim hrană rece, pe două zile. În fine, încolonați și înconjurați de cerberii închisorii, facem calea-întoarsă, trecînd prin cele trei porți. E noapte și lăsăm în urmă masiva clădire a celularului, cu zumzetul ei, care se estompează cu cît ne îndepărtăm. Mă întreb în sinea mea dacă mă voi întoarce în sinistra | lădire. Cîtă suferință, cîtă durere, cîte umilințe las în urmă, pentru simplul motiv că n-am fost de acord cu ideologia comunistă.

Stația terminus este Baia-Mare. Ne pregătim pentru coborîre și stăm ui așteptare, pînă ce ultimul călător civil părăsește trenul. Cînd ni se deschide usa dubei, trecem direct în camioanele trase la vagon. Înconjurați de trupe i Ic securitate, cu armele îndreptate înspre noi, pornim la drum, sub o puternică escortă. După un timp, convoiul oprește. Auzim comenzi și ropot de cizme, pe pămînt înghețat. Ni se ordonă să coborîm și intrăm pe poarta lagărului. Am ajuns! E Baia-Spie, mina de metale neferoase și, în primul rînd, de plumb.

6

În fine, ne-am lămurit unde am fost trimiși: mina Baia-Spie, de unde se scot minereuri neferoase. Plumb, în primul rînd. Ajunși aici, sîntem cazați mlr-o baracă. Sosirea noastră constituie mare eveniment în „colonie”, cum i se spune lagărului cu deținuți politici. Aici, la mină, figurează, în scriptele oliciale, cu denumirea de „brațe-speciale”. După primele zile de acomodare, luam contact cu două opinii. Una oficială, aceea a șefului coloniei, sublocotenent Vanciu și sublocotenent Alexandru, politicul. Împreună cu oamenii lor, loslul căpitan de jandarmi Petrescu și Steanță, deținuți și ei, dar recrutați sil forțeze oamenii să muncească, ne vorbesc de viața în roz ce ne-ar aștepta: mîncare din beșug, 5 000 de calorii și alte

avantaje de felul acesta. La întrebă- nlc noastre dacă vom avea dreptul la scrisori, pachete, vorbitor etc. evită sa ne răspundă. Îndată, Petrescu și Steanță, la cererea politicului, încep să iccruteze informatori din rîndul nostru (foști jandarmi sau oameni dispuși în astfel de compromisuri).

O a doua părere ne-o facem în urma contactului cu vechii mineri. I'oți ne previn să nu le dăm ascultare. Munca în mină, la peste 300 metri mlincime, este extrem de grea pentru oameni ca noi.

Trebuie subliniat faptul că eram ținuți în izolare. Cînd ne scoteau la n>ivczi, ceilalți deținuți mineri erau obligați să rămîna în bărcile lor. Totuși, |i< ascuns, puteam vorbi unii cu alții. Pentru moment, gardienii (care aici aveau grade) erau mai toleranți. Cu timpul, s-au cătrănit de-a binelea. Puțin după aceea, intrau cu noi în mină și ne presau să dăm zor, să muncim fără încetare pentru realizarea normelor, devenite din ce în ce mai mari. Deocamdată, nu intrau în mină.

Paza lagărului era asigurată de securitate. De jur împrejur, se vedeau prepeleacuri și sentinele, cu pistoalele mitralieră îndreptate înspre bărci. Nici o clipă nu ne scăpau din ochi. Pe o distanță de aproximativ 20 de metri, din colonie pînă la gura puțului, treceam printr-un cordon de securiști. Toți ne numărau, atît la intrare cît și la ieșirea din șut. O făceau și securiștii, și milițienii. Se luaseră măsuri extreme de pază și de supraveghere.

În lagăr exista un birou tehnic, condus numai de către deținuți. Șeful acestui birou era inginerul Gh.Bujoi, fost acționar la multe mine și fost ministru; apoi, inginerul Gh. Balș, la fol, specialist în ale mineritului. Mai lucrau acolo inginerul Palada și Fotiade, remarcabilă personalitate în trecutul mișcării studențești de odinioară.

În perioada de refacere, inginerul Bujoi, care avea o condamnare marc, pentru activitate ostilă comunismului, ne-a făcut o amănunțită prezentare a minei. Ne-a împrăpătat cunoștințele în materie de geologic, vorbindu-ne despre formarea pămîntului, folosind termeni ca magmă, erupții, elemente minerale, etc. Mina Baia-Spric se formase instalîndu-se pe un „filon” cu metale neferoase - aur, argint, cupru și, mai ales, plumb. Filonul era întins pe direcție Est-Vest.

Exploatarea se făcea pe două sectoare - Est și Vest, complet diferite unul de altul. Cel de Est era uscat, înspre fund, roca fiind călduță. Oamenii îl numiseră „Tibet”, din cauza dogoarci uscate a acruului. Cel de Vest era și mai neospitalier. Infiltrația apei făcea

ca, din loc în loc, să „plouă”. Apa era acidulată din cauza substanțelor minerale dizolvate. Aerul era umed, sufocant chiar. Între cele două sectoare se alia puțul, prin care se cobora în adânc. Ascensorul se numea „corfă” și în el încăpeau 12 persoane. Adâncimea minei era de peste 360-400 metri. Acolo, în adâncuri, acrul era viciat, în special cu mirosuri de sulf. Ca să se poată lucra, a fost necesară instalarea unor ventilatoare pentru îmborspătarea aerului. Gazele rezultate în urma exploziilor cu astralită, pentru dislocarea rocilor, erau toxice și puteau provoca moartea, așa cum s-a întâmplat cu arhitectul Frîncu.

În bezna din subteran, nu ne puteam mișca nici un pas lără luminii. Ea provenea de la lampa cu carbid. Cine intra în mină, obligatoriu aven asupra sa o astfel de lampă.

Inginerul Bujoi ne-a inițiat în tainele mineritului: de la perforarea rocii – munca de bază – la rulara minereului și introducerea lui în rostogol; apoi, transportarea lui în vagonete, împinse manual pînă spre gura puțului. Erau necesare și lucrări de dulgherie și instalare a conductelor pentru aer și apă, ca să fie udată roca, înainte de perforare.

În fine, sîntem scoși din izolare și începem a lua contact cu prietenii r.isiți acolo. Erau deja considerați mineri vechi. La început ne bucuram că, deocamdată, puteam mîncă pe săturate. Încep să apară din ce în ce mai milite țigări, oferite de cei vechi dar și de Petrescu și Steanță, care căutau a și recruta turnători. Mare parte o formau foștii jandarmi. Printre aceștia se număra căpitanul Rogojanu, extrem de periculos, poreclit de oameni „Cobra”.

Așadar, iată unde fuseserăm aduși. Mai mult decît atît: unii au și auzit, la un colț de baracă, o convorbire între politicul Alexandru și șeful lagărului, Vanciu. Redau fragmente din convorbirea for: „Ați văzut ce-i acolo? Este îngrozitor. Aici își vor afla mormîntul. Nu cred că vor putea rezista mai mult de șase-șapte luni. Numai așa și numai aici vom izbuti să-i lichidăm pe bandiți!” Convorbirea a fost relatată de Gabriel Bălănescu, cunoscutul ziarist și publicist.

Nefind buni pentru munca în mină, eram folosiți, deocamdată, la corvezile de la suprafață. În primul rînd, la curățat cartofi, zarzavat etc. (’inducerea lagărului era deja lămurită asupra atitudinii noilor veniți. Trebuia sa acționeze imediat și cu promptitudine.

De jur împrejurul lagărului era un gard de seînduri, înalt de 4 metri. I leasupra, se ridicau vreo cîteva rînduri de sîrmă ghimpată.

Din loc în loc erau prepeleacurile, unde, permanent, era un securist de pază, cu armă automată. Se putea privi în lagăr ca într-o farfurie.

În ziua respectivă, sîntem scoși în sufragerie - baraca unde era și bucătăria - ca să curățăm cartofi, zarzavat. Cu noi era și preotul Radu Șerban. (»riginar din comuna Topraisar, județul Constanța, fusese condamnat împreună cu un lot de săteni dobrogeni, pentru că încercaseră să organizeze o rezistență împotriva regimului comunist.

După ce am terminat curățatul cartofilor, observăm că politicul Alexandru se află urcat într-unul din prepeleacurile gardului împrejmuitor, de deasupra bucătăriei, alături de securistul din post. Faur, cum am aflat ulterior. Alexandru dispare, după care preotul Șerban este luat de milițianul < orbu să măture spațiul dintre baracă și gard. Era în plină zi. Deodată, iuzim o împușcătură, trasă în plin asupra preotului Șerban, care cade întins lîngă geamul bărăcii. Sîntem uluiți. Ne agităm, dar nu putem interveni în nici un fel. Toți oamenii care se odihneau ies afară. Faptul se consumase. I'c o targă improvizată, este întins trupul preotului. Îi auzim ultimele cuvinte: „Iertare, iertare!” Curînd, apare în prepeleac politicul Alexandru, dar coboară imediat. Toți deținuții politici din lagăr și-au dat seama ce se urmărea cu nccastă crimă odioasă.

Cît vom munci acolo, vom avea imaginea acestui martir. Prin jertfa lui, ne-a trasat o conduită în dozarea efortului nostru, ca mineri. Ne-am menținut conduita toți anii cît am trudit în minele de plumb de la Baia- Sprie, Cavnic și Valea Nistrului.

După o vreme de refacere la suprafață, mă văd echipat pentru munca în subteran. Începeam viața de miner, viață pe care urma s-o trăiesc, alături de ceilalți deținuți, timp de peste trei ani la Baia-Sprie și, mai apoi, la Cavnic.

Înainte de a începe munca, învăț să încălț opincile și să-mi aranjez obielele, în așa fel îneît să mă pot proteja împotriva a tot ce mi-ar putea provoca dureri sau neplăceri.

Dată fiind starea fizică, se stabilește intrarea mea în subteran printre ultimii din lotul de la Aiud.

Știam că munca este grea, mai ales munca forțată într-o mină ca aceasta. Noi, cei neînvățați a munci fizic, ne întrebăm: oare vom rezista cu firavele noastre trupuri?

Iată-mă, de-acum, într-o postură nouă, căreia trebuia să-i fac față, să-i rezist.

Cînd s-a citit ordinea pentru lucru, numele meu a fost strigat ca făcînd parte din echipa perforatorului Titi Coșoreanu, un fost ofițer. Avea ca ajutor de perforator pe Gabriel Bălănescu, publicist și gazetar. În aceeași echipă mai fusese numit Gheorghiu, fost funcționar superior într-un minister. L-am cunoscut a fi om serios, cu mult bun simț. Din cei patru componenți ai echipei, noi doi eram rulători.

Am emoții cînd mă văd echipat și ieșit pe poarta lagărului, printr-un cordon de securiști, pe distanță de cîteva zeci de metri, pînă la gura puțului. Acolo, corfa ne lua în primire, în grupuri de cîte 12 persoane, pentru a ne coborî în adînc, la 350-400 metri. În mîna am lampa de care nici o clipă nu va trebui să mă despart, precum și traista cu ceva merinde, pentru pauza de masă. Nu lipsește bidonul cu calea.

De-acum sîntem un simplu număr pentru milițienii care ne predau sau ne preiau. Deasupra schelei, unde-i roata pe care se învîrte cablul ce susține corfa, străjuiește steaua: simbolul sistemului care ne-a adus aici să trudim.

Odată intrați, ușile sînt manevrate numai de personalul civil. Dintr-un început, remarc umezeala din corfă. Se accentuează pe măsură ce coborîm. Cu cît coborîm, se varsă peste noi apă, la început sub formă de stropi și, mai apoi, o adevărată ploaie, cu toată protecția metalică.

Jos, la orizontul 12, ni se deschide o boltă înaltă și largă, săpată în rocă. În stînga, e o cameră mare, unde îmi atrage atenția hurea unor motoare. Pompează zi și noapte apa colectată jos, pe canalele de scurgere din galerii și o împing la suprafață. Dacă motoarele n-ar funcționa, s-ar ivi riscul inundării minei. Deci prima măsură este evacuarea apei. Este drenată pe canale și dirijată spre puț. În caz de inundare sau de alte pericole, deci cînd corfa nu funcționează, evacuarea oamenilor se face pe scări, instalate pe lîngă traseul corfei.

Ni se atrage atenția asupra unui locșor, aproape de camera mașinilor, « o nișă. Acolo, înaintea regimului comunist, era icoana Sfintei Varvara, patroana minerilor. O nișă la fel voi găsi și la Cămin. Fiecare miner, înainte de a începe munca, îndreaptă capul spre acel loc, solicitînd în tăcere ocrotirea ('elui de Sus. Oamenii o fac și acum, deși icoana a fost luată de acolo.

De la gura puțului, trecem printr-un fel de triaj, unde sînt vagonetele pline cu minereu, așteptînd să fie descărcate și duse înspre fundul galeriilor, ca să fie încărcate din nou. Puțin mai

departe, este sala mașinilor care acționează ventilatoarele necesare aerisirii minei.

Imediat ce am coborât din corfă, am fost izbit de mirosul caracteristic ;il sulfului. Locul meu de muncă este sectorul de vest. Îl urmăresc pe Coșereanu mlr-acolo. Cu cât înaintăm pe galeria sectorului, mirosul este mai pătrunzător și aerul mai umed. Trecem prin porțiuni unde, de sus, picură stropi de apă • «necurată prin rocă. În unele locuri, plouă de-a binelca. În drumul nostru, cam la câteva sute de metri, este o băncuță, săpată ceva mai lateral: atelierul mecanic. Aici îl găsesc pe inginerul Ion S. Constantin, șeful de atelier în schimbul nostru. E de origine buzoian, dar stabilit la Timișoara. Este ajutat .Ic câțiva meșteri, printre care Zeri Nicolae, originar și el din Timișoara. Ingerul mă întâmpină cu un zîmbet, sfătuindu-mă să fiu atent, fiindcă în subteran nu-i ca sus. Ajungem la un punct unde galeria se bifurcă. Ne oprim, liindcă va trebui să urcăm la abataj. Locul pe unde urcăm se numește suitoare.

În sfîrșit, după ce urcăm, uzi, fusc el după fusc el, ajungem sus. E un miros greu, pătrunzător, aerul fiind viciat de sulf și de gazele rezultate din exploziile cu astralită. O pîclă ne lovește capul. Zăpușeală e sufocantă. Sintcm deja obosiți, toropiți.

Cum ajungem, Coșereanu se dezbracă la pielea goală. Facem și noi hi Ici. Mă simt puțin jenat, dar jena dispore. Privesc în jur, mă uit mai atent și dau cu ochii de gura rostogolului, în partea de sus a abatajului. Arc deasupra un grătar de fier, prin care se aruncă înăuntru minereul. De l<>s, de pe galerie, vagonetarii îl tot descarcă și el tot gol rămîne. Nesătul mslogol! Pulsul de control al muncii rulătorului îl vezi în rostogol.

Prima grijă a lui Coșereanu este să verifice siguranța focului de muncă ni echipei. Cu ranga, lovește toți pereții, palmă cu palmă. Nu se lasă pînă un dă jos ultima coșcovcală, coptura rămasă sau produsă în urma exploziilor xiui a trepidațiilor. Îl ajută Bălănescu. Treaba aceasta se numește copturare. loliil durează cam o jumătate de oră, uneori mai mult. Cînd se apropie •li noi, Coșereanu e lac de sudoare. Gîlîie de oboseală. Ca să schimbe puțin iilmosfera, să se răcorească, deschide ventilul de la furtunul de aer. Ne înviorăm puțin, dar zăpușeala revine îndată. Văd sculele cu care vom lucra. Iu primul rînd roaba, pe care o duce, încărcată sau nu, un „rob”, lopeți, tîmăcop, multe rîngi, de diferite dimensiuni. Găsim nelipsita covățică, din fontă, cu două toarte. Este unealta care ne ajută la dus minereul în rostogol. Umplută, are 15-20 kg.

Truda noastră? Încărcăm covățică cu minereu și o duceam în mâini pînă la rostogol, unde aruncam conținutul. După 20-30 de drumuri, ne odihneam puțin, apoi reluam munca. Spărgeam și bolovani cu barosul. Era o treabă care cerea îndemînare. Scînticile produse provocau arsuri pe corp. Sîngeram. După un timp, palmele ne erau tăbăcite, iar nervurile, tot mai adînci, înnegrite. Covățică aceea ne pune la grea încercare șalele, deși ne încingeam strîns, cu o cîrpă sau cu un prosop. În vremea aceasta, Coșereanu, ca perforator, ajutat de Bălănescu, își făcea treaba. Zgomotul aparatului, ca și aburul ieșit din sfredelirea rocii umezite, făceau ca atmosfera să fie și mai încărcată.

Sus, am avut în față o privescătoare ce mi s-a întipărit în minte pentru toată viața. Undeva, în fundul abatajului, se vedea ceva înalt, ca o boltă, ca o cupolă uriașă. Acolo, în jurul unui rostogol, se alia o echipă de rulători, toți maghiari, avîndu-l în mijlocul lor pe Kalay, miner de profesie, din Valea Jiului. Evident, și acești oameni lucrau în pielea goală. Ca să văd mai bine, ceilalți coechiperi, obișnuiți cu astfel de scene, propun să stingem lămpile, în afară de una, cu lumina micșorată, după care să privim în direcția echipei maghiare. Lumina lămpilor proiecta pe bolta abatajului umbre, care, în beznă, dădeau cea mai fantastică imagine. Trupurile, roșii de muncă și de transpirație, erau și mai roșii, și mai aprinse, la lumina lămpilor. Mișcările, pe care le făceau lucrînd, făceau ca aceste imagini să capete alte și alte forme. Constatăm cu toții că sînt imagini de Iad. Poate în *Infernul* lui Dante să se poată afla ceva asemănător. La varietatea de imagini și umbre, proiectate de pereții bolții imense a abatajului, contribuia și roca. Lumina lămpilor se reflecta în roca sticloasă (cuarț și alte elemente cristalizate), mărinț și mai mult irealul scenei. Am rămas cu imaginile acelea și astăzi în memorie. Într-un tîrziu, frînți de oboseală, oamenii s-au oprit din lucru. Strînși în jurul lămpilor, ne-au oferit imagini cu totul diferite de cele anterioare.

Ca orice miner nou, am învățat și cu să le cînt imnul. Este un cîntec al minerilor, ce se aude pretutindeni, indiferent în ce țară ar fi ei. Ai noștri l-au interzis. Oficial nu se cînta, însă era cîntat de mineri în toate ocaziile, neținîndu-se seama de restricții. Dacă mai țîn bine minte, versurile ar fi următoarele: „în fund de munți/ noi des intrăm / Cu bun noroc / ne salutăm / iar cînd ieșim / din sînul lor / noi tot noroc strigăm în cor / în mină-i Dumnezeu cu noi, / Afară-i grijă și nevoi/ Iar cînd de praf cu pași grăbiți / ieșim din mină obosiți / ne doare că-n lumina sa / Pămîntul ține-o lume - așa

de rea.” Și ca încheiere, mi-aduc aminte doar de versul de refren: „C-așa e viața de miner”.

Cînd se escava minereul dintr-un abataj, se scotea material pînă ce minerul ajungea la filon cu perforatorul. Se lucra și cu prelungitorul. În momentul în care nu se mai putea ajunge la filon, fiindcă se forma o boltă înaltă de zece, cincisprezece metri, perforarea, în acel loc, sista.

Atunci, în peretele lateral anume ales de serviciul tehnic, se începea deschiderea unei „mori”. Se perfora în pantă. Sterilul se arunca în golul format. Condițiile de lucru la o moară erau foarte grele. Nu aveai aer, iar apa ce țîșnea din țeava perforatorului forma un fel de praf noroios, pe care trebuia să-l rulezi de acolo, mai întîi cu sapele, apoi cu vagonetele. Lucrul se termina cînd rambleul ajungea cam la un metru-doi de celimea viitorului abataj. Cîte unelte nu aruncam sub rambleul acela! Era o acțiune deliberată, un adevărat sabotaj, de care numai noi știam.

Munca la o moară și rambleierea nu cereau tonaj, ci umplerea cît mai grabnică a golului, măsurat în cubaj. Era extrem de greu, mai cu seamă pentru rulători, fiindcă se lucra într-o atmosferă și mai sufocantă, cu un aer și mai viciat. Gazele rezultate din explozii se evacua cu mare greutate. Transpirația ne deshidrata. Sifonul care se lăcea în mină era o primă soluție. Ne satisfăcea pentru moment. Inima pompa, pompa mereu, din greu. Ea era cel mai mult solicitată.

Trebuia să îndeplinim normele, care se măreau din zi în zi.

Așa murdari cum ieșeam din șut, uzi pînă la piele unii, odată la suprafață, așteptam baia binefăcătoare. Acolo ne spălam și obiectele, opincile și tot ce ni se murdărea în mină. Baia ne reconforta. Parcă uitam de mizeria în care ne zbăteam lucrînd. Luam masa, apoi, în mare fugă, spre baracă, unde cădeam ruși de oboseală. Ne cuprindea un somn profund, uneori cu vise, dar, de cele mai multe ori, fără.

Așa s-au scurs luni, apoi ani - peste trei - de trudă la cele două mine. De multe ori viața era tulburată de accidente mortale, care ne îngîndurau mai întotdeauna, indiferent că cel în cauză ne era prieten sau nu. Acolo eram cu adevărat frați de suferință și toate ne dureau, lăsau urme adînci în sufletele noastre.

În mină, la muncă, ne găseam în largul nostru. Asta la început. Încă nu ne însoțeau milițienii-securiști. Aveau doar omul lor, jandarmul Petrescu. Ne dozam efortul pentru o îndelungată rezistență. După împușcarea preotului Șcrban, foloseam orice

prilej, atît la suprafață cît și în subteran, pentru a ne mări potențialul spiritual de care aveam atîta nevoie.

Era în aprilie și se apropia învierea Domnului. Am luat riscanta hotărîre să sărbătorim învierea celui an în mină. Inițiativa a fost împărtășită de (ot schimbul, ce număra cîteva sute de oameni. Am stabilit amănunte cu preoții care erau în același schimb și care au salutat inițiativa. Întregul efectiv trebuia anunțat prin dangăt de clopot.

Clopotul l-a format inimosul Țucă Marin, cu ajutorul său Nizu Dionisie Năstase, ce alcătuiau echipa de topometriști.

Mulți tineri am întîlnit în viața mea, plini de elan, entuziasm, credință nezdruccinată într-un ideal. Dar parcă Țucă Marin i-a întrecut pe toți. Fiu de învățător din Oltenia, nu prea athletic, dar iute ca o zvîrlugă, nici nu băgai de seamă cînd a fost aici, cînd a plecat, pentru ca, apoi, să-l vezi iar. Avea în el credința cît un munte în destinele Neamului românesc. Condamnarea mare, ca ofițer, nu i-a diminuat cu nimic forța de dăruire. Trebuia puțin temperat, apreciere perfect îndreptățită, dar făcută prea tîrziu, după acțiunea de evadare, ce i-a fost fatală.

Slujba învierii, fără toacă și fără clopot, nu are farmec. Așadar, trebuia să obținem niște sunete care să înlocuiască dangătul clopotelor. Țucă ne-a venit în ajutor. Experimental, a luat cîteva sfredele pe care le-a prins cu o sfoară întinsă între doi pereți de rocă, în abataj. Lovite ușor, realizau o desăvîrșită armonie sonoră. Era ceea ce ne trebuia. Deci experimentul lui Țucă a reușit. Ei au strîns sfredele, de toate dimensiunile, de la cele mai mici pînă la cele de 2 metri, și le-au așezat în fundul abatajului.

În noaptea mult așteptată, începînd cu orele 23-23³⁰, Țucă a dat, prin vibrația sfredelelor, semnalul în toată mina. Oamenii încep să coboare de la locurile lor de trudă, înspre punctul stabilit pentru oficiere. Puțin înainte de miezul nopții, aproape toți oamenii schimbului erau prezenți. Îi aveam în mijlocul nostru pe preoții Valeriu Antal din Toplița, Nicolae Grebenea din Rășinari, Ion Ilinescu din Iași, Nicolae Pâslaru din Bacău, Teodor Bej din Arad și Aurel Lazarov din Hîrșov. Preoții s-au așezat de o parte și de alta a părintelui Valeriu Antal. În loc de patrafir, acesta și-a pus în față un ștergar alb, din cel țesut în casă, din bumbac și mătase.

La un moment dat, se sting toate lămpile. Este întuneric beznă, cum numai acolo, în mină, la peste 300 metri adîncime, poate fi. Și iată că preotul, cu vocea-i baritonală anunță „Veniți de luați lumină!” Fiecare ne îndreptăm lămpile și luăm lumină de la

preot. Ne înseninăm la față, în pîlpîirea luminilor lămpilor cu carbid, după care îngenunchem, așteptînd, într-o tăcere cu adevărat creștinească. Îl auzim pe preot rostind evanghelia învierii: „La început a fost Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul. Acesta era întru început la Dumnezeu... în El era viață și viața era lumina oamenilor. Și lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o”. După fiecare verset, Țucă suna clopotul, întocmai ca la biserică. După ce a terminat rostirea evangheliei, preotul Antal, transfigurat la față, se adresează tuturor cu „Christos a înviat!”, rostit de trei ori. Îi răspundem cu toții: „Adevărat a înviat!” Cînd ne uităm unii la alții, vedem că ochii ne sînt înlăcrimați. Ne îmbrățișăm și ne felicităm pentru reușita slujbei. De-acum, în frunte cu preoții, începem a cînta „Christos a înviat!”

A fost ceva nemaîntîlnit. Impresionant moment trăit de acești oameni care, de atîția ani, nu mai avuseseră prilejul să asculte cuvîntul unui preot.

Spre sfîrșitul slujbei, apare Petrescu, complet surprins. A stat și el pînă la sfîrșit. În noaptea aceea nu s-a mai lucrat nimic. Nimeni nu a dat curs insistenței sale să lucrăm.

Ne strîngem apoi înspre corfa, în cîntecul „Christos a înviat”, înseninați. Cînd ajungem acolo, civilii, care trebăluiau, ne privesc și ne întîmpină cu răspunsul „Adevărat a înviat!”

În fine, începe scoaterea noastră din mină, la ora terminării sutului. Continuăm să cîntăm, pînă ce ajungem la suprafață. Securistii și milițienii, ca și civilii, aud cîntecul din ce în ce mai tare. Întîi, rămîn năuciți. Apoi se pregătesc să intervină. Cînd corfa ajunge la suprafață, observă doar veselie pe fețele oamenilor, care, acum, nu mai sînt încruntați de trudă, ca de obicei.

Ne îndreptăm spre baie, ca în orice zi de muncă. Intrați în colonie, mergem pe la ferestrele celorlalte barăci și-i trezim pe fîrtații din celălalt schimb cu „Christos a înviat!” Le povestim cum am sărbătorit învierea acolo, jos. Oamenii din ambele schimburi, îmbrăcați ca de sărbătoare, se bucură, se salută. Fiecare oferă ce are: biscuiți, bomboane. Toți am trăit momentul cu gîndul acasă, la cei dragi.

Sărbătoarea ne-a răscolit amintirile copilăriei și ale vieții, legate de Sfintele Paști. În ziua aceea, a Paștelui 1951, am uitat unde ne aflam. Ne-am simțit și mai mult uniți sufletește, ne-am întărit și mai mult în credința și-n trăinicia noastră ca Neam. Ne-am simțit scăpați din corsetul strîns al condamnării. Ne închipuiam liberi, dincolo de gardul înalt, în afara sîrmei ghimpate.

Conducerea lagărului a fost complet absentă. Presupuneam că sînt mîniosi, fiindcă fuseseră luați prin surprindere.

În lotul venit cu noi de la Baia-Sprie, era și un deținut bucureștean, Alexandru. Pe drum, ne-a tot vorbit de bucuria de a munci și de a se elibera, astfel, cît mai grabnic. Ca fizic era viguros. În timp ce întregul lot a fost ținut, o vreme, la suprafață, pentru refacere și acomodare, el a cerut să fie introdus îndată în mină. La început, ca ajutor de perforator, apoi ca perforator.

Inițial, la Baia-Sprie se perfora pe uscat, ceea ce provoca un nor de pulbere de rocă, în care oamenii lucrau cît dura șutul. Era ceva insuportabil. Deținuții și-au dat seama că, inhalînd această pulbere fină se puteau îmbolnăvi de silicoză. Și boala asta nu iartă. Pericolul a fost repede sesizat de inginerii Gh. Bujoi și Balș, ambii foști conducători de centre miniere. Pentru a se evita silicoza, s-a luat hotărîrea să se facă o instalație pentru introducerea apei la perforat, pînă în cele mai îndepărtate locuri de muncă. Uneori, însă, apa de la suprafață nu ajungea în abataj. În astfel de situații nu se perfora, fiindcă oamenii voiau să evite producerea norului de pulbere vătămătoare.

Totuși, unii dintre deținuți, printre care se număra și Alexandru, nu au ținut seama de recomandările specialiștilor. Alexandru nu mai aștepta să vină apa; începea să perforeze pe uscat. Conducerea lagărului îl da ca exemplu pentru atașamentul față de muncă. Era înșelat, arogant chiar, cînd era scos în fața frontului și i se adresau laude. Credea în toate minciunile ce i se debitau. Era convins că prin muncă asiduă se va elibera mai curînd. Nu voia să dea ascultare celor care încercau să-l mai tempereze.

Între timp, se aduseseră măști de protecție. Erau purtate de perforatorii cei mai expuși. Alexandru n-a vrut s-o poarte. După cîteva luni, începe a se schimba la față. Nu mai are poftă de mîncare. Pentru el, era de neconceput să se prezinte medicului pentru consult. Dar medicii îl rețin, totuși, la infirmerie, pentru refacere. Zadarnic. Se stinge pe picioare. Cazul lui pune în încurcătură conducerea lagărului, care voia să-l mențină ca exemplu de om bun pentru muncă. Totuși, medicii au propus să fie trimis la Baia-Mare, pentru o radiografie. Conducerea lagărului a aprobat, deși s-a văzut pusă în încurcătură. Se făcea însă mult caz de „grija” față de sănătatea celor bolnavi.

Cînd medicii i-au văzut radiografia, și-au dat seama că nefericitul este definitiv condamnat. Plămîinii erau complet compromiși. Nesăbuința cu care s-a avîntat în muncă l-a dus în

pragul mormîntului.

O vreme, a fost ținut la suprafață și în infirmerie. Spera să se refacă. Inutil însă. Cu prima dubă, a fost trimis la Aiud, unde, în puțin timp, a slîrșit cu viața.

A fost o victimă a propriei naivități, dar și a minciunilor administrației și turnătorilor, care încercau să ne convingă că, dacă vom munci mai mult, vom fi eliberați mai repede.

Munca în mină – se știe – prezintă riscuri dintre cele mai mari. Evident, nici deținuții politici n-au fost scutiți de accidente, unele grave, altele mortale. Voi menționa cîteva.

Într-una din zile, produce mari emoții împlinirea prin care trece tînărul Vasile Turtureanu, un bucovinean înalt și chipeș. Este adus pe brațe la suprafață, înainte de terminarea șutului. Lucra în abataj, ca rulător. Din senin, de pe celime, se desprinde un fragment de rocă și-i cade drept pe cap. Este internat de urgență în infirmerie, unde i se dau primele îngrijiri. Cu toată stăruința medicilor, nu este dus la Baia-Mare, ca Alexandru, unde i s-ar fi putut face un examen amănunțit, s-ar fi stabilit diagnosticul și tratamentul adecvat. Are dureri în zona creierului mic. Amețelile îl obligă să stea la pat și să țină mereu comprese cu apă rece. I se administrează doar calmante. După o lună de infirmerie, este repartizat la munci de suprafață. Trebuie să se ferească de căldură, care-i readuce durerile. A dus-o așa cîteva ani, în cele din urmă fiind trimis la Aiud, la celulă.

Victima altui accident este un oarecare Buliga, fost jandarm. O așchie de rocă, în cădere, i-a rupt tendonul unui picior, la gleznă. Luni de zile a fost ținut în tratament, dar a rămas cu o infirmitate. Purta o gheată ortopedică. Deși șchiopăta, a fost socotit bun de muncă.

Îmi vine în minte și cazul altui nefericit, lovit tot de o coptură la cap, prin 1953. Se numea Svtoslav Tăbăcaru și era român basarabean. Din cauza loviturii, și-a pierdut memoria pentru multă vreme. Nu mai știa nimic de el. Pronunța mereu „mina, mina”. Atît. Nu putea merge decît însoțit. Nu voia să se despartă de lampa de miner și insista să intre în mină. Medicii au stăruit să fie trimis la un spital neurologic, dar fără succes. A fost ținut, mai departe, în lagăr. Cu mult mai tîrziu, după trimiterea lui la penitenciar, i s-a stabilit un diagnostic: „amnezie retrogradă și epilepsie post traumatică”, în 1964, este eliberat odată cu toți deținuții politici, dar cu alt diagnostic. L-am revăzut recent, refăcut întrucîtva, dar cu sechele.

Mare vîlvă a produs faptul că, într-o zi, un deținut n-a mai

ieșit la suprafață. Efectivul avea un om în minus. Se dă alarma, se cercetează și i se află numele. Era vorba de Ion Cornea, inginer mi se pare. O echipă de gardieni, împreună cu turnătorul Petrescu, intră în mină și verifică locul unde lucrase omul. Nu era acolo. Într-un târziu, aud un țipăt. Omul căzuse într-un rostogol. I se stinsese lampa și, întineric fiind, a făcut câțiva pași, după care a căzut în gol, de la înălțimea de zece metri. A avut norocul să cadă pe un minereu moale, mai prăfuit. A fost scos dinăuntru rostogolului, prin evacuarea materialului.

Ne-am reamintit instructajul făcut de inginerul Bujoi, când s-a insistat ca lampa aprinsă să nu lipsească din mînă sau să o fixăm în rocă, alături de locul de muncă. În caz că s-a stins lampa, obligatoriu trebuie să stai locului și să strigi tare: „Lumină, lumină!” Orice pas făcut îți poate fi fatal. Cine aude strigătul vine imediat, indiferent unde ar lucra și cine ar fi.

Sînt doar cîteva din accidente cunoscute de mine. Ele au fost însă mult mai numeroase, condițiile în care ne obligau să lucrăm fiind total inumane.

Dar cui îi păsa de viața noastră?

După cîtva timp de la trecerea pe post de mineri, am învățat să ne dozăm efortul. Realizasem că acolo, în subteran, primejdiile ne pășteau la tot pasul. Dar de radioactivitate n-aveam cum să ne ferim. Era motivul pentru care, în aceste mine, lucrau atît de puțini civili. Cine-o făcea - probabil pentru un câștig mai bun - nu apuca bătrînețea. O știam de la specialiștii noștri, dar și din relatările maiștrilor civili. Iată, pe scurt, povestea cîtorva victime ale radioactivității.

După un an de trudă în subteran, Titus Beu începe a da semne de oboseală. Nu mai are poftă de mîncare, se schimbă la față. Fusese înainte șeful unei gări în județul Mureș. Primise o condamnare grea, pentru că participase la mai multe acțiuni anticomuniste, organizate în zonă. Consta- tîndu-se că, pe zi ce trece, organismul lui e tot mai slăbit, este scos din subteran și ținut la suprafață. S-a crezut că, după o vreme, își va reveni. Muncea pe la bucătărie sau la diferite corvezi. Se spera în recuperarea lui, pentru munca în subteran. În zadar însă. Insistă să fie trimis la Aiud, cu iluzia că acolo va fi tratat cumva și repus pe picioare. Cu prima cursă, este trimis la penitenciar. Dar, în pofida strădaniilor medicilor deținuți, Titus Beu nu mai poate fi salvat. Un cancer la gît îl răpune.

Impresionant a fost și cazul tînărului inginer Leonida

Lupașcu, originar din Moldova, de peste Prut. Înalt, prezentabil, Lupașcu tocmai terminase Politehnica la Iași. Arestat în 1948, a îndurat cu demnitate chinurile la care l-au supus anchetatorii scuriști, la Iași și Suceava. Avea condamnare mare. L-am întâlnit la mina Baia-Sprie, unde, în doar câteva săptămîni de muncă, învățase „meseria” de miner. Devenise un perforator desăvîrșit. Ajunsese chiar și șef de sector, calitate în care s-a dovedit adevărat camarad. Indiferent pe unde trecea, căuta să-i ajute pe cei mai în vîrstă, pe cei neputincioși, indiferent dacă erau rulători, vagonetari sau perforatori. Pentru generozitatea sa, se bucura de simpatia tuturor. Avînd o constituție robustă, fiind tînăr, părea că munca în subteran nu-I va zdrobi. N-a fost așa... Au trecut anii. Sîntem scoși din mină și aduși la Aiud. Rămîn locului, cînd îl văd, pe sala etajului trei, în timpul programului. Era de nerecunoscut. Îl știam înalt, cum altul nu-i semăna. Acum, de-abia se mișca. Galben ca turta de ceară, era o umbră a omului pe care-l cunoscusem în urmă cu doar cîțiva ani. Am putut schimba câteva vorbe. Mi-am arătat consternarea că-l găsesc într-o asemenea stare. Cu vocea stinsă, mi-a șoptit: „Nu știi ce am, domnule Păun, simt că mă topesc pe picioare.” Prin perete, ccr amănunte de la cei cu care era în celulă. Am aflat că avea leucemie. Ceea ce și bănuiam. Cauza? Nu putea fi decît radioactivitatea din mină. La puțin timp după aceea, aud că nu se mai poate mișca. Nu mai are poftă de mîncare și îi este tot mai rău. Valul morții La cuprins, pînă la urmă, și pe el.

Am cunoscut pe tînărul inginer Virgil Procopovici. Originar din Bucovina, făcea parte dintr-o familie de buni români, care, de generații, în acea parte a Moldovei, a întreținut flacăra vie a naționalismului. Puțin după prezentarea la examenul de absolvire și obținerea diplomei de inginer al Politehnicii din Centrul universitar Iași, Virgil este arestat și ia drumul închisorilor, pentru mulți, foarte mulți ani. Cînd a fost adus la Baia-Sprie, nu prezenta vreun simptom, care să-l arate suferind. N-a trecut nici un an de zile din viața de miner, că încep să-i cadă dinții, unul după altul. În mai puțin de o lună, inginerul Virgil Procopovici nu mai are nici un dinte, Paradontoza lui a fost cauzată de radioactivitate. Și-a primit, cu resemnare, infirmitatea. Nu l-am mai văzut de atunci și nici n-am mai auzit ceva despre el.

Cine dintre noi nu l-a cunoscut pe preotul Aurel Lazarov, din Hîrșova? Micuț de statură dar viguros, și-a însușit repede meseria de perforator. Stimat de toți și iubit, nu numai pentru ajutorul cel da celorlalți deținuți, dar și pentru strădania de-a menține trează

credința că Dumnezeu nu ne va lăsa, că pînă la urmă vom ajunge la liman. Mi-aduc aminte cum, într-un an, de Paște, reușise, cu ajutorul unui miner civil și al preotului din localitate, să ne dea creștineasca împărtășanie. Ce satisfacție, ce bucurie pentru el, ca și pentru cei care am reușit să primim Sfintele Taine!

Impresionantă, cutremurătoare, așa zice, a fost slujba înmormîntării, făcută în mină preotului Codilă, răpus și el în urma unui nefericit accident. Nu și-ar fi iertat niciodată dacă ar lî lăsat ca fratele de credință și durere să fie aruncat în groapa comună, ca un cîine, fără slujbă după datina strămoșească.

Nici organismul preotului Aurel Lazarov n-a rezistat. La scurt timp, se stinge asemenea unei lumînări. Împăcat cu sine, pentru că-l slujise cu credință pe Dumnezeu și Neamul căruia îi aparținea, s-a ridicat la cer cu sufletul curat.

Acești adevărați martiri ai neamului românesc au urcat cu fruntea sus Golgota suferinței. Au închis ochii, convinși că ziua mîntuirii va veni într-o zi.

Cînd intram în șut, treceam printr-o pîclă de fum și gaze amestecate, cu miros caracteristic de sulf. Ventilatoarele trebuiau să funcționeze continuu. Aceasta, teoretic; în fapt, de foarte multe ori, motoarele nu funcționau. Motive se găseau destule: defecțiuni, lipsa unor piese de schimb, etc.

În asemenea situații, munca devenea și mai împovărătoare, prezenta riscuri de accidentări grave, chiar mortale.

Arhitectul Nicolae Frîncu avea o condamnare de 5 ani, fiind implicat în grupul arhitecților, organizație bucureșteană anticomunistă, în frunte cu Nicolae Goga. Conducea o echipă de dulgheri ce lucra la instalarea schelei, pentru executarea unei suitorii. Obligatoriu, Frîncu trebuia să îndepărteze, de pe ultimul pod al schelei, materialul rezultat din explozia schimbului anterior. Fără această treabă, nu se putea înălța schela și perforatorul nu putea înainta în înaltul suitorii.

Ventilatoarele nu funcționau în momentul acela. Așadar, gazele nu fuseseră evacuate și stagnau. Nici o adiere de aer. Nicolae Frîncu avea sarcina să se cațere pe schele pînă la ultimul pod, ca să lase loc liber perforatorului. Urcă, dar întîrzie, nedînd nici un semn de viață. Fîrtații lui se îngrijorează. Unul nu reușește să ajungă pînă la ultimul pod al schelei. Un alt coechiper, Dimitrie Paceag, publicist, urcă și el. Izbutește să ajungă pînă sus. Acolo, îl găsește pe Frîncu în stare de inconștiență, intoxicat. Paceag încearcă să-i dea primul ajutor, sperînd să-l aducă în simțiri, pe

loc. Nereușind, îl coboară pe galerie, în speranța că-și va reveni. În mare grabă, îl duce pînă la gura puțului, spre a fi scos la suprafață pentru îngrijiri medicale. Zadarnic. Accidentatul se stinge, înainte de-a fi urcat în corfă.

Moartea sa a lăsat o impresie profundă deținuților. Erau revoltați pe față că aerisirea minei lăsa de dorit. Administrația lagărului a încercat să treacă sub tăcere accidentul mortal, dar poartă întreaga răspundere. Corpul lui Nicolae Frîncu n-a mai fost adus în lagăr, ci transportat direct în cimitirul localității, unde a fost aruncat într-o groapă anonimă.

Un alt accident mortal a fost acela al preotului Codii ă. Era originar de pe valea Crișului bihorean. Lucra ca perforator. În această calitate, trebuia să facă asigurarea locului de muncă al coechipierilor. Cu rîngi de diferite dimensiuni, începe coapturarea pereților. Rulătorii privesc, așteptînd terminarea acestei munci, pe cît de grea, pe atît de necesară pentru ei.

Dar inevitabilul se produce. Ciocăniturile făcute în pereți fac să se desprindă, din celimea abatajului, o bucată mare de rocă. Din nenorocire, coptura cade peste trupul nefericitului deținut. Cei din jur îi sar în ajutor. Din rana de la piciorul stîng curge șiroi de sînge. Grigore Pepene încearcă să-i oprească hemoragia. Rupe cămașa de pe el, îl pansează și-l scoate pe galerie. Cu un vagonet, îl duce în mare grabă spre puțul de evacuare, la corfă.

Medicii îi dau primul ajutor și propun administrației să-l transporte de urgență la Baia-Mare, ceea ce se aprobă.

Pe drum, preotul Codilă își dă obștescul sfîrșit. Vestea morții mult iubitului preot a îndurerat pe toată lumea.

Trupul a fost dus în cimitirul din Baia-Sprie. L-au aruncat în altă groapă, alături de cea a arhitectului Nicolae Frîncu. Amîndoi fără cruce la căpătîi.

După cîteva luni de muncă în subteran, nu mă simt bine, am dureri de cap, îmi zvîcnesc tîmplele, am insomnii. Oboseala mă cuprinde și nu mai pot face față muncii. Sînt nevoit să mă prezint la cabinetul medical. Mă internează în infirmerie. Diagnosticul: tensiune arterială. Riscam un accident vascular. Medicii m-au îngrijit, aplicîndu-mi tratamentul adecvat și, la scoaterea mea din infirmerie, propun schimbarea locului de muncă și regim alimentar potrivit bolii. Sînt atenționat că boala diagnosticată poate recidiva și că pot face complicații.

După aducerea mea în Aiud, boala revine, din cauza încordării în care-mi duceam viața în celulă. Și după expirarea celor 15 ani

de detenție sechelele bolii persistă.

Inginerul silvic Ion Pantaș, de fel din Bihor, conducea o echipă de dulgheri. Lucrările le efectua în pas cu evacuarea excavației și rularea materialului. Odată, o mică porțiune de rocă desprinsă de sus, îl lovește în dreptul urechii stîngi. I se dă un tratament sumar și își continuă munca. Lovitura primită i-a sensibilizat nervul auditiv. Cu timpul, sensibilitatea s-a agravat: inginerul Ion Pantaș nu mai aude cu urechea stîngă.

Printre minerii de la Baia-Sprie, au fost și cîțiva aviatori. Doi dintre ei, tineri și plini de putere – Vasile Boaru din Sălaj și Valeriu Cîrligea din Buzău – în scurtă vreme au devenit buni perforatori. Mulți se bucurau cînd erau repartizați în echipa lor, fiindcă îi ajutau în muncă.

Atunci nu-și puteau imagina urmările efortului făcut în mină, zi cu zi. Organul cel mai afectat era inima. După ani și ani, Vasile Boaru se menține pe linia de plutire cu un stimulator cardiac; Valeriu Cîrligea, după infarct, face tratament intensiv și ține un regim alimentar strict.

Comandorul de aviație Ionică Dumitru, după primele luni de minerit, avea mari neplăceri cu stomacul. Veșnic durerile îl făceau să geamă. Uneori îi acordau regim alimentar, alteori îl suspendau. Indiferent de condiții, trebuia să trudească în subteran. Parcă-l văd strîngîndu-se cu mîinile de abdomen, cînd avea dureri. Medicamente se găseau cu greu în lagăr. A cerut de mai multe ori să fie trimis înapoi la Aiud, dar, nici vorbă. În starea asta a fost ținut să lucreze în mină, pînă ce a revenit în celulă, grav bolnav. Puțin după eliberare, Ionică al nostru, comandorul, a murit.

Lucram la montarea unui fragment de cale ferată, la o intersecție a galeriei. Unelte necesare tăierii șinei degradate și înlocuirii ei erau o daltă și un baros. Mă ajuta Liviu Ciaca, din județul Năsăud. Ținea dalta, iar eu aplicam lovitură după lovitură, pînă ce dalta pătrundea și reușeam să tăiem șina. La un moment dat, cînd lovesc, dalta sare și-l lovește pe Ciaca la cap. Rămîn încremenit cînd îl văd pe amicul meu căzut în nesimțire, într-un lac de sînge. E dus la suprafață imediat și pansat la postul de prim ajutor. La terminarea șutului, mă duc direct la infirmerie. Ciaca își revine. După cîteva săptămîni, e bun de lucru. A rămas, însă, cu mari dureri de cap.

N-aș putea încheia aceste relatări fără să amintesc de încă doi oameni care au murit ca urmare a muncii în mină.

Unul era profesorul de limba română din Focșani, Atanasie Zamfir sau Tase Zamfir, cum îi spuneam. Deși era slab, fusese

considerat bun pentru munca în mină. Dar inima era foarte mult solicitată. După eliberare, un infarct i-a fost fatal.

Celui de al doilea, Luca Dumitrescu, poet, publicist, bine cunoscut, un cancer la ficat i-a curmat viața.

M-am convins că accidentările și îmbolnăvirile cele mai frecvente se produceau în sectorul de Vest al minei Baia-Spie, la orizonturile 11 și 12. Aici gazele mai persistente și umezeala iaceau munca mai grea și riscurile mai mari, uneori fatale.

Să încerc a prezenta câteva persoane cu care, știind de vorbă, am ajuns să avem aceeași atitudine în fața realităților pe care le trăiam împreună. Am întâlnit țărani simpli, dar cu sufletul cât un bulgăre de aur. Nu le-a dispărut înțelepciunea nici în momentele cele mai critice. Aș cita numele lui moș Ion Bunghez, din zona Vrancei. Un om cumpătat în vorbă și faptă. Era pregătit pentru drum lung și nu se lăsa amețit de zvonuri. Moș Bunghez îmi amintea de moș Ion Roată: era tot așa de reținut și tot atât de înțelept. Alături de el l-am situat pe moș Gheorghe Șerban, originar din Dobrogea. Avea pe chip o voioșie caracteristică. Și el era hotărât să meargă pînă la capăt. Mi-aduc aminte de o convorbire cu el. Cineva încerca să-i insufle speranța că, peste puțină vreme, vom gusta din fagurele dulce al libertății. Moș Gheorghe Șerban i-a dat replica pe loc: „Ei, domnule, lungă-i beleaua, bre!” Era din rîndul acelor români care nu se dau în lături să-și lase plugul și să pună mîna pe armă în caz de nevoie. Așa înțelegea el să-și apere „moșia”. Am fost vecini cu celula, în Aiud, ani și ani. Circulau zvonuri că oamenii pot face cereri pentru revizuirea proceselor. Mă consultă prin perete cum să facă o asemenea cerere. Ca să-i temperez elanul, îi spun să-și motiveze cererea în sensul că a ajutat și el pe cineva, te miri cu ce. La asta, moș Gheorghe Șerban mi-a dat răspunsul următor, plin de haz: „Da, domnule Păun, am să le arăt că am contribuit și eu cu ceva ajutoare. Ele au constatat dintr-o pușcă mitralieră, o ladă cu cartușe și o alta cu grenade. Aceasta-i ajutorul dat de mine.” Și, ca încheiere, auzindu-mi rîsul, a completat: „Mă las păgubaș, domnule Păun. Vom ieși de aici odată cu toată lumea. Nu merită să umblăm cu fuste strîmbe.”

Am întâlnit pe profesorul Tanoviceanu. Preda dreptul penal, ca și tatăl lui. Pe front, fusese un erou, decorat cu ordinul „Mihai Viteazul”. Aici era modest și bun coleg de suferință. Niciodată nu a făcut caz de situația anterioară, de profesor universitar, nici de faptul că a fost un viteaz pe front, îndura totul cu stoicism, cum stă bine unui adevărat caracter.

Am vorbit de multe ori cu Romulus Dianu, gazetar și critic muzical la ziarul „Curentul”. Părea un singuratic dar, în realitate, era un om sociabil și un agreabil interlocutor.

Tot gazetar era și Hie Popescu-Prundeni. Deși în vîrstă în comparație cu noi, l-au adus și pe el la mină. Niciodată nu l-am văzut privind viitorul în negru. Era încrezător în destinul luminos al poporului român, așa cum se arătase și-n viața de ziarist. A fost eliberat prin 1955, dar nu s-a bucurat de libertate decît puțină vreme. L-au arestat din nou. Toți l-am întrebat cu ce impresie vine de afară. Ne aflam atunci în celular. Impresia? A spus-o fără ocol: „Dacă s-ar da dispoziție ca toată lumea să defileze pe Calea Victoriei în genunchi, aproape toți ar face-o. Cu rare excepții.”

Printre oamenii de litere mai menționez și pe Luca Dumitrescu, colaborator la revista „Vremea” și la alte publicații. Avea la bază, ca studii, și filosofia.

Acolo l-am întîlnit pe Gabriel Bălănescu, și el ziarist și publicist, autorul unei lucrări despre Avram Iancu. Veșnic preocupat de probleme politice, Gabi Bălănescu era un adevărat centru de informații în domeniu.

Nici militarii nu lipseau dintre noi, indiferent cărei arme aparțineau. Nu pot trece peste numele maiorului Scurtu, despre care voi vorbi într-un capitol aparte. Era din arma vîntătorilor de munte. Și Vali Teodorescu se număra printre militarii mineri, ca și căpitanul Ion Pantazi, fiul fostului ministru de război. Fusese decorat cu „Mihai Viteazul”, aparținînd armei cavaleriei. Am cunoscut și pe comandorul de marină Apostolescu. Un adevărat om al mării; dîrz, parcă aștepta să-i apară vînt bun în pînze. Îl avea cu el pe tînărul aspirant, care tocmai absolvise școala de ofițeri de marină, Puiu Virgil, originar din Buzău. Amîndoi plecaseră pe mare cu o mică ambarcațiune dar, în larg, li s-a delectat motorul și iată-i mineri, postură pe care au onorat-o. Demni și foarte buni camarazi de suferință. Din punct de vedere politic, nu toți vedeau problemele cu destulă luciditate; unii se mai lăsau prinși în mrejele zvonurilor.

Printre noi s-a numărat și cunoscutul viticultor Ambrozie, de pe valea Tîmavelor. Deși mai în vîrstă, lucra tot în mină. Îl arestaseră și primise o condamnare grea, din cauză că nu-i puteau confisca viile și instalațiile viticole. Știa că mult nu va rămîne miner. În adevăr, peste puțină vreme a și fost luat din mijlocul nostru. N-am mai auzit de el.

A produs surpriză apariția, ca miner, a inginerului Crăciun. Era fratele Constanței Crăciun, cunoscuta fruntașă a regimului

comunist. Micuț ca statură, pipiriu și pricăjit, fusese implicat într-un proces de răsunet. N-a stat mult, fiindcă au fost toți rejudecați și puși în libertate. Știa soră-sa ce se putea face.

Nu trec cu vederea numele unui țigan: Culică. În ce ocazie fusese implicat într-o cauză politică, nu m-a interesat. Era un tip original și milițienii îi permiteau unele ieșiri. Serviciul la bucătărie îl făceam pe rînd, pe bărăci. Odată, Culică, fiind de serviciu, strigă în sala de mese, de față fiind și gardianul: „Domnilor, vă anunț că a căzut regimul”. Toată asistența a izbucnit în hohote de rîs. Era vorba de regimul alimentar, al celor bolnavi, însă el o spusese cu celălalt înțeles, cel politic, așa cum convenea tuturor, sens pe care milițianul nu-l pricepuse. Ieșirea lui Culică ne-a mai descrețit frunțile.

Am pomenit de prezența unei echipe de maghiari, în frunte cu Kalay, miner de pe Valea Jiului. Erau tăcuți, rezervați, dar niciodată nu au făcut vreun gest care să fie etichetat șovin. Au fost corecți tot timpul. Pe Kalay, mai tîrziu, l-au folosit ca frizer, la Zarea. Și aici s-a dovedit a fi același om corect, ba uneori ne mai șoptea cîte ceva, bineînțeles cunoscuților, profitînd de neatenția gardianului.

Cu noi mai era și un grup masiv de sîrbi, din Banat. Sub diferite pretexte, fuseseră arestați și, cu pedepse grele în spinare, deveniseră și ei mineri. Au venit cu un plus de elan, mai ales că i-au arestat după cotitura lui Tito, pe care îl adora.

Am cunoscut și doi evrei. Unul se numea Emeric Kupfer și fusese, după cîte știu, cantor la sinagoga din Oradea. Sub ocupația Ardealului de Nord, a suferit deportarea în lagărele germane, predat de autoritățile ungurești. Un al doilea se numea Gruber, originar din Moldova de nord. În vreme ce Kupfer era brunețel, Gruber era roșcovan la față. Ne-au fost buni amici de suferință. Niciodată nu s-a făcut caz de originea lor etnică. Din contră, ne ajutam mereu unii pe alții. Am menționat numele lor, fiindcă vor reveni într-un capitol viitor. Vreau să demonstrez că acolo, ca mineri, ne comportam ca frații. De foarte multe ori l-am văzut pe Emeric Kupfer ajutînd la împins vagonetele pline cu minereu, deși cobora din abataj obosit și el de munca de perforator.

După ani și ani, Gruber a venit din Israel la Brașov, ca turist. Întîmplător se întîlnește cu un alt fost miner, avocatul Sever Gheață. S-au bucurat amîndoi de întîlnire, amintindu-și existența trăită acolo, la Baia-Spie. Cînd a aflat că sînt și eu în Brașov, lui Gruber i-a părut bine că mai eram în viață și mi-a transmis salutul său.

Nu pot încheia rîndurile acestea, fără a mai consemna un fapt. A sosit la Baia-Spie un nou lot de viitori mineri. Surpriza cea mare: printre ei se număra cel mai tînăr „miner”. Avea doar 17 ani. Era Ion Pică, din comuna Rîușor. Din grupul for, toți din jurul orașului Beiuș, menționez pe Doda Tășcuț și Brînzis, care s-a preotit după eliberare. Ne gîndeam: „Oare îi vor băga și pe acești copii la munca subterană?” Fără nici o ezitare, conducerea lagărului i-a repartizat să trudească în mină. Fiind așa de tineri, cei mai în vîrstă i-au considerat ca pe proprii lor copii. Într-un fel, i-au adoptat, ajutîndu-i, după puterile lor, să facă față acelei munci atît de istovitoare. I-am întîlnit după ani și ani, maturizați, să nu spun îmbătrîniți. Trecuseră atîtea suferințe peste ei... Dar felul cum vedeau problemele curente era același, de atunci, din mină.

Printre noi erau și cîțiva turci. Toți, din Constanța. Unul din ei, Kizim, era armator și călătorise cu vaporul său la Constanța, în interese negustorești. Era cetățean turc. Ce făcuse, nu știu, însă fusese implicat într-un proces. E judecat și condamnat la o pedeapsă mare. De la proces, turcul s-a pomenit adus la Baia-Spie și iată-l miner, alături de noi. Nu știa un cuvînt românește. A fost primit cu amabilitate de toți deținuții mineri. Printre amicii pe care și i-a făcut, se număra și profesorul Nic Tanoviceanu. Cunoșc cîteva întîm- plări amuzante cu acest turc ce se chinuia să învețe românește. Kiazim devine miner, în salopetă și opinci, aliniindu-se nouă. Căzuse din cer în iad. Nu putea concepe că atîta lume suferă și-i pusă să muncească în asemenea condiții inumane. Îndura, alături de noi, toate privațiunile. Îl priveam cu simpatie; și el era destul de atent și înțelegător cu deținuții în mijlocul cărora își ducea osînda. Cunoștea o limbă de circulație și ne puteam înțelege.

După un timp, iată că turcul Kiazim este chemat la poartă. Mare agitație. Tot susținea că nu va fi lăsat de turcii lui să zacă în temnițele românești, așa că unii puneau chemarea pe scama unei eventuale ridicări din lagăr. După cîtva timp, Kiazim apare extrem de bucuros, cu brațele încărcate cu îmbrăcăminte. Primise un pachet de la mama lui, din Turcia. Cum de aflate unde îi era feciorul și cum obținuse aprobarea să trimită un pachet erau întrebări pe care ni le puneam toți. Realitatea o vedeam cu ochii: un deținut din Baia-Spie primise pachet. Kiazim era în culmea fericirii. Urmărilor le vom vedea ceva mai tîrziu.

Am vorbit mai sus despre oameni. Este știut că aproape toți aparțineau unor formațiuni politice diferite. Cu toate acestea, rar am întîlnit cazuri în care să se fi ivit divergențe de opinii. Aici, în

mină, toți ne uniserăm forțele ca, împreună, să putem face față umilințelor, silniciilor și privațiunilor. Se crease „ceva comun”, care ne lega. Aveam în față același dușman: comunismul.

Indiferent de orientările politice, de divergențele de opinioară, de disputele de la tribună sau din scris, ne uneam eforturile ca să putem rezista, să putem supraviețui. Ne găseam pe aceeași baricadă, în lupta contra aceluiași dușman. Situația impunea să ne unim eforturile, să nu ne lăsăm doborâți. Dovadă că nu a reușit planul drăcesc este faptul că toți cîți am supraviețuit și am apucat ziua cea mare, a prăbușirii lui Anticrist, ne-am bucurat. Ori de cîte ori ne întîlnim unii cu alții ne salutăm, ne îmbrățișăm.

Aceasta era maica minune, marea taină a rezistenței noastre: solidaritatea.

Cînd am fost aduși la mina Baia-Spie, am fost surprinși văzînd în sala de mese bucăți de pîine, felii întregi, unele de-abia începute și lăsate așa. Eram intrigați, chiar revoltați pe cei care procedau astfel. Noi pretindeam că pîinea trebuie mîncată în întregime. În primele zile de la sosirea noastră acolo, nu înțelegeam ce se întîmpla.

Odată încadrați în lagăr, Vanciu și politicianul Alexandru, ca și acoliții lor, Petrescu și Steanță, ne-au informat cu siguranță în glas că vom avea o masă îmbelșugată, de 5 000 de calorii, după cîte-mi aduc aminte acum. Nu ne venea a crede auzului cînd ni se spuneau asemenea lucruri. Voiam să ne convingem. În primele două-trei zile, izolați fiind de ceilalți deținuți și văzînd că aveam mîncare pe sature, începusem să dăm crezare noilor stăpîni.

Dar lucrurile nu se prezentau chiar așa. După ce-am luat contact cu cei mai vechi, am început să ne lămurim.

Din totalul de 5 000 calorii de care ne vorbeau, cam 3 500 erau reprezentate de cele 1 250 grame de pîine, ce ne revenea fiecăruia, zilnic. Această cantitate de pîine nu ajungeam să o mîncăm: din ea se consuma cam o treime.

Ne-am lămurit care era cauza. Pîinea era ori veche, de se fărâmița cînd începeai s-o tai cu cuțitul, ori acrită. Prin urmare, oamenii nu mîncau pîine în cantitate suficientă. Fiindcă nu putea fi consumată de oameni, ea era scoasă afară din lagăr, constituind hrana pentru caii, porcii și orătăniile milițienilor. Uneori se întîmpla să se aducă pîine proaspătă, chiar caldă. Atunci, o luam direct din căruță, înainte de-a li dusă la magazie. Această pîine era mîncată pe sature. Dar asemenea ocazii aveam rar, poate o dată la zece-cincisprezece zile, pentru că interesul conducerii lagărului

era să nu se consume întreaga cantitate.

Pe lângă aceasta, mîncarea era gătită uniform. Felul întâi îl reprezenta supa de cartofi cu paste făinoase, ori borș făcut din pîine pusă la butoi. Primea ceva colorant, boia sau bulion, și gata felul întâi. Felul doi avea uneori came: tocăniță cu cartofi, varză cu came sau musaca. Cînd și cînd ni se servea și felul trei, cîte o gogoasă sau ceva asemănător. Erau cele mai de preț. Le mîncam pe nerăsuflăte. Un alt fel doi de mîncare îl formau pastele făinoase, gătite sub diferite forme. Erau gustoase, dar insuficiente. Ni se acoperea doar fondul castronașului. Oamenii ar mai fi mîncat, dar asta ne era porția.

O vreme, ni se servea ciorbă de zarzavat, de verdețuri sau de varză. Mîncam din necesitate, fiindcă trebuia întreținut organismul, să poată face față muncii în mină. Se impunea un efort de voință să consumăm cît mai mult. Înghițeam în silă.

Din cauza condițiilor din subteran, lumea nu mai avea poftă de mîncare. La început, nimeni nu-și putea explica fenomenul, însă, cu timpul, ne-am lămurit: cauza o constituiau gazele și atmosfera sufocantă.

Trebuia, totuși, să facem față situației, să completăm într-un fel oarecare alimentația, prin procurarea unor specialități de la cantina lagărului. Speram să aflăm acolo unt, șuncă și alte produse strict necesare. Dar așa ceva nu se putea găsi. Acolo găseam doar marmeladă, biscuiți, halva, bomboane.

Astfel de împrejurări duceau tot mai des la proteste verbale, adresate bucătarilor și lui Steanță în special, fiindcă el stabilea meniul și componența alimentației. De multe ori ne manifestam și față de gardieni: le arătam zeama aceea lungă și mîncarea inconsistentă ori fără gust.

Singurul „aliment”, dacă se poate numi astfel, era porția de cafea, pe care o luam cu noi în mină. Fiecare umplea cam un bidonaș. Luam și pîine, dar, fiind veche, ne mulțumeam doar cu o feliuță-două. În completare, primeam o bucățică de marmeladă, rar una de slănină.

Cam asta ne era hrana cea de toate zilele. Pînă într-o zi, cînd trebuia să luăm o hotărîre. Și am luat-o: *declanșarea grevei*.

Spiritele încep să se înfierbînte. Cînd mergeam la masă, primul lucru pe care-l făceam, era să întrebăm ce mîncare este. Unii, cînd aflau ce anume se pregătise, nici nu mai intrau în sala de mese, mulțumindu-se cu două- trei felii de pîine cu cafea.

Se adăuga faptul că cineva din lagăr, Kiazim, primise pachet.

Turcul plîngea de bucurie, plimbîndu-se prin curtea lagărului, îmbrăcat în haine noi.

Ideea declanșării grevei începe a fi discutată și analizată sub toate aspectele. S-au emis mai multe variante. Unii erau de părere să facem grevă, rămînînd în mină pînă ce ne vor îmbunătăți mîncarea și cantitativ, dar și calitativ. Ideea n-a întrunit aprobarea majorității. S-ar fi interpretat că facem sabotaj economic, ceea ce ar fi fost un bun pretext pentru represalii aspre.

S-a adoptat ideea unei greve cu brațele la piept. Vom refuza masa, dar vom intra în mină. Acolo, vom lucra cît ne vor ține puterile. Știam că producția va scădea, ceea ce avea să ducă la sesizarea conducerii civile a minei, în subzistența căreia ne aflam.

Așa am procedat. Mergeam la masă, dar nu mîncam nimic. Luam doar cafeaua, cînd intram în subteran. Cazanele cu mîncare rămîneau pline.

Mare agitație în întregul lagăr. Primii care stăruie să renunțăm la această acțiune sînt Steanță și Petrescu. Oricîtă insistență au depus ei, am rămas fermi în hotărîrea luată. Nu deranjam pe nimeni, din punct de vedere al executării programului de muncă. Acolo știam să ne cruțăm forțele. Ceream să vină cineva de la București, să examineze doleanțele noastre. Nu era în discuție doar problema alimentației, ci și legătura cu familia – scrisori, pachete, vorbitor. În lagăr se crease precedentul cu Kiazim. Aveam un motiv în plus să insistăm.

După prima zi de grevă, conducerea administrației încă mai spera că nu-i nimic serios și că totul va intra în normal. Pentru că nici a doua zi nu mîncăm, încep să se îngrijoreze. Rezultatul activității noastre se vede la conducerea civilă a minei, care înregistrează cantități reduse de minereu scos de „brațele speciale”. Prin oamenii lor află care-i cauza. Civili ne comunică știrea că direcțiunea este intrigată de faptul că nu ni se distribuie alimente în cantitățile pe care ea le plătește.

Se convoacă ședință și se examinează situația creată. Un maestru civil ungur, Condor, ne-a povestit cum s-a desfășurat ședința. Directorul lagărului,

Vanciu, a primit severe reproșuri. Conducerea civilă a minei era pusă în Iernă cu adevărata stare de lucruri din lagăr. Nu interesa, însă, decât alimentația, nu și legăturile noastre cu familiile, deși se cunoștea vitregia stăpînirii.

După ședință, Vanciu și politicianul Alexandru intră mai des în interiorul „coloniei”, vin la bucătărie și îndeamnă oamenii să mănînce, dar oamenii Ic arată zeama lungă și fără gust.

Într-a treia zi, se sună adunarea generală. În fața frontului stau Vanciu și Alexandru. Ambii caută să demonstreze că mîncarca este suficientă, că ne dă numărul de calorii prevăzut în barem. La un moment dat, unul din deținuți, nu-i mai țin minte numele, îi spune: „Domnule director, nemții ne-au hrănit cu vitamine, dumneavoastră, acum, ne dați calorii. Vă întreb cînd vom mîncă pe săturate?” Intervenția lui produce o vociferare aprobatoare. Vanciu nu se lasă și caută să ne convingă de faptul că hrana nu-i mai altfel decât a muncitorilor civili, care mănîncă la cantină. Atunci o altă voce îi dă următoarea replică: „Asta înseamnă că și muncitorii o duc greu cu mîncarea. Vai de ei!” Vanciu nu știe cum să iasă din încurcătură. Ca măsură supremă, se adresează întregului efectiv al frontului. Cere să facă un pas înainte cei care refuză masa, fes foarte mulți, dar nu toți.

Atunci el îi întreabă, pe cei care făcuseră un pas înainte, ce nemulțumiri au în privința mesei. Oamenii încep a-i spune: inconsistența alimentației, insuficiența ei și uniformitatea felurilor de mîncarc. S-a insistat asupra faptului că pîinea este atît de veche, îneît aproape nu e consumabilă.

Un altul vorbește despre lipsa legăturilor cu familiile. I s-au amintit lui Vanciu vechile promisiuni, nerespectate. A fost subliniată diferențierea făcută între noi. Deși aveam același regim de muncă, pachet s-a aprobat numai unuia. Făcea aluzie la turcul Kiazim. Vanciu ne-a răspuns că e o problemă care nu depinde de el, dar ne-a dat asigurări că va face demersuri la organele superioare. Se vor da astfel de drepturi, dar numai în raport de randamentul fiecăruia.

Emeric Kupfer ia cuvîntul. E o liniște totală. În reproșurile lui, Kupfer nu menajează pe nimeni. Arată că regimul aplicat de stăpînirea comunistă deținuților politici este de neconceput. Mîncarea proastă, nesubstanțială, munca istovitoare. Scopul aducerii noastre aici nu-i munca, ci exterminarea fizică. Amintește că a fost deportat din Ungaria și internat în lagărele

germane. Și acolo au fost supuși la munci. Pentru confirmare, își arată brațul: „Iată unde am fost dus: în lagărul de la Auschwitz. Și nemții ne puneau la muncă, dar nu în subteran și nu în condițiile de aici. Așa cum au fost ci, și era vreme de război, ne-au asigurat un minimum de trai. Aveam în fiecare zi, pe masă, un castronaș cu o bucățică de carne. Aici, la Baia- Spric, nu avem așa ceva, sau dacă există, mîncarea este prost gătită. Asta-i problema, domnule director. Luați măsuri de îndreptare cît mai este vreme și pentru binele nostru, dar și pentru al dumneavoastră.”

Vanciu și politicul sînt în mare încurcătură. Pe loc, găsesc o ieșire, îi ordonă lui Șteanță să ia imediat măsuri. Vanciu dispune ca el să asiste personal la primirea alimentelor și tot el să fie de față cînd se introduc în cazan, la gătit. Va fi făcut răspunzător dacă mai permite intrarea în lagăr a pîinii vechi. S-o returneze și să se aducă numai pîine proaspătă. În fața întregului electiv, promite că va lua măsuri ca serviciul de aprovizionare să trimită numai pîine proaspătă și alimente conform rațiilor ce ni se cuvin. Mai mult decît atît, va fi prezent și Șteanță în sala de mese, ca să verifice dacă lucrurile se îndreaptă.

În final, adresîndu-se tuturor, întreabă: „Sînteți mulțumiți?” Oamenii îi mai cer ceva: „Cum rămîne cu cantina, domnule director?” Va lua măsuri să fie aprovizionată întocmai ca un magazin alimentar. Dar oamenii nu se lasă, îi amintesc și de celelalte revendicări: scrisori, pachete, legături cu familia. La toate acestea, spune că va face demersuri, la forurile superioare.

După trei zile, greva noastră se încheie. A demonstrat că le putem provoca dificultăți, așa cum făcuserăm și sărbătorind învierea de Paște, în aprilie 1951.

După cele petrecute, se constată o supraveghere mai insistentă. În primul rînd, se fac mutări de la o baracă la alta, cu scopul de a se sparge legăturile create, în timp, între oameni. Se observă o prezență mai activă a politicului în lagăr, unde i s-a rezervat o cameră, special. Acolo, chema pe cîte unul, după criterii numai de el cunoscute. Simțim un suflu nou în rîndurile noastre, o încredere în noi înșine.

Din momentul în care ți-ai pierdut libertatea, deci îți este limitată posibilitatea de-a te mișca, de-a avea contact cu alți semeni, simți o imperioasă nevoie să spargi zidul care te-a izolat, să rupi lanțul în care ești încătușat.

Scopul lor era să fim reduși la animalizare - a mânca porția stabilită, a munci forțat și a sta inactiv între pereții celulei. În această stare voiau să ne mențină. Nici un fel de activitate cerebrală. Nimic.

Așa ceva nu puteam îngădui. Ar fi însemnat să ne îndobitocim. De aceea căutam să ne programăm viața. În lagăr, unde eram adunați sute de oameni, ne venea cu mult mai ușor să ne îmbunătățim traiul de deținuți. Ne transmitem tot ce cunoșteam și tot ce aflam nou.

Eram deținuți politici. Ne pierduserăm libertatea pentru un crez politic, opus stăpînirii comuniste aflate la cîrma țării. Nu se

putea concepe să nu fim informați de mersul evenimentelor politice, interne sau internaționale. De aceea, noul venit trebuia să-și descarce desaga cu vești, după care urmau comentariile și concluziile. Dar nu numai informații cu caracter politic voiam. De la noii arestați aflam și știri despre familii, deși uneori cu întârziere de ani; ele se transmiteau de îndată ce ajungeau în lagăr.

Lucram în mină, în contact cu personalul civil. Trebuia întreprins ceva, să aflăm ce se întâmplă afară. Astfel, cei care intrau primii în mină scotoceau locurile de muncă ale civililor. Unii își aduceau mîncarea înfășurată în ziare, îndată, oamenii noștri le ridicau și începeam descifrarea lor.

Încetul cu încetul, am intrat în relații cu civilii. A fost destul de greu. La început, ne priveau cu multă rezervă. Li se spusese că sîntem cei mai periculoși oameni pentru clasa muncitoare. Îi avertizaseră că nu trebuie să aibă discuții cu noi, decît numai cele strict legate de lucrul propriu-zis. Ne-a trebuit multă răbdare, tact și perseverență să ni-i apropiem pe unii dintre ei. O făceau asumîndu-și riscuri mari. Erau îngroziți de ce i-ar fi putut aștepta ca represalii.

Un succes al legăturilor cu acești civili a fost faptul că, într-unăjdzin zile, mi se înmînează un ziar intact, cu data zilei respective. Era inimaginabil de emoționant să-ți poți arunca ochii pe paginile unui ziar, după o întrerupere de trei ani. Pînă atunci, nu citisem decît propriile mele declarații, scrise sau dictate de alții. Mi s-a părut ceva de necrezut. Singura condiție a fost ca, după ce-l citesc, să-l ard acolo jos, la locul de muncă. Bineînțeles, trebuia să rețin tot ce interesa.

Din acel moment, cît am lucrat la Baia-Sprie, vreme de peste un an de zile, am avut ziare. Mi se înmînau numai mie. Sosit la suprafață, difuzam totul. O făceam cu toată prudența. Nu transmiteam decît cîtorva și numai între patru ochi. Îi rugam să fie foarte atenți cui transmit mai departe informațiile aduse și, bineînțeles, nu trebuia să se știe sursa. De-acim, eram la curent cu știrile interne și externe. Ne dăm seama de realitatea crudă, realitate de care luam cunoștință din presa oficială. Cînd și cînd, erau știri pe care le puteam deduce, citind printre rîndurile ziarului oficial.

Mi-aduc aminte de două articole scrise de Tudor Arghezi. Unul conținea constatările lui, în urma unei vizite făcute în URSS și aducea elogii vecinilor. Un alt articol se referea la o hotărîre a Tribunalului de la Karlsruhe. El protesta împotriva unei hotărîri ce

interzicea activitatea comunistă în Germania. Mulți îl stimau pe Arghezi poetul și multe din poeziile lui circulau printre noi. Când au aflat ce scria în articole, au început să facă net deosebirea dintre poet și caracterul său. Și-au amintit că, din acest punct de vedere, Arghezi a fost mereu în contratimp cu Neamul românesc. În timpul primului război, când ostașul român lupta pe Șiret și Oituz pentru înfăptuirea Unirii celei mari, el a rămas în teritoriul ocupat, unde scotea ziarul „Lumina”. Desigur, a avut de îndurat ceva închisoare din această cauză. Și în cel de al doilea război a avut o atitudine similară. De astă dată, îi critica pe germani în articolul *Baroane*, în timp ce românii luptau pentru Basarabia și Bucovina.

Cu citirea ziarului am vrut să lac o surpriză unui bun prieten din vremea studenției, devenit apoi magistrat. Era și ei condamnat și lucra la Baia-Sprie: Alexandru Popescu din Vrancea. Îi arăt ziarul și lui. Rămîne nemișcat și nu scoate o vorbă. Mîinile îi tremură cu ziarul în față. Încerc să-l trezesc din starea ce l-a cuprins, însă nu-i vine să creadă că e posibil să vadă un ziar nou, acolo, în mină, la 360 metri sub pămînt. După ce-și revine și-l citește, sare în sus de bucurie, exprimîndu-și surpriza că mai sînt oameni curajoși, care să ne strecoare ziare. Conținutul nu-l prea interesa, ci faptul în sine l-a impresionat atît de mult. Omul care a cutezat să coboare în mină cu un ziar își asumase un mare risc pentru a ajuta, după puterea sa, pe cei care au luat drumul închisorilor pentru curajul lor de a se ii ridicat împotriva stăpînirii comuniste. Merită a-i fi consemnat numele, chiar după atîția ani. Este vorba de maistrul civil Lazăr, cunoscut de toată lumea sub numele de „Brazilianul”, după pălăria pe care o purta.

Au fost și situații cînd s-au putut face legături directe cu familiile. Astfel, inginerul Virgil Vlădescu a reușit să trimită pe inginerul Pop la mama sa. A primit și o veste care l-a întristat peste măsură. Logodnica lui, Sanda, colegă din studenție, se căsătorise. Am menționat acest caz cu totul particular pentru a demonstra că zidul izolării putea li spart.

Am avut și alte legături cu lumea de-afară. Ne-a fost de mare folos faptul că preotul Aurel Lazarov a putut aduce, printr-un civil, împărtășania oferită de un preot, pentru noi, deținuții din lagăr.

Astfel am putut să privim dincolo, spre lumea la care năzuiam. Fiecare cuvînt scris, fiecare slovă ce ajungea în fundul pămîntului reprezenta o licărire de speranță: cei liberi nu ne uitaseră, erau alături de noi.

După acțiunea întreprinsă în noaptea învierii anului 1951 și după grevă, administrația lagărului, și îndeosebi politicul Alexandru, la îndemnul superiorilor, au luat cele mai stricte măsuri spre a li informați despre ce facem, ce discutăm și, chiar, ce gîndim. Își intensificase recrutarea de noi informatori din rîndul deținuților. La suprafață, într-o baracă, avea o cameră a lui. Montase la ușă o cutie, unde informatorii își puteau introduce notele. Era o *boca di leonc*. Venea mai des prin lagăr și-l vedeam cum ne urmărea și ne privea dușmănos cînd mergeam la braț, doi cîte doi, discutînd aprins. Nu știa ce anume discutam și dorea mult s-o știe. Uneo'i, oprea pe unul și îl interoga separat; apoi, pe celălalt. Se arăta și mai mînios cînd răspunsurile coincideau. Nu știa cum să procedeze să ne prindă în vreun fel oarecare, să aibă pretext pentru luarea unor măsuri. Eram de-acum sigur că recrutaseră mulți informatori, atît Petrescu și Steanță, cît și politicul.

Ca să creeze o anumită stare de spirit pe care s-o poată exploata în folosul lor, au recurs la cele mai variate procedee. Astfel, pe lîngă informatorii ce-i aveau printre deținuți, mai recrutaseră alții, dintre civilii cu care intram în contact în subteran.

Prin acești informatori au întins o cursă deținuților.

Prin vară, pe la stîrșitul lui iulie 1952 încep să circule zvonuri extrem de optimiste. Cineva pretindea că deține informații certe, de la un artificier, că, în curînd, regimul politic va fi răsturnat. Alții confirmau vestea. Se vorbea că „cineva” ar fi citit într-un ziar, predat de un civil, că guvernul se află în mare încurcătură în fața unor presiuni politice interne și externe, acestea din urmă, din partea anglo-americanilor. Asemenea vești adunate circulau, se amplificau și provocau derută generală. Un oarecare Tăvi Rădulescu, înfocat național-țărănist, originar din părțile Făgărașului, afirma că este cunoscutul personal al lui Iuliu Maniu. Credulii îl ascultau. Asigura că „mîine” îi va recompensa pe cei care i-au fost devotați aici. Comentariile nu se mai opresc.

Noi, care dețineam informații certe desprinse din ziarul pe care-l aveam aproape zilnic, nu reușeam să-i temperăm pe entuziaștii îmbătați cu știrile fanteziste ce inundaseră lagărul. În jurul datei de 23 august, se aprinseseră atît de mult, încît unii deținuți (printre care și maiorul Vali Teodorescu), în noaptea premergătoare acelei zile, au stat de veghe la fereastra dormitorului, să vadă momentul solemn cînd va fi dată jos steaua de deasupra intrării în mină. Dar steaua a rămas la locul ei.

Printre noi se afla și un maior - fon Scurtu. Fusese ofițer activ la vânătorii de munte. Se purtase vitejește pe front. Avea darul de a fluiera cele mai variate cîntece. Te fermecau cînd Ic ascultai.

Deși trecuse 23 august și nimic nu se întîmplase, mul ți încă mai credeau că sfîrșitul comunismului este pe-aproapc.

Ca în fiecare lună, se făcea adunarea generală, cînd se întocmea ordinea de bătaie pentru luna următoare, se forma componența echipelor, se indicau locurile de muncă.

Atunci cînd maiorul fon Scurtu își aude strigat numele, iese în fața frontului și spune răspicat că el nu mai intră în mină: „Șandramaua voastră este pe sfîrșite. Din zi în zi așteptăm să se prăbușească. Voi veți intra în locul nostru!” Alexandru îl ascultă pînă la sfîrșit, după care, cu un calm calculat, îi răspunde: „Lasă, lasă, Scurtule, tu intră în mină, că dacă va fi cum spui tu, te va găsi momentul oriunde, aici la suprafață, sau acolo, în subteran.” Maiorul rămîne ferm în hotărîrea sa. Nimeni nu l-a putut tempera.

Din acel moment, încep să se aprindă mințile unora și mai mult. Lucrurile se desfășoară normal, o zi-două. Maiorul Scurtu rămîne la suprafață, în așteptarea evenimentului. După cîteva zile vine dispoziție să fie izolat într-o baracă. Ceilalți merg pe la fereastra camerei lui, îi adresează cuvinte de felicitare pentru curajul dovedit, apoi își văd de treburile lor. Maiorul Scurtu primește porție de mîncare redusă, ca la penitenciar. Acolo, singur, începe a fluiera. Cînta tot ce știa, de la romanțe și operete, pînă la cîntece populare. Nu ne mai săturam ascultîndu-l.

Nu știi dacă au trecut mai mult de cîteva zile de așteptare, că maiorul este invitat de milițieni să-i urmeze. E scos din lagăr.

Revine, dar nu pe picioarele lui, ci adus într-o pătură, de patru milițieni, îi auzim gemetele și ne sfîșie inimile. E lăsat jos, pe scîndura goală. L-au ținut acolo vreo cîteva zile. I se dădea doar cafeaua, pe care o bea ca să-și revină, într-un tîrziu, aflăm de la el amănunte, șoptite printre gemete. „Tîlharii m-au snopit din bătaie. Am să le-o plătesc eu odată.” într-o zi nu-l mai vedem. Fusese ridicat și scos definitiv din lagăr.

După o vreme, ne-am lămurit. Totul fusese o înscenare. Au introdus bucăți de ziare, anume tipărite, cu conținut incendiar, ca să poată fi prinși în capcană cît mai mulți dintre cei care le citeau. Am aflat că așa se procedase și la canal.

Ceva mai tîrziu, am aflat vești despre maiorul Scurtu. Căzuse grav bolnav din cauza loviturilor îndurate și, după ridicarea lui din lagărul de la Baia-Sprie, au fost nevoiți să-l interneze la spitalul

din Văcărești. Un nou venit fusese în aceeași cameră cu maiorul, pînă și-a dat sfîrșitul. Maiorul Scurtu le povestise și lor prin ce trecuse și care este regimul muncii în subteran. A murit fredonîndu-și melodiile îndrăgite. În semiobscuritatea camerei, sta cu fața în sus și-și fluiera cîntecele. Ultima melodie de-abia se mai auzea. Cu aceasta și-a dat ultima suflare.

Lazăr, care ne înmîna ziarul în continuare, ne-a confirmat mașinațiunile ce se făceau afară. Dar mulți oameni nu voiau să dea crezare și s-au lăsat antrenați pe un făgaș aducător de suferințe.

Din toate acestea, administrația lagărului ieșise și mai stăpîină pe situație, iar noi trudeam în continuare să scoatem minereul acela cu un procent atît de redus de metale neferoase.

Cît am lucrat la Baia-Sprie și Cavnic, s-au făcut numeroase mișcări de personal. Din timp în timp, lagărul își completa efectivul cu elemente noi, care umpleau golurile produse prin accidentări, îmbolnăviri, etc. Sosirea noilor veniți era un prilej de a afla tot felul de vești, unii fiind arestați mai recent. Deși informațiile erau cam vechi, ele contribuiau la punerea în temă cu ce se petrecea afară. Unii aduceau știri cu privire la familiile celor arestați cu ani înainte, ceea ce contribuia la ridicarea moralului celor în cauză. Au fost și situații cînd astfel de vești erau neplăcute. Cei în cauză se resemnau și-și vedeau de truda lor.

Oamenii noi erau de pe la Canal, de la Gherla, din Aiud sau de la Pitești. Indiferent de unde veneau, munca în mină i-a impresionat.

Din timp în timp, aveam și vizitele unor șefi, vizite numite de noi „inspecții”. Erau sau pe linie pur tehnică de la Ministerul Minelor sau din partea Ministerului de Interne. Aceștia din urmă erau cei mai periculoși. Nu aduceau cu ei nimic bun pentru noi. Cînd veneau asemenea oaspeți, eram preveniți să intensificăm munca, pentru ca să vadă că lucrăm și că dăm randament.

Înainte de a relata o asemenea vizită, să amintesc de unul din instrumentele folosite în munca de rulător: covățica. Umplută cu minereu, cîntărea cam 15-20 kg. Era dusă de o singură persoană pînă la rostogol. Ne punea la grea încercare șalele. Cum am spus, întotdeauna ne strîngeam mijlocul cu o cîrpă sau cu un prosop.

Iată că, în urma unei inspecții, conducătorul ei, cu grad de maior din Ministerul de Interne, văzînd covățica, a reacționat imediat, în defavoarea noastră. I s-a părut că era prea mică și că nu dă randament: „Asta nu-i o sculă pentru bandiți. Să se

înlocuiască cu altele de mărime dublă. Să simtă greu!”

Vestea s-a răspândit în tot lagărul și ne-a nemulțumit pe toți. Imediat, ni s-au confecționat alte covățele, duble ca mărime față de cele vechi. Oamenii au mai ascuns din cele vechi, dar covățica cea nouă s-a generalizat. Era grea și fără material, dar plină! Nu putea li dusă decît de doi rulători și încă umplută doar pe trei sferturi.

Desigur, numele celui maior era atunci pe buzele tuturor. I se adresau cele mai meritate ocări și blesteme. Nu lipsea nici urarea să aibă și el parte de o astfel de covățică.

Nu știi dacă trecuseră vreo șapte luni de la inspecție, cînd, iată că vine un lot nou, cu oameni care să reîmprospăteze efectivul. Ca de obicei, minerii vechi se duceau pe la ferestrele noilor veniți, să afle cine sînt și cu ce vești vin. Mare surpriză în tot lagărul: o veste se răspîndește ca fulgerul: „Fraților, știți cine a fost adus cu noul lot? Maiorul cu covățica!” Toți am sărit în sus de bucurie, fiindcă ne gîndeam că va folosi, ticălosul, propria-i unealtă. Trecînd peste consemnul milițienilor, mul ți s-au grăbit să i se adreseze pe la fereastră: „Lasă, lasă, că vii tu jos în mină. Îți vom pune în mînă covățica, pe care ne-ai impus-o.” Unii erau și mai categorici, îl amenințau. El, tăcut, îmbrăcat în hainele vărgate, nu reacționa în nici un fel. Sta complet izolat, îngrozit.

Cînd i-a venit rîndul să intre în mină, cineva i-a adus o covățică din acelea noi. Numai o zi a muncit în mină. A stat la suprafață cîteva zile, după care a fost scos din mijlocul nostru și transferat în altă parte.

Altădată, cu un nou lot, au sosit doi săteni din Covasna. Unul se numea Preda, celălalt Bota. Aveau turme de oi prin munții din arcu de curbura interioară a Carpaților. Prin acele părți, cutreiera un oarecare Lupșa. Se da drept luptător împotriva regimului comunist. Acești doi oameni, ca și mulți alții, s-au grupat în jurul lui. Într-o zi n-a mai apărut. În schimb, au venit elementele securității, care i-au arestat. Cu condamnări mari, au ajuns la mină. Cel care i-a antrenat dispăruse complet. Erau convinși că fusese un provocator, care, după ce-și îndeplinise misiunea în zonă, fusese trimis în alte părți. Cei doi țărani nu aveau păreri de rău; din contră, erau conștienți de buna for intenție.

A produs mare vîlvă sosirea a doi tineri. Aveau povestea lor. Erau cei mai tineri mineri la data aceea. Fuseseră elevi în ultimul an, la școala de ofițeri de marină. Sosind un vapor finlandez în portul Constanța, au reușit să înoate pînă la vas și iată-i plecați

din țară. Ca specialiști în ale marinei, au fost folosiți de armatorul vasului în toate cursele spre diferitele porturi ale lumii. Toți îi cunoșteau ca fiind cei doi români marinari. Au transportat și armament, dintr-un port oarecare din Europa, pînă în China. Acolo, însă, au fost turnați autorităților chineze și debarcați. Ne-au povestit toate peripețiile prin care au trecut, începînd cu închisorile chineze și continuînd cu cele rusești. În concluzie, ne-au încredințat că, începînd din Shangai și pînă la noi, închisorile erau pline cu adversari ai comunismului. Imensul spațiu era stăpînit prin teroare și groază. Noi îi numeam „chinezii”. S-au comportat foarte bine ca mineri. Erau simpatizați de toată lumea. Unul din ci a apărut la televiziune, recent. Era stabilit în Constanța. În interviu a confirmat cele relatate mai sus. Anii și-au pus adînc amprenta pe fața tînăru- lui de odinioară.

Cu un alt fot, a sosit un grec care luptase în formațiunea lui Markos. Se refugiase în Iugoslavia, cu gîndul de a sosi în România, țara visată ca raiul pe pămînt. Învățase cîteva cuvinte românești. Iugoslavii îl trecuseră frontiera, împreună cu alții, în aceeași situație. Fusesse anchetat și trimis în judecată, pentru spionaj. Era amuzant să ascuți cum decursese procesul lui, la Timișoara. Cînd i s-a anunțat sentința, soldată cu ani grei de condamnare, grecul i-a spus președintelui: „Clumiți, domle președinte. Clumiți cu mine!”. La care președintele, calm și sigur pe el, i-a răspuns: „Nu-i nici o glumă. După ce execuți toată pedeapsa, vei fi trimis în țara dumitale!” Grecul era dezolat, mai cu seamă de ce i-a fost dat să vadă în mina noastră.

Am mai vorbit despre inginerul Crăciun, sosit și el cu un lot. Știindu-l frate cu Constanța Crăciun, ne uitam la el cu oarecare curiozitate. Tăcut, pîrpiriu, își vedea de-ale lui. Totul a durat pînă-ntr-o zi, cînd a dispărut din lagăr, împreună cu cei care formau lotul său. Ulterior, am auzit că au fost eliberați. Sora nu-și putea lăsa fratele printre „bandiți”.

Ne-a sosit și un fot de la Gherla. Majoritatea trecuseră prin închisoarea din Pitești, cunoscută pentru sistemul aplicat deținuților, așa-zisa reeducare. Erau complet răvășiți cînd au sosit. Dînd peste o atmosferă de înaltă ținută morală, încetul cu încetul și-au mai revenit. De la ei am aflat despre chinurile pe care le-a îndurat Eugen Uiescu la Gherla, din cauza cărora și-a găsit moartea. Acum mi-am explicat de unde știau securiștii din Aiud despre testamentul pe care îl întocmisem cu ani înainte. În legătură cu cele petrecute la Pitești și Gherla, mi-am amintit vorbele unui luptător naționalist: „Nu mă tem decît de Dumnezeu,

de păcat și de momentul în care forțele mele fizice și psihice mă scot din luptă.” Este singura explicație ce se poate da celor întâmplate acolo, la Pitești.

De-a lungul anilor, am întâlnit oameni aparținând tuturor straturilor sociale, de la care am aflat amănunte privind diversele metode de tortură aplicate deținuților. Voi prezenta numai ce am aliat la Baia-Sprie.

Aici am cunoscut un bărbat, mai mic decât mine ca vîrstă. A fost rulător în subteran, după care a rămas la suprafață, lucrînd la atelierul de croitorie. E vorba de Gheorghe Taban. Era foarte tăcut și cu greu îl puteai face să vorbească despre viața lui. Cu răbdare și tact, am izbutit să-l fac să povestească.

Gheorghe Taban avea o mare durere sulatească, pe care voia s-o închidă în el. Ce m-a determinat a-i vorbi a fost faptul că, odată, la baie fiind, am observat pe fesa lui un semn încrustat în carne. Era semnul organizației politice căreia aparținuse pe vremuri. Reprezenta dovada că omul trecuse printr-o grea anchetă.

Fără a fi tăcut din fire, Taban era sub efectul unui șoc. Se afla la securitatea din București. Anchetatorii doreau să-i smulgă recunoașterea unor fapte în care nu fusese implicat. Ba, mai mult, i-au cerut să divulge pe cei în legătură cu el. Unul din anchetatori l-a avertizat că-l va face să vorbească. Și iată că într-una din zile l-au obligat să se dezbrace în pielea goală și l-au întins pe podea, cu fața în jos. L-au bătut cu funii ude peste tot corpul, fără să obțină informațiile dorite. Atunci, au recurs la un procedeu unic, sălbatic, barbar. Au confecționat din fier semnul electoral al organizației politice căreia aparținuse cîndva Taban. Au înroșit fierul în foc, sub privirea îngrozită a celui aliat sub tortură. L-au aplicat apoi pe fesă. Sfirîitul cărnii i-a rămas întipărit în urechi, ca și mirosul de carne arsă. Nu mai știa ce s-a întîmplat cu el din momentul acela. S-a trezit într-un tîrziu, pansat. Aceasta era suferința lui Gheorghe Taban, devenit miner la Baia-Sprie.

L-am întâlnit și pe avocatul Eugen Dragomir, de care voi mai vorbi în evocările melc. îl cunoșteam de ani de zile. Am stat împreună și la mină și în Aiud, la Zarea și la Periprava, după expirarea pedepsei. Fusese și el anchetat de organele securității și supus unor chinuri cumplite. După ce, mai întîi, a fost înfometat, i se aduce o bucată de pește sărat. Nimic altceva. Hămesit cum era, înfulecă tot peștele. Nimic nu mai rămăsese din ciosvîrta primită. După aceea, începe marele chin. Sărătura cerea apă. Insistă să i se aducă o bărdacă cu apă, dar nu este auzit. Mai

bine spus, gardienii se fac a nu-l auzi. Își potolise el foamea, dar acum îl chinuia setea. Ar fi băut o cofă întreagă, dar n-avea un strop. A bătut în ușa. Nimeni nu i-a răspuns. L-au lăsat așa, nebăgîndu-l în seamă. Făcuse spume la gură, saliva i se năclăise pe limbă, dar apă n-a primit. A suferit de sete ceasuri întregi. Cînd s-a făcut „programul”, a fost obligat să iasă ultimul din celulă. Acolo a băut pe nerăsuflăte, să se sature. După aceea, a urmat spuzeala în jurul gurii. Și ea l-a chinuit o vreme.

La mină, am cunoscut și un inginer agronom, Aristide Manolescu. Avea serviciul undeva, prin jurul comunei Jilava, după cîte-mi amintesc. La Baia-Sprie era mai tot timpul în tratament medical, datorită unei boli mai vechi de plămîni. Mi-a povestit necazurile prin care a trecut, cît timp a fost în ancheta Ministrului de Interne.

Anchetatorii au încercat să-i stoarcă declarații care erau departe de faptele cunoscute de el. Era anchetat de un ofițeraș de securitate care, uneori, venea îmbrăcat în uniformă nouă, luxos și pomădat, să-l impresioneze pe Aristide. Așa arnărit cum era, nu cedase presiunilor. Nu-l loviseră încă. I-au adresat, pînă atunci, tot felul de întrebări, mai directe sau doar făcînd aluzie la obiectul cercetărilor. El, însă, nu ieșea din cadrul răspunsurilor date la începutul arestării. Într-una din zile, îl anunță că-i va da termen de gîndire, cît timp va face o plimbare pînă la Pitești. Plimbarea o va face singur, neînsoțit. Va ieși din celulă și va merge pînă acolo. Gîndindu-se pe drum, cu siguranță că vor sta altfel de vorbă la înapoiere. Aristide Manolescu îl ascultă și nu-i vine a crede. Puțin după aceea, securistul revine, ținînd de zgardă un cîine lup. Bine hrănit, cu limba de-un cot, sufla de parcă alergase zeci de km. Javra se postează în mijlocul camerei, în vreme ce anchetatorul se retrage, lăsîndu-i ușa deschisă. I-a spus doar atît: „Poți merge. Din acest moment ești liber să te duci pînă la Pitești. Ne vedem mîine dimineață.”

Rămas singur, Aristide încearcă să se apropie de ușa ce-i fusese lăsată deschisă, dar cîinele i se repede cu gura deschisă spre gît. Se întoarce în mijlocul camerei, după care încearcă să se sprijine de un perete. Javra se repede asupra lui. A înțeles că trebuie să meargă. Și a mers, poate o oră, poate cinci, nu mai știe cîte. Atît își aduce aminte, că-și țira picioarele pe ciment, sub privirile jivinei ce nu-l scăpa din ochi. Cînd se oprea, cîinele punea etichete dinainte pe pieptul bietului Aristide. A vrut să se lase pe vine, rezemat de pereți, dar, nici vorbă, dulăul nu-i da pace. A făcut un efort dincolo de ce-și poate imagina un om normal. Știa

că orice încetinire a mișcării da câinelui ocazia să se repeadă, așa cum fusese dresat. Când îmi povestea acestea, Aristide se întreba de unde atîta rezistență? Și tot el da răspunsul: „Eram mai tînăr și eram mai cu vlagă. Acum am ajuns o epavă, cum mă vezi. Iată ce-au făcut din mine.” Povestește mai departe cum, dimineața, în pragul ușii, apare anchetatorul. Proaspăt bărbierit, voios, odihnit. Îl salută cu un „bună dimineața”, de parcă erau doi vechi prieteni. Imediat, un altul a scos cîinele din încăpere. Ironic, cinic, îl întreabă pe nefericitul Aristide – care era slăbit, galben și tras la față, după o noapte nedormită și obosit de mers: „Și cum a fost plimbarea pînă la Pitești? Te-ai relaxat, deci putem vorbi în voie!”.

Inginerul Manolescu se uită în ochii ticălosului. Nu poate articula nici o propoziție printre suspine. Voia să găsească înțelegere sau alt sentiment

omenesc la semenul său? Nici vorbă! Îi este semen numai ca aspect fizic. E o fiară, asemeni cîinelui care l-a păzit o noapte întreagă. După ce fusese luat animalul, a rămas cu un altul, negru la suflet, care-l presează psihic să-i smulgă declarații semnate. Un procedeu la care o minte normală nu s-ar fi gîndit.

Tot Aristide Manolescu mi-a mai povestit ceva groaznic. Mi-a pomenit de numele unei femei, Vanda dacă nu mă-nșel, considerată a fi sîrboaică. Prin ce s-a făcut cunoscută sadica femeie? Îl ascult pe inginerul Aristide Manolescu.

Femeia asta devenise spaima deținuților care rezistaseră altor anchetatori. Avea metodele ei de a-i face să vorbească. Unii înțepau cu bolduri sub unghii sau puneau ouă fierbinți la subțiori. Vanda avea metoda ei. Îl așeza pe anchetat, dezbrăcat de la brîu în jos, cu picioarele întinse, sprijinite pe speteaza unui scaun. Cu cinism, sînge rece și gest bine calculat, ea, cu un bețigaș în mînă, lovea încet și continuu testiculele victimei. Acesta se zvîrcolea în poziția aceea, legat de mîini și de picioare. Din cînd și cînd, Vanda își întreba victima: „Ei, ce zici, cum stăm? Te-ai mai gîndit?”, după care, neprimind răspunsul așteptat, o lua de la capăt. Victima, înnebunită de durere, gemea, țipa, încerca să se zvîrcolească, ținut așa, în vreme ce ea continua să chinuie omul întins în fața ei. Era mai rea decît o cățea turbată.

Doresc să mai consemnez un fapt, semnificativ prin grozăvia lui, petrecut la Tîrgu-Ocna. Aici era un lei de sanatoriu pentru deținuții bolnavi de afecțiuni pulmonare. Pe vremea aceea, acolo fuseseră concentrați elevi. Cu timpul, fuseseră aduși și oameni mai în vîrstă care aveau nevoie de îngrijiri medicale.

Printre elevii internați, suferind de o boală pulmonară, se afla și Gafen- cu. Nu-i mai țin minte numele complet, nici localitatea de unde era și nici școala frecventată mai înainte. Acest tînăr avea o comportare de adevărată sfințenie, tot timpul. Axat pe linia directoare a spiritualității creștine, Gafencu a trăit fenomenul social-politic al generației sale, prin aprofundarea unor precepte cu valoare de dogmă, destinată tinerilor din vremea lui și nu numai lor, ci și celor ce-i vor urma. Aceste precepte circulau nu numai acolo, la Tîrgu-Ocna, ci și în celelalte închisori. Le-am cunoscut și eu la Aiud, mai tîrziu. Toți cei care l-au cunoscut personal l-au respectat și primeau cu satisfacție îndrumările sale. Despre atitudinea lui se dusesse vestea pretutindeni.

Sosit la Tîrgu-Ocna, politicul sanatoriului l-a luat în primire. Îl urmărea cu ochii lui invizibili. Medicul îi prescrie hidrazidă, singurul medicament eficace atunci pentru a învinge boala de

care suferea tînărul. Politicul are altă părere. Se prezintă cu hidrazida la capul bolnavului. I-o arată și-i vorbește despre efectul miraculos al medicamentului. I-o oferă cu o condiție: să renege, să defăimeze tot ce era slînt pentru el pînă atunci. Să se desolidarizeze de prietenii săi, de preceptele sale. Dacă o va face, medicamentul îi va fi administrat. A fost condiția pusă de politic. Acest tînăr, curat la suflet ca lacrima, n-a voit să audă de așa ceva, n-a vrut să-și umbrească lumina sufletului său cald. A cerut să i se administreze medicamentul ca unui bolnav ce era, fără nici o condiție. N-au făcut-o. Cînd și cînd, îi arătau flacoanele cu hidrazidă, dar nu primea nici o pastilă. Și nu i-au dat pînă la capăt. El a refuzat condiția impusă, fiindcă a înțeles să fie consecvent cu sine, cu credința lui. Astfel, Gafencu s-a stins, liniștit și demn, nefăcînd nici un compromis. Un caz care revoltă orice om de bună credință. Oare medicii aceia n-au avut nici o remușcare, auzind despre felul în care erau tîrguite medicamentele prescrise?

Despre cazul tînărului Gafencu mi-a vorbit și avocatul Burducea, trecut și el prin Tîrgu-Ocna. L-am întîlnit anul acesta la Brașov, bătrîn și cu urmele bolilor pe care le contractase prin închisorile comuniste.

După doi ani de minerit la Baia-Sprie, observăm că se aduc noi deținuți în lagăr, peste capacitatea de cazare a dormitoarelor. Oamenii veneau din diferite închisori de execuție, pe lîngă cei aduși de la Canal. Cu toate că se completează dormitoarele pînă la ultimul pat, se aduc, în continuare, alții. Vom sta cîte doi într-un pat. Sîntem ținuți astfel multă vreme. Nu se punea problema odihnei. Trebuia să dăm minereu cît mai mult, evaluat la sute de tone pe șut.

Frînți de oboseală, după baie, ne doream un pat în care să ne întindem trupurile istovite de muncă. Vara, ferestrele erau permanent deschise; iama, numai în parte. În aerul ozonat al munților din jur, organismul își curăța plămîinii de toxinele inhalate în subteran. Dar acum nu ne mai puteam bucura de destindere. Capacitatea de cazare a unui dormitor, limitată la un număr de persoane, era solicitată să adăpostească dublul de oameni.

Înghesuți unul în altul, încercam să ațipim și să recuperăm, în parte, forțele epuizate prin muncă. În vreme ce unul mai avea de completat unele treburi gospodărești, celălalt adormea deja, pentru a fi trezit imediat de prietenul cu care împărțea patul.

începusem a ne deprinde cu noul somn făcut din bucăți, dar, de multe ori, ne sculam mai obosiți decît la culcare.

Intram în mină deja frînți. Unii se așezau pe cîte un bolovan în abataj și, nevăzuți, la lumina lămpii lăsată mică, mai furau o țîră de somn. Așa își mai completau o parte din odihnă.

în vreme de ploaie, n-aveam unde ne usca cele spălate la ieșirea din șut: obiele, opinci, ciorapi. O făceam tot în dormitor, la capătul culoarului, dacă mai era loc. în mirosul de aer ud, completat cu alte mirosuri, inerente într-o așa înghesuială, somnul venea greu. Am avut nopți cînd nu puteam ațipi, deși luam luminai. Plecam la lucru cîscînd, cu regretul că mai trecuse <> noapte nedormită. Ni se luase și acel unic prilej: să găsim acolo, în acel pat, momentele de reîntoarcere cu gîndul la cei dragi, de acasă. Îi purtam în gînd. Acum nu ne mai putem concentra, nu ne mai puteam aduna gîndu- iilc. Fiind aglomerație multă, unul sau altul mai avea ceva de vorbit, de transmis; timpul trecea, grăbit și el.

Nc-am pus întrebarea: pentru ce această înghesuială? Ce-i determină să ne țină așa? S-au emis mai multe ipoteze, fiecare cu argumetarea ei. 1 Inii au susținut că „brațele speciale” dau rezultate mai bune. Se lucra intens la adîncirea orizontului 13. Trebuia intensificată exploatarea resurselor minei, deși lilonul nu da decît pînă la 2 procente la mia de kilograme. Forța de muncă a deținuților nu costa mai nimic, iar producția trebuia mărită cu orice preț. Condițiile în care eram ținuți nu interesau.

Dar erau și alte opinii. În zona aceea se întindea lanțul de munți Gutin și Țibleș, bogați întrucîtva în metale neferoase. Fuseserăm aduși la unul din aceste filoane, la Baia-Spie. Posibil să se amenajeze și alte lagăre de muncă, în alte puncte, deja în curs de exploatare. Civili cu care eram în contact ne-au confirmat.

Așadar, toate variantele erau posibile. De un lucru eram siguri: nu se renunțase la exploatarea noastră, din punct de vedere fizic, deci ne forțau să muncim, să dăm randament. Civili nu se prea grăbeau să se angajeze ca mineri, știind că acolo, în subteran, condițiile de muncă erau prea grele. Viața minerilor era destul de scurtă. în satele din jur se găseau multe văduve tinere. Pe unele le vedeam lucrînd ca vagonetare. Așa că mîna noastră de lucru era la mare preț în ochii stăpînirii comuniste.

Apclînd la omul care-mi aducea ziarul, acesta ne-a confirmat că se lucrează de zor la finalizarea unor bărăci, grupate tot în zona unde se exploatează minereu, dar cam sărac în substanțe.

Știa că se pregăteau două asemenea „colonii” de muncă, pentru alți deținuți politici.

Viața în mina Baia-Sprie decurgea în condițiile arătate, fără a se schimba nimic din munca noastră de mineri.

Într-o duminică, ambele schimburi eram la suprafață, urmînd a se face schimbarea lor pentru luna următoare, cum se proceda în mod obișnuit. Și iată că se ține adunare generală.

Primul strigat acum este un oarecare Hortinschi, venit cu divizia Tudor Vladimirescu. I se spune să se ducă în dormitor, să-și ia bagajele. După aceea, rînd pe rînd, sînt strigați alții și alții, cu aceeași recomandare. Nu mai era nici un dubiu: plecau de la Baia-Sprie. Deci, ne separă. Nu ne mai putem vorbi, ne facem semne doar unii altora. Observăm că sînt despăr- (i)i prietenii, cei între care se stabiliseră anumite afinități. Se văd regrete pe fețele multora. Ne înfrățiserăm în subteran și acum, iată-ne ruși în două.

Cei rămași sîntem îndrumați către dormitoare. Odată intrați, facem semne celor care ne părăsesc. Nu ne vom mai vedea decît peste ani, cînd vom fi aduși la Aiud și aici numai în condiții de celulă.

Rămași singuri, fiecare simte un gol în inimă. Nostalgia amintirilor ne cuprinde pe toți. Ne privim, cei rămași. Ne cunoaștem bine. O prietenie ruptă azi dă prilej celor rămase să se cimenteze. Petrescu și Steanță manevraseră despărțirea și formarea lotului plecat.

Se întocmește noua ordine de bătaie. Aceleași dispoziții privind munca în subteran, pronunțîndu-se cuvinte ca disciplină, randament și altele, devenite banale pentru mulți. Ascultam acestea, dar gîndul fugea spre cei plecați.

Încep iscodirile în rîndul civililor și al gardienilor, care sînt aproape neschimbați. În sfîrșit, se pronunță un nume: „Valea Nistrului”. Nu știam unde anume era această localitate. Pentru moment, gîndul ne-a dus spre fluviul din răsăritul României Mari. După o zi, două de presupuneri, sîntem pe deplin încredințați că noul lagăr se află într-o comună, cam la 15 kilometri depărtare de Baia-Sprie. Acolo era un filon de metale neferoase, de mai mică mărime.

Pentru moment, ne-am domolit. Munca se desfășoară normal. Nu după multă vreme, sosește alt lot cu deținuți. Scotociau toate închisorile și constituiau loturi bune pentru munca la mină. Printre noii veniți sînt mulți tineri. Elevii nu lipsesc. Pe lîngă numele lui Pică, din zona Făgăraș, de care am mai vorbit, mai vine

un alt grup de elevi, din zona Beiuș. Citez numele cîtorva, pe care mi-i mai aduc aminte acum. Unul se numea Doda Pășcuțiu, din Dumbrăvița de Codru, altul Borzașiu. Îl voi întîlni, peste ani și ani, ca preot. Nu lipsesc nici studenți: menționez pe Nicolae Boșcaiu. De pe atunci era un savant în științele naturii. Mai tîrziu l-am văzut la televizor, prezentînd subiecte din acest domeniu; recent, a fost ales membru al Academiei Române. Atunci era un tinerel, acum a încărunit de-a binelea. Mulți ani a suferit și el în temnițe.

Nu mai țin minte cît timp s-a scurs de la plecarea lotului către Valea Nistrului. Să fi fost o lună, poate mai mult cînd, deodată, într-o duminică, se sună iar adunarea generală. Începuse să circule printre noi un nume: Cavnic. Unii auziseră de localitate, însă vag. Strînși în curte, cu bagajele în față de astădată, așteptăm apelul. Același ceremonial sec, fără nici o introducere, ca și data precedentă.

Primul a fost strigat Negrescu, care lucrase la contabilitatea lagărului. Deși fusese implicat în fot cu Steanță, nu era din același aluat, în sensul că nu decăzuse moral. Avea o conduită oarecum rezervată, acceptabilă în acele circumstanțe. În flancul lui Negrescu încep a se alinia, unul cîte unul, cei strigați. Erau minerii vechi, care cunoșteau meserie, dar și din cei veniți recent. Din biroul tehnic, sînt strigați inginerii Ștefănescu, Palade și Fotiade;

de asemenea, arhitectul N.Goga. Printre cei anunțați să se alinieze lui Negrescu sînt și eu.

Alte despărțiri, alte regrete, alte emoții. Cu alaiul intrat în obișnuință, ieșim din curtea lagărului și urcăm în camioanele aduse special. Nu mai dăm importanță strigătelor de „Lasă vorba, ține aproape!” ce se aud din escortă. Simțeam, după zdruncinături, că parcurgem un drum nepietruit, mai bine spus neîngrijit, drum județean, cu gropi din loc în loc. După o jumătate de oră, poate mai mult, convoiul se oprește și, cînd se dă la o parte prelata, ne vedem într-o curte, cu alte băraci de jur împrejur. Curtea nu era în întregime netezită și nici aleile nu erau făcute. Aveam noroc: nu plouase de cîteva zile, ceva neobișnuit prin acele locuri. Milițienii ne cer să coborîm, după care ne îndrumă spre dormitoare. Așadar, iată-ne într-o colonie nou înființată. Este Cavnic, localitate minieră cam de aceeași importanță ca și Baia-Sprie, dacă nu chiar mai mare.

După afinități sau la întîmplare, ne instalăm. Puțin după aceea, ieșim în curte și începem a ne orienta. Împinși de curiozitate, ne îndreptăm spre o parte a muntelui, unde se

deschide un tunel. Deci, din curtea lagărului, putem intra în acel tunel. O vom face zilnic, fiindcă acela era drumul de pătrundere în măruntaiele muntelui. În spatele bărcilor, pădurea este defrișată, să poată lăsa câmp de vedere pentru scurștii care, din prepeleacuri, ne pîndesc. Între curtea lagărului și drumul pe unde am venit, șerpuiește un pîrîiaș, care coboară grăbit spre vale. E Săsarul, după cum am aflat. Ca să intri în lagăr, treci peste un podeț. În interiorul lagărului, de-a lungul gardului de seînduri, e sîrmă ghimpată.

Dincolo de pîrîiașul Săsar, se văd primele case ale localnicilor. Observăm și pomi fructiferi prin grădinile oamenilor. Ni se pare cu totul altfel decît dincolo, la Baia-Spie.

Aici ne vom duce traiul de mineri pînă-n 1954. Alte emoții, alte evenimente, alte cunoștințe, alte dureri, pe care, succint, voi încerca să le prezint în paginile următoare.

7

Mina Căvnic era mai aparte decît cea de la Baia-Spie. În timp ce filonul de la Baia-Spie avea direcția Est-Vest, aici pare că se întinde pe mai multe direcții. Oamenii noștri, înfrați primii pentru recunoașterea viitoarelor locuri de muncă, ne-au informat că și intrarea în subteran era cu totul altfel decît dincolo.

Deși intrarea în subteran se făcea direct din curtea lagărului, printr-o galerie, drumul spre locul de muncă era lung și-l parcurgeam prin măruntaiele muntelui. Încă nu pricepusem destul de bine cum stau lucrurile, însă, imediat ce intrăm, ne lămurim fără dificultate.

Gura galeriei este betonată, probabil tocul unei foste uși. Pe pereții galeriei observăm urmele dălților de fier cu care, în trecut, oamenii făceau săpături în rocă. De-a lungul acestei galerii, există un canal de scurgere a apei, înspre pîrîul Săsar. Galeria, lungă de aproximativ 1 km, înspre fundul ei este barată de un grătar din fier gros. Aici se deschide o boltă înaltă, scobită în rocă. Este locul unde se află un puț, pe care circulă o corfă pentru materiale și oameni. În sus, la cîțiva zeci de metri, este exteriorul minei, cu roata pe care se învîrte cablul de susținere a corfei. Cînd intram în mină, corfa cobora, se oprea la punctul unde eram noi și, după

ce urcam în interiorul ei toți 12, cobora mai departe, pînă la o adîncime de aproape 100 metri. Aici era o altă boltă, cu mult mai mare și o rețea de linii. Un fel de triaj, pentru parcare vagonetelor pline sau goale. De aici, parcurgeam o altă galerie, de peste 1 km lungime, pe care era montată o cale ferată. Distanța fiind așa de mare, vagonetele, formînd un fel de tren, erau tractate de locomotive electrice, adecvate dimensiunilor galeriei. Era ceva nou. Parcurgînd galeria, la capătul ei ni se deschide o altă boltă, care le întrece pe toate cîte le-am văzut. Aici erau mult mai multe linii, cu macaze și un atelier pentru mici reparații. Erau nelipsite încăperi cu motoare, care ajutau la pomparea apei. Lumina electrică ne făcea să uităm că ne aflăm la 100 metri sub pămînt.

Ce am văzut aici, ca și la Baia-Sprie, a fost nișa laterală unde, cîndva, fusese montată icoana sfintei Varvara, protectoarea minerilor. Deși icoana nu mai era la locul ei, vedeam, totuși, că civilii se înclinau în dreptul locului, așa cum făceau din moși-strămoși.

Mulți civili forfotesc în acest spațiu, cu diferite treburi. Nu se feresc a se uita la noi, dar, deocamdată, nu ne vorbim: avem cu toții consemn în acest sens. La capătul dinspre fund al bolții se deschid cîteva galerii. Sînt orientate în mai multe direcții, asemeni degetelor mîinii. Sîntem îndrumați spre dreapta, galeria rezervată „brațelor speciale”. Îmi arunc ochii și spre celelalte și văd civili, împingînd vagonetele cu mîna.

Din acest loc, cînd pătrund pe galeria rezervată nouă, mă lovește un miros specific de sulf și aer viciat. De sus, picură apă acidulată. Trebuie să ne ferim flacăra lămpii, să nu se stingă. Galeria este interzisă civililor, cum și nouă ne sînt interzise galeriile lor. În acest moment, realizez că mina Cavnic este mai mare decît cea din Baia-Sprie: probabil, filonul este mai răspîndit.

După aproximativ 15-20 metri, cu cît înaintăm, atmosfera este mai înăbușitoare, umedă, caldă. Încep a face comparație cu atmosfera de la mina Baia-Sprie. Aici aerul e mult mai viciat, mai puternic mirositor decît dincolo. Ni se explică faptul că, pe această galerie, aerisirea se face în mod natural, prin cîteva puțuri, care au legătură cu suprafața.

Așadar, vom munci într-un sector umed, unde izul de sulf e dominant. Un timp, am lucrat la montarea, repararea și întreținerea liniilor de cale ferată, formînd echipă cu Vasile Man, absolvent al Academiei Comerciale.

Am avut posibilitatea să cutreier atît galeria principală, cît și

diverse galerii secundare. Am văzut, uneori, deschideri laterale, cu filon de minereu încă neexploatat. Civili ne-au spus că sînt rezerve pentru mai tîrziu. Pe galeria principală, într-o nișă mai mare, era instalat postul de prim-ajutor.

În cîteva zile, ne-am orientat pe deplin asupra locului de muncă. Vago- netele pe care le manevrau oamenii noștri erau luate în primire de civili de la liniile de triaj, din bolta principală.

Mina avea două mari avantaje. În primul rînd, baia era în incinta lagărului. Care cum ieșeam din șut, ne îndreptam spre baie, unde ne spălam în voie, cît timp era necesar. La Baia-Spie, trebuia să ne grăbim: acolo făceau baie și civili. Un alt avantaj era acela că, pe traseul de intrare și ieșire, puteam vorbi în voie, Iară teamă. Nimeni nu ne putea cenzura, asculta sau întrerupe. Eram numai noi. Angajam convorbiri, schimb de informații și multe alte preocupări cu caracter intelectual. E drept că distanța atît de mare obosea pe unii, dar, la capăt de galerie, se puteau odihni, mai ales cînd ieșeam din șut și așteptam corfa.

Munca în abataj era mai grea decît ne-o imaginam, din cauza lipsei aerului. Aerisirea naturală era prea lentă, gazele persistau mai mult.

Acolo m-am specializat în lucrări de montare și reparare a șinelor de cale ferată. Mă inițiasse Vasile Man, cu care am lucrat multă vreme, atît aici, cît și la Baia-Spie. Într-una din nopți, în timpul șutului, am fost anunțați că trebuie să terminăm montarea unui ac de cale ferată, la o intersecție, fiindcă circulația vagonetelor fusese întreruptă. Am dat zor, sub privirea maistrului civil și a milițianului. Cei doi, care vorbeau între ei ungurește, nu ne-au lăsat din priviri pînă n-am terminat tot. În timpul acesta, Man i-a auzit: „Uită-te la ei. Deși au alte profesii, aici au învățat meseria atît de bine, că i-au întrecut pe-ai noștri. Vezi ce treabă bună fac?”

Cu civili puteam vorbi, mai pe furate, mai pe ferite. Un maestru ne-a relatat că, înainte de 1940, aici, la Căvnic, locuiau cam 60 de familii evreiești. După ocuparea regiunii de către unguri, toate aceste familii au fost predate germanilor sau au fost ridicate de autoritățile ungurești. S-au întors doar trei dintre cei ridicați. Nu-și mai puteau face afacerile, ca pe vremuri, cu cîrciumi sau alte negustorii. Sfătuiți de cineva, sau din proprie inițiativă, au intrat în mină. În scurt timp, au devenit mineri perforatori. La ședințele de sindicat, românii nu prea se înghesuiau să ia cuvîntul. Cei trei, însă, se agitau. Se impuneau mai mult decît în producție. Cu timpul, se fac alegeri de sindicat

pe grupe, pe secții etc. Sînt aleși, pentru ca, în curînd, să primească atribuțiuni pe linie sindicală și pe alte direcții, ca activiști, cu scoatere din producție. În cîțiva ani au ajuns în Uniunea generală a sindicatelor, din București. De mult uitaseră de mină, de minerit, de abataj. Într-un tîrziu, se pomenesc minerii cu ei la Căvnic, în calitate de mari șefi sindicali, la București fiind considerați mineri get-beget. Pe unde se duceau, vorbeau în numele minerilor. În realitate, trecuseră prin mină numai să-și facă o platformă.

Din loturile ce sosesc fac cunoștință cu alți oameni și aud întîmplări noi.

Astfel, l-am cunoscut pe avocatul Ghiață Sever din Tumu-Severin. Era un om original în relațiile cu ceilalți, dotat cu inteligență, memorie și competență. Nu avea egal în a discuta chestiuni cu caracter politic îndeosebi, dar și cu caracter cultural. Era un *coscur* neîntrecut. Îți făcea plăcere să-i fii alături. Mai în vîrstă decît mine cu vreo zece ani, avusese neșansa ca, la cincizeci de ani, să fie obligat să muncească în subteran. El, atît de competent în probleme teoretice, era total stîngaci în munci practice.

Ca avocat, nenea Sever Ghiață se evidențiasse, fiind stimat și iubit de toți concetățenii. Fiu de învățător din Vînju-Mare, tatăl lui se remarcase în frămîntările din 1907, mai tîrziu militînd în rîndurile partidului liberal, ca adept al Brătienilor.

Vremurile îl loviseră și pe el. Își avea casa în plin centrul orașului Tumu-Severin, casă mare, arătoasă pe care și-o cumpărase și o refăcuse, spre a-i servi ca avocat de faimă. Nădăjduia, ca toți cei din categoria sa, că politicienii apuseni, învingători în ultimul război, politicieni care nutreau aceleași idei liberale, vor exercita în România o influență puternică asupra rușilor. Credea că lucrurile vor reveni ca pe vremuri, din punct de vedere al orînduirii politico-sociale. Pentru aceasta, a și candidat în alegerile din 1946, pe listele liberale în județul Mehedinți, unde, mi se pare, a și fost ales. Crezînd într-un provizorat al regimului, s-a alăturat celor care au acționat ca oponenți ai regimului comunist. Asta l-a costat libertatea. După acțiunea întreprinsă de Tito în Yugoslavia, Sever Ghiață, ca suspect (cum era cunoscut de la o vreme), devine indezirabil în propriul oraș. Și iată că, într-o noapte, este ridicat din locuință, împreună cu soția sa. I-au obligat să-și ia cu ei strictul necesar și așa, cu ce au putut lua în grabă, sînt transportați cu un camion la gară și de acolo,

undeva, în Bărăgan. în mijlocul cîmpului, trebuiau să-și construiască o locuință nouă. Cu ce și cum, mai cu seamă că era neîndemînic? A găsit acolo oameni, i-au făcut chirpici, dar numai el știe cum și cît l-a costat. Oricum, și-a înfiripat patru pereți, înveliți cu paie. Aceasta era noua lui locuință. E drept că, pentru lucru, a mai dat celor care-l ajutaseră multe din lucrurile pe care le putuse aduce cu sine.

Prezentarea acestor stări de lucruri ne-a pus în temă cu măsurile draconice luate de stăpînire, în vederea izolării persoanelor considerate suspecte. Nici nu era nevoie de o justificare reală ca să fii încondeiat ca adversar al regimului și trecut pe lista indezirabililor.

Casa i-a fost imediat ocupată de securitatea din Tumu-Severin. Ca să fie siguri că nu vor fi deranjați, l-au condamnat la cinci ani închisoare și la confiscarea averii. Parcă-l văd, îmbrăcat cu salopetă nouă, cum ținea în mînă lampa și pășea alături de minerii bătrîni, cum ne consideram. Credea că totul nu-i decît un provizorat. Avea convingerea că apusenii nu ne vor lăsa la discreția aliatului răsăritean. Dată fiind neputința de a face față lucrului în mină, a fost trecut pe lista inapților și trimis la Aiud.

După mai bine de patrusprezece ani, îl reîntîlnesc în Brașov. Ocupa un post modest, de jurisconsult. Cînd dăm ochii unul cu altul, ne îmbrățișăm, legați de amintirile și de suferințele prin care trecuserăm amîndoi. Și eu eram jurisconsult. Prima grijă cînd mă vede este să-mi șoptească: „Taci, taci, că ăștia nu știu nimic despre mine!” Așa credea el! în Brașov, mi-a fost un adevărat prieten. A murit în 1982, cu speranța nestrămutată în ajutorul pe care-l aștepta din Apus.

în lagărul de la Cavnic, am cunoscut și doi preoți romano-catolici, originari de prin județul Bacău. Pe unul îl chema Vameșiu, pe celălalt Butna- ru. Amîndoi erau liniștiți, retrași, tăcuți, parcă, pentru a fi preoți. Studiaseră chiar și la Roma. Butnaru avea două doctorate, din care unul în științe naturale. Modești, cum sta bine unor fețe bisericești, erau stimați și iubiți de toată lumea. Am vorbit cu amîndoi.

Din discuțiile avute cu preotul Vameșiu, am înțeles că ceva îl nemulțumea, îl frămînta și, doar mult mai tîrziu, am aliat ce-i apăsa inima. Era cunoscut ca adversar al ideologiei comuniste. Nici nu se putea altfel. Călătorise de multe ori la Roma, în interes religios. într-una din zile, este chemat de o persoană cu atribuții externe la Vatican, un fel de secretar cu probleme vizînd situația din țările est-europene. Preotul Vameșiu a fost solicitat să-i trimită

date, informații și orice relații cu privire la cele constatate de el, personal, în România aliată sub ocupația rusească. Vameșiu s-a conformat. Decupa din ziare tot ce credea el că-i interesant și folositor pentru acel personaj din Cetatea Vaticanului. Conștiincios, își îndeplinea sarcina cu toată regularitatea. O lua ca o datorie, cât și ca o satisfacție personală, fiindcă nu putea sta pasiv față de cele ce se petreceau sub privirile sale. Avea, deci, o dublă satisfacție când i se confirma primirea materialului. Pentru tot ce făcea nu se aștepta la nici o recompensă. După un timp, a

fost depistat și, în urma unui proces, primește o condamnare mare, de 20 sau 25 ani, după care, iată-l miner. Puțin înainte de arestarea lui, a aflat o veste care l-a dezamăgit complet. Persoana care colecta documentele trimise cu atîta risc a spus că omul său de legătură, adică Vameșiu, trimite vești ireale. Textual, i s-au comunicat următoarele: „Au și românii ăștia un dar de a exagera, îneîț nu merită să răsfoiești ce trimit”. Și, ca să fie mai convingător, îl informează pe omul său din București că întreg materialul primit de la Vameșiu este într-un sertar, nedesfăcut. Vestea l-a lovit crunt. De atunci nu mai găsea liniște. Nu se putea împăca cu ideea că cei de la Vatican sînt atît de superficiali în problemele cu care se confruntă răsăritul Europei.

Condamnarea nu l-a durut tot atît de mult cît nepăsarea, lipsa de maturitate a celor puși să studieze astfel de probleme, vitale pentru o lume atît de umilită și terorizată.

Printre tinerii aduși, a fost și un grup de studenți. Fuseseră crescuți în ideologia marxistă și intraseră în închisoare pentru că manifestaseră atitudini ostile practicilor comuniste. Ajunși aici și luînd contact cu realitatea crudă din închisori (iar acum, din lagărul minei Căvnic), își manifestau revolta față de administrație. Cereau cărți să studieze, chiar marxiste, pentru a-și continua lecturile întrerupte. Dar nimeni nu voia să-i asculte. Li se cerea să se încadreze în procesul de muncă, fiindcă numai astfel își pot recăpăta libertatea. Deveniseră cei mai înfocați dușmani ai marxismului. Se convinseseră că totul fusese o minciună sfruntată. Credeau că aici vor avea scrisori, pachete, vorbitor, așa cum li se promisese la anchetă. S-au trezit la realitate. Au rămas consternați întîlnind oameni care, de cinci-șase ani, nu citiseră nici o carte.

A sosit și un lot de la Canal. Printre ei, l-am întîlnit pe învățătorul Ghiță Militaru, din comuna Modnău, județul Rîmnicu-Sărat. Fusese prizonier și venise de acolo cu o atitudine fermă împotriva stăpînirii comuniste. Cunoscuse, în lagărele de prizonieri, pe autorul *Colindei prizonierului*. Autor era Tumurug, tot învățător, dar care studiasse și dreptul, fiind coleg cu mine. Muzica era a lui Zamfiroiu. Fiind un colind care ni se potrivea și nouă, aici, în Țară, l-am învățat.

Sub fereastra amintirii ne-adunăm.

*Și-a cernut un înger florile, tiptil Cîntecul de altădată-l
colindăm Peste fruntea mea senină de copil.*

*Mamă, mamă, cresc nămeții, suferim, Flori de măr
într-o cunună, velerim.*

*Brazii ard în vatra vechiului cătun
Noi cîntăm colindul unui nou Crăciun
Doamne, ard în focul inimii zăpezi
Fruntea noastră, mamă, iarăși s-o dezmierzi*

*Mamă, mamă, cresc nămeții, suferim Flori de
gheață'ntr'o cunună, velcrim!*

*Răbufhește'n aer către cer Brazii își leagă în vîrfuri,
Lerui-Lcr! Trec în caravană magii dorului Peste fruntea
rece-a luptătorului.*

*Mamă, mamă, cresc nămeții și pierim Fără nume, fără
(ară, velcrim!*

Ghiță Militarii ne-a povestit multe din peripețiile vieții de captiv. Una din ele a fost o tentativă de evadare, din nordul Rusiei. L-au prins tocmai lângă frontiera cu Turcia.

Din lotul acesta, de la Canal, l-am cunoscut pe Stelian Diaconescu, semnînd ca poet Ion Caraion. Talentat, fără nici o discuție, dar cu un caracter ce lăsa de dorit. Buzoian de origine, a scris poezii și pentru o extremă, și pentru alta, fiind inconsecvent toată viața lui. Ar putea forma un subiect aparte, dar mă opresc aici.

Regulă aproape generală: cînd omul își pierde libertatea, indiferent din ce cauză, se gîndește să iasă, să scape din strînsoarea în care e ținut. Evadarea încolțește în inima fiecăruia. Se gîndește la această posibilitate și cu greu se găsește cineva care s-o respingă.

Condițiile și poziția lagărului de la Baia-Sprie lăceau imposibilă astfel de acțiune. La Căvnic, însă, găsim mai multă libertate de mișcare. Lipsește ochiul iscoditor al lui Petrescu sau Steanță.

Fuseseră aduși de la Baia-Sprie oameni mai tineri, pe care începem a-i cunoaște. Veniseră și doi tineri medici: Miltiadă Ionescu și Paul Iovănescu. Ei s-au împrietenit cu unii din cei vechi, ca Titi Coșereanu, de care am vorbit mai înainte, ca fiindu-mi primul șef de echipă, și Dăcu Ciocîltău. Acesta din urmă, un

tînăr avocat din București. Oamenii leagă prietenii bazate pe afinități sufletești sau chiar ideologice.

Cei mai activi, mai zgomotoși par a fi Titi Coșereanu și Ducu Ciocîltău. Par a fi și cei mai simpatizați de oamenii neancorați în vreo formație, înainte de arestare.

A-ți asuma riscul unei evadări presupunea s-o faci în vederea înfăptuirii unui gînd generos, a unei cauze, a unui ideal. Se cunosc cazuri de evadări spectaculoase, soldate cu ieșirea în libertate a unor personalități marcante. De acești oameni s-a auzit imediat ce au ajuns dincolo de sîrma ghimpată.

Dar să urmărim ce s-a întîmplat aici, la Cavnice. Într-o zi ca oricare alta, oamenii intră în mină, în mod obișnuit. Era schimbul de zi. Iși îndreaptă pașii spre galeria ce-și are capătul acolo unde corfa îi va coborî la orizontul 100 metri. La slîrșitul orelor de lucru, facem calc-ntoarsă. Nu după multă vreme de la întoarcerea schimbului în colonie, începem să auzim că lipsește unul sau altul, din cîte un dormitor. Vecinii de pat observă că nu este Titi Coșereanu; altul constată că n-a venit nici Ducu Ciocîltău. Dar vestea, despre absența din dormitoare a unora ce trebuiau să se lî întors din mină, ajunge imediat și la cunoștința administrației. Se văd milițieni agitați, nedumeriți, încep să numere electivul. Primul este Năgurescu: trecînd prin fiecare dormitor, face apelul, numără și stabilește prezența.

Socoteala se complică. Încep să se pronunțe numele altora care lipsesc. Mai precis, n-au venit din mină. De doi sîntem siguri: Coșereanu și Ciocîltău. Nedumeririle se amplifică. Se aude în lagăr că lipsesc și cei doi doctori. Oamenii circulă de la un dormitor la altul, dar, deodată, ușile ni se încuie. Ni se introduc butoaie, drept tinete. Observăm că milițienii bombăne. Ni se ordonă să nu mai stăm pe la ferestre, să nu mai privim prin curte, nici să ne facem semne.

De acum încep comentariile între cei încuiați în bărci. Pînă la urmă, găsim un minus de 14 oameni. Ceva fantastic, apreciază toți. Incredibil. Oamenii șutului respectiv rememorează ce anume au observat către slîrșitul coloanei, care trebuia să se întoarcă de la lucru. Acolo se tot îngrămădea înspre coadă un grup, din care nu lipseau Coșereanu, Ciocîltău, cei doi doctori și alții. Mi-amintesc doisprezece din totalul evadaților. Ei sînt: Titi Coșereanu, Ducu Ciocîltău, doctor Miltiade Ionescu, doctor Paul Iovănescu, Ion Pantazi, cîndva ofițer, fiul generalului, ministru sub Antonescu, Ion Ioanid (după spusele lui Sever Ghiață, ar fi fiul

politicianului Tilică Ioanid, azi crainic la postul „Europa Liberă”), frații Cojocar, Ion și Simion, frații Brînzaru, Ion și Ghiță, toți patru ciobani din Vrancea, Vasile Ungureanu și Gheorghe Chiper. Pe încă doi nu mi-i amintesc.

De la Baia-Sprie vin Vanciu și Alexandru, tare mînioși, ca de altfel toți milițienii. Ne privesc cu dușmănie. La noi e liniște.

Mi-amintesc de romanul lui Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, cu evadarea dintr-un lagăr siberian. Se începe prin elogiul gestului celor evadați dintr-un loc așa de păzit. Li se glorifică acțiunea. Fiecărui i se atribuie calități de mare viteaz, demne de invidiat. Era o euforie generală.

Mulți își închipuiau că Titi Coșereanu, a cărui soră era căsătorită cu un american, va ajunge la ambasadă și că va putea trece dincolo, unde va povesti calvarul românilor. După care, va urma scoaterea noastră din închisori. Imaginația unora nu mai avea limite, înfierbîntată de impresiile momentului. Alții, însă, reflectau dincolo de cele auzite. Erau siguri că securitatea nu va sta pasivă, că va răscoli toată zona de nord a țării, pînă ce va da de urma lor. Și ne mai așteptam la urmări în lagăr.

Deocamdată, eram în așteptare. Încă mai persista, printre mulți, perspectiva unor consecințe favorabile. Se făceau tot felul de ipoteze. Nu se excludea complicitatea unor civili la această evadare.

A doua zi, aparent, e liniște. Ne dăm scama că milițienii sînt muștruluiți și ei. Nimeni nu circulă prin curte decît însoțit, chiar și Negrescu. La Căvnic, aveam în barăci și bagajele personale, deși primiserăm haine vărgate. Nu exista o magazie aparte pentru așa ceva. Cînd s-au ridicat bagajele celor evadați, s-a observat că lipsea îmbrăcămintea civilă. Așadar, își luaseră cu ei hainele personale. Nimeni nu putea observa asta fiindcă, pe sub salopetă, puteam îmbrăca hainele civile. Mai aflăm că, de la cabinetul medical, cei doi doctori, cînd au intrat în mină în ziua cu pricina, își umpluseră gețile cu tot felul de doctorii, vitamine, feșe și multe altele. Unii observaseră că, la intrarea în șut, luaseră la ei multă pîine.

Vreo două zile ne scot la masă, baracă cu baracă, sub strictă supraveghere. Cîte un milițian, în supărarea lui, ne spunea cu certitudine în glas: „Lasă, lasă, că vor fi ei prinși curînd. O să-i vedeți voi”. Îi ascultam, dar nu le dam crezare. Probabil că așa se vorbea la ședințele lor. Administrația începe a face sumare investigații, printre vecinii de pat ai celor absenți. Doreau să constate eventuale complicități, din partea celor rămași.

Rezultatul e nul.

În fine, sîntem scoși la lucru. Parcă intrăm în normal.

Nu prea tîrziu, ne lămurim cum au reușit să evadeze în număr așa de mare. Cei 14 l-au imobilizat pe corfagiul de jos, care dăduse semnalul de ridicare a corfei la suprafață. Teoretic, urca fără persoane, respectiv fără „brațe speciale”. N-au comis nici o violență. Ajunși sus, celălalt corlagiu - singur - rămîne surprins cînd se vede înconjurat de 14 persoane. Este imobilizat și el, după care, evadații, îmbrăcați civil, dispar în pădurile înconjurătoare. Alarma au dat-o corfagii mult mai tîrziu, după ce s-au dezlegat. Fugarii dispăruseră în beznă.

Civilii ne-au informat că, ceea ce a complicat lucrurile a fost faptul că tot atunci evadaseră și 4 deținuți de la mina Valea Nistrului. În fruntea lor, inimosul Marin Țucă. Erau îngrijorați, fiindcă se presupunea că unii n-ar fi străini de ceilalți. Pînă la urmă s-a pus totul pe seama unei simple coincidențe. Gardienii ne-au informat că le-au sosit echipe speciale de milițieni și securiști, cu cîini anume dresați. Aveau asupra lor probe din bagajele fugarilor, care să-i ajute a le da de urmă. Toată zona era împînzită cu securiști. Lumea era îngrozită de atîtea controale. Toți erau tracasați, mai mult, terorizați. Totuși, urmărirea bătea pasul pe loc.

Printre primii arestați a fost căpitanul Ion Pantazi. Fusese descoperit la Baia-Mare. Pașnic, fără să creeze vreo problemă, s-a predat imediat. Situația lui i-a surprins și pe urmăritori, și pe anchetatori. Odată deveniți liberi, fiecare s-a descurcat cum a putut. Ciobanii ajunseseră în regiunea Vrancei. Cîțiva se rătăciseră și trecuseră frontiera dincolo, la ruși, după care au revenit în țară. După cîte am auzit, Coșereanu fusese prins în București, la o prietenă a sa. De acum, balonul se dezumflase.

Dar cei de la Valea Nistrului? Acolo lucrurile au fost cu mult mai complicate. Țucă încărcase un vagonet cu exploziv și, la ieșirea din mină, s-a produs explozia care a aruncat în aer prepeleacul, cu sentinela din post. Datorită acestui fapt, Țucă a fost judecat, condamnat la moarte și executat.

Cu trecerea timpului, pe măsură ce soseau vești în lagăr cu privire la modul în care a fost arestat fiecare în parte, masa aceea de oameni, care-i elogiaseră inițial și-i glorificaseră în primele momente, începe să le atribuie epitetele cele mai contrarii. Le aruncă cuvinte de blam, de dezaprobare. Întocmai ca în susmenționata carte a lui Dostoievski.

După privirile milițienilor, după cîte o vorbă aruncată vreunui, ne așteptam la măsuri împotriva noastră. Intuiam că trebuie să se dea o ripostă care să ne doară și s-o ținem minte. După cîte îi cunoșteam, nu puteau trece cu vederea un afront așa de mare. Oamenii din localitate comentau și-i ridiculizau; noi, cei rămași, îi sfidam, dîndu-le a înțelege că sînt slabi. Nu puteau trece cu vederea toate acestea, nu-și puteau continua programul în lagăr ca pînă acum. Trebuia să se întreprindă ceva care ca să ne taie orice elan, orice încercare de a ne manifesta. Voiau să ne demonstreze că sîntem ținuți sub o cheie pe care *ci* o aveau în mînă. Ne întrebam cum vor reacționa. Îi vedem furioși, bombănindu-ne pe la ferestre. Eram în așteptare.

Și iată că, după ridicarea bagajelor evadaților, cînd s-au convins că faptul s-a consumat, vedem, în plină zi, intrînd în curtea lagărului, cam douăzeci de milițieni, poate mai mulți. Vanciu și Alexandru erau și ei prezenți, ceea ce ne-a făcut să credem că răspundeau și de lagărul Căvnic. Pe lîngă ei, doi-trei ofițerași.

Se sună adunarea generală, dar nu se deschid bărcile. A fost semnalul de începere a unei acțiuni, pe care o puseseră la cale. Din dormitoare, vedem că, în prepeleacuri, sentinelele sînt duble și au armele îndreptate înspre curtea interioară. Încă nu bănuiam ce intenționau să facă. Se deschide o baracă. Li se ordonă ceva. Sînt două rînduri de milițieni, fiecare în mînă cu cîte un retevei. Gata, începe spectacolul! Ies oamenii din baraca lor, în pielea goală, cu bagajele în brațe. Care nu fugea sau mergea mai încet era lovit cu bîta de milițienii printre care trecea. Voci răstite de „Hai, mișelule, să te văd că joci pe sîrmă. V-ați îngrășat! Vedeți voi pe dracu!”, le auzeam și noi. Eram numai urechi și ochi. Nu puteam protesta, nu ne puteam opune. Celor scoși afară li se ordonă să ia o formație, în linie, cam la un metru- doi interval, bagajul avîndu-l în față. Așa, în pielea goală, li se spune să ridice mîinile în sus, prinse la ceafă și să stea în poziție de drepti. Nemișcați cum sînt, privesc doar cum li se face percheziția bagajelor. Care schița un gest, era lovit imediat de supraveghetorul operațiunii, aflat în apropiere.

Scena, cu oamenii în pielea goală, cu mîinile prinse la ceafă, în poziția de drepti, și astăzi o am în fața ochilor. La baie ne vedeam așa, eram bărbați, ne ajutam unul pe altul să ne spălăm, însă, în postura aceea, nu ne-am văzut niciodată. Eram supuși privirilor tuturor gardienilor și securiștilor din prepeleacuri. Bagajele erau făcute ferfeniță. Erau desfăcute toate cusăturile,

desfăcute toate peticele, după care se aruncau rufă lîngă rufă, în praful din curte. Nu scăpa nimic controlului. Oamenii își confecționaseră cîte un cuțitaș, pe care-l foloseau la masă; cîte un obiect necesar ducerii unei vieți mai altfel decît în celulă. Toate erau aruncate, devenind prilej de muștruluială pentru cel în cauză.

În timp ce se desfășura în curte o percheziție, alți gardieni efectuau altă percheziție, în baraca respectivelor. Auzeam trosnind seînduri, paturi desfăcute, saltele aruncate și scotocite. Noi, care priveam toate cîte se petreceau sub ochii noștri, înfrigurați, așteptam rîndul. Cînd ultimul a fost percheziționat și au terminat și cei din dormitor, oamenii, cu bagajele în brațe, strînse de pe jos cum se nimerea, sînt trimiși spre bărci, cu comanda: „La dormitor, pas alergător!” Dar mai aveau de trecut o barieră: milițienii îi așteptau pe două rînduri și-i loveau unde nimereau, pe pielea goală, transpirată.

Cînd se deschide ușa barăcii noastre, știm cum să ieșim. Zadarnic, fiindcă bîtele brutelor lovesc orbește. În mare fugă, ne așezăm în formația ordonată și așteptăm percheziția. Cu coada ochilor distingem cum se petrec lucrurile prin vecini. În sfîrșit, am scăpat! Au trecut și prin dreptul meu. M-au lovit. Cît, nu mai țin minte. Un lucru e cert, și anume că am scăpat. Fiecare cu „norocul” lui. La înapoiere, nu sîntem nici noi cruțați de ciomăgeala finală. Cînd intrăm în dormitor, nici n-avem unde ne pune bagajele, devenite simple zdrențe. Pe jos erau paie, saltelele aruncate pe sub paturi și un nor de praf în care de-abia puteam respira. Primul lucru pe care-l facem este să ne acoperim goliciunea. Fiecare se simțea jenat. Eram roșii de supărare, mînioși pe cei care ne făcuseră rușinea, dar și pe cei fugiți, lăsîndu-ne în mîna milițenilor dezlănțuiți. Ne supărăm cînd vedem lucrușoarele noastre curate, ordonat puse la locul lor, boțite, murdărite, descusute. Și, pe deasupra, cum am găsit cazarmamentul! Apoi, noi între noi, ne-am liniștit și am luat-o de la început. Ne-am rînduit toate, încetul cu încetul. Cîte unul anunță că și-a salvat un cuțitaș, un altul un carnețel cu poezii, note și așa mai departe. În curînd, ne refacem inventarul.

În vremea asta, alții stau la rînd pe scena umilinței și torturii. Vedem alte brutalități, alte ciomăgeli. N-a fost cruțat nimeni, nici cei din biroul tehnic, nici măcar Negrescu.

Dar ce se întîmplă cu ultima baracă? Ne arage atenția ceva ce nu se mai întîmplase. Milițienii doboară jos un om și-l lovesc în continuare. E în curte o agitație și printre deținuți, dar și printre

milițieni. Începe și restul oamenilor, de prin dormitoare, să-și manifeste nervozitatea. Se aude o voce, apoi alta și încă altele: „Ce faceți acolo'? Ce se petrece în curte? Ne uciideți? Nu terminați odată?". Erau strigăte de revoltă, adresate acestor brute care snopiseră din bătaie pe unul dintre ai noștri. Încă nu ne lămurisem ce se întâmplase. Într-un târziu, vedem că vin medicii, alții decât cei fugiți. Au cu ei o targă și-l ridică pe cel aflat în nesimțire. Știm acum cine este victima: e Mircea Marinescu.

Cine era Mircea Marinescu și ce anume determinase năpustirea milițienilor asupra lui, mai-mai să-l omoare, voi arăta în continuare, ca să se vadă lipsa de judecată a brutelor.

Era originar din județul Olt și absolvise Academia de Studii Comerciale din București. Îl avusese conferențiar pe Cristian Petrescu, ajuns și el aici. Printre noi, aveam tot felul de tipuri. Unii mai posaci, alții mai veseli, din cei mai tineri, mai volubili și așa mai departe. Mircea Marinescu, isteț, comunicativ, era cel mai simpatic dintre toți deținuții pe care i-am cunoscut de-a lungul anilor mei de detenție. Ca fizic, era înalt și cam slăbuț, deșirat așa spune, dar plin de energie. Am stat multă vreme cu el în același dormitor și-mi pot permite să-l caracterizez. Ori de câte ori se înapoia din mină, istovit de trudă, după ce ne îndeplineam programul de suprafață, cum am spus, ne îndreptam spre pat, ca să ne destindem și să ne odihnim trupurile frînte de oboseală. Nu s-a întâmplat niciodată ca Mircea Marinescu, lungit pe pat, înainte de somn, să nu spună întregului dormitor un banc, o glumă pe seama oltenilor. Dacă întîrzia, cine știe din ce pricină, să spună, era solicitat de unul sau de altul și el se executa cu o plăcere nedezmîntită. Adormeam în gluma pe care el știa s-o aleagă și s-o difuzeze, spre desfătarea tuturor. Acolo, în mină, știa să-și dozeze efortul, în așa fel îneît organismul să poată rezista cît mai multă vreme. Nu făcea excese, era ponderat. Îl apreciau toți, indiferent de vederile politice. Era amabil cu toată lumea și îndrăgit, în egală măsură, de toți.

În ziua evadării, mă afluam împreună cu el, în momentul pătrunderii în galeria de acces. Deasupra intrării începea panta. El vede sus, de la distanță, un fir de trifoi cu patru foi. Se înalță, rupe firul și, voios cum era de fel, și-l pune la bonetă, exprimîndu-și satisfacția „Fraților, azi îmi merge bine. Am găsit un trifoi cu patru foi, carc-mi aduce noroc!” în ziua aceea, nu bănuia că „norocul” pe care și-l dorise la pătrunderea în galeria de acces va fi neșansa lui, care se va transforma într-un dezastru, gata să-l ducă în mormînt. Cînd va reveni în mijlocul nostru, el ne va spune,

cu umorul lui nedezmînjit „Fraților, ăla a fost norocul adus de trifoiul cu patru foi. Era să dau ortul popii. Ce să-i faci? Asta ne este soarta”. Dar ce i s-a întîmplat tot el ne-a spus-o, fiindcă oamenii din preajma lui, la acea percheziție, știau atît: că i s-a găsit în bagaje ceva nepermis.

De emoție (provocată de pățania celor de dinaintea noastră), mulți eram transpirați și ne așteptam rîndul aproape tremurînd, situație în care se afla și el. Milițianul care-l percheziționa i-a desfăcut fiecare cusătură, fiecare petecuț. Avea tot bagajul într-o valiză nouă. Nu s-a lăsat pînă nu i-a desfăcut toată valiza. Cu un cuțit, i-a scos îmbrăcămîntea interioară, din hîrtie, întinsă bine și lipită în fabrică. Valiza fusese confecționată din deșeuri, respectiv din cartoane care ce nu mai prezentau importanță. A fost pretextul cel mai potrivit să-l ia la bătaie: „Banditule, ești regalist și împotriva republicii. Ai ținut ascuns, aici, tabloul regelui Mihai”. A încercat să le explice, printre loviturile primite, că acela-i tabloul fostului rege Carol II, dar nici nu voiau să asculte. S-au îngrămădit asupra lui, lovindu-l peste corpul gol cu tot ce aveau în mînă. Unii cu ciomegele, alții îi aplicau lovituri cu cizmele, care pe unde nimerea. În furia lor turbată, nu mai auzeau ce li se spune, sau nu voiau să audă ce le explica victima: că regele Carol II a fost prigonitorul tineretului studentesc, că, din 1938, odată cu instaurarea dictaturii lui, a introdus și teroarea în țară. Nici vorbă să fie ascultat. Au dat în el pînă ce-a rămas în nesimțire, căzut jos, în curte. Medicii, chemați într-un tîrziu, l-au ridicat cu targa. Consultîndu-l, și-au dat seama că inima îi cedează și, neputîndu-i fi de folos în lagăr, au insistat să fie dus la spitalul din Baia-Mare. S-a aprobat cererea, negăsindu-se altă soluție.

Cazul ne-a afectat pe toți în ziua respectivă (mai ales că strigătele noastre nu aveau nici un efect), dar și după reîntoarcerea sa din spital. Atunci ne-am dat seama și mai mult de bestialitatea milițienilor. În spital l-au ținut cîteva săptămîni, pînă ce l-au pus pe picioare. Cînd vine înapoi, cu lux de amănunte, ne relatează toate prin cîte-a trecut. Ne-am bucurat că revine refăcut.

Am prezentat și acest caz, spre a se judeca cum au executat represiunea împotriva noastră. Au făcut-o cu discemămint, ca să ne timoreze, să ne înspăimînte, în așa fel îneît să fie siguri că nu vom mai reprezenta nici o primejdie.

După prima formă de represiune, prin brutalitatea aplicată atît de dur, a doua zi ni se comunică noile măsuri, cu instrucțiunile interne impuse și măsurile luate pentru

„cumințirea” noastră. Au dispus ca, atunci cînd mergem prin curte și vedem un „domn” milițian, să trecem pe lîngă el în pas alergător și, de la distanță, să-l salutăm, descoperindu-ne și rostind formula „Să trăiți”. Era obligatoriu să procedăm așa. Umiliința nu s-a oprit aici. Cînd erai chemat de un milițian sau de un cadru de conducere, trebuia să te prezinți descoperit și să iei poziția de drepti. În această poziție trebuia să stai pînă ce ți se ordona să pleci sau să faci ceva. Cînd eram la masă și se întîmpla să vină în timpul acela cineva, trebuia să ne sculăm în picioare și să-l salutăm cu „Să trăiți!”. N-aveam voie să ne așezăm, decît dacă primeam dezlegare de la noul venit în sală. Uneori, ne obligau să rămînem în picioare. Aceste dispoziții le-am cam eludat. Cînd vedeam cîte un milițian, ne făceam a nu-l observa și începuseserăm a umbla cu capul descoperit. Ne-au ținut în tensiune multă vreme. Se dusese vremea cînd ne plimbam, prin curte, destinzîndu-ne în toată voia.

N-a fost numai atît. Curînd după aceea, vedem că se montează în curte două carceri din scînduri. Cei care erau pedepsiți, pentru zise indiscipline, erau ținuți în aceste carceri. În loc să te odihnești în pat, după ce te întorceai de la muncă, erai lăsat acolo, pînă îți venea timpul de intrat în mină. Mîncai îh fugă, după care trebuia să faci față obligațiunilor ce-ți reveneau ca miner. Cu vremea, au înăsprit regimul de carceră. N-aveai voie să iei masa la un loc cu ceilalți, în sala de mese. Ți se aducea mîncarea la carceră, în cantitățile regimului de penitenciar. În poziția chircit, cum erai, mîncai ce ți se aducea. Cît a fost cald, se mai puteau suporta rigorile carcerii: stăteai ghemuit și aștepai ceva timp, dar, pe vreme de frig și iama, riscai să răcești. Atunci, cîte cineva, asumîndu-și riscul, îți strecura un pulovăr, o bundă, pe care o îmbrăcai pe sub salopetă. Ceva de neînchipuit, dar un asemenea regim ne-au aplicat. Marin Preda redă o frîntură din aceste măsuri represive, în *Cel mai iubit dintre pămînteni*.

Nu s-au oprit aici.

Începînd din ziua aceea, s-au tăiat drepturile la țigări. Nu se mai aduceau țigări la chioșcul din lagăr. A fost cea mai cruntă lovitură dată fumătorilor. Atunci mi-am dat seama cît de dăunător este viciul acesta. Oameni maturi, cu judecată, deveniseră nervoși din lipsă de țigări. Băteau pe la ușile biroului tehnic, implorîndu-l pe Negrescu să intervină a li se da rația, fie ea redusă. La întoarcerea din mină, blestemau pe Coșereanu, care a lăsat în urma lui mare nenorocire. Îi vedeam cum se tînguiau unul altuia. Lucrau, însă nu-și puteau reține revolta împotriva oricui îi

deranja. Se adresau milițienilor cu rugămintea de a le procura cîte o țigară, cîte un chiștoc, dar nu se întîmpla să aibă un asemenea „noroc”. Desigur, nu toți fumătorii se pretau la așa ceva. Unii răbdau în tăcere. După o vreme, apărea cîte o țigară, dată preferaților, respectiv celor care aveau reputație de turnători. În jurul lui se strîngeau alți turnători, în speranța că li se va da și lor să tragă un fum. Sistemul a început să se cam repete. Cînd se întorceau din mină, nu aveau altă frămîntare decît dacă vor putea face rost de ceva țigări.

O altă măsură a fost aceea că n-au mai adus la chioșcul zis alimentar nimic. Nu mai găseam nici hulita marmeladă, nici banalul rahat, nici de-ale îmbrăcămintei. Nimic. Chioșcul era închis. Uitasem că ne doream unt, șunca și alte bunătăți. Măsura luată se prelungea și nici vorbă să se revină asupra ei. Oamenii sufereau zi după zi și aruncau anaghia asupra fugarilor, îndeosebi asupra lui Coșereanu.

Măsurile de constrîngere nu s-au limitat numai la cele arătate. Dîndu-și seama că aveam oarecare libertate de mișcare în subteran, au dispus să intre, cu schimbul, cîte un milițian. Cu salopeta peste uniformă, ne pisa tot timpul să dăm zor, să atingem norma, s-o depășim. De multe ori sta lîngă oameni, zorindu-i să arunce minereu în rostogol, să împingă fără încetare vagonetele și așa mai departe. Dacă oamenii cutezau să obiecteze ceva, milițianul îi nota în carnet. Cînd ajungea la suprafață, respectivul lua drumul carcerii. Dacă nu mai era loc, îngrămădeau cîte doi înăuntru. Supravegherea milițienilor în mină o simțeam ca pe o povară în plus, ce ne apăsa pe umeri.

De lovit fizic n-au făcut-o. Probabil că au avut dezlegare s-o facă numai în ziua aceea de percheziție, care și-a avut victima în Mircea Marinescu.

Marea masă a deținuților răbda în tăcere măsurile draconice, dezlănțuite după evadare. Cu timpul, se mai făceau și ei că nu observă unele „abateri” de la disciplina impusă. Aceasta fiindcă ne aduseseră acolo să ne exploateze la maximum forța fizică. Era scopul final. Cel intermediar, intervenit după represiune, pe parcurs, își dăduse roadele, cum am văzut.

Să fi trecut multe săptămîni, poate luni de tensiune nervoasă, creată ca urmare a represiunii de după evadare. Oamenii ajunseseră într-o stare de surescitare atît de avansată, îneît erau pe punctul de a-i înfrunta, chiar violent, pe împilatori. Trecînd peste gestul fumătorilor, care abdicaseră, întrucîtva, de la ținta de

deținuți politici, în general ei își arătau nemulțumirea din priviri, față de milițieni. Ei înregistrau starea de spirit, semănînd cu un jăratec mocnind sub cenușă.

Din punct de vedere al administrației, efectul represiunii consta în aceea că oamenii s-au temperat, îndeosebi după ce aflaseră că evadații fuseseră prinși. Că, deci, nu mai prezentam un pericol, în sensul repetării unei alte evadări.

Față de toate aceste motive, era de la sine înțeles că sancțiunile aplicate se apropiau de sfîrșit. Sfîrșitul plutea în aer. Mai observăm că și milițienii

nu prea se mai arătau atît de severi ca la începutul represiunii. Toate aceste indicii ne duceau la acele presupuneri. Uneori, se mai înregistra cîte o ieșire nervoasă a vreunuia, dar ea nu mai era urmată de sancțiuni, cu carceră, cum procedaseră în vreme de mare furtună. Prin oamenii lor, turnătorii cercetau care-i pulsul, care-i atmosfera în lagăr. Toate acestea se analizau undeva, sus, la un nivel superior, interesat să știe cum evoluează situația aici, unde se produsese evadarea masivă a 14 deținuți. Ne luaseră totul și oamenii s-ar fi mulțumit cu mai puțin decît la începutul aducerii noastre la mină. Se mulțumeau cu simple paleative: țigări, rahat, biscuiți.

Și, deodată, se abate asupra lagărului un zvon și anume că vom fi vizitați de cineva mare, sau, mai precis, că ni se va face o inspecție aparte. Mai văzuserăm noi inspecții, dar vizau mai mult producția. De astădată, pare că-i vorba de cu totul altceva. La cîteva zile, auzim că unul dintre noi a fost chemat afară din lagăr. Ceva de neconceput pînă atunci. La înapoiere, omul era iscodit de toți, făcîndu-se cerc în jurul lui. Eram surprinși de probelele care-l preocupa pe misteriosul inspector. Îl întreba de familie, de soție, de copii, cum se simte aici și dacă mai are vești de-acasă. Astfel de amănunte, știute sau pe care dorea să le știe enigmaticul vizitator, au dat loc la multe comentarii. La cîteva zile, este chemat un altul. Aceleași întrebări. Acesta își exprima surpriza că interlocutorul îi știa pe nume soția și unde anume locuiește. Era extrem de contrariat de faptul că omul îi știa o serie de date personale, de familie. Un lucru era sigur : că zvonul devenise realitate.

Începem a ne explica: numitul știa, pe din afară, datele personale de prin dosarele noastre, dar și după informațiile colectate de oamenii securității. Ne dăduserăm seama că „domnii” deveniseră mai rafinați. Trecuseră atîția ani de la arestările noastre și ei se specializaseră în a cerceta oamenii. Sînt. mai scoliți decît aceia de pe vremuri. Individul acesta tulbură inimile oamenilor și-și urmărește un fir al său. Vrea să știe care-i atmosfera în lagăr, ce gîndim, ce probleme ne frămîntă. Știa Nicolschi, cel atît de sus, cum să procedeze! Voia să afle ce efecte au constrîngerile la care fuseserăm supuși. Oricum, străinul, prin întrebările puse, tatona oamenii ca să afle cît mai multe despre noi în general și despre unii în special. S-a mai tras o concluzie: convorbirile aveau loc între patru ochi. Poate că-l interesa și comportamentul administrației față de noi, deținuții. Mai tîrziu, am aflat că individul făcea astfel de tatonări și la celelalte mine:

Baia-Sprie, Valea Nistrului. Deci, îl interesa întreaga lume componentă a lagărelor de muncă. Cei ce l-au văzut ni-l descriau a fi un bărbat cam în jur de 40 de ani, manierat, binevoitor în modul de a vorbi. Ba le-a oferit și țigări fumătorilor. Toate acestea dăduseră loc la multe și variate comentarii.

Și iată că, într-una din zile, se sună adunarea generală. Era într-o duminică. De cînd cu represiunea, cînd se auzea talanga, oamenii se grăbeau să ajungă cît mai repede în mijlocul curții. Voiam să evităm observațiile pentru așa-zisa indisciplină. După chemările acelea individuale, ne așteptam la ceva în plus. Încadrați în formația lagărului, să vedem cine va veni. În adevăr, apare un civil, urmat de conducerea lagărului. Cel căruia Negrescu îi adresează raportul este acel civil. Toți sîntem atenți la cele ce urmează.

Numai civilul rămîne în centrul careului format. Îmbrăcat într-un costum, croit după ultima modă a timpului, de culoare gri, costum purtat degajat, apoi cămașă albă și cravată în ton. Totul contrasta cu îmbrăcămintea noastră vărgată, tocită, pătată de apă acidulată sau cîrpită. În picioarele lui, o pereche de pantofi lustruiți; noi, cu bocanci peticiți și prinși cu sfoară în loc de șireturi. Dar ceea ce izbea mai puternic era contrastul dintre el, proaspăt bărbierit, cu obraz rumen, de om bine hrănit și atîția oameni cu bărbi țepoase, cu riduri brăzdate adînc pe chipuri, puțin încruntați, care-l privesc cu interes, mai curînd cu curiozitate, pe „domnul” din mijlocul lor. Cu părul aranjat cu cărare, părea gata pentru o vizită protocolară; noi, tunși chilug, semn al umilinței adusă unui bărbat. În tăcere, îl privim și, în șoaptă, spun vecinului: „Parcă-i scos din cutie”.

Cu o privire dominatoare, face un tur de orizont asupra mulțimii aceleia - robii lor. Voia să se impună, prin ținută, prin modul de a se prezenta, ca să știm că este „cineva” de care depinde soarta noastră. Se scurg cîteva secunde, în tăcere. Ne masoară, trecîndu-ne în revistă. Parcă voia să-și vadă vreo cunoștință printre „ăștia”, aduși aici să muncească, să le stoarcă ultima energie. Se scurg acele secunde și, cu un gest bine calculat, tacticos, își scoate portțigaretul de culoare alămie. Îl ține în mîna o clipă-două, apoi aruncă o vorbă aparent binevoitoare: „Hei! cum merge treaba!” Pe fața-i observăm un zîmbet, care, mai degrabă, e un rînjete, ce-i ascunde viclenia. E rafinat și ne dăm seama de asta. Oamenii nu-i răspund la întrebări sau nu e grăbesc a-i vorbi. Își dă seama și, într-o fracțiune de secundă, făcîndu-se că-și caută o cunoștință, se adresează cuiva. „Ia spune dumneata,

pronunțându-i numele, ce ai de răspuns la întrebare?" Mulți par mirați de faptul că-l cunoaște pe cel chemat, care îi dă un răspuns.

Dar individul nu se oprește aici. Încet, mereu calculat în gesturi și în vorbe, își scoate din buzunarul mic al pantalonului o brichetă ce lucea ca argintul, după care scoate o țigară din portțigaret și, cu ea între buze, o aprinde. Întreg lagărul îl cercetează și-l urmărește în tăcere. Pufăie pe nări, scoate un fum pe care-l împrăștie din gură și pe nări, suflându-l în vînt. Mă uit și-i văd pe mulți fumători întoreînd și ei nările înspre acolo, spre a-l adulmeca, a simți mirosul specific, după care jinduiau de atîta vreme, de cînd fuseseră privați. Își urmărește victimele, să vadă ce și cum reacționează. Știa ce-i doare pe mulți, dar voia să lovească drept la țintă. Mai pufăie o dată, cel mult de două ori din țigara aceea, de-abia începută, care deja are puțin scrum la capăt.

Se mai adresează încă unuia, apoi altuia. Îi strigă pe nume. E dibaci în meserie și știe cum să procedeze. Are în față oameni pe care-i consideră, pînă la un punct, „cobaii” lui. Oamenii își descarcă sufletele lor amărîte. Unul amintește de faptul că ni s-au tăiat alimentele de la chioșc. Altul, fumător, e doritor să cumpere țigări, de care mulți duc lipsă. Și iată că cineva atinge problema cea spinoasă, a legăturilor cu familiile. I se amintește faptul că de atîția ani nu știm nimic despre ai noștri și nici ei despre noi. Sînt problemele noastre permanente, mereu actuale, dar niciodată rezolvate. El tace, ascultă, înregistrează doleanțele, știute destul de bine de jos și pînă sus, de unde a coborît la noi, în fund de groapă.

Apoi, așa, oarecum indiferent, cu un gest natural, își scoate țigara din gură, de-abia fumată un sfert și o aruncă jos, la cîțiva metri de picioarele lui. Țigara încă fumegă, acolo jos, unde fusese aruncată. Sutele de oameni își au ochii îndreptați spre nada întinsă de vicleanul din mijlocul lor. Se uită și el. Aparent indiferent, vrea să vadă dacă și cine se agață de cursa întinsă. Sînt secunde fără slîrșit. Ce bucuroși am fi dacă nimeni nu ar cădea în capacana umilitoare, gîndeam. Am fi dorit să-l înfruntăm, să-l sfidăm pe acest individ, care se credea sigur de sine. Secundele se scurg și ne bucurăm, cu fiecare fracțiune, că se va rezista tentației.

Dar vai! Unul din front – Baderca – țăran macedonean, sare din rînd și se repede asupra nenorocitei de țigări-nadă. Iată că unul, un mare pătimaș, a căzut în cursă. Prin Baderca ne-am umilit cu toții. Mai precis, el, filfizonul, a izbutit să se rănească în

demnitatea noastră, să ne știrbească din mândrie. Pînă în clipa aceea, rămăseserăm intacti, pe o anumită linie. Nu ne umilisem, dar acum, în momentul în care trebuia să-l sfidăm pe omul trimis cu o misiune în mijlocul nostru, unul cade la picioarele lui și ridică chiștocul. Toți îl privim cu muștrare, îl săgetăm în lumina ochilor, în timp ce el își pune prada pe după ureche. Părea satisfăcut că va avea de tras ceva fumuri, din capătul unei țigări, pe care o ținuse între buze împilatorului. Baderca era mulțumit în felul său; „domnul” era satisfăcut la maximum. Țintise unde voise, ne rănise în orgoliul nostru, printr-un biet pățimaș fumător. Și azi am în fața ochilor scena, așa cum s-a petrecut. Civilul s-a făcut a nu observa cele întîmplate, a dat a înțelege că este firească o asemenea atitudine din partea unui fumător lipsit de țigară. Ca să pară amabil cu această categorie de oameni, în finalul ședinței, printre binefacerile pe care a vrut să credem că ni le acordă, a fost și aceasta: de a doua zi să se distribuie țigări, ca pînă la evadare. A mai ținut să ne asigure că toate sancțiunile au fost ridicate, datorită faptului că am dovedit „disciplinare”. Numai noi știm cît ne-a costat disciplina de care ne vorbea el acum.

Străinul odată plecat din mijlocul careului, rămînem singuri. Primul gest a fost să mă reped la Badercă. I-am făcut o admonestare atît de severă, o apostrofare atît de necruțătoare, încît, o dată cu recunoașterea vinei, a și aruncat jos restul de țigară, după ce-l rupsesese. Îndată vine și Mircea Marinescu. Mi se alătură, muștrîndu-l și el. Curînd s-au îngrămădit în jurul lui mulți, foarte mulți din amicii săi, unii consăteni. Cu toții l-am dezaprobat pentru că umbrise comportarea noastră.

În același timp, se încep presupunerile cu privire la rostul vizitei necunoscutului. Unii au și început să alunece pe panta iluziilor. Ne continuăm munca. Voiam să vedem consecințele, mai ales favorabile. Oricum, era un început de destindere, pe care o remarcăm. Nu ne prea explicăm cauza.

Am aflat-o de la civilii cu care intrasem în contact. Murise Stalin. Era ceva incredibil. Mai mult decît aceasta, auziserăm clopotele bisericilor trase, fiindcă, a'a cum am spus, lagărul era în apropierea localității. Civilii ne-au informat cu amănuntul tot ce știau despre sfîrșitul dictatorului roșu.

Atunci, noi am dedus că promisiunile făcute de inspector, al cărui nume nu l-am putut cunoaște niciodată, fuseseră urmarea unor măsuri de destindere, luate și la noi în țară.

Așa credeam în zilele ce au urmat morții lui Stalin.

Moartea lui Stalin, ca și vizita aceea, au ocazionat diverse comentarii. Credeam că se încheie o perioadă în viața noastră politică și că regimul instaurat în România, cu tancurile rusești, își va modifica orientarea. De unde, cu ani în urmă, șeful securității din Buzău era un rus, Olofkoff, fiul unui marinăr de pe „Potemkin”, de acum presupuneam că lucrurile se vor schimba în mai bine. Enigmaticul inspector, care făcuse unele promisiuni, plecase, dar viața noastră de mineri nu se schimbasese prea mult. Masa nu excela. Ne aflam cu ea cam pe linia de plutire. Era aproape ca aceea de la Baia-Sprie, de după grevă.

În ce privește procesul de producție, nu se schimbasese cu nimic. Efortul care ni se cerea era același, poate mai mare. Observăm, însă, că nu se mai aplică sancțiunile cu trimiterea la carceră cu atîta ușurință. Înregistrăm o ameliorare a traiului la Căvnic, după inspecție. Când spun ameliorare, fac o comparație cu cele prin care trecuserăm în lunile anterioare. Dar munca aceea, muncă silnică era. Nu scoteam sare, dar tot ca în ocnă o duceam.

Milițienii se forțau să pară altfel decît în realitate. Era o atitudine numai de suprafață. Cei de sus procedează metodic, cu răbdare, pentru a salva aparențele unei legalități.

Iată că, într-o zi de duminică, se sună din nou adunarea generală, a întregului lagăr. Nu se admite nici o absență. Și cabinetul medical este prezent, cu cei internați în infirmerie. Ne așteptăm din nou la o surpriză, la vreo comunicare, interesînd soarta noastră. Încep întrebările: „Ce mai vor? Ce gînd au? De ce ne strîng pe toți, chiar pe cei bolnavi?”

Deținuții au luat formație într-un careu pe numai trei laturi, o latură fiind liberă, dat fiind că așa se dăduse ordinul. Gardienii ocupă ultima latură. Cu toții, formăm careul. Milițienii în rînd cu noi? Ne surprinde cele ce vedem și mulți nu-și ascund mirarea cu voce tare. Îi vedem pe Vanciu și pe Alexandru că pătrund în mijlocul careului. Este o tăcere generală. Sîntem numai ochi și urechi, curioși să-i ascultăm și să vedem ce urmează. E doar un spectacol nou, pentru noi toți.

Cu aparentă solemnitate în glas, Vanciu comunică tuturor motivul unei asemenea adunări generale a deținuților și a personalului de supraveghere, cum le-a zis el milițienilor. Această adunare generală o numește „ședință comună”. Prin urmare, aici, la Căvnic, în vara lui 1953, are loc o ședință comună a deținuților politici și a tuturor milițienilor. Să ni se taie răsuflarea de vorbele ieșite din gura lui Vanciu! Cum vedem, mergem din surpriză în surpriză. De-acum nimeni nu mai scoate o vorbă, o șoaptă.

După anunțul făcut, Vanciu, cu voce tare, strigându-l pe Negrescu, dispune ca acesta să dea citire „regulamentului de ordine interioară”, moment în care îi înmânează o hîrtie scrisă. Dar înainte de a se da citire, Vanciu precizează că acest regulament este obligatoriu pentru toată lumea - deținuți și personal de supraveghere.

De-abia stăpînindu-și emoția, Negrescu începe să dea citire textului scris pe hîrtie. La capitolul îndatoriri, ni se menționează o mulțime de reguli, deja cunoscute de toți, încă din primele zile. Sub forma unor articole, se trec toate sarcinile ce ne revin, ca deținuți. Se subliniază un amănunt și anume că nu avem voie să ne constituim în grupuri sau formații, altele decît cele legate de procesul de producție.

Un punct nou îl constituie stabilirea timpului de lucru, care va fi de 6 ore pe zi. S-a subliniat că acest timp de lucru în subteran este același cu al civililor. Încă ceva nou: se vorbește de aprobarea de concedii, acordate deținuților, după un anumit timp de muncă subterană. Cel îndreptățit la concediu îl va face la suprafață, în „colonie”. Ca recompense, se subliniază că, pentru randament apreciat în muncă, fiecare deținut are dreptul și la alte recompense. Ele constau în corespondență cu familiile, pachete, vorbitor. Cînd se aude despre asemenea minunății, oamenii încep să răsufle ușurați. Se și aud, ici-colo, voci aprobatoare. Ne uităm unul la altul uluiți că, în sfîrșit, s-a ajuns și la înfăptuirea unor doleanțe vechi, așteptate de ani de zile. Era un deziderat, care, vedem acum, vor să ni-l acorde. Din tot ce ne citea Negrescu, ni s-a părut cel mai important. Toți l-am aprobat din priviri, fiindcă, deocamdată, ascultam cele ce ni se citeau.

În continuare, se dă citire îndatoririlor personalului de supraveghere. Avea obligația să aibă o ținută de respect față de noi. Era obligat să ni se adreseze cu formula „deținut”, cu „D-ta” și apoi numele înscris în acte. N-aveau voie să ni se adreseze cu „tu”, cu „mă” și altele, cum ne obișnuisem deja, de atîta amar de ani. Personalul de supraveghere nu avea voie să angajeze convorbiri cu deținuții, decît în probleme strict legate de producția în subteran sau a muncilor la suprafață. În caz de nerespectare a acestor obligații, se expuneau la sancțiuni disciplinare, în conformitate cu regulamentul de ordine interioară.

Ședința se încheie cu solemnitățile semnării documentului. În numele deținuților, semnează Negrescu; în al personalului de supraveghere, nu mai țin minte cine anume. Cu asta se încheie ședința „comună”.

Rămași singuri, începem a comenta cele petrecute cu puțină vreme înainte. Uitasem de brutalitățile exercitate asupra noastră, de umilințele prin care trecusem. Cît de ușor uită omul!

Mulți, foarte mulți, credeau în realizarea celor scrise și citite; alții erau mai sceptici, neîncrezători în vorbe. Știau că regula o constituia minciuna rostită cu emfază, în scopul de a acoperi adevărata stare de lucruri. Nu se puteau dezice de adevăratul lor scop: distrugerea fizică și morală a adversarilor, adică a noastră.

În adevăr, timpul acela de 6 ore de muncă în subteran a durat cam o lună, formîndu-se trei schimburi. După aceea, s-a revenit la opt ore, care, în realitate, țineau chiar zece, de la intrare la ieșirea din șut. Mulți oameni își arătau nemulțumirea lor, pentru ca replica milițienilor să vină îndată: „Aia scrie acolo! V-a intrat regulamentul ăla în cap?” Și, în continuare: „Vedeți-vă de treaba voastră!”. Carcera își avea și ea clienții, încondeați de cîte un milițian. Cu nimic nu se deosebea atmosfera existentă în lagăr de cea dinainte de duminica aceea. Un număr de zile, poate săptămîni, a fost o perioadă de *respiro*, acolo, la Cavnic, după care lucrurile au intrat în „normal”. Din binefacerile anunțate, începuse a se aplica doar concediul pentru oamenii vechi. Cei ce beneficiau de asemenea avantaje stăteau la suprafață și se odihneau. Atît.

Cum vedem, ei au „prelucrat” un document, prin care se anunța îmbunătățirea condițiilor de muncă și de deținere. Au făcut-o nu ca să pună în aplicare astfel de măsuri, ci ca să aibă un document îndosariat. Cei ce vin după noi, să-l studieze și să creadă că cele scrise reprezintă chiar realitatea.

Subliniez faptul că totul a fost o mistificare, o înșelătorie a noastră și a lumii. În cei aproape 16 ani de detenție, n-am primit pachet decît o singură dată și asta întîmplător, aflîndu-mă transferat la o altă închisoare, pentru cîteva luni.

Cum vedem, totul a fost bine calculat, pentru inducerea în eroare a deținuților, mereu mințiți, de ani de zile.

Am înregistrat acest moment de licărire a unei speranțe în noianul de minciuni în care ne-au ținut. Pentru unii au fost iluzii spulberate curînd- curînd; pentru alții, a fost încă o demonstrație a înșelătoriei în care se complăceau să se mențină.

După așa-zisa prelucrare a documentului, ne-am continuat munca silnică la Cavnic, scoțînd, cu palmele crăpate de minereu, tone de aramă, plumb și alte metale neferoase. Cu tot acest regulament de ordine interioară, nimic nu s-a schimbat în trudită noastră viață de mineri.

Voi căuta să prezint, în rîndurile următoare, un subiect care demonstrează că sînt cuvinte ce se exclud unul pe altul. Cuvîntul „tămîie” era atribuit de deținuți unuia dintre ticăloșii care ne-a făcut zile grele în perioada cît am muncit la aceste mine, Baia-Sprie și Cavnic.

Contactul nostru direct, nemijlocit l-am avut cu personalul. Păreau a fi milițieni. Comportarea lor (sau a unora dintre ei) nu se prea deosebea de aceea a securiștilor propriu-ziși.

Nu le cunoșteam numele adevărat, decît numai al unora și aceasta numai întîmplător. Îi știam mai mult după poreclă, după felul lor de a se purta cu noi. Unul fusese numit „Berbecul”, fiindcă avea unele ieșiri ce provocau necazuri deținuților. Era tînăr și, desigur, mult mai mult ajutor ar fi adus familiei dacă rămînea în satul lui. Aici devenise „domn” și slujea regimul, lovind în semenii săi. Un altul era foarte cicălitor, fapt pentru care fusese poreclit „Coana Veta”. Nu părea a fi om rău, dar faptul în sine, de a ne presa cu corvezi, răpindu-ne din orele de odihnă la suprafață, ne făcură să-i dăm această poreclă. Unul care avea multă răutate în comportament, cu o figură de mongoloid, eu îl botezasem „Coreeanul”. Numele s-a generalizat. Mulți erau pedepsiți în baza rapoartelor sale. Parcă mereu îi tuna și-i fulgera, de-l vedeam încruntat mai tot timpul. Uneori ne întrebam cum arăta acasă, în intimitate.

Am cunoscut pe unii cu numele for adevărat. Feher sau Feyer avea gradul de plutonier. Acolo l-am găsit, apoi a mers cu noi la Cavnic. Deși maghiar, s-a purtat omeneste cu deținuții. Am auzit că nu a rezistat și, în cele din urmă, a fost băgat în închisoare. Mai era încă unul, tot ungur, ce răspundea de partea medicală. Se ocupa de aprovizionarea cu medicamente. Lumea îi spunea „Io ember”, în sensul că era un om bun, după cîte am dedus din traducerea cuvintelor ungurești. Despre cei doi conducători, Vanciu și Alexandru, am mai vorbit. Politicul Alexandru avea acea doză de răutate, consemnată în altă parte. Vinovatul principal de împușcarea preotului Șerban, în februarie 1951. Era o viespe de om. Celălalt, Vanciu, transferat pe la Jilava, ar fi violat o femeie deținută, ceea ce i-a atras o condamnare.

Printre milițienii cunoscuți la Baia-Sprie mai era unul, cu gradul de plutonier, ca și Feher, dar cu totul diferit de acesta din urmă. Se numea Șeremet. Era gălăgios, răutăcios și veșnic nemulțumit. Întotdeauna găsea ceva de spus, contrar celor ce i se argumentau și căuta să pară atotștiutor. Mulți oameni au suferit de pe urma lui. Fiindcă se credea tare deștept, dar dovedea o

prostie notorie, lumea îl poreclise „Tămîie”. De unde era, nimeni nu știa precis. Un lucru era sigur. Pronunța unele cuvinte așa cum o fac unii oameni și acum, dar destul de rar. Nu spunea „mie”, sau „bine”, cum este limba noastră, ci cum se vorbea odinioară.

Se considera competent în toate cele, începînd cu probleme de minerit, cît și în cele gospodărești. Aș cita cîteva. Astfel, dacă discuta cu un inginer specialist în ale mineritului, îi replica acestuia cu: „Lasă, mă, nu mă-nvăța tu pe mine astea, fiindcă le-am prins mai bine decît tine”. Odată, medicul îi dă o listă cu scutiții medical, avînd anumite boli, care-i făceau inapți a coborî în mină. I s-a părut că lista este prea mare. Unul avea temperatura 39 grade. Cînd vede cifra asta, îi replică medicului: „Ce mă, faci șmecherie? Cum îndrăznești să-l treci pe ăsta pe lista scutiților cu 39, cînd eu am 41 de ani și iată că-s bun de muncă.” Doctorul a căutat să-i explice că nu-i vorba de vîrsta omului, ci de febra prea mare, la care Tămîie i-a replicat imediat: „Doctore să nu mă duci pe mine cu d-astea. Eu știu mai bine. Intri tu în locul lui în mină”. Ceea ce a și făcut doctorul Sergiu Marcoci, care insistase să-l contrazică pe atotștiutorul „Tămîie”.

Cînd ne-au adus la Cavnic, a venit cu noi. Avea rolul de comandant, cam același pe care-l avea Vanciu la Baia-Sprie. Aici era în elementul lui. Făcea toate numai după bunul său plac. Nici nu știai cum de apărea în mină pe la locurile de muncă ale deținuților, mereu nemulțumit și cu observații la tot pasul. Toți căutam să-l evităm. Așadar, Șeremet, alias „Tămîie”, avea mîină liberă în lagărul nou înființat. Deși de același grad cu Feher, fiecare răspunzînd de cîte un schimb, el, „Tămîie”, intra și în schimbul lui Feher și căuta să facă ordine peste acesta, ceea aducea nemulțumirea mocnită a „colegului” de grad. Feher își mai tempera necazul cu un păhărel cu băătură.

După întoarcerile de pe la locurile de muncă ale oamenilor, carcerile erau pline cu cei pedepsiți. Cînd trecea pe la locul meu, avea ceva să-mi spună: „Hai, hai, avocatule, că aici nu ești la tribunal, dă-i zor”.

Era extrem de orgolios. Cînd era adunare generală, întotdeauna se aștepta venirea lui, ca să i se dea raportul. Odată i s-a părut că Negrescu n-a fost destul de militaros. I-a replicat imediat: „Negrescule, de ce nu dai raportul așa cum o făcea, dincolo, Petrescu?” Bietul Negrescu i-a putut răspunde doar atît: „Domnule comandant, el era jandarm de meserie, nu economist, ca mine”. „Lasă Negrescule, nu te întinde la vorbă”. Aceasta era „Tămîie” al nostru de la Cavnic.

Pe galeriile acelea lungi, pe care le străbateam pînă la locurile de muncă, oamenii, sau unii din ei, făceau pe pereții laterali anumite semne, ca peștii din catacombele primilor creștini. Unul scrisese cu lampa „Cine știe să moară nu va fi rob niciodată” Seneca.

Cînd trece pe acolo „Tămîie”, citește, iar citește, reține totul, ca și numele de Seneca. Ajuns la suprafață, ordonă lui Negrescu să sune adunarea generală, ceea ce se și face imediat. Sîntem toți în careu, în așteptarea „domnului comandant”.

După ce i se dă raportul că toată lumea este adunată, el se adresează mulțimii: „Să iasă în fața frontului Seneca, să-l învăț eu minte.” Toți pufnim într-un rîs mocnit. Ne punem mîna la gură. El nu sesizează. Atunci Negrescu intervine: „Domnule comandant, nu avem pe nimeni cu acest nume”. „Lasă mă, nu mă duce tu pe mine. Adu registrul încoace, să controlez eu, fiindcă vād că nu are curaj să iasă în față”. Negrescu nu mai poate răbda și-i dă răspunsul, pe loc: „Domnule comandant, Seneca este numele unui filozof roman, care a trăit peste două mii de ani înainte.” „Ce vorbești mă, cum de-și permite el să mîzgălească pereții, dacă spui că a trăit atunci”.

„Lasă, lasă, că-l prind eu pe ăla care scrie prostii pe pereții minei”. Și cu asta s-a terminat adunarea generală. A fost o descrețire a frunților, încă o probă a incapacității unei asemenea persoane care dispunea de soarta deținuților pe care-i avea sub cnut. O nulitate conducea un lagăr, în majoritate intelectuali, cu profesii bine stăpînite. Oameni care fuseseră cineva pe vremuri erau acum la discreția unei nulități.

Au trecut mulți ani de-atunci. Soarta mă stabilește în Brașov. Întruna din zile, dau ochii cu el. Stau locului și-l privesc. Îl vād că face fețe- fețe, dar își continuă drumul. L-am străfulgerat cu privirile, îneît cred că nu a uitat momentul. L-am mai văzut de cîteva ori. Se prezenta ca un banal civil. Nu mai purta haina cu care se fudulea în fața noastră. Cred că a simțit disprețul meu încă de la prima vedere. Fusesse un instrument orb al unui sistem, o unealtă inconștientă, folosită pentru exploatarea la maximum și chiar exterminarea deținuților politici. La Cavnic, a făcut totul ca să-și slujească stăpîinii. Pînă la urmă a rămas un necunoscut, un ignorant. Acesta a fost celebrul „Tămîie”.

Nu pot încheia acest capitol fără a vorbi despre „florile de mină”. Formele de cristalizare a diferitelor minereuri, alcătuite de-a lungul milioanei sau miliardelor de ani, sînt atît de variate,

atît de frumoase, îneît par a fi adevărate minuni.

Am amintit de o formă a rocii, peste care dam uneori: „geodele”. Erau un fel de găuri mai mici sau mai mari, în filon, un fel de bășici, formate în ere geologice, fie datorită căldurii, fie unor cauze inexplicabile. Văzîndu-le, rămîi extaziat. Formele geometrice, luate de la cub, de la prismă, piramidă ori simple fire fine, întocmai ca tijele subțiri ale unor flori, nu ni le puteam explica. Le admiram doar. Odată în plus, ne-am convins că omul, în artă, nu face decît să copie sau să imite natura.

Altceineva a creat, iar omul se străduiește, cu talent, să reproducă.

Ceea ce ne-a minunat, într-una din zile, a fost o floare aparte, pe care ne-a arătat-o inginerul Marinescu, geolog de profesie. Fusese cadru universitar și studiasse la Freiburg, mi se pare, această specialitate a geologiei. Ne-a arătat admirativ o formă de cristalizare a cuarțului. Era o cruce, exact așa cum o știm. Avea brațele de aproximativ 30/15 cm, iar lățimea fiecărui braț, de pînă la cinci centimetri. O priveam și nu ne venea a crede că vedeam o cruce, acolo, într-o geodă, creată în vremuri imemorabile, de formare a pămîntului. Însuși inginerul, om de știință, care o descoperise, nu-și putea stăpîni emoția, o dată cu admirația. Pentru noi a fost încă un motiv de ne fortifica în credința noastră. Ingerul Marinescu o ținea acolo jos, în subteran – era la orizontul 12 al minei Baia-Sprie – și cîteva zile am privit-o ca pe o relicvă a cerului, parcă descoperită anume pentru noi. El se ferea să nu o depisteze civilii, mari amatori de flori rare, dar și milițienii, care și-ar fi însușit-o. Se gîndea s-o așeze undeva, într-un loc ascuns, de unde, mai tîrziu, să scoată la suprafață. Nu mai știu dacă a reușit să-și îndeplinească dorința, fiindcă ne-au dispersat.

Produce mare vîlvă în rîndul nostru, dar și al civililor, momentul în care, în urma unei explozii, ca urmare a perforării filonului, în abatajul orizontului 12 Vest, se dezvăluie ochilor o priveliște fantastică, mai cu seamă la lumina lămpilor. Geoda era întocmai ca bolta unei biserici. Nu știai ce să admiri: jocul de lumini reflectate de feluritele cristale existente sau forma și diversitatea florilor descoperite.

Erau cristale de calcopirită și galenă. Asamblate, luaseră forma unor flori. Un singur cristal rămînea independent, atîmat de fire de plumozită, un compus al plumbului. Erau cristale de cuarț, în forma a două piamide unite la baza lor, de trei-patru milimetri. Era cea mai apreciată formă de cristalizare a cuarțului,

supranumită „Diamantul de Maramureș”. Civili îl căutau mult de tot, pentru duritatea lui.

Spectaculoase erau florile argintii de stibină, un compus al antimo- niului. Când le priveai, aveai impresia că-s ace subțiri și lungi de arici. Dacă le țineai în mână, firicelele se balansau și, în lumina lămpii, măreau fascinația ce ți-o produceau.

Cristalele de cuarț ofereau suprafețe drepte și curbe, total acoperite cu prisme hexagonale, terminate în piramide de la 1 centimetru pînă la 10 centimetri și în diametru de pînă la 3 centimetri. Erau de diferite culori, predominant fiind violetul și aceasta în funcție de natura minereului ce-l formase sau pe care-l străbătuse, de-a lungul erelor geologice.

Calcita în forme de petale acoperea suprafețe imense ale geodei.

Apatita, cu cristalele ei mari, dreptunghiulare, era, de asemenea, o altă formă de floare.

La începutul sosirii noastre, se lucra la deschiderea orizontului 13. La acest orizont, oamenii au dat peste cristale mai grele. Predominant era wolframitul. Erau cristale de pînă la 5 centimetri lungime, subțiri, cu patru fețe, din care două decorate cu un desen, sub forma unei spinări de pește. Părea un obelisc în miniatură. Culoarea era aproape neagră.

Calcopirita - compus de cupru - era însoțită, uneori, de cristale de malahit, care avea culoarea albastră a cerului. O splendoare, nu altceva.

Toate aceste minunății ne tăceau să mai uităm de mizeriile trăite. Ele ne transpuneau în alte sfere, ale misteriosului univers, din care făceam și noi parte, mister pe care-l descopeream acolo, în adîncul pămîntului.

Geoda aceea mare, de care am pomenit, a fost vizitată de numeroși civili, care voiau să-și îmbunătățească colecția personală. Unii dintre deținuți și-au luat și ei ceva din ele. Le-au ascuns în nișe anume făcute în galerii, cu speranța că, odată-odată, le vor putea lua de-acolo. Cine știe dacă nu sînt și astăzi undeva, prin vreun perete numai de ei știut. Sau, poate, au dat alții de ele, căutîndu-le ori din întîmplare.

8

În primele zile ale lui februarie 1954, la Căvnic fiind, sînt anunțat să-mi fac bagajele, pentru a fi mutat din baracă. Una-două, îmi strîng lucrurile și-l urmez pe milițan. Îmi iau rămas bun de la cei din dormitor și străbat cu el curtea lagărului. Mă conduce spre o cameră mai izolată, aflată lîngă baie și magazie. Puțin după aceea apare și Șercăianu, medicul veterinar, cu care fusesem arestat încă din 1948.

Cînd ne vedem împreună, ne exprimăm părerea că vom fi duși undeva la vreo anchetă, presupunînd că se vor fi descoperit unele împrejurări care trebuiau elucidate. Dar convorbirea ne este curmată de apariția unui alt gardian. Ne aduce bagajele personale, cu indicația să predăm hainele formației și să le îmbrăcăm pe ale noastre. Totodată, ne anunță că nu vom mai sta aici, că vom pleca în altă parte.

Facem alte presupuneri. Sîntem gata îmbrăcați cu hainele noastre, cînd, deodată, apar doi civili, cu mult mai tineri decît noi. Ne dau „bună ziua”, ne strîng mîinile și pare că și-au spus și numele. Ne aduc la cunoștință că vom călători împreună, toți patru, ei doi și noi, cei pregătiți în acest scop. Spre surprinderea noastră, ne comunică faptul că vom călători ca simpli civili, cu trenul de persoane. Ne recomandă să nu angajăm convorbiri cu ceilalți. Ei vor rămîne cu noi sau în preajmă, observîndu-ne discret. Totul să decurgă ca și cînd am fi simpli pasageri.

Îi ascultăm mirați, și, uitîndu-ne unul la altul, îi asigurăm că așa vom face. Ne mai anunță că vom merge cu o mașină mică, pînă la Baia-Mare, iar de acolo cu trenul. După aceea, ne aduce mîncarea pe care o înfulecăm grăbiți, fiindcă au și venit să ne ia. În cîteva minute apare un jeep, care trage cu spatele pînă la ușa camerei unde ne aflam. Gata, ieșim din lagăr. Unul din cei doi tineri stă lîngă șofer, iar celălalt se așază lîngă noi, pe canapea. Este prima oară cînd putem privi în mod liber peisajul pe unde trecem. Deja începuse să se întunece. Străbatem sat după sat, pe drumuri ce au încă urme de zăpadă. Căsuțele acelea, specifice regiunii din Țara Oașului, cu acoperișuri înalte, țuguiate, în care pîlpîie o luminică, ne trec prin fața ochilor și, într-un fel, ne desfată. Oamenii își văd de treburile lor, noi de necazurile noastre. Călătorim într-o mașină pe care doar cîte un cîine o tulbură cu lătratul, cînd huruie prin fața lui. De la o vreme, intrăm pe un drum asfaltat. În față, undeva, mai departe, lumini în întunericul nopții: sînt constelațiile omenesti ale orașului ce se

întrezărește.

La un moment dat, mașina oprește și claxonează, după care ni se deschid ușile ce alunecă lateral pe rulmenți. Ne dăm seama că sîntem în curtea Securității din Baia-Mare. Auzim vorbindu-se mai mult ungurește. Cu politețe în gesturi și vorbe, sîntem conduși pe un culoar, într-o celulă. Privim cum arată o celulă, la securitate, în clădire nouă. Ne ducem cu gîndul la cei cinci-șase ani mai înainte, comparînd-o cu ce lăsasem la Buzău, în „casa blestemată” și în pivnițele ei. Însoțitorii noștri vin îndată, anunțîndu-ne să ne facem comozi și să ne odihnim. O politețe inexplicabilă, știindu-i cum erau pe vremuri.

Interiorul celulei? Paturi, în număr de două, din beton, între ele o măsuță, tot din beton, toate lipite de pereții laterali. Pe pat, saltele și pături. De necrezut. În colțul dinspre ușă, un closet turcesc și apă la dispoziție, ce curge dintr-un robinet cu duș. Ca să se mențină decența, closetul e despărțit de restul celulei printr-un perete tot din beton. Deasupra ferestrei, aproape de tavan, o fereastră cu gratii pe din afară, lăsa să pătrundă lumina zilei și aerul. Totul era dirijat după cum înclinau fereastra sau o închideau pe din afară. Clădirea era nouă și ne-am dat seama de nivelul ridicat la care s-a ajuns, în cei cîțiva ani de cînd părăsisem securitatea din Buzău. Sesizăm că sîntem filați. Deci sîntem pîndiți clipă de clipă, luați în primire de cerberii nevăzuți de pe culoarul securității.

Dimineața, apar civilii noștri, cu amabilitate, întrebîndu-ne cum am dormit. Ne aduc un ceai cu marmeladă, ca mic dejun, pe care-l completăm cu ce aveam noi, ca hrană rece.

Sîntem gata de plecare. Îndată am și pornit, cu aceeași mașină. Pe traseu, care-i artera principală, observăm blocuri masive, construite recent.

Ajunși pe peron, stăm, ceva mai retrași, lîngă un stîlp de susținere al acoperișului. Privim în jur unde-i lume multă, toată în așteptarea aceluiași tren ca și noi. Nu-i interesează nimic în ce ne privește. Trec pe lîngă noi. Le părem a fi călători ca și ei. Nu le atragem atenția cu nimic, cine am fi și încotro mergem. Însoțitorii noștri stau deoparte și privesc și ei indiferenți, ca toată această lume pestriță, majoritatea îmbrăcată în haine specifice zonei. Iată că vine trenul. Lumea coboară, în vreme ce restul de pe peron așteaptă să urce. Încă nu știm încotro ne vor duce. Însoțitorii nu ne-au spus-o decît aproape de coborîre. Drumul e lung și obositor, în egală măsură pentru noi, cît și pentru însoțitori. Voim a-i face să ne slăbească din supraveghere și reușim, pe parcurs. Eram

ahtiați după știri, să vedem un ziar în mîna cuiva.

Pe parcurs, așteptăm momentul și mai ales omul potrivit să ne apară în cale. S-a întîmplat după ce-am trecut de Oradea. Un tînr, cam de 30-35 ani, a depistat îndată ce-i cu noi. Și noi și el așteptăm momentul și îl folosim din plin. Însoțitorii erau pe culoar și vorbeau între ei, cu privirea înspre compartimentul nostru. Noi l-am informat pe necunoscut ce-i cu noi, iar el ne-a pus la curent cu ultimile vești politice, interne și externe. Asculta regulat posturile străine de radio. Știa de existența lagărelor de muncă din zona minieră din nordul țării. Despre Eisenhower, în care noi ne pusesem atîtea speranțe, ne spune că nu va întreprinde nimic în Europa, ca s-o scoată din focul în care americanii o aruncaseră. Era concluzia lui și avea dreptate, în fine, omul acesta, atît de binevoitor, ne-a cerut adresele și ne-a promis că va expedia scrisori acolo unde doream. În adevăr, după ani și ani, sora mea Marița m-a informat că primise vești despre mine, că-s la mină și-s sănătos. Atît. Nici nu trebuia mai mult, pentru vremurile acelea. Mai bine de așa nici că se putea. Vreme de aproape o oră necunoscutul ne-a însoțit. Pe parcurs, am vorb't cu o fetiță, care călătorea cu familia ei. Era în ultimul an de liceu. Ne-au oferit de ale mîncării. Am refuzat, arătîndu-le că aveam și noi. Poate bătrînii bănuiau ce-i cu noi. Fetița ne-a împărtășit marea ei satisfacție, fericirea de care se bucurase nu de mult. Avusese ocazia să ofere un buchet de flori „tovarășului” Chivu Stoica. Era așa de încîntată de momentul acela, încît, atunci cînd ne vorbea, îi lăcrămau ochii. O ascultam pe adolescenta aceasta, cum își povestea momentul ei de satisfacție. În sinea mea, o compătimeam pe copilă, fiindcă nimeni nu îndrăznise s-o lumineze la minte. Mă întrebam, peste ani și ani, ce-o mai fi gîndit această ființă, curată și sinceră în clipele ei de euforie, cînd a auzit condițiile în care a dispărut brusc, de pe scena vieții politice românești, idolul ei. Ce frămîntări și-o fi făcut ea mai încoace, cînd a aflat că, așa, dintr-odată, personajul care i-a produs emoție, a fost conclud la locul de veci ca un muritor de rînd, fără fast, fără pompă. Desigur, mare i-or fi fost deziluziile copilei în floarea vîrstei. Cam pe la Alba-Iulia familia a coborît. Văd Aiudul, cînd întorc capul înspre direcția aceea. De trei ani îl părăsisem și credeam că nu-i voi mai trece pragul. Iluzii. În curînd o voi face și încă pentru alți zece ani împliniți.

Și iată că urcă o doamnă cu o fetiță de mîină, în vîrstă de pînă-n patru anișori. Doamna mi s-a părut cunoscută, ca fiind absolventă a liceului de fete din Buzău, cam serie cu mine. Acum

era în puterea vârstei. Trecuseră anii și peste capul ei. Bunica tresare când dă ochii cu mine. Ne-am privit îndelung. Poate că mă recunoscuse și ea, dar amîhdoi am tăcut, privind-ne. Fetița, nepoată-sa, era tare vorbăreață. Am luat-o în brațe, am mîngîiat-o, am dezmiardat-o. Mă gîndeam la propria mea față. La un moment dat, ne privim îndelung în ochi, unul pe altul. Dar în acei ochișori, care mă iscodeau și ei, parcă mă văd într-o oglindă. În acea oglindă curată îmi văd chipul: aspru, fruntea încruntată, obraji cu riduri, palid la față, înnegrit de suferință. M-am speriat de chipul meu, uitîndu-mă în oglinda aceea naturală, pură, a fetei, în ochii ei. Simțeam că-mi este sufletul rănit.

La coborîre în Brașov, gara cea nouă, fetița mi-a făcut bezele cu degetele pe buze și apoi cu mîna, semn de „la revedere”. Au fost momente de reală destindere, care m-au făcut să uit de poziția în care mă aflam, în clipa aceea. M-am retras într-un colț, furat de nostalgia gîndurilor către fetița mea, ceva mai mare acum decît ea cu vreo opt ani.

În fine, alergăm în jos pe Valea Prahovei și iată-ne în gara Ploiești- Sud. Cînd ne apropiem, însoțitorii ne anunță să fim gata pentru coborîre. Pe peron, lume grăbită, ca pretutindeni.

Unul din însoțitori se repede spre telefon. Trecem spre ieșire. Recunosc pe una din călătore. Era Ana Enescu, din comuna Țintești, cu care mă cunoșteam din copilărie. O strig tare: „Ana, Ana!” Lumea întoarce capul spre mine, dar Ana nu aude și-și vede de drumul ei. În schimb, însoțitorul a și sărit la mine: „Ce faci, domnule?” Dar și intervenția lui ca și a mea au rămas fără rezultat. Ana și-a văzut de drumul ei, grăbită, absorbită de problemele ei, iar eu cu gîndurile mele, cu necazurile ce mă stăpîneau. Mai tîrziu i-am amintit de acest moment, dar Ana nu-și putea aduce aminte. Știa doar că dispărausem din lumea aceea a ei.

Îndată a sosit și jeepul, care trage la marginea trotuarului. Urcăm înăuntru, spre liniștirea însoțitorilor. Mașina gonește pe străzile orașului, străzi ce-mi sînt necunoscute, pînă ce ajungem într-un loc, unde auzim un singur cuvînt: „Poarta!” Și, imediat, un huruit de roțile, semn că ni se deschide. Avem drum liber de intrat.

Un mic viraj și apoi încă o oprire, după care observăm că mașina coboară undeva. Ni se pun ochelari negri. Intrasem în beciul securității din Ploiești.

Cu ochelarii negri la ochi, nu vedem nimic după ce coborîm din mașină. Sînt sprijinit de un braț, în celălalt purtîndu-mi

bagajul personal. Este o beznă asemănătoare ca cea din mină. Aud doar un fișuit ușor, făcut de târșitura picioarelor însoțitorului. Sînt purtat astfel pe un culoar, apoi pe un altul, încît nu-mi pot da seama unde sînt condus. Mă oprește într-un un loc, unde aud trăgîndu-se zăvorul unei uși metalice. Intru într-o celulă și mi se iau ochelarii. Văd acum celula în care m-au adus. Este ceva mai mare decît cea de la Baia-Mare, dar prezintă același tip de construcție, ca toate clădirile Securității din țară. Toate sînt făcute după același sistem. Becul din tavan este foarte puternic, ceea ce mă face să-mi protejez ochii un moment, după întunericul în care fusesem ținut. În același timp, mă lovește un miros puternic de pivniță, pe care-l uitasem după plecarea din securitatea buzoiană.

N-apuc să mă orientez, sau mai bine zis să mă dumiresc unde mă aflu, fiindcă aud din nou zăvorul tras puternic. Tresar și-mi îndrept privirea înspre ușă. Cc-mi fu dat să văd? În prag este Nclu Dumitrescu, tinerelul sublocotenent de odinioară, lăsat cu acest grad la securitatea din Buzău. Este individul acela meschin, cîinos, cinic și plin de răutate, despre care-am vorbit cînd am evocat momentele de început ale calvarului. Mai să nu îmi vină a crede cînd dau ochii cu el. Îi sesizez zîmbetul, care face să i se vadă un dinte îmbrăcat în aur. Mai mult e un rînjet. Îmi amintesc de ultimele cuvinte pe care i le-am rostit la despărțire în 1949: „Munte cu munte se întîlnește, darămite om cu om!”

După ce-și termină rînjetul, mi se adresează el, acum, cu cuvintele mele de odinioară: „Munte cu munte se întîlnește, darămite om cu om!” Cu siguranță că ani întregi, de atunci, s-a tot gîndit la vorbele mele pe care i le-am aruncat în față, la despărțire, ca avertizare. Știa asta. Acum, în loc de bun venit, mă întîmpină cu aceleași vorbe. Se apropie de mine și-mi întinde mîna. Drept răspuns la vorbele de întîlnire, fac remarcă: „Aaa! Ne-am mărit în grad!” Și, punîndu-mi mîna drept cozoroc la ochi, mă uit mai atent la umerii lui: „Am înaintat în grad! Ne-a mers bine!” În adevăr, purta pe umeri epoletul cu patru stele: era căpitan în securitatea din Ploiești. Ca răspuns la afirmația mea, cu referire la „mers bine”, răspunde: „Văd că te prezinți bine, voinic!” „Da, se vede!”, și-i arăt palmele bătătorite, crăpate și înnegrite de minereu: „Iată unde am fost trimis. Să scot plumb. Am ajuns la 58 de kilograme greutate!”

Nu-mi mai răspunde decît că voi primi îngrijiri medicale, tratament și altele. Și, ca să-mi înțepe inima cu o grijă în plus, adaugă: „Trebuie să te pun pe picioare înainte de anchetă”. Spune

apoi milițianului, din ușa celulei, să fiu lăsat în pat, culcat permanent și mă anunță că voi primi masă de regim. Așa s-a terminat întrevederea cu acest individ. Nu mai țin minte dacă l-am mai văzut și nici anchetă n-a mai făcut cu mine.

Sînt nevoit să merg prin celulă, să-mi dezmořesc picioarele, după aproape două zile de mers cu trenul. Dar nu trece mult, fiindcă se deschide ușa și mi se aduc două persoane, cu care voi sta împreună pînă aproape de plecarea mea de acolo. Ei se prezintă, cum fac și eu.

Unul se numește Stoian, de meserie fotograf, originar din Ploiești. Cînd aude numele meu, tresare și-mi destăinuie de unde a auzit de mine. Pînă de curînd fusese sublocotenent în securitatea din Ploiești. Nu și-a ascuns calitatea avută. Din primul moment, a spus-o fără rezervă. Se afla în anchetă de cîtva timp și spera să i se termine ancheta, pentru a fi judecat.

Celălalt era țaran din Jitia, sau Neculele, județul Rîmnicul Sărat. îl chema Gheorghe. Era mai în vîrstă decît mine, în vreme ce Stoian era cu mult mai tînăr. Acest Gheorghe (sau „moș Gheorghe”, cum îi spunea Stoian), cînd aude de mine, tresare și el: își amintește de împrejurările în care fusesem arestat în noiembrie 1948. Vestea s-a răspîndit atunci în toată zona munților din curbura Carpaților, satul lui fiind în acele părți.

Ce-am aflat de la acești doi oameni? Mi-au dat multe amănunte. Stoian m-a informat despre situația lui, ca și „moș Gheorghe”. Astfel, am aflat că Nelu Dumitrescu este *fac totum* în securitatea din Ploiești. A avansat repede și e bine apreciat de Securitatea Generală. Răspunde de compartimentul „anchetă”. Toți știau de frica lui, atît arestații, cît și personalul securității. Stoian, de pildă, mărturisește că, de multe ori la ieșirea din serviciu, era controlat la bagajele personale. Se făcea asta și la intrarea în serviciu. El îndeplinea funcția de fotograf oficial al securității. M-a mai informat că Dumitrescu făcuse instructaj special la Moscova, trimis, în acest scop, de mai multe ori. îi prevedea o ascensiune în carieră. Stoian era implicat într-un grup aflat în anchetă. Ca fost securist, arunca acum tot disprețul său întregului aparat, foștilor colegi.

Stînd în celulă, la securitate, am luat cunoștință de noile reguli. Astfel, nu era voie să stai rezemat de pereți, nici să stai culcat pe pat. Trebuia să rămii așezat, cu picioarele atîmate în jos, ceea ce reprezenta un chin, fiindcă paturile erau sus, iar picioarele îți atîmau, balansîndu-se. Aceasta dura din momentul deșteptării, orele cinci, și pînă la stingerea de la nouă seara. Erau

ore de chin pentru nefericiții ce le cădeau în mînă. Nu bănuiam că, ceva mai tîrziu, și noi vom cunoaște, în Aiud, un astle] de tratament. Toate abaterile erau sancționate. De pildă, cel ce încălca regulile era sancționat imediat, fiind obligat să stea nemișcat în picioare, cu fața la perete. Era destul de umilitor, pentru un om bătrîn, cum era „moș Gheorghe”. Apoi, n-aveai voie să vorbești decît în șoaptă. Erai mereu atenționat de cerberul de pe sală, care fila permanent. Cerberul îți vorbea numai în șoaptă. Omul era trezit noaptea dacă era văzut că doarme cu mîinile sub pătură. Prezența closetului turcesc te scutea, însă, de tinetă.

Oamenii aceștia doi îmi vorbeau deschis, sincer, despre tot ce cunoșteau. Eu înregistram doar, fiind avid de vești, ce-mi păreau necesare, pentru informarea mea și a celorlalți, care mă așteptau cu noutăți. În schimb, le vorbeam cu reținere, eram cumpătat în toate. Le-am povestit cum era munca în mină și alte generalități. Mă interesa felul vieții de afară. „Moș Gheorghe” mi-a pus o întrebare: „Care este cel mai lung post?” M-am gîndit la postul religios, dar el mi-a dat alt răspuns: este „postul festivalului”. În adevăr, în anul precedent, în țară avusese loc festivalul internațional al tineretului. Datorită acestui eveniment, au fost mari lipsuri. Nu se găsea nimic prin magazine. Oamenii duceau lipsă de alimente și de multe altele, concentrate în Capitală, pentru participanții la festival. În București se găseau de toate, dar în restul țării, nimic. Care voia să-și procure cîte ceva se adresa tinerilor străini, prin mijlocirea căroră mai puteau face rost de alimente. El era anchetat pentru comentariile făcute în comună pe chestia asta. Și-a amintit de împrejurările în care fuseserăm arestați noi, în toamna-iama lui 1948. Oamenii încă discutau despre eveniment. Întrebîndu-l despre viața satului, mi-a adus la cunoștință că toată lumea credea într-un provizorat: ce-i acum nu poate dura, nefiind ceva natural.

Cînd le-am spus că Dumitrescu a luat măsura de a-mi aplica tratament medical, Stoian, care era „omul casei”, m-a informat că doctorul securității este băiatul librarului Lovin, din Buzău. Am tăcut și am înregistrat informația.

În timpul acela, se afla în cercetări un grup de buzoieni, bănuți de sabotaj economic făcut cu piei și alte produse necesare confecționării de încălțăminte. Printre ei se afla și un bătrîn negustor, Ionescu, ce-și avea prăvălia înspre obor. Îl cunoșteam bine pe bătrîn. Îl timorau, cu toate că le spusese tot ce știa. În beciul securității, closetele funcționau cu sistemul W.C. sifon. La una din celule, acesta era defect și, cînd trăgeai de mîner,

producea un zgomot puternic. Părea un bivol fioros. Ionescu era terorizat că, dacă nu spune tot, așa cum „doreau” ei, va fi dus în coamele bivolului, în momentul critic pentru bătrîn, declanșau minerul. Zgomotul îl îngrozea pe bietul Ionescu. „Vezi, dacă nu spui tot, te ducem în coamele bivolului”. Și așa au ținut-o pînă la capăt. A declarat ce voiau ei. Stoian știa toate aceste amănunte.

Să revin la felul în care a decurs vizita medicală, atît de trîmbițată de Dumitrescu. Auzind cine-i medicul securității din Ploiești, m-am gîndit la tatăl acestuia și la familia lui. Îl cunoșteam bine pe librar. Îi frecventam des librăria, situată în chiar centrul orașului. Pe cei doi băieți îi știam foarte bine. Pe vremea aceea, erau tineri elevi. Îmi făceam acum tot felul de iluzii. Speram că, odată în fața lui, îmi va fi de mare folos. Mă gîndeam că-mi va mijloci o legătură cu familia. Multe iluzii îmi făcusem înainte de-a fi

dus la cabinetul medical. Ideea mi-a încolțit în minte și de-abia așteptam momentul potrivit.

Puțin după sosirea în celulă, sînt chemat la vizita medicală. În cabinet - numai eu cu el. Îndată îl și recunosc. Crescuse, era medic, cu funcție mare aici. El, la fel, se uită lung la mine, dar tace. Mă recunoaște, desigur, mai ales după ce mă și înregistrează în scripte. E rece, distant. Înlemnesc văzîndu-i indiferența. Mă consultă, îmi scrie rețeta. Această indiferență mi-a tăiat răsufierea și clanul. S-au dus toate iluziile despre băiatul lui Lovin.

Începînd de-a doua zi, sînt dus acolo pentru injecții. Le făcea el, personal. Au fost în număr de șase. Și astăzi simt înțepătura seringii pe care o mînuia doctorul Lovin, „amicul” din Buzău. Cînd a înfipt acul, am avut impresia că era complet bont. A făcut un efort, încercînd de vreo două ori, pînă ce-a găsit locul. Am crezut că a introdus o sîrmă sau un cui. În momentul acela, am scos un țipăt și am avut o zvîrcolire a trupului. Mă durea îngrozitor. Subliniez faptul că, din conținutul celor două fiole introduse în seringă, numai o treime, nu mai mult, era introdus în mușchi. Restul era împrăștiat în jurul înțepăturii. Deci serul era aruncat în afara organismului. După tot acest chin mă anunță că-i gata prima serie de injecții. A doua injecție a fost normal făcută. A patra și ultima au fost ca prima. La sfîrșit, i-am replicat: „Dacă știam toate astea, aș fi renunțat la tratament.” Nu mai vorbesc de durerile pe care le aveam, după revenirea în celulă. De atunci, nu l-am mai văzut pe băiatul librarului Lovin din Buzău. M-a dezgustat gestul unui astfel de medic. Incredibil, dar așa a procedat.

Către sfârșitul perioadei în care am stat în celulă, se trage zăvorul și este introdus un nou venit. Fac o precizare: cînd era adus altcineva, toți trebuiau să se întoarcă cu fața spre perete, sau opus ușii. După ce trece intrarea, îl văd pe noul venit: un ostaș îmbrăcat militar, dar fără epoleți. Era tare speriat. Aproape tremura de frică, nu scotea nici o vorbă. Tace, dar tot el rupe tăcerea: „Știu unde sînt. Sînt la Jilava, unde o să ne împuște”. După aceea, cade pe gînduri. Îl lămuresc unde se află. Cînd aude că-i la Ploiești, se mai liniștește și-și dă drumul la vorbă. Făcea parte din personalul de supraveghere al închisorii Mislea. El, împreună cu alții, făcea legătura dintre deținute și familiile lor. Era din Parîncea, județul Bacău. Cînd aud comuna, mă apropii și-l întreb dacă-l cunoaște pe preotul Pîslaru. El se uită, luminos la față, spre mine, și-mi zîmbește. Îmi confirmă. Îl mai întreb dacă acolo, la Mislea, nu-i și fata preotului. Îmi confirmă și asta. Ba,

mai mult, mi-a mărturisit că a reușit să dea de veste părinților fetei. I-a și adus niște chiloți de la maica preoteasă, Fata era sora unui coleg și bun prieten de-al meu, din studenție. Îl lăsasem la mină. Așa am reușit să aflu despre familia prietenului meu, Nicolae Pîslaru și despre sora lui. Când m-am întors în Aiud, i-am transmis știrile, recente pentru el. N-a durat convorbirea mea cu tânărul soldat. I-am putut strecura un sfat. Să nu mai spună nimănui despre legăturile cu cei de afară. Nu mult după aceea, mă văd strigat să-mi fac bagajul. Cerberul observase că vorbisem cam mult cu noul venit și raportase celor „de sus”. Au și luat hotărîrea să mă mute.

Șederea mea în această celulă m-a determinat să fac distincția dintre regimul aplicat nouă, politicilor, și celorlalți deținuți, nepolitici. Toți erau îngroziți de cele ce aflaseră de la mine, începînd cu regimul de înfometare din Aiud și apoi, munca istovitoare de la mină. Își făceau cruce să nu ajungă pe-acolo.

Mă despart de acești oameni cu convingerea că nu au turnat nimic din cele ce-au aflat de la mine. Am fost prudent. Mai mult, am cumpărat de la ei! Mai țin minte că, din celula aceea, am mai fost dus odată „sus”, la zisa anchetă. Nici nu-mi mai amintesc ce anume m-au întrebat. Era ceva banal, fără importanță. Pînă la urmă, m-am convins, ca și Șercăianu, că ne-au chemat să vadă ce gîndim și care ne este moralul. Altceva nu putea fi. Voiau să treacă în acte toate aceste impresii: cum arătăm după șase ani în temnițele lor.

După obiceiul locului, cu ochelarii negri la ochi, parcurg coridoarele labirintului, pînă ce, oprit la un loc, aud zăvorul tras și sînt introdus în altă celulă. Când mi se iau ochelarii, mă văd într-o cameră mare. E comunul, cum se spune. Stau la ușă și mă uit spre masa aceea de oameni, care mă privesc și ei, curioși. Este un miros pestilențial. Cei mulți dinăuntru îl degajau, ca și closetul. Dintr-odată, după ce mă prezint, văd că se repede înspre mine un tinerel și mă îmbrățișează cu toată căldura. Este preotul Manolache Dobrescu, cunoscut bine de pe vremea cînd era elev. Imediat vine un altul fără un braț și el face același lucru: învățătorul Nicolescu, din Măgura. Știam că-și pierduse brațul pe front. Acum, iată-i aici, în beciul securității, pentru vini imagine. Imediat îmi fac loc pe lîngă ei. De acum intru în viața de celulă a securității.

Majoritatea acestor oameni sînt arestați de puțină vreme, unii chiar rearestați, după ce fuseseră eliberați un timp. Așteptau rezultatul cercetărilor. Aproape toți aveau teamă de Nelu

Dumitrescu, care-i teroriza. Îl cunosc pe profesorul de Drept Civil al facultății din București, Constantin Rarinceanu. Îl știam după lucrările de specialitate. Mult am vorbit cu acest om, care era un adversar al comunismului. Am stat mai tot timpul lângă el, fiindcă în apropierea lui erau și cei doi buzoieni amintiți. L-am cunoscut acolo și pe avocatul Vasilescu, originar din Rîmniceu Sărat, fiul protopopului cu același nume. Era cumnat cu preotul Ion Potecașu, fugit peste frontieră de mulți ani. Își lăsase soția, preoteasă, cu doi copii, iar el rătăcea peste mări și țări. Recent, am auzit că a murit, undeva, prin Brazilia.

Am fost adus în această cameră, comunul, cam pe la jumătatea lui aprilie. Trec peste surprinderea că-s băgat într-un asemenea loc, cu atîta lume, atît de diferită, și ca gîndire, și ca statut social. Convorbirile cu acești oameni mi-au fost foarte utile: pentru documentare, pentru informare și pentru aflarea unor noutăți din toate domeniile. Nu le venea a crede că un om, privat aproape șase ani de libertate (din care, trei îi muncisem la mină), se prezintă așa cum m-am înfățișat eu înaintea lor. Li se părea nemaipomenit că-mi păstrasem vioiciunea și ascuțimea minții. Mă vedeau că am un moral pe care mulți nu-l aveau. Unii erau apatici, neîncredători în ziua de mîine. Încă nu se rupseseră de-ai lor. Îi frămîntau problemele personale. Alții aveau remușcări pentru necazurile provocate familiilor. Încă n-apucaseră să se ridice deasupra unor asemenea frămîntări, care, de obicei, pun stăpînire pe noii arestați.

Învățătorul Nicolescu (cel care-și lăsase un braț pe cîmpul de onoare) mă pune la curent cu ce se petrece în lumea satelor. A citat cazul unei tinere care, cu mare greutate, reușise să absolve șapte clase. Îi fusese elevă. Acum era „doamna profesoară”. S-a avîntat în politica zilei, luată de tumultul vremii. Ajunsese directoarea școlii unde el fusese, ani în șir, dascăl. În școală, nu se putea descurca la tabla înmulțirii; acum, ca directoare, dădea recomandări, îndrumări privind educarea și instruirea noii generații de copii. O considera o catastrofă, și pe bună dreptate. Compătimea generația care va urma, cu astfel de îndrumători.

Convorbirea cu preotul Manolache Dobrescu m-a lămurit în privința altor aspecte din lumea pe care el o cunoștea. M-a durut faptul că unul din preoții care fusese în lot cu mine, Gabriel Cocora, ajuns la Episcopie cu diferite însărcinări administrative, era știut de toți preoții epatriei ca fiind un rafinat informator al organelor de securitate. Toți se fereau să stea mai mult de vorbă cu el, spre a nu fi prins cu vreun cuvînt, ce i-ar fi putut fi

interpretat ca aducător de necazuri. Am remarcat convorbirea avută cu avocatul Vasilescu, cumnatul lui Potecașu. Sora lui, cu întreaga familie, au rămas cu speranța unei revederi cu cel plecat din mijlocul lor. L-am lăsat cu această speranță, pe care și-o menținea și care era a întregii familii. Era cercetat pentru fapte minore: simple zvonuri pe care le comentase.

Interesante mi s-au părut convorbirile cu profesorul Rarincescu. Era Conștient că totul depinde de influența și puterea rușilor. Mi-a amintit de opiniile unchiului lui Șercăianu, profesorul Șerban Ionescu, de care am vorbit la începutul povestirii mele. El își dădea seama că lumea este obosită după al doilea război și că nu poate acționa cum am fi dorit-o noi. Poate generațiile de mâine să se bucure de ziua libertății, cea atît de mult dorită și așteptată. Am reținut de la el modul cum se pot descurca unii. Avea două fete. Foarte bune la învățătură. Una a dat la medicină. A fost respinsă pentru origine nesănătoasă. A repetat examenul de două sau de trei ori. Pîhă la urmă, s-a resemnat și s-a mulțumit cu un post de asistentă medicală. Cea de a doua a fost mai practică. Văzînd că nu izbutește pe cale directă, s-a angajat ca muncitoare la telefoane. În calitate de muncitoare, a căutat să se facă remarcată și, în adevăr, așa a fost. După cîțiva ani, a fost propusă să urmeze cursurile fără frecvență ale unei facultăți de specialitate. Totul i-a reușit. Ajunsese cu studiile terminate. Deși i se luase toată agoniseala de-o viață, profesorul se resemnase într-un fel, acum, la bătrînețe. L-am apreciat ca fiind un om realist. Credea în eliberarea Neamului, dar trebuia să mai treacă timp.

Iată că, în noaptea de 30 aprilie/1 mai 1954, apare în pragul ușii un om oarecum speriat. Se recomandă. Este inginerul Teodorescu, directorul fabricii de la Valea Călugărească. Atîta ne-a spus: „Și cît le-am făcut eu!”. Sta tăcut, deoparte. Cineva a căutat să-l liniștească, arătînd către mine: „Domnule, omul acesta și-a pierdut de șase ani libertatea și nu-i atît de prăpăstios cum pari dumneata”. Uitîndu-se la mine, inginerul s-a mai înșeninat. N-am putut vorbi cu el.

În după-amiaza acelei zile milițianul mi-a strigat: „Gata, bagajul”.

Înainte de-a ieși din cameră, le mai spun tuturor să aibă încredere în ziua de mâine. Îi văd pe preotul Manolache Dobrescu și pe învățătorul Nicolescu repezindu-se spre mine și, cu căldură, mă strîng în brațe. De atunci nu i-am mai văzut. Sînt scos afară, fără ochelari. Văd coridoarele acelea sinistre, pe care le străbat

pînă la ieșire. Încurte dau ochii cu Șercăianu. Zîmbim cînd ne regăsim și amîndoi privim în jur. Ne minunăm de frumusețea florilor ce împrejmuiesc clădirea și a brădetului ce se întinde de-a lungul gardului. Pe lîngă clădire sînt brazde de flori, de tot felul. Cîtă deosebire față de suferința și de oftatul din spatele brazdelor cu flori, așezate tocmai în dreptul ferestrelor celulelor. Sînt puse anume, să camufleze locul. Totuși, se observă aburii care ies. Parcă ar fi un strigăt de durere al celor dinăuntru. Este duhul celor de-acolo. Dar cei doi însoțitori s-au și prezentat, să ne ia în primire.

Pînă una-alta, vedem că la ferestre apar figuri care se uită după noi. Disting pe Nistor, fostul gardian de la securitatea din Buzău, acum cu grad de plutonier. Mai văd și pe Voicu, ofițer. Ne privesc curioși: sîntem oamenii pe care i-au închis, cîndva, în casa lui Dumitroff. Ne facem a nu-i observa, ba, mai mult, le întoarcem spatele. Ne uităm în sus, spre soare, pe care nu-l mai văzusem de luni de zile. Și ce frumos ne apare! Cît nu știam a-l prețui cînd eram liberi și-l aveam zi de zi deasupra noastră, răsărind, strălucind sau apunînd.

îndată a și sosit jeepul, în care intrăm imediat. Ni se dăduse hrană rece pe două zile. Aveam drum lung pînă la Baia-Mare. Zăpada se topise. Primăvara era în toi. Pe cîmp, griul este mare. Timpul grăbește. Acum, nu prea ne mai interesează noii pasageri. Veștile, pe care le acumulasem vreme de cîteva luni, erau destule. Ne exprimăm surpriza pentru aducerea noastră la Ploiești. În final, sîntem de acord că Dumitrescu a vrut să vadă cum arătăm. Îi sta în putere s-o facă.

în sfîrșit, ajungem la Baia-Mare. Gara, așa cum o lăsasem, aglomerată: „planeta se grăbește”.

Un telefon și gata! iată-ne, din nou, la securitate. De astă dată, așteptăm, într-un mic hol, hotărîrea lor. în curtea securității intră un camion. înainte de-a ieși din curte, este urcat un sac plin cu grăunțe. Ne așezăm pe bagaje. Sacul este al unui locotenent de securitate, care se așază pe el. Soția lui urcă lîngă șofer. Alături de noi, cei doi însoțitori.

După vreo 10 km, camionul oprește. Sacul cu pricina este dat jos, la un semn al „doamnei” de lîngă șofer. Este îmbrăcată, după rangul ei de ofițereasă, ca o cucoană: pantofi cu tocul înalt, rochie cu decolteu, pardesiu de sezon. Locotenentul, bărbatul ei, sare și el din mașină, o dată ce însoțitorii îi dau sacul jos. „Doamna” privește către soț, să se repeadă spre sac, să-l ridice și să-l ducă înspre satul lor, aliat cam la un kilometru și ceva. Dar ofițerul

securist se codește să ridice sacul. Vedem cum „doamna” o face. Nu plecăm încă. Asistăm la o scenă amuzantă, pe care o consemnez, spic a li știută. Securistul era în talie și se cam învîrtea în jurul sacului. Sc jena, probabil, în prezența noastră, să ridice sacul. Vrem să știm cum vor proceda.

„Hai, pune mîna și ajută-mă să-l urc pe umăr. Ți-e rușine, te-ai boierit. Ai uitat de unde-ai plecat!”. Și ea își aruncă sacul, ajutată puțin de el, pe un umăr, cu brațul proptit în șold. După aceea, cu pași mari, întinși, pornește pe-o potecă, urmată, la distanță, de securist, stingherit de vorbele aspre, spuse de nevastă-sa în prezența noastră. Merge bombănind și așa o conducem cu privirea pe româncea aceea, care n-a mai putut răbda să nu-i arunce soțului reproșul ei, perfect îndreptățit. Femeia, plecată de la sapă, a rămas aceeași bună gospodină; în vreme ce el, pornit tot de-acolo, poate sătean sau cioban ori pădurar, ridicat de vremuri la rang de „domn”, nu mai voia să pună mîna pe sacul cu pricina; în mod sigur, nici pe coasă, sapă sau altă sculă din gospodărie. Însoțitorii noștri, ca și noi, zîmbesc cu înțeleș. Nu se pot reține să nu spună: „Femeia are dreptate!”. Țăranca, un omoi de femeie, n-a vrut să se dezică de ceea ce era în realitate. Îmbrăcămintea era ca o spoială peste trupul vînjos. A rămas naturală, cu nimic schimbată de calitatea soțului ei, devenit, peste noapte, „boierul” zilei.

Privim satele în plină după amiază. În zare apar primele case din Căvnic. Are aspect de orășel. Urcăm pe cursul pîrîului Săsar. Mai încolo, barăcile coloniei. Vedem în jurul lagărului gardul de seînduri și sîrma ghimpată, cu prepeleacuri din loc în loc. Camionul oprește la poarta lagărului, după care șoferul claxonează. Îl vedem pe Tămîie că apare. Se repede înspre spatele camionului, să vadă cine-i sînt „noii veniți”. Privindu-ne, ne întîmpină cu următoarele cuvinte: „Aaa! voi erați?” Persoana care dispune de soarta noastră se adresează unui milițian ieșit și el în pragul porții, lîngă gheretă: „Vezi că ne-au venit două colete. Du-i acolo!” și-i arată camera de lîngă baie, de unde plecaserăm cu trei luni mai înainte. Însoțitorii noștri vin la noi și ne strîng mîna, bucuroși oarecum că n-au avut dificultăți. Reținem termenul cu care ni se adresează: „Vă dorim sănătate”. E ceva neuzitat pentru poziția lor, ca și pentru aceea a noastră. Mai rețin termenul de „colete” atribuit de Tămîie. La acest cuvînt voiau să ne reducă stăpînii noștri de-atunci. Știam noi de ce i-am dat porecla de Tămîie. Pe lîngă prostia care-l caracteriza, era și o doză mare de răutate și de dispreț, manifestate față de supuși.

Camera unde sîntem introduși este neschimbată. Așa cum o lăsasem la plecare. Se cam depusese praf. Nu credeam că vom fi ținuți în carantină prea multă vreme. Deși aveam hrană rece, totuși, milițianul Feher, plutonierul, ne-a adus și hrană caldă, de la bucătărie.

Știam că, peste puțin timp, urma să iasă schimbul din mină. Drumul lor trecea pe sub fereastra camerei noastre și apoi, de acolo, oamenii mergeau la baie. Eram nerăbdători să ne vedem prietenii și cunoscuții. Încep să apară primii mineri. Printr-o găurică făcută în geamul acoperit cu hîrtie, puteam vedea defilarea lor, grăbindu-se către baie. Unul cîtc unul întorc capul spre camera noastră, luminată. Aveau probe că aduseseră pe cineva nou. Vestea se răspîndește numaidecît. Curiozitatea îi împinge să alie cine-i în cameră, în egală măsură, prin vizeta aceea a noastră, și noi voiam să-i vedem. Rămînem surprinși: nici unul din amicii cei mai apropiați. Faptul ne intrigă. Mult nu ne-am frămîntat, fiindcă unul mai îndrăzneț s-a apropiat de geamul nostru și ne-a pus în temă cu realitatea din lagăr. Toți minerii din categoria noastră fuseseră strînși și duși la penitenciar. Unde? Încă nu putuseră alia. Și cei rămași se așteptau la o plecare.

Îndrăznețul era căpitanul Burlacu, fost jandarm de carieră, un bun prieten al nostru. Se 'vonca că în locul celor plecați și al următorilor vor fi aduși deținuți de drept comun. Asta se vorbea în lagăr. De-acum, eram siguri că ne vom urma amicii.

Nu după multă vreme, în chiar ziua sosirii în acea cameră, se aduce un butoiăș, de folosit drept tinetă. Vom avea, deci, regim de închisoare propriu-zis. De acum încolo, singura persoană care va avea legătură cu noi este plutonierul Feher. El ne aduce mîncare, el ne scoate la aer, și o face mai mult noaptea, să nu fim văzuți de ceilalți. Nimeni altul nu se poate apropia de noi. Trebuie să subliniez faptul că Feher s-a purtat, cît timp am fost menținuți în Căvnic, ca un adevărat „om”. După reguli, mîncarea trebuia să fie, cantitativ și calitativ, ca aceea din penitenciar. El, însă, avea grijă să fie ca a celorlalți mineri. Și nu putem uita asta. Regimul aplicat deținuților în închisori s-a făcut prin oamenii regimului. Dar au fost oameni și oameni. Feher a fost unul din cei buni. De multe ori, ne îndemna să mîncăm tot ce ne aducea. Ținea să ne spună că, pe unde vom fi duși, nu se știe ce va fi.

De acum, eram siguri că mult nu vom fi ținuti la Căvnic. De aceea, începem să ne punem la punct îmbrăcămîntea. Ne-am cusut-o, ne-am modificat-o, așa cum credeam că ne va fi mai folositoare. Ne-au ținut în izolare aproape o lună de zile.

Și iată că, într-una din zile, Feher ne anunță că, în curînd vom părăsi Căvnicul. Ne va însoți pînă la o altă închisoare, unde ne va preda. În adevăr, a sosit ziua. După trei ani de minerit și cele cîteva luni de peregrinat pe la securitate, luăm drumul altor închisori.

Călătorim cu un camion. Alături de noi este Feher, iar lîngă cabina șoferului, este soția lui. Pleca și ea, probabil la rude. Pe drum trecem printre pomii fructiferi, aliniați de marginea lui, pomi în plină floare. Ocolim Baia-Mare și ne continuăm drumul, mai departe, înspre sud. Primul oraș este Satu-Mare. După ce străbatem cîteva artere, ne oprim în fața unei clădiri masive, pe frontispiciul căreia se poate citi: „Penitenciarul Satu-Mare”, moment în care Feher se îndreaptă către o ușă de lîngă poarta închisorii. La întoarcere, după ce coborîm, ne strînge mîna, urîndu-ne sănătate. Era ceva neobișnuit pentru un milițian s-o facă. Încă o dată și-a dovedit bunătatea față de oameni ca noi.

Închisoarea aceasta nu se deosebește de suratele ei de pe cuprinsul Transilvaniei. Numai prin asemenea temnițe stăpînirea habsburgică și maghiară a putut domina populația majoritară românească.

După primele formalități, de rutină, sîntem conduși în interior, pînă ce ajungem în dreptul unei uși. Ni se deschide și iată-ne într-o celulă. Sîntem singuri. Aici, surpriză: găsim două paturi cu cearșafuri și păaturi, cum nici nu ne venea a crede. Păturile erau frumos aranjate, întocmai ca la cazarmă. Mi-am amintit de timpul cînd mi-am făcut stagiul militar.

Ne-am dat seama că sîntem în tranzit. Era o închisoare de pe traseul de cale ferată, pe unde circula duba. Cu ea vom călători către destinație.

Tatonăm ce-i în jur. Voiam să știm cine ne sînt vecinii. Doream să cunoaștem alte noutăți sau să le confruntăm cu cele știute de noi. Zadarnic, fiindcă aici erau majoritatea deținuți de drept comun, neinteresați de asemenea probleme. Erau cu gîndul la eliberarea lor, nu la ce ne preocupa pe noi, deținuții politici.

Pe tabla cu care-i căptușită ușa, veche de peste zeci și zeci de ani, poate de cînd închisoarea, am văzut înrustate numele multor români, care au cunoscut rigorile regimului unguresc. Anii trecuți în dreptul lor: 1914, 1916, 1917. Ce probă mai evidentă se poate aduce, decît numele acestor frați ai noștri, care au cunoscut vitregia închisorilor maghiare?

Pînă aici n-am văzut femei supuse regimului de celulă. Un bărbat este mai învățat a îndura necazul, greutățile vieții; femeia,

în celulă, impresionează. Le-am auzit țipind pe la ferestre, bătînd nervoase în uși. Odată, m-am ridicat la geam și le văd cum arată, scoase la plimbare. E grea mizeria bărbatului, dar o femeie în mizerie, îmbrăcată cu cîrpei, desculță, este dezgustător. Mi-am spus că lor nu li se poate aplica același regim celular ca bărbaților. Acolo erau numai deținuți de drept comun, dar regimul de închisoare aplicat femeilor le făcea de compătimit.

Într-o seară, sîntem încolonați, un grup de cîteva zeci de deținuți, cu destinație gara. După sosirea trenului cu duba, ne urcăm și sîntem repartizați într-o celulă. Trenul mergea spre sud. Deci, către Aiud, ne ziceam. În adevăr, în gara Aiud sîntem singurii care coborîm. Un oftat discret îmi iese din străfundul inimii. Cu trei ani înainte, credeam că nu voi mai face cale-ntoarsă, dar iată că soarta a voit altfel. Un grup de milițieni ne escortează și urcăm încet panta, ca odinioară. Aceași inscripție la intrare: „Penitenciarul Aiud”. Formalitățile sînt mai sumare. Milițienii ne introduc direct spre celular, începe o altă perioadă de osîndă, o altă fază a suferințelor. Urcăm la trei: „Hai, mă, nu rămîne în urmă”. Așa ne vedem sus, de unde coborîsem acum trei ani și ceva.

9

Așadar, iată-mă în interiorul imensei clădiri. Privesc în sus și același fior mă străbate cînd văd coada și scurtele „T-ului”, cu plasele dintre etaje. Ne îndreptăm, în urma milițianului, pe latura scurtă, dinspre răsărit, a „T-ului”. Este latura pe care, cu patru ani înainte, exista anticamera morgii. Cînd trec pe lîngă ea, simt o strîngere de inimă.

De acum, am intrat în alt joc al destinului, care-i al tuturor celor ce-și duc viața în spatele ușilor zăvorite. Parcurgînd culoarul, sînt sigur că vizetele invizibile de prin celule iscodesc, să afle ceva mai devreme cine-s noii veniți. Milițianul se oprește în dreptul unei uși. Descuie și trage cu putere zăvorul, după care, iată-ne în noua celulă.

Înainte de orice, surpriză mare. Sînt paturi, în număr de opt, cîte patru pe o parte și sînt suprapuse. Ceva neașteptat față de priciurile lăsate „atunci”, sau de dușumeaua goală, pe care le

aveam încă în memorie. Și astăzi persistă, fiindcă astfel de situații nu se pot uita niciodată. În intervalul dintre paturi, pe câte o parte și alta, locatarii celulei ne iau în primire, uitîndu-se curioși la noi. Nu-i cunoaștem, dar, pe loc, ne prezentăm. Lăsîndu-ne jos bagajele, strîngeîn mîna fiecăruia. Își spun numele: Berghes, Samoilă, Brudea și Costin. Persistă surpriza „mobilierului”. Cîte s-au schimbat din vremea cînd părăsisem clădirea, cu atîția ani înainte! Cîți n-au murit cu gîndul la un pat, pe care să-și odihnească truditelile trupuri, hămesite! Atunci cînd își întindeau ciolanele, fără came, doar cu pielea pe ele, visau să doarmă într-un pat, fie el cu saltele de paie. Au murit jinduind un confort, cît de modest. Acum îl avem. Ca să ajungem aici, am făcut cale lungă, care ne-a costat alte suferințe, cu altfel de umilințe.

Cei din cameră sînt amabili cu noi, din primul moment. Costin auzise de mine și aveam cunoștințe comune, în Focșani, de unde era. Amabilitatea și-o arată oferindu-mi loc într-unul din paturile de jos, al lui. Era mai tînăr. Sesizez că se bate în pereții laterali. Vecinii sînt nerăbdători să afle cine-s noii veniți. Cînd aud cine sînt, ne transmit „bun venit”, la care li se spune „bun găsit”. Sîntem informați cine ne sînt vecinii. Aici, la etajul trei, mai toți sînt cei aduși de la mine. La celelalte etaje, tot din amicii noștri, care au lucrat în fabrică, la Aiud.

În general, este o atmosferă de bună dispoziție, după cîte ne informează prietenii. Mai toți sînt vioi și încep deja a se deprinde cu viața de celulă. Au ce-și povesti și, mai ales, prilejul de-a se odihni în liniște. Așa presupuneam, după aparențe. Sîntem puși la curent cu relațiile deținut-milițian. Deocamdată, oamenii nu-s deranjați prea mult. Stau pe paturi întinși, ba chiar dorm peste zi. Ne bucură veștile, spcrînd că asemenea toleranțe vor dura. Ne vorbesc despre alimentație, care nu-i prea departe de cea știută de pe vremuri. Aflăm că terciul e nelipsit, ca și turtoiul, dat de două ori pe săptămîină. O specialitate a Aiudului. În prima zi, ieșim noi cu tinetele la program, fiindcă voiam să vedem „lumea”. În adevăr, l-am văzut pe inginerul Virgil Procopovici, din Bucovina, nepot al profesorului Traian Brăileanu. Zîmbește și ne salutăm în fugă. Fusesse dus la mina Valea Nistrului. Cu el e și inginerul Leonida Lupașcu, despre care am mai vorbit.

Dar cine ne sînt firtații?

Samoilă și Brudea au fost implicați în același proces și judecați la Brașov, cu un an și ceva mai înainte. În munții Făgăraș, fusese parașutat un grup de români, trimis din Apus. Printre ei - un oarecare Saplacan; de asemenea, Ică Tănase și Samoilă,

fratele celui care-i cu noi, acum, în celulă. Parașutații, lăsați în zona Făgăraș, au căutat să ia legătura cu cunoscuți de prin părțile locului. Printre aceștia se afla și Brudea, muncitor din Brașov. După un timp, securitatea reușește să-i depisteze și, după filarea legăturilor, se ajunge la prinderea lor și a celor cu care stabiliseră legături. Procesul s-a soldat cu condamnarea la moarte a parașutaților, care au și fost executați. Restul a primit condamnări destul de mari, pînă la 25 de ani, cît avea Samoilă. Brudea avea o condamnare de 12 ani, dacă mi-aduc bine aminte. Ne-au pus la curent cu noutățile de la parașutați. De lansarea lor aflasem și noi, încă de la mină, din ziarele aduse de civilul acela. Mulți făgărășeni luaseră drumul închisorilor, îndeosebi cei de la poalele munților. Atît Samoilă cît și Brudea aveau moralul foarte ridicat, fiind încrezători că eliberarea tuturor va veni „pe curînd”. Așa îi asiguraseră cei sosiți pe calea aerului. După mai bine de zece ani, l-am întîlnit pe Brudea la Brașov. Deci trecuseră zece ani și mai bine și „ziua aceea de mîine” nu se conturase.

Tînărul Costin studiase dreptul, dar n-apucase să-și fructifice studiile prin diplomă. Era logodit cu fiica unui preot din Focșani, și el arestat pentru mulți ani. Probabil nu s-a căsătorit, fiindcă acum cîțiva ani am citit în ziare anunțul morții, semnat de frații și surorile lui. Cîți n-au fost în situația asta! Costin lucrase în fabrică, o vreme. Ne-a împărtășit impresiile cu care s-a întors. Mi-a dat o mulțime de nume de oameni, de pe întreg cuprinsul țării. Majoritatea, rămași în Aiud, au folosit timpul liber creînd poezii, cei talentați, sau rememorîndu-și-le pe cele învățate cîndva. După care, le difuzau, mai departe, amatorilor. Alții predau și, respectiv, învățau limbi străine. Acolo, în fabrică și în celulă, s-au predat adevărate cursuri de literatură, filosofie, istorie; bineînțeles, printre picături. Exact așa cum procedaserăm și noi, în mină. Poeziile lui Radu Gyr circulau cel mai mult. Și poeziile lui Nichifor Crainic erau cunoscute printre deținuți. Un timp, Costin stătuse cu Radu Gyr la spital. Ne-a povestit cum lucra acest mare poet al nostru. În mod obișnuit, sta întins pe pat, cu fața acoperită cu un prosop sau cu o pînză. După un timp, începea să recite vers după vers, ca să-l audă cei din jurul patului, îi ruga să-i memoreze versurile, strofele și, pînă la urmă, poezia pe care o compunea. Apoi, recitau ce le transmisese. În tăcere, îi asculta, își corecta un vers ori schimba un cuvînt sau altul. Întotdeauna își alegea o temă, pe care o dezvoltă, o trata sub forma unei poezii. Autorul se amuza cînd i se recitau, cu modificări, poezii de-ale lui, revenite după untimp. Considera aceasta o colaborare a anonimilor cu

autorul. Totuși, insista ca textele originale, cărora el le dăduse o formă definitivă, să fie reținute exact și, ca atare, să circule în forma creată de el. Costin avea satisfacția că poeziile pe care ni le recita le învățase direct de la autor.

Am lăsat mai la urmă pe-al patrulea om găsit în celulă. Este vorba de Berghes, învățător din fostul județ Tecuci. Ca vîrstă, era cam în jur de patruzeci de ani. Destăinuirile lui le consemnez, fiindcă merită a fi cunoscute, spre a se trage unele concluzii. Era văr primar cu Gheorghe Apostol, mamele fiind surori. Berghes, încă de tînăr, îmbrățișase crezul unei ideologii contrare comunismului.

Mamele lor - surorile - erau necăjite pentru feciorii lor, fiecare în anumite perioade. Mama lui Gheorghe Apostol, în perioada de pînă-n război și pînă-n august 1944; a lui Berghes cunoaște frămîntări și necazuri după aceea. Surorile se tînguiau între ele, pentru băieții lor, atunci cînd se întâlneau. Băieții luaseră drumuri diametral opuse, ca orientare.

Vestea că Gheorghe Apostol ajunsese om mare circula, în primul rînd în satul lui de origine - Tudor Vladimirescu - dar și în împrejurimi. Familia era încîntată că feciorul ei urcase așa de repede treptele spre vîrfurile politicii. Lumea din comuna lui Berghes știa că învățătorul lor este văr primar cu omul zilei, care ocupa atunci funcția de președinte al Uniunii Generale a Sindicatelor. Locuitorii aveau o irămîntare a lor, pe care nu o putuseră rezolva de ani de zile. Școala satului, unde preda Berghes, era în paragină, ne mai corespunzînd scopului ei, ca instituție. Au încercat să-și construiască școală nouă, dar n-au reușit. Vremurile s-au așezat de-a curmezișul, mai ales după 1938, după care a venit războiul, cu greutățile și cerințele lui. Toate au dus la amînare fără termen, deci la suspendarea construirii școlii, îndată după terminarea celui de al doilea război mondial, oamenii satului încep să prindă speranțe. Aflaseră că vărul învățătorului este cineva la București. Și, în grup, bat la ușa casei lui Berghes, rugîndu-l să-și calce pe inimă și să se adreseze vărului său, Gheorghe Apostol, să-i ajute a-și construi școala. Cu toate ezitățile inițiale, Berghes n-a mai putut rezista și, în cele din urmă, a acceptat să meargă la vărul Gheorghe. Astfel, a luat drumul Capitalei, avînd asupra lui un memoriu adresat președintelui sindicatelor din România. Odată ajuns, intră cu oarecare sfială în clădirea mare și luxoasă, în fine, iată-l în anticamera vărului, unde străjuia o secretară, pusă la punct. O adevărată „domnișoară”, cum se cade a fi o „muncitoare” acolo, sus. Pe biroul ei - o

mulțime de telefoane. Se uită la străinul vizitator cu oarecare sfidare. „Țărănoiul”, cum părea îmbrăcat, îi strică aerul parfumat al biroului. Cu timiditate în glas, o roagă să-l anunțe pe „tovarășul” președinte că dorește să-i vorbească. Nu prea era încântată că o deranja un necunoscut, însă el insistă să-i transmită doar numele, după care va vedea ce-i de făcut. Fișneța domnișoară deschide ușa tovarășului președinte. Spre surprinderea ei, îl vede pe Gheorghe Apostol că-și îmbrățișează vărul.

Din momentul acela, Berghes este extrem de mirat de tot ce vede, de ce discută și cu ce rezultat se întoarce în satul său. Gheorghe Apostol îl invită să ia loc, ceea ce și face. Se cufundă într-un fotoliu cu arcuri, de să intre cu totul pînă-n parchetul pardoselii. Vărul este nespus de amabil, îneîntat că o rudă de sînge îi face o vizită. Înainte de orice, sună secretara, dispunînd că nu mai primește pe nimeni în ziua aceea și cere cafelele. Berghes îi spune scopul vizitei sale. îl deapănă între două sorbituri de cafea. Oamenii satului își puseseră mare nădejde în protecția acestui om, dar el, Berghes, își avea rezervele lui. Cînd aude cu ce problemă a venit în București, Gheorghe Apostol îl liniștește pe loc. în cîteva minute, totul s-a aranjat. A telefonat undeva, a rugat sau, mai curînd, a dat sugestie cum să se procedeze. Mai mult, a insistat să fie construită școala cu prioritate, în așa fel încît, în toamnă, la începerea noului an școlar, să fie inaugurată. Și-a anunțat și prezența la inaugurare. Nici nu se gîndea Berghes că se poate aranja atît de repede o problemă considerată de el și de-ai lui grea, dacă nu imposibilă. Nu știa cum să se retragă, ducînd vestea cea bună consătenilor. Dar vizita se prelungește.

Imediat, „vărul” dă un telefon și Berghes deduce despre ce-i vorba. Își anunță soția că vor avea musafiri important la masa de prînz. Berghes n-a mai putut face nici o opunere. Au mai vorbit de multe alte lucruri, începînd cu cele de familie, dar și cu caracter politic. Reproduc cuvintele lui Berghes:

„Bine, mări vere, cum de te-ai înhăitat tu cu o jidoaveă ca Ana Pauker, care-i străină de Neamul nostru?”, la care Apostol i-ar fi răspuns: „Nu vorbi așa, vere. Țin la ea ca la mama. Cît s-a zbatut ea pentru mine și pentru alții ca mine, nu pot uita. E femeie deșteaptă și țin la ea mult”.

Convorbirea nu mai continuă, fiindcă el nu intenționa să-l aducă pe Apostol pe alt drum, ci doar discutau liber, ca între veri. în sfîrșit, aproape de ora prînzului, ies amîndoi din sediul Uniunii Generale a Sindicatelor, către care muncitorimea își îndrepta

speranțele. Într-o mașină neagră, pe măsura șefului sindicatelor din România, urcă cei doi veri. Mașina îi plimbă prin București, pînă ajung „acasă”. Era o vilă, așa, ca pentru „domnii” ce reprezentau muncitorimea cea plină de sudoare, trudind în turnătorii, în mine etc. Berghes este condus cu mîndrie de vărul său. De la ușă, calcă pe covoare groase, de nu li se aud pașii. În hol, îi întâmpină o blondă, înaltă, subțire în talie, ca o viespe.

„Vere, îți prezint pe soția mea!”. Încîntat Berghes de cunoștință, dar mai îneîntată ea, căci cunoaște o rudă de sînge a soțului. Este radioasă, îmbietoare, plină de farmec, cum i se pare învățătorului nostru, intrat pentru prima oară în casa președintelui Uniunii Generale a Sindicatelor din România, al reprezentantului muncitorimii pe linie sindicală.

Sufrageria unde sînt introduși este de-un lux, cum numai prin cărți citise, sau văzuse prin filme Berghes al nostru. Gazda, zveltă, sare în sus de voieșie, dispunînd slujnicei să fie gata. Fiindcă acolo era o altă tînără, cu rol de servitoare. Și cîte bunătăți nu sînt aduse pe masa celor trei - gazdele și musafirul! Șoferul și-a potolit foamea, undeva, pe la bucătărie. Soția vărului e peste măsură de satisfăcută că are invitat la masă o rudă așa de apropiată. Nu știe ce bucate mai alese și ce băuturi mai speciale să așeze pe masă. La urmă, restrînși într-un salon, toți trei savurează cafeaua gazdei, așa cum știe ea s-o facă mai bine.

Tăcut, musafirul mai mult observă ce-i în jur. Gazda cu părul blond- roșcat are cîțiva pistrui pe obraji, care o fac și mai șic. Timpul trece și Berghes își manifestă intenția să plece. Are cale lungă de mers cu trenul și apoi, de la gară pînă acasă, în sat, încă ceva. Vărul Ghcorghe își manifestă dorința să-l însoțească, dar vor face un mic ocol, pe la Galați. Merg pînă la „aia”. Berghes știa cine era „aia”. După ce s-au mai relaxat puțin, sînt gata de drum.

Cu vărul Ghcorghe, așezați pe canapelele din spatele mașinii, străbat cîmpia Bărăganului în mare viteză. Și iată-i ajunși la Galați, care pe atunci purta semnele devastatoare ale războiului și ale secetei. Străbat mahalaua de intrare în oraș, apoi trec prin centrul și intră în altă mahala, spre altă ieșire. Mașina lasă un nor de praf, iar copiii desculți se agită în urma ei, pe străzile nepictruite. Lumea iese pe la poartă, curioasă, văzîndu-se deranjată de o mașină, mai altfel decît văzuse. Ajunși la o răscruce, vărul dispune ca mașina să oprească și șoferul o parchează după un colț. „Vere, stai aici, că mă reped pînă la „ea”. Vreau să-mi iau fata!”

Să fi stat Burghes, în picioare, lîngă mașină, cam un sfert de

oră. Nu îi vine a crede ce se aude din partea unde plecase vărul, cam la cîteva case distanță. E mare gălăgie. O voce de femeie se distinge din toată larma, iar vecinii, mai cu seamă vecinele, ies pe la poartă sau privesc peste garduri la ce se-ntîmplă. N-a fost acolo să ne spună cum a decurs întrevederea, dar Berghes îmi redă fragmente din vorbele femeii, care alarmase mahalaua.

„Ieși afară din casă! Nu mai sînt bună acum. Ți-am cărat prin închisori mîncare și îmbrăcăminte. Am muncit spălînd rufe, unde am găsit, pentru un ban, și tu m-ai lăsat. Acum te-ai ajuns, te-ai înhăitat cu jidoavea aia, care ți-a sucit capul! Nu-ți dau fata nici în ruptul capului. Eu am crescut-o, cum am putut. Ieși afară, golanule!”

Îl vede pe Gheorghe Apostol ieșind. Își înjură fosta nevastă, în vreme ce lumea privește aprobator spre vecina lor, cea necăjită. Mînios, vărul urcă în mașină și, cum a venit, răscolește praful de pe ulița mahalalei. Copii cu alai mare fug după ei, apoi liniștea se lasă în partea aceea a mahalalei. „Vărul” continuă să înjure, exprimîndu-și hotărîrea: „Nu i-o las, orice-ar fi. I-o iau cu forța. Îmi trimit oamenii și tot o iau!”

Au trecut anii de la această întîmplare. Fiecare dintre cei doi veri și-a văzut de calea lui. Tîrziu, după mai 1948, Berghes ia drumul închisorilor. Condamnat la închisoare pînă-n zece ani, la început la Canal, muncind acolo în ploaie și vînt, în arșița soarelui de vară, sau pe vreme de viscol și ger. La unul din vorbitoarele ce i s-a aprobat, i-a venit mama. Biata mamă, ce nu face să-și vadă feciorul liber, scăpat de necaz? La povestit băiatului ce stăruință a depus în timpul cercetărilor. S-a dus la nepotul Gheorghe, să-l implore a-i salva băiatul din încurcătură. Iată și răspunsul dat mătuși-și:

„Lele (îi pronunță numele), dacă văru-meu ar fi comis zece crime de omor, n-ar fi făcut nici o zi de închisoare, l-aș fi scăpat din orice belea, dar într-o chestie ca asta nu mă bag”. Am redat cazul, prezentat de învățătorul Berghes, ca să fie apreciat sub toate aspectele lui.

În celulă, ne-am creat condiții relativ satisfăcătoare. Cu oarecare prudență, luam legătura cu vecinii. La data aceea, milițienii se limitau a-ți face unele observații, cînd te prindeau în culpă.

Toată vara lui 1954 nu aduce nici o schimbare în mai bine. Eram tot în faza de început, a unei alte perioade de închisoare.

Multă vreme nu ne-am bucurat noi de hainele noastre,

fiindcă ne-au dat să purtăm uniforme vărgate. S-a petrecut prin toamnă. Unii care își rupse- seră hainele le mai cîrpiseră. Cît de cîrpicite erau, omul se găsea în hainele lui; personal exista, așa cum era cunoscut. De acum, toți aveam aceeași îmbrăcăminte, încît cu greu ne mai puteam distinge unul de altul. Hainele noastre ni le-au împachetat și, preluate, le-au depozitat undeva, printr-o magazie a penitenciarului. Ceea ce ne-a îngrijorat mai mult a fost faptul că nu aveam voie să avem asupra noastră decît două schimburi de rufe, două perechi de ciorapi și un pulovăr. Ici-colo, se scăpa cîte un pieptar sau bundă, dar, la fiecare percheziție, tremurai de frică să nu ți-o confiște.

Încetul cu încetul, pe neobservate, se fac simțite măsurile de constrîngere, restricții din ce în ce mai severe. Încă din aprilie al fiecărui an, pe la început de lună, ni se iau hainele vărgate de iarnă și ni se dau haine de „vară”. Erau bluze din petece de doc, cusute între ele. Pantalonii scurți și bluza reprezentau îmbrăcăminte de vară. Cam după octombrie, începutul lui noiembrie, ni se da iarăși îmbrăcăminte vărgată, considerată a fi de iarnă. Din primăvară pînă-n toamnă tîrzie, oamenii își îmbrăcau pe sub bluze tot ce aveau. Cămășile și indispensabilii ne protejau, într-un fel, corpul. Peste toate, acele bluze. Indispensabilii ieșeau afară din chiloții uniforme, situație pe care noi o numeam îmbrăcăminte cu prelungitori. Erau perioade cînd tremuram zi și noapte. Ne chirceam unul într-altul, ne plimbam prin celulă, rînd pe rînd, cîte doi sau cîte unul. Timpul îl măsurăm prin tururile făcute într-un fel de cerc, atît cît permitea spațiul celei. În vremea asta îți memorai ceva, dacă nu participai la vreo discuție. Au fost perioade cînd, pe timp de vară, ți se luau pulovărul sau pieptarul. Ți se restituiau iama, dacă aveai noroc de așa ceva. Mulți purtau pe spate pături, pe care le foloseau drept pelerine. Așa ne protejam contra noului flagel al vieții din celulă: frigul. Vara, bluza cu prelungitori nu ne era îndeajuns ca să ne protejeze contra frigului, oricît încercam noi să ne ameliorăm situația. Iama, hainele vărgate, vechi, tocite, nu țineau cald. Aiudul se afla într-o regiune nu departe de masivul munților Apuseni. Dîrdîiam de frig mai tot timpul. Totuși, am rezistat într-un fel oarecare.

Cum? Asumîndu-ne riscuri mari, am improvisat tot felul de completări ale îmbrăcăminte: mînecuțe, gleznieri, genunchiere, cotiere, umerare. Cu ele ne protejam încheieturile, primele expuse răcelii și, în final, reumatismului și anchilozării. Cei de pe nordul „T-ului” tremurau tot timpul, vară-iamă; cei de pe sud mai aveau perioade de *suspense*, pe vreme de vară.

Milițienii nu mai erau toleranți ca la început. De la deșteptare și pînă la stingere, deci de la 5 dimineața și pînă la 9 seara, nu mai aveai voie să stai culcat pe pat. Toți patru sau, eventual, toți opt cîți eram, stăteam așezați pe paturile de jos. Picioarele ne atîmău. Cei mai înalți aveau dificultăți: capul atîngea patul de sus. Nici de pereți nu te puteai rezema. Cei înalți, cum eram eu, erau nevoiți să stea puțin aplecați. Trebuia mare efort să-ți corrijezi poziția corpului. Se întîmpla ca noaptea să fii trezit, fiindcă nu-ți erau aranjați bocancii, cum îți pretindeau, sau pentru că nu aveai mîinile deasupra păturii. Astfel de scene erau tot mai frecvente. Plimbările, respectiv scoaterile la aer, se făceau neregulat și nu durau decît cîteva minute. Programul de bărbierit, de asemenea, nu-și avea zile regulate. După două-trei săptămîni, aveam bărbi mari, țepoase, care ne iritau fețele. Un prilej de nervozitate. Pentru abateri nu se opreau numai la observații; începuseră să aplice sancțiuni, constînd în izolarea în camere anume alese din secție, unde aveam regim sever. Mîncarea era redusă la jumătate de rație; apa, numai în anumite ore, dacă se întîmpla să fie un milițian mai îngăduitor sau atent la insistența omului pedepsit. La început, izolarea dura un număr de 7 zile, dar ea s-a prelungit la 14. Pentru unii, izolările se țineau lanț. Faptul că nu eram scoși regulat la plimbare (și că dura un timp așa de scurt) a făcut ca fețele noastre să devină foarte palide. Aveam culoarea galben-lămie. Mai tîrziu, am devenit pămîntii. Asta, după ani și ani de celulă.

Stînd închiși între ziduri, zi și noapte, săptămîni, luni și apoi ani, în acea promiscuitate, cu miros permanent de closet, căpătăsăm un miros greu de suportat de către unul de-afară. Nici milițienii nu-l suportau. La preluarea schimbului, își dădeau pe veston cu apă de colonie, din cele ieftine, cu miros țipător, ca să anihileze mirosul nostru, cînd ne deschideau ușa pentru numărare și bătut gratiile cu ciocanul. Alții pufăiau o țigară, împrăștiind fumul în celulă înainte de-a trece pragul. Noi ne dădeam seama de starea în care ne aduseseră.

Oamenii se îmbolnăveau sau li se agravau boli vechi. Ca să te consulte medicul, cînd venea pe etaj, era mare lucru. Trebuia să insiști zi de zi la milițian ca să te scoată. Cei care aveau afecțiuni ale stomacului, ulcer, colite sau afecțiuni ale ficatului, aveau nevoie de regim special. Dacă reușeai să-l obții un timp, dădea loc la mari agitații cînd ți se întrerupea. Era o permanentă luptă pentru obținerea regimului alimentar. Cînd se întrerupea regimul acordat, cel în cauză refuza mîncarea de la comun și asta dura zile

în șir. Atunci se bătea în ușa cu putere, ceea ce irita pe cei din alte celule. În privința vizitei medicale, voi relata un exemplu de arbitrar. Aproape un an de zile, am stat în aceeași celulă cu Bucur Lazăr, Aurel Popa, Eugen Rațiu și Gogu Iorgulescu. Primul era învățător din Grigorești, de pe Arieș, secundul absolvise liceul comercial, fiind din județul Neamț, Rațiu era din Făgăraș, frate cu Horia Sima, iar Gogu Iorgulescu, din Mahmudia, județul Tulcea.

Eugen Rațiu fusese arestat la Arad, în toamna lui 1944. Este predat rușilor, care-l expediază numaidecât la Moscova. Ne-a povestit că, în avionul care-l transporta, se aflau și Eugen Cristescu, fostul șef al serviciului nostru secret, și Maria Antonescu, soția mareșalului, dacă rețin bine. Acolo, în Rusia, a fost judecat și condamnat la o condamnare mare. După proces, este trimis dincolo de cercul polar, la Vorkuta, centru minier pentru extragerea cărbunelui. Se înființase un lagăr pentru această muncă, tocmai acolo. Erau aduși deținuți din toate țările lumii. De la japonezi la germani, fără să mai amintesc de nefericiții din țările est-europene. Nu lipseau nici francezii, și chiar ceva englezi și americani sau chinezi. Mii de astfel de oameni se găseau aici. La început, erau amestecați bărbați cu femei. Fără îndoială, nu lipseau românii basarabeni. Ne-a citat un nume: preotul Braga. Cred că Eugen Rațiu va scrie despre viața trăită la Vorkuta. Mă limitez să redau fragmente din cele povestite de el. După moartea lui Stalin, primeau și pachete. Uneori dădeau și mici petreceri, la care participau toți, femei și bărbați. Rușii insistau ca aceia cărora le expira condamnarea să rămână acolo, să-și aleagă o deținută ca soție. În felul acesta, voiau să colonizeze localitatea și regiunea. Rețin un aspect de la o asemenea petrecere, care-și are rădăcina lui.

În lagăr era un deținut german, omul administrației (prin copierea sistemului, așa se procedase și la noi). Se improvizase și o orchestră, din instrumente confecționate în lagăr. Printre români era un bucureștean, dansator desăvârșit. Femeile aveau și ele preferata a lor: o cunoscută artistă germană. Toți participanții se îmbrăcaseră cu ce găsiseră mai bun pe la alții. La un moment dat, se anunță un *damen-valz*. Nemțoaica alege ca partener pe româ- nașul nostru. Deschid dansul în admirația tuturor. Multă vreme, sînt lăsați singuri să danseze. Neamțul, șeful lagărului, era tare mînios pe artistă că nu l-a preferat pe el. La terminarea dansului, s-a dus la nemțoaică și i-a reproșat că nu l-a ales. Artistă i-a replicat în modul următor: „Dacă știai să lupți pe front ca un viteaz, n-am fi ajuns noi aici, să muncim în nordul înghețat. Ai fost

laș acolo, pe front, și aici trădător. Am preferat să aleg un alt amărît, ca și mine. Cu el m-am simțit bine". Și-a întors spatele infatuatului, rămas mofluz.

Cînd Eugen Rațiu a fost eliberat de la Vorcuta, a fost însoțit pînă la Ungheni. Aici l-au predat organelor de securitate române. L-au luat în primire, i-au Tăcut alte acte și, cu o condamnare mare, ajunge la Aiud. Iată-l, așadar, cu mine în celulă. Să povestesc acum ce cunosc din viața de celulă cu Rațiu. Este ceva care grăiește de la sine.

Cam după un an, Eugen Rațiu se îmbolnăvește. A răcit. Îl necăjea o tuse cu expectorație, care nu se mai oprea. Ca amănunt, să mai spun că toți cîți eram în celulă, opt persoane, fiindcă ne îngrămădiseră atîția la un loc, ne serveam de o singură cană. Cu ea beam apă, cu ea ne turnam cînd ne spălam sau cînd foloseam tineta. În promiscuitatea în care trăiam, regulile de igienă cele mai elementare nu erau respectate. Ne duceam viața într-un ocean de microbi. Numai un miracol ne-a salvat de la contaminare.

Așadar, Rațiu, răcit, scuipa flegmă. Avea el o cîrpă folosită drept batistă, însă lua zilnic cana, să bea apă. Flegma aceea, uneori, împrăstia stropi, pe care ceilalți îi inhalam. În fiecare zi, cere să fie scos la vizita medicală, dar nici un milițian nu dă curs cererii sale. După vreo zece zile, refuză masa, în semn de protest, insistînd să fie examinat de medic. Nici vorbă de așa ceva. După aceea, nu se mai culcă în pat, ci se așază jos, pe dușumea, învelit doar cu pătura. De acolo nu se mai scoală. Singur își dădea seama de pericolul unei contaminări pentru noi, ceilalți. Zăcea acolo și toți milițienii îl tratau cu indiferență. La început, bătea în ușă pentru vizita medicală. Acum, cînd nu se mai scula de jos, am început și noi să batem nervoși în ușă, cerînd să vină medicul să-l vadă. Argumentam că prezintă un pericol pentru sănătatea noastră. Oamenii de prin celelalte celule știau și ei despre caz. Am cerut să ni se dea o cană în plus, pe care s-o folosească numai cel bolnav. N-au vrut să ne ia în seamă. Atunci l-am auzit pe Rațiu strigîndu-le să-l ducă în Rusia, fiindcă acolo nu se aplica deținuților regimul aplicat nouă, în Aiud. Cînd le vorbea astfel, se auzea și în celelalte celule.

În sfîrșit, tîrziu de tot, milițianul vrea să-l scoată la medic. Nu se putea mișca, nu putea merge singur. Atunci l-am așezat pe pătura lui și așa l-am scos din celulă, pînă în prag. De aici Lau luat plantoanele, tot pe pătură, și Lau dus la medic. Este internat la infirmieria penitenciarului. Scena scoaterii lui din celulă a fost

urmărită de toți oamenii de pe latura opusă nouă și a circulat în tot celularul. Pe Eugen Rațiu l-au ținut la infirmieric luni de zile, pînă și-a ameliorat sănătatea. Nu Lam mai văzut de-atunci.

Cam în vremea aceea, fuseseră aduși din Rusia și alți deținuți, condamnați la osînde mari. Aici, la Aiud, s-au lovit de același regim. În Rusia își ispășiseră condamnările prin diferite lagăre sau închisori. Dar nicăieri nu cunoscuseră regimul din Aiud. Nu cereau decît să li se aplice regimul de acolo. Nici vorbă de una ca asta. Atunci auzeam bătîndu-se nervos în uși. Unii au fost izolați în celule separate. De acolo, se ridicau la geam și strigau cît puteau de tare cînd li se refuzau doleanțele. Li se promitea, pentru moment, dar de acordat nu se punea problema. „Mînțiți cu nerușinare, îi auzeam țipînd. Mie-mi spuneți asta, care vin din țara minciunilor!” Toate sunau strident în urechile noastre.

Din ce în ce, lumea devenea tot mai nervoasă, gata oricînd și pentru orice să sară la ceartă. Trebuia mult tact, multă răbdare să eviți o explozie a unuia sau altuia. Indiferent din ce cauză, porneau certurile, sau, dacă nu, discuții aprinse. Izbucneau din cele mai neînsemnate cauze, fără vreo importanță. Oamenii nu mai suportau contrazicerile sau chiar simplele dispute, pe marginea unor probleme oarecare. Voi cita un caz minor, care a înfierbîntat, pentru un moment, atmosfera celulei. Era în timpul sărbătorilor Crăciunului. Se discutau de toate, de la datini (pe care fiecare și le amintea cum erau în zona lui), pînă la aducerea în actualitate a bunătăților culinare de pe masa gospodarului. Era ceva obișnuit în zilele cînd foamea ne chinuia, să se angajeze convorbiri în jurul mîncărilor pe care nu le aveam în gamelă.

Bucur Lazăr își etala pe masa cu bunătăți castronul cu sarmale. Își aducea aminte că ai casei mîncau două sarmale de fiecare. Ca să fie în notă, Aurel Popa povestește că se serveau, de fiecare mesean din casa lui, opt-zece sarmale. Între cei doi se angajează o discuție aprinsă, degenerată în ceartă. Popa îi replica lui Bucur că sînt zgîrciți oamenii din partea lui, mulțumindu-se cu o sarma, cel mult două; Bucur îi replica pe loc faptul că exagerează cînd vorbește de consumul a opt-zece sarmale. Discuția, neînsemnată ca obiect, a degenerat în reproșuri violente, extinse asupra atîtor și atîtor probleme, pe care cei doi le aveau în suspensie. Își aruncau tot felul de invective, găsite din te miri ce rezerve mintale. Au continuat așa o bună bucată de vreme, uitînd și de sărbătoarea Crăciunului, și de datini.

Și atunci, Gogu Iorgulescu, după ce i-a văzut epuizați în

acuzatii și contra-acuzatii, obosiți de harță, intervine el între cei doi cocoși. Le dă dreptate amîndurora, spre mirarea lor. A amintit tuturor că în zona de unde este Bucur - pe Valea Arieșului - gospodinele fac sarmalele mari, din came înfășurată în foi mari de varză. Unele le leagă cu ață, ca să le poată fierbe și păstra în forma în care au fost făcute. Este explicabil că nu se poate mânca decît o singură sarma, rar încă una. A mai amintit faptul că în Moldova, deci și în părțile Neamțului, gospodinele fac sarmale mici, ceva mai mari decît o piersică. E posibil ca un mesean să se ospăteze din asemenea bunătăți, mîncînd șase-opt sarmale. Mă uit la Bucur Lazăr și la Aurel Popa. De unde pînă mai adineaori se încăieraseră pentru o banală dispută, acum îi văd zîmbindu-și. Încep să rîdă, și unul, și altul, și, cu ei, întreaga celulă. Gogu Iorgulescu adusese ramura de măsline în mijlocul nostru. Era și cazul, fiindcă sărbătoarea Crăciunului o cerca. Își strîng mîna, de parcă nimic deosebit nu s-ar fi întîmplat, după care lucrurile intră în normal. Sistemul nervos al tuturor fusese însă iritat. Tensiunea nervoasă a celorlalți, pe lîngă a celor doi, urcase cote ridicate, ceea ce lăsa urme. Astfel de situații erau frecvente în viața de celulă și repercusiunile se vor constata pe parcursul timpului de detenție. Trebuia multă înțelepciune, multă răbdare și tot atîta tact ca să depășim situații care duceau la animozități. I-am întîlnit pe Bucur și pe Iorgulescu recent, la Cluj, cu prilejul unei consfătuiri pe țară a foștilor deținuți politici. Aveau o incertitudine, încă de pe vremea aceea, cu privire la un subiect. Nu-l lămuriseră nici pînă atunci. Întîlnindu-mă, amîndoi mă iau ca arbitru. I-am lămurit cum stă cazul, nu lăra a le aminti că au rămas încă urme ale disputelor de odinioară. I-am văzut acum maturi, într-un fel realizați pe linie profesională. Iorgulescu terminase doar liceul; apoi, ambițios cum era, urmase Dreptul și era jurisconsult în Tulcea; Bucur, mai în vîrstă, își avea și el satisfacțiile lui.

Îmi aduc aminte de o convorbire cu un țăran din Dobrogea, de care am mai vorbit pe parcursul acestor evocări, și anume Gheorghe Șerban. Avea o judecată matură, pornind de la realitatea pe care o trăiam în celulă. O considera ca fiind o stare anormală: „Cînd stai cu nevasta în casă și trăiești cu ea o viață întreagă se mai întîmplă să te certî, pentru unele motive de gospodărie, de familie. Cînd vezi că nu poți ajunge la o înțelegere, ieși afară prin curte, îți mai cauți de lucru, sau te duci pe la vite, și supărarea îți trece. Revii în casă cu altă stare sufletească și din nou viața își reia firul ei. Dar aici, în celulă, cînd ajungi să te mai

certi, nu-ți poți regăsi calmul nicăieri, decît tot aici, noi între noi". Cam asta era părerea lui moș Gheorghe.

În adevăr, în celulă, ținută închisă între cei patru pereți strîmți ai ei, nervii ni se măcinau, cu sau fără voia noastră. Se adăuga și permanenta constrîngere, ce venea de dincolo de ușa celei, din partea milițianului și ai șefilor lui. Eram într-o continuă luptă cu ei, în primul rînd, dar și cu noi înșine.

Voiau să ne țină total izolați, dar nu puteam admite una ca asta. Simțeam nevoia să aflăm vești, indiferent de ce natură ar fi fost ele. Cînd venea cîte o dubă, după trecerea termenului de carantină, începeau să ne parvină primele știri. Scoaterea la aer era unul din mijloacele cele mai uzitate. Asta pe vremea cînd erau scoase mai multe celule odată. Deși aveam consemn să păstrăm distanță între celule și să ținem mîinile la spate și capul în jos, izbuteam să înfrîngem restricțiile și să ne comunicăm tot ce puteam, încălcarea unor asemenea restricții era sancționată prin trimiterea celui în cauză la celulă.

Dar mai erau și alte modalități de a comunica. Se întîmplă frecvent ca cei din celulele rămase în celular să-și întîmpine prietenii scoși afară cu diferite saluturi și să le transmită vești, fie și personale. Astfel, Vasile Cîrciu, avocat din Rădăuți, colegul meu din Facultate, îmi spune că fata e studentă la Cluj. Era cea mai recentă informație și simțea nevoia să mi-o transmită. Un altul, Voicu Coman, tot fost coleg de facultate și el, cînd mă vede, mă strigă cu toată puterea: „Te salut, Nicu Păun. Aici Voicu Coman. Bine-ai venit printre noi!”. Era după sosirea mea în Aiud, în 1954. Le răspundeam cu o înclinare a capului, sau, cu mîinile la spate, le strîngeam pumnii. La fel și cu grupul de buzoieni, din celular. Nicolae Crețu, țaran de pe valea Buzăului, a ținut să-mi transmită salutul său. La fel, Gheorghe Bogza. Milițianul, care ne supraveghea plimbarea, striga la cei în cauză: „Dă-te jos, mă, că acu vin la tine”.

Ca să contracarăm intervențiile milițienilor, foloseam alfabetul mușilor. Cîte unul știa acest alfabet și, cu mîinile la spate, transmitea tot ce cunoștea. Cu ocazia sărbătorilor, curgeau felicitările, spre disperarea milițienilor, care nu mai puteau face față prin intervențiile lor. Îi exasperam. Țin minte văicăreala unuia: „Nu mai pot, mă. Toată ziua se felicită! Mă fac și eu că nu aud”.

Dar iată că încep să se construiască jaluzele fixe din scînduri, pe la ferestrele celulelor. Soarele pătrundea mai mult furișîndu-se, sub forma unor șuvițe de lumină, strecurate printre jaluzelele

acelea. Aveam consemnul să nu ne atingem de ele. N-a trecut multă vreme și, cu riscuri, oamenii încep să-și facă o mică gaură, sau să deplaseze o jaluzeă, pe unde se putea vedea afară. Când erai prins, știai că te așteaptă izolarea. Ne găseam într-o permanentă luptă.

Trebuia să supraviețuim, să ne simțim cotul. Nu voiam să ne sufoce, să rămânem izolați și neștiuți de nimeni. Uneori, recurgeam la ajutorul vreunui macedonean, care, în dialectul lui, putea transmite câte ceva mai aparte.

Nu trebuia să ne întrerupem preocupările intelectuale. Nu știu cum se face că circulau fascicule sau părți din diferite romane, scrise în germană sau engleză. Ele serveau la desăvârșirea celor care studiau aceste limbi de circulație. Ne-au fost de mare folos. Rețin fragmente din romanul lui Tolstoi, *Război și pace*, care a circulat multă vreme în celular. Odată, a pătruns pînă la noi *Noul Testament*. Era nou-nouț. S-a desfăcut în părți și oamenii aveau la îndemînă o sursă directă și sigură. Era un bun prilej de a studia textele și de a analiza în amănunt fiecare verset, chiar fiecare cuvînt în parte. Când au fost aduși în Aiud marii noștri teologi - Stăniloae, Ghiuș sau Popescu au rămas impresionați de preocuparea noastră pentru probleme spirituale, creștine. Nu știu cum pătrunsese un dicționar francez-român. Era nou. Fusese desfăcut în fascicule și se transmitea din celulă în celulă, de la etaj la etaj. Se folosea așa-zisa „pisică” pentru trecerea de la etajele superioare la cele inferioare. Cu o ață, se lăsau în jos.

Avusesem, un timp, și o *Istorie a creștinismului*, în manuscris. Autorul era un prahovean, Maxim, care făcea închisoare de prin 1941. Dorea să fie cunoscută de toți cei ca noi. Circula printre noi. Plăcuțele funcționau din plin. Când ni se făceau percheziții, milițienii veneau în haită. Scotociau peste tot. Spărgeau plăcuțele, ridicau textele găsite. După aceea, începeam munca de Sisif și, cu răbdare, și alte și alte riscuri, refăceam aproape tot ce pierdusem.

Dar măsurile împotriva noastră se înmulțesc. Vedem că se construiesc țarcuri, în curțile destinate plimbărilor. A durat luni de zile, timp în care n-am mai fost scoși la plimbare. Eram extenuați din punct de vedere psihic. Literalmente, total izolați. Totuși, izbuteam să spargem și această izolare, recurgînd la sistemul morse de transmitere, între celule și etaje. Era un sistem mai primitiv. El se va perfecționa ceva mai tîrziu, după cum vom vedea.

În aceste condiții ne-am dus viața în celular, după 1954.

La acțiunea lor de a ne sugruma, le-am opus rezistență, punându-ne în valoare toată inventivitatea. Nu ne lăsam cu una, cu două.

10

Primele rîndunele, cele dintîi berze aduceau noi și noi speranțe în mai bine. Fiecare aștepta o schimbare, într-un fel, a situației. Eliberarea o aveam undeva, acolo, în străfundul inimilor noastre și, totuși, parcă n-o vedeam conturîndu-se în primăvara aceasta. Trecuseră șapte spre opt ani de cînd tot așteptam miracolul eliberării. Speram și eram încrezători cu toții în ziua de mîine. Nu deznădăjduiam nici o clipă și credeam că odată și odată rîndu- nelele și berzele ne vor aduce vestea cea marc. Priveam înainte și nu băgăm de seamă munții de suferință din urmă, pe carc-i urcaserăm, că frunțile noastre avuseseră broboane de sudoare și chiar cîte un strop de sînge, provocat de un ghimpe, înfipt acolo de asupritori. Pînă acum nici o schimbare. Aceeași monotonie, același aipacaș, aceleași observații. Toate se scurgeau zi după zi la fel.

Și iată că, deschizîndu-se ușa, milițianul îmi spune scurt: „Hai, ia-ți bagajul!”. Eram atunci cu Nelu Moldovanu, Ghiță Ungurașu, Aurel Sandru. Toți ne cunoșteam bine și alcătuiam programul zilnic în așa ici, îneît ne ușuram viața, fiecare, după posibilități. În grabă, îmi strîng lucrurile în traista improvizată și-mi iau rămas bun. Mă uit în ochii fiecăruia. Pe unii nu-i voi mai vedea niciodată. Pe unul sau doi îi voi mai înlîni în viața de celulă, sau chiar după eliberare. Plec cu părere de rău că mă despart de așa oameni. Din celular sînt condus la secția prin care numai intrasem în februarie 1950. Parcă ieri eram în camera 12, un grup de deținuți care hotărîseră să se întîlnească în curînd. Anii au trecut, dar acel „curînd” nu apăruse. Atunci, eram îngrămădiți unul într-altul în camera de carantină a secției; acum, mă văd singur. Am dedus că mă vor trimite din Aiud, undeva pe la Interne, gîndeam, sau poate iar la securitatea din Ploiești, ca în 1954. Puțin după aducerea mea, mai vin doi-trei. Ni se aduc și bagajele personale. Gata îmbrăcați în hainele noastre, așteptăm.

Pînă una-alta, primim și hrana rece pe cîteva zile. Duba trebuia să sosească dintr-o clipă în alta.

Drumul spre gară îl facem pe jos. Ne mișcăm greu, încheieturile ne creează dificultăți. Încet, fără prea mare grabă, facem drumul devenit cunoscut. Cînd ajung pe podeț, mai arunc privirea înapoi, spre clădirea „aceea”.

Coborîm pe Valea Prahovei și îndată sînt anunțat să fiu gata: ne apropiem de Ploiești. Cînd cobor, observ că, din cei mai mulți ajunși pe peron, sînt singurul deținut politic, restul sînt de drept comun. În așteptarea camionului, respir aerul curat de primăvară și admir florile copacilor. În fine, iată-ne parcurgînd străzile, cu posibilitatea de a privi casc, locuri, trecători, viața localnicilor.

Deduc că nu mă vor duce la securitate. Din spusele celorlalți, aflu că sîntem duși la închisoarea de pe strada Rudului. Se face apelul noilor veniți, în curtea închisorii. Cînd îmi spun numele și că-s politic, milițianul mă întreabă: „De unde vii?” Cînd aude Aiud, completează: „Aici nu-i ca acolo. Ai să v.czi!” Separat de ceilalți, sînt condus către o curtică și, de acolo, mă văd într-o cameră mare. Toți cei dinăuntru sînt curioși să știe cine-i noul venit. În pragul ușii, închisă în urma mea, stau și mă prezint, după toate uzanțele. N-apuc să termin prezentarea, că mă și aud strigat: „Uite pe dom' avocat Păun!”, cu mirare în voce. Trec pe la fiecare și le strîng mîna, fiecare își rostește numele. Recunosc pe Dumitru Untea, fost proprietar de autobuz, care făcea curse pe Valea Slănicului, pe vremuri, îl întîlnesc aici pe Nicu Cojocarii, tot buzoian, pe carc-l cunoșteam de pe vremea de cînd era elev. Făcuse mulți ani de închisoare. Îmi face semn cu degetul pe buze, să nu-mi manifest bucuria revederii. Îi accept sugestia, gîndindu-mă la niscaiva complicații. Îmi găsesc un pat liber, chiar lîngă al lui. Patul era chiar lîngă fereastră, loc dorit, fiindcă aici aveam aer curat. Nici vorbă de jaluzele. Ferestrele sînt deschise, iar gratiile sînt subțiri ca giurgiuvelele unor case obișnuite.

Cum e firesc, toți sau aproape toți fac cerc în jurul meu, doritori să afle noutăți și, mai ales, ce-i cu mine. Îi interesa sănătatea mea, după ce aud că am opt ani de cînd sînt arestat. Toți sînt îngroziți de asta, mai cu seamă că nu știu nimic de familie, nimic despre ai mei, nici pachete, nici vorbitor, nimic. Și mai mult s-au înspăimîntat cînd au auzit că am lucrat trei ani la Baia-Spric și Cavnic. Untea știa bine împrejurările în care fusesem arestat. Erau locuri pe unde făcea curse cu autobuzul. Se apropie de mine un altul, Nicolae Țîntărcanu, care-mi șoptește la ureche

că-i văr primar cu alt Țîntărcanu, implicat în grupul nostru, dar rămas nearestat. Plecase din părțile acelea, după care l-au lăsat în pace. Țîntărcanu, Untea și un bătrîn, Gogan, erau implicați, la rîndul lor, într-o cauză de drept comun, o intervenție pentru acordarea de permis de conducere auto. Fiind în cauză și milițieni, erau considerați politici.

În cameră, am găsit și un grup de vreo cincisprezece persoane care făcuseră parte din S.S.I., serviciul secret de informații. După 1944, fuseseră folosiți un timp, dar, formîndu-și alte cadre, stăpînirea i-a arestat. Împliniseră unii cinci-șase ani de închisoare, fără judecată. Toți acționaseră în zona Ploiești. Am cunoscut printre ei pe Mara Manciu, originar din Brașov. Absolvise Academia Comercială. Un om deschis, sincer, cu care, după ani și ani, mă voi întîlni în Brașov. Erau și cîțiva polițiști ce lucraseră în Siguranța Generală. Printre ei l-am cunoscut pe Nicu Vasilescu, originar din Rîmnicu Sărat. Mi s-a părut a fi om cumsecade. Poate că a fost o excepție, în comparație cu alți colegi ai lui, de pe vremuri. Avea talent la desen. Mi-a făcut un portret, pe o bucată de cîrpă, schiță pe care am reușit s-o trimit acasă prin moș Gogan, eliberat în timpul cît mă găseam acolo. O cususem într-o cămașă. Cînd m-am eliberat am găsit-o, și acum e înrămată. Poartă anul 1956 și numele lui, cel de botez. În cameră mai era și un mic grup de iehoviști, originari din Nehoiu. Mi-au dat relații cu privire la familia care-mi ocupase casa, în 1948. Activiști de partid atunci, acum decăzuseră și făcuseră și ceva închisoare pentru infracțiuni de drept comun. O menționez doar ca fapt divers. Se aflau și cîțiva ploieșteni, printre care doi frați Davidescu, elevi, cărora li s-a adăugat și un al treilea frate, student, Acum rearestat. Erau și persoane din familia Vintileanu, doctorul și tatăl său. Am întîlnit și un fost gardian de la închisoarea Doftana, Voicu C. Petre, despre care voi vorbi, ceva mai pe larg. Lîngă patul meu se alia și un inginer, Traian Brăileanu, fost ofițer de stat major. Originar din Grăjdana, de pe Valea Nișco-vului. Mai aflu de la el că directorul închisorii este frate cu ministrul de interne, Alexandru Drăghici. Are gradul de căpitan, dar meseria lui de bază era cea de rotar. Era consătean cu inginerul Traian Brăileanu. Mi-a vorbit despre el ca fiind înțelegător și atent la doleanțele „pensionarilor” avuți în grijă.

Sînt surprins că toți acești oameni mă încurajează ca a doua zi, cînd se face numărătoarea, să-i cer directorului să-mi aprobe o scrisoare și, drept urmare, vorbitor, pachete cu alimente și îmbrăcăminte. Sînt neîncrezător în cele ce-mi spun, dar toți

insistă s-o fac. În adevăr, reușesc. Încă nu știam pentru ce m-au adus aici. Mă așteptam ca, dintr-o zi în alta, să fiu dus la securitate, unde mai fusesem cu doi ani înainte.

Camera își avea ferestrele înspre sud, deci aveam soare mai tot timpul zilei. Geamurile erau permanent deschise. O adevărată binelăcere. Plimbarea se făcea în curticica din fața camerei. Eram liberi să mergem cum doream, fără supravegherea vreunui milițian, fiind lăsați în voie. Ceva incredibil! Dincolo de gardul din zid al închisorii se aflau casele vecinilor. Una din case, apropiată cu acest zid, avea prinsă pe peretele balconului icoana Sfîntu- lui Nicolae, patronul și protectorul celor din închisori. Din locul unde mă găseam, priveam înspre bătrînul ierarh, care și el fusese închis, cu ocazia sinodului de la Niceea, din 325. Cînd nu eram scoși la aer, stăm la geam și profitam de soarele de pe cer, făcînd plajă. După un timp, începusem să capăt altă duloare a feței și corpului. Am amintit de cei doi buzoieni, Untea și Țîntăreanu. Am aflat de la ei că făcuseră afaceri la negru, care le aduseseră multe venituri. Făcuseră trafic de influență, afaceri veroase. Mi-am dat seama că, afară, corupția și necinstea tronau peste tot, la toate nivelurile. Mi-au relatat o mulțime de cazuri. Personal, îi consideram ca pe niște corbi, care profitau de orice împrejurare ca să devoreze tot ce le cădea ca pradă. Aici, însă, îi criticau pe mai marii zilei. Procedeu cunoscut de cînd lumea. Cum procedau în trecut, așa făceau și acum. Erau oamenii zilei, ai afacerilor și ai îmbogățirii fără scrupul. Untea își procurase un camion mare, Studebecker, luat pe cîteva sticle cu băutură. Erau adevărații șacali ai acelor timpuri.

Ascultîndu-i, m-am edificat asupra noii societăți de afară. Sînt surprins: corupția, traficul de influență, intervenția erau în floare. Ajunși în închisoare, pozau în victime ale stăpînirii, dar sperau că vor fi scoși de cei cu care colaboraseră în tot felul de afaceri murdare. Oameni ca aceștia se considerau bogați și priveau spre ceilalți de la nivelul de parveniți, de oameni cu stare.

Toți, sau aproape toți, primeau pachete cu toate bunătățile. Mîncarea de la cazan era, pentru ei, un moft. O tratau cu dispreț. Cînd și cînd, se înfruptau din ea, doar să-și completeze ce primeau de-acasă. Gamela mea era mai tot timpul plină, fiindcă rămînea mîncare îh hîrdău și, în loc s-o arunce, o distribuiau celor ca mine.

Cu Nicu Cojocarul vorbeam în taină. Îi era frică să nu se descopere că sîntem cunoștințe vechi. Mi-a adus noutăți despre familie. Știa amănunte, fiindcă fusese rearestat de curînd. Sora lui, Marcela, era bună prietenă cu sora mea, Emilica, stabilită la

Brașov prin căsătorie. Soția era și ea la Brașov; fata urma cursurile unui liceu. Știa amănunte despre frații mei, care-mi îngrijeau de familie, plecată, de nevoie, din Buzău. Fratele Tănase deschisese un fel de magazin în piața Brașovului, pe numele surorii mele, Emilia. Toți ai mei trăiau de pe urma veniturilor realizate din comerțul acesta, tolerat încă. Sora mea se căsătorise și soția cu fetița stăteau la ea. Soția se angajase muncitoare, la o uzină din Brașov.

Într-una din zile, a fost adus în camera aceea alt buzoian: Petrică Stavride, fost impiecat de mișcare. Îl cunoșteam bine, de mulți ani. Fusese implicat în grupul nostru și inclus într-unul din cele trei loturi, a câte 25 de persoane. Cu o condamnare sub patru-cinci ani, fusese eliberat prin expirarea pedepsei. După aceea, a început al doilea calvar. El îmi destăinuise cu toată sinceritatea ce s-a întâmplat și pentru ce anume a fost rearestat. Acum venise de la securitate după anchetă. Își aștepta noul proces. Despre ce este vorba?

În timpul primei condamnări, lucrase la Canal, îndurînd, ca atîția alții, severitatea regimului aplicat deținuților aduși acolo, la muncă. Lăsase acasă o soție și doi copii, o fată și un băiat. Cînd se întoarce din detenție, găsește familia cu totul schimbată. În vremea aceea, a detenției, el își făcuse multe iluzii. Dar, în absența sa, un negustor - Netculcsu - a început s-o curteze pe soția lui și chiar a conviețuit cu ea. La înapoiere, găsește o asemenea stare de fapt, care îl revoltă la maximum. Soția își regreta slăbiciunea, dar negustorul continua să dea tîrcoalc casei. Stavride a voit să-l sperie. A tras cîteva focuri în aer cu un revolver, cînd individul insistă încă. E drept, s-a speriat, dar a și anunțat securitatea că Stavride a tras cu arma în el.

Cercetat, după a doua arestare la securitatea din Ploiești, Stavride urma să primească o a doua condamnare mai mică și să poată beneficia de un decret de grațiere. Ceea ce l-a revoltat a fost atitudinea negustorului. Parcă-l aud destăinuindu-se: „Nene Păun, pentru ce ne-am ridicat noi împotriva acestui regim? Ca să-și mențină privilegiile unele categorii sociale din vechea orînduire. Printre ei, și nenorocitul de negustor. Ne-am lăsat familiile, tot ce aveam, profesiile și, mai presus de toate, am pierdut libertatea”.

Și, mai departe, se tot întreba cu ce ne-au ajutat aceste categorii de oameni? În loc să fie alături de noi, ne-au pîngărit familiile, concluziona Stavride. I-am acordat atenție acestui om, care s-a avîntat, cu toată puritatea sufletească, pentru binele

semenilor lui. Am căutat să-l consolez în frământarea care pusese stăpânire pe el. În același timp, m-am gândit la cinismul lui Dumitrescu. În timp ce mă aflu la securitatea din Buzău, îmi vorbea de strategia lor politică, în care intra și destrămarea familiilor noastre. În adâncul inimii, el jubila că dădeau rezultate intențiile proiectate încă de la începutul stăpînirii lor.

Am auzit că Stavride ieșise din închisoare. În baza acelui decret. Și-a refăcut familia zdruncinată. Acum, odihnește somnul de veci, împăcat cu sine. Pînă la moarte și-a menținut, însă, revolta contra ticăloșilor din categoria negustorilor.

Tot în acea cameră, am vorbit și cu Paul Cojocaru. Fusese arestat de mai multe ori. Deci făcuse închisoare în mai multe rînduri. Venise de la securitate. Mi-a comunicat că Nein Dumitrescu, care știa că-s la penitenciar, se interesa ce anume gîndesc, ce intenționez, etc. Răspunsul lui Cojocaru a fost de așa natură, îneît Dumitrescu n-a mai insistat. Rețin din povestirile lui, de prin închisori, ceva bine de știut. Se alia la Jilava. Acolo erau oameni de toate categoriile sociale, de toate orientările politice. Un conglomerat de persoane, strînse de orînduirea comunistă pentru a li se înscena procese, a-i reduce la simple obiecte.

Printre nefericiți! de acolo, se afla și prea cunoscutul colonel magistrat Manea, care, în ultimii ani, lusesese șeful Curții Marțiale din Ploiești. Ca sarcină a regimului anterior lui 1944, pronunța condamnări fără nici un disceamă-mînt. Pe lîngă executarea unor dispoziții superioare, condamnările erau date după capriciile sale. Aici, la Jilava, era grav bolnav, plin de bube care degajau mirosuri greu de suportat. Toți îl evitau. Nu-i interesau vaietele lui. Totuși, își ducea viața acolo, chinuindu-se, ca mai toți cei din cameră. La un moment, este adus un tînăr. își dă seama ce are de făcut cînd dă ochii cu un suferind, cum era colonelul Manea. Tînărul se apropie de Manca. îi aducea mîncarea, îi spăla gamela, îl ajuta să se întoarcă de pe o parte pe alta. A făcut mai mult chiar. îl ajuta să se spele, îi spăla rufele, spre mirarea tuturor celorlalți, dar mai ales a bolnavului, care nu-l cunoștea pe tînărul milostiv. între gemete, se tot întreba cine-i omul care-l îngrijește cu atîta devotament. Tînărul îl servea în tăcere și o făcea cu dăruire.

Paul Cojocaru era și el acolo, în acele momente. Știa cine a fost Manea, dar și cine era tînărul binevoitor. N-a mai putut răbda și, la întrebările repetate ale lui Manea, cine-i băiatul, el îi dă informațiile, vorbind în auzul tuturor. I-a amintit că tînărul este închis și azi în baza unei condamnări date de el, cu mulți ani în urmă. Deși nu împlinise 20 de ani, condamnarea pronunțată

depășea vârsta băiatului. Primise 25 de ani. Asta nu l-a împiedicat să-și facă datoria de creștin și de om milostiv.

Dezvăluirea lui Paul Cojocaru a dat loc la multe comentarii în cameră. Manea plîngca, căindu-se. Tînărul s-a simțit jenat de intervenția lui Paul Cojocaru, însă a continuat să aline suferințele omului care-l osîndise.

Am relatat și acest caz care completează ce mi s-a părut mai semnificativ din povestirile celor cu care am împărțit viața în penitenciar. În continuare, mă voi opri la unele amănunte mai aparte, aflate de la un om găsit acolo, la Ploiești.

Cum am spus, printre ocupanții camerei era și Voicu C. Petre, fost gardian la Doftana. Bărbat vînjos, să spargă pietre în mînă. Un cap mare, cu ochi pătrunzători, roșu la față, îți făcea impresia a fi un voinic din basme. Țăran din cîmpia Bărăganului, dinspre gura lalomitei, încă de tînăr a plecat în lume să-și încerce norocul altundeva. Și iată că a ajuns în comuna Telega, din județul Prahova, pe valea pîrîului cu același nume. Și-a găsit degrabă de lucru: gardian la închisoarea Doftana, aflată la un pas de satul său.

Cînd l-am cunoscut, păstra robustețea de afară: cu nimic nu i se citea vreo suferință. Forța fizică îi rămăsese aceeași de pe vremuri. Vocea-i baritonă se făcea remarcată între celelalte. Căuta să fie disciplinat, respectuos și politicos, cînd era cazul, dar și riposta vehement cuiva care-i atingea orgoliul. Avea simțul măsurii și nu depășea limitele unei intervenții dincolo de puterile sale. Constată că Untea nu voia să participe la curățenia camerei, așa cum era rînduiala. Se consideră umilit, deși eu personal făceam regulile. Văzînd atitudinea lui Untea, îi dă replica imediat: „Pune mîna pe mătură, domnule. Ce, ți-a intrat în bogăția la cap? Vezi că aici nu ești domn, cum te crezi!” Astfel se comporta Voicu. Dar nu despre asta doream să vorbesc.

Ca fost gardian al închisorii Doftana, a cunoscut mulți deținuți ce-și executau condamnarea acolo. Le cunoștea viața de detenție și aceștia, la rîndul lor, îl știau bine. După spusele lui, fuseseră mulțumiți de purtarea gardianului lor.

După un timp, s-a apropiat de mine. Știa că profesasem avocatura, pe lîngă faptul că aveam o condamnare atît de mare și atîția ani executați pînă în momentul acela. Îl intriga faptul și, mai mult chiar, îl revolta. Nu-i venea să creadă că n-am citit ziare sau că n-am avut vorbitor, ca și multe alte drepturi de deținut politic.

în calitatea lui de fost gardian la Doftana, mi-a povestit unele lucruri privind viața și tratamentul aplicat deținuților comuniști, pe care i-a avut în supraveghere ani de zile. Mi-a dat și numele celor mai cunoscuți: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Alexandru Drăghici, Chivu Stoica, Ilie Pintilie și alții. Printre aceștia se mai afla un oarecare Andrei Bemard, ungur de origine, și Ady Ladislau, evreu, tot comuniști, ca și ceilalți, menționați mai sus.

Stabilit în Telega de atîția ani, în comuna aceasta își întemeiasă o familie, avea o gospodărie, avea copii. Îndată după august 1944, fusese scos din serviciul de gardian. Pretindea că s-a purtat omeneste cu deținuții avuți în grijă, din punct de vedere al îndeplinirii unor norme regulamentare. După venirea comuniștilor la cîrma țării, în localitate se anunță că Gheorghe Gheorghiu-Dej va veni să viziteze închisoarea Doftana. În ziua respectivă, se adunase lume multă. S-a dus și el, dar a stat mai în spatele grupului de oameni venit acolo. Întîmplarea face ca Gheorghiu-Dej să-l vadă. Se îndreaptă spre el, strigîndu-l pe nume și strîngîndu-i mîna. Era o dovadă că nu uitase omenia fostului gardian. La și spus că, dacă are nevoie de ceva, să i se adreseze oricînd, că îl va ajuta. După ce fusese îndepărtat din serviciul de gardian, se ocupa de gospodărie. A durat această liniște un timp oarecare, cînd a fost anunțat să se prezinte, pentru a da lămuriri privind serviciul de pe vremuri.

Ady Ladislau, evreul, ajuns secretar general la ministerul de interne, a făcut o reclamație împotriva lui Voicu C. Petre, prin care semnală unele abuzuri comise pe timpul cît fusese gardian, abuzuri săvîrșite împotriva comuniștilor. Printre altele, i se imputa că a dat o palmă lui Andrei Bemard. Acest Bemard Andrei murise la Doftana, în timpul cutremurului, mi se pare. Deci faptul s-ar fi produs înainte de noiembrie 1940.

Desigur că apărarea lui Voicu n-a avut nici o greutate în fața reclamației omului zilei, Ady Ladislau. Văzînd situația grea în care putea fi încurcat, spre a nu fi arestat, dispăre. A fost fugit mai mult de cinci ani. Se prezintă organelor de urmărire, cînd apare decretul de grațiere. Acum, credea că va li eliberat, dat fiind că fusese fugar atîția ani.

Fiind om simplu, a cerut să i se facă forme de eliberare, fiindcă liecuseră cei cinci ani prevăzuți în decret, pentru grațiere totală. Dar legea trebuia respectată și, ca atare, i s-au îndeplinit forme pentru trimitere în judecată. Urma ca instanța să aprecieze ce soluție se va da. El se considera nedreptățit: susținea că făcuse deja cei 5 ani.

Mi s-a părut interesant cazul și-am ascultat pe acest om cum s-a apărât la securitate, în timpul anchetei. Mi-a povestit relațiile cu deținuții politici amintiți mai sus, dar și cu alții.

Deținuții lucrau, în celule sau ateliere, diferite obiecte,: jocuri de table, de șah, mese mici din scînduri sau scăunele, cutiute frumos sculptate. După ce terminau o serie, de două ori pe săptămîină, cu încuviințarea conducerii închisorii, Voicu C. Petre se ducea cu obiectele în tîrgul cel mai apropiat și le valorifica. Cu banii rezultați din vînzarea lor, făcea diferite cumpărături: alimentele cele mai consistente, ca șuncă, brînză, unt, pîine albă, franzelă și tot ce mai găsea, după cum doreau deținuții. Ca să-i satisfacă pe toți, avea grijă ca alimentele să fie împachetate în ziarele recent apărute. Control nu se făcea, dat fiind că era cunoscut de „colegi”. În sinceritatea lui, n-a omis să-mi spună că se alegea și el cu ceva atenții din partea deținuților, pe care îi servea în modul arătat. Mi-aduc aminte că, uneori, cînd povestea, era de față și unul din frații Davidescu, ploieștean. Cînd auzea, da din cap cu semnificație. Dezaproba complicitatea lui Voicu în asemenea situații. Eu, însă, insistam să aflu cît mai multe amănunte. Mi-a spus că toate aceste alimente deținuții lui le puneau între gratiile ferestrelor, la aer, fiindcă nu s-ar fi putut păstra nealterate dacă le-ar fi ținut în celulă. Mîncarea de la cazan o serveau numai ca o completare; alimentele de bază le constituiau cele aduse de Voicu. Mai rețin un amănunt esențial. Uneori, amicii lui deținuți, în anumite ore ale zilei, scoteau alimentele dintre gratiile ferestrelor și le țineau în interiorul celulei. El știa de ce făceau acest lucru, fiindcă, intrigat, l-a întrebat odată pe Gheorghiu-Dej. Erau orele cînd treceau muncitorii la și de la lucru, prin apropierea închisorii. În momentele acelea, ei se ridicau la ferestre și strigau tare: „Ne este foame, ne este foame. Dați-ne să mîncăm”. Desigur, oamenii, cînd treceau, auzeau și comentau strigătele lor. După ce trecea momentul, Voicu îl întreba pe Gheorghiu-Dej pentru ce fac asta. „Ei, domnule Voicu, ce știi dumneata de politică”, îi răspundea acesta.

Mi-a mai povestit și un alt amănunt. Se lucea cîteodată percheziție prin celule: „Cînd am intrat eu la control, am găsit mai multe pachetele din foiță de țigară, scrise de Gheorghiu-Dej. Le păstram la mine și, după trecerea percheziției, i le restituiam, nu fără a-i atrage atenția: «Vezi, măi Gheorghiuule, ce faci, dacă nu te astîmperi?»”. Astfel de amănunte mă făceau pe mine și pe Davidescu să ne privim în ochi și, după aceea, comentam între noi: iată pe ce mîină erau ținuți, sub pază, comuniștii acelor

vremuri!

Am mai ascultat încă o relatare a lui Voicu C. Petre. În noaptea cutremurului din noiembrie 1940, când a fost grav afectată închisoarea Doftana, l-a văzut pe Dej făcându-și cruci mai tot timpul, și când cutremurul era în toi, și după trecerea pericolului. L-a întrebat: „Cum îți faci cruce, măi Dej? Tu spui că nu crezi în Dumnezeu”. Acesta i-a răspuns: „Domnule Voicu, numai Bunul Dumnezeu ne-a scăpat de primejdie. Lui să-i mulțumim”. Iată un aspect care pare de neconceput. În momentul acela de nesiguranță, în ființa lui a revenit instinctiv ceea ce primise ca învățămînt și povață în copilărie, de la părinți. Înaintea morții, i-a apărut îndemnul de a se adresa Providenței, să-l protejeze.

Pe marginea unei asemenea comportări, făcînd o paranteză, să povestesc ceva similar. Șoferul care transporta doi frunțași comuniști, dintre care unul era Vasilichi, a relatat următoarele: „Era Vinerea Marc. Unul din cei doi din spate, pe parcurs, a scos cîțiva covrigi. Oferă și celuilalt. Acesta îl refuză, amintindu-i că-i Vinerea Mare și că nu mănîncă. Cel cu covrigii îi răspunde: «Ai dreptate! Cu cheștiile astea ale noastre ne-am păgînit de tot. Nici eu nu mai mănînc. Uitasem că-i Vinerea Mare!»”

L-am mai întrebat cam ce program aveau comuniștii în Doftana. Zilnic aveau ore de plimbare. Le deschidea ușile și ei circulau în voie. Plimbarea ținea peste jumătate de oră. Vorbeau între ei, fără nici o observație. Ne-a mai spus și că, atunci când se ducea la tîrg cu produsele lor spre vînzare, de multe ori transmitea știri sau mijlocea legături între cei dinăuntru și cei de afară. Pentru a ne convinge de toate astea, Voicu ne-a amintit gestul lui Dej, când a făcut vizita la Doftana. „Credeți că cl mi-ar mai fi strîns mîna în fața tuturor dacă nu le-aș fi făcut atîtea înlesniri?”

Toate aceste informații le-am crezut, considerîndu-l pe Voicu de bună credință, când îmi povestea. Îl ascultam cu atenție și interes, dat fiind faptul că ne prezenta adevăruri necunoscute: nici nouă, nici marelui public.

Cînd m-am întors în Aiud, în timpul grevei, am avut o discuție cu căpitanul politic al închisorii. I-am făcut referire la regimul aplicat comuniștilor pe vremuri. El a negat cele ce-i spuneam eu. Totuși, mi-a cerut să-i dau amănunte. I-am reprodus unele din cele descrise de Voicu C. Petre. Cînd a văzut cu ce exactitate îi prezentasem situația, n-a mai zis nimic. A tăcut și a plecat bombănind. Era intrigat că știam toate aceste date.

Și nu erau născocirile lui Voicu. Oamenii găsiți de mine în cameră așteptau și ei să beneficieze de prevederile decretului de grațiere. Pentru aceasta, trebuia ca, mai întâi, să fie judecați. Asta așteptau.

Iată că, într-o dimineață, gardianul anunță că vom avea o vizită și, ca atare, să se iacă curățenie și ordine. Era deja vară, cu căldura binefăcătoare pentru cei din închisoare. Cam pe la ora 11, vedem în curtea interioară că intră directorul închisorii, Drăghici, însoțit de un maior, magistrat militar, și un plutonier major, ce purta cu el o servietă mare și grea, după cum o ducea. Drăghici era în uniforma de căpitan, culoarea kaki, asemeni celor de la securitate. O stofă bună, fină, pe care, odinioară, o purtau numai ofițerii noștri. Drăghici era masiv, ca un urs. Uneori, când venea în camera noastră, să asculte unele doleanțe, se așeza pe tineta cu apă, acel hîrdău cu capac. De nenumărate ori când se așeza pe tinetă, se descălța de pantofi și rămînea numai în ciorapi. Cineva i-a cerut să-i permită a-i duce încălțămîntea la reparat, la care Drăghici i-a răspuns: „nu-i nevoie acum, că-i vară. Eu mă simt bine desculț. De-abia aștept să sosesc acasă, să pot umbla desculț, prin casă și curte”. Ne dăm seama din ce mediu fusese recrutat. Era fratele ministrului de interne! O măsuță așezată în mijloc, iar în jurul ei, iau loc cei trei, pe cîte un scaun. Maiorul se adresează tuturor, asupra scopului vizitei. Prezentîndu-se a fi președintele secției Curții Marțiale din Ploiești, a venit aici să îndeplinească formele procedurale ale celor aduși de pe la diferite penitenciare, în vederea judecării. Ne-a anunțat că cei ce vor fi strigați vor asculta actul de acuzare, după care pot să-și propună probe în apărare, acte, martori și altele. Cei ce doresc, vor primi hîrtie și tot ce le trebuie ca să-și facă memorii, propuneri de martori etc.

Stăm în picioare, rezemat de patul meu și ascultam în ce consta acuzarea fiecăruia din cei strigați, ca și apărarea ce voiau a face.

Printre ultimii strigați este Voicu C. Petre. Ia o poziție decentă, se apropie de masă și ascultă cu atenție citirea actului de acuzare. Grefierul, în mod mecanic, citește pagină după pagină, așa cum procedase și la celelalte spețe. Privesc la Voicu. Devine din ce în ce mai roșu, fixîndu-l pe maior, spre plutonier, nescăpîndu-l din ochi nici pe Drăghici. E tare nervos, după cum își mișcă picioarele. Ce i se reproșează lui Voicu? Ascultă întreaga cameră, fiindcă se citește cu voce tare și rar.

Este învinuit că s-a purtat brutal și violent cu deținuții de sub supraveghere, la Doftana. Mai mult chiar, l-ar fi bătut pe Bemard

Andrei. Mai este învinuit că rareori îi scotea la aer și-i ținea foarte puțin. În concluzie, s-ar fi purtat ca un tiran cu deținuții comuniști. Mai arăta că nu le aducea ziare. Maiorul, după terminarea lecturii, îl întreabă pe Voicu ce are de spus, cum înțelege să-și facă apărarea. Voicu sare în sus, ca un resort, și, cu un gest făcut cu degetul arătător către dosar, răspunde, ca o explozie:

„Ăsta nu-i act de acuzare. E rîs. Vă bateți joc de oameni. Nu-i nimic adevărat. Toate-s minciuni de-ale lui Ady Ladislau. Vreau să fie adus aici, în fața mea, jidanu¹, că-l scuip în ochi, pentru minciunile lui. Nu-i nimic adevărat. Cum n-am dat ziare deținuților? Cum de scrieți asta, în acest act de acuzare? Priviți la acest om (și arată cu degetul către mine), care de opt ani, de cînd îl țineți închis, n-a-citit un ziar, o carte, n-are nici o cunoștință despre familia dînsului. Vă bateți joc de oamenii aceștia și îmi puneți mie în cîrcă povești. Sînt prostii, nu altceva. Păi, dacă vreți să știți care-i adevărul, vi-l spun eu, acuma: le-am dat ziare să citească, le-am adus bunătăți din

oraș și cită protecție le-am făcut! Cer ca martor pe Gheorghiu-Dej, care știe ce tratament am aplicat oamenilor, știe cât i-am ajutat. Să vie martor fratele dumnealui (și arată cu un deget, întinzînd mîna, către căpitanul Drăghici), care și el știe cum m-am purtat cu ei. Acum, că-s oameni mari la cîrmă, să vină ca martori, să spună adevărul. Țștia îmi sînt martorii!”

Cînd termină, Voicu este congestionat la față și broboane de sudoare i se văd pe frunte. E tare mînios. Ar mai fi continuat, dacă maiorul n-ar fi intervenit. Mi-a făcut impresia că-i evreu acest maior. Se străduiește să-și păstreze calmul, fiindcă-i luat prin surprindere. I se adresează lui Voicu:

„Bine, domnule Voicu, după ce m-am deranjat eu pînă aici, ca să te feresc de furia poporului pe drum, pînă la localul de judecată, dumneata îmi vorbești așa. Se poate? Eu nu pot cita persoanele indicate de dumneata, fiindcă mă oprește legea. Sînt demnitari. Caută alți martori!” Voicu, însă, nu vrea să renunțe. Insistă că „ăștia, pe care i-am ajutat, știu cum m-am purtat cu ei”. Și, uitîndu-se la Drăghici, mai repetă: „Fratele dumnealui o să spună adevărul, și, alături de el, Gheorghiu-Dej”. Căpitanul Drăghici, jenat de intervenția repetată a lui Voicu, cu referire la fratele său, se șterge și el pe frunte de sudoarea care-l cuprinde. Are călduri.

Dar Voicu nu vrea să renunțe la martorii amintiți și insistă să fie chemați în instanță. Mai cere ca și Ady Ladislau să fie de față. Era curios să știe dacă-și menține reclamația, dat fiind că va fi el, Voicu, de față. Președintele, cu același calm, îl asigură pe Voicu că va primi tot ce trebuie, că să-și facă și un memoriu, și propunerile, în scris, ale martorilor apărării.

După intervenția aprinsă a lui Voicu, toți au răsuflat ușurați. În primul rînd, Drăghici, care nu se simțea bine pomenindu-i-se numele fratelui, apoi maiorul magistrat, care scăpase numai cu atît și, în fine, restul oamenilor din cameră, speriați că vor avea necazuri. Personal, m-am simțit oarecum jenat în momentul în care Voicu mă arătase ca victimă a măsurilor luate de stăpînirea comunistă împotriva deținuților politici; mai cu seamă că Voicu inversase acuzarea contra lui, împotriva actualei stăpîniri. Așa s-a terminat vizita. Voicu era nervos, plimbîndu-se agitat prin cameră.

Curînd, a primit un teanc de hîrtie. În colțul său, și-a scris memoriul cu creionul. M-a rugat să i-l mai corectez, să i-l mai cizelez. L-am întrebat dacă va susține în instanță tot ce-a spus și scris acum. „Fie ce-o fi, domnule Păun, dar voi spune adevărul, fiindcă ăștia sînt porci, nu-s oameni”. Toți cei chemați, atunci, de

maior au fost judecați și eliberați, prin aplicarea decretului. Cîțiva făcuseră opt ani, ca lăgăriști. Din lipsă de probe, fuseseră achitați. Deci opt ani pierduți din libertatea lor, fără temei legal!

Voicu n-a fost judecat cu ei. Ulterior, am aflat că fusese și el judecat. Martorii propuși nu fuseseră citați. Primise o condamnare de cinci ani și jumătate, numai ca să nu i se facă aplicarea decretului de grațiere.

Cine vrea să se documenteze, găsește dosarul cauzei lui Voicu C. Petre, dacă mai există în vreo arhivă.

Iată adevăruri necunoscute de mulți oameni.

Revin cu narațiunea la începutul aducerii în acea cameră de pe strada „Rudului”, a penitenciarului din Ploiești. În aceeași zi, Nicu Cojocar, ca și ceilalți, au insistat să cer să mi se dea carte poștală să scriu acasă, cum au făcut toți ceilalți, indiferent de unde fuseseră aduși aici. Eram neîncrezător în ce-mi spuneau ei.

A doua zi dimineța, m-am conformat sfaturilor și am cerut aprobare în sensul acesta. Pe la orele zece, a și venit gardianul cu cartea poștală. Sînt emoționat de-a binelca. În 1950 mi se mai dase o carte poștală, cînd eram bolnav, la Aiud, dar numai pentru medicamente și de-alc îmbrăcăminte, cu rezultatul știut.

Tremurînd, cu creionul dat de gardian, îmi aștern pe cartea aceea poștală misiva către familie. Unde să scriu? Casa de unde plecasem fusese ocupată de stăpînire și confiscată, fără nici o bază legală; deci acolo nu puteam scrie. La Brașov, unde aflasem că-i soția, nu puteam scrie, fiindcă nu le știam adresa. Și atunci am scris soției pe adresa surorii mele, Marița, care locuia în casa bătrînească, la Buzău. Eram sigur că scrisoarea va ajunge acolo. Așa am făcut. Am scris numai strictul necesar, ca să mă încadrez în normele sau, mai bine spus, în jaloanele date. Nu voiam să risc anularea acestui drept de către cenzura penitenciarului. Cînd o predau gardianului, acesta mă asigură că va pleca cu prima poștă. Acești gardieni, prin vorbă, prin comportarea lor, se deosebeau complet de cei lăsați la Aiud sau la mină.

Mă tot gîndeam ca securitatea din Ploiești să nu-mi pună ceva piedici. Dar n-a fost nici un fel de restricție. După cît am fost informat, erau știute zilele cînd sînt programați cei cu drept de vorbitor. În ziua aceea, m-am pregătit sufletește, îmbrăcîndu-mă cu ce aveam mai bun; Cojocar mi-a dat basca lui, nouă. Voiam să par cît mai arătos.

Anunțat fiind, urmez gardianul, cu vădită emoție, înspre clădirea administrației. Era locul unde se predau pachetele și

locul vorbitorului. Deodată, se deschide ușa și în prag apare tratele Tănasc. Sîntem față-n față. Nu-mi pot opri lacrimile. Erau firești, după opt ani de cînd nu-l văzusem. Înainte de-a începe vorbitorul propriu-zis, gardianul ne face atenți că el este limitat. În vreme ce verifică pachetul, fratele Tănase mă informează despre tot ce trebuia să știu. A venit el, fiindcă se temea să nu întîrzie, pînă vor fi anunțați cei din Brașov. Mi-a confirmat cam tot ce-mi spusese Nicu Cojocar. Soția era muncitoare la o uzină din Brașov. Fata, la un liceu, ambele locuind la sora Emilica. El le are grijă. Mi-a mai spus că a obținut un divorț formal, ca să poată urma fata școala, mai departe. Că el, fratele Tănase, a fost martorul reclamantei, ca să obțină sigur divorțul. Au făcut asta în urma unei hotărîri a întregii familii. M-am bucurat că fata învață bine. M-a asigurat că, data viitoare, cînd îmi vine iar rîndul la vorbitor, va veni soția. Despre el m-a informat că face negustorie cu zarzavat, între Brașov și Buzău. În mare grabă, îmi spune cîte ceva despre toți. Se căsătorise cu o fată care tocmai ieșise din închisoarea Mislea, Lila Roșu. O cunoșteam bine. Făcuse șapte ani, fără nici un proces. Mi-a mai comunicat că el și soția mea au cununat pe-o verișoară, nunta avînd loc în comuna noastră de origine, Țintesti. Multe am fi dorit să ne vorbim, dar milițianul ne anunță că a trecut termenul fixat.

Cu pachetul în brațe, mă îndrept către cameră. Toți sînt bucuroși, văzîndu-mă intrînd. Deci avusesem succes! Sînt cu ochii înroșiți, după convorbirea cu fratele Tănase. Cînd desfac pachetul, constat că era dublu față de ce se aproba normal. Era întreg, așa cum mi-l făcuseră frații, Tănase, Victor și sora Marița, toți din Buzău. Cei din Brașov au aflat ulterior de vorbitor, spre ciuda lor. Sperau că data viitoare vor veni ei la rînd.

Predasem cizmele, care-mi deveniseră incomode. Primisem o pereche de ghete noi, pe care le voi avea și în momentul eliberării, de peste alți șapte sau opt ani. Înbrăcat cu ce primisem, toate noi, păream alt om. Nu mai eram cîrpit, ca pînă acum. Fusesem informat că voi avea alt vorbitor peste șase luni, deci în noiembrie. Fratele Tănase mă asigurase că atunci vor veni soția și fata.

Pentru moment, eram mulțumit de acest prim vorbitor. Mă întrebam dacă voi mai sta aici încă șase luni. Speram și rămîneam în așteptare.

Cît am stat în camera aceea, pot spune că m-am odihnit. Evadasem din iad. Simțeam că prind puteri. Mă refăceam cu

fiecare zi. Mîncam tot ce reprezenta porția zilnică. Mîncam de multe ori și mai mult, adică atît cît puteam, pe săturate.

Eram pregătit pentru drum lung. Făcusem jumătate din osîndă. Nici nu știusem cum trecuseră anii. I-am înscris pe răbojul vieții. Am rezistat datorită a doi factori: întîi, că eram tînăr, în plină vigoare fizică; în al doilea rînd, fiindcă în viață fusesem deprins cu necazul, cu lipsurile, care nici aici nu m-au doborît. Problema era dacă și în viitorii opt ani voi putea rezista. Făceam ce făceam, și mă tot gîndeam „acolo”, la celula atît de neprimitoare. Pentru moment, eram mulțumit că posedam informații la zi despre familie, în primul rînd, dar și cu caracter politic, de pe întreg globul și din toate domeniile. Știam că, la sosirea mea în Aiud, am obligația să transmit tuturor ce posedam, ce înregistram, spre bucuria celor de acolo.

Mulți erau doritori să învețe poeziile pe care le cunoșteam. Unul din ei era Davidescu, ploieșteanul. Absolvise liceul comercial și participase la organizarea unei formațiuni politice anticomuniste, împreună cu doctorul Vintilescu și cu tatăl acestuia.

între timp, sosise un grup de elevi din Tîrgoviște. Aveau între 16 și 18 ani. La școală fiind, au făcut gălăgie, cu care prilej au adresat cuvinte contra regimului comunist. Reprezentau generația ce ne urma nouă, veteranii timpurilor trecute. M-a mirat comportarea lor, fiindcă erau copilandri educați de regim. De la școală, fuseseră aduși direct la securitatea din Ploiești. Mi-aduc aminte că cel mai mic s-a speriat văzînd gratiile la ferestre, cînd milițianul le lovea cu ciocanul.

Am vorbit mult cu acești copii, care m-au pus la curent cu atmosfera din școală. Atunci am auzit de cumpărături pe bază de cartelă. Oamenii se obișnuiseră cu sistemul. Pentru deținuții politici, constituia o noutate și, în același timp, un barometru al lipsurilor în care se zbătea lumea de alură. Lăsasem „prăvălii” și „negustori”; acum ni se vorbea de „alimentare”, de „gestionari” și de „responsabili”. Erau termeni noi, care mă introduceau în mecanismul comerțului de stat. Cel particular dispărea sau dispăruse deja. Lam pus pe băieți să-mi povestească viața lor de școlari. Școlile erau mixte, băieți și fete împreună. M-am mirat, era o noutate pentru mine. Am auzit termenul de „comitet de clasă”, sau ceva asemănător. Profesorii erau îng rădiți, în aprecierea lor, cu privire la cunoștințele elevilor. Trebuia să țină seama și de părerea „comitetului de clasă”. Lam întrebat cum de s-au gîndit să manifesteze. M-au lămurit că au procedat în mod

spontan, fără nimic organizat dinainte. Au judecat că este drept să strige împotriva unor stări de lucruri pe care ei le găseau nepotrivite cu felul lor de a vedea. Famiile au fost alarmate, dar, cu toată disperarea lor, n-au putut face nimic pentru a-și scoate copiii din anchetă. Se credea că fuseseră instigați de alții mai mari, dar, pînă la urmă, s-au convins că demonstrația avusese loc din inițiativa lor.

Ajunși în închisoare, se loveau de altă realitate, sau, mai precis, luau contactul cu o alta, necunoscută lor. Nici nu auziseră că-n închisori sînt oameni care s-au exprimat contra regimului comunist sau care au acționat. Ba chiar, că sînt acolo de opt-zece ani. Pentru ei, toate reprezentau adevărate șocuri. Acum, își așteptau procesul.

Și aici începuseră a trece zilele, săptămîinile și lunile, pe neobservate. Toamna își arăta primele semne. Nici nu știu cum s-au scurs lunile de primăvară, apoi toată vara, și, acum, iată-ne în toamnă. Sîntem la început de noiembrie.

Cum devenise regula, la noi, de 7 noiembrie, se fac pregătiri pentru defilarea trupelor și a cetățenilor. În prealabil, se montează tribunele, în orașele mari, unde vor lua loc oficialitățile. Orașul Ploiești nu putea să nu-și îmbrace haine de sărbătoare. Tribuna a început a se monta din timp, împodobită, predominîndroșul, la modă. Drapelele fluturau în vînt. Trecătorii se obișnuiseră cu astfel de manifestări.

În noaptea ce precede ziua de sărbătoare, cetățenii rămîn uluiți de ce văd. În grabă, fără mult zgomot, pe furiș oarecum, tribuna se demontează în întregime. În zori, nu se mai vede nimic din ce ridicaseră cu grijă alți oameni, sau, poate, aceiași care o montaseră. Vestea se răspîndește peste tot. Unii se duc într-acolo, să se convingă de realitate. Astfel de întîmplări nu puteau ocoli penitenciarul de pe „Rudului”, chiar de-a doua zi. Aici nu este Aiudul. Milițienii sînt mai comunicativi, mai slobozi în aprecierea unor vești sau evenimente. Încep interpretările. Unii vedeau un început al sfîrșitului. Nimeni n-a putut găsi o explicație. Totuși, lumea comenta.

Și iată că ne vine altă veste, care, multora, le pare de necrezut. „A izbucnit revoluția în Ungaria!” Rămîncm cu răsufarea oprită. Eram nerăbdători să cunoaștem amănunte. Deocamdată, ne aflam în faza ipotezelor.

La cîteva zile, încep să vină deținuți recent arestați. Unul dintre ei - fratele lui Davidescu. E student. Își întrerupsese studiile, datorită unei arestări anterioare, dar este mai mare.

După eliberare și le continuase. Acum, iată-l din nou printre arestați și, în primul rând, alături de frații săi. Este cel care ne aduce cele mai clare amănunte asupra evenimentelor din țara vecină. Desigur, cele comunicate de noul venit sînt emise din combinațiile unora sau altora. Mai exact, cam cum credeau ei că trebuia să se fi petrecut faptele. Se vorbea că au plecat, înspre vest, trupe ale armatei române, să se alăture revoluționarilor maghiari. Posturile de radio străine contribuie și ele la amplificarea știrilor.

Ceea ce m-a făcut să privesc cu rezervă aspectele optimiste au fost cîtcva știri, strecurate printre altele. Una a fost aceea că nu s-a permis lui Richard Nixon, vicepreședinte al S.U.A., să viziteze Budapesta. Fusesse trimis de președinte. Nixon aștepta într-o țară vecină viza de intrare în Ungaria. Viza întîrzia. O altă știre a fost aceea că circulația pe căile noastre ferate fusese sistată pe anumite direcții, pe unde se văd trccînd, zi și noapte, trenuri cu trupe și tancuri rusești. Alții, noi veniți, ne împărtășesc atmosfera din țară, impresia omului de pe stradă. Domnește un optimism general. Toți se așteaptă ca și la noi să se aprindă focul revoluției. Unii îi întrebă pe milițieni, care nu se feresc să-și spună părerea. Ne vin arestați de la securitate, aflați în anchetă. Se suspendaseră toate anchetele vechi, fiindcă încep să fie aduși arestați noi, ca urmare a evenimentelor recente.

Trecînd peste veștile calde, stau de vorbă cu studentul Davidescu. El mă informează asupra tuturor celor cunoscute din presa noastră, dar și din informațiile captate de la posturile străine. Urma o facultate de electronică. Mi-a comunicat despre ultimele descoperiri în materie. Aud, pentru prima oară, cuvinte ca „laser”, „computer”. Rușii au realizat un avion care face cursa, direct, Moscova-New York, ceea ce nu se întîmplase pînă atunci. De asemenea, că ei sînt în pas cu realizările tehnicii de vîrf. Pe toate, mi le-a subliniat cu toată obiectivitatea.

Veștile care curgeau de la o zi la alta făceau improbabilă menținerea mea la Ploiești. Trecuseră aproape șase luni și nimeni nu m-a deranjat cu vreo întrebare sau cu vreo aluzie la vreo eventuală anchetă.

Milițienii sînt mai reținuți. Sînt și mai numeroși, după cum îi văd prin curticica aceea. Eram acum siguri de ceva: dinspre Apus nu se intervine cu nimic în luptele ce se dau în Ungaria. Deci ungurii au fost abandonați de apuseni. E concluzia la care ajung după ultimele știri.

Într-una din zile, un milițian strigă nume după o listă, în

camera vecină a dreptului comun. După ce termină acolo, vine la noi și strigă un singur nume: al meu. Mă anunță să-mi fac bagajele pentru plecare. Peste cîteva minute sînt deja îmbrăcat, cu bagajul făcut. Trec pe la fiecare și-mi iau rămas bun, spunînd cîte o vorbă de încurajare. Rămîh surprinși văzîndu-mi calmul cu care mă despart de ei.

Sîntem vreo cincisprezece strînși în curtica aceea. Eu mă aflu mai de-o parte de ceilalți. Mai fac un ultim salut spre camera din care ieșisem și gata, mă văd în altă curte a penitenciarului. Îndată, apare un camion, după care aud voci severe, ca la Aiud: „Hai sus, ce mai stai!” Severitatea aceasta arăta că se luase o poziție fermă față de noi, în raport cu cele ce se petrec prin vecini. Nu voiau să scape oamenii din mînă. Sîntem duși pe peronul gării din Ploiești-Sud. Așteptam duba, să ne transporte spre destinațiile noastre. Desigur, înspre Transilvania. Lumea de pe peroane ne privea cu multă simpatie. Mă aflu cam separat, așa cum mă stabileau de la început, față de ceilalți. Poziția noastră de deținuți atrage atenția tuturor, mai ales că eram înconjurați de un cordon puternic de milițieni. Cît ai bate din palme, mulțimea se apropie de noi, pînă la cordon. Oamenii nu știau ce fel de deținuți sîntem. Credeau că arestații sînt de-ai lor și, deci, contra regimului. Faptul i-a iritat mult de tot. Începe o adevărată busculadă între ei și milițienii din cordonul format. Ni se aruncă țigări, ba mici pachetele cu mîncare. Se reped la bufetul gării și se întorc cu de toate. Le aruncă, peste milițieni, oamenilor din cerc. Trenul nu mai sosește. Busculada continuă.

De acum, se aud proteste și strigăte de răsuna întreaga gară: „Dați-le drumul, nemernicilor! Deschideți porțile închisorilor, măcar acum. Nu vedeți că sînteți pe drojdie? V-a sosit și vouă rîndul. Din Ungaria, urmează revoluția la noi. Nenorociților! Acum, acum, veniți voi la rînd! Să vedem ce-o să faceți!”

Vociferările veneau din toate părțile. Milițienii nu știau cum să potolească mulțimea care se adunase în jurul nostru. Focul revoluției din Ungaria se aprinsese aici, în Ploiești.

Cînd dă cu ochii de mine, un om se agită și-mi face semn cu mîna. Mă uit mai atent și-l recunosc. Era Manea, plugar din Costești, județul Buzău, îl cunoscusem la mină, unde trudise și el. Am dedus că-l eliberaseră. În gălăgia creată, îmi transmite vești despre ai mei. Fugea cînd într-o parte, cînd în alta, iar eu, după poziția lui, ascultîndu-i vorbele. Mi-a spus că a vorbit cu soția, care-i gata să vină la vorbitor. Mi-a mai comunicat că mîine, deci a doua zi, se va duce la Buzău să-i anunțe pe ai mei că m-a văzut

gata de plecare. Milițienii erau cu ochii pe mine. Mă vedeau vorbind cu un străin de pe peron și nu le convenea, dar Manea nu se lăsa: „Ce vrei, dom'le? Este fratele meu și nu l-am văzut de opt ani!” Atît le-a trebuit celor de lîngă el, că au început și ei să vocifereze. Lumea a fost gata-gata să explodeze, printr-o ruptură a cordonului din jur. Dar iată că sosește trenul cu duba noastră. În dreptul ei, și mai multă îngrămădeală. Întîi coboară cei cîțiva și, cînd să ne predea, șeful dubei refuză, fiindcă eram prea mulți și nu mai era loc. Cu toată stăruința primului gardian, șeful dubei n-a vrut în nici un chip. Așa cum am venit, ne întoarcem cu același camion spre penitenciar, urmați de lumea care ne făcuse o primire atît de prietenească. M-am liniștit, fiindcă mă așteptam ca, din clipă-n clipă, să se provoace un incident violent, ale cărui urmări nu le prevedeam. Ajuns în penitenciar, sînt ținut în carantină. Mă gîndeam la cele ce văzusem. Gata să asist la o revoltă, în sensul adevărat al cuvîntului. Paharul nemulțumirilor era deja plin.

Revolta din Ungaria a costat scump populația țării. Budapesta fusese distrusă mai rău decît în timpul războiului. O văzusem în toamna-iama 1944/ 1945, cu distrugerile de atunci; acum, acestea le depășiseră.

Pe peronul gării Ploiești-Sud, lumea se revoltase, fiind prea recentă desfășurarea evenimentelor din Ungaria. Toate s-au lămurit în cîteva zile. Dovada?

După un număr de mai multe zile, cîteva, sîntem duși la aceeași gară, pe același peron. De astădată, lumea ne privea indiferentă. Informațiile euforice se dezumflară. Oamenii deveniseră realiști. Erau prudenți, fiindcă auziseră de noile arestări. Se intrase, cumva, în normal. Teama, teroarea, nesiguranța puseseră iarăși stăpînire pe acea lume entuziasmată de pînă mai ieri.

Îngîndurat, mă îndepărtez de locul unde mi-am făcut cam șase luni de osîndă, în condiții acceptabile față de ce lăsasem în Aiud. De acum, mă las dus de soartă în brațele balaurului, care mă și ia în primire. Nu voi scăpa din strînsoarea brațelor lui decît peste vreo opt ani.

Înainte de a intra în pîntecul balaurului, la ușa de intrare mă conformez obiceiului și scutur încălțămîntea de grătarul de fier. Era semnalul știut că cineva nou a intrat înăuntru. Milițianul care mă conduce mă tot grăbește: „Hai, dă-i drumul în sus, pe scări, nu te mai codi!” Urc pînă la primul etaj, apoi la al doilea și, în fine, mă văd la etajul trei, de unde coborîsem cu șase luni înainte. Și acum, încotro?

Milițianul care m-a adus șoptește ceva celui de serviciu, după care ultimul mă ia în primire și-mi lăce semn să-l urmez. Ne îndreptăm spre coada „T-ului”, latura de sud. Cam la jumătate se oprește. N-aud decît un zumzet slab, ce vine de dincolo de ușile negre. Zăvorul tras cu putere la o parte, ușa deschisă și gata, am ajuns. Nu pleacă de lîngă mine: „Vezi, mă, dacă-i apă și golește-o p-aia!”. Mă conformez, lăsîndu-mi bagajul pe unde nimeresc. Aduc apă proaspătă și golesc tineta de murdărie. Odată treaba făcută, mi se închide ușa.

Sînt singur. Cred că celula era nelocuită de multă vreme, fiindcă un strat gros de praf s-a depus peste tot. Cînd calc pe dușumea, se văd urmele ghetelor. Nu-s paturi, ci doar o saltea, aruncată sul într-un colț. Nu știu cum să încep a mă gospodări. Mă simt coborît dintr-un palat într-un bordei cu noroi.

Aerul acela închis mă lovește în nări cînd îl respir, ceea ce mă face să deschid ferestrele, pentru a-l împrăști cît de cît. Nici vorbă să stau jos, fiindcă praful așa de gros mă obligă să fac curățenie. Cu o cîrpă înmuiată, încep a-l șterge, luînd-o de la ferestre. Am luat-o palmă cu palmă. Mi-au trebuit cam două ore pînă ce am terminat. Cînd încerc să mișc salteaua, se ridică din ea un nor de praf fin. Și iar o iau de la capăt. Cu mare greutate, reușesc s-o întind de-a lungul unui perete lateral, după ce i-am șters praful cu cîrpa aceea, pe care o tot spălam în tinetă. Cînd, în fine, termin, mă întind pe salteaua considerată curată. Rămîn decepționat: din interiorul ei, din paiele cu care este umplută, se ridică iarăși praf. Mă resemnez deocamdată. Mă duc cu gîndul la patul din camera din Ploiești, pat în care m-am odihnit cîteva luni. Acum va trebui să mă adaptez, să cobor la treapta de unde voi începe iar drumul.

Aud mai multe bătăi cu pumnii, în pereții laterali. Știu ce înseamnă. Oamenii vor să afle cine le este noul vecin. În monotonia de acolo, sosirea cuiva nou, mai ales cînd camera era

neocupată de multă vreme, reprezintă un eveniment, dacă noul venit nu-i din celular. Toți știu că vine încărcat cu vești.

Cînd le comunic cine-i vecinul își exprimă bucuria prin: „Bine-ai venit, domnule Păun!” Știau că eram plecat din primăvară și acum așteptau să-mi descarc traista. I-am asigurat că le voi spune totul și că o voi lua metodic. M-am informat cine-s componenții celulelor vecine. Cu prudență, facem primele schimburi de cuvinte.

Noutatea se transmite mai departe și, în maximum o zi, se știe pe lungă aceea că m-am întors. Se începe transmisia și pe verticală, și pe celelalte laturi. Mi-a fost greu pînă ce m-am obișnuit cu mizeriile, cu restricțiile din celulă. Trebuie să-mi limitez pretențiile, mulțumindu-mă cu ce-mi poate oieri acum viața de unul singur. Cînd se face predarea-primirea schimburilor, noul milițian, cînd dă cu ochii de mine, se oprește o clipă, mă măsoară din privire, spre a-și aminti cine anume-s, după care își vede de treaba lui. Mă recunoscuse.

Cînd mi se înmînează gamela cu lingura, văd urme de rugină. Le frec cu o cîrpă udă și șterg rugina, făcîndu-le să lucească, de păreau noi și curate. Uitasem de ani cum arată o farfurie din faianță și o lingură de alpaca sau din metal inoxidabil. De furculiță sau cuțit, nu mai vorbesc. Fuseseră demult date uitării.

Sînt surprins că la intrarea în închisoare și în celular nu mi s-a făcut nici un control, fie cît de sumar. Puteam aduce cu mine orice, de la cărți, caiete, ziare, pînă la arme. Aveam asupra mea un corp delict interzis, de care aveam absolută nevoie în viața de celulă: un ac. Cu mare grijă, l-am ascuns în tocul ghetelor. Găsisem acolo o găurică pe care cineva, la Ploiești, mi-a mărit-o, să pot ascunde corpul delict: acul. Așa că posed un ac pe care-l voi avea cu mine ani de zile. Știam că se vîneau astfel de obiecte interzise, considerate periculoase, deși ne erau atît de necesare. Ne voiau rupți, zdrențăroși, ca niște vagabonzi, ceea ce nu puteam accepta. De aici, un conflict permanent și pe tema aceasta.

M-a surprins faptul că evenimentele din Ungaria fuseseră răstălmăcite în Aiud în sens optimist. Se credea că revoluția din țara vecină izbutise și că revoluționarii puseseră mîna pe putere, alungind regimul de pînă atunci. Persista zvonul și cei ce-l susțineau erau încrezători în eventualitatea unei schimbări iminente și la noi. O dată cu sosirea mea, acest optimism începe să scadă. I-am adus la realitate, comunicîndu-le adevărata stare de lucruri. Cîte unii se îndoiau de autenticitatea veștilor aduse de

mine. Cu timpul, s-au lămurit. Au și sosit primele victime ale naivității.

După ce a trecut prin carantină, pe etajul trei venise, printre alții, un oarecare Țicău, originar din Brașov. Fusesse ceva pe la sindicatul uzinei „Steagul Roșu”, fostă „Astra”. La o ședință, în cadrul sindicatului, el a reprodus unele fragmente din cuvântările liderilor sovietici pe marginea evenimentelor din Ungaria. A fost foarte prudent. Cu toate acestea, este arestat și, după sumare cercetări, primește o condamnare pentru instigare. Cu toată apărarea (că n-a făcut decît să reproducă expresiile și părerile unor lideri sovietici), n-a scăpat. Și acum, iată-l în Aiud. Fusesse considerat agitator. Era totuși suspect, fiindcă aici, în Aiud, îndată ce a fost adus, era folosit ca planton, lucru devenit suspect pentru mulți dintre noi.

Dar nu numai asemenea categorii fuseseră arestate, ci și din cei eliberați de curînd, după executarea condamnării. S-au găsit texte de lege unde să-i încadreze. Astfel de oameni au devenit o sursă de informații pentru aiudenii vechi. Citez, printre aceștia, pe cunoscutul ziarist Ilie Popescu-Prundeni. S-a întors decepționat de cele aflate. Mai întîi, pentru că fiul lui l-a întîmpinat cu idei ca acestea: „Cc-ați vrut, măi tată, să faceți și voi cu naționalismul ăla al vostru? Nu vedeți că sînteți depășiți?” L-a durut reproșul propriului fiu. În al doilea rînd, era tare amărît de curentul de opinie publică sau, mai precis, de lipsa de curaj civic a bucureștenilor. În ciuda lipsurilor, a noianului de privațiuni în care trăiau, el s-a convins că, dacă s-ar da ordin ca lumea toată a Capitalei să meargă pe Calea Victoriei în genunchi, de la Dîmbovița și pînă-n Piața Victoriei ar face-o, fără să crîcnească, fără nici o opunere. „Nea” Ilie, care credea, ca mulți alții, că avea alături de noi opinia publică, era abătut de constatarea sa. Impresia lui a îngîndurat pe mulți din cei care i-au înregistrat informațiile. Privind retrospectiv evenimentele, vedem că au trecut atîția ani grei peste capul bucureștenilor ca să se revolte odată.

S-a apreciat că părerile lui Ilie Popescu-Prundeni sînt singulare. Oamenii nu disperau, ci își continuau drumul, încrezători în luceafărul lor, care le lumina calea spre acel cer senin în care credeau.

Am avut convorbiri, la fereastră, cu Ion Maxim, aflat la etajul inferior mie. Era elevul lui Lucian Blaga. Un băiat talentat și-n filosofie, și-n literatură. Atunci nu-l cunoșteam personal; l-am cunoscut peste opt ani, la Periprava. Aici, în Aiud, i-am transmis și

lui tot ce adusesem ca vești. La rîndul său, m-a pus la curent cum a decurs munca la fabrică și ce-i preocupa pe oameni în timpul lor liber. Vorbeam și prin alfabetul morse. Era puțin mai greoi la vremea aceea. Mai tîrziu, peste un an-doi, îl vom practica pe cel devenit mijlocul cel mai eficient de comunicare. Voi pomeni de asta puțin mai tîrziu. De la Ion Maxim, am primit poezia *Mistrețul cu colți de argint*, scrisă de Ștefan Aug. Doinaș, prieten cu el din vremea studenției. Am învățat-o în întregime. Mi-a plăcut tema pe care autorul o aborda. Dar Maxim însuși făcea poezii în închisoare. îmi amintesc că mi-a transmis o poezie intitulată *Mama*. Mi-a plăcut și i-am spus părerea mea, mai ales că mă rugase să-i fac un fel de critică. Mai lucra la o baladă, cu o temă din trecutul nostru național. Nu știu dacă a definitivat-o. Oricum, era un băiat talentat. M-a convins și după eliberare, cînd frecventa un cerc literar la Timișoara. A și scos o carte: *Mențiuni critice*.

Cînd am venit atunci în celular, am auzit că se tot ciocănea în pereți, mai toată ziua. Am fost pus la curent cu ce se întîmplă. Se montau instalațiile noi ale țevilor de calorifer. Cele vechi erau cu totul depășite, nu mai radiau căldură. După un timp, sînt mutat, împreună cu toată aripa aceea a „T-ului”, pentru a se continua lucrarea și pe partea în care fusesem adus. Sînt mutat pe scurta de nord, de la parter. Aici intrăm într-o nouă componentă a celulei. Luăm cunoștință de noua instalație a caloriferului. Era ceva modern. Ni se dăduse consemn sever că n-avem voie să ne atingem de țeava lui. Puteam noi, oare, să respectăm o asemenea dispoziție? Am și început să luăm legătura cu celelalte celule, prin morse. Bateam în țevile cele noi. Era greoi, dar reușisem să comunicăm unii cu alții. în celulă eram cu Lungeanu Virgil, student în ultimul an la medicină, în Iași. Trecuse prin Pitești, dar își revenise pe deplin. Cu noi mai era și Iosif Costca, vechi luptător naționalist. îl cunoșteam de pe vremuri. Multe ne-am povestit unii altora în această celulă. Era vegetarian convins. Prefera să mănînce gulii crude, cînd ni se dădea, decît mîncarea aceea caldă, cît ar lîi fost ea de „bună”. Virgil Lungeanu ne delecta cu muzica pe care o știa. După închidere, seara, în surdină, își fredona melodiile. Eram tare bucuroși că uitam de necazurile cotidiene. Acolo am putut „vorbi” prin morse, încet, cît se putea, cu Dumitru Solcan, inginer, cu care muncisem la mină. Sta în celulă cu Gheorghe Bogza, buzo- ian, arestat la cîțiva ani după mine. Ne bucuram să ne transmitem știri din trecutul nostru

buzoian. Ne puneam la curent cu ce puteam afla, deși trecuseră opt ani și ceva de la ultima noastră întâlnire. Am reținut din povestirea lui Virgil Lungeanu un amănunt. Fiind în ultimul an de medicină, deci în prag de absolvire, se logodise cu o colegă de an. Pe inelul de logodnă prietena lui gravase cuvintele: „Pe veci a ta”. Puțin după asta, în mai 1948, Virgil este arestat. Nu trece multă vreme de la acest necaz al său, și prietena lui se logodește cu altcineva, fără întârziere. După care s-a și căsătorit. Ne-a destăinuit-o ca pe un fapt divers.

Multe alte inițiative s-au luat aici. Printre cele mai lăudabile a fost și aceea că duminica, prin țeava caloriferului, ascultam predica rostită de un preot, aflat pe undeva, de-a lungul traseului conductei. Puneai cana cu gura lipită de țeavă și, cu urechea pe fundul ei, ascultai tot ce se vorbea. Cel ce recepționa, transmitea celorlalți, cuvînt cu cuvînt, tot ce se rostea la capătul celălalt. Sistemul a funcționat bine și l-am extins și-n anii următori, cît am stat în celular.

În modul acesta am reușit să ne menținem o trăire spirituală, să facem acea legătură invizibilă între noi și Cel de Sus, prin ascultarea Cuvîntului Evangheliei, pe lîngă celelalte preocupări de ordin intelectual.

Știam că nu vom sta mult timp în formația aceasta la parter. Era un provizorat, care dura de mulțișor, în funcție de mersul lucrărilor de pe celelalte aripi ale „T-ului”.

Într-una din zile se fac mutări. Ne vine și nouă rîndul. Sîntem amestecați. Mă văd la etajul doi, pe lungă de sud. Toată latura era ocupată.

Începuse a-și face simțită monotonia mîncării după pauza de la Ploiești. Rezistau numai cei cu tubul digestiv sănătos. Numai un stomac fără meteahnă făcea față alimentației lipsite de diversificare.

Să fi trecut peste doi ani de la aducerea mea de la Cavnic, în Celular și încă multe luni după intermezzo-ul de la Ploiești. Odihna rămăsese o amintire. Cu fiecare lună care se scurgea, se imprima sufletului nostru amprenta regimului de celulă. S-a întîmplat ca unii oameni, ce se cunoșteau din viața liberă, să ajungă a nu se mai suporta între ei, după trecerea unui timp. Am stat de vorbă cu cineva care-și păstrase calmul și stăpînirea de sine. În convorbirea noastră, m-am referit la un amic: avocatul Ștefan Muscalu, din Brașov. Un intelectual bine pregătit, la curent

cu ultimele apariții literare, el însuși autor de poezii și colaborator la reviste de specialitate. Amicul cu care am vorbit mi-a spus în mod franc părerea sa: „Este un om bine pregătit, bun, competent în abordarea multor probleme. Asta afară, în libertate. Aici, în celulă, nu-i bine să stai cu el, fiindcă-i extrem de nervos, irascibil și te calcă pe nervi cu modul lui de a fi, de a se comporta. Trebuia să dai dovadă de multă înțelegere ca să-i poți tolera unele ieșiri. Din nimic, sărea ca ars și ridica tonul sau se agita. Strica toată atmosfera și liniștea celulei”. Eu îl cunoscusem mai bine pe Ștefan Muscalu, ca miner la Cavnic. Avea o atitudine ireproșabilă. Acolo, însă, era o ambianță cu totul alta. Dar în celulă?

În celulă, omul pare a fi altfel decât în libertate. Viața aceea te schimbă, făcându-te de nerecunoscut, în comparație cu ce fusesesi mai înainte. Și se pot cita multe cazuri, cu destule variante.

Una din cauzele care contribuia la tensiunea nervoasă o constituia și faptul că oamenii erau ținuti împreună, în aceeași celulă, vreme îndelungată: luni și ani de zile, în aceeași încăpere, fără să fi fost schimbați sau separați, își vorbiseră despre cele mai mici detalii din viața lor, începînd din copilărie, pînă-n momentele prezente. Își epuizau subiectele, în așa fel încît tăceau ore în șir, fără a-și vorbi. Erau celule cu oameni uitați la un loc, încît. ne miram cum de se mai suportau unii pe alții, întrebîndu-ne dacă-și mai vorbesc. Încă înainte de venirea mea în celular, auzisem că viețuiau în astfel de condiții doi oameni în vîrstă, care se cunoșteau de multă vreme. Acum, destinul face să se întâlnească din nou, ținuti sub cheie, în aceeași celulă. Erau împreună de aproape doi ani. Iată că este adus un al treilea, să stea cu ei. Fiecare se întrecea în a-i vorbi noului venit, care-i asculta mirat, mai ales că fusese arestat recent. Cînd unul tăcea, celălalt începea a-l lua în primire, povestindu-i episoade din viață. Cîteodată, intervenea unul din cei doi veterani ai celulei: „Lasă, n-o mai spune pe asta. Am auzit-o de trei sau patru ori. Vino cu ceva nou”, la care cel întrerupt îi găsea răspunsul: „Tu ai auzit-o de atîtea ori fiindcă stăm împreună de vreme îndelungată. Dumnezeu este nou și nu le știe. Lasă, că dacă s-o învechi și el, la anu' poate să-mi reproșeze, cum o faci tu acum”. După atîta timp, oamenii tăceau, se închideau în ei. Fiecare se izola în el, nu mai vorbea decât rar și se simțea deranjat chiar de prezența altuia, în apropierea sa.

La starea asta contribuia și primirea unor vești proaste. Astfel, ne venise știrea că un bun amic s-a îmbolnăvit. Pe urmă,

am auzit că a murit. Toți l-au cunoscut la mină. După primirea veștii, omul cădea într-o apatie, nemaiinteresându-l nimic din jur. Tînărul care a produs o asemenea impresie se numea Dan Mihăilescu, absolvent al Academiei Comerciale din București. A contribuit, cu încetarea sa din viață, la demoralizarea multora.

O altă cauză o constituia mîncarea. Uniformitatea ei, modul de pregătire, ca și conținutul te făceau s-o mănînci în mod automat. Oamenii nu mai aveau nici un iei de apetit. Mestecau în silă tot ce era introdus pe ușiță, ca mîncare, în gamelă. Nelipsitul arpacaș avea în componența sa ceva jumări, ce se aruncau în cazan, așa cum erau predate de furnizor: cu păr. Ne producea greață. Uneori, acest arpacaș avea marmeladă, care se consuma cu oarecare plăcere, ca să aleg un cuvînt mai potrivit. Dar ni se dădea și arpacaș simplu. Îl numiserăm „colivă”. Asta constituia mîncarea „consistentă”, fiindcă, după sezon, se aruncau în cazan brațe cu salată verde, cu varză, fără nimic altceva. Erau perioadele cele mai critice.

Într-un an, ni se servește came. Eveniment mare! N-am observat sau n-am dat atenție faptului că plantoanele, toate de drept comun, cînd cărau hîrdaiele imitau lătratul cîinilor. Lucru rar, dar vedeam că fiecare, în gamela lui, primea o bucată de came. Proteine, ne spuneam. Cînd începeam a ne înfrupta din această came, vedeam că nu prea reușeam s-o mestecăm. Se întindea între dinți, de părea că-i elastic. Ne străduiam însă s-o înghițim. Treaba stomacului, de-acum. Să se descurce și el cu ce i s-a dat să digere. Ne mirăm că astfel de mese sînt cam dese, zi după zi. Și iată că Șercăianu, medic veterinar, aflat la cîteva celule de noi, ne lămurește: ne dăduseră came de cîine. Da, ni s-a dat să mîncăm came de cîine în Aiud.

În vremea aceea, venea cam des prin celular un sublocotenent, cu numele de Andronache. Era originar din Constanța, unde fusese încadrat la securitatea locală. Într-o cameră vecină cu noi, se alia un constănțean cunoscut. L-a întrebat cum e posibil să ne dea came de cîine să mîncăm. Răspunsul lui a fost scurt: „Medicul a avizat că poate lî dată în consum și noi ne-am conformat. Dacă aș lî ca voi, aș mîncă. De unde ați dedus că astfel de came nu poate fi mîncată?”

Ceva mai tîrziu am aflat ce se întîmplase. În țară, se declanșase o adevărată vînătoare împotriva cîinilor. Hingherii avuseseră mult de lucru, îi sacrificau pentru piele, folosită la diferite confecții. Carnea a fost dată unor penitenciare, din care nu putea lipsi Aiudul.

Fiecare din aceste aspecte au reprezentat picături care cădeau în mod ritmic asupra celulei noastre nervoase, influențându, într-o mai mare sau mai mică măsură, în raport de structura fiecăruia. Faptul că nu ne mai scoteau la plimbare regulat, că nu mai vedeam cerul cu soarele, pătrunzându-ne prin ferestre, fie ele cu gratii, că eram ținuți într-o izolare atât de strictă, nu putea rămîne fără urmări. Din cei peste două mii de deținuți, cîți ne aflam în vremea aceea în celular, mulți își aveau nervii istoviți. Cînd se auzeau strigăte că rușii aplică deținuților un regim mai acceptabil decît fac ai noștri în țară, mulți cădeau pe gînduri.

Într-una din zile, obișnuită, banală ca toate celelalte, începuse scoaterea la aer cu celulele de la parter. Nu se mai folosea ușa din capul „T-ului”, ci ușa din coada lui. Ne bucuram că vom ieși afară, să mai respirăm aerul curat, neviciat. Eram în așteptare. Pîna la noi, mai era mult de așteptat, ca să ne vină rîndul.

Deodată, auzim o împușcătură, două, de parcă se trăsese chiar la ușa . sau la fereastra noastră. Lumea celularului a amuțit. Ca arși, am sărit la geamuri. Ne întrebam vecinii ce-i asta, ce s-a întîmplat. Întrebarea circula de la un etaj la altul, de pe o aripă pe alta a celularului. Nu ne mai interesa ce ar putea spune milițianul de pe sală. Pereții își transmiteau știrile, ferestrele la fel. N-a trecut multă vreme și avem răspunsul: un deținut a fost împușcat în curte, acolo unde se efectua plimbarea. Fiecare, primind știrea aceasta dureroasă, reacționează în mod diferit. Nu știm de ce și cum s-a întîmplat nenorocirea, dar un lucru era sigur: oamenii de la parter fuseseră scoși la plimbare și unul fusese împușcat de sentinela din prepeleacul de pe zidul exterior. Și aceasta, ziua-n amiaza mare.

Oamenii, extrem de nervoși, stau pe la geamuri și caută să afle amănunte. Văd că gheretele santinelelor de pe ziduri sînt dublate cu ostași. Auzim tropăiturile milițienilor prin curte; de asemenea, și în interiorul celularului sesizăm animație. În mare fugă, cei scoși la plimbare sînt reintroduși în celule. Se aud zgomotele zăvoarelor. Apar oameni în halate albe, vreo doi- trei. Sînt medici, chemați la fața locului. Omul fusese împușcat mortal. Nu se mai putea face nimic. E zadarnică intervenția lor. Și iată că se vede o targa. Victima este întinsă pe ea, iar milițienii duc targa cu mortul în mare grabă, de acolo. Din clipa aceea, furia deținuților nu mai poate li stăvilită. „Asasinilor, asasinilor!”, începe să se audă de pe la ferestre. A fost suficient ca unul să bată nervos în ușă, țipînd „Asasinilor, asasinilor!”, că alte voci se

alătură din cele trei sute douăsprezece celule. Se bate în uși cu înverșunare; alții, pe la ferestre, țipă cît pot de tare. „Asasinilor, asasinilor. Ne ucideți în închisoare!” Cei de la etajul doi și trei strigă așa de tare, încît vocile lor sînt auzite de toată lumea care trece pe străzile tîrgului. Îi vedem pe unii ieșind pe stradă, intrigați și ei de cele auzite: împușcături, apoi țipetele și strigătele de la ferestrele impunătoarei clădiri a celularului, care domina orașul.

De acum, întregul celular este un adevărat stup, deranjat în viața lui monotonă. E un vacarm permanent. Nimeni nu mai distinge decît repetarea cuvintelor: „Asasinilor, asasinilor!” Se aude și „Guvern asasin, guvern asasin!”, ceea ce înfierbîntă și mai mult spiritele. Cazanul fierbea. După cele petrecute, clocotim cu toții de mînie.

Nu după multă vreme, am aflat și numele victimei, ca și amănunte asupra faptului. Victima se chema Ion Popa, și, fiindcă era din Teiuș, toți îl cunoșteau sub numele de Popa Teiuș. Făcea închisoare de peste zece ani, poate mai mult.

În prealabil, să ne amintim că, după împușcarea preotului Șerban, de la mina Baia-Sprie, se luase măsura întinderii unui gard de sîrmă ghimpată în interiorul lagărului, paralel cu gardul exterior, cam la o distanță de trei- patru metri. Cînd revenim în Aiud, găsim gardul și aici. Apoi, măsura se generalizase. De-a lungul acestui gard de sîrmă ghimpată, se puseseră plăcuțe avertizînd „Trecerea oprită!” în ziua crimei, din seria scoasă la plimbare, un om iese din cerc și se apropie de sîrmă. Nimic altceva nu s-a întîmplat, decît că sentinela din prepeleac, de pe zidul înalt de patru metri și ceva, a tras în plin asupra unei ținte, care-și avea mîinile prinse de sîrmă interioară. Și trage, tot în plin, încă un foc asupra omului căzut deja: să fie sigur că l-a omorît. Totul s-a desfășurat fulgerător, încît nimeni n-a putut interveni, să-l oprească pe deținut de a se apropia de sîrmă. După crimă, sentinela n-a permis nimănui să se ducă spre victima rămasă nemișcată, cu mîna pe sîrmă. Mult mai tîrziu, s-a îngăduit să fie ridicată de acolo, de către alți milițieni.

După atîția ani de detenție, ținut în celulă, cu un regim așa de sever și de strict, de luni de zile nescos la aer, cu jaluzelele acelea la ferestre, omul n-a mai putut rezista. Nervii i-au cedat. Totul a durat pînă-n clipa aceea fatală. Atinsese momentul culminant al rezistenței sale. Așadar, Popa Teiuș era la limita puterii lui de-a mai suporta regimul de detenție. Unii din seria lui de plimbare afirmă că ar fi strigat sentineli: „Trage, trage, că nu

mai pot îndura!"

Sentinela din post, de pe gardul cel mare, exterior, are sarcina să supravegheze și să împiedice pe vreunul care ar încerca să evadeze. Sînt reguli în această privință. Trebuie să someze, o dată sau de două ori, înainte de a trage. Dar cînd este vorba de un gard interior de sîrmă, la trei-patru metri de cel exterior, nu se poate considera că-i vorba de o situație premergătoare evadării, ci de o crimă propriu-zisă.

O crimă oribilă, inimaginabilă, de neconceput, întocmai cum se procedase cu preotul Șerban, cu ani în urmă. Un om cu disceamînt, fie el de vîrsta sentinelei, indiferent de argumentele aduse, își face raționamentul că un deținut, în plină zi, nu poate evada prin escaladarea unui zid atît de înalt. Era ceva imposibil.

Victima se comportă tipic pentru un om disperat. Tot așa s-a întîmplat cu doctorul Simionescu, la canal.

Între varianta unei sinucideri și a crimei, cea care iese în evidență rămîne dezgustătoarea ucidere. Este condamnabilă, oricît s-ar încerca să se micșoreze vina criminalului.

De unde pînă atunci nu se auzea decît un zumzet, neputîndu-se distinge cu claritate o celulă de alta, acum oamenii răbufnesc din starea aceea letargică, în care fuseseră aduși de luni, de ani de zile. Dacă, uneori, se mai bătea în uși (și zgomotul acela îi irita, îi deranja, pentru moment, cum se întîmpla și atunci cînd vreunul striga pe la terestre), acum lucrurile nu par a se desfășura la lei.

Din momentul în care s-au auzit împușcăturile trase atît de aproape, apoi s-a văzut corpul unui fîrtat întins pe targa cu care s-a defilat pe sub ferestrele atîtor celule, privit de sute și sute de perechi de ochi, totul se schimbă ca atmosferă.

Pînă acum, oamenii mai tăceau, suportau, deveneau aparent pasivi sau resemnați. Dar nu era așa. Ne aflam sub un jăratec, acoperit cu spuză, jăratec gata oricînd să se aprindă. În situația aceasta erau oamenii, gata oricînd să explodeze. Acumulaseră atîta revoltă, îneît parcă așteptau să izbucnească odată. Buba era coaptă, gata să spargă, din moment în moment. Așteptau clipa să dea pe față noianul de nemulțumiri, clocotind în inimile fiecăruia, în definitiv, ce mai aveau de pierdut? Cel mai scump bun al omului cu care se naște - libertatea - fusese luată. Suportau de atîta amar de ani batjocoriri, umilințe, într-un cuvînt, erau terfelii în ce aveau ei mai demn. La toate acestea, se adăuga permanenta minciună în care erau ținuți. Și asta din momentul arestării la securitate, continuînd ori pe unde ne-au dus, prin închisori, lagăre de muncă. În parte, au reușit să ne stăpînească. Acesta le era

sistemul de îngenunchere a adversarului căzut captiv.

Dar iată că acești oameni, în mod spontan, țișnesc din pasivitatea lor, explodează, redevin ceea ce fuseseră cândva, energici, fermi în atitudine.

Strigătele de „Asasinilor, asasinilor!” s-au răspîndit în tot celularul, s-au generalizat. Ca și bătăile în uși. Se auzeau pînă departe, în oraș. Locuitorii ieșiseră pe străzi, alții se urcaseră pe acoperișurile caselor și priveau spre închisoare. Mai tîrziu, am aliat că vacarmul ajungea pînă la gara orașului. Călătorii din trenuri se întrebau ce se întîmplă „acolo”, arătînd în direcția colinei pe care era celularul. Deduceam asta și după ce observam că trecătorii se opreau din drum, dincolo de ziduri.

De-acum, spiritele erau aprinse. Îniierbîntarea în celular se generalizase. Restul închisorii, „Zarea” sau spitalul încă nu se lămuriseră ce se întîmplă la noi.

Oamenii strigau tot mai frecvent: „Guvern asasin!” Și iată că vine ora mesei. Sînt trîntite hîrdaiele, pe blănurile de stejar ale coridoarelor. Undeva, în capăt, începe să se deschidă ușița, pentru a se introduce gamelele cu mîncare. Cineva, cu voce tare, refuză să primească mîncarc. Cît ai clipi, se aude și alături, apoi la alt etaj. Se refuză mîncarea peste tot. Se intră într-o nouă fază a protestului. Oamenii declară greva foamei.

De unde pînă acum milițienii încercau să-i oprească pe oameni de-a mai striga pe la ferestre cu „Dă-te jos de acolo!”, intervine ceva nou. E drept că, ici-colo, unii primesc gamelele cu mîncarc, gamele ce se umplu complet, dar ele se restituie așa, pline, cum fuseseră introduse pe ușițe.

Din acest moment, încep protestele cu un alt conținut, neauzite pînă atunci: „Vrem scrisori cu familiile! Vrem vorbitor!” „Vrem să ne vedem copiii!” Toate doleanțele, înscrise cu vorbe invizibile în sufletele lor, sînt exprimate sus și tare. Ba, mai mult decît atît. Acea mîncare uniformă, fără gust și insipidă, pe care au îngurgitat-o numai fiindcă erau hămesiți, este acum un prilej nimerit de a-și arăta nemulțumirea, întîii de toate refuzînd-o. Paharul e plin. Refuzarea mîncării se face pentru că era așa cum era, dar și pentru motivul că, numai refuzînd-o, pot să-și exprime vechile revendicări: scrisori, pachete, vorbitor.

Focul este, acum, aprins. Nu există nici o defecțiune. Se observă o aprobare totală a protestului, care ia o nouă amploare. Încep să apară pe la ușițe milițieni, ofițerași, care pun întrebări, iscodesc oamenii pentru ce refuză masa. Primesc același răspuns: „Dați-ne dreptul la scrisori, pachete, vorbitor. Sînt drepturile pe care le-au respectat toate regimurile trecute”, argumentau unii, în vreme ce alții la reproșau faptul că nu se aplică regimul de închisoare pe care comuniștii l-au avut în timpul detenției, în trecut. Strigătele de „Asasinilor, asasinilor!” sînt completate cu

„Dați-ne mâncare, dați-ne mâncare! Sîntem înfometați!” Unele voci sînt auzite clar de lumea orașului, care se oprește pe loc și ascultă.

Cînd sîntem scoși la „program”, vedem pe sală alți milițieni, care „ajută” pe cei de serviciu; prin curte patrulează alții, aduși de prin alte părți, fiindcă ne sînt necunoscuți.

Ici-colo, se deschid ușițele. Se apropie de noi. Sînt la vecini. Printre cei de alături, se află inginerul Ghiță Boncotă. Nu știm ce discută, dar stau cam mulțisor. La noi nu mai vin, doar auzim îndepărtîndu-se pașii celor de pe sală. La perete, sîntem informați ce s-a discutat. Pe sală, fusese căpitanul politic. Convorbirea o avusese cu Boncotă. Politicul, om bine hrănit, considerat a fi „intelectual”, întrebă pentru ce se refuză mîncarea. Răspunde inginerul Boncotă: „Mă mir că mai întrebați. Toate le știți destul de bine, cei din conducerea închisorii. Nu vă gîndiți că sîntem de opt-zece ani, unii de mai mult, de cînd nu mai avem nici o veste de la familiile noastre, despre soții, copii, frați, părinți? Vrem să primim pachete, să avem vorbitor, vești de la ai noștri”. Cam acestea au fost doleanțele expuse de Ghiță Boncotă. Ceilalți din celulă ascultă aprobator. Politicul, cu capul băgat înăuntru, pe ușiță, i-a dat următorul răspuns: „N-avcți grijă. Nevestele s-au măritat sau, dacă nu, și-au găsit unul sau alți bărbați, iar copiii vi-i creștem noi. Vă vor arunca pietre în obraji cînd veți fi liberi”. Toți au înlemnit auzind un asemenea răspuns. Boncotă nu se lasă mai prejos și-i dă imediat această replică: „Dacă asta este părerea ta, te bag în p... mă-tii, golanule! Mă pupi în c...!”

I s-a întors spatele, clipă în care ușița se închide. Boncotă era și mai galben, mai curînd alb ca varul, dar mulțumit că-l înfruntase pe „golan”.

Convorbirea a făcut ocolul celularului. Nu după multă vreme, inginerul este chemat sus, la administrație. Înapoi nu s-a mai întors. Noi, „minerii”, cunoșteam cazul maiorului Scurtu. Ne gîndeam că-i vor aplica același tratament și lui Boncotă.

Intensitatea protestelor continuă, iar refuzul mîncării așisderea, cu toate insistențele lor de a renunța.

Aflăm că se amenajasera în beciul celularului vreo două despărțăminte, folosite drept camere de izolare. La o așa clădire masivă, presupuneam că beciul trebuie să fie mult sub pămînt. Nimeni nu-i cunoștea dimensiunea și adîncimea.

A treia noapte este liniște, dar o liniște de scurtă durată. Sîntem sculați de huruitul unor motoare de mașini, care, în mod neobișnuit, se apropiau de celular. Totul se petrecea în șoaptă. Se

fac presupuneri despre eventuale mutări. Oamenii luați sînt scoși din celular. Unde anume, nu bănuiam niciunul. Cei luați își aveau cu ei și bagajele personale.

Sînt luat și eu, dar fără bagaje. Urmez pe milițianul care venise să mă ia. Nu bănuiam ce va urma. Cobor la parter și încă mai jos, încă un rînd de trepte, înspre subsol. Acolo nu mai este ciment, ci numai pămînt, pe care sînt implantați, din loc în loc, pilonii care sprijină clădirea. Cu cît cobor, mă izbește în nări un miros puternic de mucegai, de umezeală. Prin labirintul de acolo, sînt condus, pînă ajung într-un loc amenajat recent. Este apă pe jos. Calc pe cîteva scînduri așezate și iată-mă într-o boxă. Sînt cîteva priciuri, instalate deasupra apei care băltea. Aici dau peste alți cîțiva inși aduși înaintea mea. După plecarea milițianului, aud o voce strigîndu-mă: „Bine-ai venit, nene Nicule!” Era Ghiță Boncotă. Pe ceilalți nu mi-i mai amintesc. Îndată ce am ajuns aici, am și simțit că-s învăluit într-un fel de munte de gheață. E umezeală și Irig. Ni se dă o pătură, încolo nimic. Ne înghesuim unul într-altul, pe scîndurile acelea. Ne încălzim cu căldura trupurilor noastre. Ghiță Boncotă mi-a reproduș întocmai convorbirea lui cu politicul. În plus, mi-a redat continuarea discuției avută cu conducerea administrației. Acolo erau directorul închisorii și politicul. La întrebarea pusă, cum de-a îndrăznit să-l înjure pe un cadru din conducerea penitenciarului, Boncotă a răspuns scurt și fără nimic altceva: „Nu-l cunosc pe domnul acesta. La celula unde sînt a fost în adevăr un golan, care și-a permis să ne jignească. Probabil o fi fost un planton de drept comun, nu dumnealui, pe care-l văd acum prima dată. Dînsul cred că nu-și putea permite o așa grosolănie”. Directorul n-a mai zis nimic. Doar l-a trimis la beciul celularului, amenajat recent, cum am arătat. Cele povestite de Boncotă au fost auzite de toți cei aflați acolo. Date fiind condițiile, locul fusese numit de noi „Talpa Iadului”, în adevăr, nu se putea rezista mult. Noroc de noi că milițianul ne spusese că sîntem izolați pentru șapte zile.

Demonstrațiile de protest se terminaseră în modul arătat. O parte fuseseră scoși din Aiud și duși în alt penitenciar. Mai tîrziu, am aflat că fuseseră transferați la Gherla. Revin în Aiud, după un an și cîteva luni. Alții au fost izolați la „Talpa Iadului”, pe cîte un număr de zile.

Îi vedeam că ne privesc cu ură. Știau că le sîntem cei mai de temut adversari.

Tot în acea vreme, s-a aflat că se făcuseră unele modificări ale procedurii penale. Se tot vorbea de posibilitatea declarării

unor recursuri extraordinare, în baza unor memorii ale celor îndreptățiți s-o facă și condamnați pe nedrept. După această grevă și demonstrație, ca urmare a împușcării lui Popa Teiuș, oamenii sînt anunțați că pot face astfel de memorii. În adevăr, se dă hîrtie și încep să se primească demersurile pentru declararea unor recursuri extraordinare, de către Procuratura Generală.

Efectul grevei începe a fi ușor resimțit. Ici-colo, sînt luați unii, al căror memoriu fusese admis și începe rejudecarea cauzelor în care nedreptatea era flagrantă.

Toate aceste întîmplări s-au petrecut la începutul anului 1957.

Etajul trei este liber, deși caloriferul era gata și acolo. Ne-am mirat noi pentru ce l-au lăsat gol, dar nici nu încercam să lămurim cauza. Timpul ne va spune, ne ziceam.

Nu întîrziem cu acomodarea pe noile locuri. Imediat, ne reluăm programul de celulă. Devenise ceva obișnuit ca, odată constituiți în celulă nouă, să ne întocmim un program zilnic, în așa iei încît să contribuim fiecare la ușurarea vieții, îndepărtînd tot ce ne-ar fi putut incomoda. Luăm legătura cu vecinii, lateral și în jos, la nivelele inferioare. Trebuie să știm cu cine vom colabora.

Într-o noapte, auzim zgomot de motoare, apropiindu-se de celular. În același timp, auzim zăvoare trase pe lungă „T-ului” de la etajul trei, de deasupra noastră. Ne dăm seama că se lac mutări, umplîndu-se celulele de deasupra. Somnul nostru a fost întrerupt și, odată cu asta, am și început a ne întreba cine ne sînt vecinii, mai precis, oaspeții. Nici nu știm cum a trecut noaptea aceea. Clopotul a și sunat deșteptarea. Intrasem în program dar voiam să se termine cît mai repede, ca să aflăm cine-s noii veniți. Ne-am dat scama că nu-s din Aiud.

Primul contact îl stabilem pe la fereastră. Toți răsuflăm ușurați, fiindu-ne satisfăcută curiozitatea: sînt gherliști, ba, mai mult, mai toți sînt cei luați anul trecut, după greva declanșată aici. Prin urmare, se încheiase transferul lor.

Observăm o mai atentă supraveghere a milițienilor, care voiau să ne împiedice a lua legătura cu noii veniți. Cu toate acestea, nu puteam rămîne inactivi. Dimineața următoare, sesizăm ceva neobișnuit: în țevile caloriferului auzim un țăcănit ritmic. Este uniform. Asta ne atrage atenția că-i ceva nou, neauzit. Cu toată atenția încordată, nu putem desprinde ce ar putea fi, nu înțelegem nimic. Uneori, țăcănitul se oprea, pentru ca să

reînceapă. Pentru noi este o enigmă. Dar nu durează prea mult. Îndată ne lămurim despre ce este vorba. Oamenii veniți de la Gherla au adus cu ei și noul sistem de transmisiuni prin alfabetul morse, sistem necunoscut de aiudenii vechi, încercasem noi a-i angaja în convorbiri prin alfabetul morse, știut aici de lumea noastră, pe care și ei îl cunoșteau la plecare, cu un an înainte. Par nervoși, neacceptându-l pe cel vechi. Atunci, într-un moment potrivit, la fereastră, ni se transmite noutatea: avem sistemul nostru de morse, mai rapid și mai practic decît cel folosit pînă acum, în Aiud. Nu voiam să renunțăm la al nostru, însă, curînd, ne-am convins că nu aveam dreptate.

Fonic, ne-au lămurit în ce consta noutatea sistemului lor. Punctul este marcat printr-o țăcănitură scurtă, linia – prin două țăcănituri. Era invers celui folosit de noi. Deci se putea bate, adică țăcăni în perete, în țevile caloriferului etc. Al nostru marca linia printr-o fișitură prelungită, iar punctul, printr-o ușoară bătaie. Al lor era admirabil: țăcăniturile le făceam printr-o pietricică sau nasture de metal, iar în perete se putea bate cu buricul degetului, dacă nu aveai la îndemînă un bețigaș.

Așadar, enigma s-a lămurit. Îndată îl învățăm pe cel nou, fiindcă timpul ne grăbea. Ei, cei de sus, dominau, prin bătăile lor armonioase și plăcute la ureche. După ce ni l-au transmis, ne-am pus pe învățat, noi între noi. Mai întîi, vizual. Băteam cu degetul în palmă și urmăream liniile și punctele. Apoi, pe marginea patului. Era o întrecere, care-l poate învăța mai repede. Un timp ne-a fost mai dificil, dar, în cîteva zile, l-am prins și ni l-am însușit. Pe cel vechi îl abandonasem deja; cel nou devenise obișnuință. De acum înainte, aveam o preocupare nouă, antrenantă. Ne luam la întrecere, care izbutim să stăpînim mai bine sistemul de comunicare morse, adus de gher- liști. Cei tineri reușiseră să și-l însușească mai repede: aveau reflexele mai bune. Începem a ne prezenta, în exterior, cu ce învățasem. Maeștrii erau bucuroși, văzîndu-și ucenicii în ale transmisiunii că progresează.

Mai întîi de toate, ne-am transmis unii altora informațiile. De-acum, eram la curent cu tot ce se știa, la data aceea, ca informații cu caracter general, iar unele, chiar personale. Sistemul acesta este produsul inventivității deținuților politici, siliți de împrejurări să comunice între ei, indiferent cum, dar rapid și greu de interceptat de către milițianul de pe sală. Pe măsură ce constrîngerea s-a accentuat, a intervenit inteligența, care a găsit cum să i se opună.

Sistemul acesta morse a reprezentat un reviriment în Aiud. În

primul rînd, este al nostru. Exclusiv inventat de noi, de deținuți și, îndeosebi, de cei tineri. Nimeni, nici înainte, nici după aceea, n-a găsit mijloc mai eficace de transmisiune de la o celulă la alta, sau de la un etaj la altul, pe verticală. A fost unicul mijloc utilizat cu rezultate minunate. La Zarea, se folosea un altul, dar era cu totul altceva, impus de condițiile mai stricte de acolo: era morse pe ață sau cu noduri.

În unele filme, cu un anumit substrat, se încearcă a se arăta o așa-zisă activitate în închisori a comuniștilor, pînă-n 1944. Se comite un adevărat fals, folosindu-se sistemul acesta al nostru, de morse. Realitatea este cea pe care o consemnez acum, aici, ca să fie îndepărtat falsul grosolan. Comuniștii ni s-au substituit și în materie de inventivitate, de creativitate. Au făcut-o și în privința metodelor de tortură, de umilințe, de depersonalizare, punîndu-le pe seama adversarilor, respectiv a noastră.

De-acum ne punem pe treabă, profitînd de avantajele noului sistem de morse. Faptul că se montaseră noile țevi de calorifer, fără depuneri de var pe ele, ne-a fost de un mare ajutor. Puteam comunica de la un capăt al altuia al unei laturi a „T-ului”, deci de la o distanță de cincisprezece- douăzeci de celule... Mai mult, puteam vorbi și pe verticală-laterală. La un moment dat, se produsese unele încurcături, fiindcă vorbeau mai multe celule odată, situație în care nu se puteau înțelege prietenii, între ei. Pentru evitarea unor astfel de încurcături, partenerii își aleseseră un indicativ. Cînd se auzea indicativul respectiv, ceilalți încetau convorbirea. De pildă, eu îmi alesesem Bz., adică linie, punct, punct și două linii, două puncte. Alții își aveau indicativul stabilit de comun acord, împreună. La început, se făcea recepția fiecărui cuvînt în parte, executată printr-o țăcănitură scurtă și discret aplicată. Cu timpul, n-a mai fost nevoie de așa ceva. Din moment ce intrai pe recepție (și se știa aceasta), stăteai în apropierea țevii, atent și comunicai în celulă textul transmis. Un altul nota pe o plăcuță textul. În felul acesta, se cîștiga enorm de mult timp, se accelera transmisiunea și toți eram mulțumiți.

În zilele de sărbători, devenise obișnuință ca oamenii din celule să asculte subiecte cu caracter religios, prezentate de vreun preot mai competent. Astfel de subiecte erau prezentate și în alte zile. Era suficient ca pe latura respectivă să se afle cineva cu pregătire deosebită, și era solicitat să-și expună subiectele preferate.

Dar, de la o vreme, milițienii încep să observe o oarecare mișcare în celule, deosebită de cele anterioare. Făceau observații

celui considerat de ei suspect pentru că stătea prea aproape de perete sau de calorifer. Încep, apoi, izolări de cîte șapte zile, pentru cel prins în situații de acestea.

Se întîmpla, de multe ori, ca milițianul, fiind, să observe pe cîte cineva stînd aproape de calorifer, fără să bată în țevă. Deschidea brusc ușa și se apropia de cel suspectat. Nu putea lua nici o măsură, fiindcă tăcăniturile continuau. Își dădea seama că altcineva, din altă parte, comunica. Pleca bombănind, cu amenințarea: „îl voi prinde eu p-ăla!”

Eram într-o permanentă hărțuială. La început mai rar, apoi mai frecvent, izolările se înteteau. Erau foarte greu de suportat pe timp de iarnă. La înapoierea de acolo, te simțeai istovit. Veneai zgribulit de frig, înfometat și tare obosit. În două-trei zile uitai și o luai de la capăt. Era absolut necesar să procedezi așa, altfel deveneam ceea ce voiau ei să ajungem. Trebuia să menținem o activitate intelectuală.

Circulau frecvent printre noi ultimele creații ale unor autori, și ei deținuți. Aș aminti cîteva dintre cele mai importante, care se distribuiau extrem de repede de la o celulă la alta. Cel mai prodigios era Radu Gyr. Acest om bolnav, care se număra printre veteranii din Aiud, a creat opere literare inegalabile. Mi-amintesc de numele lui încă din anii liceului, din 1929-1930. L-am reținut din istoria literaturii române, ce apărea atunci, a lui Loghin, sau Dragomirescu. Era menționat ca poet în curs de afirmare. Unele din poeziile lui au fost cîntate pe toate meleagurile țării românești. Le auzai fredonate pretutindeni: și-n palate, de răsunau saloanele de vibrația melodiilor cîntecelor sale, și-n umila casă dintr-un fund de munte. Din momentul în care i-a fost sortit să urce golgota idealului său, vreme de peste treizeci de ani, din care două treimi în temnițe, Radu Gyr a creat opere care, prin talent, l-au ridicat pe cel mai înalt pisc al valorilor literare. Istoricul de mîine îi va recunoaște calitățile de mare poet al generației sale, al Neamului românesc. S-a inspirat din viața pe care a trăit-o în celulă, în contact cu lumea românească de pe tot cuprinsul țării. Temele i-au fost inspirate de subiecte variate, ascultate de la alții, sau alese din trăirea interioară.

Toate, sau aproape toate, se transmiteau. Cum de ajungeau pînă-n cele mai îndepărtate celule, este marele merit al invenției noastre. Radu Gyr a fost ținut izolat multă vreme la Zarcă. Suferea de o boală grea: hemofilie, care-i impunea un tratament continuu și un regim corespunzător. Pentru acest motiv, își împărțea timpul între celulă și infirmerie sau, cum i se spunea,

„spitalul”. Era suficient ca un singur om din închisoare să ajungă acolo bolnav, pentru ca, după aceea, revenind în mijlocul alor lui, să fie sursă de difuzare a ultimelor creații ale lui Radu Gyr.

Balada codrului fără haiduc este viața și lupta lui lăncu Jianu. Are 120 de strofe, dacă rețin bine numărul. Nimeni nu l-a putut egala pe acest poet. Poate Nichifor Crainic, cum vom vedea. O învățasem pe de rost, în întregime, și o țineam minte pînă mai deunăzi. În ultima parte a baladei, cînd haiducul se retrage din luptă, poetul îl face să-și spună părerea de rău că nu mai poate lupta. Dar, în același timp, își exprimă încrederea că altcineva se va ridica în locul său:

„Neamule fără noroc, Pururea-n furtună
Flinta mea cu plumbi de foc Nu te mai
răzbună”.

Speranța în apariția unuia care să-i continue lupta nu-l părăsește. Îl și vede, în imaginație: printre vîrfurile brazilor de peste culme, sub clar de lună el zărește „cușma unui alt Făt-Frumos”.

Dar balada *Clopotarului din stele*, sau a *Cetății fără de icoane*? Poeziile acestea i-au fost inspirate de apariția Sfintei Fecioare, sub formă de icoană, sau a miracolului clopotarului. Asupra unei cetăți, năvălitori asiatici, cu ochi strîmbi, fără sprîncene, abat urgia. De o parte credința în divinitate; de alta, negația ateului. În imagini bine alese, Binele luptă cu Răul, figurat ca spînul din basmele noastre. Fac referire numai la cîteva din baladele lui Radu Gyr. Dar nu numai acestea circulau. Aș aminti de poezia *Sîntem Jnepi*, în care insuflă curaj, încredere, perseverență în drumul către piscuri. Cînd o recitam și apoi o analizam strofă cu strofă sau vers cu vers, ne luam acel tonic sufletească, de care toți aveam nevoie. Aș cita *Scrînciobul, întoarcerea din cruciadă* și multe, foarte multe altele.

Sărbătoarea Nașterii Domnului ne-o actualizase scriind colinde. Iată cîteva versuri:

„A sosit și-aici Crăciunul Să ne mîngîie
surghiunul”.

Nu exista celulă în care să nu se cunoască poeziile lui Radu Gyr. Sudura sufletească realizată între noi și cei lăsați în gropile anonime e poezia *întoarcerea lui Ulise* (N-am avut intenția să prezint opera lui Radu Gyr, creată în Aiud, ci doar să subliniez

faptul că s-a difuzat pînă în cele mai izolate celule. Principalul mijloc de transmitere: alfabetul morse, practicat pe scară întinsă).

Dar nu numai poeziile lui Gyr circulau. Trebuie să fac referire și la Nichifor Crainic. Pe lângă lucrările de *Mistică*, pe care le dezvolta uneori, a creat și poezii valoroase. În *Cîntecul potirului* e ideea creștină a Sfintei Cuminecături, a împărtășaniei Cu Sfîntul Trup și Sînge al Domnului Cristos. A împletit-o cu ideea autohtonă a formării elementelor componente ale grijaniei: pîinea și vinul. Din tată-n fiu se transmitea învățătura legii creștine. Bunicul și bunica dădeau povește nepotului și nepoatei, ca să învețe ce semnificație au vinul și pîinea, pe care le făceau în gospodărie. În potirul pentru împărtășanie, ele devin *trupul și sîngele lui Cristos*.

Poezia lui Crainic, *Eu*, mi-a transmis-o Vasile Man, de la etajul trei. Atunci mi-a comunicat și împrejurările în care a fost creată. Crainic se afla în celulă, printre alți amici de suferință, și cu un maghiar, foarte arogant față de poporul român. A stat puțin îngîndurat. După vreo două zile, a dat glas acestei poezii. După o liniște apăsătoare, recitînd-o, Crainic a readus încrederea în cei ce simțeau ca și el.

În *Eu*, autorul se vede descendent al unui popor aflat de două mii de ani: de mic copil, mama îl învață primul cuvînt latin. El, cel de azi, este urmașul celor de ieri și strămoșul celor de mîine. Poezia pune accent pe etnicitatea elementului românesc. Este aici de cînd codrii, apele, munții, nefiind venit de-aiurea. Aparține pămîntului. Nu pot trece nici peste poezia *Unde sînt cei care nu mai sînt*, cu substrat creștin-religios. În altă parte, am făcut referire la *Foamea*. Amintesc și de o baladă a sa, *Baldo'în și Mădălina*: lupta unui erou legendar împotriva asupritorilor, luptă împletită cu dragostea dintre el și iubita lui. În cele circa o sută de strofe, el rivalizează cu Radu Gyr ca imagini și figuri de stil. Unii o situau la același nivel sau ceva mai sus.

Am nimerit în celulă cu un veteran al Aiudului, Ion Mare, marinar de profesie. A stat multă vreme cu Crainic. Profesorul și-a conceput o lucrare din propria specialitate, ceea ce preda la Facultatea de Teologie: *Mistica*. Nichifor Crainic a fost mulțumit că tînărul s-a oferit să-i memoreze întocmai lucrarea. Îl ascultam pe Mare cu deosebită atenție, cum reproducea *Mistica* lui Crainic. Era o adevărată bibliotecă ambulantă acest Mare Ion. Și biblioteca trecea din celulă în celulă.

Printre noi se aflau persoane care-l îndrăgeau pe Tudor Arghezi. Psalmii lui circulau la fel de mult ca și poeziile celorlalți.

Era îndrăgită poezia lui, *Făt-Frumos*, dedicată cunoscutului luptător naționalist, suprimat de fosta guvernare din 1938, în condițiile cunoscute.

Nici clasicii nu lipseau din materialul care circula printre noi. În primul rând, Mihai Eminescu. *Scrisorile* lui Eminescu circulau frecvent, ca și *Luceafărul*. Toate sau aproape toate erau memorate, analizate și comentate de mulți.

Toată această activitate intelectuală se desfășura cu mari riscuri. Risc însemna izolarea celui prins transmițînd sau recepționînd vreun material din acesta.

Am mai vorbit despre unele aspecte ale izolării. Dacă aveai neșansa să fie pe timp de toamnă-iarnă, atunci trebuia să-ți supui organismul unui efort deosebit. Mîncarea ți se da s-o mănînci la ră lingură. Dacă consta din zeamă, mai puteai să te descurci, dar cînd era un arpacaș, erai nevoit să iei conținutul cu mîna. Murdar cum erai, o tăceai cu dezgust, dar trebuia s-o faci, fiindcă altfel riscul era și mai mare. Nu mai vorbesc de faptul că rația era pe jumătate. În al doilea rînd, frigul de acolo, din acele camere mari, uneori fără geamuri la ferestre, te făcea să tremuri permanent. Trebuia să te miști neîncetat. Zgribulit, ghemuit în pătura dată numai pentru noapte, începeai să mergi fără încetare. Cădeai istovit, numai pentru cîteva clipe, pentru ca s-o iei de la capăt. Deveneai vînat la față, dinții îți clănțăneau în gură. Și, totuși, găseai energie să mai citești de pe pereți poezii neștiute pînă atunci, cîte ceva din evangheliile ori diferite cugetări. Le memorai și cu ele veneai în celulă, pentru a fi cunoscute de alții, transmise mai departe. Cei din camere își rupeau din puținul lor, mai ales din pîine, și te întîmpinau cu o rezervă suplimentară, ca să te poți reface cît de cît. Uneori, acolo la izolare, cu alt risc, zgîria pe pereți o poezie nouă sau altceva, spre a li de folos altora, care ar fi fost aduși în aceeași cameră.

La izolare căutai să vorbești cu vreun vecin. Cînd era din Zarea, aveai prilejul să comunici vești și să iei informații din ce cunoștea vecinul. Și toate acestea se făceau cu riscuri... Nu ne puteam opri din astfel de acțiuni. Trebuia să ne continuăm lupta de supraviețuire ca luptători. O astfel de izolare am făcut, pe timp de iarnă, pentru poezia lui Nichifor Crainic, *Eu*.

Toate aceste relatări, privind condițiile în care eram ținuți, le fac spre a arăta că ele ne-au îndîrjit și mai mult în încheștarea în care ne găseam, în vremurile acelea. N-am întîlnit pe niciunul care să dea înapoi de la astfel de acțiuni. Cîteva zile ne odihneam, după care ne grăbeam să-i ajungem pe ceilalți din urmă. Milițienii

încălțau peste cizme un fel de tîrlici, ca să nu mai putem auzi zgomotul tălpilor pe culoar. La rîndul nostru, ne luam măsuri și mai mari de precauție: unul sta la ușă, atent la orice fișîit de pe sală, sau, mai adesea, se plimba de-a lungul celulei, pe direcția vizetei, în așa fel încît milițianul să nu poată vedea ce facem.

Ne perfecționam procedeele de pază. Sistemul nostru nervos devenise din ce în ce mai sensibil. Eram într-o continuă pîndă; noi pîndeam milițianul, iar el pe noi.

Cum am mai spus, îmbrăcămintea era toată ruptă. Cu timpul, se subția, se degrada. Atunci, apăsarea imperios necesară să cîrpești, să prinzi un nasture căzut. Pentru aceasta, îți trebuia un ac. Am arătat cum am reușit să aduc un ac de la Ploiești. Alții improvizau așa ceva, prin subțierea unei bucățele de sîrmuliță, găsită te miri cum. Cînd nu era folosit, îl țineam ascuns prin saltea, în locuri numai de noi știute.

Perchezițiile constituiau o altă metodă de-a ne irita, pe lîngă faptul că ne umileau. Erau degradante. Te dezbrăcai la piele. După aceea, îți luau fiecare obiect în parte: ciorapi, cămăși, tot, tot ce le ieșea la vedere. Descoseau ce vedeau că-i cîrpit. După plecare, îți lăsau un braț de cîrpe. După trecerea furtunii, începeam a pune la punct ce aveam. Făceam un inventar al pierderilor. Înainte de percheziție, pe unii îi apuca un tremur nervos. Cîte unul era cuprins de diaree emotivă cînd auzea că se face percheziție. Toți îl luam cu vorba, să-i îndepărtăm deficiența.

Cum, necum, dar reușeam să ne improvizăm cîte un pulovăraș, din zdrențe vechi, sau mai știu eu ce era de împletit. Cineva din altă celulă trimite, în timpul programului, material pentru făcut un pulovăr. Am izbutit să-l aducem în celula noastră. „Meșterul” făcuse gheme și încă nu apucase să-l înceapă. Salteaua cu paie era locul cel mai bun de ascuns. În celulă cu noi era cineva care avea acea emoție, soldată cu diaree. Toți îl încurajam să se țină tare, fiindcă nu se va întîmpla nimic. Promisese solemn că se va abține. Ca să-i pună nervii la încercare, un altul se uită pe vizetă, o minusculă găurică, spre vecinii de pe partea cealaltă. Percheziția se apropia de celula noastră. Cel ce avea ghemurile asupra lui nu știa unde să le ascundă, în saltea nu le putea vîrî, fiind prea mari. Atunci le introduce în tineta de murdărie, care, în momentul acela, avea doar puțină apă pe fund. Amicul cu diareea emotivă era în mare încurcătură. Deși dăduse asigurări că nu se va întîmpla nimic cu emoția lui aducătoare de necazuri, totuși nu mai poate și așa, deodată, se îndreaptă spre tinetă. S-a uitat la noi cu părerea de rău că nu s-a mai putut

abține. Toți ne gîndeam la cele două gheme. Faptul se consumase. Percheziția a trecut, fără prea mari necazuri. A fost ceva de rutină. După trecerea pericolului, „meșterul” s-a dus la tinetă, să-și scoată ghemele. Cum era de așteptat, erau îngălbenite. Cu multă grijă le-a spălat, de mai multe ori, ca să le poată readuce la starea inițială. A doua zi, proprietarul se interesează dacă i-au scăpat firele. A fost asigurat că totul e în regulă, dar că lîna a trebuit să fie dusă la cînit. Să nu-și facă probleme, fiindcă pulovărul va ieși puțin îngălbenit.

Am povestit acest episod din viața de celulă, pentru ca să se tragă unele concluzii: aveam și momente din acestea oarecum hazlii.

După fiecare percheziție, ne continuam munca de Sisif, cînd pierdeam ceva, ca pînă la urmă să ne întregim materialul de care aveam absolută nevoie.

Mai aveam de rezolvat unele necesități firești, ca de pildă tăiatul unghiilor. Cu ce puteam face o treabă ca asta? Cînd eram scoși la aer, aveam privirea pe jos, să găsim o bucățică de sticlă, cît unghia. Cu ea, ne rupeam unghie după unghie. O făceam cu mare atenție, fiindcă milițianul, cînd te prindea, îți lua corpul interzis, pe lîngă observațiile ce-ți adresa.

Dacă ne-am fi conformat regulilor ce ni le impuneau, de mult n-am mai fi fost ceea ce eram. Cu toate forțele, de care dispuneam încă, ne-am trăit acolo viața noastră, acomodîndu-ne condițiilor acelorora inimaginabil de grele. Am dus-o așa cu anii și nu știam cum trece timpul. Ne bucuram că fuge, dar, o dată cu el, trecea și viața.

În celular, milițianul avea de supravegheat un număr de peste șaptezeci și cinci de celule pe etaj. Trebuia să parcurgă o distanță apreciabilă de-a lungul laturilor „T-ului”, cele scurte și cea lungă, separate de o plasă de sîrmă. Era un avantaj pentru noi și știam lucrul acesta. Profitam, uneori, de situație și, cînd puteam, așteptam în timpul programului. O făceam fiecare, după ocazii. De sărbătorile Crăciunului fredonam colinde: ne ajutau să evadăm din viața aceea.

După o vreme, nu mai pot dormi. Insomniilor li se adaugă vîjîieli în urechi și dureri de cap. N-am încotro și mă cer la medic, în speranța că voi primi niscaiva pastile. Medic era o femeie: Balea. După ce mă examinează și-mi ia tensiunea, confirmă ceea ce avusesem la mină: tensiune arterială. Văzîndu-mi îngrijorarea, mă liniștește, prescriindu-mi zece injecții cu magneziu sulfuric,

dacă mi-aduc bine aminte denumirea. De-a doua zi, încep să-mi facă injecțiile. Erau cam dificile, fiindcă, după fiecare, aveam neplăceri, în primul rînd amețeli. Treceau după un timp. Așa le-am suportat pe toate. Parcă îmi revine somnul, însă îmi atrage atenția să mă feresc de emoții. Atît i-am răspuns doctoriței: Pot oare să nu am emoții aici, cînd în fiecare moment le ai, *volens-nolens*?

Doctorul Balea venise de curînd în Aiud și, o dată cu ea, observăm că avem un nou director, pe care îl chema Crăciun. Îi voi suporta rigorile dispozițiilor pînă la eliberare, deci vreme de cinci ani și mai bine.

Masa aceea uniformă, fără gust, este neschimbată. O mîncam în silă, aproape în scîrbă. Mi-amintesc faptul că Popa Aurel, îmbolnăvinduse, avea regim. Într-una din zile, dorea să mănînce și el mîncare de la comun, fiindcă i se urîse fără sare. Mi-a propus să mănînce el porția mea, iar eu pe-a lui, ca o varietate în monotonia aceea. Mi s-a părut că mănînc ceva extraordinar, din marile oștețe. Și nu era decît o mîncare de prune, de care mulți fug. N-am uitat-o nici azi.

Într-o vreme ni se da, de două ori pe săptămînă, cafea: un lichid negru la culoare și puțin dulceag. Avea un gust aparte. O bem la început, fiindcă n-aveam încotro, însă gustul ne intrigă. Nu-l mai sesizasem. Știam că, în alte timpuri și pe alte meridiane, se administrau deținuților, în mîncare sau în alt mod, unele medicamente sau droguri, pentru studii sau cercetări. Tîrziu, ne-am lămurit despre ce este vorba. În cafea introduceau o cantitate de bro- mură. Voiau să ne calmeze sistemul nervos. Fiindcă nu aveam certitudinea ce anume substanță conținea cafeaua aceea, ca să evităm a le deveni cobai, mulți o refuzau sau, dacă o primeau, o aruncau la tinetă.

De mult îmi consumasem rezervele pe care presupuneam că organismul le acumulase la Ploiești. Revenisem la limitele inferioare de rezistență fizică. Deși eram slab, posedam totuși o vigoare, o energie, care mă încuraja, îmi da un imbold să mă mențin. Mai mult, aveam suficiente resurse sufletești să dau și altora. Aici simțeam că alcătuiam un tot, că formam o unitate, în permanent contact, prin toate mijloacele posibile, greu de imaginat de lumea de afară. Mi-aduc aminte că, odată, am fost chemat la grefa închisorii. Era într-o lună cu flori, mai sau începutul lui iunie. În jurul pavilionului administrativ, se amenajase rondouri, unde plantaseră flori de sezon. Stînd la fereastra grefei, în așteptarea rîndului, admiram diversitatea coloritului . Era o altă lume, care îmi da momente de desfătare.

Ochiul privea florile, ceea ce mă făcea să ujt pentru ce fusesem chemat. Soarele mă îmbăia în razele lui, florile acelea mă fermecaseră. Rup o floare. Era o petunie. Mă îmbătase cu mirosul ei. Voiam s-o duc cu mine în celulă, în atmosfera rece, neospitalieră. Voiam s-o țin „acolo”, ca un simbol al lumii de afară, să ne bucurăm o clipă. Am luat floarea, dar numai corola, partea ei superioară. După ce termin treaba la grefă, sînt condus înapoi, în celular. Țineam în palme acea florică, să aduc cu ca o bucurie confrăților de suferință. Cînd ajung pe etaj, milițianul mă oprește, cerîndu-mi să-i dau ce ridicasem de jos. Am negat, însă el a insistat să-i dau floarea. Îl rog să nu mi-o ia, să mi-o lase, că nu-i nimic care-ar contraveni regulamentului. Atunci, ține să-mi sublinieze că, aici, în Aiud, nu putem face nimic fără să nu fim observați. Că oriunde ne deplasăm, un ochi ne urmărește peste tot. De acolo, de sus, el mă văzuse cînd am rupt floarea. La insistența mea, mi-a făcut hațîrul s-o duc în celulă. Ce bucuros eram! Și ce bucurie pe ceilalți fîrtați! Am ținut-o în apă, pînă ce s-a ofilit. I-am examina fiecare nervură, fiecare nuanță, ca și gingășia străvezie a petalelor. Și toți am început a reflecta în jurul noului „decor”. Orieîta inteligență ar dovedi omul, oricît de mult s-ar ridica cu descoperirile lui, ca și cu realizările, este neputincios în a crea o floare.

Ne-am adus aminte de un vers al lui Shakespeare, care arată neputința omului de a face ceva asemănător unui copac. Nici vorbă despre gingășia unei flori! Cît am admirat-o și am comentat floarea sub toate raporturile! Ne-am despărțit de ea ofilită, fără farmec. Ne-a delectat cu coloritul și parfumul ei un timp, după care am aruncat-o pe geam.

Spre sfîrșit de toamnă, auzim zăvoare trase și pași pe sală. La cîteva zile, ne lămurim. Goleau *scurta* de pe nord și răsărit a „Tului”, de la etajul trei. Oamenii, scoși de acolo, erau înghesuiți pe *lungă*. Se făceau presupuneri și comentarii, ca mereu în astfel de situații. Toți eram pregătiți, pentru orice eventualitate. Distingem tropăitul încălțămintei pe grătarul de la ușa de intrare-ieșire a celularului. Îndată am tras concluzia că se aduc sau se scot oameni din celular. Și iată că apare milițianul în prag. Uitîndu-se la mine, îmi spune doar atît: „Hai!” îmi iau rămas bun de la amici și-l urmez. Sînt introdus într-o celulă, pe *scurtă*. Îl găsesc acolo pe Radu Șutu, fostul meu coleg de facultate. Imediat luăm legătura cu vecinii. Într-un tîrziu, se pronunță un cuvînt: „Zarea”. Deci ea ne va fi destinația.

Începem a ne împăca cu ideea mutării noastre în fundul

iadului închisorii Aiud. Știam doar, din auzite, ce este Zarea. Cei aduși în Zarea sînt ținuți într-o izolare desăvîrșită față de restul oamenilor. Plana o atmosferă de teamă, amestecată cu groază. Era ultimul loc, cu supliciile cele mai grele ce se puteau aplica deținuților. Pe mulți îi auzeam spunînd: „Oriunde e posibil de stat, însă la Zarea, nu!” Dar, în definitiv, ce era Zarea asta? Cînd s-a construit închisoarea Aiud, acum cîteva sute de ani, a fost compartimentată în două părți rămase pînă azi. O parte – comunul – alcătuită din camere mari, ce constituiau ceea ce numeam noi, cînd am sosit, secția; altă parte, alcătuită numai din celule. Secția avea numai camere, toate la parter; celulele, actuala Zarea, formau o parte separată. Mai știam că această clădire fusese declarată insalubră, avînd igrasie, din care cauză, în 1912, s-a construit o alta, alcătuită numai din celule, binecunoscutul „Celular”. Cu toate că fusese declarată insalubră, totuși, după 1944, mai ales, fusese populată cu deținuți politici. Mulți și-au găsit moartea între zidurile ei. Cam asta știam despre Zarea, în momentul în care fusesem mutat pe *scurta* „T-ului”.

La cîteva zile, același milițian, care mă scosese din celulă, mă ia, rostindu-mi: „Hai să ne plimbăm!” La capătul scărilor sînt așteptat de altul. Mă ia în primire. Mi se pune peste cap mantaua, întoreîndu-i-se poalele, să nu mai văd pe unde calc și nici în jurul meu. Milițianul mă apucă de poalele mantalei și-mi spune să-l urmez. Întuneric. Mă duce undeva, de unde nu voi mai ieși decît la expirarea condamnării, adică peste cinci ani și jumătate, mai mult de o treime din totalul pedepsei primite. Pe traseu, milițianul mă tot grăbea: „Hai, hai, nu mă ține prea mult pe drum!” Mă ține strîns de „căpăstru”.

În totală tăcere, ajung la o primă treaptă. Mă face atent să pășesc încet. Apoi urc o treaptă, apoi alta și mai multe. Aud șoptindu-și cu altcineva. După pași, îmi dau seama că sînt pe un coridor. Mă las în voia lor, fiindcă n-am încotro.

Puțin după aceea, aud un zăvor tras, o cheie răsucită într-o broască, după care sînt introdus înăuntru. Cînd mă lasă fără manta pe cap, mă văd într-o altă celulă. Am intrat în Zarea. Aici nu-i calorifer. Într-un colț, în stînga, e o sobă din tablă. Dacă vor voi, vom încălzi celula cu lemne. E o muțenie generală. Stau și aștept. Deci aici este alt „confort”, alt regim. De-acum să te ții, omule!

12

Așadar, am trecut pragul celei mai temute părți a închisorii din Aiud – Zarea. În celulă sînt patru paturi suprapuse, lipite de pereții laterali și de peretele dinspre ferestre. Îmi las bagajul pe unul din paturile suprapuse. Privesc înspre exterior: gratii groase străjuiesc celula. Dincolo de ele, văd montate obloane. Nu se poate vedea nimic în afară. Doar o fișie de lumină pătrunde pe deasupra oblonului. Încolo, nimic. Prin urmare, ne este permis a privi doar cerul, prin fișia îngustă de deasupra oblonului. Aparte mi se pare a fi soba de tablă. Văd în jurul ei negreală, de la funinginea căzută din interior, rămasă așa din iarna trecută. Oricîtă curățenie s-ar fi făcut, nu dispăruseră urmele funinginii. Pe jos nu-i așa de mult gunoi, semn că aici fuseseră de curînd oameni.

Sînt în așteptare. Pe sală nu aud nici o mișcare, nici un pas care să mă facă a trage unele concluzii, așa cum făceam în celular. Sînt ca o vietate pe care o aduci într-o colivie ori într-o cușcă mică. Paturile au cazarmament complet. Cel puțin, am un avantaj: nu voi sta pe dușumeaua goală, ca pe vremuri, cu 8 ani înainte. Am evoluat, deci.

Stînd așa, forat de gînduri, sînt trezit din noianul lor de zăvorul ușii, tras brusc. În prag apare cinvea, cu mantaua trasă peste cap, așa cum fusesem adus și eu, ceva mai înainte. Milițianul se retrage, închizînd ușa după el. Cel venit se dezmeticește, cum făcusem la rîndul meu. Ne recunoaștem: este Roman Buzoianu. Ne știam din viața studentească, din atîtea și atîtea împrejurări. Practica avocatura în Brăila, unde-și întemeiasă o familie. De bun venit, ne-mbrățișăm, bucuroși că sîntem cunoștințe vechi și că n-avem a ne teme unul de altul. Încercăm a ne gospodări, dar auzim iar pași. În dreptul ușii și-n prag, apare încă cineva. Îl vedem cu aceeași manta pe cap. Rămăși noi între noi, îl recunoaștem: este Eugen Dragomir. Profesase avocatura în Bacău, apoi se stabilise în București. Sîntem satisfăcuți toți trei că ne cunoaștem. Din două cuvinte, rostite inițial, aflăm că el vine din altă celulă din Zarea, în vreme ce eu și Buzoianu eram aduși din celular. Cu Dragomir printre noi, aveam un om care cunoștea „tainele” Zarcăi. Dar n-apucăm să intrăm bine în vorbă, fiindcă auzim umblîndu-se la ușă. Noul venit este Ion Păvăluță, avocat din Tecuci, cu care studentisem la Iași. Toți ne bucurăm, dat fiind că sîntem vechi cunoștințe și ca atare

putem vorbi deschis.

Presupuneam că nu ne vor mai aduce pe altcineva. Ceva mai târziu, însă, am fost ținute opt persoane în aceeași celulă. Patru vom rămîne vreme de mai bine de un an.

Cum e firesc, noi trei, aduși din celular, îl ascultăm pe Eugen Dragomir, care ne dă toate amănuntele știute de el, privind viața din Zarea. În primul rînd, nu putem comunica decît cu vecinii și asta cu mare prudență. Mai departe, doar prin vecini putem transmite unele informații sau primi cîte ceva. Prin morse, nici vorbă. Țeavă nu avem și dacă am încerca să batem prin alfabetul morse ar fi prea greoi, fiindcă filajul e foarte insistent, rapid și aproape permanent. În nici un caz, aici, în Zarea, nu puteam lungi convorbirile la perete, cum făceam la celular. Nu se putea vorbi la ferestre cu vecinii, nici pe verticală. Sînt de neconceput în Zarea astfel de legături. Nu se vorbește cu voce tare, ci numai în șoaptă. Milițianul introduce capul pe ușiță, ca să i se audă vocea numai de cei din celulă. Ceilalți nu trebuie să afle ce anume se vorbește. Baia s-a rezolvat în sensul că, celulă cu celulă, o vom face la capătul culoarului, la closet, unde sînt instalate două dușuri. Deci, pentru așa ceva nu mai sîntem scoși afară, ca în celular.

În ce privește plimbarea, ea se face afară, pe fiecare celulă, într-o curticică înconjurată de un gard de seînduri, înalt de mai mult de patru metri. Nimeni nu ne poate vedea, nici de la etaj, nici din altă parte, din curte, de pildă. Sîntem într-o izolare desăvîrșită. Nimeni nu trebuie să știe cine sîntem și nici noi să nu aflăm ceva despre alții. Aceasta-i regula.

Ceva a dus la spargerea izolării în care ne voiau ținuți: s-a născocit transmiterea informațiilor, de la o cameră la alta, prin sistemul morse pe ață, sub forma unor noduri. Două noduri făcute unul peste altul însemna linie; numai un nod – punct. Născocirea aparține inginerului Chica Dumitru și profesorului George Mănu. Eugen Dragomir venise din celula în care stătuse cu profesorul George Mănu. Învățase și el să facă noduri, să transmită vești, prin sistemul nou. Îndată îl învăț și eu, nu numai să-l „redactez”, dar și să descifrez mesajele transmise de alții.

Pentru moment, sîntem nevoiți să ne limităm a ne duce traiul folosind numai posibilitățile noastre, în cadrul celei. Nu aveai voie să stai culcat sau întins pe pat, nici să stai rezemat de perete sau de marginea patului. De la deșteptare și pînă la stingere, trebuia să stăm în poziția așezat, cu picioarele atîmate în jos. Atît. Eugen Dragomir ne-a prevenit că o nesocotire a acestor reguli ne poate costa cîteva zile de izolare. În ce privește încălzirea cu foc a

sobei, dura cam o oră-două, din douăzeci și patru. Aceste cîteva momente erau cele mai bune, fiindcă trăiam cîteva clipe de intimitate, stînd de vorbă „la gura sobei”. Tehnica aprinderii focului am prins-o îndată de la el.

Ne-a împărtășit un secret, propriu fiecărei celule. Pe tabla neagră a sobei, dinspre interiorul camerei, ferită de vizeta ușii, se putea scrie cu ceva cretă sau calcar, pe care-l găseam pe la vreun colț al peretelui sau la closet, pe sub ferestre. Aveam, așadar, și tablă de scris. Se scriau versuri sau texte și cuvinte dintr-o limbă străină, pe care, privindu-le din poziția așezat pe pat, le memoram. Bineînțeles, totul se ștergea cînd se făcea predarea-primirea serviciului, dar, după aceea, treaba se relua. Rămînînd peste noapte, aveam suficient timp pentru „școlarizare”.

Cîte observații n-am primit pentru cîte un minut de stat rezemat de marginea metalică a patului sau că am fost surprins moțăind ori stînd cu picioarele (sau numai cu un picior) ridicate pe marginea patului!

Eram istoviți de poziția anchilozantă, în care ne voiau permanent.

Toți patru făcuserăm războiul. Prin urmare, aveam ce să ne povestim, pe lîngă faptul că știam atîtea și atîtea din activitatea profesională. În acest sens, ne-am organizat programul, încît să-l folosim cu folos pentru toți și pentru fiecare în parte. Din primele zile, Eugen Dragomir a început să transmită morse pe ață profesorului George Mănu, de care se despărțise. Noi, cei veniți din celular, aduceam vești „recente”, care trebuiau cunoscute de cei din Zarea. Izolarea în care ne voiau o spărsesem prin mijlocirea aceluia alfabet. Profesorul George Mănu ne trimitea tot ceea ce „scrisese” el pe ață. Întocmise adevărate lecții din istoria diferitelor popoare, de la cea a românilor, la cele mai îndepărtate. Sub forma unor ghemuri, ele circulau de la o celulă la alta, orin mijlocirea closetului. Aveam un anumit loc unde piteam ghemulețele. Acolo se lăsau și tot de acolo se luau.

Dar rigurozitatea regimului se face resimțită curînd după constituirea celulei. Oricîte încercări am făcut de a ne odihni peste zi, sub forma unei rezemări de perete sau de marginea patului, toate au fost zadarnice. Milițianul era mereu cu ochii pe noi și ne atrăgea atenția mai întotdeauna. N-aveam voie să ne ținem capul prins în palme ori cotul rezemat pe genunchi, îndeosebi după masă eram copleșiți de oboseală și starea de somnolență ne cuprindea pe fiecare. Moțăiam cum puteam, dar, dacă erai surprins, gata, erai atenționat și trezit la starea de

veghe, cu avertizarea că, în caz de repetare, vei fi izolat.

Supravegherea aici era mai insistentă fiindcă exista un singur coridor pe fiecare dintre cefe două caturi ale închisorii, parter și etaj. Nu ca în celular,

unde milițianul avea de controlat aproape 80 de celule și acestea despărțite de plasa de sîrmă. Aici imediat te pomeneai cu milițianul că-ți deschidea ușița, cu observații și avertizări. De-a lungul coridorului, se alia un perete pe care, în partea superioară, se aflau, din loc în loc, ferestre, desigur cu gratii. Pe vreme de vară, cînd ne scoteau la program, prin acele ferestre mai pătrundeau cîteva raze de soare. Asta pînă într-o zi. Întîmplîndu-se un accident mortal în fabrică, la turnătorie, omul a scos un țipăt care ne-a îngrozit pe toți. Devenisem nervoși. Era scînteia care aprinsese focul unei explozii. ('a sa evite repetarea unor astfel de scene, au zidit toate terestrele. Ne găseam total închiși. Nimeni nu trebuia să știe de noi. Prin acele ferestre, mai puteam zări cîtc o stea, dacă era noapte, stea licărind și ea tristă. Era unicul mijloc de a vedea „ceva” dincolo de pereții clădirii. De acum, prin zidirea ferestrelor, ni s-a interzis și această ocazie.

Mi-aduc aminte că, într-una din zile, în toiul unei discuții, ne-am cam aprins, vorbindu-ne cam tare. Deodată, ușița ni se deschide și milițianul, cu capul introdus înăuntru, ne atenționează să vorbim încet, că nu sîntem la tribunal. Știa, deci, că toți patru profesasem avocatura.

În iama care a urmat, ne-am îmbolnăvit de gripă. Bîntuise în toată închisoarea. Aveam febră, frisoane și, *volcns-nolens*, trebuia să ne lase să zăcem în pat. Evoluția bolii dura cam o săptămînă. Rînd pe rînd, ne-am îmbolnăvit toți. Eu am luat-o ultimul, dar într-o formă mai ușoară.

Focul îl făceam cu brichete de cărbuni. În prealabil, primeam cîteva bețișoare de lemn, ca să putem aprinde focul. Învățasem. Era o satisfacție cînd focul se încingea cu brichetele primite drept combustibil. Din acel moment, începeau clipe de adevărată desfătare pentru toți. Cînd duduia focul, soba radia o căldură mare, îneît, unul cîte unul, ne scoteam îmbrăcămintea să ne încălzim. La un moment dat, soba se înroșea. Era punctul culminant al bucuriei generale. Nu ne mai puteam ține prea aproape. Dezbrăcați la piele, doar cu pantalonii pe noi, ne întorceam pe toate părțile, să ne știm încălziți. În vremea aceasta, ne serveam „ceaiul”: umpleam cana cu apă, o așezam pe sobă, pînă ce fierbea în clocot. După aceea, sorbeam apa fiartă, pe care am botezat-o „ceai”. Simțeam nevoia să introducem în organism apă clocotită, ca să ne ncălzim de-a binelea. Nu știam cum trecea vremea asta. Ne povesteam de-ale noastre, uitînd, pentru un timp, unde ne aflam. I) După ce soba căpăta iar culoarea

neagră, auzind cum fierul trosnea răcindu-se, ne îmbrăcam încet-
încet, cu boarfele pe care le aruncasem. Intram în „normal”.
Acumulasem căldură pentru douăzeci și patru de ore. O iluzie
doar. De-acum aveam gândul la focul zilei următoare. Calmați
pentru scurtă vreme, vedeam cum ne învăluie, din nou, frigul,
gonit puțin. Uneori, aveam neșansa să nu ni se aprindă focul. Ne
resemnam, ne chirceam tremurând, cu gândul la căldura zilei
următoare, care va dura îndoit.

Cum am spus, izolarea era totală. Eram înconjurați de o tăcere absolută. Nimeni nu trebuia să știe cine-i în Zarea și nici noi cine se află dincolo de zidurile ei. Aceasta era linia. Când eram în celular, aflasem că în Zarea, pe latura parterului opusă nouă, era închis Vasile Luca. Lângă celula ocupată de el se afla alta goală, după care, într-alta, - un „mare” șef. Auzisem că avusese grad de general. Încă un altul tot cu grad mare, izolat de restul deținuților. Era muțenie în jurul nostru, dar pentru „ei”, aceasta era totală. Ne întrebam ce-or fi gîndind, știindu-se printre adversarii lor de pînă mai deunăzi. Cît timp am stat în Zarea, n-am reușit să obținem nici o relație despre aceste păsări rare. Desigur, își urau stăpîinii care-i aruncaseră în temniță. Mi-amintesc că venise știrea, în celular, că Ana Pauker, internată în spitalul de la Mărcuța, striga pe la ferestre: „Fanarioților, o s-o plătiți!” N-am reținut numele omului care ne-a adus vestea despre „tanti” Ana.

Tot timpul cît am fost ținut la Zarea, vreme de peste cinci ani, pînă la eliberare, n-am reușit să sparg izolarea în care ne-au ținut și nici să dau sau să primesc știri în această groapă a tăcerii. Primeam numai dacă, întîmplător, venea careva, adus alături de noi.

Dacă în Celular mai puteam evada din strînsoarea celulei, prin contactul ce-l realizam cu ceilalți oameni, aici, în Zarea, o astfel de posibilitate era extrem de redusă. În primul rînd, trebuia să ne limităm numai la resursele ce-ți putea oferi viața de celulă, respectiv oamenii ce-o compuneau. În mod cu totul excepțional, asumîndu-ne riscuri, mențineam legătura cu vecinii.

Pe lângă aceasta, muțenia era alt factor care ne influența negativ sistemul nervos. Poți să te menții într-o tăcere o zi-două, dar cu lunile, cu anii, ea are repercusiuni. Se va face simțită, cu trecerea timpului. Dacă ne-am fi conformat în totul regulamentului, ar fi însemnat să ne prăbușim total echilibrul. Era o tăcere adusă la nivelul cel mai scăzut al ei. *Trebuia* să încălcăm regulile impuse.

Mai scăpăm fredonînd o melodie de dor, un colind de sărbători, un cîntec de vitejie. O făceam ca să ne menținem pe linia de plutire, fie ea cît de joasă, dar o făceam. Totuși, peste noi plana monotonia cu care ne învățasem întrucîtvă. Era regula vieții de acolo. A ieși din ea însemna a ne perturba viața, ceea ce echivala cu o iritare. Stăm așa închirciți, limitați la o activitate cît

mai redusă. Ne învățasem cu modul acesta de trai. Un zgomot, o bătaie în ușă, un zăvor tras ne făceau să tresărim, să ne agităm, întrebându-ne ce-i, ce s-a întâmplat?

Odată era zi de bărbierit. Am dedus asta, după ușile ce se deschideau și pașii de pe sală ai oamenilor. Aveam trei săptămîni de cînd nu ne bărbieriseră, poate chiar mai mult. În timp ce așteptam, pe rînd, să fim bărbieriți, liniștea în care se efectua treaba este tulburată de un accident. Eugen Dragomir cade jos', acolo, în cameră, unde ne bărbiereau. Leșinase. Noi, cei trei, ne-am alarmat imediat, sărind în ajutorul celui întins jos. Era livid la față. îl ridicăm, așezîndu-l pe un scaun și începem a-l freca pe la tîmple, după ce l-am udat cu apă pe frunte, pe piept. Milițianul nu schițează nici un gest. Rămîne indiferent. Ne cere doar să-l ducem în cameră. Nici o sesizare, nici o intervenție pentru a veni în ajutor unui om leșinat și care fusese adus în simțiri numai prin acțiunea noastră.

Rămași noi între noi, ne tot uitam la Dragomir, care își revenise. Faptul în sine ne-a revoltat, cum era firesc. Ne aduseseră în starea aceasta, încît puteam cădea din picioare. Eram revoltați împotriva milițianului, și, prin el, a stăpînirii, care privea cu nepăsare. Desigur, am transmis vecinilor cele întîmplate. Un caz ca acesta a tulburat viața unei celule, ne-a iritat sistemul nervos. De-acum, eram gata să sărîm în sus de revoltă. A fost de ajuns un fapt ca acesta, ca să ne ducă pînă la paroxism. Ne-au trebuit cîteva zile să ne calmăm, să revenim la acel obligatoriu „normal” în care ne țineau. Se dusesse de mult vremea protestelor, a bătăilor în ușă, prin care ne ceream drepturile.

Oboseala începuse a pune stăpînire pe noi. Nu mai eram ce fuseserăm cîndva. Era o stare de moment, sau, cu adevărat, ne schimbaserăm noi în modul de a fi, de a ne comporta? Timpul urma să arate ce amprentă va lăsa asupra psihicului nostru toate restricțiile regimului.

Am arătat, puțin mai înainte, cum ne zidiseră ferestrele culoarului. Eram de-acum zidiți, încît nu mai puteam vedea nimic dincolo, în afară de fișia de cer de deasupra oblonului.

Iată că tăcerea ne este tulburată într-una din zile. Cum tulburarea nu era ceva obișnuit, a alarmat, imediat, toată Zarea. Fiecare celulă a sărit spre ușă, să distingă mai bine ce s-a întîmplat. Am auzit țipătul unui disperat. Țipătul omului acesta era ceva pe care nimeni nu-l mai auzise vreodată. Mulți lucraseră în mină și artificierii strigau cît puteau de tare: „Ardeee,

ardeee!", ca să semnalizeze primejdia, dar cel de-acum era cu totul altceva. El era al unui om în pericol de moarte, dacă nu chiar în brațele morții. Țipa în speranța ca cineva, din apropiere, să-l ajute, să-l salveze, să-l scoată din pericol. Mai distingem pași grăbiți pe coridor. Am dedus că-s ai milițianului. În timp ce ne agitam în celule, el fila de zor. Urmărea să vadă cum reacționăm la țișetele disperatului.

Dar nu numai ale acestuia se aud. Distingem mai multe voci. Sesizăm agitație mare. Am dedus că-i o nenorocire, un accident de muncă, a cărui victimă nu putea fi decât un deținut, un om de-al nostru. A mai durat încă puțin agitația pe culoar, după care s-a așternut o liniște de mormînt. Fusesse ca o scînteie care a aprins un foc ce mocnea sub cenușă, sau care era gata să dea foc unei capse amorstate, unui explozibil. Ne plimbam agitați în intervalul dintre paturi și ușă, comentînd toate variantele posibile ale celor auzite, cu puțină vreme înainte. Nu mai era nici o îndoială că avusese loc un grav accident de muncă și că victima fusesse un deținut. Nu știam cît de grav rănit era omul acela.

Cînd ne scoteau la program, ne aruncam privirea înspre ferestrele de unde venise țișetul nefericitului. De astădată, milițienii erau lîngă noi, nu ne scăpau din ochi. Și, totuși, am putut afla ce anume se petrecuse. Celula dinspre capătul culoarului se găsea aproape de bucătăria închisorii. De acolo s-a transmis ce se întîmplase. Nefericitul, ce lucra la turnătoria fabricii, scăpase un vas cu metal, înroșit prin topire. Vasul s-a revărsat peste el. N-a mai putut fi salvat. Încă o victimă a regimului închisorilor. Nu-i aflasem numele. Ne-a înfiorat modul în care omul și-a găsit moartea. Acoperit de fier topit, murise în chinuri îngrozitoare. Totul s-a soldat cu zidirea ferestrelor de pe culoar. În timpul cît s-au făcut aceste lucrări, vreme de cîteva săptămîni, ne-au iritat ciocăniturile și zgomotele provocate de treaba aceasta. Fiecare lovitură de ciocan în perete, fiecare cărămidă dată jos, reprezentau tot atîtea zgîrieturi în sistemul nostru nervos. Oricîte mișcări am fi făcut sau am fi vorbit, zgomotul ne deranja. Îl suportam cu mare greutate. Devenisem extrem de sensibili, iritabili.

Dintre milițieni, doi își făceau simțită cel mai mult răutatea. Unul venise din celular. Nu-i știam numele, însă îl poreclisem „Colțatul”, fiindcă, atunci cînd vorbea, își arăta caninii. Avea fața palidă, de părea că-i suferind, părul fiindu-i blond. Un altul era Biro, tipul executantului la sînge al ordinelor primite. Aceștia, în cazul în care te surprindeau în defect, raportau, nu te cruțau

niciodată. Erau neîndurători. Nu cunoșteau iertarea sau „închiderea ochilor”. Orice, dar așa ceva nu concepeau. Probabil că voiau să se evidențieze, să dovedească destoinicie și să obțină aprecieri din partea mai-marilor.

Multe izolări am făcut, fie datorită unuia, fie celuilalt. Nu puteam sta locului, ca un obiect neînsuflețit, așa cum voiau. Noi eram substanță vie, în continuă mișcare și, deci, în permanentă activitate. Cerebrală, în primul rînd. Era domeniul în care ne voiau total inactivi. Din această cauză s-au creat conflicte, ciocniri, soldate cu măsuri restrictive împotriva noastră, a celor fără apărare. Activitatea celor din Zarea era cu mult mai riscantă decît în celular. Ne-a fost cu mult mai greu, dar nu imposibil. Dar ea, activitatea, ne-a ținut moralul ridicat, ni l-a alimentat și am putut să trezim din amorțeală pe cîte unul, ce da semne de epuizare nervoasă.

Mă văd, odată, luat din celulă și mutat. Mă despart de firtați, cum se face de obicei, și mă las condus. Și iată-mă singur într-o celulă. Paturile sînt fără saltele, fără alt cazarmament, în afară de-o pătură.

Era în plină vară, îmbrăcat în bluzele acelea de doc și pantaloni scurți. Mi se întinde o cană pentru apă, altceva nimic. Sînt, deci, izolat. Cît? Încă nu bănuiam. Aveam noroc că era cald afară, ca și în celulă. Eram scos la plimbare de unul singur. Încerc să fac legătura cu vecinii, dar nu mi se răspunde. Celulele alăturate sînt goale. Deci izolarea trebuia s-o consum într-un program impus de unul singur. Încep a mă gîndi nostalgic la convorbirile și discuțiile cu oamenii din diferite celule. După aceea, mi-am rememorat, încetul cu încetul, ce reținusem de-a lungul anilor. Mă simt bine. Vorbesc cu voce tare. Constat că memoria îmi este fidelă și că funcționează ireproșabil. Deși trecuseră două ierni de Zarcă, organismul încă nu-mi face probleme. În afară de tensiunea avută în celular, nimic nu mă doare acum. Doar pe timp de toamnă-iarnă mă cam jenează încheieturile.

Aud ușa deschisă în celula alăturată. Găsesc prilejul nimerit și iau legătura cu vecinul, tot singur. Era doctorul Uță Dumitru, unul din veteranii Aiudului. Am schimbat cîteva fraze cu el. Mi-a recomandat să fac mereu- mereu gimnastică, să-mi amelioresz durerile reumatice sau să le previn. Și, într-una din zile (era Biro de serviciu), avem neșansa să fim prinși vorbind la perete. Pe amîndoi ne-a costat o izolare de 14 zile, făcute în condițiile cunoscute. Ne-am făcut semnalată prezența, nimic altceva. După expirarea izolării, sînt adus în aceeași celulă.

Nu după multă vreme, observ că mi-au apărut cîteva bubulițe pe un picior, mai în jos de genunchi. îmi provocau mîncărimi. Oricîtă voință aveam, nu mă puteam abține și mă scărpinam. Din zi în zi, s-au extins și la celălalt picior. Supurau, ieșind un puroi rău mirositor. Nu aveam nici vată, nici vreo fașă, nici dezinfectant. Eram dizgrațios, cînd mă priveam cum arăt. Am cerut fiecărui milițian să fiu văzut de medic, de sanitar. Nici vorbă. Biro, care, cînd era vorba de drepturile cuvenite deținuților intervenea, acum se face a nu vedea nimic. Tăceau cu toții. Bubele se întindeau. Începusem a mă gîndi la vreo boală mai gravă.

Norocul meu e că apare pe sală, la primirea serviciului, un gardian care mă cunoștea din celular. îl rog să-mi dea o fașă și puțină vată. În adevăr, mi-aduce ce i-am cerut. După prima folosire, le arunc. În mediul infecțios în care eram înotam ca într-o mlaștină de microbi și bacterii de toate felurile, ale tuturor bolilor. Priveam cum se scurge puroiul. Voiam să mă spăl. Cine să-mi toarne? Trebuia să evit extinderea bubelor pe restul corpului. Știam că furunculoza se putea generaliza. După trei zile, îl văd pe același milițian și-l rog să-mi mai dea o fașă și puțină vată. Am apelat la el, fiindcă-l cunoșteam mai altfel. „Mai cere și de la alții”, la care i-am răspuns: „Nu vor!” Puțin după aceea, apare iar cu o bucată din ce-i cerusem, spunîndu-mi că nu-mi mai poate da. îmi vorbea, în timp ce ochii îi erau îndreptați spre ușa etajului. îi era frică.

Cîteva săptămîni au durat bubele acelea. Le-am pus capăt numai cu apă și săpun, folosind și feșele date de acel om de pe sală. îmi turnam apa, apucînd toarta cîinii cu degetele înfășurate într-o cîrpă, ruptă din poalele cămășii. Pe lîngă aceasta, am profitat de cîteva zile de soare și, prin fișia de lumină ce pătrundea pe deasupra oblonului, lăsam picioarele expuse. Numai așa am scăpat de necaz. Astăzi, semnele de pe picioare îmi amintesc de acele zile. De neuitat mi-a rămas cînoșenia milițienilor, care n-au vrut să-mi acorde nici o atenție sau să facă demersuri. îl țin minte pe acel milițian care s-a distanțat de ceilalți colegi. În el a biruit omenia, pe care i-o sădiseră în inimă părinții și mediul din care provenea.

Am vorbit, în altă parte, de măsura luată, ca, pe vreme călduroasă, să ne dezbrace de hainele vărgate și să ne dea, în schimb, bluze din doc și pantaloni scurți, din petece de diferite culori, predominînd albastrul. Vremea călduroasă era considerată a începe din primele zile de aprilie și pînă la finele lui octombrie,

chiar începutul lui noiembrie. Acolo, la un pas de munții Apuseni, frigul se prelungea pînă în mai și începea în octombrie. Tremuram, în vremea aceea, îngrozitor. Dîrdîiam de frig. Ne mai protejam cu păturile puse pe spate sau pe genunchi, în celular. Însă în Zarcă nu se tolera așa ceva. Dacă o făceam, ne asumam riscuri mari.

Intrăm într-o iarnă îmbrăcați numai în acele bluze. Oricît ne-am fi mișcat în celulă, nu ne vedeam calzi deloc. Tremuram toată ziua. De schimbat îmbrăcăminte, nici vorbă. În ziua de 6 decembrie, plantonul, în prezența milițianului, ne anunță discret: „A venit moș Nicolae cu daruri!” Ne introduce pe ușiță mantale pentru fiecare. Au mai trecut încă două săptămîni pînă ce ne-au dat și restul efectelor.

Mulți ani au trecut pînă ce ne-au luat rufe la spălat. Se înființase spălătoria închisorii. La fel, am îndurat ani grei cu gîndul la o foarfecă pentru tăiatul unghiilor, mai cu seamă de la picioare. Unghiile de la mîini învățasem a le rupe, sau, mai degrabă, a le roade cu dinții. Cîte izolări nu s-au făcut pentru un ac, fie el fabricat sau confecționat rudimentar, acolo, în celulă, dintr-un capăt de sînnă. Și, în sfîrșit, s-au înduplecat să ne introducă pe ușiță cîte un ac, în zilele stabilite pentru program administrativ.

Dar, pînă atunci, am improvizat un ac dintr-un fir de pai, ceva la care numai oamenii primitivi mai recurgeau. În saltea aveam paie suficiente. Alegeam un fir mai tare, pe care-l verificam să nu se rupă prea repede, îl teșeam la un capăt, iar la celălalt, de preferință aproape de un nod, îi dam o mică gaură. Și cu asta confecționam un ac. Nu mai putea fi considerat corp delict, tăios sau primejdios.

Într-un moment în care „coseam” de zor, așa primitiv cum o făceam, ne pomenim cu ușa larg deschisă. În prag, apare, impozant, „politicul” Chirilă, persoană de care am mai vorbit și cu care vom mai avea de-a face pînă la expirarea condamnării. Tresărim cu toții. Inima începe să-mi bată, de să-mi sară din locul ei. „Stați așa!”, ne ordonă ofițerul, sigur că și-a găsit victime, bune de trimis la izolare. „Scoateți acum și celelalte obiecte interzise!”, continuă el. Așa cum am mai spus-o, îmi tremura corpul, cu toată voința de-a mă stăpîni. N-aveam nimic, decît o bucată de ață cu noduri, deci morse, pe care o lucram. Nu putea fi ascunsă în momentul acela. Căutau insistent, scotocind saltelele, bagajele și tot ce credeau că pot constitui un loc de ascuns. Știau ei ceva. Ne-am lămurit, după aceea. Ne turnase

Valeriu Sima, fost preot greco-catolic, din apropierea orașului Zalău. De câteva zile, fusese mutat din celula noastră și dus în fabrică. Era ceva neuzitat. Dar, despre acest aspect, voi vorbi ceva mai târziu.

Political și haita lui nu găsesc nimic. Eu aveam în mână firul cu ață, pe care-l înnodam cu morse. Tot timpul cât a durat percheziția, am frecat firul în mână, pînă ce l-am făcut bucățele, după care l-am aruncat la picioarele politicalului, fără să se observe. Totuși, el mă văzuse că am cusut. Îmi cere sentențios să-i predau acul. „Cu ce coși?” mă întreabă iscoditor. Îi arăt „acul”, care, cu ața prinsă într-un capăt, căzuse și el în învălmășeala aceea. Acesta-i „acul”, îi răspund, ridicînd de jos paiul, devenit ac. Îl ia, îl privește, se uită în zare la el și nu-i vine a crede că folosim paiul drept ac. Nu mi-l mai restituie. Încă tremuram de emoție. Nu-mi puteam stăpîni tremurul nervos care, în astfel de situații, mă depășea. Voința nu mai avea nici o putere. După ce au scotocit toată celula, fără să găsească ceva, se retrag nemulțumiți că au lovit în gol. Îi cer politicalului să-mi restituie acul, fiindcă nu reprezintă nici un pericol, la care el, refuzîndu-mi cererea, adaugă: „Lasă că-ți faci altul. Paie găsești destule în saltea. Țsta îl iau ca să ne îmbogățim muzeul cu obiecte găsite prin celule”. Și închide ușa.

Nu ne-a găsit în defect cu vreo abatere. Firul de ață îl distrusesem fără să se observe. În schimb, sistemul nervos a continuat să se resimtă. Era solicitat de fiecare dată în astfel de situații. Am citat numai câteva din cazuri. Dar au fost și altele, provocate de iritarea oamenilor. Nu toți componenții unei celule se înțelegeau. Se întîmpla să se ivească divergențe de opinii, de principii, care dădeau loc la discuții aprinse.

Ceea ce era mai neplăcut era faptul că nu numai cei angajați se enervau, dar produceau și celorlalți tensiuni nervoase. Am făcut unele referiri la situații din acestea, trăite în celular. Și aici, în Zarea, s-au petrecut asemenea fapte. Aș cita un singur caz, din atîtea cunoscute. Eram în celulă cu preotul Ion Dumitrescu-Borșa, fost secretar general al mișcării legionare. Împreună cu noi, mai era și un măcelar, Petru Olinici, din Rădăuți. Nu știu acum pentru ce anume fusese condamnat. Avea un defect. În timpul somnului sforăia, sau, mai bine spus, horcăia, îneît ne tulbura somnul tuturor. Ceilalți ne resemnam într-un fel, dar preotul Dumitrescu ajunsese cu nervii la pămînt. Îl ruga pe Olinici să se controleze, dar zadarnic. În timpul nopții îl trezea, ceea ce da loc unor discuții și ne deranja pe toți. Pentru preot,

noaptea însemna un chin în plus. Își punea cîrpe sau resturi de vată în urechi, dar fără efect. Suporta, fiindcă n-avea încotro. De multe ori Olinici se scuza, spunîndu-ne că și în alte celule avusese neplăceri cu oamenii. Ceruse să fie mutat singur, dar nici vorbă să se aprobe una ca asta. Aveau intenția să ne chinuim, indiferent cum.

Tresăream la orice zgomot auzit pe sală sau în alte celule. Eram într-o continuă încordare.

Și după ce am devenit liber am rămas pradă coșmarurilor care mă chinuiau, în somn. Rar se întîmplă să nu mă visez fugărit, filat, admonestat, în închisoare fiind. Somnul, în loc să-mi fie reconfortant, devenea un mod de chinuire a mea. Și astăzi, după mai bine de douăzeci de ani, mă duce zeul Morfeu prin prăpăstii, mă aruncă în apă, mă lupt să nu mă înec și cîte și mai cîte alte primejdii. Mă trezesc transpirat, obosit. Și nu-mi găsesc altă explicație de faptul că, acum, trăiesc în somn momentele de tensiune pe care le-am apucat „atunci”, treaz fiind.

Mi-am amintit de un vis avut în Zarea. Era în plină zi. După ce mîncasem, am ațipit cu capul în mîini și coatele pe genunchi. Deodată, m-am trezit speriat. O visasem pe mama, care îmi legăna picioarele întinse îh pat, în vreme ce dormeam. Și așa, legănîndu-mă, și-a îndreptat privirea înspre vizetă, implorîndu-l pe milițian: „Lasă-mi, domnule, băiatul să se odihnească puțin, că tare-i obosit!” Așa m-am trezit, în vorbele mamei. Poate că, în adevăr, sufletul ei o fi fost lîngă mine, în vremurile acelea.

De-a lungul anilor de detenție, l-am cunoscut și pe Petrică Boncotă. Era frate cu inginerul Ghiță Boncotă, de care am vorbit mai înainte. Absolvise Academia Comercială și era un tînar dotat. Cînd l-am cunoscut, mi-a povestit sumar chinurile pe care le îndurase în timpul anchetei făcute la Ministerul de Interne. A evitat să-mi dea amănunte prea multe. Le-am aflat mai tîrziu, de la fratele lui. Cînd am vorbit prima oară, era perfect sănătos, ca și toți ceilalți frați ai săi.

În închisoare fiind, a fost chemat din nou la Ministerul de Interne și de acolo, la Constanța. Datorită torturilor morale, s-a dezechilibrat mintal. Fizic nu-l torturaseră. Îi aplicau în față lumini orbitoare, cu becuri care-i erau fixate drept în ochi, supunîndu-l unor interogatorii ce nu se mai sfîrșeau. Cînd era scos de acolo, simțea că „ceva” opera asupra sistemului nervos.

Cînd îl întîlnesc pentru a doua oară, stau de vorbă cu el. Nu mai era cel cunoscut de mine cu ani înainte. Sistemul nervos se dezechilibrase total. Avea momente de adevărate coșmaruri, care

deveneau din ce în ce mai dese.

Ne-am despărțit apoi, fiecare fiind repartizat pe la celule diferite. Într-un târziu ne-a venit știrea că a murit în chinuri mari, din cauza unor tulburări nervoase. Vorbind cu frate-său mai târziu, acesta mi-a confirmat cele ce-mi spusese sumar Petrică, fratele cel mic.

Au fost și unii dintre noi al căror sistem nervos a cedat, ca urmare a regimului de celulă sau al celui aplicat în cursul anchetelor.

La începutul acestui capitol, „Zarea”, am dat numele celor cu care am constituit prima celulă, în noua mea viață de detenție. Timpul cât am stat împreună, mai bine de un an de zile, ne-a fost suficient să ne cunoaștem. Toți făcuserăm războiul și răspunseserăm la toate chemările adresate de Țară. Luptasem sub faldurile drapelului tricolor. O făcuserăm ca și părinții noștri, care au înfăptuit România cea Mare. Și încă o remarcă: toți ne ridicaserăm de jos, din lumea celor săraci, umiliți, fără pogoane, moșii sau dividende de la bănci. Posedam o diplomă, în baza căreia profesam și, întemeindu-ne o familie, ne remarcasem în localitățile unde ne stabiliserăm. Pe lângă aceasta, eram mînați de cele mai înalte idealuri față de semenii noștri, față de Neamul căruia aparțineam. N-am fost stăpîniți de gînduri de căpătuire, de îmbogățire, sau de acapararea vreunor averi.

Cu fiecare din ei, m-am întîlnit după eliberare. Căutam să ne scoatem onorabil pîinea cea de toate zilele, pentru noi și familiile noastre.

Celula s-a destrămat. Într-una din zile, sînt mutat în altă parte. Cu mine este și Eugen Dragomir. În noua celulă nu cunosc pe nimeni, în schimb Eugen Dragomir are o explozie de bucurie cînd dă cu ochii de cineva. Ambii se îmbrățișează. Imediat, Eugen Dragomir mă ia de mîină și facilitează, o secundă mai devreme, cunoștința cu profesorul George Mănu. Fără nici o rezervă sau altă reținere, în mod spontan, ne strîngem cu mîinile prelung. Amîndoi auziserăm unul de celălalt. De acum, sîntem în aceeași celulă. După ce trece animația de moment, ne împărțim toți opt, cîți eram, în cele patru paturi. Voi dormi cu profesorul George Mănu, în același pat, cîtă vreme vom sta în această formație.

Cunoștința făcută cu acest om, convorbirile cu el, precum și modul de viață dus împreună le consider a fi cele mai importante, mai fructuoase, din cîte am avut în detenție.

O afirm avînd în vedere clarviziunea, puterea de a judeca situația politică în ansamblul ei, în prezent și în perspectivă, orientarea pe care profesorul George Mănu le avea. De asemenea, pregătirea intelectuală, cunoștințele din toate domeniile, de la istorie la muzică, de la filosofic la literatură, m-au făcut să-l consider o adevărată bibliotecă, mai cu seamă datorită amabilității de a împărtăși și altora orice i se solicita. Am constatat dăruirea cu care venea în ajutorul oricărui i se adresa

pentru o lămurire, o precizare, un sfat. Sînt calități pe care cu greu aş putea să afirm că le-am mai întîlnit. La toate aceste însușiri se adaugă una care-i era proprie, datorită educației primite: modestia îl făcea și mai respectat, și mai stimat, și mai iubit de către toți cei cu care venea în contact.

Deși își pierduse libertatea în 1948, avea un moral sănătos, împărtășit celor din jur. Ca specialitate profesională, a fost cel mai competent și mai bine pregătit în fizica nucleară din România, după Hulubei, dacă nu la același nivel. Își perfectase studiile în laboratoarele soților Curie din Paris, unde a învățat vreme de șapte ani. Multe din amănuntele vieții sale, legăturile ce și le-a făcut, din studenție și pînă la data întîlnirii cu el, mi le-a împărtășit cît am stat împreună.

Profesorul George Mănu, pe linie maternă, aparținea neamului Canta- cuzinilor. Neam de domnitori și mari cărturari, cu care toți românii se mîndresc. Mama lui era sora generalului Cantacuzino-Grănicerul - eroul de la „Coți” -, din primul război mondial. După tată, era nepot al generalului Mănu, care comandase o divizie în războiul de independență, după care a fost, un timp, prim-ministru al României. Tatăl lui fusese consilier la Casație, deci magistrat. Cu asemenea strămoși, descendent din vițe nobile, care au ridicat numele de român, George Mănu oferea oricui garanția că este animat de cele mai frumoase intenții în lupta împotriva unei stăpîniri străine de spiritualitatea și de năzuințele poporului nostru.

Lucrarea de sfîrșit al studiilor la Paris i-a încununat pregătirea. Trata devierea razelor gamma în vid. Doamna Curie, după ce i-a verificat experimentul, La felicitat cu mențiunea că, în acest domeniu, el a făcut tot ce se putea face. Acolo, la Paris, în laboratoarele soților Curie, s-a împrietenit cu alți oameni de știință - tineri ca și el - veniți din toate țările, deveniți apoi atomiști cu renume în lumea-ntreagă. Unul era din Germania, altul din Rusia. Au fost acolo și chinezi. Era singurul român. Țin minte un amănunt: mai toți colegii chinezi erau tăcuți și copiau și tot ce le cădea în mîna cu privire la problemele atomice.

Cînd țara noastră a reluat legătura cu Rusia, a făcut acolo, împreună cu tatăl său, o excursie. Sosit la Moscova, a rugat ghidul să-l anunțe pe colegul său venit de la Paris, fiindcă voia să-l vadă. După două zile, ghidul i-a dat un răspuns negativ, motivînd că acela se afla departe de Moscova. A înțeles că n-au vrut ca doi specialiști în energie atomică să se întîlnească.

Odată terminate studiile, se întoarce în țară. Inițial, i se

oferise o catedră la universitatea din Cluj. A preferat Bucureștiul, unde a fost încadrat la catedra de fizică. În timpul acela, la Iași, catedra era ocupată de Hulubei, în postura de profesor, îl surprind evenimentele politice din România, de după 1938. Un timp a ocupat postul de ambasador în Bulgaria.

Revenit în țară, își reia locul la catedră. Dar nu se mulțumește cu atât. S-a gândit să inițieze o acțiune politică, în care să-i grupeze pe toți românii de bună credință. Intenția s-a intensificat și a devenit realitate.

Nu se împăca în nici un caz cu ideea că am putea fi o țară vasală învingătorului din răsărit și aceasta nu numai din punct de vedere politico- economic sau militar, ci și ideologic. Nu putea concepe una ca asta.

După august 1944, își concretizează acțiunea prin concentrarea în jurul său a tuturor românilor, indiferent de orientările lor politico-ideologice de

pînă atunci. Așa a luat naștere organizația căreia i-a dat denumirea de *Mișcarea Națională de Rezistență* (MNR). Se adunaseră în jurul lui oameni de diverse convingeri politice și acum își concentrau energiile pentru a lupta împotriva ideologiei comuniste și a aservirii țării noului suveran. Concomitent cu această activitate, profesorul George Mănu a luat legătura și cu reprezentanții Comisiilor aliate de control, respectiv cu cel al SUA și cu cel al Angliei. Cu aceștia a menținut legături strînse vreme îndelungată, pînă aproape de arestare. Mi-a redat convorbirile cu acești diplomați și, îndeosebi, cu Burton Berry, americanul.

Așa cum prea bine se știe, toată lumea credea că, după încetarea ostilităților din Europa, apusenii nu vor permite rușilor să-și extindă forța politică și militară dincolo de granițe. Ba, mai mult, că nu-și vor impune ideologia în alte țări. Era dată ca certă o asemenea situație. Cu alte cuvinte, apusenii vor avea un cuvînt hotărîtor la noi în țară, ca și în celelalte țări din răsăritul Europei, Cehoslovacia sau Polonia.

Diplomații cu care a vorbit (printre care numea pe Burton Berry), i-au repetat, în cîteva rînduri, că lucrurile nu stau chiar așa cum își închipuia omul de pe stradă și i-au demonstrat pentru ce anume. Opinia publică angloamericana nu-i ca aceea sud-mediteraneană. Nu putea concepe să fie pusă în fața unui fapt împlinit, prin schimbare de orientare cu o sută optzeci de grade, cum au făcut italienii sau românii. Vreme de mai bine de zece-cincisprezece ani, a fost pregătită să lupte împotriva Germaniei, alături de un aliat de nădejde, Rusia Sovietică. În situația aceasta, înțelege să rămînă consecventă. Politicienii sînt convinși că pericolul pentru civilizația și progresul omenirii vine din Rusia Sovietică, a comunismului, însă, acum, ei nu pot acționa cu succes. N-ar putea-o face, fiindcă opinia publică nu i-ar susține. Cu răbdare, vor duce o luptă de pregătire a opiniei publice, contrară celei de pînă mai deunăzi. Și asta cere timp. Vor avea succes numai în fața opiniei publice de mîine, nu a celei de ieri sau de azi, respectiv cea care a susținut războiul.

Diplomații l-au asigurat de totala adeziune la punctul de vedere al României. Din datele pe care le culegeau, erau convinși că românii aveau dreptate, că „aliatul” răsăritean pradă, jefuiește și secătuieste economia țării. Aveau cunoștință de toate aceste nedreptăți făcute poporului român. Au discutat și problema antisemită, prezentă în mintea multor români, cu care ei nu erau de acord.

Profesorul George Mănu le-a explicat cu argumente. În ultima jumătate de secol, poporul român a fost victima a două invazii militare străine. De fiecare dată, el a constatat că mare parte din elementul evreiesc s-a desolidarizat de majoritatea românilor, în luptă cu invadatorul, indiferent de unde ar fi venit el. Ba, mai mult, s-a pus în slujba acestuia. Când Capitala țării, București, a fost evacuată în 1916 și românii au luat calea băjeniei, retră- gîndu-se cu armata în Moldova, unii evrei i-au primit pe invadatori cu flori, punîndu-se la dispoziția nemților.

Cînd românii s-au întors din refugiu, aveau sau nu dreptate să-și manifeste repulsia lor față de o asemenea populație, tolerată a trăi în mijlocul lor? După cel de-al doilea război mondial, sîntem din nou în situația aceea, numai că invadatorul vine din răsărit. Aceeași populație evreiască s-a pus în slujba noului invadator, primindu-l cu flori și osanale.

Dar, mai mult decît aceste argumentări, George Mănu le pune următoarea întrebare: „Dacă America ar fi fost invadată de germani, sau, mai sigur, Anglia, și-n capitalele lor germanii ar fi fost primiți cu urale de-o populație minoritară, cum ar fi reacționat americanii sau englezii, la sfîrșitul războiului, după ce i-ar fi alungat pe dușmani?” Le-a prezentat o asemenea situație ca să-i facă a înțelege pentru ce, ici-colo, românul are o rezervă față de elementul evreiesc. Dacă ar fi fost solidar cu el în vremuri grele, alta ar fi fost atitudinea. Oricum, i-a asigurat că asemenea aversiune nu trebuie confundată cu ura rasială, de felul nazismului. Dovada o constituie faptul că românii n-au permis predarea evreilor în mîna germanilor, cum au făcut alte țări, aliate lor, atunci.

Într-una din convorbirile cu acești diplomați, toți au căzut de acord să prezinte un document în care să se arate toate jafurile și spoliurile pe care „aliatul” lor sovietic le practica în România. Lucrarea urma să fie bine documentată, cu cifre, date exacte, după care ei o vor înainta guvernelor lor. S-a subliniat că ar fi bine să ajungă în apus înaintea conferinței pentru încheierea păcii.

Profesorul George Mănu a depus o muncă asiduă, luînd legături cu persoane în măsură a-i oferi datele necesare. A găsit militari din Marele Stat Major sau din Ministerul Apărării Naționale, care erau în posesia unor asemenea cifre. De pildă, pe generalul Ion Ionescu, cu care mă întîlnisem în celular, în 1951, și pe mulți alții. Lucrarea aceasta a lui, de forma unei cărți-document, a scris-o în limba engleză cu titlul: *Behind the Iron*

Courtain (în spatele cortinei de fief). Cartea a ajuns în Apus. A avut-o și Churchill pe masa lui de lucru. Ea a avut un mare răsunet, pe vremea aceea fiind scoasă în mai multe ediții - în martie 1946 și noiembrie 1947.

După ce le-a prezentat cartea, interlocutorii l-au sfătuit pe profesor să se refugieze în Occident și să ducă lupta de acolo, în sensul în care voiește și cum o cer interesele României. I-au cerut-o fiindcă lupta era de durată. Știau că nu se va întâmpla nimic așa de curînd, cum spera majoritatea românilor. Convinși fiind de o asemenea realitate, profesorul a încercat să treacă frontiera, dar fără succes. A fost arestat în drum spre graniță și, după un proces răsunător, a fost adus în Aiud, cu o condamnare pe viață. Din prima zi a fost ținut numai în Zarea, de unde n-a mai fost scos decît pentru internare la spitalul închisorii, unde a și murit.

Profesorul Mănu credea că deznodămîntul nu poate veni decît printr-o confruntare militară, în urma unei coaliții capabile să-și asume întreaga răspundere istorică. Nu vedea această posibilitate așa de curînd, mai cu seamă în urma convorbirilor avute cu diplomații. Iși exprima convingerea că rezolvarea este de durată și, ca atare, noi, cei din închisori, să fim pregătiți a rezista cît mai mult cu putință. Exclusea orice idee de compromis sau de capitulare în fața noii orînduiri. Prefera să cădem fermi pe poziții, decît să abdicăm. Făcea referire la un dicton, care constituia o conduită de urmat: „Decît să învingi printr-o infamie, mai bine să mori mergînd pe drumul onoarei”. Era conștient că toate suferințele generației noastre, cum spunea el, ale generației „pașoptiste”, din secolul XX, nu vor fi zadarnice: ne dau garanția victoriei de mîine a Neamului românesc. Chiar dacă noi, cei de azi, nu vom vedea victoria, ea va veni, cu siguranță. Insista că toate suferințele, toate privațiunile vor fi glorificate de generațiile următoare. Sustinea că reprezentăm un simbol al rezistenței românești, al spiritualității creștine, împotriva materialismului ateu. Cu asemenea satisfacții în suflet, să ne menținem pe pozițiile ocupate. Acestea-i erau convingerile. Parcă venea din altă lume, coborît din alte sfere.

Cele de mai sus mi-au fost relatate zile în șir, între patru ochi. Am tăinuit amîndoi despre o mulțime de aspecte ale luptei poporului nostru, aflat acum într-o înverșunată încăierare, privind însăși existența ființei lui ca Neam, aici, la porțile Europei.

După ce ne-am despărțit, fiecare urmîndu-și destinul, ne

aflam la cîteva celule unul de altul. Ne comunicam prin perete și prin sistemul morse pe ață. El era singur, izolat. La un moment dat, îmi comunică o informație mai aparte. Fusese chemat la conducerea închisorii, propunîndu-i-se eliberarea, cu condiția să lucreze în cercetare nucleară la Dubno, în URSS. Fără îndoială, vechea lui cunoștință de studii din Paris îl căutase. Voia să colaboreze cu el. Aflîndu-i-se de urmă, ajunsese în Aiud dorința aceluia de a-I avea „acolo”. Era o personalitate prea importantă ca să fie lăsat să zacă într-o temniță. Cînd aude ce i se cere, refuză categoric. Nici nu voia să audă de una ca asta. În acest scop, venise cineva special în Aiud, să-i vorbească. A rămas intransigent, pe poziția sa, demnă și fără compromisuri.

Readus în celulă, tot singur, este complet abandonat. Într-un tîrziu, îmi spune că nu prea se simte bine. Începe a-i lipsi pofta de mîncare. În acea celulă nu era nici pat. Stă, deci, pe dușumea, doar cu pătura. Cere să fie văzut de medic. Este cu totul ignorat. Zace întins, fără să se mai poată ridica. Milițienii îl iau în primire, într-un tîrziu, văzîndu-l ghemuit, înfășurat în pătură. Nu mai poate primi nici mîncarea. Mult a durat această stare a lui. Nu-mi mai răspunde la chemări.

Mi se comunică faptul că fusese dus la infirmerie, nu pe picioarele sale, ci în pătură.

Ulterior, am auzit cum a fost primit de medicul închisorii. Doctorul Balea ar fi exclamat: „Vai, domnule profesor, cum de v-ați lăsat să ajungeți în starea aceasta?” La care el i-a putut da, abia vorbind, următorul răspuns: „Nu m-am lăsat *eu* să ajung astfel, ci *ei* m-au lăsat”.

Lîngă el, în ultimele clipe de viață, s-a aliat arhitectul Nicolae Goga, care-l cunoscuse la minele Baia-Sprie și Cavnic. Profesorul i-a încredințat ultimele gînduri, un fel de cuvînt de ordine. Goga, după un timp, este adus în Zarcă, vecin cu mine. Este cel care ne dă trista veste și îmi transmite un mesaj personal al profesorului, rostit în ultimele lui clipe. „Spune-i lui Nicki, (cum îmi zicea el) să transmită tuturor să nu cedeze sub nici o formă presiunilor la care vor fi supuși. Să rămînă fermi pe poziție, să nu accepte nici un compromis. Să rețină tot ce am vorbit amîndoi”.

Nicolae Goga i-a promis că-mi va transmite această ultimă dorință, ceea ce a și făcut. Aceeași rugămintă i-a făcut-o și arhitectului Nicolae Goga, care i-a închis ochii. După ani și ani, întîlnindu-l pe Goga, mi-a comunicat direct ultimele dorințe ale profesorului.

Deținutul Oprea Filip din județul Dîmbovița, aflat atunci în spitalul din Aiud, ca bolnav, mi-a dat un amănunt suplimentar, la 5 octombrie 1991, la congresul A.F.D.P.R., ținut la Brașov: „De Florii, în 1961, eram și eu alături de profesorul George Banu. Când și-a dat obștescul sfîrșit, în loc de lumînare, i-am ținut o crenguță de copac. Am fost martor la acest ultim moment al vieții marelui român și om de știință. S-a întîmplat la orele 9”.

Acesta a fost marele român, un adevărat os de Domn, descendent din familia imperială a Bizanțului, profesorul George Banu.

Nu mai insist asupra rolului avut de el în Zarea, pentru ajutorarea oamenilor care au cunoscut severitatea regimului din temnița Aiudului. Pe lîngă acea bibliotecă pe care o acumulase și o purta cu sine, el a născocit, cu inginerul Dumitru Chica, alfabetul morse pe ață, cu noduri.

Dacă se va scrie vreodată despre calvarul românilor sub regimul comunist, dacă se va menționa vreun nume, acela al profesorului George Mănu va fi înscris cu litere de aur, la loc de mare cinste. I-am purtat și-i port o mare venerație, ca martir al Neamului românesc, venerație pe care o s-o duc cu mine în mormînt.

Am stat, cum am spus, cu acel măcelar din Rădăuți, Petre Olinici. Un om simplu, dar cu bun simț. Dobîndise multă experiență de-a Lungul vieții. Cu el mai era un cunoscut bucovinean și politician, pe nume Nichifor Robu. Se înfoia cu trecutul său de luptă pe teren naționalist, mai ales împotriva evreilor. Fusesse deputat de nenumărate ori, cunoscut pentru atitudinea lui bătaioasă în Parlament și în întrunirile politice. Își făcuse acolo, în Rădăuți, o avere destul de mare.

Olinici l-a răbdat o vreme, pînă ce n-a mai putut asculta tot ce povestea Robu. La un moment dat, i-a reproșat contradicția între vorbe și fapte. Deși vorbea de lupta împotriva elementului evreiesc, Olinici i-a replicat că, în fapt, făcea afaceri necinstite cu evreii din Bucovina. Fiind de prin părțile locului, i-a dat unele amănunte, cu privire la asemenea afaceri. Pus la punct, Nichifor Robu și-a temperat ifosele. Într-una din zile, ne spusese în ce împrejurări intrase în închisoare. Concepusese înfiriparea unei organizații politice împotriva regimului comunist. Erau la modă astfel de inițiative, pe vremea aceea. Fiindcă n-avea o platformă politică, cu răsunet la noi sau peste granițe, s-a gîndit să și-l apropie pe cunoscutul avocat Istrate Micescu, politician cu priză

în straturile de sus ale societății românești. Fostul ministru s-a lăsat convins și a acceptat propunerea lui Nichifor Robu.

Mai târziu, Micescu a regretat pasul făcut. Decepția sa am relatat-o în altă parte a evocărilor. Oricum, în ciocnirea la care am fost martor, Olinici- Robu, m-am convins, încă o dată, de lipsa de fond a luptei. Fusesse un politician cu nimic deosebit de ceilalți. România n-a dus lipsă de astfel de oameni între cele două războaie, în viața politică.

Cunoșteam ambiguitatea lui Robu, dar acum mi-a confirmat-o un om din fieful lui electoral.

Într-o vreme, am stat și cu preotul Grebenea Nicolae, de care mă des- părțisem la mina Baia-Sprie. Era originar din Rășinari. Fecior de mocani, tocmai fusesse hirotonisit ca preot cînd a luat drumul închisorilor. Era și el un veteran al Aiudului. Rămăsese cu același suflet cald. Comunicativ, plin de duh și, în același timp,, bine ancorat în spiritualitatea creștină. Pe lîngă acestea, preotul Nicolae Grebenea poseda în mod desăvîrșit probleme de teologie creștin-dogmatică și mistică ortodoxă; de asemenea, patristica și viețile sfinților. Într-un cuvînt, tot ce se cade unui preot cu chemarea de a păstori suflete. Deși purta povara atîtor ani grei de detenție, în inima lui palpita speranța unor zile mai bune pentru Neam. Era un adept al ortodoxiei, proprie poporului român.

Întîmplarea face să avem în celulă încă un preot, pe Sima Valeriu, din comuna Mesteacăn, pare-mi-se, din zona Zalău. Întînirea dintre cei doi ne-a oferit prilejul informării asupra unor evenimente de care luaserăm cunoștință din presă și din izvoare indirecte. Preotul Sima Valeriu fusesse greco-catolic. Am asistat la convorbirile lor, privind unificarea, sau, mai precis, revenirea la biserica mamă ortodoxă a românilor de rit greco-catolici, sau uniți cu Biserica Romei.

Preotul Sima Valeriu participase, ca preot, la solemnitatea de la Alba- lulia, cînd s-a perfectat actul revenirii acestor credincioși la Biserica ortodoxă. Părintele Grebenea i-a cerut cît mai multe amănunte (pe care celălalt le-a dat), cu privire la desfășurarea evenimentului. Am reținut că totul s-a petrecut după perfecta bună voie a participanților-delegați, din toate zonele cu credincioși aparținînd acestui rit. I s-a cerut să dea astfel de amănunte, fiindcă preotul Sima, după un timp, a revenit la poziția inițială, renunțînd și la harul său. S-a retras din casa Domnului, nemaislujind Altarul. De mai multe ori critica actul în sine, la care participase personal. Schimbarea, diametral opusă a

preotului Sima, l-a contrariat pe părintele Nicolae Grebenea, care a început să angajeze o discuție de principiu pe această temă. Am fost prezent la expunerea unui teolog competent și român în același timp, a acestei sensibile probleme, mai ales a românilor din Transilvania, divizați confesional. El, preotul Grebenea, demonstra utilitatea unirii celor două Biserici, mai exact, revenirea tuturor la matcă - Biserica strămoșească. La replica dată de Sima Valeriu, că unirea cu Biserica din Roma a fost un mare bine pentru românii din Transilvania, fiindcă a grăbit culturalizarea maselor largi românești și trezirea conștiinței naționale, părintele Grebenea i-a dat răspunsul pe loc. Românii au fost dintru început ortodocși și numai conjunctura istorică i-a determinat să facă ruptura și să se alăture, în anumite privințe, cultului catolic. Acum, când trăim o altă conjunctură, se impune revenirea la matca Bisericii a tuturor românilor. A mai amintit că de-a lungul istoriei s-a încercat de mai multe ori catolicizarea noastră, dar fără succes. A fost adus încă un argument, care ne-a uimit. Era de dată recentă, argument căruia preotul Sima Valeriu nu i-a mai putut face față.

De curînd, cînd ne aflam în celular, a venit vestea că fusese arestat un român din Transilvania. Era notoriu faptul. Fusese greco-catolic, deci unit. La îndemnul unuia sau altuia, n-a voit să revină la Biserica strămoșească, ci a preferat să treacă la romano-catolici. Locuia într-o comună cu populație mixtă. Se afla în comuna aceea o biserică romano-catolică, frecventată de credincioșii unguri și de cîțiva germani. Soția românului se ducea la acea biserică. Odată, a vrut să se mărturisească și să primească sfînta împărtășanie. Preotul, ungur, știa și românește. După mărturisire, i-a dat femeii, drept canon, să se roage lui Dumnezeu pentru unirea Ardealului cu Patria mamă, respectiv cu Ungaria. Româncă a tresărit și i-a dat următorul răspuns: „Păi, părinte, eu sînt româncă și Ardealul nostru este unit cu Patria mea!” Văzîndu-se descoperit, preotul ungur i-a dat a înțelege româncii că așa a vrut să-i spună. Din momentul acela, ea n-a mai trecut pragul bisericii unde se slujea în maghiară. La fel și soțul ei care, mai tîrziu, intrînd în închisoare, povestise toată pățania soției. Auzind-o, preotul Valeriu Sima a făcut fețe-fețe.

Problema, destul de delicată, de natură confesională, a românilor din Transilvania, a dat loc multor discuții prin celule. Părintele Grebenea, ardelean și el, a fost un om care știa să argumenteze temeinic punctul de vedere sănătos în disputa iscată între oameni. A dovedit a fi om și preot în același timp, net

superior altora. Celălalt partener de discuție, Valeriu Sima, nu numai că nu era la nivelul teologic al părintelui Grebenea, dar nici la cel moral al unui om simplu, de rînd. După o scurtă ședere în mijlocul nostru, o bănuială a devenit certitudine. La cîteva zile de la luarea lui dintre noi, ni s-a făcut o percheziție, de care am mai amintit (cînd mi s-a luat acul acela din pai). Politicul fusese informat despre legăturile noastre prin morse, pe ață, cu celelalte celule. Preotul Sima o știa, ca și ceilalți. Cum am arătat, după o percheziție amănunțită, haita de milițieni n-a găsit nimic. L-am întrebat pe Olinici dacă acest om a fost corect cu noi. N-a dezvăluit nimic. După plecarea politicianului, i-am adresat lui Olinici felicitări și mulțumiri pentru tăria lui. El știa unde anume aveam restul ghemului cu ață scrisă, mai exact, înnodată.

O cunoștință nouă a fost profesorul Vasile Stoian. Profesase la o școală secundară din Bacău. Ceva mai în vîrstă decît mine, dar se ținea bine ca fizic, vioi, ager. Zilnic, își avea program de gimnastică, spre mirarea noastră. Prezența lui ne-a completat programul intelectual. Pe lîngă faptul că predă lecții de limba germană, ne-a prezentat ideile sale originale în domeniul toponimiei. Fusese profesor de istorie și geografie și, deci, era în materie pentru a ne demonstra unele din teoriile sale. Susținea că denumirea rîului Bîrlad, cu localitatea ce-i poartă numele, provine din limba goților, care, în migrația lor, au trecut și prin părțile noastre. Apa rîului Bîrlad izvorăște dintr-un punct geografic pe care localnicii îl numesc „Leșul ursului”. Este vorba de poalele unui deal, de unde țîșnește apa. Cînd au venit goții în părțile acelea, au germanizat numele de „urs” în „bâr”. Băstinașii au tradus-o în limba migratorilor *Bärland*, adică *Țara ursului*. În decursul secolelor, denumirea germană de *Bärland* a devenit, în românește, Bîrlad. Ni s-a părut interesantă argumentația profesorului Stoian, care nu contrazice cu nimic o verificare lingvistică. După el, denumirea localității și a pădurii din zonă „Tighina” (și mai pe urmă a codrilor „Tigheciului”) își are obîrșia în numele pe care autohtonii l-au dat migratorilor germani, de pe vremuri, goții. Autohtonii îi numeau pe acești germani ca și italienii Tedeschi. Băstinașii au denumit locurile după numele ocupanților, ca fiind ale Tedeschilor. Cu trecerea timpului, prin evoluția limbii, a rămas Tighina și codrii Tigheciului.

Interesantă ni s-a părut și argumentarea sa privind denumirea localităților Sibiu și Sighișoara. Sibiul și-ar fi luat numele de la rîul Cibin, care, prin evoluția limbii, a rămas Sibiu. Sighișoara ar fi un oraș mai mic decît Sibiul. Cum vedem, s-a

transformat Cîn S. în susținerea teoriei lui, profesorul Stoian argumenta că, în limba populară, oamenii pronunță în loc de bine, ghine, sau în loc de pi se pronunță chi (picioare = chicioare). Și astăzi unii localnici pronunță Sighii.

Încă multe alte denumiri de localități ne-a prezentat profesorul Stoian. Erau originale teoriile sale și aveau un simbul de adevăr în ele. În acest sens, își întocmise mintal o lucrare, pe care voia s-o facă cunoscută specialiștilor.

Compania profesorului Vasile Stoian a fost plăcută. Cît timp am stat împreună, ne-am mai descrețit frunțile, ne-am destins oarecum. Nu l-am mai întâlnit de atunci. Tîrziu, am auzit de la colegul Coman Voicu că a murit în orașul Bacău, trist și părăsit de toți. A fost dus la cimitir într-un sicriu, așezat într-o căruță trasă de-un cal șchiop, fără nici un însoțitor pe acest ultim drum. A fost unul dintre românii care credeau în ceva durabil pentru neam. Modest a fost o viață-ntreagă și tot așa s-a retras din ea.

Am făcut referire la preotul Ion Dumitrescu-Borșa, cu care am stat o bună bucată de vreme. În calitatea lui de secretar general al Mișcării Legionare, avusese, cîndva, multe și variate legături cu lumea politică anterioară lui 1938. Participase la luptele din Spania, alături de trupele generalului Franco. La data cînd l-am întâlnit, era singurul supraviețuitor dintre participanții români. Multe amănunte am aflat de la el, privitoare la trecutul luptei mișcării naționaliste, în care fusese implicat într-o măsură destul de mare. Acum, la umbra evenimentelor trăite cîndva, avea nostalgia trecutului său romantic.

Nu avansase, ca mod de a judeca situațiile, la prezentul pe care-l traversam cu toții. Dar era depășit și din alt punct de vedere. Mersese cu neîncrederea în cele ce se scriau pe plan științific, încît nu mai credea nimic. Lam comunicat unele din descoperirile la care se ajunsese în zilele acelea. Mi-a replicat sec: „Nu trebuie să te încrezi în minciunile *Scînteii*”

Cu toate acestea, i-am admirat constanța. A rămas luptătorul consecvent, din echipa care a cunoscut încrîncenarea luptelor din Spania.

Voi vorbi de alți prieteni, cunoscuți deja sau pe care i-am cunoscut în Zarcă. Unul din aceștia a fost Victor Borzașiu, funcționar superior la CFR, în Dej. Absolvise Facultatea de Drept din Cluj. Consemnez un amănunt din cele povestite de acest om. Fusese arestat în 1958 sau 1959. La anchetă, i s-a adus reproșul următor: „Ei, ia spune, banditule, cum stăm cu ciocănarii, de care nu scapi nici aici?”

Ce se întîmplase? Cu cîțiva ani înainte de arestare, asistasese la un meci de fotbal, dintre echipa locală din Dej și CFR Cluj. A învins echipa CFR Cluj. Lui îi păruse rău că echipa preferată din

Dej cunoscuse înfrângerea. Părea aceasta de rău și-o exprimase astfel: „Nici aici nu scapăm de ciocănari. Nici chiar la fotbal!” Securitatea înregistrase exprimarea și i-o adăugase la dosar. Afirmatia făcută cu atîția ani înainte constituia o agravantă în ancheta ce i se făcea. N-avea astîmpăr, fiindcă nu izbutise să dea de urma „amicului” care-l turnase.

Era o avertizare binevenită pentru cei ce urmau să fie liberi.

L-am cunoscut și pe Radu Budișteanu. Cînd m-au despărțit de profesorul George Mănu, am ajuns în celulă cu această personalitate a lumii românești. Despre el auzisem atît pe linie profesională, cît și pe cea politică. Era din a treia generație de juriști a familiei. Tata fusese consilier de Curte, deci magistrat. Cît timp am stat împreună, Radu Budișteanu m-a pus la curent cu evenimentele la care participase în perioada 1938/1940, ca și cu cele anterioare, pe care le-am consemnat în evocările mele.

În Aiud fusese adus de la Sighet, unde și-a ispășit o mare parte din pedeapsă. Din contactul cu acest om, aici, în Zarea, am constatat că mă găsesc în fața unui intelectual crescut și educat într-o familie cu tradiție cărturărească. Deși era spre sfîrșitul condamnării, poseda o memorie extraordinară, purtîndu-ne prin cele studiate.

Era atît de volubil în expuneri, îneît îl rugam uneori să ia un scurt *respiro*, ca să-l putem urmări. Făceam efort să-l ascultăm. Era un tip cerebral, toate acțiunile sale, sau aproape toate, fiind consecința unui raționament prealabil făcut. Datorită acestor calități, de intelectual profund format, avea o anumită nuanță de superioritate asupra interlocutorilor. Poate că-i lipsea modestia profesorului George Mănu.

Radu Budișteanu era un consecvent al propriilor păreri, în sensul că nu accepta să se dezică de convingerile sale. Desigur, operaseră și asupra sa unele influențe, dar acestea erau doar de suprafață. Nu atinseseră fondul său intelectual și sufletesc. Mi-aduc aminte că, odată, își propusese să scrie o lucrare cu titlul: *între lumea roșie și cealaltă*. După titlu, se vedea clar cam ce subiect ar fi dorit să trateze. Era un democrat convins, ostil sistemului comunist și, mai presus de toate, un adevărat român. I-am surprins și momente afective, adevărate scăpări, pe care nu mă pot opri să le consemnez. Deși sînt strict personale, ele dovedesc fondul său spiritual.

Se căsătorise din dragoste cu o arhitectă, mi se pare catolică. Soția se măritase cu el numai cu o condiție: copiii lor să fie botezați catolici. N-a dat, atunci, prea mare importanță faptului, mai ales că nu era ortodox practicant, cum era, de pildă, mama sa. A avut doi copii, o fată și un băiat. Soția sa i-a crescut și le-a făcut copiilor o educație creștină, pe linie catolică.

Cînd i s-au mărit copiii, a observat unele nuanțe care l-au cam mîhnit. Își exprima părerea de rău că se grăbise în tinerețe.

„Eu, care am strămoși ctitori de biserici, ortodocși, am copii, ce-mi par niște străini, ca religie”. Era o mărturisire sinceră. Regreta că și-a dat acordul ca proprii copii să-i fie botezați în altă confesiune decît a lui și a strămoșilor.

În viața de celulă era un hun coleg, antrenant în discuții utile. Îl impresiona imensa suferință suportată cu stoicism de generația noastră, suferință pe care și el o îndurase cu demnitate. Trăit în condiții bune, dat fiind că provenea dintr-o familie cu posibilități materiale, Radu Budișteanu nu s-a lăsat doborât de umilințe, nici de restricțiile în care fusese obligat să trăiască. Am remarcat la el ținuta demnă și distinsă a omului bine axat pe convingerile sale, nedispus a face compromisuri sau abdicări. În această privință, îl alătur profesorului George Mănu.

Printre multe altele, un amănunt. Ajuns la Paris să se specializeze în științele juridice, a mers să-l vadă pe Nicolae Titulescu. Acesta știa că va veni Radu Budișteanu, să-i facă o vizită. Cînd pătrunde în birou, în loc de „bun venit”, Titulescu îi adresează următoarea întrebare: „Care-i definiția agresorului?” Desigur, au angajat convorbiri pe marginea unor principii de drept, îndeosebi drept internațional. Titulescu fusese încîntat de spontaneitatea și originalitatea răspunsurilor date, atunci, de tînărul doctor în drept.

El s-a alăturat generației ce îmbrățișase ideologia naționalistă și a repugnat-o pe cea materialist-comunistă. A contribuit la aceasta descendența sa din oameni adînc implantați în trecutul nostru istoric. Mai rețin de la el că era rudă îndepărtată cu Gh. Tătăărăscu, cunoscutul politician.

După eșecul militar din noiembrie 1942, din cotul Donului, opinia publică începea să se îndoiască de victoria armată. Cu trecerea timpului, unii politicieni își puneau problema structurării viitoare a societății românești, la sfîrșitul războiului. Printre aceștia se număra și Gh. Tătăărăscu, ruda sa. La un moment dat, în cursul unei discuții, în familie, unii și-au exprimat îngrijorarea cu privire la ziua de mîine. Se vedeau deposezați de pămînturi, de averile lor. Gh. Tătăărăscu, mereu oportunist, a căutat să-și liniștească amicii și familia în felul următor: „Nu vă îngrijați, că nu va fi chiar așa de rău. Din două moșii, vom da cîte una și tot ne mai rămîne și nouă. Așa s-a întîmplat și după primul război mondial”. Cam în felul acesta judeca situația acest politician. Radu Budișteanu îl combătea cu hotărîre. Mai tîrziu, a demonstrat familiei cît de eronat a fost raționamentul rudei.

NICU
PĂUN

Comportamentul acestuia l-a descalificat în ochii contemporanilor și ai istoriei. Erau părerile lui Radu Budișteanu și nu numai ale sale, ci ale tuturor românilor.

Închisoarea pe care a făcut-o Gheorghe Tătăărăscu, după ce colaborase cu regimul comunist (care-i luase totul, atît material cît, îndeosebi, demnitatea), a constituit un argument în plus, care să-l convingă de neloialitatea partenerului de drum.

Asupra perfidiei și vicleniei sistemului comunist nu mai încăpea nici o îndoială , în ce-l privea pe Radu Budișteanu. Dacă știa ideologia marxist- comunistă din literatură, acum o cunoscuse direct, prin metodele și regimul suferit personal în atîția ani grei, îndurați în închisori, la început în Sighet, apoi în Aiud.

Era extrem de revoltat de abdicarea lui C. Argetoianu de la cea mai elementară demnitate. Pentru un polonic cu arpacaș, cersit milițianului, juca

„ursul” în jurul hîrdăului. Era dezgustător în modul acesta de comportare. De asemenea, a mai făcut remarcă: mulți conducători ai României, buni sau răi cum au fost ei, mai toți au îndurat suferința cu stoicism. Mi-a povestit că cei patru foști guvernatori ai Băncii Naționale se aflau și ei în temniță. Unul din ei, nu-i mai rețin numele, avea „plăcerea” ca atunci cînd li se aducea așa-zisa masă, să aștearnă pe prici o bucată de obială păstrată curată, drept față de masă. Ignora promiscuitatea și-și închipuia că-i acasă.

Radu Budișteanu găsea argumente să demonstreze în ce constă pericolul noului sistem, impus în România după 1944 și să arate superioritatea ideii pe care o îmbrățișase cu zeci de ani înainte. N-am sesizat nici un regret că se afla printre noi și că-și jertfise o parte din viață dincolo de gratii.

Roman Buzoianu ne-a povestit multe amănunte despre drumul parcurs în închisori și în „lagărele” de muncă. A muncit cînd a fost obligat s-o facă, a zăcut în temnițe, suportînd rigorile regimului din penitenciare. De altfel, și noi ceilalți ne povesteam necazurile.

Printre locurile pe unde a fost purtat se număra și Capul Midia, celebra închisoare din cadrul Canalului. Aici, mai mult decît în altă parte, problema principală era a mîncării. Oamenii se zbateau, zi după zi, în ghearele foamei. Era problema numărul unu. Printre deținuții cunoscuți de el, se afla și farmacistul Cristodulo din Ploiești. Farmacistul nostru se specializase în prinderea broaștelor și a șerpilor, pe care-i devora cu nesaț, pe loc. Improviza un foc și gata friptura. Muncea și era mereu cu ochii după vînat. În zilele cînd găsea o astfel de pradă, se desfăta: avea ospăț mare.

Oamenii aveau ochii duși în fundul capului, cearcăne de oboseală, erau străvezii de foame. Teroarea, exercitată sub toate formele, asupra lor, îi vlăguia. Ajunseseră, zi și noapte, obsedați de spectrul foamei.

Într-o dimineață, mare zarvă în lagăr, unde trona celebrul Borcea. Dispăruse de vreo două zile cățelușa preferată a ticălosului. La început se zvonește, apoi devine tot mai clar faptul că animalul fusese sacrificat de deținuții înfometați. Borcea ordonă să se efectueze o percheziție, în baraca unde bănuia că s-ar găsi resturile cățelușei. Dau un amănunt. În țarcul capului Midia se afla closetul comun: o groapă mare, peste care se

așezaseră scîhduri și acoperis, lungă de peste zece metri. Cu timpul, acolo se forma o substanță vîscoasă, pînă aproape de suprafață. Vara bîziiuau muștele, iar iama totul era înghețat. Aspectul te umplea de scîrbă.

În baracă, percheziția se face cu amănuntul. În fine, se descoperă „cămara” unde era ascunsă prada. Cățelușa fusese tranșată, friptă și pusă la loc sigur, pentru a fi devorată încetul cu încetul. Milițienii sînt și ei scîrbiți de cele ce văd. Iau întreg conținutul și-l aruncă în closet. După plecarea grupei care făcuse percheziția, unul din înfometati (autorul principal al sacrificării cățelușei) se repede spre closet. Acolo poate ridica un picior al cățelușei, rămas înfipt în materia vîscoasă. Lumea îl vede și, o dată cu ea, îl vede și Roman Buzoianu. Omul acela, înnebunit aproape, după ce scoate bucata de acolo, sare în sus de bucurie. Agita copanul „salvat”. „Na! că i-am păcălit. Am reușit să-mi recuperez ceva”.

Desigur, faptul în sine era scabros, dezgustător, însă demonstrează starea de îndobitocire a omului, din cauza înfometării. Cînd am auzit relatarea lui Roman Buzoianu, toți am fost afectați de starea în care ajunseseră oamenii la Capul Midia.

Eugen Dragomir ne povestea din cele trăite și cunoscute de el, în cursul vieții. Iată un fapt care spune multe despre tenacitatea și dîrzenia englezească.

Înainte de primul război mondial, un mare proprietar din comuna lui, Oituz, adusese un englez să-i supravegheze grajdurile. Avea la dispoziție locuință și-și vedea de treaba lui, fără să aibă legătură cu restul locuitorilor. Englezul avea un băiat de vîrstă școlară, coleg de clasă cu Dragomir. Tatăl lui Dragomir era învățătorul comunei. Englezul permisesese copilului său, pe nume David, să se împrietenească cu băiatul învățătorului.

Cînd și cînd, Dragomir era invitat în familia englezului. David învățase românește și la școală, dar și prin legătura cu colegul de clasă. Dragomir avea cîțiva frați. Cel mare era cunoscut ca bătăuș notoriu: toți copiii îi știau de frică. Tatăl său, învățătorul, nu reușise să-i tempereze comportamentul violent. Mai tot timpul, fratele cel mare găsea pricină de bătaie lui David. La un moment dat, bătăușul școlii a aruncat cu o piatră spre David, care stătea pe loc. Nu se ferește, dar îl atenționează pe agresor să se astîmpere. Cum acesta continuă să arunce cu pietre în direcția lui David, puiul de englez își alege o piatră și o azvîrle, țintind către bătăuș. David se duce la părinți și le

istorisește pățania. Băiatul învățătorului, care ținea sub amenințare întreaga clasă, îi determină pe copii să spună că incidentul a fost provocat de englez. Tatăl lui David se plînge învățătorului. După o cercetare făcută în fața englezului, copiii confirmă cele spuse de bătaușul școlii. Atunci englezul, tatăl, cu fermitate în glas, îi spune învățătorului: „David nu spune minciuni. El spus adevărul. De azi încolo nu-l mai dau la școala de aci. Îl trimit acasă, în țara mea”.

Iată o istorioară, din care rezultă tenacitatea englezului. Deși mic, a răbdat cît a răbdat agresiunea, dar, în cele din urmă, a reacționat cu calm, dar hotărît. Un astfel de copil, educat în felul în care o făcuseră părinții lui, nu poate minți. Mai dau un amănunt. Atunci cînd David s-a apropiat de bătauș, să-i dea riposta, i-a amintit: „Eu spus la tine să mă lași în pace. Acum iată răspunsul meu”. E momentul în care aruncă piatra.

Mai rețin încă un fapt, minor în aparență, cu privire la comportarea reginei Maria. După terminarea războiului, se refăcuse biserica din comuna Oituz. La solemnitatea redării ei în folosință, se anunță și participarea reginei.

Veniseră oameni de prin toate părțile. Regina se amestecase prin mulțimea care o aclama. Copiii se țineau de ea, unii atingîndu-i poalele. Împărțea daruri. Unul din copii i se adresează astfel: „Dă și mie, țăță!” la care regina, cu voioșie în glas, îi dă cadoul, însoțit de răspunsul ei cuceritor: „Uite că-ți dă țăța!” Copilul de atunci, Eugen Dragomir, a văzut scena și n-a putut-o uita nici după trecerea a zeci de ani. Și a mai reținut ceva din spusele reginei: „Veniți la mama, că vă dă la toți, mînca-v-ar mama de voinici!” Căldura și blîndețea glasului cu care le vorbea oamenilor i-a cucerit pe toți, copii, femei și bărbați. Cînd ne povestea întîmplarca, Dragomir, acum om în vîrstă, era mîndru că a primit și el un mic cadou. Mai mult decît atît, și-a simțit fruntea mîngîiată de mîna reginei Maria.

Cu inginerul Dumitru Chica am vorbit tot la Zarea. Din multe întîm- plări auzite de la el voi reda una. E, cred, cea mai semnificativă. Ca șef de promoție al Politehnicii, obținuse o bursă de perfecționare în Anglia, înainte de 1937. Acolo se specializase în filatură. Firma care-i acordase bursa își avea o sucursală în România, și anume la Tîlmaci, lîngă Sibiu. E vorba de cunoscuta fabrică „Româno-fir”. Întors de acolo, este numit director la „Româno-fir”. Dumitru Chica era fiu de țăran, băiat ridicat de jos și cu sentimente curat românești. Își făcuse anumite relații în țară, datorită calităților sale. Ulterior, e numit director la

„DISCOM”, care coordona și dirija toate produsele pentru care se percepeau taxe și impozite indirecte – sare, tutun etc., aducătoare de mari venituri în vistieria țării. Printre amicii ce și-i făcuse, se număra și un oarecare Ștefănescu. Erau cunoscuți încă după întoarcerea sa din Anglia. Ba mai mult, el îi înlesnise obținerea bursei. în calitate de Director la „DISCOM”, avea legături cu conducerea țării din vremea aceea, adică 1940. Orientarea politică a României către Germania îngrijorase pe acest Ștefănescu, adversar convins al dominației germane asupra țării noastre. Nu voia să ne înfeudăm politicii acestei mari puteri.

Pentru aceasta, Ștefănescu se prezintă la inginerul Dumitru Chica, cerîndu-i să uzeze de toată influența de care dispunea pe lîngă conducerea țării, ca să se mențină în rezervă față de tendințele expansioniste ale Germaniei. I-a subliniat că nu trebuie confundată ideologia unei organizații politice cu interesele majore ale țării. I-a spus că țara, pe plan politic și economic, aici, în sud-estul Europei, are interese care nu pot fi confundate cu cele ale Germaniei. în final, i-a amintit că România trebuie să aibă legături strînse cu țările apusene, ca Franța, Anglia sau SUA. Că va trebui să se distanțeze de vecinii puternici, care o pot sufoca și, în final, o pot subjuga, în cele din urmă, Ștefănescu a obținut din partea lui Dumitru Chica promisiunea că va depune stăruințe în sensul acesta. Era și el convins că aceasta trebuia să fie orientarea noastră strategică.

Zis și făcut. Începe să angajeze convorbiri cu factorii de răspundere. Vîrfurile politicii românești se întreceau însă în a-și arăta atașamentul față de Germania. Care mai de care, își licitau prietenia și aservirea țării. Chica a avut un eșec, în intervenția sa. Evenimentele ulterioare au demonstrat că Ștefănescu avusese dreptate.

Odată războiul terminat, România se afla în fața altei primejdii. Conducerea țării, susținută de tancurile sovietice, s-a înregimentat intereselor noului suzeran, Rusia Sovietică. De astă dată, o făcea însușindu-și o ideologie opusă celei care pierduse războiul: ideologia comunistă.

Ștefănescu gîndea acum ca și înainte de război, sesizînd pericolul pentru țară. O voia îndepărtată de noua ideologie. S-a gîndit să se adreseze tot lui Dumitru Chica, pentru că mai deținea oarecare influență. I-a amintit de convorbirea anterioară. I-a repetat argumentele, dar i-a pomenit de un pericol și mai mare, care ne amenința.

Cei doi cad de acord. Numai că inginerul Dumitru Chica nu mai poate face demersurile, în sensul cerut de Ștefănescu, cum o făcuse, cu ani, înainte. Atunci, Ștefănescu îi propune să se alătore lui, pe linia unei legături strînse cu Anglia, legătură care să zădărnicească influența rușilor.

Acțiunea lor s-a soldat cu ani grei de închisoare și pentru cei doi, și pentru alții, care li se alăturaseră. Toată gama de suferințe le-a îndurat Chica în timpul anchetei. Vreme de cinci ani fusese ținut izolat, de unul singur, la Ministerul de Interne. Cînd mi-a povestit toate acestea, Chica era convins că, odată și odată, tot vom scăpa de conduceri politice care confundă ideologia lor cu interesele majore ale țării. Timpul i-a dat dreptate. Una este ideologia, altele sînt interesele unei țări. Ele nu trebuie nici confundate, nici aservite una alteia. Acest adevăr este valabil pentru toți oamenii politici, indiferent de meridianele pe care se află.

Părintele Grebenea, veteran al Aiudului, ne-a povestit o scenă petrecută aici, în Zarea, pe vremea cînd încă nu se introduseseră paturi. Oamenii zăceau pe dușumeaua goală. Ici-colo, se găsea cîte un rest de rogojină. Am arătat condițiile nespuse de grele în care deținuții își duceau traiul. Și iată că printre noii aduși în Zarea, apare și Pop, fruntașul național-țărănist. Bătrîn cum era, rămăsese o arătare de om. Trăia de pe o zi pe alta, întins pe seîndura goală, cu ochii speriați, sticloși, îndreptați înspre vizeta care-l ținea mereu sub observație.

Milițienii știau cine fusese noul „client”. Își găsiseră prilej să se amuze, să-l batjocorească. Într-una din zile, când vin cu masa, opresc hîrdăul mai mult în fața ușii lui Pop. Îi dau merticul cu mîncare, după care milițianul îl provoacă: „Ei, cum o duci aici, măi, Pop?”, la care bătrînul, crezînd că vor să-i ușureze necazul, îi răspunde, cu voce stinsă: „Să trăiți, domnule șef, tare greu o duc!” Credea că poate obține o ameliorare a stării lui. Replica pe care i-a dat-o milițianul a venit rece, usturătoare: „Așa-ți trebuie. Eu te-am trimis să semnezi armistițiul la Moscova? Dacă ai făcut-o, stai acum și suferă. Așa-ți trebuie!”, și cu asta i-a închis ușa bătrînului.

Bătrînul Pop a tăcut, a oftat, s-a resemnat. A stat pe gînduri multă vreme asupra vorbelor severe, dar drepte, ale unui om simplu, care-i spusese crudul adevăr. A înghițit cu noduri, lingură după lingură, zeama primită. Și cîți alții nu meritau asemenea reproșuri!

Să mai amintesc un fapt, care dovedește divergențele de păreri între oameni, fie ei cît de apropiați. În Zarea, pe la începutul stăpînirii comuniste, se mai tolerau mișcări libere ale deținuților. Într-o celulă se aflau doi germani, rămași la noi. Erau ținuți pînă la clarificarea situației. Au loc discuții aprinse între ei: unul propune celuilalt să evadeze. Studiase totul și, cu puțin risc, ar fi putut-o face. Primul nu voia să riște; celălalt își asumă orice risc și izbuteste să iasă. Cel rămas este cercetat, dar, neimplicat cu nimic, este lăsat în pace. A stat un timp în închisoare, după care a fost trimis în răsărit, între timp, însă, primește, prin cineva de afară, știrea că amicul de celulă ajunsese în apus.

Inserez încă o întîmplare, povestită de inginerul Ghiță Boncotă. Capitularea Germaniei l-a surprins acolo. Dorul de pămîntul natal l-a minat spre România. A pomit-o pe jo. A străbătut spațiul răsăritean al Germaniei, apoi, prin Polonia de sud și de acolo a coborît prin Bucovina, pînă-n Dobrogea. Cînd a străbătut Silezia, a trecut prin sate întregi pustiite. Locuitorii se retrăseseră înspre vest. În cîte un sat, întîlnea vreo babă sau auzea lătratul vreunui cîine, care urla a pustiu și a jale.

La o răscruce de drumuri, întîlnește două nemțoaice tinere. Erau surori și aveau puțin peste douăzeci de ani. Plîngeau și nu știau ce să facă, în momentul cînd le-a apărut în cale străinul. Îl solicită să le dea un sfat. Una din ele voia să rămînă în satul ei, unde s-a născut și a crescut; cealaltă dorea să meargă spre apus, cum făcea toată lumea care se refugia, luînd drumul

bejeniei. I-a fost greu să le dea un răspuns, mai ales că și el era unul din refugiații acelor vremuri. Ele ar fi vrut să-l însoțească, însă le-a făcut să înțeleagă că și el merge în necunoscut. Totuși, le-a dat adresa din țară. Și, în fine, le vede pe cele două surori luînd hotărîri diferite. Una o ia înspre apus, cealaltă rămîne pe loc: nu voia să-și părăsească satul natal.

L-a impresionat destinul tragic al celor două nemțoaice. Le privea pe surori cum se depărtează una de alta, fiecare luîndu-și în cîrcă soarta, în mod deliberat. Au trecut cîțiva ani și iată că Ghiță Boncotă primește o scrisoare de la nemțoaica plecată înspre apusul țării. Îl anunță că a ajuns cu multe peripeții, dar că, în cele din urmă, are o situație mulțumitoare. Îi mai sene că nu are mei o veste de la sora ei. Se întreba de ce-o ti supărată pe ea. Nu știa că luase drumul pribegiei spre răsărit sau mai departe, trudind în vreo mină, pe undeva, prin Siberia.

Mai consemnez încă un fapt, povestit de preotul Grebenea. Fiind din Rășinari, cunoștea lumea satului. Toți știau că și Octavian Goga era de acolo. Locuiau cu casele pe aceeași ulicioară. Se duce vestea în sat că a sosit soția „domnișorului”, cum i se spunea lui Goga. Mama lui Grebenea s-a dus să-i facă o vizită fiindcă, de la venirea în comună, nu ieșise din casă.

Cînd o vede pe „privighetoarea” din Viena, cum era cunoscută pe vremuri, mama părintelui rămîne speriata. Veturia Goga avea vînatăi la ochi și părea supărată. Acesta era motivul pentru care nu ieșise din casă. Tîrziu după aceea, „domnișorul” a venit și a luat-o pe Veturia, soția sa. Enigma se lămurise. Goga îi aplicase o corecție mocănească. Sesizase că Veturia întreprinsese unele acțiuni politice, care-i compromiteau cariera. Am dat crezare spuselor părintelui Grebenea. Veturia Goga a avut un rol nefast în viața lui Goga și a familiei generalului Antonescu. De acolo, din înalta societate, prin Consiliul de patronaj, ea da îndrumări și informații, peste capul lui Antonescu. Numai așa se explică faptul că, după 1944, Veturia Goga n-a avut nici o neplăcere. Din contra, mai marii zilei i-au acordat toată atenția.

S-au scurs anii, unul după altul. Nu-i mai număram pe cei care trecuseră, cu toate greutățile lor. Fusesse ca un vis urît. De acum, priveam înainte, către termenul de împlinire a celor cincisprezece ani, cît prevedea osînda. Nu-mi mai număram anii: ajunseseam să-mi socotesc lunile. Intrasem în 1963. Orice calcul legat de zvonul unei eliberări înainte de termen, cu acel condi-

țional de care se tot vorbea, nu mă mai interesa. Participam la discuții pe tema asta, însă nu mă trăgea inima să-i susțin temeinicia. O făceau cei cu condamnări mai mari decît mine. Acum, pusesem gînd să ajung la limanul celor cincisprezece ani.

Aveam în spate atîtea peripeții, cu tot atîtea nume de persoane, încît mă știam încărcat cu o dăsață plină cu de toate. Dobîndisem o experiență, pe care o păstram, pentru a-mi fi folositoare și mie, dar și altora.

Observam că, de la o vreme, milițienii nu mai erau atît de exigenți cu noi, în ce privește aplicarea cu strictețe a regulamentului care ne-a dat atîta de furcă. E drept că nu ne întindeam pe pat, în timpul zilei, cum am fi dorit fiecare, dar nu ne mai cicăleau, dacă ne vedeau rezemați de un perete sau de marginea patului. De la un timp, nu mai auzeam de izolare. Ne mai scăpăm vorbind la perete, mai tușeam pe la ușa celulelor cu cunoscuți, cînd ne scoteau la program sau la plimbare, iar milițienii se făceau a nu observa.

Cu alte cuvinte, remarcăm o toleranță din partea lor. Inițial, am pus-o pe seama oboselii. Nu ne duceam cu gîndul mai departe. Mai ajunsese pe la noi cîte un zvon privind eliberarea cuiva, la data expirării condamnării, lucru neîntîmplat de mulți ani.

Din toate acestea, ne-am dat seama că atmosfera se schimbase. Ne bucura, fiindcă simțeam o ușurare în viața ce ne-o impuseseră. Din punct de vedere al sănătății, ieșisem din iama precedentă cu unele necazuri. Mă jenau încheieturile, începînd cu regiunea lombară și terminînd cu gleznelor. Nu mai aveam spontaneitatea de odinioară în mișcări. Mergeam cu greutate, mai ales cînd mă ridicam și începeam a merge. Oricum, nu mai eram cum fusesem înainte. Chiar cînd eram de rînd la serviciu, pe celulă, simțeam că-i un mare efort. Ceea ce, pînă de curînd, nu reprezenta mai nimic pentru fizicul meu. Speram să mi se amelioreze situația: vara ce-o aveam în față mă va ajuta, cu căldurile ei, să scap de dureri. Cînd se va apropia umezeala din toamnă și frigul din iama viitoare, credeam că voi fi liber.

Muțenia în care eram ținută cu anii, tăcerea care ne învăluise de atîta amar de vreme ne este spartă într-una din zile. Mai întîi, unul cu urechea ceva mai fină, apoi un altul și, în fine, toți auzim o muzică. Sîntem numai urechi. Ne-am preschimbat la față. Nu-i ceva imaginar: distingem și bucata muzicală ce se executa, opera *Madame Butterfly*. O ascultam cu toții, cu urechile îndreptate înspre fereastră, de unde pătrundea, printre gratii, melodia cunoscută. Ce-o fi asta?, ne întrebam. Să fi dat vreun vecin drumul la radio către maximum, ceva asemănător ca cele întîmplate cu treisprezece ani mai înainte, cînd începuse războiul în Coreea? Dar atunci ne aflam în celular, pe latura sa de sud, cea mai aproape de primele case ale localității. Însă în Zarea, în fundul adîncului unde ne aflam, nu ne prea venea a crede că se putea auzi ceva din oraș. Indiferent de unde venea melodia, am ascultat-o cu multă plăcere. Ne-am delectat, după anii aceia de încătușare, de crispăre a fețelor, ne-a înseninat frunțile. Atunci am apreciat ce rol are muzica asupra stării sufletești. Cît de mult ajută ea să-l scoată pe om dintr-un impas, să-l destindă, să-l facă a uita de necaz. Muzica înalță pe om, îl ridică sufletește. Este un calmant, o alinare pentru inimi prea tracasate. Așa i-am apreciat binefacerile atunci. După ce s-a terminat opera, prea bine cunoscută de noi, auzim muzică populară și ușoară.

În ziua aceea, am avut ce comenta. Unii ne-am amintit cînd auzisem pentru prima oară *Madame Butterfly*. Însă persista întrebarea: Ce să fie oare? Știam că în fabrică lucrau deținuți, deci presupuneam că era un program destinat lor. Vorbim la perete cu vecinii, dar nici ei nu puteau găsi vreo explicație. Ne consolăm cu o soluție: să așteptăm ce ne va aduce ziua

următoare.

Surprizele se țin lanț. Milițianul acela sever, care ne aducea numai muștrări, observații și izolări, ne deschide ușița, înmînîndu-ne un ziar. Era Scînteia". Incredibil, ne lasă să-l citim, cu recomandarea ca, după ce terminăm, să-l lăsăm tot la ușiță, să-l poată da și altora. Nu mai văzusem ziar din 1951, de la mina Baia-Spie. Asta pentru mine. Mulți nu mai citiseră ziar de aproape cincisprezece ani sau chiar mai mult.

Ne repezim asupra ziarului și-i vedem data. Era de o zi-două. Primul lucru pe care-l facem este să-i răsfoim pagina a patra: știrile politice externe, în cîteva minute, ne-am lămurit. Însetați cum eram de vești, ne-am satisfăcut curiozitatea. Nu cuprindea nimic din ce-am fi vrut să găsim. Unul sau altul îl mai răsfoiește, mai află o știre sportivă sau cuturală etc. îl buchisim în grabă și gata, îl așezăm la locul indicat de milițian. Așadar, iată că am avansat. Ni se dau ziare. Nu mai era nici o îndoială că voiau să ne pună la curent cu ce se întîmplă în lumea largă.

În ziua ce-a urmat, se repetă același gest. Așadar, se schimbă atitudinea lor față de noi, atitudine de neconceput pînă mai de curînd. Dar nu se opresc la ziare. Ne dau cărți, cu aceeași recomandare, să le așezăm pe scîhdura din fața ușiței. Cărțile cuprindeau schițe ușoare, scrise de autori necunoscuți, probabil tineri, producția regimului. Toate prezentau aceleași subiecte: acțiunea (cu succes) colectivizării agriculturii din țara noastră. Citindu-le, ne amuzam sau zîmbeam ironic.

Prin urmare, a început lupta pentru colectivizarea agriculturii. Ceea ce văzusem, în răsărit, cu ocazia războiului, se va introduce și la noi. Vom avea colhozuri, formă unică de exploatare a pămîntului, pe lîngă cea a agriculturii de stat. Dincolo se numeau sovhozuri.

Ne amuzam, într-un fel, fiindcă prezentau, în mod nefiresc, modul cum sătenii aveau la colectivizare. Dincolo de cele ce scriau, se putea observa că se manifestau rezistențele masei țărănești la o asemenea acțiune, în decembrie 1963, fiind dus la Periprava, am întîlnit acolo foarte mulți țărani, internați pentru opunerea la această colectivizare. Erau de pe întreg cuprinsul țării. Ei m-au pus la curent cu realitatea din lumea satelor noastre, în perioada colectivizării.

Deocamdată, aici, în Aiud, luăm act de o acțiune în curs de desfășurare sau pe cale de a se termina. Comentam toate acele întîmplări, pățanii din cele mai nefirești, cu privire la zisa înflăcărare a satelor de a intra în colectivă. Aveam convingerea că voiau să ne pună în temă cu aplicarea noului sistem economic

agrar, pe care de mult îl aveau în plan. Observăm, cînd și cînd, că sîntem filați. Ne dam seama că voiau să vadă dacă citim tot ce ni se distribuie și cum reacționăm. Presupuneam că supravegherea o făceau alții, nu milițienii de pe sală. Gîndeam că întocmeau un raport scris sau verbal pentru organele care dirijau acțiunea.

Din celulă în celulă, se transmite prin perete că unii dintre noi, considerați mai reprezentativi, au fost luați și ținuți undeva, izolați de restul oamenilor. Acolo ar avea un regim alimentar mai bun și un tratament corespunzător, cu totul deosebit decît cel de pînă acum. Ziarele și cărțile ni se aduc cu regularitate.

Ceea ce ne îngrijorează cumva este vestea pe care o primim, prin cei de la baie, că aceia luați dintre noi, după hrănirea lor substanțială, au fost plimbați prin țară, îmbrăcați civil, ca să vadă „realizările” regimului, schimbările intervenite m țară.

În situația aceasta, aveam ce discuta, ce interpreta și, desigur, trăgeam concluzii din toate cîte se vorbeau. Așadar, aveam știri care ieșeau din comun. Se observă un fel de agitație în convorbirile ce aveau loc la perete, între celule. Trecuse tăcerea impusă. Oamenii se văd în fața unor probleme noi, nemaîntîlnite. Ce atitudine va trebui să se adopte? Se mergea pînă acolo încît unii își făceau adevărate procese de conștiință, care trebuiau să-și găsească o rezolvare personală. Așa se prezenta situația în vremea aceea.

Și atunci mi-a venit în minte îndemnul profesorului George Manu, care sesizase primul ce intenții au cu noi. El îmi transmisese recomandarea sa, ca un fel de ultimă dorință, înainte de a-și da sufletul, și anume să nu ne lăsăm antrenați pe linia concesiunilor, a abdicărilor. Eliberarea bătea la ușă, însă ei voiau să obțină ceva de la noi, care să le fie în avantaj. Faptul că profesorul nu acceptase să colaboreze cu ei la Dubno, condiția eliberării sale, l-a costat viața. A rămas demn pînă la ultima suflare.

În această cascadă de zvonuri, care se încrucișau cu lectura ziarelor și a cărțuliilor ce ni se înmînau cu regularitate, într-una din zile auzim că zăvoarele sînt trase, unul după altul. Pași pe sală, voci. Cînd sosesc la ușa noastră, ni se rostește: „Fiți gata să mergem afară!” în mare grabă, am și ieșit în pragul celulei, fără să mai așteptăm a doua invitație. Observăm că scot oamenii din celule cu hainele pe cap, prinși unul de spatele celuilalt. Dispun să facem și noi același lucru, prinzîndu-ne de spatele celui din față, în această formație, de șir indian, celulă după

celulă, coborîm scările și ne vedem în curtea interioară a Zarcăi. Apoi, în curtea cea mare a secției. Pe tot acest traseu, milițienii ne cicăleau: „Lasă vorba!” Nu eram eu omul să mă conformez unor asemenea dispoziții. Cum am ieșit din curtea Zarcăi, am și trecut înainte, să le vorbesc celorlalți, să-i aud vorbind. Treceam sub acoperișul format din hainele ținute deasupra capetelor.

Aflu astfel că în coloană sînt vechi cunoștințe ca Luca Dumitrescu, Ilie Stoica, Mateiaș Virgil și mulți alții. În fugă, schimb cîteva cuvinte cu fiecare. În semiîntinericul de sub acoperămîntul acela, ne spunem numele, după care vorbim direct, unii cu alții. Oamenii aceștia, pe care nu-i văzusem de zece sau mai mulți ani, sînt îmbătrîniți, ofiliți. În plus, neărbieriti cum erau, păreau și mai bătrîni. Adevărate umbre a ceea ce fuseseră odinioară, în contrast cu starea lor fizică, constat o vioiciune în vorbe, în priviri. Nici nu știu cum au trecut aceste momente, de neuitat, pe drumul parcurs prin curtea aceea. M-am strecurat cum am putut de-a lungul convoiului, de la o celulă la alta.

Mergînd așa, nu știu cum de-am ajuns într-o cameră mare a secției. De astă dată ne puteam vedea direct unii pe alții. Luăm loc pe canapelele din scînduri, iar de jur împrejurul nostru, de-a lungul pereților milițienii ne supraveghează. Nu ne putem vorbi, doar ne privim și ne salutăm. Pe peretele din față se observă un ecran improvizat. Ne și anunță că vom viziona un film. Ni se părea ceva extraordinar. Odată cu începerea jurnalului de actualități, se stinge lumina și iată-ne iar în întineric. Văd oamenii zilei și ai stăpînirii, apărînd pe ecran. Sînt îmbătrîniți și ei, mult mai grași de cum îi știam. Grași să crape pielea pe ei. Timpul nu cruță pe nimeni, indiferent cine-ar fi el.

Îndată ce începe filmul, am și pornit printre bănci, peste ele. Întrebam de inginerul Chica Dumitru. Ajung la el. Cu ochii spre ecran, de formă, vorbesc cu acest om, prietenul profesorului George Mănu. Discutăm toate aspectele problemelor ce ni se puneau acum în față. Îl considera pe Mănu ca fiind din altă lume, cu totul deosebit de ceilalți. Filmul a fost pentru mine un pretext să-mi văd prietenii și să le vorbesc. Am reținut doar prezentarea lui Titov, rusul care a învins imponderabilitatea în spațiu și în jurul căruia se făcea mult caz atunci.

Odată terminat filmul, în aceeași formație, ne întoarcem la celule. Mulți și-au schimbat locurile în sală, puțînd astfel să-și vorbească mai ușor. Acum, la întoarcere, auzim muzică de toate

genurile.

În celulă, noi între noi, începem comentariile, inerente unui astfel de eveniment, care a spart izolarea în care ne țineau. Nimeni nu se mai îndoia că în Aiud a început acțiunea de acomodare a noastră cu ideea unei eliberări. Toți eram de aceeași părere. Unii își frecau mâinile de bucurie că, în sfârșit, se apropie ziua mult așteptată: eliberarea. Dar se va face ea așa, una-două, fără complicații?

Ziarele și cărțile ni se înmânează în continuare. De-acum, le parcurgem doar. Ideea principală rămîne cea asupra căreia căzusem de acord: în curînd, vor elibera masa de deținuți, ținuți încă sub cheie.

După cîteva zile, sîntem iar scoși din celule. Luăm aceeași formație. Este dimineată cînd sîntem scoși afară. Sîntem introduși în aceeași cameră, unde vizionasem filmul. Cu toată insistența milițienilor să stăm liniștiți, noi schimbăm vorbe, ne salutăm și parcă o lumină de veselie se vede pe fețe. Stăm așa cam o jumătate de oră, cînd milițianul de la ușă ne anunță că „vine”. Însemna că vom avea în fața noastră pe „cineva” mai mare. Sîntem curioși să-l cunoaștem, să-l știm pe acest cineva, care, iată, apare.

Este țăntoș, îmbrăcat în uniforma de colonel. Știm că-i Crăciun, directorul închisorii Aiud. Îl urmează un altul, ceva mai scund, negricios la față, cu gradul de locotenent-colonel. Aflu că-i Ivan, secund al închisorii Aiud. După ei intră politicul Chirilă, cu grad de maior, pare-mi-se. Și el este spătos și bine hrănit. Crăciun ne zîmbește, voind să spargă gheața raporturilor dintre noi, deținuții și administrația, reprezentată de el și de cei ce-l însoțesc. Voia să pară degajat, întrebîndu-ne dacă am primit ziare și cărți. Dorea să ne facă a înțelege că ce-a fost s-a consumat și că de-acum începem, în Aiud, o altă perioadă, spre binele nostru. Cînd și cînd, colonelul Crăciun presară cîte o glumă. Își dă seama că-l privim cu neîncredere, dar se face a nu observa.

Are în față un teanc de ziare și multe alte hîrtii. Ia un ziar și-l înmînează unuia, cu indicația să-l citească, ceea ce omul și face. Era vorba de elogiul adus clasei muncitoare, avangarda luptei pentru înnoirea vieții sociale din țară. Era ceva banal, cum văzusem și în ziarele introduse pe ușița celulei.

După lectura articolului, începe a ne face o prezentare a atmosferei ce planează în străinătate asupra țării noastre, atmosferă alimentată de unele „cercuri ostile” României, mai cu

seamă în ce privește regimul aplicat minorităților. Ca să ne facă a înțelege că regimul nu are nimic cu noi, cei închiși, ne aduce la cunoștință că s-a dat răspunsul cuvenit și meritat de către profesorul Constantin Giurescu. Când auzim numele acesta pronunțat, tresărim. A sesizat: „Știu la ce vă referiți. Da, a fost și el la Canal, dar, uite, partidul dovedește că nu are nimic cu cei care se încadrează ritmului nou de viață de la noi”. Și adaugă: „Mai știți o vorbă veche românească: cine n-are bătrîni să și-i cumpere. Noi l-am păstrat pe profesorul Giurescu și acum este binevenit în mijlocul nostru”.

Remarca o reținem. Voia să ne arate cu asta că, o dată ieșiți, putem colabora cu ei, cei care ne-au scos din societate. Realizăm că ceva îi determina să apeleze la oamenii care, pînă de curînd, erau considerați „bandiți”.

Deci căuta să ne încredințeze că oricine este binevenit a-și aduce contribuția la reconstrucția României, alături de întreaga clasă muncitoare.

Nici nu știu cum a trecut timpul. Sosise ora mesei. Suspendă convorbirea și ne anunță că, după ce „servim” masa, vom continua. Masa ne este adusă acolo, într-o mică curte interioară, înconjurată de un gard de carton, ca să nu fim văzuți de altcineva. În timpul mesei, puteam vorbi liber între noi. Eram emoționat că acum îi puteam vedea și le puteam vorbi celorlalți. Mi-amintesc că am discutat și cu Ion Tașcă, coleg de serie cu mine la Drept, la Iași, cu zeci de ani mai înainte. Cît timp am vorbit cu el, m-am convins că în inima lui se stinsese flacăra aceea aprinsă în suflete în vremea studenției. M-a surprins, dar nu m-a clintit din punctul meu de vedere cu nici o iotă. Am înregistrat o dezolare. Atît. Cu ceilalți nu era același lucru. Toți erau încrezători în steaua noastră.

În fine, sîntem anunțați să intrăm din nou în sala de lectură, cum se numea camera aceea. Când vine, Crăciun ne urează „Să vă fie de bine!” O face ca să pară mai binevoitor. Totul se desfășura cu mult tact. Cu tot dinadinsul, trebuia să pară că s-au schimbat complet raporturile dintre ei și noi.

Reia firul ideii, legat de aportul profesorului Giurescu. Caută să sublinieze faptul că oricine poate urma exemplul acestuia, că partidul nu face nici o deosebire, nici o discriminare, indiferent dacă unii au trecut pe aici, pe unde ne găsim noi acum. Ca să fie mai convingător, mai dă un exemplu. Pomeneste încă un nume: Horia Lovinescu. Mai întîi, pune întrebarea dacă e cineva care-l cunoaște. Cristofor Dancu,

ridicat în picioare, confirmă că făcea parte din „cuibul” lui. După această intervenție, probabil prestabilită, Crăciun ne amintește că Horia Lovinescu scrie, fiind cel mai bine apreciat dintre dramaturgii literaturii contemporane. Cazul prezentat îl satisface pe Crăciun, dar ne dezamăgește pe mulți intervenția lui Cristofor Dancu. Era evident că totul fusese aranjat, în sensul dorit de conducerea închisorii. În general, oamenii sînt rezervați. Ascultă și nu par chiar dispuși să iasă din tăcere. Atîția ani de restricții, de constrîngerii i-au făcut neîncrezători. Pe lîngă aceasta, exista acel dureros precedent, creat de stăpînire: Pitești.

La un moment dat, ia cuvîntul un om ceva mai în vîrstă decît majoritatea. Vorbește degajat, fără complexe. Este Petre Pandrea, avocat și publicist, cumnat cu Pătrășcanu. Se afla în închisoare pentru a doua oară. În esență, se adresează lui Crăciun, cu o părere clar exprimată: „Dacă așa stau lucrurile, nu vă rămîne altceva de făcut decît să dați drumul băieților, să goliți pușcăriile!” Deodată observ o înviorare pe fețele tuturor, o încurajare și încredere în asemenea posibilitate.

Crăciun mustăcește cînd Pandrea termină cele cîteva cuvinte, făcîndu-se a nu da importanță fermității vorbitorului. Convorbirea se încheie cu unele referiri la realizările pe plan intern ale țării.

Întorși în celulă, discutăm aprins pe marginea celor auzite și în jurul unor convorbiri care au avut loc între noi, separat. Stătusem acolo, toți împreună, aproape o zi întreagă.

Dar lucrurile nu se opresc aici. După cîteva zile, se deschid ușile, dar numai ici-colo. Din celula noastră este scos profesorul Vasile Stoian. Rămăși singuri, reîncepem discuția. Rămînem în așteptare. Pe la prînz, profesorul Stoian revine. Imediat ne pune la curent.

Acum ne-am convins că începe o nouă etapă în viața noastră, poate ultima, decisivă. Ce va urma, vom vedea. Timpul ne va lămuri încotro se îndreaptă orientarea unora sau a altora.

Nu după multă vreme, auzim pe sală voci străine și ciocănituri în pereți. Ce anume, nu bănuiam. Când ne scot la program, vedem, pe peretele din fața celulelor fixate un fel de cuie. Întorși în celule, încercăm să găsim o explicație, dar nu cădem de acord ce-ar putea fi. Cerem părerea vecinilor, dar nu ne dau nici o lămurire. Și ei sînt în expectativă. În concluzie, trăim din surprize în surprize. Timpul ne va aduce cu el și explicația.

De la un timp, nu se mai aduc ziare, nici cărți sau ni se distribuie rareori. Ne învățasem cu ele. Le mai comentam, le mai interpretam, mai citeam printre rînduri. Pentru moment, scăpăm de monotonia celulei. Nu mai vorbesc că scoaterea tuturor, în zilele acelea, la film și la convorbire, ne-a dat prilejul să amplificăm discuțiile între noi. Reveneam la viața noastră. Consideram cele trăite un intermezzo.

Dar lucrul acela enigmatic, de pe sală, continuă și-n zilele următoare. La cîteva zile, vedem întinsă o sîrmă, asemeni celei de telefon. După aceea, din loc în loc, au montat mici cutiuțe, acoperite cu pînză. O pauză de o zi-două și auzim pronunțîndu-se rar cifrele 1, 2, 3, care se tot repetau la intervale de cîteva minute. În vremea asta, se auzeau pași pe coridor.

Am dedus că instalau megafoane, pentru a se transmite muzică. Oricum, instalația ne intriga. Așteptam altă surpriză.

Se tot verifica buna funcționare a megafoanelor. Nu după multă vreme, într-o dimineată, după aducerea terciului, ni se deschid ușițele celulelor, cu îndemnul de-a fi atenți. Ne lămurim în ce consta enigma. Au voit să amplifice o treabă pe care o proiectaseră de multă vreme. Au recurs la această ingeniozitate tehnică, pe care noi nu o bănuiam. Nu-i credeam în stare de așa ceva. Evoluează și merg în pas cu tehnica.

Așteptăm într-o tăcere enervantă să urmeze surpriza pe care ne-o pregătiseră. Și așa începe: „Aici vorbește Nicolae Pătrașcu, fost secretar general al Mișcării Legionare”. Înlemnim. Dintru început, facem fețe-fețe. Nu ne vorbim, doar ne privim și ne încordăm atenția și mai mult. Oare ce ne va spune? Calm în ton, cu vocea-i cunoscută de mulți, începe a ni se adresa rar și apăsător, cu cuvinte bine alcătuite în fraze, probabil dinainte compuse, cu aprobarea conducerii închisorii sau a mai marilor de la București.

Vorbește cînd patetic, cînd ferm, încercînd să închege raționamente, pentru a demonstra o atitudine pe care, cum vom

vedea, și-o însușise. Voia să ne-o împărtășească și spera să ne-o însușim.

Dacă nu și-ar fi pronunțat numele și nu i s-ar fi recunoscut vocea de către unii din ascultători, s-ar fi crezut că textul aparține și e rostit de un Nicolschi, sau de vreun om al acestuia, și nu de Nicolae Pătrașcu.

Vreme de câteva ore, și dimineața, și după amiaza, am ascultat unul dintre cele mai severe rechizitorii pe care vreun adversar de-al nostru ni l-a întocmit și adresat. A fost ceva de groază, neînchipuit de dureros să ascultăm toate câte ne-a citit acest om. Am ascultat rechizitoriul procurorului militar din luna mai 1938; am citit rechizitoriul altui procuror militar, în martie-aprilie 1934 și multe altele, dar toate pălesc în fața a ce ascultăm la Aiud, în vara lui 1963.

Iată o scurtă trecere în revistă a problemelor. Repet că Pătrașcu s-a situat net pe baricada ocupată de dușmanii noștri cei mai înverșunați. De acolo, de unde ne vorbea, cu un deget acuzator, ne-a împroșcat cu invectivele cele mai tari, a aruncat cu pietrele cele mai colțuroase în noi, în gândurile noastre cele mai curate, deschizînd răni vechi, cicatrizate sau încă sîngerînde.

A început prin a arăta că fenomenul legionar ar fi o apariție nefirească pe meleagurile românești, străin de firea românului. A făcut, apoi, o prezentare din cele mai negative întemeietorului Mișcării Legionare, Corneliu Zelea Codreanu, așa cum n-a putut s-o facă nici unul din adversari, pînă la el. A răstălmăcit, în sensul voit de dușmani, toată viața acestui om, care întruchipează, pentru viitorime, idealul de înnoire a moravurilor românești și care dorea să facă o Românie strălucitoare, ca soarele sfînt de pe cer. Toate aceste intenții, gânduri, năzuinți, le-a dat la lada de gunoi. Le-a considerat simple baliverne, de amețit mințile unei generații.

Ascultam și tremuram de durere. încasam loviturile. îmi păreau a fi mai dureroase decît tot ce promisem în viață, de-a lungul atîtor zeci de ani. Mă uit și la ceilalți din celulă: îi văd schimbați la față, galbeni-pămîntii.

După ce termină de demonstrat lipsa de bază națională a Mișcării Legionare, arată că a fost o agentură a nemților. Personal, după 1941, ca și după 1938. și-ar fi găsit refugiul în țara aceea. Nu mărturisește că fusese ținut în lagăr la Buchenwald, pînă în august 1944.

Dar nu se oprește aici. Nicolae Pătrașcu s-a atașat Mișcării

Legionare în vremea studiilor, probabil și prin căsătoria cu sora luptătorului și doctrinarului Mișcării, doctorul Ioan Banca. Lui Horia Sima, cel care a dat direcția Mișcării, după 1938, i-a fost locotenent, om de încredere. A colaborat cu Sima pînă-n 1944 și, după aceea, prin curieri. Acum nu-și cruță nici șeful direct, care-și pusese toată încrederea în el. Că îl atacă așa de brutal pe Corneliu Zelea Codreanu s-ar putea explica prin faptul că-l cunoștea mai de la distanță. Codreanu îi facilitase editarea, la Sibiu, a cărții *Pentru Legionari*. Or fi avut un prilej să vorbească împreună, în jurul acestei lucrări, fapt care l-a determinat pe autor să-i menționeze numele undeva, la un loc cu mulți alții. Dar să-l cravașeze, în chip atît de violent, pe Horia Sima, cam de aceeași vîrstă, prieten la „toartă”, este ceva greu de închipuit.

Își prezintă prietenul ca fiind agent al nemților, la fel ca atîția adversari. Revenind la acuzațiile împotriva lui Corneliu Zelea Codreanu (că și el ar fi fost în slujba nemților), nu face nici o referire la declarațiile din cursul procesului său din 1938, cînd Codreanu a dovedit că nu a avut nici o legătură cu nazismul, că n-a răspuns nici unei invitații de a-l vizita pe șeful acestei formații politice. Critică înțelegerea încheiată între Corneliu Codreanu cu Iuliu Maniu și Gheorghe Brătianu, dinaintea alegerilor din 1937.

Nu se oprește numai aici. Îl atacă pe democratul Iuliu Maniu pentru adversitatea sa față de regimul comunist.

Tăcem și ascultăm încremeniți. Nu putem reacționa în nici un fel. Milițienii se plimbă pe sală, urmărind felul cum se desfășoară audiența.

Dar el continuă rechizitoriul. Aduce acuzații și papalității, care, în unire cu mulți adepți ai lui Iuliu Maniu, a dezaprobat reunirea celor două biserici, ortodoxă și greco-catolică din Transilvania. Nu cred să o fi făcut altcineva cu atîta patimă ca Pătrașcu.

În final, se adresează legionarilor, de a se încadra noii orînduiri, de a face corp comun cu clasa muncitoare din țara românească. Mai face mențiunea că a constatat personal realizările înfăptuite, pe tot cuprinsul țării, de regimul aflat la cîrmă.

Am prezentat pe scurt ideile rostite timp de mai multe ceasuri. Odată ultima frază terminată, milițianul trece pe la ușile celulelor și le închide. De acum ni s-a tăiat contactul cu exteriorul. Rămînem noi între noi, singuri între cei patru pereți.

Ne uităm tăcuți unul în ochii celuilalt și nu ne putem

ascunde umezeala pleoapelor. A fost o zi grea, extrem de grea pentru fiecare. Ne-am ascultat propriul rechizitoriu, din gura celui pe care mulți îl- considerau portdrapelul unei idei, un simbol al rezistenței noastre. A trebuit să treacă un timp de cincisprezece ani, ca la sfârșitul lor să ascultăm o critică atât de severă la adresa noastră. Nu scoatem vreun cuvânt. Doar cîte unul suspină prelung, din adîncul răunchilor. Și iar se așterne peste capetele noastre acea tăcere apăsătoare. Ce mai putem spune?

Începem, rînd pe rînd, să ne dezlegăm limbile. „S-a terminat!” spune unul. „Totul a fost pînă aici!” Sînt crîmpeie de exclamări, rostite de unul sau de altul. De acum, chiar că ne vedem ochii în lacrimi. Nu ne putem ascunde emoția sau ciuda că am trăit astfel de momente. Cîl toții am primit lovitura de pumnal, înfiptă direct în inimi. Prea eram siguri pe noi, pe oamenii noștri. Dacă unii au mai căzut de-a lungul anilor, s-a întîmplat datorită slăbiciunii personale. Comportarea lor echivalează cu desprinderea unei frunze de pe coroana unui falnic copac. Luată de vînt, cade la pămînt și se transformă în gunoi. Pe drumul anevoios și plin de obstacole, se întîlnesc multe asemenea gunoaie, detestate de toată lumea. Sînt călcate în picioare, dar coloana merge mai departe, pe calea care-o duce spre finalul glorios.

Dar acum, ce-am mai putea zice?

Nu ne mai amintim de nimic, nici de program, nici de viața mohorîță de celulă, pe care trebuia să ne-o ducem mai departe. Sîntem suspendați în vînt, la discreția lui. Mă întreb: Oare vom mai găsi resurse suficiente să nu ne lăsăm luați de șuvoiul torentului, care s-a dezlănțuit, rupînd zăgazurile? După cele auzite, sînt aici, în celulă, asemeni unui luptător lovit sub centură. Livid la față, așteaptă altă și altă lovitură.

Într-un tîrziu, batem în perete la vecini sau ei ne cheamă, nu mai țin minte. Oricum, ieșim din tăcerea care ne toropise. „Ce aveți de spus?”, e prima întrebare. Unii mai aruncă o scuză: „Pînă aici a putut ține pasul în marș!” Altul găsește alt răspuns: „A rămas de căruță!” Și iarăși, singuri, luăm cîte o afirmație și o disecăm, desfăcîndu-i firele în patru, în zece. Nu ne găsim astîmpărul.

Trec iar zilele și nu mai sîntem deranjați nici cu ziare, nici cu cărți, nici nu mai sînt deschise ușițele, ca să se scoată oamenii afară. Cum vedem, sîntem lăsați să ne frămîntăm. Ne-au servit o otravă și acum îi urmăresc efectul. Ne-au lovit drept la mir și încă nu ne găsim echilibrul sufletesc. De pildă, cînd ieșim

la program, nu mai ciocănim pe la uși, nu mai tușim să ne facem simțită prezența, cum o făceam pînă acum. Fiecare celulă adoptă o atitudine proprie.

Într-un târziu, primim opinia unuia dintre ai noștri, de pe cealaltă aripă a coridorului: Alexandru Constant. Publicist, gazetar, cunoscător al ideologiei fenomenului legionar, Alexandru Constant a fost un nume, o persoană bine ancorată, cu rădăcinile adînc înfipite în glia strămoșească. Ce ne-a transmis el, la o întrebare pusă de vecinii lui: „Pe o asemenea piatră nu se mai poate clădi nimic”.

Așadar, pe Nicolae Pătrașcu nu se mai poate conta. Era definitiv pierdut cauzei. S-a rupt de trunchiul stejarului, nemaifiind bun de nimic. Nu mai putea fi folosită ruptura acestei crengi a copacului, nici pentru construcții sau altceva folositor. Doar bun de foc, spre a fi transformat în cenușă și, apoi, aruncat în vînt.

Avem astfel o caracterizare făcută omului care s-a prăbușit sub povara propriei neputințe. N-am întîlnit pe nimeni altul care să-l prindă așa de bine ca Alexandru Constant: „nu mai este bun de nimic”. Această apreciere a lui Constant a făcut ocolul Zarcăi. Cine a vrut să o rețină a făcut-o și și-a văzut, în continuare, de povara ce-o purta în spate. Cine nu, s-a prins de conținutul acelui rechizitoriu, ca să-și aibă justificarea cedării personale.

Am stat de unul singur și am examinat toate aspectele legate de cele vorbite. Le-am comparat cu alte poziții care au reprezentat „ceva” în trecutul românesc, fie înainte, fie după I^C44.

Acolo, în Zarcă, am cunoscut oameni cu majusculă și mă refer numai la doi dintre ei: Radu Budișteanu și profesorul George Mănu. Când m-am despărțit de Radu Budișteanu, am fost convins că rămăsese același, cum îl știam de la intrarea sa în Mișcare. Mai mult, afirmația făcută, că va scrie o carte cu primul prilej, prin care va prezenta anomalia sistemului comunist, contra firii umane, m-a convins că nu va fi omul compromisurilor, al cedărilor, indiferent de presiunile ce s-ar exercita. Eram sigur că a fost și că va rămîne omul de caracter, ostil oricăror cedări de la linia unui adevărat român, ostil comunismului. Și cred că nu mă înșelam atunci. Era prea documentat, ca să se dezică vreodată. În privința sa, nu m-am înșelat, după cîte am aflat ulterior.

Referitor la profesorul George Mănu, atitudinea lui am arătat-o ceva mai înainte. Refuzul de a ceda presiunilor, indiferent sub ce formă veneau ele, este o dovadă că, în adevăr, rămăsese „os de domn”, ferm și dîrz pe poziții. A știut că refuzul de a face concesii asupritorului îl va costa viața. Pe lîngă aceasta, era conștient de pericolul care-i paște pe deținuții politici, fapt ce-l determină să-mi trimită acel ultim mesaj, cu puțin înainte de a-și da sfîrșitul. Iată două atitudini de reținut ca fiind cele mai reprezentative pentru generația noastră, la care se adaugă cea a lui Alexandru Constant. Eliberarea plana asupra închisorilor, la acea vreme. Stăpînirea voia cu orice preț să obțină ceva în avantajul său. Și a obținut: rechizitoriul ascultat zilele trecute.

În altă parte, am mai vorbit de un tînăr elev, pe numele lui Gafencu, mort la Tg. Ocna. A refuzat presiunilor de a-și dezavua credința în idealul său, în schimbul hidrazidei, oferită în schimb. Refuzînd, el a acceptat nimbul unei morți care l-a înnobilat în ochii contemporanilor și ai viitorimii. Aceștia sînt oamenii prin care dănuim, prin care ne afirmăm în continuare crezul.

De-a lungul ultimilor zeci de ani, autorul rechizitoriului a mers din greșeală în greșeală, îndeosebi pe plan politic. A reușit să antreneze după sine pe mulți oameni, care au luat drumul închisorilor. Mulți au închis ochii acolo, aruncați în gropi comune, dar au rămas cu credința nealterată.

Posibil că și-a dat seama de ultima abatere de la conduita luptătorului. Poate că nu-și găsea liniștea văzîndu-se liber, după o abdicare atît de josnică. Cu siguranță, avea muștrări de conștiință.

Aflăm că și-a curmat viața, spînzurîndu-se. A procedat

întocmai ca Iuda. Și-a ales aceeași moarte.

Nu-mi pot îngădui să mai comentez cazul acesta, dar ne-a tulburat viața în Aiud, în ultimele zile ale detenției. I-am gustat picăturile amare. Tare amare au fost aceste picături. Și acum le simt, în toată ființa mea.

După lovitura primită, încerc să estompez efectele ei. Caut s-o alătur celor încasate în cursul vieții. Încerc s-o compar cu una sau cu alta, dar parcă este mai dureroasă, mai altfel decât celelalte. În vreme ce, în trecut, cu un sfert de veac înainte, puteai să dai un răspuns, să parezi astfel de lovituri, asta rămîne numai primită, fără să ai putința de a reacționa într-un fel. Din postura în care ne aflam, nu aveam altă posibilitate decât să suportăm.

Cum am spus, un timp ne-au lăsat în pace. În mod discret, filau să vadă cum reacționăm, ce facem, eventual ce vorbim, ce comentăm. Unii au înțeles că au auzit un punct de vedere strict personal al vorbitorului, al procurorului Mișcării noastre.

Din cele ce discutăm la perete cu vecinii, tragem aceleași concluzii. Sesizez un consens în această privință.

Ne dădeam seama că rămăsesem acefali, fiindcă cel ce ne vorbise coborîse de pe pedestalul ocupat. În locul lui, nu se putea ridica altcineva să poarte drapelul, fiindcă nu era posibil, în condițiile în care ne găseam. Ochii stăpînirii urmăreau să nu se producă așa ceva, fiindcă le-ar fi stricat planurile. Pe cei care ar fi putut avea vreun ascendent asupra oamenilor i-au izolat complet.

Încep să se audă iar uși deschizîndu-se, dar numai ici-colo. Auzeam aceeași muzică. Presupuneam că se continuau reprezentațiile, la care fusesem și eu de două ori. Mă tot gîndeam cum să procedez. Îmi sunau în urechi cuvintele transmise de profesorul George Mănu, care anticipase desfășurarea măsurilor ce vor fi luate. În celulă și la poartă am insistat că vorbele auzite erau doar păreri personale ale unui om. Atît și nimic mai mult. Am împărtășit părerea mea tuturor celor întîlniți. Erau unii extrem de obosiți, ajunși la capătul puterilor, al răbdării. Se vedea pe fețele lor. Căutau să-și justifice o eventuală cedare prin cele auzite la difuzorul acela. Am întîlnit și astfel de păreri, voalat transmise. Toți se frămîntau. Se zbuciumau, mai cu seamă noaptea, cînd rămîneau singuri, cu capul așezat pe pernă. N-aveau astîmpăr. Și erau firești toate acestea.

în sfîrșit, într-o asemenea atmosferă sau, mai bine spus, tensiune, spre sfîrșit de vară, milițianul, deschizînd ușa, mi se adresează: „Hai, bagajul!” într-o clipă sînt gata și mă despart de acei oameni, pe care-i las cu frămîntă- rile lor. Fulgerător mă gîndesc „Unde mă vor duce?”, fiindcă mai aveam cîteva luni pînă la expirarea osîndeii. Mă văd condus spre capătul culoarului, la ultima celulă, de lîngă closet, acolo unde mai fusesem cîndva, cu ani înainte. Celula este goală, deci sînt singur, îmi spun. Rămîn în așteptare. După puțin, aud iar zăvorul. în prag, Șercăianu. Nu-l mai văzusem de foarte mulți ani, nouă-zece la număr, deși vorbisem la perete uneori, cînd eram vecini. Mi se pare îmbătrînit. Ca fizic era bine, chiar contrasta cu cei de aici. Era încă bronzat. Mă lămuresc îndată. Lucrase la grădina de zarzavat a închisorii, vreme de mai multe luni și beneficiase de soare, de aer și de mîncarea completată cu legume proaspete, pe săturate.

Sîntem numai noi doi. Așa vom rămîne pînă la capăt. Toți știau că, spre finele lui noiembrie, ne expiră condamnarea. Ne tot întrebam: „De ce oare ne-au adus pe amîndoi, singuri, într-o celulă?” Ne așezăm temeinic să ne organizăm viața de celulă. Aveam ce ne povesti.

Șercăianu îmi spune cele mai recente vești aduse la grădină, de un buzoian, Alecu Pascu. îl avusesem client, pe vremuri, și-mi era prieten. Era un om al casei. Fusesse arestat de dată recentă. Acum știam că soția este la Brașov, unde lucrează ca muncitoare la uzina „Rulmentul”, că fata este studentă în ultimul an. Ceva de necrezut. Trecuseră atîția ani și viața, afară, își depăna firul. Mi se mai comunică faptul că soția sta cu sora mea, Emilica, măritată în orașul de la poalele Tîmpei.

Amîndoi reflectăm asupra timpului care s-a scurs de-atunci, din acea toamnă tîrzie și posacă a anului 1948. M-am dus cu gîndul, fulgerător, la învățătorul Ion Constantinescu, împușcat în ziua aceea de neuitat. în ce-l privește pe Șercăianu, avea știri despre ai săi. Tatăl, preot, trăia și păstorea tot în comuna Pleșcoi, unde-l lăsase. Soția i se mutase la București, cu fata. Ca să poată ajunge acolo, se căsătorise de formă. Deși era afectat de vestea primită, își ascundea amărăciunea. Aștepta să treacă lunile, să se lămurească asupra realității.

Am necazuri cu durerile mele reumatice. Cu primele zile ale toamnei, încep să mă jeneze încheieturile toate, de la mijloc în jos. Pînă încep să fac mișcări, să mă ridic, să merg, îmi trebuie minute de acomodare, care înseamnă tot atîtea minute de durere. Picioarele mi le tîrăsc greu. Mă tot gîndesc la vremea

de iarnă sau la cea umedă. Cu siguranță, voi fi obligat să stau la pat. Mă consolez cu ideea că nu voi mai fi la Aiud, în lunile ce urmează. Șercăianu mă menajează, nelăsându-mă să mai fac de serviciu.

Trec zilele, săptămânile. Cine se gîndea odinioară că vom ajunge pînă aici, fără ca „ceva” să se fi întîmplat? Cînd îmi spusese Dinu, la Brașov, în 1949, că-i posibil să stau în închisoare cinci ani și să comunic asta în cameră, toți au respins o asemenea posibilitate. Mai tîrziu, în celular, consideram intervalul dintre gratii ca reprezentînd fiecare un an. Le număram, le contabilizam și, de la un timp, constat că-s mai puține intervale de numărat decît trecuseră, făcute în ani. Aici, în Zarcă, cei cinci ani și ceva s-au scurs și ei ca un vis urît, ca un coșmar. De astă dată, număr lunile ultimului an și săptămânile, rămase a le face. Cu mintea mă consider dincolo de gratiile închisorii și gîndul se duce la cei ce mai au încă mulți ani de făcut. În același timp, nu pot uita pe toți cei care au rămas, presărînd, cu trupurile lor, pămîntul din jurul închisorilor și lagărelor.

Într-un tîrziu, primim vizita colonelului Crăciun. Auzisem ușile celorlalte celule deschizîndu-se. În fine, îl vedem în prag, impozant cum e și îngîmfat. Nu ne întreabă decît cum ne cheamă. Știm că o face de formă, îl văd că se apleacă spre politic, căruia îi șoptește ceva. Pe Șercăianu' îl cunoștea de la grădină și, știind că-i medic veterinar, îi spune că mîine, cînd va fi liber, va fi bine de el, fiindcă are o profesie care-i un bulgăre de aur.

Ni se închide ușa, fără nici o convorbire. Pe la celelalte celule mai întîrziase. La noi fusese doar în trecere.

În discuțiile de la perete începem a primi mesaje pentru familii. Le memorăm, asigurîndu-i că ne vom achita de toate comisioanele, așa cum și alții au făcut-o pentru noi. Toți sînt bucuroși că vom aniversa Sfîntul Nicolae în familie. Ne rugau să ne gîndim și la ei. Comisioanele ne vin și de la celule mai îndepărtate. Lam asigurat pe toți că ne vom achita de solicitări.

Cînd se sună deșteptarea, în ziua de 27 Noiembrie 1963, vecinii ne bat în perete, în semn de „drum bun”. Le răspundem atît cu vorba, cît și prin bătaie cu pumnul: „să ne vedem afară”, „pe curînd” și „așa cum ne dorim”. Deși arestarea avusese loc la data de 30 noiembrie 1948, totuși, după unele calcule ale evidenței, eliberarea căzuse pe la 27 noiembrie 1963.

După banalele momente ale programului zilnic, care se termină cu „terciul”, milițianul ne deschide ușa: „Gata, ați

scăpat!" Eram deja pregătiți, cu traista făcută. Aranjasem paturile și toată celula, ca să lăsăm ordine desăvârșită. Preia cazarmamentul și restul mobilierului, spunându-ne să ne luăm gamela, lingura și cana. Asta-i tot.

Încă un pumn bătut cu putere în perete și, ieșind din celulă, în semn de salut, tușim pe la uși și tîrșim picioarele. Auzim, din loc în loc, cîte un strigăt de salut. La ieșire, predăm milițianului vesela și sîntem luați în primire de un alt milițian, venit special să ne scoată din Zarea. Mai arunc o privire de-a lungul coridorului, care pare o hrubă: pe o parte, un perete fără nici o fereastră, pe cealaltă, uși negre care închid în spatele lor viețile atîtor oameni în suferință. Nu se dezmint nici acum. Ne pun hainele pe cap și așa, luați de căpăstru, îl urmăm pe însoțitor. Rămîn consecvenți măsurii: nimeni să nu ne vadă și să nu vedem pe careva. După puțin, sesizăm că am ajuns la secție, unde ni se dau la o parte hainele de pe cap.

Iată-ne la secție, introduși în acea cameră mare, în care poposisem pentru pruna oară în Aiud, la începutul lui 1950. Goală, ca și atunci, servind de carantină pentru noii veniți sau pentru cei care pleacă. Rămîn mirat că ușa se închide în urma noastră. Credeam că vom fi duși la grefă, pentru îndeplinirea ultimelor formalități, o dată cu preluarea îmbrăcăminte civile. Deocamdată, sîntem în așteptare. Puțin după aceea ne sînt aduse coletele, conținând hainele. Le predăm pe cele vărgate și, după ce le verificăm pe ale noastre în fața milițianului, îl încredințăm că nu ne lipsește nimic din ce-i al nostru.

Rămași singuri, ne aranjăm ținuta, ca să facem față cînd vom ieși afară, în lume, dincolo de zidurile închisorii. În sfîrșit, mă pot încinge cu cureaua și-mi pot încheia ghetele cu șireturi. Acum, începem a face presupuneri, pentru timpul imediat următor. Aveam în gînd mai multe variante. Prima era cea mai fericită, și anume că, puțin mai tîrziu, vom fi conduși pînă la poarta de la stradă și lăsați liberi; alta, ceva mai puțin optimistă, era aceea că s-ar putea să fim predați milițianului din localitate, ca acesta să ne însoțească pînă la domiciliul nostru, sau, mai știi? pînă la vreun domiciliu obligatoriu, cum procedaseră cu alții, prin 1956/1957. Iată că venise vremea să ne punem și astfel de probleme. De un lucru eram siguri: că înapoi, în Zarea, nu ne vor duce. Scăpasem definitiv.

Cam după o oră de așteptare, se prezintă un funcționar de la grefă, care, după ce ne identifică, pune la punct cîteva lucruri, cum se face în atare situație. În primul rînd, ne prezintă biletele de eliberare. Le vedem completate, cu mențiunea că sîntem

eliberați prin expirarea pedepsei. Ne cere să semnăm de primire. După ce semnăm, nu ni-l înmânează, cum e firesc. Pentru moment, nu dăm mare atenție amănuntului. Apreciem că ni-l va da la ieșirea din închisoare.

Funcționarul este satisfăcut că are în mână documentul cu semnătura noastră de primire. Eram liberi deci, în baza actului. Biletul de eliberare rămîne asupra sa. Oricum, avem satisfacția că s-au emis actele, prin care sîntem „eliberați”. Din acest moment, nu mă mai simt sub povara greutății unei condamnări. Faptul că am văzut cu ochii mei biletul de eliberare m-a satisfăcut. Așadar, vom fi eliberați, gîndeam. Funcționarul ne întrebă dacă am lucrat în perioada condamnării. I s-a răspuns afirmativ, indicîndu-i și minele unde muncisem. Ne-a asigurat că va verifica la birou și că ne va aduce CEC-urile.

La scurt timp, revine cu cîteva hîrtii în mînă. Anunță că a găsit numai carnetul CEC al lui Șercăianu; pe-al meu nu l-a putut afla. Șercăianu semnează de primirea carnetului, iar pe mine mă asigură că-l va căuta și mi-l va aduce îndată.

După ce pleacă, mă enervez puțin. Acum, la eliberare, mi-ar fi fost de folos banii ce-i dobîndisem prin truda grea din mină. Șercăianu încearcă să mă liniștească, în sensul că suma de 500 lei, cît era trecut pe CEC-ul său, o vom împărți frățeste, pe drum și pînă acasă. Nervozitatea mea este îndreptățită, îmi spuneam. După o robie ca miner, vreme de trei ani, îmi comunică faptul că nu dau de urma carnetului CEC. Deja devin bănuitor.

Dar nu numai pierderea carnetului mă enervează, ci și faptul că nu ne scot de aici. Din momentul în care sîntem liberi, conform biletului de eliberare pentru care am semnat, ce rost are să nu ni se deschidă ușa, spre libertate? Vorbesc de unul singur, plimbîndu-mă agitat prin cameră, ignorîndu-l pe Șercăianu, care încearcă să mă calmeze.

Și așa a trecut vremea și vine ora mesei, după cum auzim zgomotul caracteristic, făcut de hîrdăul cu mîncare, trîntit pe ciment. Ni se deschide ușa și, o dată cu ea, ni se înmînează gamelele. N-avem încotro și terminăm de mîncat.

Cînd milițianul ne ridică gamelele, îi atrag atenția că nu-i legal să mai fim ținuți în starea aceasta, din moment ce sîntem liberi, după actele semnate. Răspunsul milițianului vine prompt: „Pentru mine nu contează că ești condamnat sau nu. Mi te-au dat în primire să te păzesc și asta fac. Nu-i treaba mea să știu mai mult”, după care ne închide ușa-n nas.

Nici nu mai avem cu cine vorbi. Este un simplu executant.

Cine știe câți din categoria mea, cu condamnarea făcută, nu i-o fi avut în pază acest milițian! De-acum sînt lămurit că nu mă vor elibera: ne pregăteau o surpriză.

Curînd, apare același milițian, care ne înmînează fiecăruia cîte un pachetel cu hrană rece, pe mai multe zile. O face, nu fără a adăuga: „Iată că scap de voi!”

Nu mai există nici un dubiu că vom fi duși de aici, din Aiud. Unde, nu bănuim. Căzuse varianta predării noastre către Miliția locală.

Rămînem îh așteptare. N-aveam altceva mai bun de făcut. Consideram că, după orele 18 ale zilei eliberării, conform hîrtiei, nu ne vor mai ține aici.

În aceeași zi, cam pe la trei, milițianul ne deschide ușa cu următoarele cuvinte: „Hai, că am scăpat de voi!” Cu această formulă de adresare, ne despărțim de el și de tot ce ne înconjură. Avem în față un alt milițian. Ne ia în primire.

Bombănind, îl urmez, mișcîndu-mi greu picioarele. Afară, odată ieșiți, privesc înapoi spre celularul teribilei închisori. Cînd ajungem în dreptul grefei, observăm că funcționarii ne privesc pe geam. Erau și ei nedumeriți că nu sîntem liberi cu adevărat, după 15 ani executați. Știau că se încalcă brutal sacra idee de libertate a omului?

14

După ce trecem de prima poartă, văd o mașină de teren, un fel de IMS, cu prelată. În fața ei – maiorul politic Chirilă și încă un milițian. Cu perfidia-i caracteristică, maiorul ne invită să luăm loc în mașină. Îl săgetez cu privirea, în vreme ce pășesc spre portieră. La comanda maiorului, mașina pornește și îndată trecem peste o altă poartă. La cea inferioară, se face verificarea de rutină și gata, sîntem în stradă.

Clocotesc de furie împotriva a tot ce reprezenta ocîrmuirea. Dacă timp de 15 ani i-am simțit apăsarea pe propria-mi piele, fiind între ziduri, în baza unei pedepse (justă sau nu), în baza unui mandat de arestare, de acum mă văd constrîns să-mi urmez temnicerii datorită arbitrarului.

Îmi vedeam răpită libertatea, fiindcă așa voiau cei ce dețineau puterea, fără să mi se comunice în temeiul cărei legi

sau al cărui text al constituției o fac. Sînt măsuri luate după bunul plac al cuiva, care deține o parte din autoritatea statală, prin nesocotirea drepturilor sfînte cu care omul se naște: de a fi liber, de a respira liber, de a se mișca liber.

De acum, sînt la discreția celor ce mă însoțesc în mașină. Mă conduc, pînă unde oare? Cui vor să mă predea? Mă întreb ce temei au acum? De cîteva ceasuri, scăpasem de povara condamnării. Am citit și am semnat că sînt liber, sau, mai exact, că m-au eliberat. Doar ei au emis un document în acest sens. Mi l-au arătat, l-am citit cu atenție, m-am bucurat că, în sfîrșit, am ajuns la ziua „eliberării” și, cînd colo, mă văd, în continuare, în aceeași postură. Sînt escortat și dus undeva, loc necunoscut, pentru moment.

Deși, de drept, sînt pus în libertate, constat că, în fapt, sînt încă arestat, deci privat de libertate. Iată documentul pentru care am semnat de primire.

RPR

MAI

Formațiunea 0622 Aiud

Anul 1963 - XI - 27

BILET DE ELIBERARE> Nr. 7616/1963

Numitul: PĂUN A. NICOLAE

Născut în anul 1912 luna mai, ziua 18, în orașul Buzău, raionul Buzău, regiunea Ploiești, profesia avocat, fiul lui Alexandru și al Vasilica.

A fost depus cu mandat la 1.12.1948, pînă la 27.XI. 1963 de către Trib. militar Brașov cu mand. 102293/1949, emis de trib. militar Brașov, pentru fapta de crimă de uneltire.

Numitul se stabilește cu dornic. în corn. Buzău, raionul Buzău, reg. Ploiești.

Semnalmente personale: talia 1,80, fruntea înaltă, nasul rect, gura mică, bărbia ovală, sprîncenele castanii. Semne particulare n-are.

Drept care s-a eliberat prezentul bilet.

Comandant,

(ss) indescifrabil Șeful grup evidență

(ss) indescifrabil

Cum vedem, actul mă pusese în libertate, dar stăpînirea nu s-a conformat.

Ce stranie părere au comuniștii despre noțiunea de libertate! Cîți s-au jertfit, de-a lungul istoriei, pentru a se recunoaște acest drept sacru. S-au sacrificat pentru ca, acum, în secolul XX, omul să poată respira liber, să poată gîndi liber, să scrie liber și să se deplaseze liber oriunde dorește, fără restricție, ca să se poată asocia cu alți semenii, cum crede de cuviință.

Cînd colo, iată cum este ținut, sub tocul cizmei, dreptul la libertate al omului. Ba mai mult, mă văd constrîns să-i urmez acolo unde vor, fără să mă întrebe dacă-s de acord, fără să-mi aducă la cunoștință intențiile lor, sau să-mi explice pentru ce nu mi-au dat drumul pe poarta închisorii, așa cum prevedea actul, semnat că-l promisem.

Astfel de gînduri îmi trec prin minte, cînd mașina, ieșind pe poarta închisorii, o ia spre stînga, la vale. Eram un pumn de nervi, în urma acestui prim șoc.

Cunosc traseul pe care alergăm cu mașina și realizez că ne îndreptăm spre gara CFR. Deci ne vor urca într-un tren. Dar cum vom călători, mă întreb?

Coborîm în spatele gării și de acolo ne îndreptăm spre peron, și apoi, între linii. Lume multă așteaptă trenul sau cunoscuții. Animație ca în toate gările.

Nu mă pot reține. Am dreptul să spun ce gîndesc și încă fără fereală. Lumea curioasă se adună și ea în jurul nostru. Îi arunc maiorului politic, care-i lîngă noi cu milițianul său, un protest, fără menajare. Este revolta ce acumulasem în sufletul meu, de atîția ani: „Sîntcți niște tirani, cum v-am știut din totdeauna. Disprețuiți cele mai elementare drepturi ale omului. După un timp de 15 ani, cît mi-ați răpit libertatea, în baza unui mandat de arestare, ce bază legală aveți ca să mă țineți mai departe arestat, sub pază? Ce respect aveți pentru om și pentru noțiunea de libertate? Vă considerați puternici și, ca atare, nu vă pasă de ceilalți, mai cu seamă dacă am fost închiși pentru idei contrare vouă.”

Am reprodus, din memorie, frînturi din reproșurile pe care le-am adus maiorului politic Chirilă.

Lumea strînsă în jur a prins mare parte din cele ce-i spusese cerberului. Vorbisem destul de tare. Se face roșu la față. Îl aud scrîșnind printre dinți, ca să nu aud decît eu: „Lasă, că te ducem acolo unde-ai să te domolești!” Cînd aud răspunsul, îi dau replica, pe loc, tot cu voce tare: „Cum, vreme de 15 ani n-ați reușit să o faceți și acum crezi că o vor face alții?” Lumea

aceea, mirată, ascultă. Eu mă plimb agitat câțiva pași. Nu mă mai puteam stăpîni. Și, în fine, iată trenul, venind din sus. Recunoaștem duba. Nu coboară nimeni, în schimb se fac pregătiri pentru urcarea noastră, a celor doi. Îi mai arunc o privire încruntată maiorului, privire care înseamnă dispreț, dar și înverșunare de-a rămîne cum am fost. Maiorul îmi surprinde privirea și-și dă seama că din ochii mei ies flăcări.

În dubă, îmi continui reproșul: cum e posibil ca, după 15 ani de închisoare, acum, la expirarea condamnării, să nu mi se dea drumul? Șeful dubei își menține ochii peste hîrtii, făcîndu-se a nu auzi vorbele mele. Doar dă dispoziție milițianului să ne ducă într-o celulă. Amicul meu de drum încearcă să mă liniștească, în sensul că n-are nici un rost să mă enervez, dar rămîn tensionat.

Am însă o ușurare sufletească. Nu-mi mai simt, în spate, povara osîin- dei. Scăpasem de ea. Indiferent unde mă vor duce, presupun că voi avea alt regim, ceva mai acceptabil, în comparație cu ce ni se aplicase pînă acum.

Într-un tîrziu, ajungem în Gara de Nord. Mă întreb încotro ne vor duce. Știam că în București sînt două locuri de tranzit: Văcărești și Jilava, într-un tîrziu, undeva, la triaj, auzim zgomote de mașini, voci de oameni. Am dedus că-s pentru noi. Sîntem anunțați să ne pregătim de coborîre. Pentru mine, mișcările de coborîre sau urcare înseamnă dureri în regiunea lombară și în încheieturile picioarelor. Sînt ajutat de Șercăianu, fiindcă singur nu pot. El îmi duce și bagajul personal, sprijinindu-mă cînd cobor. Cam după trei sferturi de oră (deja era întuneric), observ că mașina coboară și atunci îi șoptesc amicului că ne apropiem de Jilava, închisoarea care i-a înspăimîntat pe atîția români trecuți pe aici.

N-apuc să-mi termin vorba, fiindcă mașina s-a și oprit. Plutonierul de la poartă, cercetînd hîrțiile, face semn unui milițian, care ne ia în primire, îl urmăm. Nu mai pătrunsesem pe această poartă, în interiorul fortului 13, cum este cunoscută Jilava, din iama 1933/1934, ca student. Încep a-mi aminti traseul pe care-l străbatem acum. Mă năpădesc gîndurile. În timp ce-l urmez pe milițian, mintea mă duce cu zeci de ani în urmă. De atunci și pînă în clipa cînd intru, fortul a fost locul de mare supliciu al românilor. Mi-amintesc de oameni care-au trecut prin caznele Jilavei, oameni care-au ocupat funcții înalte, foști dregători cu răspundere în conducerea României. Aici au suferit chinurile foamei, umilinței și bătăi. Toată gama acestor suplicii le-au îndurat românii, îndeosebi după stăpînirea țării de către

comunism. Nu-i mai numesc. Poate că alții o vor face, spre aducere aminte generațiilor viitoare.

Și românii de acum, ca și cei de mai înainte, i-au cîntat acestei închisori un cîntec de jale:

*„Geme Jilava Neagră-nchisoare C-ai fost
sortită Pentru români.”*

Îl cîntam ca studenți. Acum, mi l-am fredonat în gînd, mergînd după milițian. Pare grăbit și cumva indispus, deranjat de prezența noastră.

Sîntem într-o cameră boltită, care dă într-un coridor al fortului. Un curent de aer rece simt că-mi străbate tot corpul. Ușile sînt crăpate, ceea ce face ca și în cameră să pătrundă acest curent, de început de iarnă. E tot ce poate fi mai nepotrivit pentru încheieturile mele. Acum mă dor, de parcă mă aflu într-o pivniță umedă. Camera mare, cu paturi suprapuse, așezate pe mai multe rînduri. Ne facem loc, cum putem, pe cîte un pat. În momentul în care îl atingem, din saltele iese un nor de praf, semn că de multă vreme nu fuseseră oameni aici. Facem puțină recunoaștere. Dau peste ceva ce nu mai văzusem: cutii sau pahare de culoare albă. Am înțeles că-s dintr-un material care se îndoiaie sau se rupe. E prima oară cînd văd obiecte făcute din material plastic. O noutate, de care iau cunoștință. Mă gîndeam că astfel de obiecte ne-ar fi prins bine în celule, în loc de sticle, pentru folosit la unele necesități prozaice, de fiecare zi. Mi se par primele realizări ale lumii civilizate. Comentăm pe marginea acestor „descoperiri”, de care fuseserăm străini. Născociri noi. Vorbim, pînă ce ne cuprinde somnul, ghemuindu-ne cum putem în paturi. Ca să mă protejez, peste pătură pun tot ce aveam cu mine ca îmbrăcăminte, fiindcă simt că frigul pătrunde de pretutindeni. Cînd mă trezesc, constat că încheieturile îmi dau dureri. Ca să scap puțin, fac mișcare în intervalul dintre paturi. Mi-aduc aminte de sfatul doctorului Uță Dumitru, pe cînd eram la izolare, în Zarcă.

La preluarea serviciului de către milițian, nu mă las și-i amintesc și acestuia că-s om liber și că n-au de ce să mă țină închis. Îi cer să-mi spună care-i temeiul legal al reținerii mele. Primesc răspunsul imediat: „Nu mă interesează ce-mi spui. Mi te-au dat să te păzesc aici, după care, la stuf cu voi!” și închide ușa, fără alt comentariu.

Așadar e vorba de „stuf”, de recoltat stuful din baltă, sau mai știu de unde, pe care-l fac cu deținuții ce-i au în mînă. Încep

a coborî din înaltul norilor și revin cu picioarele pe pământ. Nu mă pot împăca, totuși, cu un asemenea gând și-mi acumulez revolta împotriva a tot ce există ca sistem de asuprire comunistă.

Nu ne rămîne altceva decît să așteptăm, fiind în tranzit. încotro ne vor duce, deducem: spre bălțile dunărene sau în deltă.

Nu după multă vreme, milițianul ne anunță să fim gata de plecare. Facem cale-ntoarsă, cu formalitățile de rigoare la plecare și hrana rece, pe mai multe zile. Conduși pînă la duba unei garnituri de tren, călătorim pînă la Galați. Deci tot spre zonă cu stuf ne îndreptăm. Auzisem de unele puncte, unde fîntau așa-zisele „colonii”, pentru astfel de munci. Ajunși în gara Galați, pe peron ne iau în primire doi gardieni. Sîntem numai noi doi. Călătorim pe jos, amestecați cu populația orașului. Nimeni nu ne deranjează cu vreo privire sau iscodire. Le sîntem indiferenți, deși cred că printre ci sînt și oameni care își dau seama cam ce-i cu noi. Sînt curioșii care ne însoțesc cu privirea. Probabil că-i mai văzuseră și pe alții în situația noastră. Milițienii

nu ne deranjează. Respir aerul curat, ca și cînd aș fi cu adevărat „afară”. Merg în cadență și mă uit undeva departe, peste capetele oamenilor. Mărsălu- iesc cu gmdurile mele, înfipite în trecut. Uit de dureri și, după un timp, văd că am ajuns în fața unei clădiri cu ziduri înalte. Este închisoarea din Galați.

Pentru noi, formalitățile sînt simple. Predați unui milițian, iată-ne introduși într-o celulă. E mai altfel decît cele de prin Transilvania. Ceea ce reprezintă ceva aparte este aprovizionarea cu apă, adusă din Dunăre. în vasele respective se pun ceva pastile, care o limpezesc. Am încercat să bem, dar nu izbutim. Are un gust neplăcut. Ne mulțumim cu lichidul din zeama ce reprezintă mîncarea zilnică.

Aici, în Galați, primim ultimele informații în ce ne privește și mai știm că se așteaptă sosirea unor delegați, care să ne însoțească pînă la destinație. Vine și ziua aceea. La poartă, dăm ochii cu doi milițieni care ne întîmpină cu zîmbete. Ne întind mîna. Interpretăm gestul ca un indiciu sigur al renunțării la brutalitățile de pînă acum. Ne spun că vom călători ca simpli civili. Mijlocul de transport este un vapor, ancorat în portul Galați. Ne amestecăm cu oamenii întîlniți în cale. Este o adevărată plimbare, la care nici nu visam cu ceva vreme mai înainte.

Călătorim în clasa I a vaporului, numai noi cu milițienii. În cealaltă clasă, sînt călătorii civili. Ne desparte de ei doar un geam care se poate manevra. Acolo, la civili, este multă gălăgie, voioșie, animată de băutura pe care o sorb din sticle trecute din mînă-n mînă. Mulți vin de la „tîrg” cu cumpărături făcute, alții se duc după ceva „marfă”, pe care s-o cumpere din alte localități. Se fumează mult. Curînd, acolo plutește un nor din consumarea acestei buruieni, nu prea agreată de unii călători. Milițienii sînt binevoitori. Ne informează că acolo unde ne vor duce sînt mai multe sute de persoane, cu situații similare nouă. Nu crezuseră că executasem 15 ani închisoare și acum, după expirare, în loc să fim eliberați, sîntem în aceeași situație, de arestați. Scot din mapă dosarele. Le studiază, după care își exprimă părerea: „Da, așa este, dar n-ați fost cumiți pe unde ați fost.” Am avut încă o dată prilejul să-mi vărs revolta împotriva a tot ce reprezintă stăpînirea comunistă, care dovedește atîta abuz și ilegalitate. Milițianul nu reacționează în nici un fel. Mă lasă pînă ce mă calmez.

Pe vapor, observ acea lume atît de diversificată. Oamenii ne fac semne, ne oferă de toate, mîncare și băutură, dar nu primim, deși milițienii nu s-ar fi opus. Le mulțumim pentru gest, arătîndu-le că avem și noi. În schimb, milițienii iau și se ospătează din plin. Băutura îi face și mai amabili.

Realizăm că toți și-au dat seama ce fel de călători sîntem. Vaporul oprește prin diferite porturi primitive, unde unii coboară, alții urcă. Este mijlocul de transport cel mai obișnuit, chiar unicul. Majoritatea sînt lipoveni, vorbesc în limba lor, dar nouă ni se adresează în românește.

Multe porturi am văzut. Vasul nostru navighează mai departe, pe canalul Chilia. După un timp, ajungem la punctul terminus al călătoriei. Este Periprava, locul destinației, ne spun milițienii. Cînd coborîm, mă izbește o particularitate: mult nisip. Urcăm un dîmb, după care încep să apară primele case. Toate învelite cu stuf, stuf care formează și gardurile gospodăriilor. Totuși, oamenii au fixat nisipul, plantînd pomi. Localnicii ne privesc curioși. Merg greu. Ceva mai departe, drumul nostru se oprește, fiind barat de o poartă, pe care străjuiește o firmă mare. Rețin două cuvinte: internat și Periprava. Am ajuns la poarta lagărului.

În prepeleacul de la poartă, un ostaș scrutează zarea cît poate cuprinde cu ochii. Gardul de sîrmă ghimpată

împrejmuește întregul lagăr. Prepeleacurile nu lipsesc pe traseul acestui gard. În fiecare, un ostaș securist este la post, noi fiind încă dușmani ai poporului. La ghereta de la intrare se fac formalitățile de identificare și de înregistrare. Cei doi milițieni care ne-au însoțit pînă aici au plecat și, de-acum, sîntem conduși de un altul, de-al casei. Nu ni se pare nici sever, nici mai aparte. Ne îndreptăm spre un grup de barăci. Merg destul de greu prin nisip.

Am sosit într-o sîmbătă, dacă-mi aduc bine aminte, și ora era pînă-n prînz. Curtea, vastă, este împărțită în mai multe compartimente, separate cu garduri de sîrmă pe care sînt împletite, din loc în loc, fire de stuf, așezate pe verticală. Nisipul, datorită vîntului, formează mici dune, peste care trecem anevoie, mai ales eu. În grupul acela de barăci vedem oameni puțin agitați, privind spre noi. Și-au dat seama că vin alții de-ai lor. Milițianul merge puțin mai înainte, strigă un nume, după care se înapoiază, spunîndu-ne să ne continuăm singuri drumul în direcția barăcilor.

De la distanță, sîntem chemați de cîte unul. Ajunși în ultimul țărc, îmi dau seama că aici este lagărul nostru propriu-zis, Periprava.

E un adevărat șoc tot ce văd acum, aici. De unde îi consideram pe unii eliberați din Aiud de cinci ani, prin expirarea pedepsei, îi găsesc ieșindu-ne în întîmpinare. Amicul Dem. Iliescu, avocat și coleg al meu, căruia îi expirase osînda de zece ani este în starea de lăgărist de cinci ani și jumătate, îl citez numai pe el, dar sînt atîția în aceeași situație. Ică Spirescu, și el avocat, din București sau inginerul Ion Panteș sau învățătorul Victor Popa, mineri ca și mine, se numără printre cei care mă întîmpină. De Dem. Iliescu mă despărțisem în 1950, deci nu ne văzusem de 13 ani. Poate pe parcursul relatării să mai fac mențiunea altor nume de prieteni găsiți la Periprava. Sînt bucuroși cînd ne văd, în primul rînd că sîntem în viață, dar observ și o tristețe pe fețele tuturor. De la un timp, nu ie mai aduseseră oameni noi, așadar presupuneau că ar fi posibilă o eliberare a tuturor. Aducerea noastră le-a curmat multora calculul. De unde sperau să fie eliberați pînă-n Crăciun, de-acum își văd iluziile spulberate.

Oricum, e mare bucurie că sîntem împreună, că, deci, vom împărți în comun soarta. Ne cazăm cum dorim, în raport de locurile libere existente prin barăci. Ca să mă menajeze, îmi găsesc un pat jos, nu suprapus, să nu fiu nevoit să urc. Este și

un cabinet medical, grupul de medici fiind condus de doctorul Morariu, făgărășan. .

Ceva nou, care mă surprinde, e că oamenii pot circula liberi de la o baracă la alta, sau să se plimbe în voie, cît pot și cît vor, prin curtea din fața și din spatele barăcilor. Mă întind pe pat, liniștit. De acum, sînt lăgărist, calitate fixată pe un termen necunoscut. Sînt impresionat că am dat peste oameni care-și executaseră condamnarea de mulți ani, dar sînt ținuți la cheremul stăpînirii. Mă umplu de și mai multă revoltă. Acumulez noi și noi nemulțumiri, ce mocnesc în mine, gata să explodeze, să se aprindă ca un jăratec sub supză.

Mă văd cu avocatul Vasile Cîrciu, din Rădăuți, pe care-l cunosc din studenție, de la Iași. Ne bucurăm pînă la lacrimi văzîndu-ne. Ce tinerețe plină de avînt, ce elan aveam, de să urcăm dintr-o săritură munții, ce visuri în înfăptuirea aceluia sfînt ideal al nostru și, acum, la ce trudă sîntem supuși! în cîteva clipe, ne răscolim tot trecutul nostru curat, tumultuos, care ne-a înflăcărat atunci, dar care mai dăinuie în inimile noastre încă tinere. El îl aduce pe Visticul-Sebastian Erhan - omul de mare credința din Cîmpulungul Bucovinei. Fusesem în casa lui de mare gospodar, ca student, în 1934. Bătrîn acum, făcea efort să se mențină pe linia de plutire; atunci, falnic cît un brad, adevărat voinic, de se mîndrea lumea cu el.

Toți cei care vin mi-aduc daruri, constînd din alimente: unt, biscuiți, dulciuri și alte bunătăți, de care uitasem de mulți ani. Nu le pot consuma și-i rog să le păstreze pentru mai tîrziu. Mă informez cum de au asemenea bunătăți. Ei mă lămuresc încetul cu încetul.

Aflu că acolo se află și Horia Cosmovici, avocatul cunoscut pentru apărarea făcută- în 1938, în acel mare proces, lui Comeliu Codreanu. îl lăsasem la Aiud în fabrică, la secția de jucării, în 1950. Povara anilor își spusese și asupra lui cuvîntul, dar era încă vioi.

Este o mare diferență față de ce-am lăsat la Aiud. Aici se aduc ziare și cărți de tot felul. Ziarele circulă și oamenii pot comenta în fel și chip, cum voiesc. Am citit *Un om între oameni*, scrisă de Camil Petrescu.

M-am informat și lămurit, pe deplin, în ce fel își duceau viața oamenii în lagăr. Am aflat că oricine lucra undeva, în cadrul lagărului, după un timp avea dreptul să scrie acasă, deci să ia legătura cu familia și să primească pachete cu alimente și îmbrăcăminte. Prin urmare, orice lăgărist, după o ruptură de

atîția ani, se grăbea să lucreze ceva, care să-i dea posibilitatea să scrie cîteva rînduri și să înfiripeze cu familia o legătură. Astfel au procedat mai toți, cu rare excepții. Dar care era lucrul de bază?

În primul rînd, recoltarea stufului, care începea toamna și ținea pînă primăvara, tîrziu. Din primăvară și pînă în toamnă, se lucra la grădini de zarzavat. Acolo puteau munci și oameni mai slăbiți sau bătrîni. Mai erau și alte posibilități, care să ducă la obținerea dreptului la scrisoare și pachet.

Cînd am venit îh lagăr, la început de decembrie, se lăsase frigul. Recoltatul stufului era o muncă grea, fiind efectuată manual, pe temperaturi de sub zero grade și cu picioarele în apă. E drept că oamenii primeau încălțăminte de cauciuc. Puțin după utilizare, se crăpa și apa pătrundea la picioare, oricîtă cîrpeală s-ar fi făcut. Ca să-și primească scrisoarea, erau obligați ca, zilnic, să-și îndeplinească norma de recoltat. Stuful se tăia cu secera, după care se strîngea în snopi, fiecare cu diametrul de un metru. Norma zilnică era de opt snopi. La sfîrșitul lunii, se aprecia dacă se acorda dreptul la scrisoare. Era muncă grea și cea mai riscantă din punct de vedere al sănătății. Pe lîngă aceasta, era istovitoare. Oamenii se încumetau să-și asume riscul îmbolnăvirii. Vasile Cîrciu, cam de vîrsta mea, 52 ani, o făcea numai ca să-și mențină legătura cu familia. M-am îngîndurat aflînd în ce condiții trebuie să muncești, în plină iarnă, ca să obții un astfel de „drept”. Eram sigur că nu mă voi bucura de el, dată fiind condiția fizică, din momentul acela.

Din prima zi, m-am orientat asupra componenței deținuților. Erau strînși de pe întreg teritoriul țării. Pe lîngă cei ce fuseseră prin închisori cu condamnări executate, unii trecuseră cu domiciliul obligatoriu prin Bărăgan. Am întîlnit la Periprava și țărani. După lectura cărțuiliilor distribuite în Zarcă, am dedus că începuse acțiunea de colectivizare a agriculturii. Nu se făcuse cu entuziasm, cum se descria prin povestioare, ci s-au folosit toate metodele diabolice, spre a se realiza. Aici, la Periprava, am aflat realitatea crudă de la țărani. Mi-au descris toate formele de silnicii prin care trecuseră. Erau țărani din părțile Vrancei, din Argeș sau Oltenia. Nu credeam ca oamenii satelor să se fi opus cu atîta hotărîre la colectivizarea aceasta, începută cam prin 1960. Dragostea țăranului pentru pămîntul lui, mult-puțin cît avea, era atît de puternică, încît nu se putea despărți de el așa, cu una, cu două. Țăranii de la Periprava erau din aceia care s-au opus colectivizării. Am stat de vorbă cu

foarte mulți dintre ei și mi-au povestit amănunțit cum s-a procedat ca să li se ia pământul, împreună cu inventarul fiecăruia, vite, pluguri, căruțe. Printre ei, am întâlnit mulți preoți. Dintre aceștia, aș pomeni numele preotului Letea, din Oltenia, județul Dolj, fratele doctorului Letea, cel judecat în lot cu mine, cu 15 ani înainte. Țăranii din Argeș mi-au dat detalii în privința maltratării la care fuseseră supuși de securitatea din părțile lor. Auzind că-s buzoian, au vorbit de unul din securiștii aceștia, un anume Mihăilescu. Când aud de numele acestui ticălos, le spun că l-am cunoscut din copilărie. Nu știu cum de se pot găsi astfel de oameni, fără pic de licărire de omenie în inimă. Acest Mihăilescu învățase o meserie. În loc

să și-o fructifice, a preferat munca de terorizare a oamenilor, pentru realizarea unor scopuri străine de firea noastră românească. Țăranii îl blestemau pentru tot ce-au pățit din partea lui. Cei din Argeș erau atât de traumatizați de acest maior, încât nici după atîția ani nu-și reveniseră din șoc. Mă uitam cum își vorbeau numai între ei, cu speranța în priviri, că lucrurile se vor întoarce ca mai înainte și că pămînturile li se vor restitui. Erau convinși că totul nu-i decît un provizorat. La Periprava, erau de peste trei ani, ruși de familiile, de gospodăriile, de pămînturile lor.

Acum îmi explicam pentru ce, în Aiud, începuseră acele ședințe cu noi. Considerau ca terminată colectivizarea și voiau să evite eliberarea noastră în perioada cînd lumea era în fierbere marc. Se temeau să nu luăm contact cu lumea satelor și să-i împingem la rezistență. Ridicaseră preoții care se alăturaseră sătenilor. Cu toții credeau că, pe curînd, se vor întoarce pe la case, pentru a-și relua pămînturile în primire. Aveau o dorință arzătoare să se răfuiască cu toți cei care agitaseră satele pentru această colectivizare forțată. Cei ce au făcut-o, nu reușiseră să lege un crîmpei în ograda proprie, să bată un par în jurul casei. Aceștia fuseseră cei mai activi, cei mai înrăiți, ridicați apoi în fruntea bucatelor. Gospodarii de frunte fuseseră categorisiți cu numele de chiaburi și ei au fost în obiectivul lor, din primele zile. În rîndul celor mai aprigi adversari, se numărau acești țărani, adunați la Periprava.

Totalul lăgăriștilor, la sosirea mea acolo, se ridica la aproximativ cinci sute de oameni.

Dar, pe lîngă țărani, în lagăr se găseau internate și alte persoane. Aș aminti numele lui Ilie Lazăr, fruntașul național-țărănist care, știm, se număra printre apropiații lui Iuliu Maniu. Deși în vîrstă, după atîția ani de detenție, își păstra vioiciunea minții, avînd un moral foarte ridicat. Era încrezător în viitorul democrat al lumii și, implicit, al țării noastre. Înalt, voinic, își păstra vigoarea fizică. Știam că se făcuse cunoscut în viața politică dintre cele două războaie, impunîndu-se prin robustețea fizică. Voi mai face pomenire despre alte nume, pe măsură ce voi relata unele aspecte ale șederii aici.

În după-amiaza aducerii, prietenii găsiți mă anunță că voi fi internat în infirmeria lagărului, pentru a fi pus pe picioare. Infirmeria fusese organizată în cîteva camere ale unei barăci. Se internau bolnavii suferind de diferite maladii, pulmonare, cardiace, interne. Condițiile de internare și de asistență se

asemănau cu cele ale unui spital de afară. Există și un cabinet stomatologic, un laborator care efectua analizele fiecărui bolnav internat, după cum era cazul. Dintre medici, rețin numele doctorului Octavian Sonea, cel mai în vîrstă, care conducea laboratorul. Pentru că era cel mai în vîrstă, toți i se adresau cu termenul de „papa”. Respectat și iubit de toată lumea, doctorul Sonea, din Brașov, a fost un adevărat mentor pentru mulți deținuți din lagăr.

. Doctorul Morariu, șeful acestei infirmerii, era în bune relații cu conducerea lagărului. De multe ori, era solicitat să consulte și să trateze și pe unii bolnavi din comună. O făcea cu toată dăruirea, fiind însoțit de cineva, cînd ieșea pe poarta lagărului. Datorită acestei calități și situației ce-și crease, era bine informat asupra unor date și măsuri ce ne priveau.

Cum am menționat, mă mirasem văzînd la Jilava acele obiecte din plastic. Era ceva nou, necunoscut de mine. Aici rămîn surprins cînd beau lapte, oferit de Emil Budei, din praf. Auzisem de așa ceva, dar nu văzusem praf de lapte.

Voi mai cunoaște acolo un medic, pe doctorul Sever Perianu, unul din cei mai buni cardiologi din țară, format la clinicile universității din Cluj.

Așa cum fusesem anunțat imediat după venire, mă consultă doctorul Morariu și de luni sînt internat la infirmerie, la cardiaci, salon supravegheat de doctorul Perianu. Era ceva mai finăr decît mine. M-am convins de capacitatea sa profesională și, în egală măsură, de cea intelectuală. Fusesse implicat în organizația creată la Cluj, cu ramificații în toată Transilvania, după evenimentele din Ungaria în 1956. După internarea mea la infirmeria de la Baia- Sprie, acum mă văd din nou bolnav. Atunci încă eram tînăr; acum, mai în vîrstă și la limita forțelor fizice. Trecuseră deja cincisprezece ani de la arestare. Ceea ce m-a frapat a fost aspectul de spital. Căldura, curățenia și îngrijirile dădeau această notă specifică. Fără îndoială, se datora medicilor, care au impus aceasta. Erau încrezători în însănătoșirea mea. Mi-au aranjat un loc lîngă sobă și la geam. Nu-mi închipuiam să fiu primit cu atîta căldură. Prin fereastră, priveam la toți oamenii care se plimbau prin fața infirmeriei. Văzîndu-mă, mă salutau cu toată afecțiunea.

Doctorul Sever Perianu m-a tratat în mod desăvîrșit, așa cum se face la cea mai modernă clinică. A început cu antecedentele bolilor de care suferisem. Acuzam dureri reumatice, cum știam după jena tuturor încheieturilor, dar mă

temeam și de unele complicații cardiace.

După ce mă consultă, întâi de toate mă anunță că nu-i nici o problemă cu inima. Este ea puțin obosită, dar nu ne va crea probleme, mă liniștește el. Urgența numărul unu o constituiau durerile reumatice de la încheieturi. După minuțioasa consultare, el își spune cuvântul: debilitate, reumatism și anchilozare a încheieturilor, toate provocate de o sedere îndelungată în celulă, cu atmosferă umedă, igrasioasă, rece, cu lipsă de mișcare și alimentație insuficientă. Vestea că inima nu-mi este afectată mă bucură. Mă simt mai liniștit.

Doctorul Perianu mi-a dezvoltat concepția cea mai recentă pentru vindecarea reumatismului. Boala se poate trata prin trei căi: balneologie, medicamentos și prin gimnastică. În situația în care mă găseam, nu-mi putea administra decît medicația și gimnastică, ultima depinzînd numai de

10«

mine. Îmi cere să depun multă voință și perseverență. L-am asigurat că îi voi dovedi că posed o voință de care se va convinge. Pentru documentarea mea în această privință mi-a dat să citesc un tratat de medicină în limba franceză, unde se prezenta o asemenea posibilitate. În adevăr, după cele mai recente teorii, gimnastica reprezenta una din metodele cele mai eficace pentru însănătoșirea maladiilor reumatismale.

Mi-a întocmit un program zilnic și pe ore, învățîndu-mă să fac mișcările numai așa cum prevedeau normele specificate în tratat. Toată gimnastica o făceam sub îndrumarea și supravegherea lui. Asta la început, fiindcă, după un timp, mă descurcam singur. Făceam progrese din zi în zi. Fiecare încheietură era pusă la treabă, începînd cu gleznele, genunchii și pînă la ceafă. Nu lipseau nici mîinile, de la degete pînă la umeri. Cînd aveam dureri, se bucura, spunîndu-mi că asta înseamnă că acolo e miezul bolii și că trebuie îndepărtat. După un timp, nu mă mai recunosc, de cum fusesem. În final, ajunseseam să-i depășesc toate așteptările doctorului Perianu. Mă puteam așeza cu capul pe podea, de-a lungul peretelui, cu picioarele întinse pe verticala acestuia. Amicii se uitau pe fereastră la mine și se bucurau de cele ce vedeau. Eram de nerecunoscut, după trei săptămîni de internare. Desigur, mi se administraseră și ceva medicamente. El mă previne că reumatismul este înșelător. Ideal ar fi ca în lunile cu „r” (septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie, ianuarie, februarie, martie și aprilie) să merg în sud, în Egipt de pildă; în celelalte luni, fără „r”, să stau în țară. Era o

glumă a lui. Mi-a recomandat ca, după eliberare, să-mi completez tratamentul cu băi, în anumite stațiuni balneare, fără să renunț la gimnastica medicală.

De-acum, mă gîndesc să obțin dreptul la o scrisoare. El mă sfătuiește să nu încerc la recoltat stuf, fiindcă acolo nu-i treabă pentru mine: ar însemna să se agraveze lombosciatica. La grădină da, cînd se va începe lucrul acolo. Deci, răbdare.

După sosirea la Periprava, cînd și cînd se mai elibera cîte cineva. Dar se făcea asta și înainte de aducerea mea.

Printre cei întîlniți aici se afla și Ion Maxim, pe care-l cunoscusem doar prin alfabetul morse, vorbind la perete. Ne-am bucurat că, în fine, sosise vremea să ne cunoaștem personal. Convorbirile de la Aiud ne apropiaseră, de parcă ne știam de-o viață. Am ocazia să-l văd în came și oase, să ne privim în ochi, ca doi buni prieteni. Era mai tînăr decît mine cam cu zece ani. Vioi, energic, plin de vigoare, fizică dar, mai cu seamă, intelectuală, era o plăcere să ne vorbim. După ani și ani, i-am urmărit activitatea prin „România Literară”. A și tipărit o carte, *Mențiuni critice*. La Periprava a fost extrem de atent cu mine. Nu putea uita aprecierile ce i am făcut în celular asupra unor poezii, compuse ca deținut. Îmi vorbește de o posibilă eliberare. Avea unele indicii.

■ Într-una din zile, mă anunță că a fost chemat de administrația lagărului, să-i spună că va fi eliberat. Se aștepta doar sosirea vaporului-cursă, pe Dunăre. A fost de acord că poate să-mi facă orice serviciu, privind transmiterea de vești către familie. După ce-am auzit că drumul trece prin București, gata, am și găsit rezolvarea. Mi-a promis că va face totul în sensul acesta, în București locuia sora soției, iar cumnatul meu era preot-paroh al bisericii din Colentina. Bîlbîie, pe numele lui. Nu doream decît să ia cunoștință că sînt în viață și să transmită familiei mele vestea. Ca semn de recunoaștere și garanție că trimit un om de încredere, i-am dat amicului Maxim un prosop nefolosit, pe care-l țineam la mine de la plecarea din securitate. Era un prosop cunoscut de familia soției, fiindcă toate surorile primiseră un astfel de prosop ca zestre. În adevăr, așa a procedat. Cu prima cursă a vaporului, a plecat.

Cînd m-am eliberat, la vremea mea, familia mi-a dat amănunte cu privire la vizita lui Ion Maxim la București. A fost primit cu toată atenția. Cînd sora soției a văzut prosopul și-a dat imediat seama că este de-al familiei. Din București, s-a dus la Brașov, unde i se dăduse adresa soției și a fetei, stabilite, între

NICU
PĂUN

timp, acolo.

Prin urmare, am reușit să transmit familiei ultimile vești despre mine și starea în care mă aflu.

Printre amicii de pe vremea studenției, am întâlnit și pe George Hîncu. El urmașe Literele și ajunsese profesor. Era originar din județul Tecuci. Ca student, avusese o idilă cu o colegă, Adina Nica. S-au și căsătorit, stabilindu-se în Galați, unde ambii își aveau posturile în învățământ. George Hîncu a luat drumul închisorilor, iar Adina lui îi purta de grijă. Hîncu reușise să lucreze, ținînd evidența scriptelor, privind medicamentele ce se distribuiau lagărului. Pentru aceasta, el trimitea scrisori și, drept urmare, primea pachete. Mare bucurie pe amîndoi: nu ne revăzusem de zeci de ani. Frățietatea care ne legase de-atunci, ca și cu Vasile Cîrciu, nu se putea uita așa de ușor. Viața din lașul visurilor noastre ne-a cimentat prietenia. De foarte multe ori, noi trei stăm de vorbă și ne gîndeam la trecut și la viitor. Rămăseserăm intacti din punct de vedere al structurii sufletești ce-și avea temeiurile în tinerețea de odinioară.

George Hîncu suferea de stomac și era programat să fie trimis la Tulcea, pentru operație. În situația aceasta, se gîndea să-mi lase mie grija scriptologiei, pe care o ținea la zi. Provizoriu, pînă la întoarcerea sa din spital. Acestea erau doar eventuale proiecte de viitor.

Mă întorc la baracă, schimbîndu-mi locul. Într-un fel, scăpasem de durerile cu care venisem. Faceam piimbări după un program slabii. Era în plină iarnă. În infirmerie cunoscusem un profesor grec, cunoscător al problemelor de filosofie. El privea orientarea viitoare a omenirii sub un unghi

personal, original, dincolo de concepția materialistă a socialismului, într-un cuvânt, a marxismului și comunismului. Concepea lumea viitoare bazată pe principiile naționale ale popoarelor. Își formula vederile pe raționamente întemeiate pe concepția lui Tsatsos, profesor și viitor om politic grec. Cit am stat cu el, mi-a fost o bună companie.

Odată cu Ion Maxim a plecat și profesorul grec. Trecuse multă vreme de-atunci, parcă și uitasem de ei. Așa am intrat în martie. În lumea aceea a Dunării, plină cu nisip, din loc în loc se formaseră niște ridicături, pe care localnicii le numeau grinduri. Termenul ni l-am însușit și noi. În incinta locului cu barăcile noastre, exista un astfel de grind. Ne urcam pe el și, de acolo, priveam în depărtări, cât puteam cuprinde cu ochii. Vedeam pădurea Letea, o oază în mijlocul dunelor de nisip, la capătul Deltei. Mă lăsam furat de gânduri și priveam înspre acel loc, cu o vegetație rămasă din alte ere geologice. Mă uitam și pe celălalt mal, peste brațul Chilia, malul Basarabiei noastre. Ne aflam aproape de țara vecină.

Așa se scurge și luna martie. De-acum aveam în față primăvara, cu alte speranțe. Într-una din zile, nu mă simt bine. N-am poftă de mâncare, am febră și aș fi tot stat la pat. Simt că-mi scad puterile fizice. Bolesc de-a binelea. Doctorul Nicolescu, din Ploiești, care își avea patul sub al meu, mă consultă, fără nici un instrument. Aduce un termometru. După ce mi-l pune, constată că am 39 de grade. Imediat, alarmează cabinetul medical, care, printr-un medic, stabilește diagnosticul: congestie pulmonară. Internat, din nou, la infirmerie, sînt îngrijorat, cum e și firesh. Eu, care mă gîndeam că scăpasem de orice boală, mă văd din nou pe mîna doctorilor. Primul care vine la patul meu a fost doctorul Sever Perianu. Mă consultă și el cu toată atenția și confirmă diagnosticul. Mă asigură că-i va da de hac bolii. În adevăr, începe un tratament cu streptomicină. Datorită acestui tratament intensiv, febra scade și îmi revin, cumva, la normal. După aceea, îmi administrează tonice, ca să mă pot pune iar pe picioare.

Cît timp am fost la infirmerie, George Hîncu, și el internat, sta cu patul alături. Îmi mărise speranța că îl voi putea înlocui, după trimiterea sa la spital, pentru operație.

Reîntors la baracă, îmi reiau, încetul cu încetul, vechiul program de plimbare, dar ceva mai prudent. Îl aveam alături pe doctorul Nicolescu, care mă ținea din scurt, să nu abuzez.

Mi-aduc aminte că sărbătorile Paștelui, ca în fiecare an, le-

am făcut în detenție. De astă dată, ceva mai relaxați. Îi aveam pe preoții Ion Ilinescu, cunoscut de la mină și pe preotul Tatulea, așisderea. Erau și alți preoți, dar aceștia doi se preocupau mai mult de cele pregătitoare primirii Sfintelor Paște. N-am repetat slujba învierii de la mina Baia-Sprie, din 1951, însă și aici i-am dat cuvenita cinstire. Prin mijlociri rămase discrete, ni se adusesese Sfînta împărtășanie de afară, așa că promisem curățirea sufletească, pe care toți o doream.

Sărbătorim Sfintele Paște mai altfel, fiindcă puteam a ne deplasa în voie, de la o baracă la alta, fără restricție. Era o voieșie generală. Ne lipsea doar libertatea și ambianța familiilor, rămase încă departe de locul unde ne găseam.

Sîntem deja în luna aprilie. Încep oamenii să se gîndească la viitoarele zile de muncă la grădină. Recoltatul stufului este încă în toi, dar în curînd se va termina și cu asta vor începe alte munci. Mi se arată cîteva sere și cineva îmi sugerează că aș putea lucra, fiindcă deja se fac pregătiri preliminare. Recenta congestie pulmonară mă făcea să fiu ceva mai prudent la asemenea sugestii. Încă nu se încălzise bine, ca să mă pot hazarda să lucrez sub cerul deschis, expus intemperiilor, și nici în sere cu aer închis. Pentru moment, căutam să mă fortific, ca să mă știu pe deplin restabilit, după care voi vedea încotro îmi voi găsi de lucru.

Pînă una-alta, amicul George Hîncu mă tot vizita sau îmi trimitea vorbă să merg pe la el, să-l ajut. O făceam cu plăcere, mai cu scamă că lucram la adăpost de vînt. Aceasta nu-mi răpea prea mult timp. Era o destindere și un divertisment. În plus, nu-mi schimba cu nimic programul zilnic. Cu mîncarea eram într-un fel mulțumit, comparativ cu ce primeam în închisoare. Ziarele și revistele se distribuiau cu regularitate.

Aflu ceva ce mă îngrijorează, îmi dă de gîndit. Începe a se vorbi de o inițiativă sau sugestie, venită din partea politicului, fiindcă exista și aici o asemenea funcție, prin care se impulsiona discutarea în comun a unor subiecte, tratate în ziarele ce ni se distribuiau. Se șoptea că-i vorba de teme doar cu caracter literar, cultural. La început, astfel de discuții ar fi avut loc în barăci, în mod izolat, dar acum se preconiza ca ele să se desfășoare într-o cameră mai mare și cu mai mulți oameni întruniți. Astfel de ecouri veniseră pînă la mine, în infirmerie. După ieșirea de acolo, am fost mai bine pus în temă. Se constituie chiar un fel de comitet care iniția discuții, în jurul

unor subiecte desprinse de prin ziare. Transmisesem aici cele ce se petreceau la Aiud, în faza de început. Mi-am dat seama că, sub aparența unor discuții pur inofensive, cu caracter literar, se ascundea o infiltrare, cu tendințe de dezavuare a ceea ce constituia ideea de opunere la regimul aflat la conducerea țării.

Din prima zi când am auzit de inițierea unei astfel de activități, mam opus categoric oricăror dezbateri. Înainte de orice, le-am comunicat cele ce-mi transmisese profesorul George Mănu, în Zarea, și ultimele lui cuvinte, înainte de-a muri. M-a surprins că printre cei care frecventau așa-zisele ședințe se număra și prietenul meu de profesie, implicat în lot cu mine, avocatul Dem Iliescu. L-am întâlnit și am avut un schimb de păreri, ară-tându-i că va deveni un instrument în mîna conducerii și, îndeosebi, a politicului. N-a vrut să asculte și a continuat să se ducă. M-am despărțit de el și i-am evitat compania. Din acel moment, s-a rupt între noi o legătură invizibilă, care dăinuia de ani de zile, încă din liceu. Rămăsese surd la argumentele ce-i aduceam și, în special, că ne vor elibera, dacă o vor face, fără nici un fel de activitate ce ar scădea poziția noastră inițială, avută de-a lungul anilor, înainte și după arestare.

Deja în rîndul oamenilor încep a se naște discuții pro și contra. Probabil că, în dosul cortinei, cineva își freca mîinile de satisfacție că încep să se ivească animozități, frămîntări, asemănătoare cu ce sesizasem că se petrecea în Aiud, înainte de scoaterea mea de acolo.

Odată, politicul vine prin dormitorul nostru. Părea cam distrat. Nu întreba mai nimic deosebit. Se cînta o melodie. Nu mai auzisem de așa ceva pînă atunci. După plecarea lui, îmi exprim mirarea. Un asemenea aparat nu mai văzusem niciodată. Doctorul Nicolescu mă pune la curent, bagateli- zînd astfel de obiecte, obișnuite în lumea contemporană. El m-a informat amănunțit despre asemenea evoluții științifice. În schimb, îl ironiza pe politic: căuta să pară „cineva”, posedînd un asemenea obiect, atît de banal, afară.

Cam prin aprilie, nu mai țin minte dacă era înainte sau după ieșirea mea din infirmerie, sînt anunțat să mă prezint la ofițerul politic al lagărului. M-am conformat și iată-mă într-o cămăruță, la capătul unei barăci. Erau doi, în fața unui birou. Par amabili, chiar curtenitori. După primele convorbiri, fără nici o importanță, încep, pe ocolite, să-mi vorbească de realizările regimului. Tresar cînd mi se amintește de ce spusese cuiva, în

celulă: „Aici te-au trimis ca să nu te mai gîndești să te duci peste graniță!” Rămîn uluit auzindu-i vorbindu-mi despre astfel de gînduri, mărturisite într-un cadru extrem de redus, chiar numai între patru ochi. Acest om fusese profesorul Vasile Stoian, pe care l-am rugat să transmită intenția mea cuiva, în ultima zi cît am stat cu el. Mi-a comunicat că o făcuse, dar că acel cineva nu era de acord. Nu vreau să dau alt nume pe această temă. Cînd aud ce-mi spune politicul, mă fac a nu înțelege ce voiau să spună. Înregistrez doar reproșul făcut pe chestia aceasta.

Cei doi mă întreabă dacă citesc ziare și cam ce părere am despre cele ce se scriu în presă. Le-am spus că nu mă interesează decît cronica sportivă și faptul divers. Îi văd că se uită unul la altul, oarecum mirați de răspunsul dat. Nu se lasă și-mi vorbesc despre realizările de afară. Le-am răspuns că toate sînt posibile, fiindcă lumea nu stă pe loc: este vorba de 15 ani de cînd am fost scos din acea lume. Văzîndu-mi neîncrederea în cele ce-mi spun, emit părerea că ar trebui să mă scoată afară, să văd unele realizări, ce se transmit la televizor, de pildă. Nu m-am oprit să nu le dau replica, în sensul că se face multă propagandă prin mijloacele de transmisiune ale zilei. Rămîn amîndoi puțin încurcați, însă mă asigură că mă vor scoate afară, să văd ce-i acolo.

Cînd revin în mijlocul oamenilor, mulți fac cerc în jurul meu, curioși să afle ce au voit de la mine. Mă gîndeam că nu degeaba mă chemaseră. Rămăsesem însă rezervat și în așteptarea altor chemări, căroră trebuia să le fac față, așa cum socoteam eu atunci că este cazul s-o fac.

Într-o zi-două, faptul fusese dat uitării. Nu mă mai interesa ce va urma. Oamenii erau stăpîniți de starea de spirit a unui provizorat. Cu cine vorbeam, fiecare încerca să-mi argumenteze că anul 1964 este sfîrșitul calvarului. Argumentele erau diferite. În ce mă privește, eram cam sceptic, rezervat, fiindcă, după cei 15 ani executați, nu găsiseră de cuviință să mă elibereze, ci mă trimiseseră aici. Nu prea dam crezare argumentelor ce-mi aduceau. Și, totuși, acești oameni mă dezarmau cu presupunerile lor.

Cum am spus, mă duceam să-l ajut pe George Hîncu, la treburile lui de scriptologie. Prietenul mă informează despre ceva cu totul aparte, nemai-întîlnit. De la o vreme, nu mai înregistrează primirea de medicamente. Așa rezultă din situațiile lui, care fac mențiuni doar despre consumuri. Îmi mai spune că am avut noroc că mi-au administrat acele antibiotice,

fiind ultimele existente în depozit. Altele nu mai erau și nici nu s-au mai adus. Niciodată nu s-a mai îitîmplat așa ceva.

Doctorul Morariu era ceva mai sigur de presupunerile sale. Îmi șoptește că, fiind chemat de directorul lagărului, pentru un consult, a fost asigurat că multă vreme nu vom mai sta aici, în lagăr. Aștepta să vină o comisie de la București în acest scop. Doctorul Morariu era sigur de cele ce-mi spunea și nu aveai argumente să-l combați. Am înregistrat cele de mai sus și mă tot gîndeam în ce măsură pot fi luate în serios sau rămîn simple zvonuri.

Sîntem în pragul lui 1 mai 1964. Ce-mi șoptise doctorul Morariu face ocolul lagărului. Toată lumea era în așteptare.

Și iată că Hîncu mă cheamă de urgență la el. Mă pune la curent cu ultima noutate. I se ceruse să facă o situație clară și imediată privind stocul de medicamente, un fel de inventar. Îmi mai comunică faptul că nu va mai fi trimis la spital pentru operație, dîndu-i-se a înțelege că o poate face afară. De acum, Hîncu era sigur de eliberarea sa și, desigur, și a celorlalți. Oamenii nu discutau decît despre o asemenea eventualitate. Libertatea, pentru majoritatea din ei, plutea în aer.

Liniștea lagărului, la data de 3 mai, este tulburată de un zgomot asurzitor: zbîmîitul unui motor în aer, care se apropia cu fiecare clipă. Aveam o certitudine: un helicopter aterizase pe un mic grind, vizibil de pe grindul din jurul barăcilor noastre. Încep să dau crezare spuselor lui Hîncu și doctorului Morariu. Îndată se și aud așa, ca din senin, cuvintele mult așteptate: „A venit comisia!”

În lagăr este mare fierbere și pe bună dreptate să fie astfel. Primăvara se află în plină desfășurare aici, în deltă. Am văzut șiruri de berze și stoluri de rîndunici, îndreptîndu-se în zbor spre nord sau spre cuiburile din anii precedenți. Toate aceste păsări aduc cu ele și speranța atîtor oameni, supuși la atîtea încercări. Toți știu că rîndunelele aduc cu ele primăvara, bucuria în sufletele oamenilor, nu iama, cu vremea ei posomorită. Așteptarea a durat o zi, poate două, fără să se întîmple nimic. Ne culcam și ne sculam tot comentînd, ochii tuturor fiind îndreptați spre locul unde aterizase elicopterul.

Vedem că, în sfîrșit, apare un milițian cu o listă în mînă. Sînt strigați primii, numai cîteva nume. Emoție firească în rîndul celor rămași. Sînt conduși cu privirea pînă spre poarta lagărului. După un timp, se anunță cu mare bucurie că sînt scoși afară, pe poartă. După un timp, revin în mijlocul nostru. Toți fac cerc în

jurul lor și încep întrebările de tot felul.

Spre seară, mai sînt chemați alți zece-cincisprezece și cu ei se întîmplă același lucru. Dimineța sînt strigați mai mulți, care urmează aceleași formalități. Dar, în după-amiaza zilei, sînt chemați cei din prima listă. Li se spune să-și ia bagajele cu ei. Cu privirea sînt conduși pînă departe. Emoție mare: se îndreaptă spre magazia cu îmbrăcăminte civilă. Și, îndată, se transmite că-s văzuți îmbrăcați civil. Prin urmare, s-a spart gheața! Strigările continuă, cu nume din ce în ce mai numeroase. De-acum, cei chemați se întorc și-și iau bagajele, după care urmează traseul spre magazia cu haine personale.

Este chemat și Dem Iliescu. Cînd pleacă, nu vine la mine. Relațiile noastre deveniseră reci. Mi-am dat seama că se rupsesese ceva irevocabil între noi. În baraca noastră rămăsesem vreo zece. În fine, sînt strigat și eu, printre ultimii. Știam că fiecare este chemat de cîte cineva, venit special. Mă lămurisem cum stau lucrurile. Din fiecare regiune administrativă, respectiv a securității, era cîte un delegat. Acela sta de vorbă cu cei din regiunea sa. Eram curios să știu cine anume va sta de vorbă cu mine.

Mă văd într-un birou așa de luxos, încît nu gîndeam că pot fi astfel de camere în barăci învelite cu stuf. Aveai impresia că te afli într-o instituție din Capitală, nu la margine de țară.

Îndată ce trec de pragul camerei, mă întîmpină un cetățean, mai tînăr decît mine, care-mi întinde mîna. Se prezintă a fi căpitan Petcu, din securitatea regională Ploiești, de care aparține și orașul Buzău. Așadar, iată-mă în fața unui subaltern al ticălosului de Nelu Dumitrescu, acum ștab. Politicos, îmi oferă un scaun, după care se așază și el. Începe convorbirea, cu banalități. Mă anunță că familia îmi este stabilită la Brașov. Mă fac a nu înțelege informația. După alte tatonări, îl văd că mi se adresează direct cu propunerea finală. Mă anunță că vom fi eliberați cu toții, însă trebuie să îndeplinim o formalitate și anume să mă angajez că, odată ieșit afară, voi colabora cu organele securității, în sensul că le voi da informații: tot ce aflu privind persoane, fapte, întîmplări. Cînd aud despre ce este vorba, mă ridic în picioare. Simt că-mi zvîcnesc tîmplele și devin nervos. Mă roagă să iau loc și să discutăm problema în liniște. De aici încep, între noi, discuții pe marginea realizărilor înfăptuite în răstimpul celor cincisprezece ani, chiar mai mult, de cînd eram rupt de realitatea de afară. Îmi descrie cît mai multe din ele, care de care mai mărețe, în timp ce eu i le

contest. I-am replicat că, atunci cînd au construit uzine, fabrici, au golit satele, lăsîndu-le pustii. Au aglomerat orașele, creînd un proletariats pe care-l pot manevra cum vor. Au forțat industrializarea țării. Încearca să mă convingă de contrariul. Insista că, odată ieșit afară, voi fi încadrat în muncă după pregătirea mea și că va trebui să facem un efort pentru consolidarea țării, un front comun împotriva oricui ar mai încerca să împiedice această operă. În asta ar consta rostul angajamentului.

I-am răspuns că, pentru aceasta, au un organ propriu, special pregătit să depisteze pe cei care ar încerca să acționeze împotriva regimului și anume securitatea, prezentă peste tot. Nu doresc să ne substituim acestei forme a statului. Mai arăt că cererea lui dovedește că regimul se teme că-i slab din anumite puncte de vedere. Încearcă să mă convingă că sînt tari, dar vor să se asigure că nu le vom crea dificultăți. Vor să ne știe alături de ei, odată liberi. În privința „realizărilor” de care-mi vorbește, îi răspund că, dacă voi vedea în satul Țintești, de unde-i mama și unde am copilărit, zic, dacă voi vedea gospodăriile oamenilor cu hambare și tot ce știam eu, atunci va fi altceva. De asemenea, dacă voi vedea case noi construite în oraș pe strada unde m-am născut, în Buzău, în perioada cît am lipsit, atunci mai stăm de vorbă pe tema realizărilor.

În privința aceluia angajament de care-mi vorbise, am fost categoric în refuzul meu inițial. Dacă voiau să mă bucur de libertate, îl întreb de ce n-au făcut-o la 27 noiembrie 1963, cînd mi-au expirat cei 15 ani și m-au trimis aici? Nu-mi răspunde decît că declarația este o formalitate. Ceea ce îi declar e că nu voi mai activa din punct de vedere politic. Atît. Se arată încurcat, mărturisindu-mi că-i creez dificultăți. Voia să-și încheie treaba, fără să aibă pe cineva care s-ar opune unor astfel de propuneri. Se vede nevoit să înregistreze un eșec. La insistențele lui, sînt neclintit, rămînînd la părerea mea, de a-l refuza.

Îl văd că se retrage puțin, pentru o consultare. Cînd revine, își exprimă regretul că nu-mi poate încheia situația și că va trebui să prezinte „cazul” superiorului. Dispune să fiu luat și condus. Nu mă mai duce la baraca de unde fusesem luat, ci undeva, prin apropiere, în altă baracă, numai Cu celule.

Nu aflasem de existența unor astfel de celule în lagăr. Erau întocmai ca celulele din Aiud, doar că pe jos era pămînt. Lutul emana un miros

caracteristic, greu suportabil. Rămas singur, mă concentrez asupra unor consecințe. Nu poate fi mai rău decît regimul aplicat la Zarea, îmi zic. Dacă vor lua o asemenea măsură, eram hotărît să o încep de la capăt cu golgota suferinței. Nu aveam altceva a-mi imputa. Era un gest personal, fără să implice pe nimeni altul.

În celulele vecine erau și alții, fiindcă auzeam pași și oameni tușind. Am încercat să iau legătura, dar nu am reușit. Totuși, la cîteva celule, aud zgomote, multă gălăgie. Erau oameni care strigau cît puteau de tare, că nu mai pot îndura regimul și cereau să fie duși înapoi la închisoare. Aud spunînd: „Eu nu sînt politic. Nu vreau să muncesc aici. Cu mine nu vă merge să faceți așa cum procedați cu politiciii!” Am reținut întocmai astfel de accese și am dedus că omul era de drept comun, din lagărul alăturat, învecinat cu al nostru. Milițianul venea cînd și cînd să-l mai tempereze, amenințîndu-l că-l bagă-n fiare. El nu se lăsa intimidat, le aducea reproșuri în continuare.

După cîteva ore, apropiindu-se timpul mesei, milițianul mi-aduce o gamelă cu mîncare și o bucată de mămăligă, din care mănînc, așa cum făcusem atîția ani. Mă gîndesc la un drum lung, ce-mi stă în față. Fac plimbări prin celulă, încercînd a mă deprinde cu mirosul de pămînt.

Mă tot gîndeam la spusele profesorului George Mănu. Îmi dam seama de conjunctura politică a momentului, care obliga stăpînirea comunistă să-i elibereze pe deținuții politici din închisori. Profesorul Mănu sesizase aceasta încă din timpul vieții, cînd mă găseam la Zarea. Imboldul lui, transmis prin arhitectul Nicolae Goga, mi-a fost de mare sprijin în convingerile ce-rrri făcusem și eu.

După-amiază, milițianul îmi deschide ușa, cu urarea să am noroc. Mă uit la el și-mi continui drumul, în direcția pe care mi-o arată. Securistul Petcu îmi iese înainte, îmi zîmbește și atît îmi spune: „Ce-o hotărî tovarășul general, domnule Păun!” Nu-i răspund. Îl-urmez pînă-n dreptul unei alte uși, în care ciocănește cu oarecare sfială. Cînd aude „Intră!”, mă văd, cu el împreună, într-un birou, de-a dreptul luxos pentru locurile acelea, depășindu-l pe cel unde fusesem dimineața. Mă găsesc în fața unui om în vîrstă, dar nu mai mare decît a mea, care mă străbate cu privirea. Îl fixez și eu în ochi. Începe prin a mă descoase, adueîndu-mi reproșuri pentru comportarea avută în închisori și mine, de-a lungul anilor. „Ce, crezi că nu știm cine ești? Te-am urmărit pe oriunde ai fost, de la arestare. Nu te-ai lecut. Te-am

adus aici să vedem îh ce apă te scalzi. Și acum ne faci dificultăți? Toți oamenii ăștia au semnat un angajament de loialitate, iar dumneata te opui și acum, când libertatea îți surîde!" I-am răspuns că nu pot semna un act care ar însemna un conflict cu conștiința mea. I-am amintit și lui că pentru depistarea celor care ar mai încerca vreo activitate politică potrivnică regimului, există un aparat de stat, bine pus la punct. Când vorbeam, nu mă scăpa din ochi. În cele din urmă, îmi comunică ultimul său cuvînt: „Să știi că nu ne este teamă de cei din categoria dumitale. Îți dăm drumul, împreună cu toți ceilalți, dar vom fi mereu pe urma dumitale. Pe ușa asta ieși, și-mi arată cu degetul ușa, dar ia seama că tot pe ușa asta vei intra din nou în închisoare. Nu te vom cruța. Ești liber!" Cu aceste cuvinte, ieșim din birou.

Petcu nu era deloc îmbufnat pe mine. Era, într-un fel, liniștit că totul se terminase. Îmi cere să scriu ceva pe o coală de hîrtie: ce cred eu de cuviință, spunîndu-mi că nu-l mai interesează ce anume va cuprinde textul. La terminare, căpitanul securității, Petcu, îmi strînge mîna: „Te-ai ținut tare, domnule Păun. Dar afară ai să te convingi de realizări!"

Și așa s-a terminat ultima mea confruntare, în dosul ușilor zăvorite, cu susținătorii sistemului comunist. Sînt condus în dormitor, cu indicația să-mi iau bagajul personal, că-i tîrziu. În adevăr, în dormitor nu mai era nimeni.

În mare fugă, mă îndrept spre magazia cu bagajele personale, asistat de milițian. Din îmbrăcămintea civilă aleg ce-i mai bun, ce aveam mai nou, păstrat din pachetul primit cu ani înainte, la Ploiești. Când sînt gata, dau ochii cu Ică Spirescu, prietenul și colegul de breaslă din București. Lucrasem împreună la mină. Numai pe el îl rețin ca nume. Mai eram, în aceeași situație, încă vreo zece oameni. Când sîntem gata, un milițian ne îndrumă către o baracă. Acolo am întîlnit pe ceilalți fîrtați, care se uitau la mine cu o privire aparte. Mă uit în ochii unuia sau altuia, fără a scoate vreun cuvînt. Atîta le-am spus: „N-am cedat sub nici o formă. N-am semnat ce mi-au cerut!" în felul acesta, am înțeles să nu aduc nici un reproș nimănui din cei ce se grăbiseră. Poate că aveam dreptul s-o fac, dar n-am schițat nici un gest de nemulțumire la adresa cuiva. Trebuia să se găsească simbolic cineva, să aibă o asemenea atitudine.

După atîta amar de ani, oamenii erau obosiți și fizic, și psihic. Ajunseseră la limita de jos a rezistenței. Ne găseam la un liman, ca o trupă sleită de efort. Tracasările, cu toată gama de

umilinţe şi torturi la care fuseseră supuşi aceşti oameni, i-au adus în situaţia că nu mai puteau continua, aşa cum o făcuseră la începutul osîndeii. Vreme de atîta ani aşteptaseră ziua aceasta, cînd erau puşi să semneze o asemenea declaraţie-angajament. Aveau în spate nu un an-doi de suferinţe, ci zece, cincisprezece ani, chiar peste douăzeci, ca Vasile Turtureanu, spre care am vorbit într-un capitol anterior. A fost ceva de necrezut că s-a putut rezista şi răbda atîta vreme. Aşadar, nu am adus nici un cuvînt de dojana sau mustrare. N-o puteam face.

Gestul făcut de acest mic grup, în care mă număram, reprezintă un simbol al nostru, al tuturor, de-a nu pleca steagul, cum ne pretindeau.

Odată ajuns în dormitor, am considerat capitolul încheiat, fără să se fi afectat raporturile dintre noi.

Convingerile mele rămăseseră nealterate şi cred că ale multora din cei ce erau cu mine, dar, de pornit la drum, în conjunctura actuală, nu vedeam a fi posibil. Oamenii erau epuizaţi complet. Îi vedeam. Şi cred că şi eu mă consideram astfel. De aceea spusesem securistului, generalului, că de activat nu mai activez. Va trebui să ne reconfortăm şi fizic, dar şi psihic, pentru reluarea luptei. Depindea de ce vom găsi afară. După aceea, vom vedea cum se vor derula evenimentele. Mi-aduceam aminte de o vorbă de pe front, a unui comandant de regiment: „văzînd şi făcînd”. Asta îmi trecea prin minte în acele clipe, cum stăm întins pe pat, furat de gînduri. Deocamdată, rămînea ca sămînţa să încolţească în sufletele generaţiei următoare. Ea să preia ştafeta, să înalţe drapelul, zdrenţuit acum. Vor avea atîtea exemple de caractere, de voinţă de fier, de oameni tari, care s-au ridicat pe piscurile valorilor spirituale.

Ieşeam din închisori cu răni adînci în inimi şi-n suflete, pentru mulţi de nevindecăt. Pentru toate astea, nu m-am gîndit să fac cuiva nici cea mai voalată observaţie. Cred că am procedat înţelept.

În postura în care ne aflam cu toţii, se putea face un bilanţ al anilor pe care i-am consumat, în atîtea şi atîtea încercări şi renunţări. Putea fi considerată pierdută această perioadă din viaţa noastră, cînd ne-au smuls din mijlocul familiilor, de la rosturile noastre?

Cred că timpul pe care l-am consumat cu renunţările acceptate, cu umilinţele îndurate, privite în contextul istoric, nu s-au irosit zadarnic. Ele se înscriu în epopeea Neamului, aflat de atîtea ori în furtună, aici, la răscrucea vînturilor, în calea atîtor

invazii. Generația căreia aparțin iese acum din temniță, lăsînd generațiilor* viitoare un tezaur, constînd în crezul nostru: o Românie strălucitoare, ca soarele de pe cer. În drumul parcurs, am urcat o treaptă, mai multe, spre înfăptuirea acestui ideal.

Rămîne ca alții să urce mai departe, alte trepte și să desăvîrșească ceea ce am năzuit noi. Mi-aduc aminte de cîteva versuri, create pe marginea acestor gînduri:

*Din luptele și-nfrîngerile noastre Aștemem
trepte noilor destine O scară de mărgean
peste dezastre, S-o urce pașii lumii care
vine.*

*Din orice răstignire care doare Din fiecare
rană mai adîncă, Am pus armuri pe
piepturi viitoare Și-o spadă grea în mîini
ce nu sîht încă...*

Prin urmare, această ofrandă lăsăm lumii care ne urmează, o treaptă de urcat cît mai sus, spre visul nostru dintru început. Acum, mă întreb de unul singur dacă acești oameni mai pot acționa cum o făcuseră cu ani înainte. Trebuie făcută o distincție între a acționa și a gîndi. Ei nu mai pot acționa, fiindcă sînt oboșiți, extenuați, epuizați la maximum. Lupta, acum, este pierdută. Dar a năzui și a spera la înlăptuirea aceluia vis mareț este o altă față a problemei. Sînt convins că gîiudul lor este același și că visul nu s-a spulberat.

Aceasta este esența problemei. Au urcat o treaptă către înfăptuirea idealului nostru, pe care-l transmitem lumii viitoare. Îl transmitem prin suferință.

A doua zi de dimineață, sîntem mutați din această baracă în alta, din apropiere. Este o construcție din panouri lemnoase, înaltă, spațioasă. Părea a fi un saivan. În interior, priciuri de jur-împrejur, pe mai multe nivele. Dincolo, spre exterior, nu mai vedeam nici o sîrmă ghimpată. Deci mă consider semi-liber. Începem a ne gospodări în vederea plecării întregului efectiv, de peste cinci sute de oameni.

Încă nu-mi venea a crede că aș putea fi liber, după atîtea șocuri prin care am trecut, de la 27 noiembrie 1963 pînă astăzi. Adormisem, în noaptea precedentă, sub influența frămîntării de peste zi, încununarea efortului psihic al ultimelor luni. Acum,

3 IK

NICU PĂUN

eram relaxat de-a binelea, ca de altfel toți ceilalți. Ieșeam afară și ne plimbam în jurul saivanului. Ne întrebam când și cum vom pleca. În primul rînd, totul era în funcție de programul vaporului de cursă, apoi trebuiau făcute formalitățile necesare pentru eliberarea actelor de călătorie.

După mutarea aici, au și început lucrările scriptice, pentru ca fiecare să-și primească documentele de călătorie și, desigur, actul de eliberare. Documentele se făceau pe traseul fluvial, CFR și auto. Fiecare primea documentele necesare pînă la domiciliu. Unora li se dădeau bani lichizi, pentru eventualele taxe auto. Aud pentru prima oară termenul de IRTA, cu care mă voi familiariza. A fost o muncă migăloasă, făcută cu rapiditate. Pe lîngă aceasta, a mai fost și înmînarea carnetelor CEC celor care aveau așa ceva. În ce mă privește, eram lămurit. Carnetul meu fusese însușit de vreun escroc din administrație, care încasase banii. Mă gîndisem să fac sesizare Ministerului de Interne dar, pînă la urmă, am renunțat. N-am vrut să mai aud de ei.

Din bagajul ce-l aveau, am oprit rufăria nouă primită cu ultimul pachet. Am mai oprit o cămașă ruptă, cîrpită, luată numai ca să arăt familiei ce purtam în unele perioade ale detenției. Restul obiectelor le-am împărțit acelor țărani din Argeș care nu mai aveau nimic. Se rupsese tot ce avuseseră cînd fuseseră arestați. Erau îmbrăcați în zdrențe. Ajesesem pe unul, care mi s-a părut mai amărît. Cînd te gîndești că reprezentau, cîndva, „talpa țării”!

În fine, sîntem chemați să ni se înmîneze mult așteptatul document cu titulatura de „bilet de eliberare”. Eu promisem două: pe cel al închisorii Aiud și pe cel al lagărului Periprava. Pe acesta din urmă îl redau aici.

RPR.

MAI.

Formațiunea C830 Periprava

Anul 1964, luna mai, ziua 9

BILET DE ELIBERARE nr. 4371/1964

Numitul: PĂUN NICOLAE

Născut în anul 1912, luna mai, ziua 18, în corn. Buzău, raionul Buzău, reg. Ploiești, profesia avocat, fiul lui Alexandru și al Vasilica.

A fost depus ca internat de la data de 27.XI. 1963, pînă la data de 27.XI.1966, de către MAI, cu ord. 45014/1963, emis de MAI, pentru faptul de activitate legionară.

A fost eliberat imediat de către formațiunea 0830 Periprava, conform ord. nr. 5021/1964.

Numitul se stabilește cu dom. în or. Buzău str. M. Bravu nr. 17, raionul Buzău, reg. Ploiești.

Drept care i s-a eliberat prezentul bilet.

Comandant,

(ss) indescifrabil Șeful grup evidență

(ss) indescifrabil

Acesta-mi este documentul în baza căruia urma să ies pe poarta lagărului și să călătoresc, ca om liber, spre casă. La înmînare, ni s-a dat instrucțiunea ca, la sosire, în termen de trei zile, să ne prezentăm la organele de securitate, pentru a fi luați în evidență.

Originalele acestor acte mi-au fost confiscate de organele de securitate Brașov, în anul 1984.

Prin urmare, după 15 ani de detenție făcuți în diferite închisori, în baza unei condamnări, văd că, prin abuz și violarea noțiunii de drept și de justiție, sînt privat de libertate, în continuare, pentru o perioadă de încă trei ani. Pe ce temei se ia această măsură, nu se arată în nici un fel. Se indică numai ordin al Ministerului de Interne. Așadar, în mod arbitrar, mi se prelungește detenția, deci mi se fură libertatea pe încă trei ani, pentru un fapt cu nimic dovedit sau pentru care să fi fost, în prealabil, cercetat. Fără nici o discuție sau verificare, ești aruncat, mai departe, într-un lagăr,

în disprețul oricărei noțiuni de legalitate. Pretextul îl aveau la îndemînă: activitate legionară.

Ceea ce este mai cinic: asemenea măsură se săvîrșește de un regim care se afișează ca apărătorul ideii de libertate, al respectului față de om și care combate măsurile regimurilor dictatoriale de ieri. Documentele ce mi se înmînează demonstrează, în mod irefutabil, că abuzul, arbitrarul și bunul plac domnesc la noi în țară. Mă conving că nu s-a schimbat nimic. Totul a rămas cum a fost totdeauna și la vecinul răsăritean.

Mă gîndesc că afară, odată liber, voi găsi o stare de lucruri avînd la bază disprețul față de cel mai scump bun al omului: libertatea. Nu împărtășesc nimănui din temerile mele. Nu-mi

rămîne decît să fiu prudent, extrem de prudent, în orice ocazie, în relațiile cu cealaltă lume, care are un avans de 15 ani de viață trăită sub noua orînduire; pentru mine, străină complet. Este o primă concluzie. Da nu numai atît. Îmi pun problema ce voi avea de făcut, fiindcă am răspunderea morală față de familie, pe care trebuie s-o întrețin. Deci va trebui să lucrez undeva, să-mi cîștig existența onorabil.

Mă întrebam dacă mai puteam exercita profesia de avocat, din care fusesem epurat în 1948, în primăvară. Chiar dacă nu va fi posibil s-o exercit, mă voi consola cu o muncă oarecare, numai să-mi asigur traiul. Știam că soția e muncitoare și, în consecință, îmi puneam problema unei reprofilări, pe linie profesională.

Pierdut în astfel de gînduri, nu știam cum trec ceasurile. De unde pînă nu de mult număram anii, apoi lunile, acum număr ceasurile. Am evoluat, deci! Este mare animație în saivan. Cine știe cine-or fi fost cei cazați aici! Alți și alți oameni privați de libertate, lucrînd la recoltat stuf. Către seară, apare un milițian cu grad de plutonier. Ne anunță să fim gata. Nu vom merge spre „portul” Periprava, fiindcă vaporul va acosta ceva mai în sus, motiv pentru care vom străbate în acea noapte, pe jos, o distanță cam de 10 km. Ne mai anunță că va călători cu noi pînă la Tulcea sau Galați. După asta, ni se împarte hrana rece pentru un număr de zile, în raport de distanța fiecăruia pînă acasă.

Deși aveam asupra mea documentele, nu-mi venea a crede că sînt liber cu adevărat. În sfîrșit, pornim încolonați. Se aud chiote de bucurie, strigăte de veselie, care se aseamnă cu zburdălniciile unui cîine dezlegat din lanț. Pășesc în rînd, ținîndu-mă de coloană, avînd alături pe acel țăran din Argeș, care îmi ține companie și-mi duce trăistuța. Unii sînt mai sprinteni și o iau înainte, depășind cu mult capul coloanei. După vreo două ore, rămîn în urma multora. Urcăm peste diguri, trecem pe deasupra lor, coborîm și așa parcurgem distanța aceea în cursul primei nopți de om liber. Sînt obosit, cum de mult nu mai fusesem. Organismul meu era pus la grea încercare. Era prea mult pentru mine.

În zori, vedem luciul apei. Ne apropiem. Alte chiote, alte strigături. Vaporul ne aștepta. Primii ajunseseră deja. Ei stau pe loc, așteptînd restul, rămas în urmă. Plutonierul, după ce se încredințează că sîntem toți, ne invită să urcăm. Supraveghează trecerea fiecăruia pe punte. Voia să se asigure că totul se desfășoară fără nici un necaz. Pe vas sînt și civili, care-și vîd de treburile lor. Cei eliberați puteau vorbi cu ei, se puteau deplasa

în voie, fără nici o interdicție. Unii merg la bufet și se omenesc între ei. Fiecare în felul lui, după vederile proprii, își manifestă bucuria.

Stau într-un colț, spre partea din urmă a vasului și aștept pornirea. Vin mulți amici lângă mine. Schimbăm impresii. Noi plecăm, dar atîția alții au rămas încă. Cu siguranță că ne vor urma, fiindcă este anul eliberării tuturor deținuților politici. Așa credeam. Vasul pornește. După un timp, mă scol și trec pe la grupuri-grupuri formate, în raport de direcția de mers. Majoritatea va debarca la Galați; un grup, mai restrîns, va pune piciorul pe mal, la Tulcea. Vreau să-i văd și să le vorbesc celor cu care am pornit la acest drum atît de lung, măsurat în ani.

Ne privim nostalgic și, într-o unitate de simțiri, gîndurile fug către aceia care nu au mai apucat asemenea clipe. Au rămas în morminte fără cruce, prin cimitirele închisorilor și lagărelor. La Tulcea trebuie să cobor, motiv pentru care trec pe la fiecare prieten să-mi iau rămas bun. Pe unii nu-i voi mai vedea niciodată. Despre Vasile Cîrciu, și George Hîncu voi afla că și-au sfîrșit viața în mijlocul familiilor. Cu alții mă voi mai întîlni, ca, de pildă, Eugen Dragomir sau Ică Spirescu, dar și ei s-au întors în pămîntul țării. De Vasile Turtureanu, bucovinean, mă despart mai emoționat. La arestarea sa era elev. Acum, după peste 20 ani, e un om matur. Nu mai știu nimic despre el. Se eliberează cu o afecțiune cerebrală, în urma unui accident avut la mina Baia-Spie. Ică Spirescu primise de la cineva ceva bănuți și-mi oferă din ei o monedă de 5 lei. Mă uit, curios să văd cum arată. E grea despărțirea de prieteni. Ne privim cu ochi umeziți de emoție, gîndindu-ne dacă și cînd ne vom mai întîlni, dacă și cînd ne vom vedea visul împlinit. Ne despărțim, luați de valurile vieții, ale sorții, anga- jîndu-ne în altă luptă. Lupii sînt aceiași, metodele sînt diferite. Știm asta și va trebui să le facem față, care pe unde ne ducem.

Aici, la Tulcea, este cap de linie pentru trenul cu care vom călători spre sud, pînă la Medgidia. De acolo, vom lua trenul local, către Buzău.

În acest tren, care pornește din Tulcea, ocup loc într-un compartiment, împreună cu Șercăianu. Ceilalți sînt prin alte compartimente, unde-i și Dem Iliescu. De la discuția avută în lagăr, am evitat să mai vorbesc cu el. E trist, dar, cu greu, am reluat relațiile. Se crease o fisură care nu s-au mai putut suda. Am început a schimba vorbe, pur formale, peste ani și ani. I-am spus lui Șercăianu să se ducă pe la celelalte compartimente, să

vorbească cu cunoștințele lui și, implicit, cu Dem Iliescu.

De acum, nu mai sîntem însoțiți. E un alt șoc. Sînt singur, fără nici o supraveghere. Cu noi mai sînt ceva civili. Rămîn uluiți cînd aud că de 15 ani sînt plecat de acasă și că am atîția ani făcuți prin închisori, pentru o idee ostilă regimului. Mă privesc înmărmuriți, auzind că am și muncit trei ani la minele de plumb, din Maramureș. Se uită la mine de parcă aș fi coborît de pe alt tărîm. Încearcă să-mi ofere de-ale mîncării și băutură, dar refuz, mulțumindu-le. Nu aveam nici o poftă de așa ceva.

Privesc pe geamul compartimentului și rămîn surprins de cele ce văd. Vegetația este în plină dezvoltare, dar nu văd răzoare, nu văd parcele de loturi, așa cum știam pe vremuri. Cît pot cuprinde cu ochii, se întinde un lan de grîu verde, frumos, curat. Îi întreb pe însoțitorii mei ce-i asta. Ei îmi explică totul. S-au desființat proprietățile individuale ale țăranilor, terenurile s-au comasat și s-au înființat CAP-urile, acele colhozuri știute de mine din timpul războiului. Acum pricep mai bine revolta acelor țărani, cărora li se luase palma lor de pămînt. O livadă cu pomi fructiferi n-o pot cuprinde cu ochii. Pomii sînt tineri, plantați de curînd, după colectivizare. Tot ce văd reprezintă prima surpriză ca om liber. Îi întreb cum merge treaba la cîmp. Își spun părerea, clătinînd din cap. Mulți tineri părăsesc satele și-și găsesc de lucru pe la orașe. La sat n-o să rămînă decît cei bătrîni. Sînt primele remarci pe care le aud. Înainte se zăresc macarale și case, ceva mai rășărite. Oamenii aceștia mă informează că ne apropiem de Medgidia, punctul terminus al trenului local.

Gara Medgidia o știam doar cînd treceam cu trenul spre Constanța. Acum o voi cunoaște mai bine, pînă la legătura cu trenul nostru, ce va sosi tîrziu de tot, în cursul nopții. Ne găsim un loc lîngă un robinet cu apă, ceva mai izolat. Facem cu rîndul, lîngă traistele cu bagaje, fiecare mergînd în recunoaștere prin jur. Nu-mi vine a crede ce văd. Trenurile de marfă trec prin fața stației fără oprire și au o viteză de parcă sînt accelerate. Dar nu numai atît. Sînt tractate de locomotive care nu mai scot fum pe coș, ci sînt acționate cu motoare Diesel. Ceva nou. Nu mă refer la acele „realizări” de care se tot vorbea, ci iau cunoștință de o nouă realitate, care mă lovește în față la tot pasul.

Îmi exprim dorința să văd orașul. Spun oraș, fiindcă astfel este cunoscută localitatea din spatele stației. Mă îndrept într-acolo. Deși este o distanță apreciabilă, mă încumet s-o văd. Timp aveam destul. Casele sînt așezate fără nici o rînduială. Ulițele

sînt strîmbe, acoperite de un strat de praf. Totu-i murdar, ceva primitiv. Macaralele sînt numeroase. înseamnă că se construiește. Ajung în piață. Cîteva tarabe, iar vînzătorii te îndeamnă să cumperi din ce au. Nu prea ai ce alege. Găsesc, într-un loc, mere. Din cei cinci lei, oferiți de Ică Spirescu, cumpăr un kilogram. Costă trei lei. Mai rămîn cu doi lei. Este prima mea cumpărătură ca om liber. Mă uit la mere, mă uit la bani și, cu atenție, le examinez ca pe ceva aparte. Mai fac un tur prin mijlocul acelor case și întîlnesc o saca, ce transporta apă. Acum, în secolul atîtor „realizări”, lăudate de oamenii regimului.

Fac cale-ntoarsă. Văzînd macaralele, mă întrebam ce-or fi vrînd să construiască în acel orașel? îi întind și lui Șercăianu punga, să-și aleagă și el din merele cumpărate și-i împărtășesc impresiile.

Pînă la sosirea trenului nostru mai este destul timp. Un tren de persoane se oprește, avînd altă direcție. Am impresia că pasagerii se uită la mine, dar este numai o impresie. După plecarea trenului, îmi apare un milițian în cale. Probabil că aștepta și el vreun tren. Are în mînă un pachetel. Cînd îl văd, tresar și inima îmi zvicnește în piept. Uniforma albastră mă înfioară. Mult timp va trebui să treacă pînă ce-mi vor dispărea astfel de emoții.

Între timp, Șercăianu face și el recunoașterea în jurul gării. Acum, eliberat de griji, de teroare și restricții, încep a pătrunde într-o realitate pe care am ignorat-o sau de care am fost izolat. Îmi va trebui mult timp să mă pot integra, aliniîndu-mă celorlalți oameni. Cu sau fără voie, pătrund într-o lume ce-mi pare străină.

Mai remarc încă ceva. Aud pronunțîndu-se un cuvînt cu care nu eram obișnuit. E cel de „tovarăș”. Cineva mă întreabă cît e ceasul și mi se adresează cu acest termen. Sînt surprins. De unde noi între noi ne adresam cu termenul de „domnule”, acum va trebui să mă obișnuiesc cu acest apelativ, deși îmi displace. Pe unde am umblat, cei ce reprezentau stăpînirea mi se adresau cu cuvinte răstite: „tu”, „mă”, „ăla”, acum văd că devin „tovarăș”. Nu-mi convine, dar îl ascult, nevoit fiind. Și o voi face de acum încolo, adresîndu-mă și eu altora așa. Dar securiștilor le spun numai „domnule”. E o rezervă față de această categorie de slujbași ai societății.

Nici nu știu cum a trecut timpul. În fine, apare și trenul. De mult nu mai trecusem Dunărea. Exact de șaisprezece ani, din 1948. N-am descifrat nici o urmă a fostului canal, unde și-au

găsit moartea atîția români. Parcă le simt duhurile.

Străbatem cîmpia Bărăganului. De la stația Făurei, cunosc aproape toate stațiile. Am o strîngere de inimă cînd ajung la Tăbărăști. La cîțiva kilometri se află comuna Țintesteți, satul de unde-i mama. Acolo, în casa bunicilor, și, mai tîrziu, ca elev, mi-am petrecut copilăria și vacanțele. Fulgerător, mi se răscolesc toate amintirile, cînd îmi îndrept privirile într-acolo.

Sîntem în gara Buzău. E locul nostru de coborîre. Ne privim unul pe altul, stînd cîteva clipe. Ne vom mai întîlni oare?, parcă ne întrebăm din priviri. Ne luăm rămas bun, ne îmbrățișăm. Vreme de peste cincisprezece ani, ne legaserăm de același destin, de aceleași închisori. Acum ne despărțim, fiecare pornind în direcții opuse. Asta-i situația în care am ajuns. Ne vom evita oare? N-a fost chiar așa, dar prima grijă era să ne vedem familiile, să luăm contact cu ai noștri.

Despărțit de el, mă gîndesc să merg la locul unde cumnatul meu, Gheorghe, soțul soréi Marița, lucra la revizia de vagoane. Acolo găsesc doi lucrători mai tineri. îi întreb de cumnatul meu. Se uită la mine curioși, privindu-se apoi unul pe altul. Nu auziseră de acest nume. Cînd ajung la ușă, ei întreabă pe un bătrîn, care clarifică enigma. Se pensionase de mulți ani, din cauza unei boli. Am înțeles și va trebui să merg spre casa bătrînească, destinație fixată încă de la Periprava.

Drumul îl cunoșteam din copilărie. Este liniște deplină. Merg pe mijlocul bulevardului. Nici țipenie de om. Calc rar și apăsător, privind la casele ce-mi apar neschimbate.

Nu întîlnesc clădiri mai aparte, doar spitalul CFR, știut deja. Merg pînă la intersecția cu șoseaua Brăilei.

Ajuns aici, mă simt mai aproape de locurile copilăriei. Șoseaua Brăilei era poarta de intrare în Buzău. Spre partea orașului unde mă îndreptam, mergeam de-a lungul zidului palatului cunoscutului om politic Alexandru Marghiloman. Are o lungime de circa un kilometru. La capătul acestui zid, știam că voi trece peste un șanț, prin care curge apa necesară irigațiilor grădinilor de zarzavat, din extravilan. Cînd ajung la capătul zidului, nu văd nici o urmă de șanț. Drumul era asfaltat și nici vorbă să văd vreun pod, așa cum îl lăsasem.

Mai tîrziu, mă vor lămuri ai mei că, în locul șanțului, s-au introdus tuburi sub pămînt. Pîhă la strada Luminei, unde era casa bătrînească, lăsasem o străduță nou deschisă, pe care se construiseră, atunci, cîteva căsuțe. Acum, sînt case una după alta. Modeste, dar sînt.

Ajuns pe strada mea, știu că va trebui s-o iau spre stînga direcției de mers. În față era un loc viran, acum sînt case cu aspect orășenesc, cum nu bănuiam să văd. Lăsasem o casă sărăcăcioasă. Acum era o alta mai arătoasă. Cea veche dispăruse.

Cu greu recunosc drumul. Mă orientez după o casă veche și recunosc locuința unchiului meu, frate cu tata. Iar pierd șirul, fiindcă întîlnesc alte case noi. Acuma știu cît mai am de mers.

În fine, ajung îh dreptul „străduței”: o ulicioară ce pornește din strada noastră. Aici era un puț, acum nimic. Multe se schimbaseră în răstimpul scurs de atunci!

Sînt copleșit de presupuneri.

Dar, iată, am ajuns la casa bătrînească.

Nu pot încheia aceste dezvăluiri fără a nu face referire și la un aspect destul de neplăcut, care a mărit suferința multora, fie atunci, pe loc, fie mai tîrziu. La supliciile pe care oamenii din dosul gratiilor le-au îndurat din partea organelor regimului comunist s-au adăugat necazurile provocate de semenii lor, aflați alături de ei, prin celule.

Sînt cei care s-au pus în slujba opresorilor. Multiple au fost motivele care i-au determinat pe unii din acești foști firtați de suferință să-i servească pe călăii noștri.

Unii au făcut-o amețiți de mirajul unor avantaje de moment, de pildă, un polonic de zeamă sau arpacaș, oferit în plus, cînd erau chemați „sus”, de politicul sau directorul închisorii;

Alții au făcut-o din convingere, fiindcă ne urau pur și simplu. Ne urîseră și mai înainte, iar acum, văzîndu-se alături de noi, printre noi, socoteau că faptul s-ar datora numai nouă. În rîndul lor, s-au numărat unii polițiști și jandarmi;

Mai erau unii care făceau joc dublu. Erau chemați regulat „sus”, de către politicul sau directorul închisorii și spuneau tot ce se discuta în celule, ceea ce interesa mult organele de conducere. Voiau să cunoască starea de spirit, să depisteze persoanele care, în convorbirile de prin celule, se străduiesc să mențină moralul oamenilor, în sensul de a rezista cît mai mult opresiunilor, îndeosebi de ordin moral. Întorși în celulă, ne comunicau banalități, fapte fără prea mare importanță, ca să ne facă a crede că au fost chemați doar așa, ca să se știe cum o duc ei, cei chemați. Categoria acestora era cea mai periculoasă: semnalau „sus” amănuntele vieții de celulă, preocupările noastre, cine anume sînt cei mai insistenți în a evada din mizeriile vieții de celulă, amintindu-le oamenilor motivele pentru

3 IK NICU PĂUN
care au intrat în temnițele comuniste.

Prima oară cînd m-am lovit de categoria turnătorilor a fost la 30 noiembrie 1948, cînd am fost arestat în munți. Un ticălos de pădurar, depistîndu-ne probabil, a adus potera comunistă în jurul locului unde ne aflam. Deschizînd focul, l-au împușcat mortal pe amicul meu, învățătorul Ion Constantinescu, căzut în brațele mele. După eliberare, am căutat să aflu numele celui pădurar, însă mi-a fost imposibil. O fi murit de mult. Păcatul La dus cu el în mormînt.

La mina Baia-Spie și Cavnic, turnătorii erau cunoscuți de toată lumea. Doi erau căpitani de jandarmi - Gh. Petrescu și Rogojanu.

Dacă acolo, la mină, se făceau turnătorii în general, în viața de celulă lucrurile au devenit mai aparte.

M-am convins în ultimii ani pe care i-am făcut în Zarea din Aiud. Condițiile de viață erau atît de vitrege, îneît, mai mult decît în oricare altă parte, trebuia să ne impunem o voință de fier să supraviețuim, să nu ne lăsăm doborîți. Ce puteam face mai bine decît să angajăm convorbiri privind viitorul Neamului românesc? Am socotit de datoria mea să angajez asemenea convorbiri cu toți cei aflați prin celule.

La data de 27 noiembrie 1963, cînd mi-a expirat osînda, semnez actul de eliberare, dar nu sînt eliberat, ci sînt trimis în Deltă. Deci, după 15 ani executați, mi se mai adaugă încă 3 ani de lagăr. La eliberarea de la Periprava, văd și motivul internării: „activitate legionară”. Această activitate, spun ei, am desfășurat-o în viața de celulă, fiindcă numai acolo, în celulă, fusesem vreme de atîția ani (Vezi actul emis de Ministerul de Interne nr. 4371, din 27.XI.1964, consemnat în altă parte a acestei lucrări).

În momentul acela, văzînd motivul internării la Periprava, luat direct din Aiud, mi-am trecut în revistă componenții celulelor din ultimii 5-6 ani de la Zarea. Iată cine-s turnătorii, care au prezentat referințe privind persoana mea, cînd erau chemați „sus”, la politicianul Iacob și la directorul Crăciun. Iată cine sînt ticăloșii care au contribuit la încondeierea mea:

- S. Valeriu, preot din preajma orașului Cărei. I-a turnat și pe alții, pe unde a mai fost mutat; atunci eram în celulă cu pr. Dumitrescu-Borșa;

- Sîrbu, cadru didactic la Academia Comercială din Brașov, unde funcționase pe timpul războiului. Avea ce spune „sus”, dat fiind că fusesem în aceeași celulă cu el și cu Radu Budișteanu;

- Moldoveanu L, dintr-o comună din Constanța sau corn. Năvodari, țăran;

- S. Alexandru, din Țara Bîrsei, muncitor.

Fiecare era scos periodic din celulă. Cînd lipseau, se da alarma prin pereți și toți comentau faptul.

Iată, prin urmare, persoanele care au avut grijă să contribuie la încondeierea mea, în sensul propagandei legionare, de care vorbește actul de internare în lagăr.

Ca aceștia au fost, desigur, mulți alții.

Consemnez numele lor spre a le arunca disprețul. Nu numai al meu, dar și al tuturor foștilor deținuți care și-au purtat crucea cu demnitate pînă la capăt.

Așadar, sînt în dreptul casei bătrînești de pe strada Luminii, casa în care m-arn născut, construită în anul nașterii mele. E casa părinților, făcută cu truda și sudoarea frunții lor. Cînd o văd de pe trotuar, stau o clipă, să-mi stăpînesc valul de emoții. Sînt în dreptul casei, către care m-a purtat gîndul an de an, șaisprezece la număr. Cînd luasem drumul clandestinătății și al codrului, am trecut pe aici, în acel sfîrșit de februarie 1948. Și acum, iată-mă, la început de mai 1964, întors acasă.

Mă întreb cum să procedez. E trecut de ora trei și-i liniște deplină. Doar stelele de pe cer mă privesc. Încolo, nimeni nu m-a văzut, nici dintre vecini. Nici cîinii nu m-au simțit, să dea veste că un străin trece pe stradă. Nimic – nimeni.

Mă gîndesc cum să procedez, dat fiind că poarta era încuiată. Să bat însemna să fac zgomot, să se scoale vecinii și nu voiam asta, și nici să-i sperii pe ai mei – sora Marița cu bărbatul ei, Gheorghe. Atunci iau o hotărîre, venită instantaneu. Să urc pe galerie, direct de pe trotuar. Am văzut că o pot face, doar cu o mică săritură.

Iată-mă pe prispa casei. Încep să fac zgomot, ca să-i trezesc. Dormeau în camera din fund. Îi strig pe nume, concomitent cu o bătaie ușoară. „Sculați, măi, c-am venit. Sînt eu, fratele vostru, Nicu. Mă întorc acasă la noi!” Stri- gînd, ciocăneam în seîndura galeriei și repetam, apropiindu-mă de camera lor. Nu voiam să-i înspăimînt. Deodată, văd lumina aprinzîndu-se și-l aud pe cumnatul meu: „Marițo, scoală c-aud vocea lui Nicu. Așa mi se pare!” îmi bate inima, o simt că-mi zvîcnește. De ce oare n-o pot domoli? „Nu vă speriați, măi, că eu sînt. M-am întors acasă și vin la voi!” încă un pas și le aud vocile. Sora Marița, trezită din somn, îi vorbește bărbatului ei. „E vocea lui Nicu, fratele meu, deschide-i, nu mai întîrzia atît!” Sînt acum în fața ușii camerei lor și, prin geamul cu perdele, văd înăuntru siluete care se mișcă. De-acum, sînt siguri că nu-i un vis, că nu-i o arătare în pragul ușii. Fac zgomot, spunîndu-le în continuare, să nu se sperie că sînt din nou acasă. „Am venit, măi, de pe celălalt tărîm!” Atît am mai putut rosti, fiindcă ușa descuiată mi se deschide larg în față. Stau o clipă în prag, o secundă, o veșnicie parcă și-i privesc pe cei doi înmărmuriți.

Sora Marița, așa cum sărise din pat, în cămașa albă, se repede la frățiorul ei și-l cuprinde în brațele ei slabe. O strîng la pieptu-mi. Plînge, plîng și nu ne mai oprim din plîns. N-o mai

văzusem din ziua când venise la mine să mă anunțe de chinurile prin care trecuse fratele Rică, snopit în bătaie de Sîrbu, șeful securității buzoiene. Nu știu dacă pot reda acele clipe unice. O văd pe soră-mea că mă înlănțuie cu brațele ei, de sus, de la cap, coboară în jos, pînă la picioare și la glezne. Mă sărută, mă pipăie, să se convingă că sînt cu adevărat. „O, frățiorul nostru drag, prin cîte ai trecut! Te-ai întors de pe lumea aceea. Ești iar printre noi!” Și continua să mă sărute, să mă mîngîie, sub privirea cumnatului. Nici el nu-și poate stăpîni emoția. îl îmbrățișez și pe el, ne îmbrățișăm toți trei, de bun venit.

Și o mai văd pe sora Marița că îngenunche în fața icoanei și, adresîndu- se cerului, rostește o rugă de mulțumire că i-a adus acasă fratele. Așa, îmbrăcată în alb, mi se pare o ființă coborîită din alte sfere. Și, cum o priveam, mi-am adus aminte de mama. În aceeași cameră, cu mulți ani înainte, în ianuarie 1939, tot așa, întorcîndu-ma dintr-un refugiu, dintr-o urmărire, m-arn aflat în fața mamei în crucea nopții. Surprinsă că mă întorsesem, mama, în alb, ca o nălucă, a îngenunchiat în fața aceleiași icoane și a adresat Cerului rugă de mulțumire că feciorul ei s-a întors acasă liber, din pribegie.

Întîlnirea cu sora Marița mi s-a întipărit în inimă. N-o pot uita. Destinul a făcut să fiu prezent în ultimele clipe ale vieții mamei, în aceeași cameră, în aprilie 1946. I-am ținut luminarea și i-am închis ochii. Și tot în acea cameră, în 1980, în iulie, după 16 ani, am fost iar acolo și tot eu, fratele ei, i-am ținut luminarea cînd și-a dat sufletul, închizîndu-i ochii, ca și mamei. Așa a fost să fie.

Dar acum ridic ochii pe un perete și mă opresc cu privirea pe o fotografiere mult scoasă, pe care ea o ținea acolo, la loc de cinste. Îmi văd soția cu fata în brațe. Sora mi-a citit gîndul. „Sînt la Brașov. Valerica e muncitoare, iar Cornelia a ajuns profesoară tot acolo. O să le vezi!”

Cît am stat așa, nu mai știu. Rețin că începuse a se lumina. S-a îmbrăcat una-două și, energică cum o știam, o și aud intrînd în activitate. „Du-te, Gheorghe, la Rică și dă-le de știre. Să se bucure și ei cu ai lui. Mă duc să prind o găină să-ntindem masă mare!” Făcea ce făcea și iar mă cuprindea de gît, fiindcă nu-i venea să creadă că-i adevărat. Îndată a venit și Gheorghe, de la Rică. Tocmai pleca la serviciu. Acolo a fost o explozie de bucurie. Soră-mea Marița mă informează că Rică e căsătorit, are trei fete și și-a construit casă nouă, tot pe strada noastră, ceva mai la vale. A insistat să mă culc, să mă odihnesc. Dar de asta-

mi era mie acum? Ies afară. Soarele răsărise. Mă uit în curte, în grădină și privesc nostalgic către salcîmul din fund, unde berzele își făcuseră cuibul. Acolo, în preajma cuibului, m-am dus cu mintea către anii trecutei mele vieți, amintindu-mi de berzele care n-au lipsit să vină niciodată. De astă dată, m-au adus pe mine la casa bătrînească.

Sora mea n-are astîmpăr. Stropolea prin curte, pe la bucătărie. Găina tăiată o pregătea cum știa ea mai bine. Lumea, vecinii mă văd prin curte. Ba și ea a spus ici-colo vestea cea bună. Încerc să ațipesc, dar nu se prinde somnul de mine. Eram căzut din altă lume. Nu mă puteam deprinde cu ideea că-s liber. Și văd că vine vecina de peste drum, țața Veta, cu care ne cunoșteam din copilărie, și cu bărbatu-său, nenea Mitică. Le văd bucuria pe fețe, mă îmbrățișează și-și exprimă satisfacția că „arăt bine”. Pleacă și duc vestea mai departe. Și unde încep să intre în curte unul sau altul, din cei cu care am copilărit, din cei cu care m-am jucat sau cu care am discutat diverse probleme. Unul vine, altul pleacă și în curte este un du-te-vino. Toți își exprimă bucuria că-s în viață, că sînt iar printre ei. Acum au ce comenta, au ce vorbi oamenii din partea aceea a orașului. Asta-n primele zile, fiindcă știrea se răspîndește mai departe.

Soră-mea, la un moment dat, vrea să mă menajeze. Le confirmă noilor veniți că-s în casă, dar ei insistă să mă vadă, să-mi vorbească. Nu pot fi refuzați. Le satisfac dorința care, în egală măsură, este și a mea. Sînt copleșit de toate cîte se petrec în aceste prime ore din ziua întîi. Mi se părea a fi un vis. Făcea ce făcea și iar venea pe la mine sora Marița, cu voioșie pe față. Mă mai întreba una-alta și iar se repezea la poartă, chemată de cîte cineva, să le confirme dacă-i adevărat cele ce se aud. Cu bucurie le dă amănunte, atît cît putuse și ea afla. Și iată că a sosit ora mesei. Sîntem de-ai casei. Nu mai mîncasem ceva gătit de atîția ani. Mi-era lehamite de mîncarea cu gust de cazan. Mă servesc din fiecare cîte puțin, chiar foarte puțin. Nu voiam să forțez organismul. De băutură, nici vorbă. Gustam cîte puțin, o gură, două. Chiar în timpul mesei, apar rudele de la Țintesti, surorile mamei, cu soții lor, țața Șerbana cu nenea Lupașcu și tanti Leanca cu nenea Ionică, învățătorul satului. Fuseseră anunțați de Rică, în drum spre serviciu. Cînd au aflat, au luat primul autobuz, să-și vadă nepotul. Emoție și bucurie pe toți. Vin cu daruri, cum este obiceiul. Aflu ele necazurile prin care au trecut și ei. Nenea Ionică, învățătorul satului, cunoscuse muncile istovitoare de la canal, și alți ani de închisoare; nenea Lupașcu

suferise și el, fiind considerat chiabur. Nu mai aveau nimic din gospodăria ce-și agonisiseră, nici pământ, nimic altceva. Trăiau cum puteau, acum, la bătrînețe. Le înțelegeam necazurile. Eu cu ale mele, ei cu ale lor, cei lăsați în urmă. Nimeni n-a scăpat de prigoana aceasta nemaivăzută pe lume.

Și, în timp ce vorbeam, îl văd pe fratele Rică deschizînd poarta. Este radios. Însoțit de o femeie și trei fete, niște gîgilici de copii. Toți plîng de bucurie. Nu-l mai văzusem din decembrie 1949, de la unul din procesele buzoienilor, cînd fusesem adus ca martor. Indurase și el regimul neomenos de la securitatea din Buzău. Toate trecuseră și, acum, iată-ne deasupra necazului. După ce ne descleștăm din strînsoarea brațelor, Rică, hîindu-și tovarășa de viață pe după mijloc, mi-o prezintă: „Iată soția mea. Acestea-s fetele mele!” Timide toate, se uită la mine, ca la un necunoscut.

Masa continuă cu bună dispoziție. Rică mă informează că este responsabil la un magazin universal, din comuna Smeeni, satul lui Chivu Stoica. Mă pune la curent cu realizările lui. Insistă să-i fiu musafir în ziua următoare, după amiază. Mai face comunicarea că a telefonat la Brașov vestea și că, pe-a doua zi, și-au anunțat sosirea toți de acolo. Fratele Tănase a spus că va veni spre seară, ceea ce a și făcut. Era însoțit de Lila, născută Roșu, care executase și ea șase ani închisoare, fără proces, fără nici o învinuire, decît numai că era sora unui om rămas peste frontieră. O cunoșteam de cînd era elevă. Acum, căsătoriți, au o fetiță, elevă în clasele primare. Masa la sora Marița nu se mai ridică. Continuă și după plecarea rudelor de la Țintești.

Mă odihnesc iepurește, fiindcă vizitele au loc una după alta. Sînt rude și cunoscuți, alții mai puțin cunoscuți. Mă știau de pe vremuri, de cînd profesam avocatura. M-a surprins avalanșa de vizitatori. Eram neschimbat, doar cu amprenta acelor ani pe față. Nu le puteam spune ce-i în mintea mea, ce gîndesc despre tot ce s-a petrecut acolo, pe unde am fost. Nu le puteam vorbi despre grozăviile cunoscute de mine sau de alții. Aflaseră cîte ceva, dar vag.

Într-una din zile vine un om, Silvestru Picioruș, care, pentru cei ai casei, le pare curioasă dorința lui de a mă vedea. Cînd dăm ochii unul cu altul, ne sărim în brațe, fără nici o rezervă, spre mirarea tuturor. Venise și el la mina Baia-Sprie în 1951/1952. Acolo, ca mineri, am lucrat înfrățiți în suferință și demni, în același timp. El se pronunțase cu voce tare împotriva regimului. După o sumară cercetare, este judecat și gata cu el,

la mină. Acum, în casa noastră, toți iau cunoștință, din scurta convorbire avută cu Silvestru Picioruș, despre locul unde ne-am întâlnit în detenție. Încă nu le dezvăluisem amănuntele peripețiilor prin care trecusem.

La un moment dat, aud la poartă o discuție mai aprinsă a sorei Marița cu cineva. Persoana aceea voia să mă vadă, să-mi vorbească, așa cum făcuseră atîția. Sora mea nu i-a permis, apostrofîndu-l: „Acum vrei să-l vezi? Ce credeai, că moare pe-acolo? Să-ți fie rușine!” Ies repede din casă și o opresc. Merg la acel om, îi întind mîna, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. S-a simțit obligat să-mi dea o explicație. „Așa erau vremurile pe atunci, domnule Nicu. Aveam o pîine de cîștigat și am fost pus să vorbesc!” L-am liniștit, asigurîndu-l că n-o să-i port pică pentru asta, fiindcă alții au făcut lucruri cu mult mai grave. Omul a plecat, împăcat cu sine. Dar sora Marița nu s-a lăsat: „Lasă că o să vedeți voi pe dracu’!” Cu asta, s-a terminat micul incident, dacă poate fi numit astfel.

Mi se comunică faptul că brașovenii, primind vestea, și-au anunțat sosirea în seara următoare. Trebuiau să se învoiască de la servicii. În seara aceea, fratele Rică aranjase masa, în casa lui cea nouă.

Cînd ajung în dreptul casei, mă minunez de construcție. Era făcută după ultimul proiect și-n ton cu alte cîteva case construite între timp. În curte, văd pomi, acum în plină floare. Atunci, el mi-a amintit o vorbă spusă de mama, nouă, copiilor: „Te poți considera om pe lume dacă ai întemeiat o familie, ai copii, ți-ai făcut o casă și ai sădit măcar un pom!” Rămîn încîntat de realizarea lui și-l felicit, pe măsură ce-i văd curtea și apoi interiorul. În fundul curții, nu puteau lipsi porumbeii copilăriei noastre, din casa bătrînească. Ne așezăm, însă nu mîncăm încă, fiindcă îi așteptăm pe brașoveni, care trebuiau să sosească puțin mai tîrziu. Sora Marița era cea mai vorbăreată. Își exterioriza marea bucurie, povestea întîmplări din viața lor și a altora, numai ca să mă reintroducă în lumea din care plecasem. Mă pune la curent cu evoluția unor cunoștințe, care se lansaseră în noua politică o vreme, apoi reveniseră de unde plecaseră. Plutea în aer de fericire.

Sîntem acum cei din oraș. E prezent și fratele Tănase, cu familia lui. Sora Filița, cea mai mare, își aștepta fetele să apară și ele. În adevăr, apare pe ușă Ana, fata ei cea mică. Acum e mare, căsătorită. Cînd intră în casă, îmi sare de gît, îmbrățișîndu-mă, lăcrimînd, după care îmi prezintă soțul și

fetițele, mici de tot. Terminase școala comercială. E contabilă.

Cu ochii pe ceas, îi așteptăm pe brașoveni. Toți, curioși să vadă cum va decurge întâlnirea cu soția și cu fata mea.

Și, în sfârșit, se aude zgomot la poartă și în curte. Prima care intră în casă este soția. Roșie la față, când dă ochii cu mine. Toți privesc scena, își ascunde emoția cu acel zîmbet al ei, cunoscut de toți. Se repede în brațele mele, sub privirea celorlalți, care plîng la scena derulată în fața lor. Lîngă ea, o tînră care-mi seamănă. Înaltă, prezentabilă, așteaptă înlăcrămată să-îni sară de gît. E Cornelia, fata mea, pe care de atîtea ori am avut-o prezentă în visele mele. Toți trei rămînem așa, îmbrățișați, în vreme ce ceilalți tac și ne privesc. Și alții așteaptă. O vād pe sora Emilica, repezindu-se la „nenica” al ei. Și ea mă înlănțuie cu brațele. Ea, Emilia, mereu prezentă pe la porțile securității și ale închisorilor pentru cei doi frați, ținuti în beciurile casei blestamate din Buzău. E acum lîngă mine, nemaivoid să se despartă. E un vis revederea și-l trăim. O vād că se îndreaptă spre ușă către un bărbat și mi-l prezintă: „Nenică, e soțul meu, Ionel!” Este Ionel Rațiu, muncitor la uzina Tractorul. Lîngă ei, un copilandru, copilul lor Dorn, în clasele primare. Mă privește băiețelul cu timiditate. I se vorbise de unchiul lui, încolo nimic nu știe direct. În spatele lui Ionel, o vād pe Margareta, sora Anei, cealaltă fată a sorerei Filița. Ca și pe Ana, de-abia o recunosc. O lăsasem fetiță, acum e adevărată doamnă. Mi-l prezintă pe soțul ei, Gheorghe Rațiu, frate cu Ionel

îl vād pe fratele Tănase că se ridică de la locul lui, după care o ia de umeri pe Valerica, soția mea, și pe Cornelia, fica mea și, dintre ele, mi se adresează cu următoarele cuvinte: „Frate, acum aproape 16 ani mi le-ai dat în primire, Am avut grijă de ele cum ai dorit. Acum ți le predau. Să fiți fericiți împreună!”

Emoția este generală. Și, deodată, tot sora Marița sparge gheața: „Gata, terminați cu plînsul. E timpul să ne bucurăm. Ia să vedem ce ne-a pregătit Zenovia pentru petrecere!” Tocmai terminase ea de vorbit, că apare pe ușă Gicu Constantinescu, cu soția lui, Cică. Vin de la Ploiești. Auziseră vestea dimineata. E vărul meu primar, mama lui, tanti Leanca din Țințești, mă văzuse în ajun. Este inginer petrolist. Îl lăsasem elev și acum era om în toată firea, cu familia lui și cu copii. Explozia de bucurie e și mai mare.

Stau la masă între soție și fată. Așa aranjaseră ei locurile. Îi am în față pe toți. Gicu, inginer petrolist, a încercat să mă

depisteze la mina Baia- Sprie, dar n-a reușit. Auzise că-s acolo. Privindu-i, văd că viața și-a urmat cursul normal. Copilele de ieri, azi sînt la rostul lor, au întemeiat familii, au copii. Sora Emilica și fratele Rică, de care eram cel mai legat, sînt la casele lor. Ei doi doar își mai aduc aminte de tatăl nostru. Au crescut sub ochii și îndrumarea mea. Acum, la acest ospăț, cînd văd atîtea bunătăți, mă gîndesc la mîncarca searbădă, care mi-a fost alimentația pînă în momentul acela. E voieșie mare. Fiecare caută să-mi împărtășească cîte ceva din trepidațiile vieții lor, mai ales frații și nepoții. Cei recent intrați în familie mai mult ascultă.

Și s-a prelungit petrecerea pînă către ziuă. Pe peretele din față, era prins tabloul mare, înrămat, cu chipul mamei. Parcă și ea era satisfăcută de bucuria băieților, fetelor și nepoților ei. O aveam în inimile noastre. Era și ea prezentă lîngă noi.

După ani și ani, începem a ne rări. Prima care ne părăsește este sora Marița. Durerea ne-a cuprins în 1980. în același an, i-a urmat fratele Tănase. Și, la alți ani, cumnatul Gheorghe și sora Filița. Avusesem grijă să fac un cavou unde, alături de părinți, odihnesc toți. S-a dus și vărul Gicu Constantinescu.

La 20 de ani de la această petrecere, l-am pierdut și pe fratele Rică. Toți sînt secerăți de aceeași boală necruțătoare: cancer. Rică a fost condus spre locul de veșnică odihnă din camera în care, în 1964, avusese loc petrecerea.

Se pune problema: încotro o voi lua. Ce anume voi face. Se stabilește să mă duc la Brașov, unde-mi e familia. Eu, însă, le-am tăiat respirația cu părerea mea. Nu voiam nici un serviciu, nici o angajare. Le ceream să-mi cumpere două capre, pe care să le pasc pe marginea drumurilor, pe la cîmp. Nu-mi trebuia nimic altceva. Această dorință a provocat o explozie de haz, rîs general și glume. Ori de cîte ori vorbeam, mai tîrziu, de probleme legate de existență, de serviciu, fratele Rică îmi amintea de planul meu de crescător

de capre. Le-am provocat în acea seară (și mult după aceea) ocazii de glumit pe seama mea.

În convorbirile de-atunci mi-am pus și problema retrocedării casei soției, primită ca zestre, casă confiscată în 1948. Nu se pronunțase nici o condamnare sau un alt act judecătoresc. Fusese luată ca bun „părăsit”. După eliberarea soției din securitate, ea s-a dus, pentru un timp, la surorile și la frații săi, timp în care casa a fost ocupată de un activist de partid. Acum ne puneam problema retrocedării ei. Nici după 27 de ani casa nu ne-a fost restituită.

Cum ni se recomandase la Periprava, m-am prezentat la organele de securitate locale, pentru viza de sosire. Când aud că mă voi stabili în Brașov, observ o ușurare pe fața șefului acestei instituții de groază. Scăpase de eventuale dificultăți, gîndeam eu.

După aceasta, prima grijă a fost să merg la cimitir, pentru a mă reculege și a îngenunchia la mormintele părinților mei și ai soției. În adevăr, luăm un autobuz și pornim într-acolo. Era prima oară cînd ieșeam din casă și de pe strada noastră. Lumea mă vede și mă salută; alții se uită cu oarecare curiozitate. Din cunoștințele care nu mă vizitaseră, vin la mine, acolo, în stație, și-mi urează „Bine ai venit, domnule Nicu!” Strîng mîna celor ce mă opresc. Fratele Rică mii oferă un costum să-l îmbrac, fiindcă îmbrăcămîntea mea era toată dusă la Brașov, atît cît se putuse salva. Odată cu sosirea autobuzului, neputîndu-mă dumiri cu banii, plăteau soția sau fata. Pasagerii care mă cunosc mă salută și ei.

Deodată, văd ceva neobișnuit, care mă uimește de-a binelea. Un om, cam de vîrsta mea, cînd dă cu ochii de mine, se repede să-mi sărute mîna: „Bine ai venit, domnu’ Nicu. Să ne trăiești!” Soția și fata rămîn perplexe de intervenția celui necunoscut. Nici atunci, nici după aceea, nu-mi pot da seama cine a fost acel necunoscut, care a atras atenția tuturor din autobuz. Nu l-aș fi lăsat să facă acest gest, dar m-a luat prin surprindere. Autobuzul trecea prin fața casei noastre. O fracțiune de secundă ne uităm, dar emoția ne face să întoarcem capul. E casa în care s-a născut fetița, construită de socrul meu, special pentru fata lui, cea mai mică, să rămînă cu el. Am trecut peste aceste momente nostalgice. În cimitirul unde odihnește familia soției, ne-am recules, aprinzînd cîteva luminări.

Așa cum se stabilise, urma să facem un drum la București, să văd și pe surorile soției, după care vom pleca direct la

Brașov. Rudele bucureștene aflaseră prin telefon și ne așteptau.

Facem vizita la preotul Bâlbâie, preoteasa fiind sora soției. Aceleași manifestări de bucurie. Ne-au dat amănunte cu privire la vizita ce li s-a făcut de amicul Ion Maxim, sosit cu vești de la Periprava.

Dar, înainte de-a pleca din Buzău, în centrul orașului, pregătiți să luăm autobuzul către gară, însoțiți de toți frații și surorile, se apropie de mine un coleg din Baroul de odinioară, Costică Albuleț. Mare surpriză pentru amândoi, când ne vedem. Locuia pe aceeași stradă cu mine. Pe lângă bucuria revederii, se adaugă una neprevăzută. Când mă epuraseră definitiv din Barou în 1948, o dată cu dispariția mea, s-a luat hotărârea să se ardă toate dosarele. El a avut grijă să sustragă dosarul meu și l-a ținut ascuns la el, încheindu-se document că fusese ars. Nu mă gândisem pînă atunci că voi avea nevoie de astfel de acte. Stabilim ca fratele Rică să se ducă la el să le ridice. Iată cum o împlinire rezolvă o problemă personală.

Deci, sosiți la București, prima grijă a fost ca, a doua zi dimineată, să mă împărtășesc, ceea ce și face cumnatul, preotul. E prima oară când pătrund într-o biserică, după ani și ani. Primind sfînta împărtășanie, mă simt complet ușurat sufletește. În familia soției, rudele de aici mă examinează în mod cu totul diferit de cum o făcuseră ai mei, în vinele cărora curgea același sînge. Mi se par mai raționali, mai puțin afectivi, ca să nu spun altfel. Sînt și ei bucuroși că m-am întors, că mă văd întreg, sănătos și mulțumiți că sora lor cea mică și-a curmat calvarul. I-a impresionat unele amănunte pe care le-am putut destăinui, din perioada încheiată de cîteva zile.

La ora și-n ziua stabilită, luăm trenul spre Brașov, al cărui locuitor voi deveni. E noaptea tîrziu cînd sosim. Locuiau într-o cămăruță, unica. Fata venea doar sîmbăta, avîndu-și postul de profesoară într-o comună din marginea județului. După cîteva ani, o aduc lîngă Brașov și apoi în oraș, unde-i și acum.

Camera aceasta este, cum am spus, mică. Acolo-i dormitorul, bucătăria. Observ o mare parte din trusoul de pe vremuri al soției, tot ce putuse salva din casa din Buzău.

Încep o viață nouă, cu alte frămîntări, cu alte ecuații, pe care va trebui să le rezolv. Pentru moment, în Brașov nu cunoscteam pe nimeni. Fusesem în acest oraș cu atîția ani înainte. Ca avocat, mă prezentasem în fața instanțelor, în unele cauze. Ultima oară, în toamna lui 1949, cînd am compărut în

fața curții marțiale, ca acuzat.

De astă dată, devin cetățean al orașului, om liber. Să vedem în ce măsură voi fi beneficiarul acestui cuvînt, scump fiecărui om.

Dimineața, atît soția cît și fata se scoală devreme. în mare grabă, închid ușa în urma lor, ca să „prindă” mașina. Mi s-a spus că este una din grijile de căpetenie: să ajungă printre primii în stația de autobuz, altfel riscă să meargă pe jos pînă la serviciu sau pînă la gară, distanță destul de mare.

Așadar, totul este legat de termeni ca „grabă”, „repede”. Mai rețin că, de multe ori, se întorc cu cîte un nasture lipsă, în înghesuiala ce se produce, la urcarea sau coborîrea din autobuz. Sînt nevoiți oamenii să meargă într-un picior, pe scara mașinii. Aud vociferări, înjurături, în timpul călătoriei, fiindcă toți sînt cu mare grijă să nu întîrzie „acolo” unde-și cîștigă existența. Ajunși la serviciu sau întorși acasă, sînt deja obosiți și nervoși chiar.

Sînt primele impresii pe care mi le fac, din spusele lor. Rămas singur, observ că îmi trec prin cap atîtea și atîtea gînduri, privitor la intrarea mea în această lume, complet străină. Mă gîndesc să merg la sora Emilica, dar nu-mi pot aminti bine strada unde locuiește. Drumul făcut din Deltă și pînă aici mă face să resimt jenă la încheieturi, prin urmare, gîndesc că voi avea necazuri cu sănătatea. Și mă găsesc într-o lună fără „R”, îmi zic, după vorbele doctorului Sever Perianu.

înainte de orice, trebuie să merg la instituția aceea de care nu putem scăpa: securitatea. Mă duc într-acolo. Localul este fosta casă a lui Popovici, fruntaș național-tărănist. Pe lîngă această casă, au mai construit ceva mai special, încăperi cerute de „tehnica” modernă a unei așa instituții, indispensabilă regimului de asuprire. Aici am găsit un om care mi s-a părut a fi mai binevoitor. M-a primit amabil, omeneste. După cîtiva ani, i-am văzut într-un cimitir mormîntul, la capătul căruia își avea o cruce de creștin.

Printre altele, m-a întrebat ce funcție aș dori să ocup. I-am comunicat că avocatura este profesiunea mea. Mi-a răspuns imediat: „Orice, dar avocatură nu se poate”. L-am informat că, pentru moment, trebuie să mă ocup de sănătate și, după ce voi face un tratament balnear, voi vedea. M-a întrebat unde stau. I-am răspuns că la soție, divorțată între timp, că am o fiică, profesoară la Ungra, o comună îndepărtată de Brașov. în zilele următoare, va trebui să facem formele pentru a ne recăsători.

Cu această primă luare de contact, am plecat, bineînțeles,

după ce-mi vizase biletul de eliberare. În prima sîmbătă, cînd vine fata, este puțin tulburată. La cîteva zile de 1a sosirea ei la școală, s-a prezentat la direcție un civil, cu șeful miliției locale. A fost supusă unui interogatoriu. Cine-i tata, unde-i, și altele. Ea le-a spus adevărul. I-au replicat: „Cum ne spui acum toate acestea, cînd în evidențele noastre ești trecută că nu ai tată, și așa rezultă din dosarul personal?” Le mai scăpase un caz.

Lau spus că vor mai sta de vorbă, dar n-au mai deranjat-o. Familia mea hotărîse, cînd fata a ajuns 1a vîrsta liceală, ca soția să divorțeze și, astfel, să nu aibă dificultăți pe traseul vieții școlare. Fratele Tănase a fost martor în susținerea divorțului intentat de soție. Așa s-a putut strecura fata, de și-a făcut studiile universitare la Cluj, terminînd ca specialitate „franceza”. Prima grijă, înainte de a pleca spre stațiunea balneară a fost să facem formele pentru recăsătorie. Totul a mers după cum am decis.

Avem o surpriză plăcută. Ne vin în vizită rudele de 1a Timișoara. Sora lui Gicu Constantinescu, de care am vorbit, deci verișoara mea, Ana, căsătorită fiind, locuia acolo. Își avea familia ei, soțul fiind tot din comuna Țintești. Era inginer. Fuseseră cununați de soția mea, împreună cu fratele Tănase. Deci îmi era și verișoară, și fină. Veniseră și cu copiii lor. Acum, fata e inginer, iar băiatul, medic. Viața a mers înainte. Deci, ei veneau nu numai la văr, ci și la nașul lor. Din Brașov, se duceau la Țintești, să-și lase copiii la bunici, astfel că stabilesc să merg cu ei pînă acolo și apoi să-mi continui drumul pînă la Amara, pentru băi. Toate cheltuielile le-au suportat ei. Am făcut tratamentul prescris de medicul de circumscripție din Brașov. Foarte amabil, cînd aude de unde venisem. E mirat cînd află cît timp fusesem „dincolo”, în lumea aceea, de care se vorbea cu groază.

Întors de la Amara, mă prezint să-mi iau serviciu, mai precis, să mi se ofere ceva, în afară de avocatură. Posedam actele de studii, cu toate diplomele. Sînt surprins că nu mi se poate oferi nimic. Raportaseră la București că toate cazurile au fost rezolvate. Acum, cînd apar eu, sînt puși în încurcătură. Merg la oficiul de plasare a brațelor de muncă. Nu găsesc post de jurisconsult. În momentul acela, nu mă prea interesa ce serviciu voi obține. În slîrșit, după mari stăruințe, ocup un post de merceolog, la Agrosem. Postul era numai pe hîrtie. În realitate, eram muncitor necalificat sezonier. Nu știam asta, dar m-am mulțumit că aveam un serviciu, deocamdată. Voi avea dificultăți cînd sezonul va trece, respectiv în primăvara

următoare.

Acum am serviciu, deci sînt în rînd cu restul oamenilor. Încărcăm saci, primeam cereale de pe la unități. Eram ajutor al gestionarului unității din Brașov. Totul a durat pînă-n primăvară. Cineva, venit în inspecție la unitate, văzîndu-mă, se exprimă tare, în auzul celorlalți, că nu par a fi muncitor. După aspect, spune el, aș avea altă pregătire. Cînd află ce-i cu mine, îmi comunică: locul meu nu-i acolo. Puțin după aceea, mi-am încetat activitatea, fiindcă trecuse perioada de sezon. Rămîn, deci, fără slujbă. Orientîndu-mă cum stau lucrurile, nu mai voiesc alt serviciu decît în profesia mea. Omul acela, pe numele lui Petru Turea, inspector la Banca agricolă, nu s-a lăsat pînă nu mi-a găsit un post de jurisconsult în sistemul IAS, GAS, cum se numea pe atunci. A durat cam șase luni, timp în care am stat fără serviciu. A fost o perioadă de incertitudine, privind încadrarea mea.

Fiindcă nu puteam sta toți trei în cămăruța aceea, am început a face demersuri pentru acordarea unui spațiu, cît de cît corespunzător. Ori pe unde am fost nu am avut succes. Am fost nevoit să mă mut la sora Emilica. Deși avea numai cameră și bucătărie, erau ambele spațioase. Acolo, la ea, am stat trei ani, pînă ce am reușit a mă muta, printr-un schimb, în altă locuință. În tot acest timp, am avut ocazia să-mi dau seama de modul în care-și duceau traiul oamenii.

Lumea aștepta la ușa unor magazine să se aducă marfa de care aveau nevoie, indiferent de care. Toți se așază la ceea ce se numește „rînd” ori „coadă”. Mă alinez și eu la o astfel de coadă și aștept ceasuri întregi, pînă-mi vine rîndul să ajung la tejgheaua măcelarului sau a băcanului, care primește numele generic de „gestionar” sau „responsabil”. Dar, pînă acolo, aud tot felul de critici la adresa regimului.

Ceea ce m-a frapat a fost și termenul de „ciubuc”, despre care mai știam eu ceva, dar era folosit ca ceva josnic. Acum, dacă dai „ciubuc”, obții ce vrei, came pe alese, ceva specialități din vreo alimentară sau ceva mai pe sprinceană. Formațiunea aceasta, „coada”, mă surprinde. Înseamnă că lipsesc bunurile de larg consum, începînd cu alimente de strictă necesitate. Pentru mine sînt lucruri necunoscute, ce le întîlnesc în această lume zisă „nouă”. Mai aud și alte expresii. Ca să ai ceva bun, trebuie să „unghi osia”. Va să zică, asta-i noua orînduire, cu marile ei realizări. Cînd ajung în fața tejghelei măcelarului, acu-i acu. Înghesuială, îmbrînceană, gălăgie și fiecare ia ce apucă. Eu nu „ungeam osia”, n-o puteam face și, de multe ori, mă întorceam acasă fără provizii. Fără came, îndeosebi. Odată, m-am dus să cumpăr legume de la aprozar. Văd în vitrină roșii arătoase. Stau la coada care era destul de lungă. Cînd mă apropii de tejghea, observ că lumea se mulțumea cu roșii mici, verzi, fără nici un aspect. Mă uit la cele din vitrină. E o deosebire enormă. Înainte de a-mi veni rîndul, iau și aleg cîte-mi trebuiau din vitrină. Gestionarul mă oprește, obiectîndu-mi că-i stric frumusețe de aranjament. I-am replicat că, din moment ce-s acolo, și acestea sînt de vînzare. Lumea care urma după mine îmi dă dreptate și toți fac ce făcusem eu. Părea anormal să strici vitrina. Trebuia să te mulțumești cu ce-ți cădea din grămadă.

Dacă se întîmplă să fie femei în jurul meu, le dau prioritate, să treacă ele înainte. O făceam din politete, pînă ce una, mai realistă, observînd, mă atenționează, în felul ei: „Ce faci, domnule? De ce nu-ți ții rîndul? Parc-ai fi picat din lună!” Tac, înregistrez și povestesc alor mei, spre hazul tuturor.

Fiindcă am pomenit de un termen nou, „ciubuc”, să relatez o pățanie a mea, întîmplată ceva mai tîrziu, spre toamna aceluia an. Începusem a mă tunde la frizer. Părul crescuse deja. Găsisem unul pe lîngă locuința soră-mii. M-am dus o dată, de două ori, iar frizerul începuse a mă cunoaște cumva. Îi dam drept plată cît scria pe tarif. Nimic în plus. Acasă, nu spuneam cîți bani dădeam. Odată, cînd vin de la acest frizer, sora Emilica începe să rîdă cu hohote, cînd mă vede tuns. În genere, nu mă uitam în oglindă cînd plecam de la frizer. Plăteam tariful și gata. Mă lăsam în voia frizerului. Sora mă întreabă cine m-a tuns, fiindcă și-a bătut joc de mine. Mă uit în grabă în oglindă și, în adevăr, eram ciopîrțit la păr. M-am mirat și eu. Sora mă întreabă cît am plătit. I-am spus cît este tariful. „Cum, numai atît? N-ai mai dat nimic? Să-i fi dat un ciubuc!” De atunci, mi-am

schimbat frizerul și m-am adaptat noilor moravuri ale zilei.

În perioada cît eram liber, după terminarea sezonieratului de la Agrosem, am încercat să obțin un serviciu în cariera mea. Aflasem că e un post liber la UJCOM. M-am prezentat oficiului juridic, trimis de salariatul de la Oficiul de plasare a forțelor de muncă. Postul era. M-am prezentat șefului acestui oficiu juridic, o femeie, pe numele ei Drágán. După un scurt interogatoriu, sub forma unei convorbiri libere, văzînd cine sîrit și de unde vin, îmi răspunde că nu mă poate angaja. Motivul? Nu aș avea îndeplinit stagiul de avocat. Îi prezentasem toate actele, diploma de avocat definitiv, în primul rînd. Cînd i-am dat răspunsul că această diplomă se eliberează după ce se trece o probă, la sfîrșitul stagiului, ea rămîne pe poziție. Văzînd aceasta, am întrebato cînd a terminat studiile. Spre surprinderea mea, aflînd cînd anume, i-am dat răspunsul cuvenit: „Se cunoaște, fiindcă nu aveți cele mai elementare noțiuni în materie”. Mă lămurisem ce pregătire avea. Fusesse comandanta unei închisori de femei, cu ceva ani mai înainte, după care, gata, devenise mare juristă. Iată un alt aspect: oameni nepregătiți ocupau posturi importante și căutau să se debaraseze de elemente cu pregătire temeinică.

Numirea în postul de jurisconsult s-a datorat unui om, așa cum am menționat. Nu reușeam singur, oricîtă stăruință aș fi depus. L-am căpătat numai datorită „intervenției” sale. Deci, un alt termen era cel de „intervenție”, fără de care mai nimic nu se putea obține. Ai relații – reușești; nu, aștepți. Odată, mă pomenesc că sînt căutat la sora mea de o persoană. Era șeful personalului de la ICRAL, al cărui director era un evreu, pe nume Vasile Marin. Auzise că-s corect și competent. Îmi face propunerea să vin la unitatea sa. Avea nevoie de un om cinstit. Era vorba de schimb de locuințe și de multe altele, legate de spațiul locativ. De unde aflase el de numele meu, nu știu. Spun asta directorului meu, un ungur, Gheorghe Biro. Mi-a răspuns că-mi dă transferul, dar nu-i bine: „Te vor doborî hoții și toți șarlatanii. Dumneata nu poți rezista acestor șacali care mișună pretutindeni, la toate nivelurile, și pe verticala, și pe orizontala societății comuniste. Era membru de partid, dar a avut curajul să-mi spună adevărul, iară nici o rezervă. I-am ascultat sfatul și am refuzat un post care mi-ar fi oferit prilejul să am și eu o locuință. Și bine am făcut că am rămas locului!

Cînd am sosit în Brașov, nu cunoșteam pe nimeni. Cu trecerea anilor, am început să leg relații pe linie profesională. Încep să mă cunoscă magis- trații, așa cum erau ei, unii mai

competenți, alții discutabili. Mi-am văzut de problemele mele și am evitat orice mi-ar fi putut pune la încercare o anumită conduită. Eram cunoscut ca un om cu care nu se putea „aranja”. Nu puteam concepe una ca asta.

Am spus că, la început, nu cunoșteam pe nimeni în Brașov. Cu timpul, relațiile se înmulțesc. Primul întâlnit aici este avocatul Sever Ghiață, originar din Tumu-Severin. Îl cunoscusem la Baia-Spie, unde lucrasem împreună, ca și la Cavnic. Eram în același sistem de activitate, al agriculturii de stat. L-am întănit pe doctorul Octavian Nițu, și el fost miner la Baia-Spie. Ne cunoșteam din perioada studenției de la Iași. A mai fost și Clement Huzdup. Fiind în căutare de serviciu în profesia mea, am nimerit la biroul lui. Când dă ochii cu mine, fără să-i fi spus numele, sare în sus de bucurie, amin- tindu-mi momente din viața noastră studențească. Fusesem colegi de serie, la Iași. Ca argument, mi-a scos dintr-un sertar o fotografie a mea, cu el împreună, din perioada aceea.

Multe am cunoscut prin contact cu lumea de afară. Acum nu mai aveam nevoie să mă documentez din lecturi, fiindcă „trăiam” o realitate, o crudă realitate.

Contactul cu lumea de afară a provocat asupra noastră adevărate șocuri. Am prezentat parte din ele. Fiecare din cei eliberați a avut ocazia să vadă, în mediul în care s-a încadrat, discrepanța între ceea ce gîndea în închisoare, izolat, și realitate, în libertate fiind.

Am menționat numai una din impresiile cu care s-a întors ziaristul Ilie Popescu-Prundeni, după ce a stat cu familia. Am arătat marea lui deziluzie, împărtășită și nouă, cu privire la cele constatate, cînd a luat contact cu lumea bucureșteană, ca și propriul băiat.

Voi prezenta, în continuare, cîteva cazuri ale unor cunoscuți. Odată văzîndu-se liberi, au luat cunoștință de unele stări de lucruri care au acționat asupra lor ca adevărate șocuri, cu urmări pentru tot restul vieții. Parte le-am aflat direct, de la cei în cauză; altele mi le-au povestit alți amici, cu care m-am întălnit între timp.

La minele Baia-Spie și Cavnic l-am cunoscut pe Cristian Petrescu, conferențiar la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, cu care mă împrietenisem. Intrase în închisoare la începutul lui 1949 și avea o condamnare de douăzeci de ani. Multe am discutat cu el, cît ne-am aflat ca

mineri. Întorși în Aiud, am comunicat prin morse sau prin vorbe, după cum puteam. Toți cei ce-l cunoșteam mai bine îi spuneam Cristei. Era un adevărat intelectual. Poseda o întinsă cultură generală și puteai aborda cu el nu numai probleme de specialitate, economice sau juridice, dar și de literatură. Mult timp am stat cu el în același dormitor. Când coboram în mină, aveam prilejul să vorbim despre familiile noastre chiar. Începeam cu informații cu caracter politic, pe care le disecam, ca într-un laborator. Ne avîntam în convorbiri asupra structurii de mîine a societății românești după prăbușirea celei prezente, considerată ca firească. Eram ca frații și, ca atare, discutam și probleme personale, așa cum procedau mai toți. Dispăruse orice rezervă dintre noi.

Cu cîtă plăcere îmi vorbea Cristei Petrescu de familia lui, reușită și consolidată cu un băiețel! Pe soția lui, Doda, cum îi plăcea s-o alinte, o diviniza. Locuiau undeva, înspre biserica Cașin, în București. De multe ori, aflați în mină și vorbind despre ea, îi însemna cu degetul pe țărîină numele, ca și pe acela al copilului. Cîteodată, îmi împărtășea visele și o făcea cu satisfacție atunci cînd soția cu copilul îi apăreau în ele. Considera că menține o permanentă legătură invizibilă cu Doda lui, cu familia pe care o adora.

Și a venit momentul mult așteptat, al eliberării din 1964. Cînd ia contact cu lumea de afară, vede că i se prăvale în țandări, la picioare, idolul. Amărit cum era de suferința îndurată, cu amprenta ei pe trup și suflet, se îndreaptă zdrențuit către cea care-i fusese un fel de far, un suport. La tăria lui sufletească nativă, cu care era dotat, considera a fi contribuit și soția, tovarășa sa de viață.

Dar, vai, nici nu poate trece pragul casei. Din ușă este respins. E primit ca un străin, ca un necunoscut, ce bate la o ușă oarecare. El pălește la cele ce vede, apoi se înroșește și-și șterge bobitele de sudoare ce-i apar pe frunte. Nu poate crede că-i adevărat și insistă să fie lămurit, dar nu primește nici o explicație. Doda lui se recăsătorise, iar băiatul se deprinsese cu noul tată. Cristei nu-și poate crede ochilor. Mai încearcă să bată-n ușa ce-i fusese închisă, dar zadarnic.

Mult m-a întristat știrea acestui șoc, primit de prietenul meu. Aș fi dorit să-l întîlnesc, să-i vorbesc, să-l consolez, alinîndu-i durerea sufletească, dar nu știam cum să-i dau de urmă. Și au tot trecut ani, pînă ce văd un anunț mortuar, dat de un frate al său. Cristei Petrescu s-a resemnat cu decepția amară

pe care destinul i-a hărăzit-o. Cu această decepție, a intrat în mormînt. De atunci, de cînd îl cunoscusem, și pînă acum, cînd scriu aceste rînduri, mă tot gîndesc la drama sa. Un șoc care, cred, i-a grăbit sfîrșitul.

O altă cunoștință care a primit un șoc asemănător a fost prietenul meu, Emil Budei. Originar din Bîrlad, după ce-și terminase studiile juridice la Iași, se stabilise în București. Aici și-a întemeiat și el o familie, iar fruct al dragostei lor erau doi copii – o fată și un băiat. Mama locuia tot în București, dar separat. În toate convorbirile avute cu el, la mină sau în celule, cînd și cînd, făcea referire la familia sa. Ne povestea că, odată, a avut invitat la masă un ziarist. A fost așa de încîntat de armonia întîlnită în familia lui Budei, încît și-a exprimat admirația, considerîndu-i doi logodnici. Atmosfera aceea l-a determinat pe ziarist să-și scrie un articol, intitulat *Logodnicii*. Era foarte încîntat că-și întemeiasă o familie pe deplin reușită. Despre copii avea numai cuvinte de laudă și nutrea speranța că va afla în ei un sprijin, pentru mai tîrziu.

Cînd mă întîlnesc cu el la Periprava, îl găsesc abătut. Îmi destăinuie că primește pachete numai de la mamă, care, într-o scrisoare, i-a vorbit despre soția lui ca despre ceva încheiat, aparținînd trecutului. Am încercat să-l încurajez, argumentîndu-i că poate fi o rivalitate între soacră și noră. Uneori, încerca să se alimenteze cu o asemenea eventualitate. Oricum, își

pusesse speranțe în cei doi copii, lăsați de vîrstă școlară. Totuși, era intrigat că nici despre ei mama sa nu-i pomenea nimic.

Puțin după stabilirea la Brașov, mă întîlnesc cu el, pe stradă. Îl găsesc îmbătrînit, prost îmbrăcat, plecat de spate. Mă surprinde starea în care-l văd, iar el mă privește admirativ. Mă considera întinerit.

Rămîn de-a dreptul zguduit de destăinuirea ce-mi face acest amic al meu de pe vremuri. Îmi prezintă situația pe care a constatat-o personal, cu care a luat contact direct, după eliberarea noastră din Periprava. Povestește că, de la gară, s-a dus, așa cum era îmbrăcat, la familia sa, acolo unde o lăsase. Avea emoții, cînd s-a văzut în fața propriei case. Sună, curios să vadă cine-i va deschide, cine îl va întîmpina. Îi deschide chiar „logodnica” de odinioară. Îl scrutează cu privirea, ca o străină. Secunde nu-și vorbesc, după care începe a-i transmite vestea dureroasă: „Nu te mai cunosc acum, cel mult, te pot considera a fi un străin. Eu mi-am refăcut demult viața. M-am recăsătorit și sînt foarte fericită. Deci, poți pleca și să-mi dai pace!” Lui Emil Budei i se încețoșează ochii. Are, totuși, tăria să întrebe de copii. Vrea să-i vadă, la care ea îi dă replica neîntîrziat: „Nu știu dacă și ei ar vrea să te mai vadă” și îndată îi și cheamă, acolo în prag. Și acum, marea lovitură. Copiii, amîndoi, nici nu vor să rămînă în fața străinului. Cu toate insistențele lui de a le vorbi, copiii se retrag, replicîndu-i că au de învățat și că nu-și pot pierde vremea cu discuții fără rost. În același timp, fosta soție încheie întînirea, odată cu închiderea ușii, aruncîndu-i aceste cuvinte: „Pleacă, nu vreau să-mi supăr soțul cu prezența dumitale aici!”

Budei, total dezamăgit, își îndreaptă pașii spre casa mamei lui, care-l primește cu brațele larg deschise. Mama l-a consolat, la mîngîiat și i-a dat curaj să suporte și o lovitură ca aceasta. Tot el mi-a vorbit despre cazul asemănător al lui Cristei Petrescu. După cele discutate, l-am invitat la mine acasă, dar m-a refuzat, invocînd că timpul nu-i permite să rămînă mai mult în Brașov. De atunci, nu l-am mai văzut și nici n-am mai auzit ceva despre el.

Similară este și situația lui Petrică Stavride, de care s-a vorbit într-un capitol anterior. Numai că soția lui Stavride nu se recăsătorise, ci întreținuse relații amoroase cu un individ. Cazul prezintă o particularitate: acel individ aparținea unei categorii sociale înstărite, pentru care un om ca Stavride, sărac, simplu impiecat de mișcare la CFR, se angajase să lupte. Lupta pentru menținerea unor structuri, de care beneficia cel care începuse

să-i destrame familia. Situații diferite, dar, în fond, reprezintă tot atâtea șocuri pentru cei ce-și sacrificaseră libertatea.

Multe cazuri din acestea am auzit că s-au petrecut, pe întreg teritoriul țării. Nu încerc să le enumăr. Mă opresc aici, la cele câteva, expuse mai sus.

Mai vreau să consemnez șocul primit de doctorul Sever Perianu, cunoscut de mine la Periprava. Când s-a întors, în 1964, a avut și el decepțiile sale. Amănunte despre această nemulțumire mi-au fost date de Ion Maxim, cel plecat puțin înaintea noastră. Înregistrase prima decepție, la căsătoria logodnicei. Desigur, faptul în sine l-a durut, dar nu-l chinuia la fel de mult ca altul. Cum am spus, era unul dintre cei mai buni medici cardiologi, apreciați în Cluj și chiar în țară. Nici nu putea concepe să nu-și reia locul ca specialist, de unde fusese ridicat, cu ani înainte. Dar n-a fost cum gândea. Fusese repartizat a-și exercita profesiunea la o circă periferică și, mi se pare, nu în Clujul lui. A fost un adevărat șoc pentru acest om ce putea să facă atîta bine. Lîncezea, departe de clinica unde se specializase. Mi-a confirmat această stare de lucruri și un coleg al său, cadru universitar în centrul universitar Cluj.

Din cele câteva cazuri, se poate trage o concluzie. Dacă mulți, foarte mulți, au reușit să facă față unor astfel de dificultăți, strict personale, alții nu le-au putut rezista. Cristian Petrescu s-a lăsat doborât, găsindu-și moartea în urma irămîntărilor, iar Emil Budei nu și-a găsit echilibrul sufletească să poată depăși un astfel de șoc. În ce-l privește pe Stavride, acesta s-a resemnat, rămînînd revoltat împotriva unor oameni care nu înțelegeau spiritul de jertfă, al lui și al altora.

Toate acestea m-au dus cu gîndul la discuția avută, cu ani înainte, la securitatea din Buzău, cu acel ticălos, Nelu Dumitrescu. Ca ofițer de securitate, primise o anume pregătire, în instructajul făcut. Fusese îndoctrinat pe o anumită linie. Știa că ne vor ține închiși pînă ce familiile adversarilor se vor destrăma. Li s-a spus că, la eliberarea multora dintre victimele lor, cei ce vor scăpa teferi își vor găsi soțiile „curve”, iar copiii nu-i vor mai recunoaște. Este exact ce s-a întîmplat în cele câteva cazuri povestite. Deci aceasta le era strategia.

Dacă mulți au scăpat intacti din punct de vedere moral, neafecțați de regimul aplicat în anii grei de detenție, afară au avut de înfruntat alte și alte lovituri. Au rezistat cei care aveau o doză în plus de tărie sufletească, care nu s-au prăbușit, oricît de mari, de intense au fost șocurile.

Sînt loviturile pe care luptătorul le primește după întoarcerea din bătălie.

În aceeași colecție:

1. Gheorghe Barbul, *Al treilea om al Axei. Memorial Antonescu*
2. Nistor Chioreanu, *Morminte vii*
3. Helen Keller, *Povestea vieții mele*
4. Ion Sceastlivăi, *Exilat în Komi*
5. Stelian Tănase, *Ora oficială de iarnă*

În pregătire:

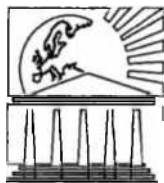
Marcel Petrișor, *La capăt de drum*

Ion I. Lapedatu, *Memorii și amintiri Ioan Hudiță, Memorii*

Format 1/16 (70x100)

Bun de tipar: 1997

Tipărit la Imprimeria *Institutului European pentru Cooperare*

Cultural-Științifică Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 •

C.P. 161 • Cod 6600 • Tel. 032-233800 • Fax: 032-

230197

Dacă în 1954 un milițian bătea la ușa ta și îți spunea că trebuie să îl urmezi, nu știai dacă trebuie să-ți faci bagajul ca pentru o lipsă îndelungată sau urma doar o discuție suspicioasă și amenințătoare.

Peregrinările autorului prin pușcăriile comuniste au fost lungi și pline de suferințe. Programul de reeducare – se înțelege, de exterminare a valorilor – era pus cu minuțiozitate la punct: de la confuzia generală și pînă la purtatul între Aiud și Cavnic și înapoi la Aiud, de la Ana la Caiafa ... Nici unul dintre politicienii și intelectualii prinși în sistemul acesta diabolic nu se mai gîndea că există vreo scăpare ...

INSTITUTUL EUROPEAN